

پیشانی بی چون و چار و بی کسب و کسب
پیشانی بی کسب و کسب و بی کسب و کسب

و دستورالعمل از ادب و ادب و ادب و ادب
و دستورالعمل از ادب و ادب و ادب و ادب

محمد اول

بار دوم

و دستورالعمل از ادب و ادب و ادب و ادب
و دستورالعمل از ادب و ادب و ادب و ادب

پیشانی بی چون و چار و بی کسب و کسب
پیشانی بی کسب و کسب و بی کسب و کسب

U. A. M. U.

168

اطلاہ - اس طبیب میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مکتول ہر ایک شائق کو چاہیے چنانچہ یہ سہل سہل کیے کے معانی و ملاحظہ سے شائقانِ اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیبل بیچ کے تین حصوں میں ہر حصہ دو سٹے آئین بعض کتب طب فارسی و اردو وغیرہ کی درج کر کے ہیں تاکہ میں فن کی یہ کتاب جو اس فن کی اور بھی کتب موجود کا فائدہ سے نہ رہا تو ان کا فائدہ حاصل کرے

کتب طب فارسی	مجموعات الکبریٰ - بخشی تصنیف حکیم محمد اکبر زانی	طبیب یوسفی - جن مجموعہ چند رسائل ذیل
مجموعہ الفاظ الادویہ - یہ مجموعہ نواد کتب سے	معروف حکیم ار زانی -	۱۔ رسالہ نبض - ۴ - رسالہ قارورہ -
شامل ادویہ چار کتاب کے اول الفاظ الادویہ	تکشیف الحکمت - مصنفہ حکیم سلیم الدین خان -	۲۔ رسالہ مستند ضروریہ - ۴ - رسالہ
تصنیف حکیم نور الدین مرحوم کہ جو سفرواٹ طبیہ	کفایہ منصوری - مع رسالہ چوب ہینی مشہور کتاب	مقطعات یوسفی - ۵ - رسالہ ماکول و مشرورہ
میں برے پایہ اعتبار کی کتاب جو اور مستند اول ہے	معالجہ و تشہیح بین - مصنفہ حکیم منصور بن حکیم محمد یوسف	۶۔ قصیدہ در حفظ صحت - ۵ - رسالہ بچہ
اس میں ہر ایک دوا کی طبیعت اور خواص اور	خیاار الابدار - مصنفہ حکیم محمد دوغان -	۷۔ خواہر بیضا - غریب اور مدافعین کے لیے نادر
بدل اور قدر شریعت بہت تصریح سے لکھا ہے	مجموعات رضائی - معالجہ امراض ضعف باہ	۸۔ بیہ معالجہ ہر قسم کی رعایت سے کوشش کی
و علی غرہ دم میزان الادویہ مصنفہ حکیم تاج محمد بی	دستاویزین مولفہ حکیم سید رضا حسین -	دوا لکھون کا فائدہ پیش کی - مصنفہ حکیم
مفردات طبیہ میں ہر دوا کے الفاظ الادویہ کے	دستورالعلاج - مصنفہ حکیم سلطان علی خراسانی -	صادق علی خان خلعت حکیم شریف خان -
اور رسوم فرنگک نصیر یہ معروف بجل مخزن الادویہ	بڑے نامی حکیم کی -	قراباویں قادری - تصنیف حکیم محمد اکبر زانی
مولفہ حکیم نصیر مغفور کہ جبین نام دواؤں کو ترتیب	میزان الطبیب - بخشی مشہور کتاب طبیب کی ہے	علاج الادیان - رسالہ غریب الفاہ جبین
حروف تہجی ہی زبان کو مقدم کیا ہے برعکس	مع رسائل ذیل تصانیف مختلف -	علاج امراض انسانی کا خود انسان میں موجود
رسالہ ناصر المعالجین کہ اس میں عربی لغت کو مقدم	۱۔ میزان الطبیب نشی - مصنفہ حکیم محمد اکبر زانی	بسنہ نقل کتب الیہ ثابت کیا ہے ورنہ ممکن
کیا ہے اس سے عوام کو واسطے استخراج نام ہر دوا	۲۔ رسالہ دلائل النبض - ۴ - رسالہ دلائل النبض	عبد الحق صاحب -
بہت سہولت ہے اور واسطے مزید فائدہ عوام کے	۳۔ رسالہ بحر - ان مع جدول	کثر الامراض - معالجات - سر رابطہ کا بیہ اول و دوم
رسالہ چارم انیسل المعالجین مصنفہ حکیم نور الدین کہ	ایام حیدر -	تصنیف حکیم ہادی حسن مراد آبادی -
یہ رسالہ معالجات ہر قسم امراض میں نہایت کار آمد	انیس الادویہ - مصنفہ مولوی محمد صادق علی -	بہج الحدیث - تصنیف حکیم قدرت احمد -
اور مفید کتاب ہے کہ شائقین نقب جان سے	مطبب علوم خان - شش ماہہ ہر مکتوب کا مجموعہ	رسالہ خجۃ الواقیہ - مام الامراض ابو یوسف -
خبر فرماتے ہیں -	از حکیم علوی خان -	خاص امراض و بائی کا علاج اور اسکے اسباب و
ماخص فصول بقبر لطفی - مشہور کتاب بقبر لطفی جسکی	مفرح القلوب - مصنفہ حکیم محمد اکبر زانی -	علامات کا بیان تصنیف حکیم سید افضل علی
تانیس مولوی غلام حسین نے فرمائی -	عجائک نافعہ - مصنفہ حکیم محمد شریف خان -	الغالب بہ شفاء الدولہ -
خلاصۃ التجارب - مجربات طبیہ حکیم علوی خان نے	اسم العلاج - غریب رسالہ ہر حاوی ترکیب معالجات	رموز الحکمت - مصنفہ مولوی رحیم علی -
حکیم بہاد الدولہ بہادر -	طیبہ عمدہ دولت نور الدین محمد جاناگیر بادشاہ نزاری	اول فارسی -
الایضاً - مطبوعہ جدید -	میں تصنیف حکیم مان الدفیر ورجا کی -	طراکیر - ہر قسم کی کتاب ہر طبیب کے لیے ضروری

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کتابخانه عمومی مجلس شورای اسلامی
کتابخانه عمومی مجلس شورای اسلامی

دستورالعمل اطباء و جراحان کسیر حضرت تهاشیر کیمیا محبوب قلوب مشفق عالم معروف

جلد اول

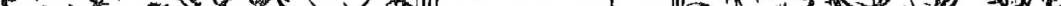

جلد دوم

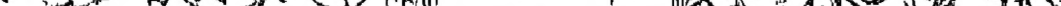
بعد نظر عالی و محبت مقامات و اصناف و کسب و کار عالی بنابر مصنف معروف الذکر

کتابخانه عمومی مجلس شورای اسلامی
کتابخانه عمومی مجلس شورای اسلامی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هو انسانی که زیب افزای ناحیه نشو اعراض پیدا شد اشارت از اسم اعظم حکیمی است جل جلاله که همین او شفا از بلاء اسقام و آلام میشود و هو الکافی که زیست بخش سیمای
 صمیمه غراض میشود و کنایت از نام مکرر کری مست غراسمه که برکت او کفایت در جمیع مرام و مهام میکند و در پی خالق ذوالجلال که تلخ گامان ایارج فقیری عدم را
 با نوشداری وجود شیرین کام گردانید و نمیره اجسام اطیفل موالید نشو را با بنیای عناصر رابعه بدرجه توام رسانید و نوحی خداوند الیزال که آفریدگان چون خاک را
 سفوف حیات ارزانی فرمود و انسان ضعیف البنیان را بشریت شرافت و رفیع خلافت ممتاز نمود و نادیکه سیلمان روح را بچار بالمش عناصر سرافراز نمود و پادشاه
 روان او بر باد نفس شکن فرموده و حاکمی که بارگاه فکلس محیطی استون استاده اوست و فرش زمین محاط بر روی آب گسترده او و موجودی که ایجاد هیولای اقسام
 اجسام از اختیارات بالغ اوست و از ترکیب مطلقات متفاده ظهور صورت مختلفه از بیعیات صناع او و اعظم شاه نشیم بارگاه رنقش کلمه ساسی و مانع غایبها
 اوست و نسیم گلزار رحمتش شوم آرای مشام عاشقان او فدا سر را کبریا ای او که اول حضرت آدم را بجرم حجب گندم از پشت برین بر فرش زمین انداخت
 و سپس نبی آدم را بر بقای زمین گمانی آن محتاج قرض نانی ساخت و عجب راز خدائی او که بهر تن نفس انواع انواع الام و اسقام جهانی پیدا گردانید و از برای
 از الکران در اقسام عقاید خاصیت و تاثیر صحت تشدید سبحان الله که در ادراک کینه ذات پاک او مرکب عقول و اذنان انگ است و از معرفت صنایع و دقائق اسرار
 او و عرصه بیان زبان تنگ و اندرید که از هر دفع هر ظلمت سراج هدایت افروخته و بنا بر دفع هر علت علاج بصوت آموخته آن قدرت و دست که کایات ارکان را
 در جزئیات موالید اطهار فرموده و بجای حکمت مخفی را بر رنندگان خود آشکار نموده و این صفت او که نزدیکه شجره بلش درخت جبار آفریده و در بدن خاک اهل ابدار
 پیدا گردانیده و این فیض بخشی اوست که انسان را محتاجی در احسن صورت فرموده و آثار تعالیم خواص اشیا از نفس و ضرر فرموده و الحی که تلخ مزاج شناسان از وفیقین
 اعتدال پذیرفته نفس ناطقه از وحاکم خسته حواس گردیده و ترکیب ربع عناصر رابعه از عالم گیر شده و دشمن فقر خجانه غنیه از دایره برگشته و هر نوی حیات از لطیفش انزال
 در امور سه ضروری یافته و هر نفس از نفسش مواد امور سه طبعی بهر ساینده ملولف و حاد و از زبان چهره انگیزم و حد فضا و از زبان چهره انگیزم و حد فضا و از زبان چهره انگیزم و حد فضا
 او را بجان چهره انگیزم و اما چون حقیقت جویش از حیطه دریافت و احاطه شناخت فراتر است و هستی بیچونی او از گنجایش عبارتست چون و چرا بیرون و ذات پاکش و الاثر
 از دریافت عقول و انهام و بالا تر از ادراک افکار و اولام و بل تحریر محض حضرت صمدیت بالاستقصا از محالات و توفیر مدحت نیایب احدیه بالاستیفاف از مقتضات
 اندام مناسب آن می نماید که عثمان شبدیر قلم را ازین میدان بی تنهی منقطع ساخته و بر همین قدس کشیده و توحید جمود حقیقی و روحانیت حقیقی اقتضا فرموده و بر استخراج
 حاجات دنیوی و حصول ثبات اخروی دست دعا بادی مناجات بحضرت مجیب الدعوات بر دارم و گوهر هر اوفه و توفیق و دارشون بهر و حلی مطلق کفایت نام

۵
شیشای بی بی
شیرازی و دوست
از ان گنجی که
نمکانی است
نیز که به جلدی که
وقت نمی آید و

مناجات و حضرت باری بالوفت تضرع و زاری

ای عالم السوء و الخبیات و ای ماهر احوال ممکنات و مستغنیات علم و قدرت انکار تر از ضعیفای مهر انور که منجم جمل نفس سرکش عیان بنده اطاعت از دستم ربوده و غارتگر
مهر او در من نقد عمرم غارت نموده و منمکه سر را بفرق بجز عصیانم و عاصی تر از هر فرد انسان و نوعیکه بی منت مستقیم برستیم پسندیدی و در قدرت کامله خود از قطره آب
و شتی خاک آفریدی و بهمان احسان عام و اکرام تمام حرف عصیانم از صفی اعمال خود گردان و بوقیه عمر در طاعت و طاعت خود بگذران و ای اگر عجز بکار آید عاجز تر ازین
خاک کیست و اگر نکست که درستی ناید شکسته تر از دل من عاصی چیست و اگر بکار گنج نگار و خطا دارم از صحبت فساق و فجار محفوظ دار و از سوز خانه بطفیل حبیب خود
نگهدار و من بیچاره را جانی بخش محرم اسرار و ولی ده پر از انوار از جوار نام را از اثر کاسیاب ساز و بیایم را بتا شیر نواز و چشمم را آفرین گردان و در گوشم کلمه حق بران

لطفه بالضرع است دعا و بجزایب ارحم	که غفور است و در دست تو رفیع عالم	نفس اماره من و همه کارم برهم	یا الهی مددی بجز رسول اکرم
غرق بگویند ام کن در دو خا بیدر	نیست که زنده بخیزد ذات تو دستم محکم	سمن از جرم پشیمان نه بقیه وانی	دارم اسید بغفران تو رحمن هر دم
کیست او خبر تو که بخشد گنه من امروز	فقط فضل تو اعم یک نظر لطف لکن	من گنهار و خطا دار و سر ایا عصیان	تو کریم است در جیمت و بجا عالم ارحم
هر چه تو وادی مرا شکر گزارم بارب	بده از رحمت خود و لغت ایمانم	قصدا یلتم ازین نسخه منافع عام	ساز قبول همه هر چه بر آید ز تسلیم
هر که زین فائده جوید تو نصیبش گردان	عیب جور تو بکن لای بان گشت	عظم بخشیدی بمن شان تو عظم	بنده اصغر و واسم تو کردی اعظم

تضرع و کلمات و آل ابرار و صاحب طهار

از اوصاف و انوار و حیات تبار روح پر قبح حضرت خاتم الانبیا خاتمه الاصفیاء استجابتی محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم که تربیت ابدان بعلوم شریعت و معالجه قلوب
بجکت طریقت فرموده و در او ای ارواح لطیف حقیقت و اصلاح فراح بصناعت معرفت نموده و در فیضان تب غفارت را خال خسار منور و احب الشفاست
و سلولان جمل پیرعت را شربت انعام بفرموده و او را سوختر کلام او قانون شفاست استقام روحانی است و اشارات او مناجات نجات از آلام ابدانی و تریاق بیان
مخبر بنیان او امر من صحبت را شفاست و در شاهره صیقل و جگر کم او اعراض ضلالت را شفاست از او استراحت قدام مقدس و منور عیون باطن انطالات غایت
و غیا طلیق شرفین او کمال الجواهر در آن کوری غیاوت ابابکر عدیل آن بعدیل کسی از حضور عین نیست و فیض آن بی نظیر موجود در عالمین نه ملوک و نه

محمد با عشق کل آفرین است	محمد مصطفی روح الامین است	محمد زوق فرشت زمین است	محمد جالس عرش برین است
--------------------------	---------------------------	------------------------	------------------------

و تخته در و نماز و دو دهنه تنهای غیر محدود و بر ارواح طیبات آل اطهار و اصحاب خیار حضرت سید المرسلین خاتم النبیین که حکما می شفیقین و اطباء می حاذقین اند
معالجه بر قانون حکمت مصطفویه و در او بر نهان صنعت نبویه فرموده و کشف ظلمت از عیون کلیده و از راه استقام از نفوس علیده نموده و ایشان اطباء می اهلان
قلوب اند و شفا می علل و نوب بل از و نور علم و عرفان حکمای نفوس و ابدان اند و اطباء می استقام و آلام عارض و اوت ارواح و اجسام و صدور و مظهر ایشان
پراز جواهر علوم الهی است و قلوب و آلهما تمیز از سائر انانی را باری

اولاد نبی که خشنود اسرارند	سیرت فاضله و مبط انوارند	اسلام قوی گشت زلفای سولی	الحق که ستون قصر دین هر جا زند
----------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------------

اللهم صل وسلم علی نبیک و علی اله و اصحابه و اولیائهم اجمعین

سبب تالیف این کتاب افاوت انتساب

ابا بکر جریز پاک و صلوة صاحب لولاک سیکوید بنده خاکی مرابا خصیایان دراجی بغفران خداوند جان محمد اعظم خان و مخاطب بنام جهان خلف ملک انگل
حکیم شاه اعظم خان ابن محمد رضی خان ابن محمد اسلمعلیل خان بیستالی الاصل متوطن بلخ مصطفی آباد عرو را برام پور که در حقیقت آرام پور است بل اسلام پور
حرمها السعدین النساء و الشریک چون فقیر بعد از کتباب علوم متداوله و فراغ از مطلب عمری در مطالعه کتب طب که علمی است شریف و فنی است نیت بکار
شرفست او این بران است که موضوع او بدن انسان است و مدتی در حصول تجارب عجمیه و وصول مجربات غریبه بپس بر و اکثر کتب نادره این فن تبیین

۱۰

خطا ناشی میگردد و اگر چه در تمام در بیشتر مقامات مشکوک حتی الوتق تصحیح مطالب آن پرداخته فاما بجای نیست که در ترجمه بعضی عبارات اغلاط فاقوی و معنی اصلی را به یافته باشد.
اگر در مقامی مطلبی بخاطر عبارت کتاب صحیح دریا بنام قبول بر غلطی نشود منقول عنه گردد و حسب امکان با اصلاح آن پروازند و اگر در جای ترک بعضی الفاظ ضروری باشد
آن بسبب سهو و نسیان که از لوازم انسان است بوقوع آمده باشد بطبع مواب رقم درست فرمایند و معذور دارند و العذ عند کرام الناس مقبول و اگر ازین مجموعه
انتفاعی حاصل نمایند و لغت خاصی را به عای حسن خاتمه یاد فرمایند و عکس کرامت گناه کارانند و الله عفو غفور و هو قریب مجیب و من الاستغاثه
فی البدایه و الهایه اکنون نام کتب متبوعه که خلاصه مطالب اقوال عظیمین آنها و اساسی حکمای متقدمین که مقولات و مجربات آنها درین نسخه مندرج بود و بعضی
ازان برای اطلاع ناظرین بطریق آینه روان موجز قرشی است و شرح آن مثل شرح سیدی نفیسی و اقسام فی و شرح فضل الله تبریزی طبیب امیر تیمور و شرح استاد
والد ماجد غفر الله له و اسباب و علامات نجیب الدین عمر قندی و شرح آن مثل شرح نفیس کرمانی و شرح حکیم عابد سرمنندی و حاشیه شرح آن مسمی بقوله شرح نفیس
تصفیه حکیم شریف خان و حاشیه میراثیم لطیف حکیم علی گیلانی و حاشیه حکیم احمد امده خان و جامع الصنائع حکیم کاظم علیخان کوشای و کامل الصنائع علی بن عباس موسی
و حاشیه ابوسهل سبکی و قانون شیخ بوعلی سینا و بعضی شرح آن مثل شرح قرشی و علامه و سدید گارونی و خجندی و علی گیلانی و اسحاق الله خان و ذخیره خوارزم شاه
سید اسمعیل جرجانی و اغراض الطب و صنایع اعلای و زبد آن و نهایت الفرض محمود و فردوس الحکمه علی بن زین و سید بن زهر و مقالات ابن ماسویه و جواهر فارابی
و جواهر طالیس و طالیس و معالجات کندی و معالجات باقر سینه و موسوی و معالجات خجندی و دیوان مغرب حکیم تاج الدین بلخاری و فصول ثابت ابن کثیر
و اصول الکربنجندی و معالجات حمیده و وزیران الطیالک و اسرار اطباء و مقالات الطالک و جواهر نفیس ملازمید خلیفه بقراط و معالجات ایلاتی و شرح آن از
علامه علامه مسانی و حاوی غیره از ابن الیاس و حاوی کیمیه من لا یخسر و بر الساعه و شامل الادویه و مقالات و کناسن فاخر همه از تصنیف محمد زکریا رازی
و ترویج الارواح خجندی و معالجات بقراطی طبری و شفا الاستقام خضر بن علی و مثنوی سعید بن هبته الله و ابن تلمیذ و غنی ابنی این نوع قری و ترجمه الهی و تذکره و مطبوع
و در غرض هر چهار تصنیف داود الطالک و تذکره سیدی و منهاج البیان ابن جزله و تقویم الابدان آن و منهاج الدکان و فصول بقراط و بعضی شرح آن مثل نفیس
جالیبنوس و شرح قرشی و ابن ابی صادق امام عیسی اللطیف و مولانا عبد الرحیم و ابنیه میانی بقراط و شرح آن از جالیبنوس و جوامع اسکندر ابن جالیبنوس
میا و نفیس الکبیر و اسرار الانسان و حیل البر و او و مقالات و غیره از جلیل فاضل ابو القریح و کتاب ادویه طبیب شیخ رئیس از جوده و مختار ابن مهمل و جامع ابن بطریق و جامع
بقراطی و مقالات حنین و مستس الدرد و در افتخار عبد العزیز و والده و خلاصه العلاج میر غرض علی و خلاصه التجارب میر بهار الدین و دستور العلاج و طب لوکی و جربا
حکیم علی و رساله مجربا به سلطان محمد مراد و مصطفوی و قوانین العلاج حکیم کبیر علیخان و ریاض العلاج حکیم اهل خان و دستور العمل معالجات حکیم اهل خان و ریاض العلاج
و معتبر حکیم ابو البرکات و ریاض الفوائد و عشره کافه حکیم علویخان و لبالب حکیم صدر الدین بنان شاهجهان آبادی و معالجات حکیم ساجد خان شامی و نجیسا
و انوار قاسمی سید نور علی اکبر آبادی و انوار العلاج سید نور الدین تلمیذ حکیم علویخان و انتخاب العلاج حکیم ذکرا امده خان و معالجات افغانیه حکیم محمد افضل خان
شاهجهان آبادی و معالجات حکیم عا و الدین شیرازی و طب رضائی حکیم محمد رضا اکبر آبادی و شفا الخلیل حکیم شفا خان و طب شفا خان حکیم شامی ساکن بریل و شامی
حکیم علیخان که استاد حکیم شهاب خان استاد و استاد و الدراجة و لطف بودند و جامع الامراض و خزانة العلاج و ریاض العمل جدید و هر سه از ایف حکیم بانی و کافیه و کافیه
و تصانیف حکیم ارزانی و زرا و غریب و مطلب جیر حسن تلمیذ حکیم علوی خان و مطلب حکیم ابوالقاسم و آفتاب العلاج و معمولات حکیم میرزا علی شریف
و جمیع الجوامع حکیم علوی خان و جمیع الجوامع محمد حسین خان و اکثر قرا و دیات مثل قسره ابا دین سهر قندی و قلاسی و شاهی و علویخان و قرا دین قدیم و جدید
و کبیر و شفا و جلالی و حصونی و کونوالی و تحفه و قادری و نقش بندی و اسدی و مجموعه نقائی و دکائی و قرا دین اهل خان و علاج الامراض و عجایب نافع و قرا دین
حکیم مهدی و حسن الشفا و معمول حکیم غلام امام و شفا المجربات آن و بعضی کتب ادویه مندرج مثل دار النکاحی و کافیه مندی و دستور الامراض و جربا و طب و شفا
و مجربات اکبری و علاج الغرایب و معالجات نبوی و مفردات مندی و طب سکندری و طب نفیسی و منافع کرسه و غیره از تجارب و غیسر بر اقوال حکمای متقدمین
مثل ابن ماسویه و ابن صهاربخت و ابن سیدار و ابن سید ابیوان و اتقی ابن حنین و ساهر و ثابت ابن قره و ابن زهر و ابن ماسه و ابوالبرکات و ابن جمیع و ابن

چهار این از سبب عظیم حادث شود مثلاً اگر پیران را در رستان حیات صفا و به عارض گردد و بیم بکشد بیشتر باشد که امید سلامت و حال جوانان که بهنگام تابستان بحیات
 بلغمی بکشد اگر در بزم قیاس باید کرد و چه آنکه مرض هر فصل را امید صحت و فصلی باشد که ضد آن فصل بود اگر آن مرض مستحکم نشده باشد و بد آنکه بعضی امراض منتقل
 شوند با مرض دیگر و منتقل گردند و در آن خیر او بود و مرضی که شنای امراض دیگر و در فصلی که صرع و قهر و دوالی و او جاع مفاصل و جرب حاک و شور و شیخ
 استلانی را شفا دهد و کذک زرب و در ذوق الاسعا و ذات الجنین را که کذک انتشار عروق متعدد یعنی جریان خون از آن هر مرض سوداوی و ورم و ک و او جاع گردد
 و رحم را رفع بخشد و گاهی بعضی امراض با مرض دیگر منتقل شوند و درین انتقال حال سخت روی گردد و مثل انتقال ذات الجنین ذات الریه و انتقال سرسام حار و سرد
 بلغمی و بعضی امراض متعدی باشند مثل جرب و جذام و قروح غفنه و تب و بانی و جبری و خصوصاً چون مسکن تنگ بود و کذک مجاور داخل باد باشد و مثل رمد و ک
 در آنکه چشم مرموز نظر کند و مثل کندی دندان که تخمیل ترشی آنرا عارض کند و مثل سل و مثل بصر و بعضی امراض متوارثه و تبسل باشند مثل بصر و قرح طبعی یعنی صلع و مثل
 فقر و سل و جذام و بعضی امراض جنبیه باشند که بگوئی یا بگمان ناحیه مختص بودند و یا ایشان اکثر افتد طریقت تشخیص امراض که تالی سور مزاج باشند یا بیکد و لا
 رنگ چهره و پس بن و بعضی قاروره ملاحظه نمایند اگر سرخی یا زردی رنگ و گرمی و سرعت و تواتر نبض و رنگینی قاروره باشد حال کثرت تشنگی و قهقرا و سوزنا
 و انتفاع بمبردات در دوات حال اگر ماینر پسند و این علامات سور مزاج حار سافج است و اگر با وجود علامات مذکوره و سرخی رنگ بدن و چشم و زبان و کنگ و کنگ
 حواس و بلاوت فکر و کسل از حرکت و انتفاع عروق و قهقرا و جلد و عظم و استلای نبض و سرخی و غلظت بول و قلت اشتها و مزاج حار و طبع باشد حال گرانی در بدن و ک
 عینین و سرد و صغیر و نیمه زده و قاروره و شیرینی و این مانگ و ظهور و لهما در بدن و شیر با در بدن و سیلان خون از بدن و دانی و بی و متعدد و قهقرا کثرت تناول محرم و
 اعتدیه و اثره و لیمه شیرین حار و طبع و بله و سن و عادت و بعد عهد از قصد و دیدن اشیای سرخ و سیلان خون کثیر و دخول در خون خواب نیز پسند و این آثار و
 مزاج مادی و موی است و اگر با وجود علامات سور مزاج حار سافج و زردی رنگ و چشم و کنگ و در کشتی زبان و خشکی و خشنی و استلای و دهان و بار و
 غشیان و قی زرد و سیر و التهاب فم و معده و اسهال سوزان و قشریه مثل تخلیه سوزن و قهقرا و سوزن و قهقرا و سوزن و مزاج و عادت و بله و فصل و صفا و
 حار یا پس و دیدن آتش و اشیای زرد و خواب و احساس حرارت و التهاب مثل تمام و آفتاب نیز دریافت نمایند و این علامات سور مزاج مادی و صفراوی
 است و اگر سفیدی رنگ و سردی و طبع و بله و تفاوت نبض و سفیدی قاروره و یافت گردد و حال قلت عطش و صفت و نرم و صفت و کثرت عروق
 حیات بلغمی و اید از نزلات و از تناول مبردات و دفع از تناول مستحکات در دوات حال در سرد و ماینر سوال کنند و این علامات سور مزاج بار و سرد است
 و اگر با وجود این دلائل بروقت با تریل و تب و ک و سیلان آب و دانی و لیمه شکم و سوزن و دانی و از تناول اشیای رطوب و کثرت خواب بود و پس
 سور مزاج رطوب سافج باشد و اگر با وجود علامات سور مزاج بار و رطوب نرمی و طبع و آروغ ترش و کسل و بلاوت و استلای و نرمی نبض مائل به بطور و تفاوت
 نیز باشد و سن و عادت و نیمه سابق و صفا و بله و مناسب بلغم و دیدن آب و دریا و برف و باران و برد و در خواب باشد و سببش سور مزاج مادی بلغمی بود
 و اگر قشفت و یخوایی و دخول عارض و تاومی به تناول چیزهای یابس و سوزن و در خریف و شفا بطبیات و فی الحال اشتتاف آب گرم و در خون طبعیت و شفا
 قبول آنها بود و سببش سور مزاج یابس سافج باشد و اگر با وجود این آثار تیرگی رنگ بدن و سیاهی خون غلظت آن و زیادت و سواس و قهقرا و سوزش فم معده و
 اشتها می کاذب و تیرگی و سیاهی و سرخی و غلظت بول و کثرت تولید بق اسود و قروح رویه مثل جرب یا پس و کثرت حدود امراض طحال و سن و مزاج و عادت
 و بله و صفا و عت و فصل و قهقرا و قهقرا و سبب سور مزاج مادی و سیاه و نخود باشد و سببش سور مزاج مادی سوداوی بود و در دوات
 که اگر سور مزاج مرکب سافج یا مادی باشد از ترکیب علامات مذکوره ظاهر گردد و تشخیص امراض تابع سور ترکیب و تفرق اتصال و در امراض خیمه خواهد آمد

علاج کلی امراض

بدانکه علاج جمیع امراض بر سه قسم است یکی تدریج و تدریج دوم استعمال ادویه و سوم استعمال و تنکابی مثل فصد و حجامت و زرد و دانه و شکر و قهقرا و کنگ و کنگ و کنگ و کنگ
 هر چه بدست تعلیق دارد و چون اصناف مذکوره این نوع سومی در فصول مستفاد و کتب کلیات مستفاد است لهذا هر دو نوع اول ثانی را در قواعد بیان میسبب کنم

قاعده اول در ترمیم و تقویت بدن به آنکه مراد از ترمیم در اینجا تصرف و اسباب سه ضروری یعنی هوا و ماکول و شرب و خواب و بیداری و استغفار و احتیاس و حرکت و سکون بدنی و اعراض نفسانی است و در غیر ضروری مثل حمام و مالش بدن و دفن کردن در ریگ و نشستن در آفتاب و پوشیدن آب سرد بر چهره و مانند این حسب ضرورت و حکمت قصد از آنکه او باشد و ترمیم این هم سه در کلیات مذکور است مگر ترمیم غذا و بیجا سطو و شیو و غذا اگر چه در اسباب سه ضروری داخل است لیکن چون آنرا بجز اینها امکان نیست که اکثر آن در باب کسیت مخصوص است و غرض بسیار بدان متعلق است لهذا ذکر آن جدا کرده اند بمر آنکه غذا در مرض گاهی منع میکنند و گاهی کم و گاهی تعدیل آن و گاهی در آن زیاد کرده اند و اما شیخ غذا را هم اراده شغل طبیعت یعنی دفع اطلاق کند چون قوت قوی و مرض قریب المنتهی باشد و اگر قوت ضعیف باشد غذا واجب بود و اگر چه وقت بحران باشد بمر آنکه منع غذا هنگام ضعیف قوت بلکه کردن مریض است و اما تعدیل غذا در آنجا نمایند که با وجود ماده شغل طبیعت دفع اطلاق غرض حفظ قوت باشد و این هنگامی است که قوت ضعیف و مرض قریب المنتهی بود پس بقدر رعایت جانب قوت کنند تا ضعیف نگردد و بقصا آن رعایت جانب ماده تا طبیعت از ماده شغول بهضم غذا و کثیر نشود و در آنم رعایت اهم آنرا کنند اگر قوت سخت ضعیف باشد یا مرض سخت قوی باشد و کذا لک باید که رعایت جانب غذای مرض نمایند پس اگر بسیار قریب باشد با شغل تعدیل غذا زیاد کند یا بخانه اگر مرض عاده و در ابتدا به طبیعت تدریجی تعدیل غذا کند تا طبیعت دفع اطلاق شغول گردد و لیکن طبیعت در رعایت مریض نگردد و اما طبیعت از فعل خود عاجز گردد و با طبیعت متعادل نمایند و اگر در مرضی باشد با شغل تعدیل کنند بمر آنکه طبیعت در برابر اشترحت طبیعت و عدم حاجت دفع ماده و اگر مرض مریض باشد در ابتدا به طبیعت تعدیل و این کند بمر آنکه قوت و هنگام انتها طبیعت متعادل نمایند بمر آنکه قریب مزاج بسوی اعتدال و امن از سقوط قوت درین هنگام و عاده و درین اکثر امراض مرضه غیر حیاتی را تدریجی تعدیل کند بمر آنکه غذائی وارد چون کم گردد طبیعت در اعتدال را بابت جهل و مواد دفع دهد و در غذای بدن یعنی از آن حشرت کند و باقی تعدیل نماید و این حکم خاص بمر آنکه بر آنست که مواد امراض حاده بسبب حدت خود صلاحیت اخذ به ندارد و اشتغالی میات از آن بمر آنکه کرده شد که مرضه از آنها باوق باشد و در آن تعدیل جائز نبود و باقی بود پس ماده آن عفن باشد و برای اعتدالی بدن صالح نبود و تعدیل او بکلیف تدریج بود و حرارت عفوشت و از آن مرض سستایم تحلیل روح قبل از تحلیل ماده است و با تعدیل غذا از دو جهت یکسره یکی از جهت کسیت و دوم از جهت کیفیت یعنی غذا نیست و از آنجا که هر دو جهت قسم سوم نیز پیش و در فرق بیان هر دو جهت کسیت و کیفیت آنست که گاهی غذا کثیر است و کسیت قلیل التفسدیه بود مثل قبول و ذوق که پس با سنگلا از آن کثرت از جهت کسیت غذا بود و کیفیت آن و گاهی غذا قلیل الکسیت کثیر التفسدیه باشد مثل زردی بجهت تیره شست و خروس خصی و طبیب گاهی محتاج شود و تعدیل کیفیت و کثرت و این وقتی است که اشتها غایب و هضم قوی بود و در عروق اخلاط خام باشد و اراده تسکین ششها بمر کردن مسده نماید تا قوت بسبب کثرت تقاضا و اشتها تسکین نشود و عروق را از اجتماع مواد کثیر در آن بسبب کثرت غذا منع کند تا اول مواد دیگر در وی مستغرق یابد و بمر آنکه غرض دیگر غیر این مثل انکه اراده تفریل کند و گاهی محتاج گردد بکثیر کیفیت و تعدیل کسیت و این هنگامی است که اراده تقویت قوت کنند و طبیعت موکل بجهت از هضم شش کثیر ضعیف باشد پس درین وقت تعدیل کسیت غذا واجب بود تا از هضم او عاجز نگردد و کثرت تفسدیه حاصل شود و گاهی محتاج شود و تعدیل کیفیت و کسیت غذا هر دو چنانچه هر گاه با ضعف اشتها و هضم استلاهی بدنی مجتمع شود و افضل غذا در مثل این وقت آنست که با وجود قلیل غذا تقویت مسده و در آن باشد مثل نقاله که با وجود ضعف از سر و مزاج حاد بود و مثل گذر اگر با سر و مزاج بارد باشد و اکثر تکلیف و تعدیل غذا منع او و در علاج امراض حاده یعنی قریب المنتهی میکنند و اما در امراض مرضه یعنی بعید المنتهی تدریجاً تعدیل می نمایند لیکن تعدیل این قلیل تر از تعدیل او و در امراض حاده بود بمر آنکه رعایت طبیعت بقوت و در امراض مرضه بیشتر می باشد بمر آنکه علم آن بحیثه آن بعید و انتهایی بعید و بسبب غلط ماده او و چون حفظ قوت کنند تا وقت بحران و طول مدت انضاج و فکانه بخلاوت امراض حاده که بحران آنها قریب تر بود و در آن رجای عدم ضعف قوت تا انتهایی آن و عدم عجز طبیعت از دفع ماده مرض باشد و اگر در آن خوف ضعف قوت باشد و تعدیل غذا با احتیاط کند و هر قدر که مرض قریب تر از ابتدا بود و اعراض ساکن تر باشد غذا بمر تقویت قوت دهند و چون مرض بعید از مبدأ بود و اعراض اشتداد نماید شیخ غذا و تعدیل او واجب بود و هر قدر که مرض و اعراض نیز در تدریج شمس کند تعدیل غذا نمایند تا بر اعتدال و برای غذای وارد سابق و امید و باقی قوت نماندنی و سکون اعراض و بمر آنکه ضعیف

وبله او وقت حاضر از اوقات سال و مانند آن قاعده دوم در حالچه بدو باد که علاج بدو بر دو نوع است یکی عام بر بدن مثل شکر خورده دوم
خاص بر عضو یعنی مثل طلیخ و صند و نطولات بر کنگه فعل اینها در ماده مرض عضو بود فقط استعمال دویه گاهی از داخل بود که بطریق یکی از تجاری طبعی مثل من بین
و گوش و غیره و مانند این استقل کند یا صبر نماید یا تغییر در مزاج را یعنی تبدیل کند بی تکیه و صبر و گاهی از خارج باشد مثل صند و مراجم و گاهی تبدیل مانند آن پس
یا تنقیص از بدن کند مثل دوا سی تیر قاطع اکال لحم و یا در آن بپذیرد مثل دوا سی منبت لحم یعنی رویانده گوشت و یا منع چیزی کند و آنرا دوا منع گوشت و یا تکمیل
چیزی کند و آنرا محمل نامند و یا تغییر در مزاج را و آنرا استدلال خوانند و این تبدیل و ملا و گاهی حاصل شود و واجبست در علاج با دویه مراعات ده یعنی نوع مرض و سبب و قوت
مریض و ضعف آن و مزاج حادث و طبعی و سن و عادت و بلد و وقت حاضر یعنی فصل و حال و او و قناعت اول مراعات نوع مرض این چنان باشد که تحقیق نماید
که مرض چیست یا بادیه یا طب یا یالین بسبب است یا مرکب سازج است یا مادی تا مطابق آن باستعمال مضادات استعلاج کند و دویه مراعات ده یعنی نوع مرض و سبب و قوت
که سبب بی ست یا نفسانی و بادی است یا سابق یا واصل و سبب آن از آن سبب نماید مثلاً در بدنی اگر سرد مزاج سازج بود تبدیل آن کرد و اگر گرم مزاج
مادی باشد تنقیص نماید و غالب کند و در سبب نفسانی مثل غم و خرن یا فرغ یا غضب یا دفع و غلظت یا از آن و تنقیص نماید و بدان تکیه و صفا
یعنی لطیف ملائم و انواع خوشبو و خواب مختل و عام معتدل نماید و در سبب بادی اگر تاول شی حار یا ورمول چیزی علی العمل با دویه دوا سی یا از خارج باشد علاج
بمطبیقات اگر خضار آن باشد بعضی علاج کنند و اگر تغییر و البوی حرارت یا برودت باشد باید که به سبب حاجت عالمی نماید و اگر ورم ورم ماکول یا مله و غم باشد سببست
آن هم بدین وجهه من آن باشد و در آخر کتاب بیاید فالج کند و اگر نقطه و خنجر باشد بدینچه در باب آن دوا دوا سی و از دسم مراعات قوت و ضعف مریض که اگر قوی
باشد باستفراغ بسیار کند و بشیر طراحتی علاج و اگر ضعیف است با دویه مزاج تنقیص نماید و با دویه و اخلاص بلکه تبدیل مزاج مضاد مزاج نماید و بعد ورمول
تقویت تنقیص کند و اگر استعمال او و دویه و ضعف و کمال قوت و ضعف یعنی از دویه و از قوت و ضعف یعنی رست که از احوال و مرض و کثرت فائده از
بخلاف ضعف عارضی که از شدت مرض غالب است و احوال که در دویه و سبب تنقیص نماید و با دویه و سبب و اگر در قوت و ضعف متوسط بود در قوت
متوسط کند و غذا دهند چهارم مراعات مزاج حادث و طبعی چنانچه قیاس کنند که مزاج حادث از ذات طبعی حقیقه و بعد از غذا و دوا یعنی با دویه و دوا و قوت
و کیفیت دویه مستقیم نماید مثلاً اگر مزاج اصلی حار بود و مرض تیز حار علاج شود و با دویه و سبب تنقیص نماید و اگر مزاج اصلی سرد بود و مرض تیز سرد
علاج شود و رعایت درجه افراد بود و اگر مزاج اصلی حار بود و مزاج بیمار سرد بود و دوا دوا سی و از دسم مراعات قوت و ضعف مریض که اگر قوی
باشد باستفراغ بسیار کند و بشیر طراحتی علاج و اگر ضعیف است با دویه مزاج تنقیص نماید و با دویه و اخلاص بلکه تبدیل مزاج مضاد مزاج نماید و بعد ورمول
تقویت تنقیص کند و اگر استعمال او و دویه و ضعف و کمال قوت و ضعف یعنی از دویه و از قوت و ضعف یعنی رست که از احوال و مرض و کثرت فائده از
بخلاف ضعف عارضی که از شدت مرض غالب است و احوال که در دویه و سبب تنقیص نماید و با دویه و سبب و اگر در قوت و ضعف متوسط بود در قوت
متوسط کند و غذا دهند چهارم مراعات مزاج حادث و طبعی چنانچه قیاس کنند که مزاج حادث از ذات طبعی حقیقه و بعد از غذا و دوا یعنی با دویه و دوا و قوت
و کیفیت دویه مستقیم نماید مثلاً اگر مزاج اصلی حار بود و مرض تیز حار علاج شود و با دویه و سبب تنقیص نماید و اگر مزاج اصلی سرد بود و مرض تیز سرد
علاج شود و رعایت درجه افراد بود و اگر مزاج اصلی حار بود و مزاج بیمار سرد بود و دوا دوا سی و از دسم مراعات قوت و ضعف مریض که اگر قوی
باشد باستفراغ بسیار کند و بشیر طراحتی علاج و اگر ضعیف است با دویه مزاج تنقیص نماید و با دویه و اخلاص بلکه تبدیل مزاج مضاد مزاج نماید و بعد ورمول
تقویت تنقیص کند و اگر استعمال او و دویه و ضعف و کمال قوت و ضعف یعنی از دویه و از قوت و ضعف یعنی رست که از احوال و مرض و کثرت فائده از

اخراج

کسر سبب تبشیر نماید یا استعمال نمایند پس در آنها مستند غایت عمل آرد و درین هنگام با استعمال لیجات باک نیست بعد از آن در اسطاطا پنجه فوط قوت نماید
 کما استعمال کنند موصوف قانون اختیار کسیت و او این قانون منقسم شود بقانون تقهیر وزن او مثل آنکه شربت تمام از قوت فوط برای منجمد که شغال مستند از قوت
 برای اسهال و دو انگ و از غار قوت یک نیم و از تخم منطل چهار انگ و غیر آن و بقانون تقهیر در جبهه عوارث و برودت او مثل آنکه این مزاج به یک رجا بدست آید
 حار و در جبهه واحد مناسب و بود مثل آنکه این جرات تمام بدوی میرود در جبهه ثانی مستند این میرود در جبهه ثالثه شربت و غیر آن مثلاً اگر دای مطالب یافته شود
 و ضعیف یا قوی از آن باشد مقدار از آن را که کم بحسب مقتضای حدیج مناعی نمایند با بقا تقدیر کسیت از هر دو و جبهه تقهیر وزن او و تقدیر کمیت در جبهه
 مجموع بر سبیل حدیج مناعی یعنی سرعت حرکت فکری که اکثر است از اولت اعمال مناعیت حاصل میشود و از سه دیافیت میگردد و یکی از مقدار من که اگر گاهی
 بحسب تقهیر وقت مرض نیز تقهیر شود و پنجاه تقدیر کسیت و دو بحسب قریب از جبهه تقهیر منقضی تقهیر را لا محاله و از سه ضعیف کفایت کند و
 قوی تقهیر قوی تر بود و ضعیف مرض بسکون و قنات اعراض او قوت مرض شدت و اکثر است اعراض او شناخته میشود و هم از اینها یک و بافت ملاست
 و منافذ آن و ملاست که این و این و قسم است جفت مثل زکورت و انوشن و عادت و فحش و بکده و مناعیت و قوت و قوت و حال و او در جبهه
 و اکثر از اینها زکورت و هم از طبیعت تقهیر منقضی اگر مرض منقضی بود و حال بدن نیز مثل حال منقضی و در جبهه باشد و تقهیر طبیعت منقضی و تقهیر جبهه
 امر است که مزاج غده و شغف او و وضع او و قوت او بود اما معرفت مزاج بحسب تقهیر مزاج منقضی است که چون مزاج طبیعی او و مزاج
 مرضی او معلوم شد پس ریافت کرد که آن چه قدر از مزاج طبیعی بپایه شده پس مقدار جبهه یک بان دارد و کند ریافت شود و شش است که اگر مزاج اول
 صحیح بار بود و مرض حار باشد که از مزاج او بعد کثیر شده پس احتیاج به تبریکش باشد و اگر هر دو حار باشد در آن تبریک که کفایت کند لیکن اینقدر باشد
 که مرض مخالف مزاج صحیحی تمام بسوی تبرید قوی تر از مرض موافق وقتی باشد که چون هر دو در جبهه واحد باشند و اما معرفت ملاست و منقضی شکل
 و مجاری و اوعیه و مهمیت سالج اعضاء ملاست و دشواری از این نظری دیافیت در آن تامل نمایند چه با اختلاف آنها کسیت و در غایت بود و فاکت
 بدانند که بعضی اعضاء در خلقت خود سهل المنفذ اند و در داخل و خارج او وضع خالی است مثل شش که آنرا از داخل تجاویف شوب و قنیه ریه است عروق و کوا
 مستغرق در آن و از مزاج تجویف صدر پس فضول بدوی ضعیف و قنیل از آن مندرج شوند بسبب و بهجت مسام و سهولت نفوذ و البسوی بطری و بعضی از آنها
 سهل المنفذ نیست پس مزاج بدوی قوی باشند و بعضی منقضی از آن مثل ریه و بعضی مشکاف مثل کلیه و قنیل را دوی لطیف کافی باشد و اگر چنان را وضع
 خالی از داخل باشد برنگه نفوذ و البسوی باطن او اندفاع فضول از آن البسوی خارج او سهل بود و کثیف مزاج البسوی دوی قوی باشد و اگر چه او را
 موضع خالی بود و اکثر است که بدوی قوی احتیاج دارد آنست که آنرا تجویف ناز داخل و خارج و ناز یک طرف و نزهت باشد و معذک که آنرا نفوذ و قنیل بحسب
 دست و پا بعد از آن آنچه آنرا فضا از هر دو جانب بود لیکن نظر کثیف بود و مثل گرد که آنرا فضا می شکم از خارج و فضا می در داخل است و درین احتیاج بدوی
 قوی در در جبهه وسط باشد پس از آن آنچه آنرا تجویف از هر دو جانب بود و آن غیف باشد مثل ریه که دوی این با دوی منقیفه کند و مانند نوعیکه تجویف و قنیل
 مسام هر دو سبب برای سهولت وصول اثر و البسوی عضو است همچنین آن هر دو سبب است بنا بر سرعت قبول او برای فضول و بهر اندفاع او از آن نیز
 و اما معرفت وضع عضو نیست که وضع منقضی موضع یا مشارکت است پس موضع یا قریب از منفذ و داخل محدود یا بعید مثل گرد و یا متوسط مثل سبک باشد
 و مشارکت با عضو دیگر بود و معرفت اولاد است بهر آنکه تقدیر کسیت و در اختلاف میشود با تفاوت هر دو و امتناع بوضع عضو از جهت علم مشارکت از آن اندفاع
 مستند به سبب امتناع از علم بوضع بقرب و بعد بهر اختیار جانب ریه و او اما ماده مرض سهولت بدوی عضو مشارک از جانب مناسب است
 انیس که چون ماده در جبهه یک باشد استفراغ آن به بول کنند و اگر در جبهه دیگر باشد استفراغ آن با سهال نمایند هر گاه که کسیت مشارک اعضاء سه بول
 و قوت آن مشارک است و اما امتناع بوضع عضو از جهت علم موضع عضو که اراده را دوات او کند از سه و ب بود اول قریب و بعد است پس

ملاحظه
 که در این
 کتاب در
 جبهه
 است

اگر قریب از منفذ و آب باشد مثل مسدود و دویقه منفذ که کفایت کند یعنی قوت و ابقدر مقابل مرض بلا زیادت تصرف در آن باید تا دخیل افراط نکند و اگر بعید باشد مثل رسیدن کلیه محتاج شود به زیادت و قوت و آب یا با سبب بلال او بدوای قوت تر از آن دیار زیادت در مقدار او و یا بخاطر او بیکر آنرا قبل از جدا شدن قوت او بدان رساند بهر آنکه قوت او دویقه منفذ قبل وصول بسوی آن فاسد گردد پس اگر در قوت آنها زیاده نکند عرض حاصل نشود و زیاده کردن در قوت آنها حاجت افتد خصوصا از دویقه که غذایی باشد بهر آنکه حاله اعضا در بیشتر بود و این بهر آنکه بدان باشد و اگر میان قوت دو دویقه بعد کثیر بود درین هنگام دو احتیاج در تنقید بسوی قوت فائده باشد پس احتیاج افتد که قوت و دویقه از محتاج الیه بود مثل حال اضطرار عرق النساء و اشغال آن و قوه انیست که معلوم نمایند نیز با که با دویقه مخلوط کردن مندر است آن مخلوطه در ایصال آنها بسوی عضو سرعت کند چنانچه در رات با دویقه اعضای بول مخلوط کرده میشود و زعفران با دویقه قلاب و ایضا معام نمائید که فعل هر دو را اختصاص بعضوی نیست و چون آنرا بخورند در بدن متفرق گردد و بعضی در بعضی پیوسته که از آن برسد بسیار اندک بود پس تاثیر و در آن اندک باشد و گاهی لازم بود از ضرر باقی اعضا بسبب ورود قوت این دویقه بسوی آنها با وجود عدم حاجت بسوی آن پس هرگاه در صرف آن دویقه بسوی آن عضو علی حده کفایت تاثیر و در آن اکثر بود و آنرا ضرر بعضوی لزوم نماید و طریقش انیست که بدان دو و آنچه که از نشان او نفوذ بسوی عضو در بعضی بود مخلوط سازد پس این هرگاه بسوی آن نافذ شود همراه او دویقه دیگر باشد و درین هنگام تاثیر و بیشتر گردد و دویقه زعفران را در قوس کافور استعمال میکنند با وجود بودن آن شدیداً بخار را پس درین وقت تبرید قلب بیشتر گردد و بسبب تنقید زعفران کافور را بسوی قلب سوم است که جهت ایصال دویقه بسوی آن دریافت نمایند مثلاً هرگاه طبیب معلوم کند که قوه در معای سفلی است و او را بحقیقت رساند و اگر دریافت نماید که در معای علیا است آنرا بشرب ایصال کند تا در هر دو صورت ایصال دویقه از طریق قوت او تا هنگام وصول او بسوی آن عضو باقی ماند و بدینکه بعضی اعضا بعید از منفذی باشند و قریب از دیگر مثل مثانه و رحم پس مشروبات بسوی آن از منفذ بعید برسند و آن دهن است و دویقه مزوقه از منفذ قریب برسند و آن سوراخ قضیب و رحم است و دویقه مزوقه در آن اراض آنها قوتیر باشند و بعضی اعضا است که نفوذ دویقه بسوی آنها از منفذ واحد گاه قریب شود و گاه بعید و این مثل ریه است که دویقه متواله گاهی بسوی آن از مری بر شمع از سام غشائی که میان او و میان قضیب ریه است واصل میشود و این بسیار قریب است و گاهی از طریق معده بسوی آن میرسد و این چنان باشد که بسوی کبد نافذ شود و بعد از آن بسوی رگ اجوف بعد بسوی ریه قلند بهتر و دویقه صدر و ریه و قضیب و آنست که دویقه بطریق لغو قوت یا جوب استعمال کنند تا در آنها در مری بزمان دراز باشد و آنچه بسوی او از آن غشا ترشح گردد بیشتر باشد و دویقه سرفه همچنین ساخته اند و بدینکه گاهی ارتفاع مراعات موضع و مشارکت معای باشد و این در اشکال که ماده تمامه بسوی عضو نخیه باشد و یا ماده هنوز در انصباب بود پس اگر هنوز در انصباب بود آنرا جذب کنند از موضع او اعم آنکه جذب بدوای جاذب بود یا با دیگر جاذب مثل نهادن دویقه حریفه بر دستها و یا با یا باطریق ساقین هنگام توجه ماده بسوی مسر بعد مراعات این چهار شرط طریقه مخالفت جهت چنانچه جذب میکنند در قطر عرض از راسته بسوی چپ و بالعکس و در قطر طول از فوق بسوی اسفل و بالعکس و در قطر عمق از ظاهر بسوی باطن و بالعکس و از قدام بسوی خلف و بالعکس تا ماده از جهت انصباب برگردد و این گاهی بخلاف قریب بود مثل نهادن محاجم بر قوه برای جذب مواد از چشم و یا بعید مثل ساقین هنگام تصاعد مواد بسوی سر و مراعات مشارکت چنانچه حبس حبس موضع محاجم بر پستان میکنند تا جذب بسوی شریک بهر آنکه میان پستان و رحم مشارکت است سوم مراعات محاذات در سمت چنانچه در اراض جگر از با سلیق راست فصدی نمایند تا بر آنکه درین جانب است و در عمل طحال از با سلیق چپ چهارم مراعات تبعید در جذب یا در مجاری که مجذب الیه بسیار قریب از مجذب منه نباشد بهر آنکه چون از آن قریب باشد این جذب در حقیقت معاون براسه حرکت ماده بسوی آن بود و ایضا جذب بسوی عضو بسیار قریب با وجود بودنش مانع از جذب تمام عضو مجذب نیست را معین انصباب مواد بسوی آن میسازد و اما اگر ماده تمامه منصب بود از معرفت مشارکت بدو و متفرق شوند یا از جهت آنکه از نفس عضو آنرا بگیرند چنانچه فصد رگ زیر زبان در علاج ورم لوزتین و یا بسوی عضو قریب شریک نقل کنند و از آن بیرون آرند چنانچه فصد صفافین در اراض

نکته: قوت و دویقه مزوقه در آن اراض آنها قوتیر باشند و بعضی اعضا است که نفوذ دویقه بسوی آنها از منفذ واحد گاه قریب شود و گاه بعید و این مثل ریه است که دویقه متواله گاهی بسوی آن از مری بر شمع از سام غشائی که میان او و میان قضیب ریه است واصل میشود و این بسیار قریب است و گاهی از طریق معده بسوی آن میرسد و این چنان باشد که بسوی کبد نافذ شود و بعد از آن بسوی رگ اجوف بعد بسوی ریه قلند بهتر و دویقه صدر و ریه و قضیب و آنست که دویقه بطریق لغو قوت یا جوب استعمال کنند تا در آنها در مری بزمان دراز باشد و آنچه بسوی او از آن غشا ترشح گردد بیشتر باشد و دویقه سرفه همچنین ساخته اند و بدینکه گاهی ارتفاع مراعات موضع و مشارکت معای باشد و این در اشکال که ماده تمامه بسوی عضو نخیه باشد و یا ماده هنوز در انصباب بود پس اگر هنوز در انصباب بود آنرا جذب کنند از موضع او اعم آنکه جذب بدوای جاذب بود یا با دیگر جاذب مثل نهادن دویقه حریفه بر دستها و یا با یا باطریق ساقین هنگام توجه ماده بسوی مسر بعد مراعات این چهار شرط طریقه مخالفت جهت چنانچه جذب میکنند در قطر عرض از راسته بسوی چپ و بالعکس و در قطر طول از فوق بسوی اسفل و بالعکس و در قطر عمق از ظاهر بسوی باطن و بالعکس و از قدام بسوی خلف و بالعکس تا ماده از جهت انصباب برگردد و این گاهی بخلاف قریب بود مثل نهادن محاجم بر قوه برای جذب مواد از چشم و یا بعید مثل ساقین هنگام تصاعد مواد بسوی سر و مراعات مشارکت چنانچه حبس حبس موضع محاجم بر پستان میکنند تا جذب بسوی شریک بهر آنکه میان پستان و رحم مشارکت است سوم مراعات محاذات در سمت چنانچه در اراض جگر از با سلیق راست فصدی نمایند تا بر آنکه درین جانب است و در عمل طحال از با سلیق چپ چهارم مراعات تبعید در جذب یا در مجاری که مجذب الیه بسیار قریب از مجذب منه نباشد بهر آنکه چون از آن قریب باشد این جذب در حقیقت معاون براسه حرکت ماده بسوی آن بود و ایضا جذب بسوی عضو بسیار قریب با وجود بودنش مانع از جذب تمام عضو مجذب نیست را معین انصباب مواد بسوی آن میسازد و اما اگر ماده تمامه منصب بود از معرفت مشارکت بدو و متفرق شوند یا از جهت آنکه از نفس عضو آنرا بگیرند چنانچه فصد رگ زیر زبان در علاج ورم لوزتین و یا بسوی عضو قریب شریک نقل کنند و از آن بیرون آرند چنانچه فصد صفافین در اراض

رحم میکنند و بد آنکه چون زمانه انقباض ماده طول کند و عضو متحرک و دقت او از آن شکل بود بلکه عواب نیست که از آن عضو خارج کنند و اما قبل از آن نقل بقرب مشارک نمایند و برای جذب بسوی خلاف شش اند دیگر نیز هست اول آنکه هرگاه اراده جذب بسوی خلاف کنند و لا تسکین و جمع عضو مجذوب عنه نمایند تا انقباض مواد بسوی آن کم شود و هر آنکه جمع جذب است پس اگر تسکین میکنند و او بر عضو تعاقب کند و فاعله جذب باطل گردد و دوم آنکه نظر کنند تا چهار ماده بر عضو رئیس نباشد و بقصر آن ضرر عام گردد و اگر این رئیس بر وراده بر آن تصرف نگردد و مثل جگر که گاهی مواد از اعضا بسوی آن جذب میکند تا با سهال خارج شود و اگر عبور و جگر لازم است سویم آنکه عضو مجذوب الیه قبیل الصبر نباشد بسبب بودنش قوی الحس چهارم آنکه بدن استقامی مفرط نباشد تا بر عضو مجذوب الیه ماده بسیار جذب گردد و تحلیل او از آن شکل گیرد و لیکن این وقتی بود که با جذب استفراغ نباشد اما چون با دسه استفراغ باشد از این ضرر نباشد و آنکه عضو مجذوب الیه ماده اندفاع ماده دیگر بسوی آن نباشد و هر آنکه جذب اعانت بر حصول آن نماید ششم آنکه عضو که بسوی آن ماده منفع شده مخرجی طبیعی بر آن نباشد یا اصدات مخرج برای او از آن ممکن نباشد و هر آنکه اگر مخرج طبیعی برای او باشد یا اصدات مخرج بر آن ممکن بود و مثل فصد خروج او از آن اولی است و اما معرفت قوت عضو و انتفاع از آن از سه طریق بود و قوام عضو نیز درین باب مدخل است و عمد و در همه مراعات حال عموم ضرر و عدم او از استعمال دو بر عضو است پس اگر عضو ذکی الحس عصبی باشد او را که او برای منافی بسیار بود و ادویه قوی که تشبیه المنافات برای طبیعت معلوم و بدان الم بسیار باید پس ضرر عام تحلیل ارواح گردد و اگر عضو شریف باشد ضرر از آن بیشتر بود و اگر رئیس باشد ضرر از آن هر دو زیاده تر بود طریق اول مراعات ریاست و مدیریت است پس هر عضو که مبدأ و رئیس باشد بر آن نظم امرادویه قوی یعنی الا سکن نمایند تا بدن را ضرر عام نگردد و بنا بر بودن اعضا سه ریسه میباشد قوای ضروری و حیات و کثرت منافات دوائی قوی آنرا و لک از دماغ و جگر آنچه احتیاج استفراغ آن بود آنرا در یک دفعه خارج کنند و اخرج شدید البته نمایند که این لب یا مضروب که قائل بنا بر اختلاف مواد و اصحاب بقا و بسبب کثرت خروج ارواح بدان در استفراغ و فصد و چون مراعات امر در استفراغ مواد و جگر و دماغ واجب شد پس قلب بطریق اولی بود و البقیه تا تدریج شد بنمایند تا اطفای حرارت غریزی لازم نشود و این عام است در اعضا لیکن ضرر در اعضای رئیس بیشتر بود و هر آنکه مبادی ارواح اند و چون با دویه محلیه بر جگر ضار و کثرت از ادویه قوایه خوشبو بنا بر حفظ قوت خالی نگذارند تا بکویت قبض از آن تحلیل مفرط منع کند و بکویت خوشبو قوت مزاج آن نماید و همچنین در آنچه در شرباب است برای کبد و اولی اعضا این مراعات قلب است پس دماغ پس کبد و طریق دوم مراعات فعل مشترک هر عضو است هر آنکه اگر فعل آن عضو مشترک و عام بین بدن باشد اگر چه رئیس نباشد مثل معده و ریه و مجاب رعایت قوت اولی است و لهذا و حیات با ضعف معده آب سرد و شدید البرود نمیدهند تا ضعف آن زیاد نگردد و بدانند که استعمال مرغیات صرف بر اعضا سه ریسه و انجیمه در مشه بن قریب آنهاست از اعضای شریفه خطر شدید بخیارت دارد و هر آنکه دوائی مفری عضو را محض انقباض مواد میکند و هم او ضعیف و ارواح او را سوزن تحلیل و فعل او را ضعیف و همیا بفقوت و قبول امراض دیگر داند و طریق سوم مراعات دکاسه حس و کمال آنست پس در اعضای ذکی الحس عصبی واجب است که از استعمال ادویه رومی الکلیفیت تمیبه و لذامه و موزیه مثل تبوعات و غیره احتراز نمایند تا قوت آنها ناباشد و تغیر آنها بمنافی بسبب دکای حس تحلیل نگردد و ادویه که از استعمال آنها احتیاج کنند سه قسم است یکی محلات مثل حاشا و ماذیون و مانند آن بنا بر اضعاف آنها تحلیل را و دوم مبررات بالقوه مثل افیون و امثال آن بنا بر اضعاف آن ارواح را و اطفای آن حرارت غریزی را سوم آنچه کیفیات مخالف طبیعت عضو آنرا بود مثل زنگار و سفیداب و مسس سوخته و مانند آن بنا بر منافات آنها با مزجه اعضا و ابطال قوای آنها تعلیم تا اینجا اقسام قانون نمائیم که بهر علاج بدو شیخ الکیس بیان نموده تمام شد و سواسه ازین قوانین دیگر نیز آنست که احتیاج بسوی آنها نیز می افتد چنانچه اول اختیار جوهر روانست مثلاً ادویه قلب که جوهر آنها شدیداً مناسبه بجوهر روح یا بدو چون دود و ادویه تبدیل مزاج مساوی باشند و جوهر یک از آن هر دو ملایم بدن باشد و جوهر دیگر منافی بدن پس استعمال ملایم و فرق است و دوم اختیار جهت استعمال دو چنانچه ادویه قوی که افضل استعمال او بطریق حقنه است و ادویه ثقیان که افضل استعمال او نوشیدن است و این هر آنست که لغو و ادویه سوسه مرض از اقرب طریق باید سویم اختیار طبیعت و واپه بعض ادویه است که افضل استعمال آنها بطریق لغو است و دیگر است که افضل استعمال آنها بطریق مشروبات است

باشد مثل ادویه مستعمله برای امراض اعضای بعید از معدنه نافه و آنها بسوی آن میریزند و بعضی از آنهاست که افضل استعمال آنها بطریق جنوبی و مثل ادویه مستعمله برای
متنبیه سر غیر آنها چهارم اعتبار بودن و و بطور مفرد یا مرکب بود و بعضی امراض است که ادویه آنها مرکب باشد مثل حصوات کلاویه نفوذ و ران باغراض مقصود و علاج
آن کم کفایت کند و بعضی از آنهاست که ادویه آنها مفرد باشد مثل ادویه امراض مزاجی تخم اختیار بودن و ادویه آنهاست که بعضی ادویه است که استعمال او بعد از شستن بی قراری حار
بود مثل ادویه که در آن فیون اخل شود چون تریاق و بعضی دیگر آنست که نوبت بود مثل قرص کافور و بعضی از آنهاست که چون کهنه شوند قوت آنها قوی گردد مثل شراب فیتا

ذکر قوانین که رعایت آنها در امر علاج واجب است

بدانکه قبول شیخ الرئیس امراضی که در آن خطر بود و بتأثیر واجب در امر علاج یا تخفیف در آن از قوت امن نباشد پس واجبست که در آن اولاً ابتدا به علاج
قوی نمایند و حاصل این کلام آنست که اگر مرض عظیم باشد و خوف بود که قوت زمانه قوی و فاکند بسبب عظم نفس مرض یا ضعف قوت یا کثرت ماده
یا حیوان او یا مناسبت بدن و مزاج مرض یا استعداد در اخلاط بدن یا استحاله ماده مرض یا انقباضی هوا و فصل و غیره برای شدت مرض پس می باید که امر بسوی
طبیعت موکل نگردانند و رعایت تدریج از علاج ضعیف بسوی علاج قوی نکنند بلکه ابتدا به علاج قوی نمایند بهر آنکه وقت بان وفا کنند و این هنگامیست که
قوت بسیار ضعیف نباشد بخوبی با تقاسات احتمال علاج قوی نکند چنانکه او عادت است و امر آنیکه در آن خطر نبود و از قوت شدن قوت خوف نباشد
بسوی قوت تدریج نمایند اگر از تخفیف تر غنا حاصل نشود و مراد از این تخفیف بر طبع است استعمال اشیای خفیفه غیر قویه بهر آنکه ادویه قویه اکثر منافی طبیعت مانده
و درین هنگام واجبست که دوا قوتیر استعمال نکنند مگر و قتیکه دوا ضعیف تر غنی نکند که درین حالت در آن تدریج بقوی نمایند تا آنکه منتهی شود
بحدی که وفا بغرض نماید لیکن این وقتی بمل آرنده مرض میساج نباشد بهر آنکه در آن هنگام سزاورست که ادویه قویه استعمال کنند و اگر چه ماده قوی
نیافته باشد و فائده تدریج بسوی علاج قوی مثل فصد و دلغ و شگاف و اسهال و غیره آنست که طبیعت منزعج نگردد که این لامحاله تحریک قوی
غیر مألوف است پس امر آن عظیم گردد و خصوصاً چون مشغول مرض باشد قانون نشاید که از صواب بگریزد اگر تأثیر او بدیر باشد و بر غلط قیام نمایند اگر
ضرر او ظاهر نشود و تأثیر صواب گاهی بسبب مانعی باشد مثل ملاقات بدن غیر مستعد بهر انفعال یا عدم طول ملاقات او بدن تازه مانده که در مثل او اثر
ظاهر شود و همچنین حال در غایب باشد و معرفت علاج صواب با وجود تأثیر او و معرفت علاج غلط بعد از ضرر او از قیاس که بر آن دلالت کند یا از تجربه که
از علاج مثل او مستفاد شده باشد حاصل شود و بسا باشد که جاهل در جانی تدبیری کند که از آن در مقامات دیگر نافع یافته و آن در اینجا مناسب نبود پس
تا و قتیکه ضرر او ظاهر نگردد و از آن بازماند قانون واجب نیست که با وجود بودن تدبیر صواب بر یک علاج بدوای واحد و ایضا جزیس واحد علاج قیام
نمایند بلکه تبدیل ادویه کنند بهر آنکه بعضی ابدان را خاصیت در تأثیر و عدم تأثیر از بعضی ادویه میباشند پس جائزست که تأثیر ظهور نفع بسبب مثل این امر باشد
و درین صورت انتقال از دوائی بدوای دیگر واجب بود و ایضا دوائی واحد مألوف بدن میگردد و از تندی مألوف بدن منفعول نمیشود و تأثیر او کم میگردد و
و اما بعضی تدابیر مألوفه مثل فصد و اسهال و غیره گاهی نفع بسیار کند و مثال انتقال از علاجی بعلاج دیگر در مرض واحد نیست که مثلاً علاج مرض ابطنی جائز است
که تحلیل بلغم بود و با دایت پس او را رو با انضاج پس اسهال و هرگاه محلل استعمال نمایند و اثر نفع ظاهر نگردد با دایت پس او را با انضاج پس اسهال انتقال کنند
قانون استعداد انفعال گاهی مختلف میباشد نسبت بآبدان و اعضا پس هر بدن بلکه هر عضو بلکه بدن واحد و عضو واحد را در وقتی غیر وقت دیگر خاصیت در
انفعال از دوائی غیر دوائی دیگر بود یا بسبب عادت و برای او در وقتی بنا بر وفق بودنش کیفیت را غیر وقت دیگر و یا بسبب امر دیگر از داخل مثال اول نیست که با بدن محلل
واسع المسامه بالیدن روغنهای زاده از مفرحات تقویت دایند و مثال دوم آنست که دماغ بجز بیا و از تحلیل گرم شود و مثال سوم آنست که بعضی ابدان بروغن گل و تابستان
و در جوانی گرم شوند و در زمستان و در پیری بدن سردی یابند و مثال چهارم آنست که معدنه حار و شباب بقرص کافور نفع یابد و در شیوخه بدن ضرر یابد
بلکه با انجبه قلیل البرد از آن باشد مثل قرص زرشک مستفاد گردد قانون هرگاه مرض مشکوک گردد باید که بر مرض و بر طبیعت بگذرانند و با استعمال دولت
مسهل و غیره استعمال نکنند بهر آنکه طبیعت یا غالب شود و مرض را مقهور گردانند و یا مغلوب شود و مرض ظاهر گردد و این بنا بر آنست که آن هر دو در مقامات

و بعد است که یکی از آن هر دو غالب نشود پس اگر طبیعت غالب شود از اقدام بر علاج با وجود جمل برض منع کند و اگر مرض غالب گردد علامت است و
لا محاله ظاهر شود و گویا شستن طبیعت نیز اگر چه مضرات مکرر از ضرر تدریجی بر جمل بود و حصر در آنها مرض و ظهور آن اکثری است چه بسیار باشد که
موت قبل ظهور علامت مشخصه مرض عارض شود پس معالجه بعلاجیات ضعیف خالی از کیفیات بدیهه است که دفع نماید چنانچه اگر در ذات انجمن و ذات علم
اشتباه افتد بشریت غمناک و بیاد و فراموش کند و اگر در تب عینی اشکال گردد و نداند که این نمایی است یا صفراوی یا غیر آن بجهت شربت لیو و مهند کعبه آنکه
نفع این هر دو هیچ مواد است اما برای عارضه و اما با بر باد و با طبیعت و تطبیق قانون چون مرض غیر حادث از وجع با وجع جمع شود و یکی از آن هر دو سبب
و دیگر نباشد مثل رمد با وجع و یا مرضی که سبب او وجع باشد با وجع جمع گردد مثل غشی حادث از قلع یا غیر آن با قلع و یا مرض موجب وجع با وجع جمع شود مثل
اورام موجب وجع و مثل ضرب و سوز که باید که ابتدا هم سکین و جمع کنند بر آنکه وجع محل ارواح است و قوت را ضعیف کند پس دفع مرض و فاکند و ضعف
حضور است پس استدلال مرض است و نماید و مرض مستولی شود و اینها وجع جذبات مواد است بموضع خود بسبب تسخیر او پس این مرض را زیاد کند یا مرض دیگر
پیدا نماید و اینها طبیعت است بسبب اشتغال او با وجع تدریجی مرض فحول کند پس مرض مستولی گردد و چون درین حال باطل و وجع بتجدید حاجت افتد باید که از
مثل غشی ناشی بجا و زکات که این با وجود تخمیر بالوف و ماکول است و شیء مالموف قلیل الضرب باشد بسبب مقدار بودن طبیعت باصلاح و دفع مضرت او و مضرت
مخدرات از غلیظ خون و روج و غیر اینها ظاهر است اگر آنکه وجع بمرکز رسد که از آن خوف هلاکت بود پس درین هنگام تجاوز بقو نیز از آن مثل افیون جائز بود قانون
هرگاه به شدت حس عضو پیدا نماید باید که غذای صاحب را بخواهد که تخمیر غلیظ خون باشد مثل هراتس سازند و روات شدت حس عضو به آنست که موجب
مرض میگردد چنانچه گاهی بقدر انداخته لازم نمود از موده و غیره و سوساس میشود و سوساس و سوسنجیل و دوی و طنین و غیره و عارض میگردد و
غذای غلیظ خون غلیظ پیدا کند پس روج متولد از آن غلیظ قلیل الاستعداد برادر اک باشد و از غلیظ خون و روج به تدریج گاهی خوف پیدا شد چون مزاج
از سردی او ضرر یابد اما اگر خوف تدریجی باشد غذا به صاحب او میرسد مثل کاه و مانند آن سازند قانون بدانکه از معالجات حیدره نافع است اما
بقویات قوای نفسانی و حیوانی است مثل تدریج و این و قهاری گشته که بدان انس باشد و ملازمت شخصی که از آن سرور یابد و گاهی ملازمت همین
و کسی که از آن مستحرم نماید بنابرین و از اشتیای مشترکه آنرا طلب کند و بران حسب نماید و از حرکات کثیر منشی میروا دفع کند و پوشیدنیست که هر واحد از
نفس و بدن متعلق میگردد و از آنچه دیگر را عارض شود چه می بینیم که هرگاه بر بدن خلط سوداوی غالب شود برای نفس خوف و قوحش و فکر فاسد عارض میگردد و
و چون خون رقیق صاف غالب گردد و نفس را سرد و پدید آید و کند که چون نفس را غضب بسیار شود بدن را غلبه صفرا و خونت مزاج عارض میگردد و
چون غم کثرت نماید بدن را غلبه سوداویس مزاج او عارض میشود و گاهی مزاج در ولایت بحالت محمود یا مذموم دفعه تسخیر میگردد و ازین قبیل است آنچه
مریض هنگام دیدن محبوب او یکبارگی محبتی یابد و هرگاه تاثیر او در نفسانی در بدن باین درجه باشد پس این علاج روحانی باضر و نافع باشد و قریب
این نوع از معالجات انتقال مریض از شهری به شهری و گاهی است و از هوا به هوا و انتقال از طبیعت به طبیعت و دیگر تکلیف هیأت و حرکات که بدان استوار است
عضو از طبیعت روی یا تغییر مزاج ردی کرده میشود و هرگاه از انتقال به گاهه مریض تصور شفا در آن می نماید و از آن نفع میکند و اگر چه بواسطه هر دو تکلف
نباشد و ایضا انتقال بسوی بلد اگر چه آنرا امور سار و تجمی و کرد و بدان از امور شکره مکرره از روح خلاصی یابد تا شرف را از او سانس قوتی گردد و همچنین
و هر دوی حیدتر از بلد اول تا شرف قوی باشد با وجود تصور مریض در آن شفا را و اینها هرگاه سبب مرض حرارت باشد نقل مریض از هوا به هوا یا مسکن جاز
یا فصل جاز بسوی ضد آنها از آنکه مریض را تخفیف در آن می نماید و انتقال از طبیعت به طبیعت نیست که مثلاً صاحب قمر به طبیعتی باشد که آنرا
احتباس ریم و فساد آنچه گرداوست لازم بود و چون مریض او بسوی بیابانی که ریم از آن جدا شود و تغییر گردد از آن نفع بخشد و مثال تکلف هیأت مثل
تکلف لفل اهل است بنظر قوی تیز بسوی خیریه شکی آید و غیره و مثال تکلف صاحب لثوه از نظر دانه چینی که این ادعای بسوی تکلف تسویه وجه
و عین او می نماید و گاهی بلا تکلف معالجات دیگر به علاج و و یکسانه و مثال حرکتی که بادی تغییر مزاج گردد و حرکات اهل ریاضت است

قانون از قوانین آنچه حفظ او واجب بود نیست که معالجات قویه در فصول قویه از اسهال قوی و داغ و شکافتن و قی کردن در گرام و سراما ممکن بود ترک نمایند تا قوت را با اجتماع امور خارج از اعتدال که آن مرض و علاج قوی و افراط کیفیت فصل است ضعیف نگردانند هرگاه قوت در گرام ضعیف میگردد و درین هنگام اگر برای قوی علاج کنند گاهی به سقوط قوت مودی گردد و در سیر مادی عاصی غلیظ میشود و دواسه قوی چون ممکن بدفع آن نباشد متوجع بسوسه مواد رفیق گردد و ضرر عظیم از آن حاصل شود و همچنین داغ و شکافتن در گرمی و سردی قوی بدیست یا بدی در ادبلاجات قویه همین امور مزج طبیعت محلل ارواح است نه مطلق معالجات قویه چه استعمال اشیای قوی البرد مثل شیر تخم خرفه و کاسنی و فخر تخم بهدانه و ماست و در گرام محمود بود و تدبیر قوی تسخین مثل استعمال کونی و فلافلی و غیره در سیر مانع باشد قانون اموریکه در علاج او احتیاج بنظر دقیق بود نیست که در یک مرض و احتیاج مقتضای جمع شوند مثلاً در مرض تبیرید باشد و سبب او تسخین بود مثل تب که مقتضی تبرید است برای اطفای حرارت او و سده که سبب تب باشد مقتضی تسخین است بنا بر مقتضی او و بالعکس این باشد چنانچه هرگاه قلب و معده هر دو حار باشد و از آن هر دو بخار بسیار بسوی سر صعود کنند و منعقد شده ماده زکام و نوازل گردد و پس سبب مستدعی تبرید باشد یعنی تبرید قلب و معده و مرض یعنی زکام و نوازل مستدعی تسخین بود و تحلیل ماده او و کذک آنکه مرض و عرض جمع شوند و مرض مستحق تسخین باشد و عرض او تسخین تبرید بود مثل قوی و وجع او که ماده قوی مقتضی تسخین و تقطیع است و شدت وجع او مقتضی تبرید و تخدیر و بالعکس این باشد چنانچه در تب و سرفه و غشای گرم پس درین صورتها طبیب محتاج بنظر دقیق است تا معلوم نماید که علاج اولی است یا ترک آن و با وجود علاج که ام از آن هر دو لازم و اولی بجا می آید و با وجود اولویت او چگونه علاج و رعایت ضدی باید کرد قانون هر املا و هر سور مزاج را علاج بالصداد استفرغ و مقابله کرد و نمیشود بلکه بسیار باشد که حسن تدبیر یعنی تصرف در امور ضروریه کفایت امر مهم از آن هر دو نماید مثلاً در املا قلیل طعام و در سور مزاج مثلاً حار ترک چیست که اگر زیاده کند و استعمال اشیای سرد و یخ باشد که قلیله قانون هرگاه چند امراض در شخص واحد جمع شوند طبیب را واجب است که بجایه مرضی ابتدا کند که بدان سبب که ازین سه خواص مخصوص باشد یکی آنکه مرض دوم بدون صحت آن زایل نشود مثل ورم و قویه چون هر دو مجتمع شوند باید که اولاً علاج ورم نماید تا سوزش که همراه دست زایل گردد و ممکن نیست که قویه با وجود سور مزاج صحت یابد هرگاه بعد از ایلم تم میگرد و با وجود سور مزاج مصاحب ورم احتیاج تمام میشود بنابر آنکه طبیعت را از اصلاح غذا و فعل او مانع بود و ورم آنکه یک مرض سبب مرض دوم باشد مثل آنکه هرگاه سده و تب عارض شود باید که اولاً علاج سده کند پس بعد علاج تب نمایند و از تب خوف نکند اگر در تقطیع سده بسوی چیزی که در آن قدری تسخین باشد حاجت افتد بهر آنکه سده در اینجا اگر چه سبب تب است لیکن آن نیز مرض فی نفسه است پس سزاوار است که اول علاج سده نمایند پس علاج تب و سده مانع از تسخین و تبرید و صحت خاطر خوب تب است فلذا زوال تب بدون زوال سده منتفع است و تب عظمی مختلف می باشد بحسب ماده بهر آنکه ماده مثلاً گاسه یعنی و گاسه صفراوی بود و علاج تب با فنی محصور بر صفادست نهان نیست بلکه برین در مضادات سبب او نیز در صفراوی مرض که آن می است و سبب که آن صفراست درین امر مطابق اند که آن هر دو حار اند و دفع آنها بدوای بار و بود بخلاف یعنی که علاج در آن گاسه بحسب تب باشد و گاسه بحسب ماده مرض که آن بلغم است و کذک سده موجب تب که علاج در آن مختلف می باشد پس باعتبار تب بمبروات باید و باعتبار سده بمفتحات نه بمبروات بهر آنکه مفتحات تب را فائده میکند باز از آن سده را و اما بمبروات سده را دفع نمیکند بلکه در آن در عفونت بل در تب می افزاید و معالجه سل یعنی قویه بمفتحات کنند و از تب خوف نکند زیرا که محال است که تب زایل شود و سبب او باقی باشد و علاج سبب او ضعیف است و آن ضعیف است بهر آنکه محض در حدت تب و حرارت آن می افزاید سوم آنکه سیکه از آن هر دو شدیدا اتهام باشد یعنی حادثه بود و نه نهانی آن قریب تر و خوف اتلاف در آن بیشتر باشد چنانچه هرگاه سوزش و فواج جمع شوند علاج سوناخس بتطهیه و فصد کنند و فواج النفات نمایند بهر آنکه تب مرض حادثه و فواج مرض مزمن که درین خوف از توران خلاصه نیست و چنانچه استعدا هرگاه مقارن تب باشد و بجایه تب مشغول شوند و تقدم این بر علاج استعدا بر آنست که آن عارض است و وجه کبریا

بگذارد و در استقامت افزاید و مثل خفقان و ضعف جگر چون هر دو مجتمع شوند پس او به مدینه مفرجه نافع خفقان مضر جگر اندر بر آنکه بسبب غلظت و جسدیت
خود در کبد چسبند و در مجاری آن هنگام مرور خود بالینند و ضعف و اذیت او میفزاید و در مثل این صورت باید که طبیب رعایت اهم در معالجه نماید و با مصلحت
و غیر نیز بهال کند قانون چون مرض و عرض مجمع گردد و بعلامت مرض ابتدا کنند که عرض به طبیعت آن زائل گردد و اگر آنکه عرض غالب و شدید انکسایت باشد
و از آن خوف کنند که قوت تحلیل و ضعیف کند درین صورت معالجه این مشغول شوند و اگر چه در مرض میفزاید مثل غشی چون مقدار تب باشد که در مثل این
وقت محتاج بدان دوا می تقوی و مزید روح مثل خرواشال آن از سختت می شوند که درین هنگام قصد عرض کنند و مرض التفات نمایند چنانچه مخدرات
در قلع شدید الوج چون صعب شود برای تسکین عرض که آن وجه است میخوراند و اگر چه این مضر است نفس قلع که آن مرض است بسبب تبرید مقدار
موجب زیادت سبب و در پیشین گاهی تاخیر قصد واجب بسبب ضعف معده یا اسهال متقدم یا غلبان فی الحال میکنند تا بر آنکه ضعف
معده و ضعف اسهال متقدم از قصد مضاعف شوند و گاهی در آن تاخیر میکنند و قصد می نمایند و قصد بسبب یعنی بخون با سینه نمایند چنانچه در مرض
تشنج استلانی قصد اخراج همه خلطانی نمایند بلکه چیزی از آن میگذارند که حرکت تشنجی آنرا تحلیل کند و بر آنکه رطوبات غریزی تحلیل گردد و نوع دوم آن سینه
تشنج میسی که از آن شدیداً خطر است حاصل نشود قانون بقول سیحی آنچه علاج کرده میشود از ابدان آن احوال مرض است نه احوال که لاحق احوال گردد
بر آنکه احوال اعضای بدن چون کمابیشی جاری باشد احوال او نیز بر مجرای طبعی جاری خواهد بود و هرگاه تغییر مابین جاری بود حال او بخلاف این خواهد بود
زیرا که احوال طبیی از اعضا اسباب احوال است و نسبت حال بدن که آن مرض بود بسوی فعل که آن را افت از آن رسد نسبت سبب بسوی آنست که فرق
میان هر دو آنست که مرض نباشد بلکه بافعالی که آنرا ضرر رسد و احوال که آنرا ضرر برسد نباشد الا با مرض و اما سبب مرض نباشد مگر با مرض و اما مرض گاهی باشد
و سبب او زائل شده باشد و مانند ای باید که اعتنا بسبب مرض نمایند که بزوال او مرض و عرض زائل میگردد و اگر سبب موجود نباشد مرض اعتنا فرمایند که بزوال او
عرض زائل شود و جائز نیست که عرض با وجود فقدان مرض موجود بود تا غایت بعرض و آن مرض کرده شود و گاهی در بعضی اوقات اعتنا بعرض کرده میشود نه
بر آنکه مرض بزوال او زائل خواهد شد بلکه بر آنکه آنرا نکابت در بدن چنان باشد که تا زوال مرض همت ندهد یا مرض دیگر پیدا کند پس عنایت باز از مرض از روی
و بعرض آن وجه دیگر باشد گاهی امر مرض ترک کرده میشود و صرف عنایت بسوی عرض میکنند اگر نکابت عرض شدید تر باشد و گاهی در ازاله او وقت عادیست و غیر
استعمال می نمایند که آن در مرض زیاد میکنند و این وقتی است که زیادت مرض تسلیم تر از ترک عرض بر حالش بود پس قمع او نمایند تا از غلظت او امن گردد و بعد
عود مرض نمایند و تلانی عملی که کرده باشند باید که قانون بقول حکیم مدوح معالجه امراض بفاعلی حقیقه که آن طبیعت غیره مرض است تمام میشود و آنرا داعم
مجاوده با مرض است و مرض بدان سبب باقی نمی ماند که طبیعت مجاوده میکنند و از آنرا میخوانند بلکه طبیعت از آن عاجز میگردد و با وجود و داعم مجاوده و دوا آنکه طبیعت
ست که بدان تقویت می باید و اعانت و استعانت بدان میکنند و آنرا از ازاله مرض استعمال می نمایند و دوا بدون حسن استعمال او فایده میسر نمیکند
و طبیب خادم است مثل معین طبیعت را که دوا غیر آن را از داخل و خارج کمابیشی در وقت و مقدار قریب او میسر نمایند بعد از آن حاضر میکنند آنچه سزاوارست
و تقویت بدان می باید و حاضر میکنند آنرا آنچه استعانت بدان در دفع مرض نماید و لهذا طبیعت گاهی از ازاله امراض کثیر بدون دوا و طبیب بهینایا و طبیب
و دوا بر ازاله مرض قادر نباشد هرگاه قوت ضعیف و طبیعت عاجز گردد و باید که در هر مرضیکه اراده علاج آن باشد این اشیا طلب نمایند بعد از تمام
بر مباشرت علاج او کنند قانون بقراط گوید که طبیب را تا معرفت مرض و تشخیص علت ثبوت نپیوندد و بعلامت دست نبرد و بعد از تحقیق بیماری هر یک را
از امراض بعد از آن معالجه فرماید و اول مزاج مرض را در یاد نگاهداری او و غذا می که اندر حال سحت بوی عادت کرده و آنچه از ریاضت و آسودگی با آن
مقتضی بوده و صفت و بلا و مولد و حال والدین وی اندر سحت و تنم و مناسب ترین اشیا هر یکی را آب و هوای بلاد و خویش و مجاورت آن چیزی است که
بوی خوش گرفته باشد و از نجاست که اهل بوم و مکان بطالع را هرگاه استعمال بر غذا و لطیفه و آبهای شیرین سبک باز آرد اما حال از تند رسیست و بیرون
برده باشد و چون بخوردن ماهی و خرمایا و شامیدن آبهای تنیس و بوی برگرداندند که از اسباب ازاله مرض بوده باشد و در اینجا که مزاج بیمار در غایت

حرارت باشد باروی قوی البرد علاج کنند و تحلیل حرارت را تحلیل البرد و عکس هر دو را بالعکس چون یک مریض طائفه از مردم عام گردد و فساد مزاجی پیدا
آن موضع استدلال نموده باخراج فضول از بدن و استعمال اغذیه جید الکیوس و تبدیل هوا معالجه فرمایند و بیمار را بر جزو قوی و بیخ هرگز نرنجانند و امور که او را در غم
و فرح مفرط اندازد و موقوف دارند و باوار سخت او را از خواب بیدار سازند و غضب نیاورند مگر مسبوتان را و دواهای خانه بصد و رض مبدل سازند و اگر بعضی اغذیه
مخالفت را سخت آرزو کنند اندکی از آن بدهند و اگر دواهای سودمند را گشت کند موقوف اند

علاج امراض تابع سوزن مزاج

اگر بلا ماده باشد تبدیل مزاج نمایند فقط و اگر با ماده بود تنقیه کنند پس گاهی صرف تنقیه بغير احتیاج تبدیل دیگر کفایت کند اگر سوزن مزاج از آن باقی نماند بسبب
تنگن مزاج صحیح سابق و گاهی تنقیه کفایت نکند اگر سوزن مزاج بعد تنقیه و مکن مزاج باقی ماند بلکه محتاج بسوی تبدیل مزاج بعد فراغ از تنقیه بود و این تقسیم علاج
باعتبار بودن سوزن مزاج سابق و مادی است و اما معالجات امراض سوزن مزاج باعتبار حصول یا تمام یا نه بر سه قسم است یکی اگر سوزن مزاج مستحکم بود یعنی حصول او
کامل باشد و علاجتش بالصد علی الاطلاق است و این را عادت مطلقه نامند و مثال این معالجه عفونت تب ربع تبریاق است و نوشیدن آب سرد در تب
غلب خالص بر تطهیر حرارت او و دوم آنکه در حد کون باشد یعنی چیزی حاصل شود و چیزی در مسلک حصول باقی بود خواه حاصل کم باشد چنانچه در اوائل تریاق
مرض یا اکثر بود چنانچه در اوائل آن و اصلاح در اوقات بالصد است از برای آنچه حاصل شده مع تقدم با حفظ بنا بر آنکه در مسلک حصول است بهر سبب مبنی بر
یا موجد باقی از آن از ورود و مثال این تنقیه در ربع تبریاق و در غلب استخوانیست چون بدین منع اتمای نوبت که واقع خواهد شد اراده کنند و هر واحد از مواد
و تقدم با حفظ تنقیه و غیره را عام است و گاهی تبدیل واحد بیان هر دو جامع بود مثل تی بالغ متواتر در تب بلغمی که مستوقد عفونت او معده باشد سوم آنکه اراده
کون نماید و در علاج این منع سبب فقط احتیاج اقتضا بر آنکه هنوز حاصل نشده تا محتاج بصد گردد و در این را تقدم با حفظ نامند و مثال این تنقیه شش و کبدی است
بسبب غلبه سودا و بخرنی است و هر گاه غلبه بسبب غلبه صفرا و سقمونیا و این نوع بعلاجات و عادات شناخته میشود چنانچه هرگاه خون بواسیر نبند شود و علوم
گرد که آن سبب ضعف جگر است و چنانچه هرگاه بروض صدام از سختت معاد باشد بعد حرارت هوا از آنرا برسد یا سخن به حال نمایند دریافت شود که از آنرا
عارض گردد و چون بر طبیب شکل گردد که ای از امراض که آیا سبب او حرارت است یا برودت چنانچه تب بلغمی که شش یا تب دق مشبه میگردد و چنانچه تب
و در کام مشبه میشود که آن از حرارت دماغ است یا از کثرت بلغم و سردی مزاج و اراده کند که تجربه نماید تا سبب او ظاهر گردد پس تجربه بدوای مفرط کیفیت
کنند بهر آنکه کیفیت آن بطبیعت مرض اگر موافق افتد اعانت بلغم مرض نماید و شمر زیاده گردد و بعد تجربه نظر تمام نماید و بر تاثیر که با لوعن باشد مغرور نگردد
بهرا آنکه دوا گاهی حار بود و با لوعن تبرید کند و بالعکس مثلاً هرگاه افیون استعمال نماید و آن نزل را منع کند پس تعیین نکند که نزل از حرارت است یا بسبب بار و لوعن
افیون چه باشد که منع آن بسبب بند کردن او حرارت را بود و دیگر آنکه بدت تبرید و تخمین برابر است چنانچه مزاج حار عارض از حرارت هوا که در مدت معینه
از آن او مکن است چنانچه مزاج بار و عارض از برودت هوا مکن است از آن که آن دین مدت لیکن خطر در تبرید بیشتر است بهرا آنکه حرارت صدیق طبیعت است
و برودت منافعی آن و حیات و نظر در تطهیر و تبیس برابر است بهرا آنکه خطر در تطهیر از عمار حرارت غریزی و اطعای آن بچنان است که در تبیس و تخفیف
ماده آن و افقای آن چون هر دو مصلحت باشد لیکن مدت تطهیر طول است یعنی پیدا کردن رطوبت در بدن خشک محتاج بحدت و دراز تر است از مدت
احداث جفاف در بدن رطب و این بسبب کثرت ورود محلات بر بدن است و حفظ هر واحد از رطوبت و سیوست بقویت اسباب او میگردد و تبدیل
بقویت اسباب خدا آن میشود و حرارت قوی میگردد و با سبب دیگر در کلیات مذکور است و ایضا بمنشآت که آن نقص فضول و اشتداد قیاس سد است بعد از حفظ
نماید و آن رطوبت معتدله است بهرا آنکه اگر آن رطوبت ناقص شود حرارت ضعیف گردد و بسبب نقصان ماده آن و اگر زیاده شود حرارت با انفجار و احتقان ضعیف گردد
و برودت قوی میشود بقویت اسباب او و عین حرارت بسبب کثرت رطوبت و با سبب تحلیل رطوبت افراط کند و آن پیوسته بالذات و حرارت
بالوعن یعنی بواسطه پیوسته است و معالجه فراط حرارت ناشی از سد و تنقیج سد و نمایند و باید که از تبرید مفرط اجتناب کنند تا تجربه سد و نیز فراط بسبب تجمید

توانستن استفراغ مواد

بدانکه انسان محتاج با استفراغ صنایع بسبب کثرت اجتماع فضول در بدن اوست هرگاه که قرب مزاج او از اعتدال و بعد مزاج غذای او از آن واجب میگردد که غذای او با نهضات مختلفه منضم شود و در هر مضم از آن فضله جدا گردد تا آنرا استعداد دفعه بعد از برای بودن جزو بدن او حاصل شود و بخلاف نباتات و سایر حیوانات و بدانند که گاهی طبیعت در استفراغ بعضی فضول بسوی زمین محتاج نمیشد چنانچه در دفعه او فضول مقدار دفعه را بسیار در حال صحت مشابه میشود و گاهی محتاج میگردد بسوی زمین و تمام است که آن زمین و او باشد یا حرکت یا رنگی و مانند آن و این وقتی باشد که طبیعت از دفعه او ضعیف گردد یا از جهت عصبان فضول از اندفاع بسبب قوام آن چنانچه غلیظ بسیار یا لزج بسیار باشد و درین وقت انضاج و تبدیل قوام او باید کرد و بعد دفعه آن کند یا از خود دفعه طبیعت منع گردد و یا از جهت ضعف طبیعت از دفعه او اگر چه عصبان ماده نباشد و درین هنگام باید که تقویت طبیعت نمایند تا دفعه باقی آن قادر گردد و یا تغییر آن فضول چنانچه ادویه سفید بر سطح استعمال کند و معفن گردد پس طبیعت آن را دفع کند و یا عادت با مخرج فضول مثل ادویه بلبله و سله و قیسه و مرقه و دره و اشال آن خواهد این طبیعت را قهر کند یا نه و امور که اعتبار آنها قبل شروع در استفراغ واجب است تا حصول حکم در استفراغ بدان شناخته شود و در امرست و آن استلاد قوت و مزاج و اعراض ملائم و روی و تحریک و سن و فصل و حال هوای بلد و عادت استفراغ و صناعت بود پس اگر این ضد جهت دلالت مقتضی استفراغ باشد از استفراغ منع کند اما استلاد اگر در بدن نباشد خلا بود و آن مانع استفراغ است و اگر استلاد و اختلاط و زیاده آن بر تناسب طبیعی دریا باشد استفراغ خون کند و اگر غلبه یک خلط دریا باشد استفراغ آن خلط غالب بخرج آن نمایند و اما قوت اگر ضعیف باشد از استفراغ منع کند تا ضعف مفرط نگردد و در مرض مستولی شود و تبدیل مزاج او با نهضت او باشد باید کرد و بعد حصول قوت استفراغ نمایند مگر آنکه ضرر ترک استفراغ شدیدتر از ضرر ضعف باشد و ماده بلبل یا بسیار بود و قوت ضعیف و حرکت است چنانچه بیشتر تشنج در او اختلال مسهل است و غشی بعد قصد مسهل عارض شود و ظاهر است که حسن حرکت باطل یا بسیار ضعیف میشود و غشی و تشنج و غشی سبب الزوال است با مسهل میباید یا با تدارک امر خفیه باشد اگر واقع شود و این در ضعف جسمی قوتها بود پس در هر صورت استفراغ اختیار نمایند و تدارک ضعف قوتها کند و اگر قوت قوی باشد و احتیاج اسهال یا قصد بود توقف در آن نکنند و اگر متوسط و ضعف و قوت باشد استفراغ متوسط نمایند و اما مزاج اگر حار یا بس یا بار و طبیعت عظیم الحار است یعنی بسیار بار و یا بار و یا بس یا ضعیف بود منع کند از استفراغ هرگاه که با هر واحد از اینها رطوبات غذایی کم باشد و استفراغ در تحلیل آن بیفزاید و اگر مزاج حار و یا بار باشد در آن رخصت شدید است خصوصاً اگر رطوبت و اقتراب بود و مزاج حار رطوبت کثیر تولید برای خون و رطوبات دیگر است لایس اگر از سن متوجز و کرده باشند پس هرگاه فضول و رطوبات از بدن او کم کنند عود او بسوی اعتدال بسرعت ممکن بود و اما اسهال پس ملائم و روی پس ملائم شل آنکه هر که اراده اسهال صنایع کند تا از پیش از آن اسهال صنایع یا طبیعی عارض نشده باشد چه اسهال بر اسهال خطر دارد لیکن گاهی بسوی اسهال بطریق عصبی از لاق در اسهالات مضمون گردد چون ماده تشرب غائص در عفو باشد یا نقل در امعاء متبسی بود و اعراض روی شل استعداد در تشنج مانع از استفراغ است هرگاه استفراغ در زین باشد و تشنج می افزاید و اما مسخه پس افراط لاغری و تحلیل آن منع کند جهت خوف از تحلیل قوت و قلت رطوبت و لهذا در تشنج ضعیف است که صغیر در خون او بسیار باشد مدارات و ترک استفراغ واجبست و اندکی که خون جمید مائل برودت و رطوبت پیدا کند بخوراند که گاهی از این مزاج خلط او اصلاح یابد و اصلاح مزاج خلط مغنی از استفراغ است و گاهی قوی گردد و بخونیکه تحلیل استفراغات شود و کدک بر استفراغ انسانی که عادت او کم خوردن طعام باشد تا از استفراغ و رنگاری بود اقدام نمایند و فریبی مفرط مانع استفراغ است بخون استیلا برودت اگر فریبی از کثرت شحم و سیم باشد و یا بخون خفیه کرم عروق را و بلبل از اینها تملوا از رطوبات و احتیاج حرارت یا عصر فضول بسوی احشا اگر من از کثرت کرم باشد و اما سن قاصر از تمام نشود مجاوز جد قبول پس در دفع استفراغ کند و مراد کمال نشو آنست که در آن زیادت و بدن ظهورین کند و استفراغ بنا بر بدن نصیب نموی رطوبت از بدن قصر نموناید و هر قدر که ظهور از تمام نشود بیشتر بود استفراغ که در تر باشد و در قبول بسبب قلت رطوبت و حرارت و غلبه سیم برودت در آن سن استفراغ آنرا زیاده کند اما فصل

اگر بسیار گرم یا بسیار سرد باشد مانع از استفرغ بود و هر آنکه در وقت بسیار گرم رطوبات تحلیل پذیر و ارواح و قوی ضعیف گردد و در بار دلب یا رطوبات است
جامد قلیل المقدار بود و در برنج و خرفه بدن احتمال استفرغات و تناول ادویه قوی می نماید از آنچه در شش و جفت تحلیل آن نمیشود و از استفرغ مفرط و در هر حال
حذر کنند و خصوصاً در حال شدت حرارت تا اعراض ردیه پیدا نکند و استفرغ خون بیشتر در حرارت صورت غشی معصب میگردد و در بر دشت و فعال طبعی از آن
خفیف میشود مگر آنکه بدن بهر حال تحلیل استفرغ در بر دشت و یا شش از آنچه در جود و اما حال هوای ملایم پس در بله خوبی بسیار حار استفرغ در ارم بود و هر آنکه
تحلیل ارواح و ضعف قوت تمامی نماید و اکثر مسلمات حار اند و اجتماع دو حرارت غیر تحلیل بود و این تفاوت در آن ضعیف است و نه قوی باشد و استفرغ تحلیل ارواح
و قوی است و اینها حرارت خارجی جذب ماده بسوی خارج کند و در جذب آن بسوی داخل نماید پس معادله قوی است و نه قوی است و باطل گردد و بله شالی
بسیار بار و اینها شالی از آن که بهر آنکه مسام در آن شکافت بود و اخلاط مستعصمه و اما عاوت استفرغ پس قنات عادت از آن شالی که و این بنا بر عادت بودن
طبیعت او و دفع رطوبات بدن او از بهات دیگر باشد و اینها چون عادت بدان نباشد گاهی شش و غشی اند و هر آنکه این اختلاف عادت بود و اما صفا عادت
پس اگر کثیر استفرغ شش خدمت تمام و حالیت باشد از آن شالی که و با جمله هر صفا عادت معصب منع از استفرغ نماید بهر آنکه مقتضی قنات رطوبات بود و باید دانست
که در هر استفرغ رعایت این امور محسوسه مقصود باشد و سیکی استفرغ چنانکه استفرغ او واجب بود تا مقیته بدن از آن کرده شود و لا محاله عقب او راحت
حاصل شود و بسبب زوال مودی و دفع چنانکه قنات طبیعت آورد و هر آنکه عقب او ماند و ادویه بسبب بر و مواد بر آن عارض گردد یا ثوران حسرات یا ننگ
سبب اندفاع رطوبات غامده آن سیما چون استفرغ از مواد بار در طلب کند و سیما چون با دویه نماند و قناتی حادث شود و در آن هنگام از شش رطوبات
منع کند و یا مخرج دیگر که ادویه مسهل را لازم بود و شش اسهال اسهال و قنات او را ششانه را بسبب رطوبات حار و استفرغی بر آن هر دو هرگاه چنانچه از این امور بعد
استفرغ اتفاق افتد و گمان نماید که در آن استفرغ نافع و صواب نباشد چه آن که چنانچه نافع باشد نفع او در ابتدای حال بعد استفرغ بنا بر عرض خواص نکورد
محسوس نشود بلکه گاهی فی الحال قبل احساس احتیاج مودی بر زوال این عارض گردد و بعد چون عارض زوال پذیر در است نافع استفرغ محسوس شود و درین هنگام
نافع استفرغ ظاهر گردد و دوم رعایت بهت میل او نماید تا از آن جهت استفرغ آن کرده شود بهر آنکه این میل تر باشد و طبیعت را کثرت کثرت چنانچه اگر درین
راغبان باشد و دلت بر میل ماده بسوی فوق نماید پس ماده اوقی اخراج نماند و اگر مقصود باشد بر بیان ماده بسوی اقل و دلت کند با مال خروج نماید و تقریباً
گویند علاج ماده سرخ و علاج ماده معد و قی و علاج ماده معاجقه و علاج ماده عروق و لقمه و علاج در بله عروق نماید و این بهر آنست که طبیعت مریه بدن است
و غایت از طبیعت آنست که اقتضای آن نماید پس هرگاه طبیعت ماده مسخ کند و بهر اندفاع بخیر میباید آن نماید پس مخالفت فعل او کند و این وقتی است که از
خاص فعل طبیعت باشد غیر از آنکه از استیلا می مرض باشد شش توجه صفرا بسوی دماغ در حیات صفراوی که درین هنگام شش مقیته بسوی اسفل مایل گردد و دلت قوت
و بلع نماید تا اختلاط عقل عارض نگردد و نیز چون میل بر یک ماده بسوی بینی شش و تعلیس متوجه گردد و بر غایت ریه بنا بر شرافت آن مسوم رعایت عصبون
از جانب میل چنانکه استفرغ او واجب بود شش با سلیق این برای اراضی بجز قیال این بهر آنکه این هر دو اگر چه در افعال بجز شش که اندکی با سلیق این شش
تلازم است و با سلیق ایسر مخاوی بجز نیست پس اگر و شش این خطا کند و اخراج ماده از غیر او نماید گاهی خطا آورد و بهر آنکه خونیکه ماده مرض نیست خارج شود
و قوتها بیان ضعیف گردد پس مرض مستولی شود و ماده مرض با دفع حرکت کند و آب است که عضو مخرج شش است تر استفرغ غنه باشد تا ماده بسوی اسفل
میل نکند و اینها واجب است که خزانه طبیعی باشد مثل انصافی بول برای حد بکشد و اما برای تغییر او و گاهی بهر عضو که از آن مواد دفع کنند عضوی باشد که استفرغ
از طریق آن واجب بود و لیکن از امری باشد که از آن خوف از در اخلاط بر آن کرده شود شش اما میانه که چون مواد ممتعه در تغییر که از آن منفی شود و با مریه
سبب بهر قدر بود که از آن مواد بر آن ضرر یا پس با سهال دفع نکند و مایل گردانیدن او بسوی غیر آن که او صواب باشد تا نیاز اقتضا دارد و در وقت
مرض مواد تغییر او را نماید و گاهی بر آن عضو از غلبه اخلاط خوف مرض گردد و شش آنکه از شش بسوی حلق منفی شود که گاهی از آن خوف خلاق بود پس
باید که بهر قدر از شش بسوی آن دفع نکند و غلبه اخلاط در شش این رفی نماید و تفاوتی با او کند و چنانچه گاهی است میباید و ششانه و نیز بهر بقصد مراد و چنانچه با سهال

باید

نگردد پس اگر مرض مزمن باشد اطباء بر وجوب انتظار نفع در آن اتفاق دارند و اگر حادث باشد بر اصل جواز استقرار در آن قبل نفع مع اختلاف ایشان در رجحان یکی از دو طرف نیز اتفاق دارند پیغمبر تقدیر چنانکه استقرار آن کرده شود و در این است که بقدر متدلل باشد هر آنکه از آن نفعی نباشد و بسیار از آن قوت را ضعیف کند و این از نظر در قوت و از نظر در ماده و از نظر در احوال متخلف بعد استقرار حاصل شود و بداند که استقرار در ماده و قلم آن از موضع او برود و چه بود یکی بجنب بسوی خلاف بعید و دم بجنب بطرف خلاف قریب و بهترین اوقات جذب آنست که در بدن استقامت نمود و مواد متوجه بسوی مجذب الیه نباشد بهر آنکه اگر در بدن استقامت بود پس هرگاه جذب ماده از موضع بسوی دیگر کشند و در جذب الیه مواد بسیار مجتمع شود و مواد دیگر بسوی مجذب غنه بجنب گردد و موضع انصباب مواد شود و فائده جذب ظاهر نشود و اگر مواد متوجه بطرف مجذب الیه باشد فائده جذب باقی نماند بلکه شریزه گردد و شال استقرار بجنب قریب بعید نیست که شلای روی را از اعلا سه دهن او خون بسیار سیلان کند یا زنی را سیلان خون بواسطه افراط کنه پس طیب اگر استقرار با ماده خون بسوی خلاف قریب کند درین صورت اناله او در اول بسوی بینی بر عاف آوردن واجب بود و در ثانی بسوی رتم باور از چین و اگر اراده جذب بسوی خلاف بعید نماید استقرار خون در اول از عروق و مواضع اسفل بدن کند و در ثانی از عروق و مواضع اعلی بدن نماید و خلاف بعید تباعده در فطرت نشاید بلکه در قیاد و احراز آن قطر بعید تر بودی باید هر آنکه اکثر مشارکات در اعضا می قطر واحد بود و سوا می تباعده در فطرت پس هرگاه ماده در اعلی از بین باشد جذب بسوی اسفل از بسیار نکند زیرا که بعد در دو قطر بود بلکه یا بسوی اسفل از بین بنفسه نمایند و آن واجب تر است بهر آنکه میل ماده بسوی اسفل بود و بعد در قطر واحد باشد و بسوی بسیار از عاف کند بهر آنکه بعد در قطر قریب باشد و اگر بقدر بعد منکب از منکب بود بعید از آن باشد و این کمتر بعد مخالف بعید است پس آنچه بعد او کمتر ازین قدر باشد آن در مخالف قریب داخل است و جانشین استقرار از آن چون استقرار از مخالف قریب تجاوز کند چنانچه فصد سدر او و جذب او فتح محاسن برقره در استقرار مواد متوجه بسوی چشم جانشین و حال او مثل حال هر دو جانب سرد در قریب شش پس هرگاه ماده درین راس باشد اناله بسوی اسفل کشند بسوی بسیار راس بهر آنکه بعید میان بین راس و بسیار و آنکه است پس جذب بسوی خلاف بعید نباشد بلکه درین هنگام در استقرار از مخالف قریب داخل بود و چون اراده جذب ماده بسوی بعید کشند او را تسکین و جمع موضع می که در آن ماده باشد باید کرد تا فائز است او بجنب کم گردد بهر آنکه جمع جذب است پس میان دو جذب متفاوت واقع شود و چون مناط مجذب اطاعت جذب نکند تا بعضوکی اراده جذب بسوی آن باشد برسد در جذب آن نفعی نکند چه گاهی نفعی از حرکت و در و فریق کند و بجنب نشود و سریع المیل بسوی موضع جمع گردد و گاهی جذب مواد بعید استقرار آن کفایت کند اگر عرض منفع توجه مواد بسوی عضو سوا می استقرار آن باشد پس نفس جذب منفع توجه او بسوی عضو کند و اگر چه آنرا خارج نکند از آن بدون فائز منفع حاصل شود و درین صورت بر شش بعضی اعضا می متقابل یا یکبشیدن شانه های بلا شش را یا بنادون او و یه مجر مثل خسر دل و سداب و صمغ آن در آن و قاطعاً در غیره و باجماله آنچه موم بود اقتضای کند بهر آنکه جمع ثوران حرارت می نماید و حرارت جذب است و بداند که سهل ترین مواد بهر استقرار بعد و ادیکه در حده باشد آنست که در عروق بود بنا بر سهولت وصول اثر و بسوی آن و بر سهولت خروج مواد از آن بعد از آن آنچه در اعضا بود بنا بر احتیاج در هر دو امر مذکور بسوی مرور در عروق ضیق و حاجت بسوی دوائی قویتر از آن و اخراج مواد مفاصل صعب است بنا بر درو غلط و تجر و قلیات اتصال افواه عروق بدان معذک و استقرار آن لایست با وای از خروج غیر آن بهر آنکه چون دوائی و ادویه عاصی را دفع کند مواد مطیع که در راه او واقع است با وسع منفع گردد و ضرر اندفاع مواد که دفع او واجب نبود ظاهر است و کسی که از بدن او اخلاط و رطوبات با استقرار صناعی اخراج نمایند درین احتیاج بقویترین رطوبات باشد واجب است که بهادرت بسوی تناول اغذیه بسیار در خام نکند بهر آنکه طبیعت بنا بر اشتیاق خود بسوی غذای سبب قللت رطوبات بدن است غلبه منضم نماید چه غذای کشید برای انضمام محتاج به مدت طویل است و کذا غذای خام پس قبل انضمام بسوی عروق بجنب گردد و آن نشاء آور و این حکم در استقرار طبیعی نیز جاری است بلکه اگر چه بی نفعی مثل ضعف حاصل از استقرار یا لذت غذا یا تکلیف غیر تاثیر غذا واجب کند باید که اندر کند که با بندید باشد طبیعت در آن کمالتی تصرف نماید و در بدن نیک منضم داخل شود و امن از ضرر آن گردد و فصد استقرار خاص است

برای مجموع اخلاط را که با سبب بیستی که میان آنها در بدن است و استفراغ خاص بخلاط غیر خون که بعضی آن در کمیت زیاد شود یا در کیفیت فاسد گردد آن استفراغ غیر فصد است و هر استفراغ که افراط کند و اکثر شیب پیدا کند بنا بر کثرت حرکات روح بسبب کثرت رطوبات منفعه واحد و ارواح بسبب قات رطوبات و این همی یوم بود بسبب تعلق آن بروح و بیشتر بسبب دق مودی گرد و خصوصاً اگر غلطی در علاج آن بمنع غذا واقع شود حتی که آن را جناف اعضا عارض گردد و کسری را که القطار استفراغ مقدار مضی پیدا کند پس معاودت آن استفراغ آنرا شفا دهد و اکثر بنا بر زوال سبب اکثر بهر آن گفته شد که اگر آن مرض شکن شود بزوال سبب اول زائل نگردد بلکه گاهی محتاج تبدیلی زایل شود مثلاً هر که انقطاع چرک گوش و مخاط بینی سرد حادث کند پس اگر آن هر دو عود کنند سرد را زایل شود و بدانند که بقای بقیه ماده که احتیاج با استفراغ آن باشد در ضرر کثرت است از استقصاء استفراغ و بلوغ بدان تا آنکه قوت را ضعیف کند و هرگاه قوت ضعیف شود تا آنکه آن متعذر گردد و گاهی بهر آنجا که مگر منع غذا کنند و بقیه ماده را اکثر طبیعت بغیر و دای دیگر تحلیل کنند و مادام که خلط از جنسه باشد که استفراغ او سزاوار بود و همچنین احتمال آن کند پس خوف از افراط در استفراغ کنند که آن افراط نیست بلکه گاهی احتیاج اقتدا بسبب استفراغ تا آنکه نبشی انجامد چون اخلاط بسیار بود و معدنک متوجه بسبب بعضی فماتق باشد استفراغ تا غشی کنند حتی که راه ماده برای اندفاع خالی شود و خلاصی حاصل گردد چنانچه در تب سولونوس فصد کنند تا آنکه بعد غشی رسد و کسی که قوت او غیر قوی بود و ماده اخلاط او ردی کثیر باشد استفراغ او اندک اندک کند تا قوت او با استفراغ کثیر دفعه ضعیف نگردد و همچنین هرگاه ماده شدید الاثر یا شدید الاخلط بخون باشد در هر صورت اگر چه قوت قوی باشد ممکن نیست که بیک دفعه استفراغ کند بهر آنکه در صورت اول در اکثر بیک دفعه خلط منقطع نشود و اگر دوا قوی باشد احتیاج تکرار استفراغ و اندفاع اندک اندک و انضاج باقی مانده استفراغ کند بهر آنکه در صورت دوم در صورت ثانی طبیعت متمسک بدان بود بسبب شدت تمسک آن بخون و لذا که بدو استفراغ نکرد و سپس خلط شدید الاخلط بسبب کثرت منفعه نشود و تفویق در استفراغ واجب گردد چنانچه در عرق النساء در اوجاع مفاصل مزمنه و در سرطان بسبب ماده تلخ آنها و در جرب مزمن و دملهای مزمن بسبب شدت اخلاط ماده آنها بخون و بدانکه فرق میان اسهال وقتی و فصد در اخراج ماده نیست که اسهال جذب مواد از فوق میکند بهر آنکه رطوبات ثقیل طبیعت خود از اعمالی بسبب جهت جذب سهل میل می نماید و قلع از تحت میکند بنا بر غلبه قوت او و بهر سبب پس اکثر مواد بنا بر ثقل خود برای انجذاب بسببی عالی مجیب نیاید و آن مناسب براسه هر دو جذب مخالف و موافق است یعنی بنا بر جذب مواد بسببی خلاف جهت میل او چنانچه هرگاه مواد در اسافل باشد مناسب جذب مخالف است و بنا بر جذب مواد بسببی جهتی که ماده بسببی آن مائل است چنانچه هرگاه در اعلی باشد مناسب جذب موافق است و ایضا بعد استفراغ مواد بغیر آنکه او را میل بهمتی از هر دو جهت علو و ثقل باشد مناسب است چنانچه او برای دفع مواد او جاع در کمینه مناسب بود پس هرگاه مواد مستقره از تحت باشد یعنی در اسافل که آن مخالف جهت جذب سهل است سهل آنرا جذب کند بلا قلع بسبب خلاف جهت میل او با این طور که مثلاً اگر ماده در عروق باشد اکثر بسببی جگر مائل سازد پس جذب از تحت باشد بعد از آن بسببی اعدا دفع کند و قلع آن نیز کند بدون جذب بسببی خلاف جهت میل او چنانچه هرگاه در غیر عروق باشد مثل مفصل زانو مثلاً پس جذب از اسافل نباشد که مخالف و این بهر قوت قوه جاذبه بود و قوت جذب و قلع بعکس سهل کند یعنی جذب از تحت و قلع از فوق نماید و اگر چه قلع این از فوق اندک بود و حال فصد مختلف باشد یعنی گاهی از فوق جذب کند و از تحت قلع نماید و گاهی بهر جهت جذب کند و از فوق قلع نماید بحسب مواضع که از آن خون گرفته شود و قلیل ترین مردم از روی حاجت بسبب استفراغ کس است که جبهه غذا جبهه مضی باشد بهر آنکه از فضول غذائی آن شئی متعده باقی نمی ماند تا محتاج بسبب استفراغ باشد بنا بر قلت رطوبات و زان و ایضا صاحبان بلاد حاره قلیل الحاجة بسبب استفراغ باشد بسبب کثرت تحلیل در بدن ایشان اکنون بدانکه طریق سهل و معتدله و قوی و فصد و حجامت و زلو و فصول مستفاد در کتب کلیات مفصل مسطور است و اینجا ملاحظه نمایند و در اینجا بنده از طریق تعدیل و تنقیه اخلاط چهار گانه که در جمیع امراض مادی همول مولف است و اکثر بکار می آید بطریق علاج امراض عمومی بهر تنقیه فصد یا حجامت یا زلو بکار برند و حجامت قبل از دوسالگی و بعد از شصت سالگی روانداشته اند و در زلو همین اعتبار است لیکن در همه صبیان را بعد چهل روز

مقتضی که پیش از آنکه به این روش عمل شود و در وقت شب در آب تر کنند و صبح جو شاییده صاف نموده گلفند عسلی چهار توله در آن مالیده
 باز صاف کرده بدهند تا هفت روز و بعد تر بر بنفید جو شاییده پنج ماشه غارلقون دو ماشه سنای یکی یک توله در پنج افزوده مغز فلوس هفت توله شکر
 سرخ چهار توله گلفند مالیده صاف نموده روغن بیدارنجیر یک توله داخل کرده تنبیه کنند و این سهل گرم است و بجای آب عرق بادیان نیگرم بدینست و
 اگر سهل عمل نکند مصطکی روی سه ماشه ساینده شکر بنفید مساوی اینجمله همراه عرق مذکور یا آب نیگرم بخوراند و غذا روز سهل وقت دوپه آب پختی گوشت و وقت
 سه یک تخم میوه بدینست و روز دوم سهل گلفند دو توله در عرق بادیان شش هفت توله مالیده صاف نموده تخم ریحان چهار ماشه اضافه نموده بنوشانند و اگر در آن
 حسب ایاج منظور باشد بعد از دو سهل باز دو سه روز نفیج ماده بنفید گرم نموده یک توله حب مذکور بر روغن بادام یا بر روغن گاوچرب کرده بر روغن نفیج و پیچید و پیا
 گهری شب بقی مانده همراه آب گرم فرو برند و بر آن خواب کنند و وقت صبح نفیج گرم که در آن اجزای سهل گرم سوای مغز فلوس و روغن بیدارنجیر باشد بنوشند
 و بجای آب و غذا اینجمله در روز سهل مذکور میهند بدهند و روز دوم بدستور گلفند و عرق بادیان و تخم ریحان بخورند و باز بدستور حب دهند و بعد سهل
 حب یک سهل گرم مع مغز فلوس و روغن بیدارنجیر بدهند و بعد از سهل پیش از آنکه در عمل شروع کنند خواب کردن معین عمل است بشیر بلکی سهل قوی بود
 و الا بسطل یا ضعف عمل بود و بعد از شروع در عمل هرگز خواب نشاید کرد و خواه سهل قوی بود خواه ضعیف و آدویه سدر که بلغم شل بادیان اینست اصل السوس
 برنجاسف موزنتقی قاقله زیره داغینی سنبل الطیب است و مانند آن هر چه گرم و خشک باشد تخم کشت در خارج بلغم عفن که اندر عروق باشد مخصوص است و هرگاه بلغم
 عفونت پذیرد و یا تب باشد و دای بسپار جازند و آدویه صفر حسب حاجت با آدویه بلغم آیزند و آدویه کرکبه معده بلغم معجون فلاسند و همچون سیف و لک
 حار و جارش جالینوس است بشیر طیکه تب نباشد و اگر تب بود و قوس گل و قوس غافش با سنگین بر زوری معتدل و حار و گلفند و شربت بزوری معتدل و حار و
 و از نفیج و سهل گرم نیز آدویه شید الحار است موقوف نمایند بر شل بنفشه و تخم کاعی و با آدویه در خارج و بجای روغن بیدارنجیر شیره مغز بادام یا روغن آن
 داخل کنند طریق علاج امراض سوداوی به تنبیه اول این نفیج سودا دهند سپستان یازده دانه غناینج وانه گاوزبان با در بنفید اصل السوس
 هر یک چهار ماشه پرسیاوشان پنج ماشه بادیان شایسته اسطوخودوس هر یک هفت ماشه جو شاییده بدستور گلفند یا بنفید و دو توله داخل کرده بنوشانند
 و در سودا که از احتراق غلطی حادث شود و بعضی از علامات آن خلط که از احتراق آن سودا حادث شده نیز باشد پس در نفیج و سهل آن آدویه مخصوصه آن خلط نیز
 باید آمیخت مثلاً در سودای دموی و صفراوی آدویه دموی یا آدویه بنفشه صفر افزایند و اگر حدت و حرارت احتراق زیاده باشد نفیج ماده صرف از نفیج صفر افزایند
 پس هرگاه بنض عریض و ملایم شود و قار دره گردد و غلیظ گردد و رنگ آن از سفیدی بسیار بی زنده قصب الزریره اسطوخودوس سفیج فستقی هر یک هفت
 ماشه انسختین بلبلجات ثلثه از هر یک شش ماشه سنای یکی اقیتمون در پارچه صره بسته هر یک نه ماشه غارلقون دو ماشه در سهل بار زیاده نموده تنبیه
 کنند و در سودای صفراوی تیرید و تسکین زیاده باید نمود و اگر بعد دو سهل تنبیه بحسب اقیتمون بطریق حب ایاج کنند انساب بود و در امراض سودا
 بنامین هر سهل استعمال منصفجات مناسب و در سودای سوداوی و بلغمی الو بنجار پنج دانه گل گاوزبان پنج ماشه گل مسیح تخم کاسنی نیم کوفته تخم غلیمی پنج کاسنی
 پنج بادیان هر یک هفت ماشه موزنتقی نه دانه انجیر زرد پنج عدد در نفیج سودا افزوده نفیج دهند پس هرگاه ماده نفیج یا در روز سهل بسفنج فستقی اقیتمون
 در پارچه کتان بسته قصب الزریره بلبلجات غارلقون تر بر موصوف برگ سنما مغز فلوس روغن بادام یا شیره مغز بادام اضافه کرده سهل دهند و
 چون ماده غلیظ محتاج نفیج زیاده می باشد باید که در انتهای مسلمات منصفجات دهند و بعد اگر تنبیه بحسب اقیتمون کنند اولی بود و میان مسلمات تیرید از آنکه
 عربی و لعاب گاوزبان و شربت انار و تخم ریحان دهند و بعد مسلمات استعمال بار انجمن نیز در امراض سوداوی معمول است و بدینست که مقتضیات
 هر خلط در علاج امراض حسب تنبیه مسطور گردد و وقت فی کردن شکم و چشم را بندهند و بعد از آنی مضغه آب گرم کنند و دهن و روست را با آب سرد
 بشویند و در حار مزاج بهر تقویت معده بکفین با گلاب دهند و در بار و مزاج اندک مصطکی سوده در گلفند آمیخته بخوراند و ترکیب حقنه مسهله بعینه
 ترکیب مطبوخ سهل است و در امراض گرم از سهل بار و در امراض سرد از سهل گرم حقنه کنند و اگر بلبلجات را در حقنه داخل نکنند و مقدار آب و دانه زیاد و از دانه

او از مجرای طبعی متعصب را باشد چنانچه مسقط و مرجع و غیر آن و ازین آفت در افعال دماغی انقباض و یا مجاری و او عینه او منقبض یا تنگ تر یا فراخ تر باشد و سده یا در لیلین مقدم یا در لیلین مؤخر یا در دو لیلین یا در هر سه لیلین انقباض ناقص بود یا کامل و یا سده در او روزه یا در شش را بین یا در مناسبت اعصاب آن آفت میار باطلات حجب دماغ منخاع گردد و یا انقباض در جرم دماغ واقع شود سوم امراض تفرق اتصال بجهت انحلال فرو رفتن دماغ یا در شش را بین و او روزه یا حجب او را در تحت چهارم مرض مرکب یعنی او را در فرو رفتن جوهر دماغ یا در غشای رقیق یا تنگ یا شبکه یا غشای خارج او و کل او را از ماده یکی از اخلاط حار یا بار اقل یا و یکدیگر از ماده بار و دغض یا در شش او را در حار باشد و ماده بار و ساکن یعنی غیر غرض او را می که آنرا بار و گویند پدید آید اگر احوال هم امراض دماغ یا راجع با امراض مذکور باشد گویند که از اقسام او بود و یا عارض ازین امراض باشد مثل قرصه عارض از تفرق اتصال و مثل امراض مرکب ازین امراض مفروضه هنگام حدوث او را در امراض دماغ یا خاص بود یا مشارکت و گاهی در امراض مشارکی دماغ کار بزرگ گردد و حتی که امراض خاص قهاله شود چه بیشتر چنان باشد که در امراض ذات البجرب فمخاق بسوی دماغ مواد غنائی قبال مندرج شود و بسیار است که سکنه قاتل بسبب اذیتی و عضو مشارک آنرا ببرد

ذکر دلائل بر معرفت احوال دماغ

اموریکه از احوال دماغ متناهی می شود یا زده قسم است یکی از افعال حسیه دوم افعال بسیاسیه که این هر دو از آثار دماغ اغنی تفکر و تدبیر و تصور و قوت و فهم است احوال سوم افعال حرکتیه که آن از افعال قوت محرکه اعضا متوسط عضل است و حال خواب و بیداری چهارم افعال طبیعی از کیفیت فضول مستغرق از دماغ و قوت و لون او و طعم اغنی حرارت و ملوحت و مرارت و قناعت او و کثرت و قلت او و یا احتیاس آن مطلقاً و حال عروق و قسور و شعور و او را در بر جمله سه و حال شعور از کثرت و کیفیت و اهان او و غیر آن پنجم موافقت اهو و اطعمه و انخای تدبیر و مخالفت و اضار از آنها بدماغ ششم مقدار راس از عظم و صغر آن هفتم شکل راس از جودت و در ابروت آن هشتم نقل راس و خفت آن و لمس او و جاع آن نهم احوال اعضا نیکه مثل فروغ ست مرکب دماغ را مانند چشم و زبان و چهره و دندان و اسات و لوزین و گردن و اعصاب و بهم حال قوی و افعال اعضای عصبانی مشارک دماغ مثل معده و رحم و مثانه و یازدهم حال عضو که دماغ به مشارکت آن متاثر میگردد و در آن عضو که ام است و از آن آفت بسوی دماغ چگونه متاثر میشود و بدانکه ازین استدلالات گاه بر آنکه آن حاضر است از احوال و بر آنکه که هنوز حاضر نگشته و در زمانه مستقبل خواهد بود استدلالات کرده میشود مثل آنکه از طول خرن و وجود نفی غضب شدید و سکوت از کلام از شدت غیظ یا از یخولیا شرف و قطرب و ارقع عتقرب و از غضب بیوجه بر حدوث صرع یا بالیخولیا یا حار یا نایا و از ضحک بی سبب بر عرق و رعونت استدلالات کرده میشود و گاه بر امراضی مثل استدلالات از او را در فروغ عارض جلد راس بر بودن مواد در آن و اندفاع آن استدلالات میکنند اکنون کیفیت استدلالات ازین دلائل مذکور بر احوال دماغ تقسیم این وجوه معدوده سطور دیگر و دیگر پیش از آن استدلالات کلی از افعال دماغ بقلم می آید و سپس تفصیل اقسام مذوره ذکر یابد

استدلالات کلی از افعال دماغ

اولا احوال دماغ در جنس افعال حسیه یا در کیهانیت که افعال دغنی که سلیم باشند در ظاهر اعانت میکنند در دلائل بر سلامت دماغ و اگر افعال مؤثر باشند دلائلی نمایند بر آفت آن و احوال سلب است که آن ضعف و تغییر و تشویش است پس بطلان و قول کلی در استدلالات از افعال اینست که نقصان و بطلان آنها اگر بسبب امور مزاجیه و سدی یا ناقصه فو و روح بود بسبب برودت و غلظت روح از رطوبت و سدی می باشد و از حرارت می باشد که عظیم شود و بوجهی رسد که قوت ساقط گردد و اما تشویش و آنچه مناسب آنست گاه از حرارت و گاه از یخبوست می باشد

استدلالات از افعال نفسانی حسیه

گاه درین افعال آفت از قبیل بطلان یا ضعف یا تشویش داخل میشود مثال این در حواس ابتدا بجهت کرده میشود پس در بعد داخل شود آفت باین طور که باطل گردد و یا ضعیف و یا تشویش متعصب گردد و بر آن فعل او از مجرای طبیعی آن که شکل نایب حسیه را که در خارج موجود است باشد مثلاً خیالات و الوان و تشویش و تشویش و یا تشویش کندشی و وجودی انحراف را بر خلاف آنکه در خارج است مانند آنکه تحمیل کند چیزی را است را کج یا بالعکس و ضلع را مستقیم و بالعکس

و عین باشد دلالت می نماید بر آنکه ماده صفراوی است و اگر ضربان و ثقل و سرخی رنگ چهره و چشم و انتفاخ بهر سه دلالت میکند بر آنکه دموی است و اگر کسل و بلادت بار صافیت رنگ آنها و آمدن خواب و بیکی عارض گردد دلالت بنماید بر آنکه بلغمی است و اگر کودت لون و فساد فکر و ثقل سرد اندک و عدم اشتیاق خواب و دیگر علامات بهر سه دلالت میکند بر سود ویت و اگر چیزی از این علامات مذکوره برای هر نوع از مواد باطنین و دوار و انتقال جمع گردد دلالت بنماید بر آنکه ماده مولد ریج و تلخ و بخار است بسبب حدوث حرارت فاعله اندران و اما اگر احتباس فضول باخفت راس باشد دلالت میکند بر پیوست علی الاطلاق و این باب مختص بحکمت انتفاض و امتناع ماده است و اما استدلال از کیفیت ماده آنست که اگر راس بزرگی و رقت و تلخی و ذریع است دلالت بنماید بر صفراویت ماده و اگر راس بجمرت و خلوت فم با سرخی چهره و چشم و در و عروق و حرارت طمس است دلالت بر دمویت میکند و مانع و حلو با عدم سائر علامات و یا بوقتی بار دالمس با حرارت می نماید بر بلغم که در آن حرارت فعل نموده و فله غلیظ بار دالمس بر بلغم فح دلالت میکند و این استدلال از کیفیت منتفض در لون و طعم و طمس و قوام آنست و اما از آنکه پس عفن را آنکه وحدت آن دلالت بر حرارت می نماید و عدم راسحه بسیار است که دلالت میکند بر برودت و نیست دلالت این مانند دلالت اول بر حرارت و اما آنچه متعلق با شیا نیست که ظاهر میگردد بر جلد سرد و آنچه قریب بآنست از قروح و ثبور و اورام پس در اکثر دلالت می نماید بر غلیظه مواد موجوده که طبیعت اثر انتفاض و دفع نموده بر ظاهر جلد و دلالت نمیکند بر حال دماغ در آن وقت دلالت واضح مگردند بنگام تنزید و اسباب او رام حار و بار و و صلب در خود سرطانی و قروح ساعیه و ساکنه و غیره در مقامش دریافت گردد پس استدلال از آن بر حال راس مشکل نبود و اینها اسباب حدوث شعور و وجود و بسط و رقت و غلظت و کثرت و قلت و سرعت شیب و بطور آن و سبب تشنگی و ترط و انتشار آن در ابواب مخصوصه خواهد آمد و کیفیت استدلال از شعر معلوم گردد

دلالت مافوق از موافقت و مخالفت و سرعت و فعالیت و بطور آنها از این موافقات و مخالفات

اما علامات مافوق از جنس موافقت و مخالفت و سرعت و فعالیت و بطور آن پس موافقات و مخالفات خالی نیست از آنکه یا صحت بار کرده شوند در حالی که صاحب او از صحت خود که بحسب آنست انکاری نکند و یا در حال خسروج او از صحت و تغییر مزاج او از طبیعت پس موافق او در حال صحت او که بحسب او است آنست که شبیه مزاج او باشد یعنی نحرف نگردد و مزاج را از حالت اصلی خود و صاحب آن در پایداری مناسب صحت خود و مزاج او از این شناخته میشود و مخالف او در آن حال آنست که ضد مزاج او باشد و اما در حال خسروج او از صحت او و تغییر مزاج او و حکم آن بالضد باشد و معلوم است که صحت تمامی ابدان بر یک مزاج نیست جهت آنکه ممکن است که صحت بدنی بمراسی خاص باشد و آن مزاج براسه بدن دیگر موجب مرض گردد و اگر آنکه واجب است که اعتبار نمایند مخالف آنرا در طرف دیگر نیز قیاس بخیر که مخالف آنست تا آنیکه دانسته شود پس بر مقدار یک که خارج شده از مزاج طبیعی زیرا که هر دو افراط یعنی افراط از جنس مشابه در حال صحت و افراط از جنس مضاد در حال خروج او از صحت یا یکدیگر مخالف مودنی اند اما محاله مادام که خروج از اعتدال بحد افراط نشده باشد و دماغی که او را سو مزاج حار باشد مستفیع میگردد و به نیم بار و دو طعمه بار و دو رواج بار و نه خواه خوشبو باشد مانند کافوریه و صندلیه و نیلوفریه و امثال آن و یا بد بو نیست خوشبو مثل حمانیه و طحلیه و انتفاع می یابد با آرام و سکون و دما که او را سو مزاج بار باشد مستفیع میشود و چیزی که مضاد آنست چون هوای حار و رواج حار و خوشبو و بد بو محمله و مسخنه تیر و بر یا صحت و حرکات دماغی که او را سو مزاج یا پس باشد متضاد میگرداند از متفرغ و نفیض مفرط آن اما استفراغ معتدل از جنس چیزی که تخفیف از اخلاط مثل صفرا و سودای مخترقه نماید از رطوبات دماغ شمرده اند و دماغی که او را سو مزاج رطب باشد نفیض می یابد از استفراغ و نفیض از آن و اما استدلال از سرعت فعالیت و مانع مانند آنکه بزرگی گرم و یا سرد گردد و آنچه بصر است گرم شود دلالت می نماید بر حرارت مزاج آن بشرطی که در کلیات مذکور است و همچنین دماغی که بزرگی سرد گردد و یا خشک و این گاه بسبب قلت رطوبت مزاج آن و گاه بسبب قلت رطوبت آن و یا بسبب حرارت مزاج آن میباشد لیکن فرق بین این میان تفاوت نشانه از قلت رطوبت و رقت رطوبت و حرارت مزاج آنست که در اول یافته میشود و آن سائر علامات پیوست دماغ مثل بیداری و غیر آن که در باب علامات

مزاج دماغ مذکور گردد و در ثانی عارض میگردد و در او بیوست و بعضی اوقات نزد حرکت سخت یا حرارت شدید و یا مانند آن از اسباب بیوست مذکور و آنرا در سائر اوقات دلائل بیوست نبود و آنچه بسبب حرارت مزاج او باشد یا آن سائر علامات حرارت مزاج دماغ میباشد و آنچه برودی و طب گردد گاه بسبب حرارت جوهر دماغ و گاه بسبب برودت جوهر آن و گاه بسبب بودن مزاج جوهر آن اصلی و گاه بسبب بودن مزاج جوهر اصلی و این میباشد پس اگر حرارت باشد آنجا علامات حرارت بود و آن تریطیب دائمی نبود بلکه عقب حرارت منفرد که واقع شود در دماغ که منجذب گردد و طوابع بسوی آن پس اگر باقی از مزاج سار غالب بر طوابع ثابت مدید بعد نقض بیوست عارض گردد پس اگر غلبه کند طوابع عود نماید دماغ و بار در طب گردد و بسبب انطوائی حرارت غریزی و اگر آن هر دو مستوی گردند در اکثر اوقات بیوست عارض یابد و اراض غشی و او را می پدید آید و جهت آنکه این رطوبت غریزی نیست که در تنهاید و در آن حرارت غریزی تصرف طبیعی بلکه در آن تصرف مینماید تصرف غریب و آن عفو نیست و اما اگر دماغ که ترطیب سرچشمه یا بسبب برودت مزاج باشد حرارت رطوبت و فقه نباشد بلکه تدریجی و بطول ایام بعد ترطیب بیست گردد و علامات برودت مزاج دماغ موجود باشد و اگر ترطیب دماغ بیست بسبب رطوبت نفس دماغ باشد پس سرعت درین جهت یکی از دو سبب میباشد یعنی یا بسبب آنکه رطوبت احداث برودت می نماید و برودت نفس قوت با فقه تغییر غذائی است که بسوی دماغ میرسد پس ترطیب ظاهر میگردد و چون این برودت و فقه حادث شود ترطیب بعد از آن نیز و فقه میسر میآید و چون با وجود آن سده مجاری بهر سده فصول در آن محتسب میگردد و در این لامحاله موجب زیادتی رطوبت گردد و این دائمی و لازم میباشد و معذک که آن نیست که نادر باشد و فقه او را سرعت و بطور الفعالت حادث بسبب بیوست دماغ سبب آن نشئت رطوبت است آنچه و فقه واقع شود چون بیوست یکبارگی افتد با علامات بیوست متعده باشد و سبب او آن است که از حرارت واقع شود و الا فرق درین هر دو از علامات حرارت و علامات بیوست کرده میشود و پس این دلائل ماخوذ از سرعت الفعالت و اسباب نیست که اعتبار کرده شود در سرعت الفعالت بسبب ضعف قوای طبیعی و صکار ترطیب بیست آنکه ضعف قوای طبیعی تا به یکی ازین اسباب است و کل موافقات و مخالفات ماخوذ از جهت کیفیات نیست بلکه گاه ماخوذ از جهت کمیات و حرکات نیز میباشد چنانچه دیده میشود صاحب علت معروف به فقه که اختیار نماید استنادا بر سائر اوضاع اضلاع

استدلال از جهت مقدار راس

اما فرق کائنات بر سر راس و کبر آن پس واجب است که دانسته شود که سبب صغراس و خلقت قلعت ماده لطیفه است چنانچه سبب کبر آن کثرت ماده لطیفه متوزع در توزیع طبیعی راس است پس اگر قلعت ماده با قوتی از قوت مصوره اولی باشد راس من شکل بود و اقل بر داری باشد از آنچه با صغر راس بر داری شکل جمع شود و خلقت که آن دلالت بر ضعف قوت کند یا آنکه صغراس با حسن شکل خالی نبود از رادارت و در هیئت دماغ و ضعف قوای و اعنی وضیق محلهای قوای سیاهیه و طبیعی در آن و از جهت اصحاب فرست گفته اند انسانی که سر او کوچک بار داری شکل باشد بوجه بیان تحسیر در امور سر بر الفتن میباشد و جالبینوس گفته صغراس دلالت بر داری هیئت دماغ می نماید و اگر چه راس همیشه دلالت بر وجودت سال و دماغ میکند مادام که متفرق نگردد و بان وجودت شکل و غلط عتق و وسعت صدر که هر دو تابع عظم عصب و اضلاع است که تابع اند عظم نخاع و قوت آنرا و این هر دو تابع قوت دماغ از جهت کثرت ماده را چون قوتی از قوت مصوره مفارقت نماید سر بر هیئت سسته جید شکل سیب باشد و آنچه بود که انبساط است که اینها سبب است پس اگر بکثرت ماده ضعف قوت متعانت یابد دماغ ردی شکل ضعیف الرقبه صغیر الصلب باشد یا موف بود چیس غریزی که محیط بان دماغ است با وجود آنکه گاه زیادتی سر عظم طبیعی نبود بلکه عارضی باشد مانند صیانی که عارض میشود ایشان را استفاخ سر و عظم آن که با طبع نبود بلکه بر سبیل مرض عارض گردد و بسبب آن کثرت ماده فضلیه است که غلیان یا بدو همچنین کبار را نیز اوجاع راس صعب عارض میشود و گاه عارض میگردد آنیکه کوچک میشود یا فوخ و فرومی رود صغیر نزد استیلا میهر بر دماغ و از جالبینوس نقل کرده اند که سر کوچک دلالت بر داریت حال دماغ میکند و اما سر بزرگ اگر شکل محمود بود و در دماغ غلیظ و فقرات پشت بزرگ و همه اعصاب غلیظ باشد این محمود میباشد و اگر سر بزرگ بخلاف

این باشد دلالت کند بر آنکه بزرگی او از کثرت ماده حاصل شده نه از صحت قوت و چون سرب این صفت باشد دماغ ضعیف بود و بسوی آن نزلات و صداع و در گوش سرعت کند و از علامت بود دماغ انقباض که از آنجمله شراب منقل نشود و از لطیف و حرارت او منقل گردد و در این آن زیاده شود و آنکه منقل نگردد و در دماغی سبب از اسباب و افعال صادره از آن صحیح سلیم بر مجرای طبیعی باشد

استدلال از شکل راس

شکل طبیعی سر در کروی شکل بود که در آن کمال است از جهت مکان و بعد آنهاست از قبول حرکات و اوقات و آنرا در صورتی که در مقدم سر دوم در مؤخر آن و هر دو جانب ستوی بود هر قدر که مؤخر بزرگ بود آن افضل است و شکل ردی سر آنست که خلاف این باشد پس لاجرم از آن توهم یافت مؤخر بزرگ بود و اینجاست که گفته اند شکل راس چهار است یکی شکل طبیعی و سیمیه طبیعی که این مراد از شکل ردی است و در ذات شکل چون در جزئی از اجزای سر واقع شود لایحه خواه افعال آن جزو دماغ ضرر رساند و جالینوس گفته که راس مستطط هموار و مربع مذموم اند همیشه و آنکه در طرفین و بسیار افتو باشد مذموم است مگر آنکه سبب در آن قوتی از قوت مصوره باشد یعنی افراط نماید در فعل خود و بر قوت این دلالت می نماید شکل گردان و سینه و مقدار آن هر دو در صورتی که یعنی شکل گردان جید بود و غلیظه باشد و سینه فراخ قوتی پشت عظیم چنانچه مذکور شد

استدلال از شکل راس مخفی است

و حرارت و برودت و اوجاع آن اما دلائل ماخوذ از گرانی سرب و سبکی آن پس گرانی سر همیشه و دلالت بر بودن ماده در سرب می نماید لیکن ماده صفراوی در شکل کثرت است و سوزش زیاد می کند و سوداوی در شکل بسیار از آن و بیوست آن بیشتر بود و دومی در شکل شدید تر از آن هر دو با ضربان و وجع در احوال چشم ظاهر نفوذ کیموس حار در آن و سرخی چهره و چشم و اتفاح عروق زیاد تر باشد و سیمی در شکل از همه بیشتر و در وجع کثرت از دومی و صفراوی در غلبه بیشتر از سوداوی و با بلادت فکر و کسل و قلت نشاط در حرکات بدنی و اما دلائل ماخوذ از حرارت و برودت یعنی چیزیکه لمس می نماید از آنرا سر از آن هر دو نفس خود و چیزیکه لمس می نماید و از غیر او از خارج بر طبع پویشیده نیست اما حار دلیل بر حرارت فراخ دماغ است و این حار محسوس اگر دائمی یعنی طبیعی و لاوی یعنی غیر طبیعی باشد مزاجی است و اگر حادث گردد و از دیت رساند عرضی است و همچنین است حکم بار و برقیاس آن و همچنین است حکم تشنه یا این برقیاس آن اگر نباشد بر و منحن تشنه از خارج و همچنین رطب اگر حرارت معرق از داخل نبود و اوجاع اکاله که تحمل نماید انسان که گویا در سر آن و بی و گرمی است که آن را بهر در و آن که آنرا سبک و دلالت می نمایند بر ماده حاده و ضربانی و دلالت میکند بر درم حار و مکرر است از دم تشنه و وجع ثقیل ضد غلط یعنی تشنه زنده و دلالت بر ماده ثقیله بارده می نماید و وجع مدد و دلالت بر ماده ریخی میکند و اشتغال در دم که آنست و وجع بنوعیکه که گویا سبک سر از این طریقه دلالت می نماید بر شکل سینه و تشنه مزمنه و ایضا وجع دلالت بهمت آن می نماید مانند آنکه در پیش سر دلالت بهمت است و سوره میکند و وجع بهمت دیگر و جانب راست بهمت است اگر دلالت می نماید و گاه دلالت میکند با آن بدوام آن پس اگر در دوام نماید در مقدم سر و مؤخر آن متدبر آن نیست بود

استدلال از اخذ از احوال اعضا

که آن مانند فروغ دماغ اندیش چشم و زبان و چهره و مجاری لهات و لوز قین و گردن و اعصاب اما استدلال از چشم به آن استدلال از حال عروق آن و از حال نقل و خفت آن و از حال رنگ آن نزدی و تیرگی و صلاصیت و سرخی آن و حال لمس آن این همه در دلالت بسیار قریب اند برای چیزیکه نفس دماغ میباشد و گاهی با آن استدلال می نمایند بچیزیکه از آن سیلان میکند از آنکه و چکر و چیزیکه عارض آن میگردد و از پوشیدن چشم و کشاوت آن و احوال حرکت آن و از فرو رفتگی و برآمدگی و بزرگی و کوچکی و آلام و اوجاع پس شکل چشم گاه دلالت بر بیش دماغ میکند و سیلان چکر و اشک اگر نباشد بسبب عروص مرض در نفس چشم دلالت بر رطوبت مقدم دماغ می نماید و اگر از خواه سبب آن رطوبت اشتغال دماغ و ذوبان او باشد چنانچه در قرطاس میباشد یا بر داس و کشاوت جلد آن مانند آنکه نزولات عارضی شده و و گاهی سیلان چکر و اشک بسبب سقوط قوت میباشد و عظمی که گاهی چشم بخون خفته

چون دماغ دلالت می نماید و سیلان انگیزی سبب اظهار در امراض حاده دلالت بر اشتعال دماغ و اورام آن می نماید و خصوصاً وقتی که از یک چشم سیلان نماید و چون ریه در موضع حدقه را بپوشد مانند نسج عنکبوت پس مجمع گردد و دلیل قرب موت علیل است و چشمی که منقوع ماند و برهم نزنند یک را چنانچه در قرآتینس و احیانا در لشرعش میباشد و گاه نبد ماند و کشادن آن دشوار باشد چنانچه گاهی در لشرعش میباشد و نیز در قرآتینس نزد انحلال قوت دلالت بر آفت عصبی می باشد و دماغ میکند و کثرت برهم زدن چشم دلالت بر اشتعال حرارت و خون می نماید و دماغت نظریک جاد دلالت بر وسواس و مایه خولیای می نماید و گاه استدلال کرده میشود از حرکات چشم بر اوام دماغ از اعتقادات غصیب و غم و خوف و عشق و خجل و مانند آن و جزو چشم عارضی دلالت بر اوام یا استلای او و دماغ می نماید و کوچکی و فرو رفتگی چشم که عارضی باشد هر دو دلالت بر تحلل کثیر از جوهر دماغ میکند چنانچه در سهر و قطب و عشق عارض میگرد و در هر چند که اختلاف هیات آن در آن باشد چنانچه در موضع او مفصل بیاید و همچنین گاه دلالت مینماید بر جرمه دماغ و قوای آن و گویید کسی که چشم او از رقی طبعی میس بود و حواس او کم باشد دلالت میکند بر آنکه مزاج دماغ او رطب است و کسی که در چشم او سرنش نباشد و عروق آن باریک و پس آن چنانچه حواس او صافی بود این دلالت می نماید بر آنکه مزاج دماغ او یابس است و کسی که گاهی چشم او سرخ و سلب و طس او گرم و حواس او کثرت دلالت بر مزاج دماغ و رطوبت آن میکند و اگر بر خلاف این باشد دلالت میکند بر آنکه مزاج دماغ او یابس و اما دلائل ماخوذ از حال زبان مثل آنکه رنگ آن را کثرت دلالت بر حال دماغ مینماید چنانچه سفیدی آن بر لشرعش و زردی آن آنجا بر قرآتینس و همچنین بر غلبه زردی بر آن و سفیدی آن تحت آن بر مصرو عیت صاحب آن دلالت می نماید و استدلال بر رنگ زبان مانند استدلال بر رنگ چشم نیست زیرا که چشم شیدان از عصبان دماغ است و نیز گاهی استدلال کرده میشود بر رنگ زبان بر احوال معده لیکن هر گاه دانسته شود که در دماغ آفتی است بعد از استلال زبان بر حال دماغ و گاهی استدلال مینماید بر حال دماغ از سخنه زبان پس فزهی آن دلالت بر رطوبت دماغ میکند و هنر آن بر بقاء او و این دقتی است که سبب آن در کما زبان نباشد و گاه استدلال میکنند بر آن بقدری که سیلان کند از لعاب و اگر چنانچه در طبیعت احوال دماغ باشد پس کثرت لعاب دلالت می نماید بر افراط رطوبت دماغ اگر از معده نباشد و قلت آن بر جفاف دماغ و گاه استدلال می نمایند بر آن بحال کلام پس از آنکه دقت دقایق آن تابع ضعف بیان دلالت بر ضعف دماغ می نماید و سرعت کلام و کثرت آن دلالت بر برزارت دماغ می نماید و بطور دقت آن بر رطوبت دماغ و چون مرصع از کلام کردن که است کند دماغ آن مشتعل از حرارت میباشد و گاه استدلال میکنند بخیرگی زبان که احساس نماید اگر کیفیت طبعی پس احساس بر حرارت دلالت بر برزارت دماغ میکند و بجفاف برعکس دماغ و کذلک در باقی اقسام اگر سبب در معده یا در نفس زبان نباشد و گاه استدلال می نمایند بر آن بخیرگی که احساس کند از زبان از معلوم پس احساس طعم هر خط دلالت بر غلبه آن در دماغ میکند و گاه استدلال کرده میشود بر آن بقدری که زبان پس غلظت بسیار دلالت می نماید بر رطوبت دماغ و صفا و برعکس آن و گاه استدلال میکنند بر آن بافعال قوای لسان پس خدر حس و ضعف ادراک او معلوم و دلالت بر آفتی در دماغ می نماید و کذلک بطلان ذوق و گاهی دلالت میکند ثقل زبان بر کثرت اخلاط خصوصاً بلغم و خون و این همه دلائل اگر در است و اما دام که در عصبی دیگر سبب مقتضی آن نباشد و اما ماخوذ از حال و جلیس از رنگ او یعنی دلالت الوان بر مزاج معالوم است و از جهت سخن و هنر آن پس فزهی آن و سرنخی آن دلالت می نماید بر غلبه خون بر دماغ و لاغری آن باز روی دلالت بر غلبه صفرا میکند و گاه سبب قوت بر میباشد چنانچه در ناقصین بسبب قلت خون و انفسه اطرد میس باشد و لاغری آن با تیرگی بر غلبه پس سوداوی و بر عروق قوت و قرب موت دلالت می نماید و توجع چهره دلالت بر غلبه بایت در خون میکند و گاه بسبب ضعف غافیه میباشد و بدانکه اینها احوال عارضی اند از اصل و آنکه نیست علتی در بدن که تغییر گرداند سخنه و جگر از جانب دماغ و گاهی استدلال کرده میشود بر حال دماغ از حس و جلیس اگر سلیم باشد دلالت بر سلامت دماغ کند و اگر رقیف باشد بر آفت دماغ دلالت نماید و این در اغلب احوال است و گاه استدلال بر آن میکنند از استوای لب و بینی و ابرو و در امراض حاده که استوای دماغ و برین قیاس است آنچه مخالف او باشد و اما دلائل ماخوذ از حال رقیه پس اگر گردن قوی غلیظ باشد دلالت بر قوت دماغ و و فور آن

و کشیدگی آن عضو بسوی فوق و توتر و ضربان عروقی که متصل بآنست و ابتدای الم از قدام سر محسوس میشود و باز از قریب ناحیه قفاست و درین ابتدای الم از خلف و کشیدگی و برآمدگی عروق و شرانین موضوع از خلف و در اینجا ضربان محسوس میگردد و چون رعایت کرده شود در استدلال اعراض عضو مشارک دماغ یعنی امور عارضه آنرا واجبست که نباشند آن عرض عرض برای آن عضو و نفس خود بلکه باشد بسبب مشارکت او مردماغ را نه بسبب مشارکت دماغ را و از این که چنانچه استدلال کرده میشود از غشیان بر آنکه علت دماغیه مشارکت میده است پس بعینه نیست که غلطی واقع شود و اولاً علت در دماغ باشد ولیکن خفی بود پس ظاهر گردد غشیان در معده بجهت مشارکت آن مردماغ را و علت غشیه بدان مثالش انیست که دماغ را سور مزاج بار و عارضین شود و از آن نوازل بسوی معده کثرت نماید و سبب غشیان شود پس گمان کرده شود که در معده اخلاط را طوبی بسیارست که از آن بسوی دماغ بخارات کشیده میشود و در آن سرگرم میشود و مزاج دماغ بار و کثیر النوازل میگردد و مشغول شوند باطلاجات معده و تنقیه آن و از آن انتفاع نشود پس واجبست رجوع بسوی اصول مذکوره در کلیات که تکرار کرده شود بدان اصول امراض اصلیه از امراض شرکیه

دلائل مزاج دماغ معتدل

دماغ معتدل در مزاج خود آنست که افعال حسیه و سیاسیه و حرکتیه آن قوی باشند و در اشخاص این مزاج از آن منفعت میگردد و در احتیاجات آن معتدل بود و بر مقام است اعراض موفیه قوی باشد و در هنگام طفولیت موی سر آن اشتر و در وقت ترشح اجمز و نزد انگلیان خلقت و نشو و نما بسیار می شود و در جودت و سبوط و نباتات او مدت شباب همه در وقت خود باشد و سفیدی او استعجال نکند و نه تاخیر نماید از وقت بلوغ خود و صلیح نیست سرعت نماید و سواهی این از لون و حنّه و الفعالات و غیره که مذکور شد نیز استدلال میتوان کرد

دلائل امر حبه رویه و افقه در جبلت

جالیئوس نگوید که حرارت را اختلاط عقل و هیزان میکند و لاحق میگردد و بدان طلیش و سرعت و وقوع باایات در امور و اقدان در غرائم و بزودت مؤکد بلاوت و سکون است و لاحق میشود باین بطور فهم و فکد فکر و کسالت و رطوبت باعث نوم غرق با کسل است و سبوت باعث بیداری و سور فکر و خیالات قاس است و ولالت می نماید بر آن سر لیکن شش درین آنست که سهر از رطوبت بور قویه باشد و با نقل دماغ نبود و دلم استقرار فضول یاخیر آن از دلائل رطوبت مالجه نیز نباشد بجهت آنکه رطوبت مالجه بور قویه بشهادت جالیئوس بر نفس خود باعث بیداری میگردد چنانچه در مشایخ می باشد و اما رطوبت مزاجیه دماغ خواب مستغرق می آرد و جالیئوس گمان میکند که دلیل بر غلبه سور مزاج بالا ماده عدم سیلان فضول با دلائل سور مزاج سابق است و دلیل بر آنکه غالب سور مزاج اودی است سیلان فضول است و بونکی بنیامی گوید که اگر سرد یا ضعف قوت دافعه نباشد در اتم گوید که درین صورت فرق در مواد متعصبه از وجود نقل راس و در ساق از تحت آن توان کرد و چون این معلوم شد پس دلائل حرارت مزاج دماغ سرعت و زیدت میونست در ابتدای ولالت یا در شکم و سواد آن در ابتدا و یا سواد آن بعد از شرفت بزودی و جودت آن و سرعت صلح و سرعت استقامت اس و نقل آن از اسباب واقعه مانند استقامت رواج و امثال آن و ازیت یافتن برواح حاره و قلت خواب یا خفت آن و ظهور عروق چشم و دما و عت تقلب و زل زامی و غرائم مانند حال صبیان و ولالت میکنند بر آن حرارت طس و سرخی رنگ و نفیج فضول متعصبه و متعصبه و اعتدال آن در قوام تقیبا غیر خود و اما دلائل مزاج بار و زیادتی نفیج فضول و سبوط شرف و قلت سواد و سرعت سفیدی آن و سرعت افعال از افات و کثرت نوازل و عووض رنگامی بادی سبب و خفای عروق عینین و کثرت خواب و بودن صورت او مانند صورت صاحب بنگی و بطور حرکت اجفان و نبات بر غرائم است مانند حال مشایخ و اما دلائل مزاج یابس نقای مجاری فضول و صفای حواس و قوت سهر و قوت شرف و سرعت نباتات آن بجهت نباتات مزاج در اول سن و سرعت صلح و جودت شرف و اما دلائل مزاج رطب سبوط شرف و بطور نباتات آن و بطور صلح و کدورت حواس و کثرت فضول و نوازل و استغراق نوم است و اما دلائل مزاج حار یا بس عدم فضول و صفای حواس و قوت بیداری و قلت خواب و سرعت نباتات شرف

در اول سن و قوت و سیاهی وجود آن و سرعت صلح بسیار و حرارت طمس سر و خشکی آن مع سرخی ظاهر در آن و در چشم و اشتغال در غار تم و عجلت در آن و قوت فهم و حافظه و سرعت افعال نفسانیه و اما دلائل مزاج حار و طبیب اگر این مزاج بسیار دور از اعتدال نباشد رنگ نیک و عروق واضح و طمس حار و فضول اکثر و انبج و شعر سبط مائل شفتت غیر سریع الصلح و تخمین و ترطبیب بوی آن سریع باشد و اگر بعد از اعتدال باشد صاحب او سقیم قابل نکایات از رزق و برودت و امراض عقیقه در جوهر خود سریع و حواس صاحب اول قلیل مکرر و چشم او ضعیف باشد و صبر بر خواب تواند کرد و خوابهای پریشان خواهد دید و اما دلائل مزاج بار دیابلی آنست که سر بار و طمس حامل اللون و عروق آن غنی و همچنین عروق چشم و بطور بنات شتر و دقیق بطی الصلح خصوصاً اگر کبیرین او غلبه است از بر او نباشد و متضرر بر بدوات بشرط مذکور و حواس صاف در هنگام جوانی و چون بسن پیری رسد بزودی ضعیف گردد و پیشتر و تشنج و قبض در نواحی سر او ظاهر گردد و صبح اشیخوخت و صحت او مضطرب باشد پس گاه خفیف الراس متعین مسالک و گاه بخلاف آن باشد و اما دلائل مزاج بار و طبیب آنست که انسان در آن کثیر انوم مستغرق در آن ردی الحواس کسلان بلید کثیر الاستفراغ فضول از سر باشد و ایضا بر آن دلالت میکند بطور صلح و سرعت قوی نوازل و این مزاج نیز اگر خروج او از اعتدال بسیار مضطرب باشد حال صاحب او جید باشد و ریشه آفتاب به آنکه در اکثر مطلوبات بعد بیان و ناکل مذکوره علامات امراض راس مسطور است و مؤلف را بنظر تسهیل بیان آنها و در طریق تشخیص انبب نمود و همچنین در اکثر امراض تسهیل الالاط البین و اشتغال علی المعالجین با سجاد طسریق تشخیص بر داخته و علامات اسباب آن امراض بطریق اسهل در آن مندرج ساخته اکنون بدانند که جمیع امراض راس خواه اصلی بود یا مشتاک از اسباب آن یا سور مزاج سازج و مادی باشد و یا مرض ترکیب و یا تفرق اتصال و یا اورام پس تشخیص هر مرض موقوف است بر استحضار تفریق و لوازم آن مرض و تشخیص

اسباب آن و طریق تشخیص مسطور میگردد

طریق تشخیص اسباب امراض راس

هرگاه مرعین شکایت مرض دماغی نماید و الاطیب از تقدم خللی در عضوی از اعضای دیگر سوال کند اگر از آن انکار کند و آفت در افعال دماغی باشد علامت بعد و کدورت حواس با وجود صلاح حال سایر اعضا باشد بدانکه مرض دماغی اصلی است و اگر تقدم ضرری در عضوی بیان نماید مرض دماغی ترکیبی باشد پس بصورت تحقق مرض اصلی نخستین حال اقسام سور مزاج دریافت کند و این چنان باشد که اولاً از مرعین سکی سهر و گرافنی آن پرسد اگر خفت راس بگوید بدانکه سور مزاج سازج است مفرد بود یا مرکب بعد از کیفیت طمس سر و چشم که گرم است یا سرد سوال کند و رنگ چشم در وی ملاحظه نماید پس هرگاه با وجود خفت طمس گرم و رنگ سرخ باشد بر سور مزاج حار یا مزاج سازج و حار یا بس سازج و حار و طبیب سازج دلالت کند پس از حال بیخوابی و خواب سوال کند اگر مرعین بیخوابی بیان کند از دیگر آثار غلبه حرارت مثل التهاب در دماغ و خلط و حرکات و تشویش و تخیلات و سرعت غضب و انتفاع بمهر و ات تفسر از مسخعات سوال کند که وجود این همه علامات یا اکثر از آن دلالت بر سور مزاج حار سازج کند و اگر باین علامات طمس حار یا بس و قلت سیلان فضول و اختلاط عقل باشد از دیگر علامات سور مزاج یا بس که مسطور گرد سوال کند اگر آن هم یافته شود درین صورت بر سور مزاج حار یا بس سازج و کب دلیل کم بود و اگر مرعین غلبه خواب غیر شدید بیان نماید و از تمام و هوای جنوب آید یا بد خوابهای شوش منید و دیگر علامات سور مزاج طبیب سازج که مذکور شود پرسد اگر باشد درین حالت دلیل سور مزاج حار و طبیب سازج مرکب بود و هرگاه با وجود سکی راس طمس سرد باشد و رنگ چهره و چشم سپید نماید بر سور مزاج بار و سازج و بار و سازج و بار و سازج دلالت کند درین صورت از کسل و قنور در افعال دماغی و بلاوت و نقصان و تخیلات و قیل بجهن و انتفاع بمسخرات تفسر از مسخعات سوال کند اگر باشد پس وجود این علامات دلالت بر سور مزاج بار و سازج مفرد کند و اگر باین علامات آثار سور مزاج طبیب سازج مفرد و خصوصاً خواب بیان شراب و دلیل سور مزاج بار و طبیب مرکب باشد و اگر علامات سور مزاج یا بس سازج مفرد یا بد و حالتی شبیه بحالت صاحب جمیع یافته شود بر سور مزاج بار و یا بس که دلالت کند و هرگاه با وجود سکی سر گرمی طمس سرخی سفیدی رنگ یافته نشود درین صورت سوال غلبه خواب بیخوابی از مرعین کند پس اگر غلبه خواب بگوید از کسل و کدورت حواس کثرت نوازل و افراط نسیان نیز سوال کند و این علامت سور مزاج طبیب سازج مفرد بود و اگر مرعین غلبه بیخوابی بیان کند و بآن جفا فیشوم و صفای راس

برقم معده و وحشت و خستگی نفس هم سوال کند و این آثار ماده سوادی بود و اگر در قی پیچ خلط بر نیاید پس از غلبه مرض با استعمال چیزهای بادی و در حالت شکم سیری و بعد خواب سیر کند اگر چنان مرض بخوردن اشیای نفخ بگوید و تقدم در معده و سکون مرض و ماغی با سکون آن باشد علامت ماده ریخی بود و اگر زیادتی مرض در شکم سیری بگوید و با آن دیگر علامات سو مزاج سازج معده باشد از سو مزاج سازج بود و اگر بعد خواب و هنگام شکم سیری و تاخیر غذا از وقت مقدره آن خصوصاً و قی که باشد در آفتاب مشی نمایند مرض غلبه کند و از ادنی سببی خجسته نماید و از بوییدن چسبیری بدو غشیان عارض گردد نشان ضعف فم می بود و اگر علامات ویدان امعاء را که در دیشکت امعاء باشد و هرگاه ضرر در جگر یا طحال یا مرق یا رحم یافته شود مرض شری که بدی یا طحالی یا مرقی یا رحمی باشد و ایضاً رحمی اکثر بعد ولادت یا استقاط یا احتباس حین و نفاس و قلت آن بود و هرگاه در معین گوید که پیش از ظهور مرض و ماغی چسبیری مورچ مانند از دست یا پای بجانب سر بر می آید مرض شری که اطرافی باشد و شناخت نوع ماده هر عضو در مقامش مسطور گردد و بدانکه تا اینجا علامات امراض و شری که تمام شد اکنون علاج هر یک از اسباب مسطور و تعلیم می آید مطابق سبب مشخص سهل آرند لیکن پیش از بیان آن بعضی قوانین علاج کلی که در اکثر اقسام امراض و ماغی بکار آید مرقوم میگردد و بر آن نظر دارند

علاج کلی امراض و ماغی

باید دانست که دماغ عضوی است رئیس و مبدای حواس ظاهری و باطنی پس هر مرضی که بدان لاشی شود حسب سبب باز آن تو حبه طبع نمایند مثلاً اگر سبب آن مرض غلبه کینیتی از کیفیات اربعه چون حرارت و برودت و خزان باشد تعجیل آن گوشه بدینچه ضد وی بودنی تنقیه و در حرارت و دماغ به بلایا نمائند که غلبه حرارت برین محل موافق ترست و در برودت تخفیف مبالغه باید کرد و کثرت استعمال و وضعات مناسب نبود و خصوصاً و قی که سرفه یا ناله نیز شامل بود و دویه و اشربه شیرین اختیار نمایند و غده قهقش طبیعت طینات آن بکار برند و بقول شیخ در امراض سبب طبعین طبیعت طبع است کثیر بود پس باید که طبعین آن دماغ ملوظ دارند و اگر سبب مرض غلبه ماده بود پس در موی فصد قیال کفایت کند و اگر اعظمیم در خون در کمال غلبه و و فور و میجان باشد فصد و وراج را تجویز نموده اند و لیکن چون درین خطرست باید که بقصد دیگر عروق سپرد و از ندهر چند که بدفعات باشد و در دیگر اخلاط بعد نفع و نفع مجاری بمسلماتش استفراغ فرمایند و شیخ الرئيس و بعضی شرح قانون بنویسند که هرگاه غلبه مواد در دماغ دریافت شود و ارواده استفراغ آن نمایند پس اگر با وجود غلبه اخلاط دیگر دلائل کثرت خون در یا بنده بقصد قیال و دیگر عروق سر مثل رگهای پیشانی و بینی و عروق ناحیه گوش و مانند آن کنند اما اگر استقامت بر اس باشد اکثر فصد این عروق کفایت کند و اگر در بدن نیز امتداد بود فصد سر و بر فصد این عروق مقدم دارند و الا در تقدم فصد عروق مذکوره خوف جذب مواد بسیار بسوی سر و جلب آفت بود و ابتدا بقصد با وجود غلبه اخلاط دیگر بهر آنست که فصد استفراغ مشترک برای اخلاط است پس با خون اخلاط دیگر نیز که مختلط اند دفع شوند و لهذا شرط نموده اند که فصد را وسیع و طول بکشایند و چون قدری خون خارج گردد یک لمحده دهن رگ را با انگشت بچسبند تا اخلاط دیگر در آنجا آید زیر طبیعت حامی و حافظ بدن حتی المقدور خون صامخ را محافظت نمایند و دوم فصد و اخلاط دیگر را دفع بسیار پس انگشت بر دارند که قدری خون دیگر دفع گردد باز لمحده دهن رگ را با انگشت بچسبند تا خون فصد در هنگام کمال غلبه و میجان خون فصد و با اخلاط دیگر باید که قصور در اخراج خون نمایند بلکه خون وافر بچسبند و بسا است که فصد تمام کفایت نماید و باید و مراد از فصد تمام آنست که فصد را کشاده بکشایند و آن مقدار خون بچسبند که قریب نفعی گردد و اطفال و ضعیفا و حوال را فصد جائز نیست و عند ضرورت شدید بجا است مجوز است و یا سال عسوق و اگر اخلاط دیگر باشند نگاه کنند که آیا مرض را اس بشیرکت جمیع بدن است یا نه پس هر خطلی که غالب بود و در جمیع بدن شریک باشد غشت بعد انضاج آن تنقیه عام جمیع بدن بمسلمات و مقیات نمایند و بعد به تنقیه خاص دماغ متوجه شوند و استفراغات غشیه آن استعمال کنند اگر دانند که ماده در دماغ بقیع است و الا بعد تنقیه عام بدن تا نفع آن در تنقیه دماغ تاخیر نکند و نفع ما و نهانی بمشاهده خروج فضول مثل مخاط و غیره آن از دماغ اگر بسیار رقیق یا بسیار غلیظ نباشد بلکه سهل الخروج و مقدر القوام بود دریافت گردد و اگر

بشرکت بدن نیست متوجه استفراغ دماغ گردند و در آنجا که مرض منتهی رسیده باشد و پیش از آن انضاج ماده برومات و نطولات و ضادات منصفیه نیز نمودند
منصفیه دماغ بفرغ و دیگر مستقرات منصفیه آن فرمایند بطریقه از غره خوف آفتی در ریه و نزول نوازل از جنب خلط حاد لاذع و بیمار قابل و مستعد امراض
ریه نباشد و ایضا بیمار را حراست از نزول شی ردی بسوی ریه ممکن بود مثلاً هرگاه که نزول شی از دماغ دریا به قبل از رسیدن آن بریه آنرا بنزاق دفع نماید و یا
حال سرشده الیه تمام از حال ریه باشد چنانچه از آن خوف قتل سریع از شدت رذارت و حدت بود و قریب از مجرای خنک باشد که دفع او بوجه دیگر غیر
از غره یافته نشود و الا شموما منصفیه و معطسه و سعوطات و نطولات استعمال کنند تا که مواد از سر منصفیه بشود و گاهی تفصید سر بعد تر اشیدن سو
سر میکنند یا دوی که دفع مواد محتبسه در سر سهل گردد و اندک از آن ضادات خوف افساد مزاج نباشد و شوق این امر بود که ماده منصفیه سهل الاستفراغ مستعد
فعل ضادات در آن بسوالت مندرج گردد و یا از آن همه باید که احتیاط نمایند و استفراغ اخلاط بارد از آنکه رقیق ماده استفراغ گردد و دو غلیظ آن محتبس ماند
و باعث زیادتى فساد گردد و بلکه استفراغ بعد از این بکلیت منصفیات نمایند و هرگاه استعمال استفراغی کنند عقب آن تلکین مع انضاج و تلطیف و
تغذیل توام باقی از فضول دماغ نمایند و امتزاج نمایند و استفراغات اخلاط حاره که مضط گردند در آنها با استعمال ادویه حاره در بعض اوقات مثل ایارج
و تقویتا و ترید و اسطوخودوس از آنکه باقی نماید بعد از آن سور مزاج حار بلکه تدارک نمایند اسهال کائن از آنها و استفراغ واقع بغره و غیره آنرا جهادات
مبرده و پیرهن نمایند از استعمال استفراغات مذکوره مگر بعد اعتماد بر عادت مرعین که چیزی که آن نباشد اسهال و استفراغ آن کنند تا شرب آن بسبب
مخالفت باعث ضداد و بالک گردد و بر آنکه بعضی کسان را ایارجات اسهال نیارند و بعضی را از مطبوخات اسهال نشود پس رعایت این امر نیز در استفراغات
لا بد است و اگر اخلاط صغیر نمایند بسوی سر از جانب یا تمام بدن پس جذب کنند بسوی خلاف آن مثلاً اگر از اسافل بدن یا جمیع بدن متصاعد
باشند استعمال تحفیات و جومات ساقین و بستن رانها و بازو و مالش کف دست و پا و تناول اطریقیات و کشنیر پیر و از نند و تقیه عضو
مشارک بدانچه مخصوص او باشد نمایند مثلاً اگر ماده در معده باشد یا ایارج فیه و اگر در طحال بود یا دوی که بدان خصوصیت دارد و علی هذا القیاس در دیگر
و رحم و غیره هر یک از اعضا همه ماده که باشد مضط مزاج آن و ایضا دیگر تداوی منصفیه آن عضو عمل آن منع رعایت تقویت و مانع و بعد منصفیه هر غره اگر اسفل
باقی ماند بعد از آن علاج کنند و از جمله نیز که استعمال کرده میشود در امراض راس ریاضت است که محافظت نمایند در آن سر را از حرکت که با بدن حرکت
نمایند و اسافل بدن تنها حرکت کنند و این ریاضت بدین نحو میباشد که انسان را بیدار و دست بکمر بگیرد و خود را بدین معلق آویزان دارد و دائم پایا
خود را حرکت دهد و مالش دست و پا و بستن آنها از فوق بسوی اسفل از این قبیل است و خصوصاً در هنگام تغذیه لیکن باید که ریاضت بعد از منصفیه باشد زیرا که
قبل از منصفیه سودی ندارد بلکه زیاده باعث تحریک مواد و فساد دیگر دیگر دو گاه منصفیه سر نه نامی نمایند بر ریاضت خفیفه مثل مالیدن و فشردن و تنان در سر کردن
و استعمال گواره از منقیات خاصه است چنانچه در آخر لیسر غریب می نمایند و بدانند که استعمال سیالات بر سر طبع برین قیاس ریاضت بلکه اطراف
یا فوخ را از پیش سر تا بلندی عقب سر که قیاس ده مانند از جمیع سخت بکسی که مانند حلقه و دیواری بلند باشد و وسط آن مانده حوضی و ظرفی
برای گنجایش ادویه سیاله بود پس ادویه را گرم و یا یگرم و یا سرد بحسب حاجت در آن ریزند و یا پارچه را نموده بدوای سیال تر کرده بر آنجا
گذازند و آنچه از آنجا بپاشی باشد مثل شیر یا شیر زنان واجب است که بر سطح از آن نگذارند تا بنیات متعفن نگردد و موجب بسس انجره نشود بلکه
بر دوی پاک نمایند و بشویند و تجدید نمایند و بهتر است که استعمال نموده و اطلیه و نطولات و مروحیات همه بعد از تر اشیدن موی سر
باشد تا که اثر سر قهر و تقویت نماید و واجب است که تلطیف نمایند قبل از دوا بچند روز با شرب و غذای مناسب و حمام و ریاضت معتدله تا اندکی فی الجمله
میاگرد و مسام کشاده و چون صاحب امراض راس مادی غذا تناول نماید باید که اطراف او را بالند و تحفیت جانب سر نمایند و تقویت دماغ بر دوا
کنند و غذا بحسب کمیت ماده و کیفیت آن تناول فسر نمایند و برین قیاس نمایند جمیع تدابیر را و ایضا در امراض مادی دماغی مشرب شراب توقف
بسیار در تمام مضط و دوقی از جمله تدابیر است که کف بسیار نمی بخشند و معالجات امراض راس مگر بکلامی که بشارکت ماده معده باشد و کسر

در
موضع
مردان
نوع
وادی

فضول در آن متوجه بسوی فم معده بود که درین هنگام اصل وجه دفع آن بقوی است و هر یک که اندر عجب دماغ آفتی باشد آب سرد خوردن و بدان مقصود کردن این دارو احتمال عطش و جوع در امراض رطبه دماغی و ترک عشیای واجب است و بر آمدن یریم از بینی یا از گوش در امراض سر محدود است و بقول سیسی از مضرات البان و سموک و اشیای چرب بسیار و تمامی بنیدها و نمکها و موصولات خاصه سکر و همچنین سکر و نمک است پس اجتناب از اینها واجب

علاج امراض دماغی حار ساق و حار یا پس ساق و حار رطب ساق

و آن صمداع و سر سرام غیر قوی و سهر و دوار است و سبب سوز مزاج حار و حرارت خارجی مثل گرمی آتش و آفتاب و حمام و شمع افاد و پود و یا حرارت داخلی مثل تناول مسکنات و تاخیر غذا از وقت متعارف و شدت جوع و غصب با بکسالت تیرید و ترطیب هوای خانه آب و خوشبوهای سرد نمایند و تبسیر دهند و سوط و نشوق و قطور و شوم و ضما و طلاء و خلطه بارد و بمل آرد و شاخها در ساق و کف پاک کنند و پاشویه بارد و انگلیاب و قطول استعمال کنند و باید که در ترکیب مذکوره بقول شیخ بقول بارده مثل کاه و خرقة و حبسیر اوده که و و برگ سید و برگ نیلوفر و غناب الثعلب و عصا الراعی و حی العالم و مار انجیر و مار القرع و مانند آن در روغنهای سرد مانند روغن گل و خلاقی و روغن نیلوفر و بنفشه بکار برند و جهت انزین سیر و روغن گل و روغن کدو و روغن کاه و روغن خشخاش است و ازین تجا و رنگند بسوی ادویه که در آن تخدیر و انخار در روح باشد مگر نزد ضرورت شدید از اقراط حرارت و طبعان صفا و بجان آن و خوف درم حار چنانچه گاهی روغن بزر الینج هنگام شدت وجه استعمال میکنند و استعمال سکر که بسیار تند و سکر که سرد در اطایه و غیره بسبب حدت و کمال نفوذ ضرر دارد و روغن گل که کینه که کسال بر آن گذشته باشد نیز استعمال نکنند و از استعمال اخضه و اطایه بارده بر مخرج راس که نشای اعصاب است اجتناب نمایند تا نسبت اعصاب را قاسد نکند و اثر آن بدماغ هم بوجه اتم نمیرسد و هرگاه ضما گرم شود تبدیل آن نمایند و ضما و بریشانی یا بر پانچ استعمال کنند و نیز از حله اطایه نافع لعاب اسفول سکر که و آب کشنیز و برگ آنست و از جمله سعالجات نافع بوسیدن اشیای خوشبوی بارد است و سوط و ضما و عصارات مسطوره و فرش نمودن بقول و اوراق مذکوره در مسکن رقیق و شستن در خانه خشک که در آن شاخهای اشجار سرد و نه نشانیده باشند و بویین و نزدیک خود داشتن فواکه بارده و برف و آب عمیق نفع میکند و از حسر کرات بدنی و نفسانی در گردانیدن حدقه در طام و نظرسوی اشیای روشن و متاع او از سخت و بلند منع کنند و غذای بارد دهند مثل بنوماش و جو مقشر و اسفناخ و قطف و طفیل و مانند آن و اگر با حرارت بیوست نباشد بلکه بطوبت ساق بلا ماده باشد و این در کمال قلت و ندرت است در امراض دماغ باید که در اطایه آبسای فواکه که در آن قهضی باشد داخل نمایند و لا سیما در ابتدای او را م حاره و بقول الطاکل بهترین چیست که بدان تبسیر دماغ کنند طلاء بجملی و براده عاج و لقس و آرد و جو حاد آب کشنیز و غناب الثعلب و حی العالم است و شرب بزنجوش کشنیز دام و د و شربت خشخاش بار اشعیر و گویند که عوض آب برگلاب و آب انار شیرین و جلاب قندس خام معمول بگلاب اختصار کنند و یا گلاب و آب سدر و المناصفه اندک اندک بدهند و کذا آب هند وانه و خیار و کدو بدهند و از دواغ حاره ذی عطریات چون زعفران و سیلخنه و تخم کرفس و حماما و مانند اینها از افادیه دیگر اجتناب لازم دارند و همچنین از طعامهای گرم و سوزناک نیز مثل مدس و باد بخان و گوشت گاو میش و شتر و کرب و غیره و ترشیدن موی سر و دوشیدن شیر بز بران خیلی مفید است و همچنین این اشیا شیر و خزان در بینی و گوش نماید آن بر کفهای دست و پا و بر یا فوخ بشیر طیکه تب و نزله نباشد بطریق استعمال ادویه تبسیر دماغ لعاب بارده سمانه شیره تخم کاهو مقشر شیره مغز تخم تربوز هر یک هفت ماشه در آب یا عرقیات بر آورده شربت نیلوفر یا شربت بنفشه و و توله یا نبات سفید یک نیم توله داخل کرده بنوشند و اگر حرارت زیاده باشد شیره تخم خیارین یا شیره مغز تخم کدو اضافه کنند و اگر انجسد زیاده بود شیره کشنیز خشک شیره تخم خشخاش زیاده نمایند و اگر حرارت قلب هم معلوم شود شیره تخم خرفه افزایند و شربت انار و عرق بید ساهه و عوصن شربت نیلوفر یا بکله اگر حرارت در کمال شدت باشد شیره بز و در مذکوره و عرقیات بار و رطب مثل عرق نیلوفر و بید گلاب و بید مشک بجای آب بر آورند و بعضی لعابات سرد و تر مانند لعاب بز و قطونا داخل نمایند و شربت آلو یا شربت تمر بنی یا شربت تخماض یا شربت لیمو مناسب است و از اینها

طریق استعمال ادویه مطبوخ و شوق و قند و شیر و فقط یا شیر و خمر و در گوش و بینی چکانند یا مغز تر بود آب سائیده در گوش و بینی چکانند یا کافور
در روغن گل حل کرده و بینی چکانند یا شیر و خمر در روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن کدو مساوی و شیر و خمر را بر پیه خوب آمیخته
بکار برند و آب کافور و روغن نیلوفر هر یک یک جزو شیر و خمر و وینو به هم آمیخته و سوط نمایند و اگر خواهند شستند شستند که در مغز تخم تر بود و سوده نیز آمیخته
و یا آب کافور و شیر و خمر و روغن گل همه مساوی آمیخته و سوط نمایند و اگر حرارت زیاد باشد قدری کافور نیز اضافه کنند و یا روغن بنفشه و روغن کدو
و آب کافور و آب کاسنی و شیر و خمر همه را در نیشی کرده خوب مخلوط نمایند و در بینی چکانند طریق استعمال ادویه شوم کشتی سبزی سندل سوده یا کافور
یا عطر نس یا عطر گل خطه بلبله بویید یا آب شاهسفرم یا گل شاهسفرم که بران آب سرو یا شیده باشد استه تمام نمایند و بوییدن جمله نو که بارده نافع
است طریق استعمال ادویه صندل و طلا صندل سفید یا آب کشتی سبزی یا آب کونار سائیده بر پیشانی ضامد نمایند و یا پارچه در گلاب و سرکه و روغن
گل تر کرده برافوخ گذارند و یا آرد و جمع سرکه و گلاب و کافور و صندل و اوقا قیامی آرد و یا گل نیلوفر و کشتی سبزی و گل بنفشه در گلاب سائیده بکار برند و
یا برگ خرفه جوده که و برگ بیدگل خطمی صندل سفید سائیده یا قدری گلاب و سرکه ضامد نمایند و بعد گرم شدن در کشتن و تبدیل آن کرده باشند
و یا گل بنفشه گل نیلوفر گل سرخ گل خطمی برابر شیر زنان یا شیر نیا گلاب سائیده ضامد کنند و یا مغز تخم خیار بن مغز تخم تر بود و تخم کدو و تخم کاسنی
بهدانه برابر گرفته بشیر زنان یا شیر نیا سائیده ضامد کنند و در ضرورت قوی گل نیلوفر تخم کافور تخم خرفه صندل سفید هر یک سه ماشه کافور یک ماشه افیون
زعفران هر یک نیم ماشه همه را سائیده و روغن گل یک ماشه آبله آب کشتی سبزی و قند و اندکی سرکه مخمورت کرده بر ضامد نمایند که برای اقسام صدمه حاد و مزمن
و سه مهمل است و طلای قوس انزروت نیز در تبرید دماغ اثری تمام دارد طریق استعمال ادویه کلکته گل ارغنی و گل نیلوفر صندل سفید هر یک یک
ماشه در عرق صندل و قند سائیده آب کشتی سبزی یا آب کدو و شیر یک چهار قند اضافه کرده و در نیشی دهن فراخ انداخته متصل پیشانی حرکت
دهند و یا صندل سفید سوده کشتی خشک سوده گلاب سرکه قدری مزوج نموده در ظرف کتد و بویید که برای شش عفونت هم نافع و یا گل ارغنی صندل
سفید و قدری کافور و آب کشتی و سرکه و گلاب بدستور بویید و یا روغن گل روغن بنفشه هر دواحد و وینو و سرکه نصف جزو در نیشی و در ظرف گل انداخته
حرکت داده بویاند و اگر خواهند برای زیاده ای تبرید آبله کافور آب کشتی سبزی یا آب کدو و قند کافور تخم بیدارند و یا صندل یک ماشه شال گل نیلوفر یک
درم گل ارغنی نیم درم در عرق بید خشک و شغال یا گلاب و عرق کیده سائیده آب کدو و آب خیار تر آب کاسنی سبزی یا آب کشتی سبزی هر یک سه ماشه شغال در بینی
انداخته و قدری کافور سوده داخل کرده و خطه بلبله بویاند و یا عطر صندل و گلاب و سرکه و روغن گل و آب کشتی سبزی یا آب کافور و قدری کافور به دستور
استعمال کنند که برای اراض مذکوره و تقویت دل معمول است طریق استعمال ادویه یا شیر یا آب کدو و گل بنفشه گل نیلوفر گل خطمی عنب الثعلب هر یک یک ماشه
سبوس گندم چهارم برگ بیدخواه برگ کنار یا قند آرد و آبله آب کدو شامه چون سوم حصه بسوزد صاف نموده در ظرف انداخته با میادان گذاشته
و ساقها ببالند از اعلی با سفل تا که خوش آید و طبع بر داشت کنند یا با دران دارند و هنوز قدری گرمی در آب باقی باشد که با پاها برانند و یا بر چینه خشک
کرده در چادر پوشیده دارند و ص و در هوای سرد و سرد و مسام و اسن آنکه ظرف عمیق یا شد چنانکه با پاها تا ناف غرق باشند و هرگاه عنب یا شویین
یا پاها جسته و بویید مواد کرده باشند واجب است که چون بکشایند پاها در آب گرم گذارند تا آنچه که بویید بسوی دماغ صعود نمایند و دقت نمایند
ابتدای کشتن دل پا از طرف قدم باید که و بخلاف سبوس که از طرف بن ران شروع کنند و هرگاه که حاجت یا شویید و بخلاف اول مجبه بی شش و
یکبار بر نهد و یا شویید تا بعد یا شویید هوای سرد و سرد و باید که وقت استعمال یا شویید سر زمین را بطرف پشت مائل دارند تا که دود و دپا در سینه
این طرف آب و روی مرین دارند تا بخار به دماغ نرسد و عوین سبوس گندم چونیکو قند نیز مستعمل میشود اگر تبرید زیاد مطلوب باشد برگ خرفه
برگ اسفناخ گل سرخ برگ کافور تراشه کدو اضافه نمایند و اگر خواهند گل بنفشه گل خطمی هر یک ده درم نیلوفر عنب الثعلب یا زنی هر یک پنج درم
برگ بید یا کنار نیم پا و سبوس سی درم در آب بپوشانند هرگاه نصف بماند صاف کرده بدستور عمل آرند و یا سبوس جو خواه سبوس گندم

شوند و یا غلبه دم از ابتدا صرف در سر باشد پس آنچه در حجاب خارج قحف واقع بود و در قریب شیون محسوس گردد و اراده علامت خفیف بود و در خیالات غایت
نقره کند و اگر ماده غائر باشد و امید انجذاب آن بسوی خارج قحف نباشد فصد رگ پیشانی کشاید خصوصا اگر وجه مایل بسوی موخر سر بود و اگر علت
صعب باشد مثل سنگتسه و سوی فصد و راج کند و اگر بعضی لطافات را قبل از فصد و سوز استعمال نمایند مستحکم است خصوصا اگر ماده بسیار
قوی نباشد و وقت باقی باشد زیرا که باعث اطلس همان از نوران دم و اختلاط و ارتفاع اجسدها قحف بسوی دماغ و قلب و کبد و غیره از اعضا می شود
و مجاور و مشارک آنست جهت آنکه مواد فاسد را و آنکه ساکن باشد با وی اعراض ساکن باشد چون حرکت نماید حرکت نماید یا آن اعراض نیستند
اگر یا آن اختلاط دیگر نیز باشد پس باید که نظر نمایند اگر تشنگی تامی بدن باشد استفرغ جمیع بدن نمایند پس قصد راس قحف پس استفرغ غایت مخصوصه
با آن بعد انضاج ماده هر یک از اختلاط بحسب اجب الاتق و بعد گرفتن خون اگر سوز فراوان حار باشد بهر تعدیل مزاج هر چه در علاج امراض دماغی حار سافج
گذشت لعل آرد و بهر نطفه خون اشربه بارده و حامضه مثل شربت انارین و شربت عناب ساده و مرکب که در جمیع امراض دماغی و سوی معمول است شربت
نیلوفر و شربت آلو و شربت توت و شربت سیب و شربت در دانه و شربت قراچین و شربت آو و کبابها یا با شیر و زرد بار و شربت تخم خیارین
و غیر تخم که و غیر تخم دهند و اندامها بدهند و اگر طبع لین بود و بی سبب بدینند و اگر سرفه نباشد بکفین یا ده یا شربت قمر هندی یا شربت لیمو
یا شربت حمض یا بریاس یا غوره یا زرشک یا کاسنی یا کادی و دیگر رطب فواکه حامضه یا آب انارین بنوشند و بکالت سرفه غیره بنفشه
طبعون پستان و نیلوفر و عناب و خناری و بهند یا شربت بنفشه یا عناب و اصل السوس و بهدانه و پرسیا و شان و یا مارا شیر بنوشند
و اگر حاجت تسکین اندک است استعمال منفعی صفر اسهل صفره و بهند و یا دیگر نفوعات لطیفه مثل نفوع بلبله و نفوع حامض و یا عصارات فواکه و بلبله بکار برند
و تخمها استعمال کنند و یا این نفوع مرکب که برای جمیع امراض دماغی نافع است بهند عناب بخت عدد زرشک پنچ و تخم کاسنی و دو دم روی در علاج
یک مثقال تخم کشوث و دو دم قمر هندی و ده دم گل سمنه و ده دم یک شبانه روز خیسایند صاف نموده شیر خشک ده و دم تخمین بخت و دم
حل کرده بنوشند یا شربت در و کر با گلاب و عرق نیلوفر یا شامند و یا نفوع گل سمنه و آلو و عناب و بنفشه و قمر هندی و پستان
یا شیر خشک بهند یا بکله در علاج این امراض اخراج دم و تسکین طبیعت و تقطیل طعام ملحوظ دارند و باقی تدابیر از علاج صمداع دماغی
اخذ کنند و غذا مثل بنفشه و اسفناخ یا آب حصص یا لیمو یا حامض یا زرشک یا انارین یا قمر هندی ترشش کرده و از چوبه مرغ و غیره محکم اجتناب نمایند
مگر هنگام کمال ضعف با قبول بارده جانزست و از استعمال اشیای شدید انحراف هرگاه سینه و یا عصب و یا اسهال ضعیف و یا سرفه و خشونت صدر باشد
بسیار حذر کنند و تغذیه بکاه یا اسفناخ نمایند

علاج امراض دماغی صمداع

و آن صمداع و بنفشه و سوسام و سدر و و دار و صرع است و بهشت تناول غذای و ادویه گرم و ریاضت و با جره و سهر و صوم و رانندگی
نبردی که دماغ دماغی حار سافج گذشت بهند و آب نارنج و لیمو و انارین یا شربت اینها و لعاب بز قنطاریه و آب القریع و آب انار و اشربه بار و رطب
مانند شربت عناب و نیلوفر و اجاص و اشال آن و شیر و زرد بار و رطب و سلا قات و ادویه باره و تمامه و تخم کاسنی و چ آن و اصل السوس و خار شک
و تخم خرنه و خیار و عناب و پستان و قمر هندی و آو بخار و زرشک و مانند اینها نیز بنفشه و دو بعد تسکین ماده نفیج آن بنفع صفر اسهل صفره و بنفشه
و هندام قبول شیخ انضاج ماده حار بدوائی باید کرد که تمام او جمع کند و معذک منفع و قطع باشد و این اوصاف در سبوات مطب که در آن جلا و غسل باشد
مثل مارا شیر و کفین ساده و شیر زبانت می شود و آکسی را که ضعف قوت مع صمداع باشد از شیر اجتناب کند و از منضجات بشه طه کورایت که استعمال
نمایند نظولات متخذه از مطبوخ بنفشه و نیلوفر و برگ بید و عصاره الراعی و جمیع قبول بار و بانک سکه که برای انضاج و تنفیذ قوت آنها و اگر در ابد اندک
غلظت باشد زیاده نمایند در آن بابونه و خطمی و پرسیا و شان و گاو زبان و مانند آن و اگر محتاج بسوی ادویه منفعه مقلعه باشد و یا منافذ منسد و

باید خلط نوعی شبث با اعضا باشد تا آنکه آسان گردد خروج ماده بافتتاح طریق آن تا زایل گردد و باطن و این مثل باریان و بیج آن و تخم کشت و اندون
و مانند اینهاست و اگر بیداری مفطر باشد و مریض را خواب نیاید پوست ششهاش در آن اضافی نماید و سرکه شکر القح است بمیج مواد را و در الفراج مواد
حار باکی نیست در استعمال آن و از سهولات موافقه اخلاط را بر ریه رقیق طایع بلبله و آلو و شاه تره و شربت فواکه مهمل و شربت نفثه و طینج خیار شنبیره
و اشمال آفتاب مقوی است و غیر آن بحسب حال بدن و خلوات آن از تب یا وجود و بودن آن در بدن و بحسب سن و قوت و فصل و جز آن و مهمل نفثه و بلبله
و غناب و تر مندی و شاه تره و سنا و نفثه و غناب الثعلب و خطمی و تخم کاسنی یا شیر شربت یا ترنجبین نیست نافع و ادویه مسهله شدید الحار و در امراض حار
جائز نیست بلکه استعمل بلینیات و ادویه قلیل الحار و مانند نقوعات نمایند و بقول ابن بطالان خوردن گل نقشه یا شکر برات نقی و داغ از صندل است
و طینج فواکه یا شیر شربت و ترنجبین یا مطبوخ بلبله و یا آب انارین یا بلبله زرد نیز مفید و بعد از نفثه لعاب اسپنول یا بهدانه گلاب و عرق کاسنی و عرق گاوزبان
و عرق کادی و نبات بدینند و اکثر تبرید و ترطیب خصوصاً تبر مندی و تبر قطن و نامناسب و تخم عیندل و گلاب و آب سیب طلا عیندل و انزروت
و شیاف مایه و در گلاب سوده و تقطیر روغن که در بینی مفید و باید که قبل از تنقیه ضحاک دام شی بر سر نهند که در آن خوف انجذاب مواد بسوی راس است
و استعمال غرغر نقی راس و ریخا بسبب خوف نزول ماده حار بطرف صدر منع است و از عطوسات نافع و ریخا مثل بخار سرکه است که قدری
سقمونیا در آن گذاشته باشند و گذاریم قناع ترش ما و دیگر تدابیر مثل سحوط و شوم و ضماد و کنگره و پاشویه بارد و انگاب و فطول که در امراض داغی حار بلنج
مذکور شد معین آرد و هر چه در علاج صداع صفراوی مسطور گردد مفید شناسند و اطریقی کشنیری فرغند و آنکه در آن تخم کدو و خیار داخل است نافع است
و هر چه از ادویه داغند که بار در طب باشد استعمال کنند و از هر چه بول صفرا است مثل صوم و سهر و غم و غضب ادویه حار و خشک کنند

علاج امراض و ماغنی ماغنی

و آن صداع و بیضه و تنقیص و سرسام و سرد و دوار و ببات و نسیان و صرع و سکه است و بیش استنشاق غلیظه بارد و طب و دعوت و سکون و توان و تنگی
و استقام عقب غذا است اولاً برفع ماده و تنقیص باغ و دهن و بعد از آن برفع مصلح و تنقیص بدن نموده بهتر تنقیص و باغ و دهن و بعد از آن برفع مصلح و تنقیص بدن نموده
ادویه مستعمله در انضاج ماده لبنی و سوداوی چنان باید که در آن تطبیف و تقطیع و تحلیل باشد مثل اینون و یخ با دیان و یخ کبر و دیر سا و دوزخ و حاشا و زوفا
و نودخ و سداب و برنجاسف و مرزنجوش و برگ خار و شیخ و قیصوم و بابونه و اکلیل الملک و شنبه و مانند آن از ادویه حاره و ملکه و نفع و اگر چه تفصیل تدبیر
در لبنی و سوداوی مختلف است یعنی استعمال این ادویه در انضاج هر یک مثل باغ و شورش و سوا می اختراقی جائز نیست و واجبست که در استعمال این
ادویه از اضعاف باقوی گرانید بحسب درجات ادویه و بمقدار تصاعد درجات ماده ترقی نمایند پس اگر ماده کثیر الکته شد یا الکفیه باشد باید که بحسب درجات
آن ادویه حاره قوی نیز تا بدرجه سوم و چهارم مثل عاقر قرحا و فرنیون و غیره اختیار نمایند مگر آنکه بسبب کثرت ماده خوف غلیان او باشد که بنا بر خونت
جمع او زیاده گردد و موجب تمد و ملوم یا ورم شود که درین صورت قدری از آن ستفرغ سازند و بعد از آن در انضاج باقی شعله و کندی و بهتر در انضاج
اختلاط خام آفتست که علاج و تنقیص با ادویه معتدل الحاره کند و سکون و بستن اطراف استعمال نمایند تا آنکه برفق نفع یابد و اگر ماده قلیل الکته یا خفیه
باشد بر ادویه ملطفه که بسیار گرم نبود بلکه گرمی او زیاده از درجه اولی نباشد اقتصار کنند و اگر ماده متوسطه و کثرت و کیفیت باشد ادویه متوسطه الحاره
اختیار نمایند و سردوار است که استعمال نماید چنان شد یا تنگی در ارض انیمیه بحسب آنکه تحلیل لطیف آن بیناید و غلظت زیاده در آن بهم میرساند و خورج
آن دشوار یگردد و موجب عطش نیست و می شود و چون سرکه مشرک القع است در جمیع مواد کسرتیرا و بادنی شی حار ممکن است پس خصوص او با ادویه
و تقطیع او باقی نخواهد ماند و او همان حاره که از ریاحین و از بار و اوراق نباتات گرفته باشند در انضاج ماده بارد و داخل اند و اگر نواد شد یا البر و یا کثیر الکته
یا عسر الاغوال باشد امان که از مضمون حاره و افادیه قوی گرفته باشند در روغن بان و زنبق و رگش و سوسن و غار و از عوان و مرزنجوش و نار دین
پایزیست که در آن سودا و رطوبت با فو و یخ رطوبت یا شنبه رطوبت یا بابونه رطوبت و مانند آن جو شاییده باشند و لفظ اختیار نمایند و روغن لبان بسبب

کرده بنوشند و تا ده روز استعمال کنند و اگر قوی تر خواهند گزینان گل گاوزبان گل بنفشه گل نیلوفر گل سوسن تخم کاسنی بچ کاسنی پرسیاوشان تخم خنجر اصل السی
شاه تر تخم کشت بچ بادیان هر یک دو درم انجیر بچ عدد گندم چهار توله افزایند و گاهی بصورت کثرت غلظت ماده قطره یون و بچ کبکب زیاد میکنند
و هرگاه اراده سهل باشد مغز خیار شنبه شش توله شیر خشک چهار توله سنای کلی بلبله سیاه هر یک دو یا سه مثقال روغن بادام یک مثقال در منضج افشانند
و گاهی لاجورد و غول در جلاب حب بستم بخوراند و بالایش سهل می دهند و این سهل وقتی باید داد که در یمن قوی بود اما اگر در یمن ضعیف باشد یا اگر بچ
سکین بین افتیمونی مع سفوف سودا بدهند و چون بخارج آب شاه تره نیزه فلان می بخشد و گاهی بچ منضج برای اسهال سودا افتیمون شش درم و یک قسح
مارا بچن شب خیسایند صبح مالیده صاف نموده شکر یا شیر خشک پانزده درم حل کرده میدهند و بقول جالینوس و فلکیسی فوس در منضج متقی دماغ از بزه سودا
و گاهی عند قوت مرض و در یمن ایارجات کبار مثل لوغاف یا میدهند و خوب که در آن لاجورد و جوارزنی و اسطوخودوس و فیتون و صفتاچ و قدری حبسین
سیاه باشد و از خارج مواد غلیظ سوداوی مخصوص است لیکن استعمال خربق بخور و احتیاط باید و بعد سهل غریزه یا یارج فیهرا و سکنجبین علی و یا با بونجین
مجموع بعل در آب گرم نیز متقی دماغ است و بعد بقیه بقول شیخ بر تبدیل و سوداوی طی و طبی تسخیم و بچ تربیب کنند و در سودای اختراقی از هر چه محف
و سخن باشد اجتناب نمایند و بر طلبات از البان و اوان و نطولات و ضماوات و اغذیه اقتصاد و رزق و باقی تدابیر علاج صمداع سوداوی مایه اولیا اخذ
کنند و حکیم عابد سرهنندی در شرح اسباب خود نوشته که اگر در گلاب چهار صد درم نقره هفت و درم هشت بار و طلائع درم پنج بار و زولا و چهل درم نه بار داغ
کرده هر روز از آن بر نهاس پانزده درم بنوشند و در منضج توله سوداوی بچ منضج و اندالیه فساد آن بجا می آید

علاج امراض ماغی ریگی

و آن صمداع و شقیقه و سرد و دوار است و بیش کثرت اغذیه غلیظه و سوء هضم است بر تخیل ریح کاسرات آن مثل طلیح شیخ و اقیهون و حاشا و مانند آن
استعمال نمایند و نطولات و سوطات و شموات و ضماوات محله که در علاج امراض داغی بار و ساق و بچی مذکور شد بعل آرد و در خول در حمام گرم بر نهاس و ششم
چند بیدتر و مشک درین باب مخصوص است و تقطیر روغن یاسمین در روغن غار و روغن فزنجوش در گوش نیز مفید است و نطول بادویه محله مثل بابونه و کاکل
و فزنجوش و صندل و فوچ بعل آرد و از خر قهقهه نموده در آب ادویه مذکوره فکیده سحر کنند و سودا چند بیدتر و مشک و روغن زنبق ساییده محله ریح مسرت
و قطور روغن زنبق که در آب مصلوح صغره و صبا العار و تخم کرفس و زیره که مانی بچیده باشند و در یمنی و گوش نیز تحلیل ریح راس کنند و کذا اشرب و شکر
سیغیه یاسمین بری و ششم بهار و بشان افزون و خلاصه بچی و سرین و گل سورنجان و ترگس و سودا و مکی بقدر وانه که سینه روغن بادام و روغن خسته
قندول و عصا و برگ شامباک و روغن فزنجوش هر واحد محله ریح مسرت و اگر با ده مود که آن در اکثر بچم یا سودا پیدا شد زیاد بود اول بقیه آن نمایند
بر ستوریکه در علاج امراض داغی بچی و سوداوی مذکور شد بعد از آن تبدیل و تقویت راس متوجه شوند و از منجات مثل خرمای و جوز و خردل اجتناب کنند
و باقی علاج از صمداع بچی اخذ کنند

علاج امراض ماغی بخار

و آن صمداع و شقیقه و عصابه و سوس و سرسام غیر حقیقی و سبات و سرد و دوار و کاهوس و جرج و سکنه است پس اگر صعود آنچه از بدن باشد اول بقیه
خاطی نمایند که از آن بخار توله میشود مثلاً در غلبه خون فصد و حجامت ساقین کنند و اگر حاجت بود سهل بار دهند و در صفاوی سهل صفا و جگر بر نهاس
در هر دو تقویت میکنند بسوطات بار دهند و نهادن روغن گل و گلاب و سرکه بر سر و استعمال نخلخه بار و اشربه مطفیه مثل شربت حاض و لمبو و ترهنندی و
الوس اسفول و شربت بنفشه و اکوبالو بنوشند یا انواع حاصن بشریت بنفشه بدهند یا اسفول مسلم گلاب و نبات بخورند و اطر فیض صغیر و کشنیر
صورت یا بهر آب نهند و یا لوبخارا یا انواع بلبله بلبله آله و کشنیر استعمال کنند و از ضماوات بار و اخترا نمایند بلکه اضده محله که در آن انگه قصص باشد
و شموات ملطفه کفایت کند اما در صورت اسهال جوارز زائد و زیاد بخار از محلات کشنیر تسخیم مثل فزین و غیره و اجتناب شدیدا نمایند که بخار

قدری بالونه داخل نمایند که شدت قوت خورده آنها را بشکند و کم کند چه بالونه کسر قوت خدرات میکند و اگر مواد شدید الحده باشد اولاً آب بقول که در علاج امراض مزاجی حار مذکور شد استعمال کنند بعد بنفحات مواد حار مشغول شوند و بعد از آن دوائی که در آن اندکی تخمیل باشد مثل آبیکه در آن اکلیل و پنجه مور و پنجه باشد و از دمان روغن بالونه تازه نه با مخلوط بر روغن گل بحسب حدت مرض و قوام ماده و قرب عهد از منتهی و بعد از آن بکار برند و پس غلظتی منخبات محله مثل آبهای که در آن اصول کرفس بادیان و بزور آنها و سوس گندم و حلیه و خطمی و اکلیل الملک و انجوان سفید جو شاییده باشند و از روغن غنیمت و غنیمت ثبوت و مانند آن بمل آنند تا آنکه در منتهی تخمیل حاصل شود و اینضا ضادات محله ازین ادویه ترتیب دهند و در استفادتها واجب در علجات اورام راس از فصد و غنیمت سه به حسب ماده تعلیم نمایند و در تغذیه صاحب ورم صفراوی اغذیه خفیه رطبه استعمال کنند مثل مار الشیر و اجاصیه و اگر ورم بارد باشد بعد فصد و منخج و سهل بحسب ماده دهند و در استفراغ دوائی که در آن روغن بیدارنجیر و روغن بادام تلخ و فقیار و مانند آن باشد با مار الاصول استعمال کنند و اقتضای نماید در ابتدا از روغن کتان و روغن گل مخلوط با لطافات مثل حاشا و قنوج و جنید ستر خاصه پس استعمال نمایند و فصل و سرکه آنرا بطریق ضما و غرغره اگر ممکن باشد و بسات که نفع می بخشد آتشامیدن و در کشت شغال یا کمتر از آن بحسب مزاج خنجریه خصوصاً برای آبشیر خنجریه منخبات که در آن از خاوانک تخمیل باشد استعمال کنند و بعد از آن نزد آنها در گامی اورام بارده و حار منخبات را برین نوع که در باره منخبات نامه و محملات قویه از آنها و ضماوات و ادیان بمل آنند و باقی علاج مفصل از اقسام سرسام اخذ کنند

علاج امراض مزاجی از ضعف مزاج

و آن صماغ و سرد و دار و غیره است بهر تقویت و ماغ اطریفات مثل اطریفل کشمیری و کبیر و اطریفل اسطوخودوس و اطریفل مقوی و ماغ و غیره و مثل نمبره گاو زبان و شمشاد و مروارید و دیگر بقویات مثل انوشاد و جوارش صندلین و غیره و دوار المسک و متبل و معجون مقوی و ماغ و منفرج و یا قوی بارد و حار و شربت آبشیر و عرق کشکی مرکب هر چه از اینها مناسب مزاج مرضی دانند بدهند و بر برای معمولی نوشانند و خورده و ن هفت عدد و منخبر بادام منقش باشد مثل آن نبات در شرب و وقت خواب سخت سودمند است و روغن گل بر سر مالند و قنفل بگلای طلای سازند و طلائی که در آن تم ریحان بوداده و مغزیات داخل است بمل آنند و سیب و غیره و گلاب پیونید و بریدن شوم غالیه و خطمه و غیره نیز مفید و سوط روغن گاو فقط یا مار و اید محلول بگلای بسیار مفید است و اغذیه لطیفه بطریقه مانند گوشت چرخه مرغ و تیر و دراج با نخود و با بزرخوشبو و گلاب پنجه بخورند و جمیع ادویه حیوانات و لبوب مقوی و ماغ است و استعمال حلوائی چوب چینی تالیف والده حکیم علوی خان سفید و منفرغ و سفید بار و روغن بادام بریان کرد و خوردن و روغن آن بر سر مالیدن و بنشین بر راجار قلبیه بجز بزر که با مصراع متعارفه پنجه باشد داشتن و یکد و لقمه از آن خوردن نافع است و اگر سینه بچه مرغ که قریب جوانی باشد در روغن گاو بریان کرده گوشت او بگیرند و در باون بکوبند بعد نشاسته ریح ظل و همان روغن بریان نموده و منخبر بادام ریح ظل و قدری زعفران و دارچینی و دانه میل را ساییده و مکر سفید بقوام آنند و اگر روغنی که در آن سینه مرغ و نشاسته بریان کرده اند زیاده باشد آنرا نیز در حالت قوام داخل کنند و همه را در قوام آبیخته و بر سنج بقدر روغن نیم توله بخورند و روغن و مقوی آنست و سفوف بنفشه کشمیری منقش گل سرخ منفرج بادام هر یک دو باشد اسطوخودوس سفید الیسیب گل مندی هر واحد یک باشد کوفته پنجه نبات برابر آبیخته یک توله خوردن نیز مقوی و ماغ است و گویند که گمشایک شغال ساییده بمل آنست و سینه بیدارنجیر و اگر سبب ضعف و ماغ اجتماع اخلاط رومی در معده باشد درین حالت با استفراغ آن پروازند و آنچه در امراض مزاجی شرکی معده و امراض معده مذکور گرد و تقویت فم معده نمایند و خوردن مسکه سوده یک باشد با طریفل کشمیری یک نیم توله سرشته مقوی معده و ماغ است با چهل بابیکه نظر بر اسباب سابقه نیز دارند مثلاً اگر سبب ضعف سوء مزاج حار یا بار بود و علامات مخصوصه آن ظاهر باشد درین صورت در سافج تعلیل و دوائی تقویه نمایند بدینچه در علاج امراض مزاجی حار و بار و سافج و مادسی مذکور شد و بعد از آن مقتضای مزاج تقویت و ماغ که شد مثلاً در مزاج حار مقویات بار و ماغ مثل صندل و گل سرخ و روغن گل و گلاب و مروارید و آله و شمشاد و گل سیب و گل نارنج و گل منقزل

و در مزاج بارد و ثویات حار مثل زعفران و مشک و عنبر و غالیه و عود و دارچینی و قزقل و کندر و تخم خا و سعد و بنجیل و سنبل و بالنگو و بلاد و در مزاج
 یابس مثل انجیر و مغز بادام و پسته و فندق و انشاسته و حریره و شیریش و دماغ و دراج استعمال نمایند و گویند که در مزاج حار شرب گلاب
 و گل تفاح و گل به و شرب آله و کافور و بلبله کابلی و شمشیر و گل سید و ضماد آله هر واحد مقوی دماغ است و در مزاج بارد و شرب حب لبسان
 بعسل و یا تخم و یا مزج خوش مخلوط کبابش قزقل و یا عرق بادرنجوبه و یا اسطوخودوس و یا جوز بوا و یا جی باد آورده و شرب شمشیر عود و زعفران
 و بنجان و تخم آن و گل بادام و شمشیر و بنجیل و زعفران و زفت مخلوط با دانه و نسرين و زنگنه و زنجشک و سنبله که گل سورنجان است و شرب بنجیل و
 و سنبل هندی و شرب زعفران و بنجیل الطیب و زنجشک و ضماد عود و دوسرا و غالیه و سعوط نسرين و زعفران و طول الکلیل الملک و عود لبسان و شمشیر و
 شرب و ضماد و مضغ عنبر و دانه هر واحد نافع و سودی گویند که یا سمن شرب باد و در واکباش قزقل و کندر آگل جوز یا برگ او خشک و یا پوست سنبل
 خشک کرده در واز بر مقدم راس هر واحد در تقویت دماغ مجرب است و اگر سبب ضعف انتفاص جرم دماغ بود اکثر تناول او نه حیوانات
 تقویت روح نفسانی بمفرجات نمایند و اکثر اکل فندق و بادام و کم دراج و دماغ ماکیان و شرب شیریش و طول سر بر روغن گل هر واحد مزید
 جوهر دماغ است و بقول جالینوس مسکه گاو و شیر او و شکر و زردی بیضه جوهر دماغ را زیاده میکند پس اگر سبب کثرت تباع باشد بهیات و مولات
 منی استعمال کنند و ایضا ترک جماع نمایند و غذای سبزه و مایه خفیفه و سرخ المصم دهند مانند شوربای چوبه مرغ و گوشت حادان گوشت شیر خواره بر وزن
 گاو و پنجه بنان روه تنوری خوراند و مارالمع سادنه توله و یا مارالمع مرکب علوی خان و سمن لبوب نه ماشه دهند و خوردن زردی بیضه مرغ بانات
 بسیار مفید است و کندر با نمک سلیمانی و بنجیل و سنبل بادام و فندق و پسته و چلوخوزه و دیگر لبوبات و ایضا شیر گاو و میش و گوسفند و شیر و مغز و حیوانات
 در روغن گاو و شکر تری و نان خمیری تنوری مایه دیگر تناول کنند و بالائی و شیر بانات یا پلا و مرغ و چلو و مطنجن درین باب اثری عظیم دارد
 اگر سبب کثرت ریزش نزله بود تحت تنقیه دماغ بحسب قوت قایا و یا جی کنند و بعد از حصول تنقیه جهت تقویت دماغ اطرافیل اسطوخودوس و شاه تره
 علوی خان با عرق اسطوخودوس دهند و قفاحه علوی خان که در بنجامین مسطور گردد و کلاه ایشان که در صداع ضعف دماغی باید بکار برند که اصلا مختلف
 ندارد بلکه نافع تحقیق و مانع صعود انحره بدل و دماغ اند و حریره از شیریه بادام ده عدد و خشکاش و تخم خربزه هر یک یک توله و حب قرطم و توله نشاسته توله
 روغن ماده گاو چهار و نیم توله و نبات هفت توله و دانه و نیمه ایله و دانه و نیمه قورمه همراهان تنوری با گوشت توله و دراج و حیوانات مقویه دماغ و مانع نزله بل
 آرد و نسخه قفاحه علوی خان اینست عود قماری پنج مثقال و شنبلیله الطیب قزقل زعفران اطفا الطیب قافله صغار بسا پوست ترنج هر یک یک مثقال
 و یک نیم و انگ عنبر شرب و شقال شمشیر یک مثقال بهار نارنج یک مثقال و دودانگه علف هندی و صی لبان هر یک نیم مثقال اجزا را کوفه
 پنجه دریا و ن سکنجین گلاب بسا نیر و عطر عنبر و ناگ کبیره و عود و هر یک نیم مثقال روغن یا سمن و زنگنه هر یک یک نیم مثقال داخل کرده چندان
 حل کنند که قابل حبس بختن شود پس بشکل پیچ ساخته در سایه خشک نموده بپویند و اگر سبب سهر طویل باشد تبرطیب و تنویم کوشند و اگر مرض مزمن
 باشد بعد از آنکه مرض تقویت بدن با دویه و غذای لطیفه تدریج نمایند و اگر ریاضت شاقه باشد دعت و سکون و استقام مطلب و تدبیر بادمان بارد قیام
 کنند و اگر استغفرات کثیر باشد آنچه در صداع بیسی یا بی استعمال نمایند و ایضا خیره مر و اید ساده نه ماشه و رقی طلا یک عدد و عرق بنول یکیم و کار انداختن
 هفت توله با شربت بنول چار توله تخم شربتی هفت ماشه دهند غذا شوربای مرغ و نان خشک خوراند و نخله مقوی دماغ نیز مفید و خوردن مربای آله و
 بلبله و سیب بهی و انناس بوق طلا و نقره و طباشیر خیلی نافع و کندر انوشاد روی ساده و دلووی و کوفه

علاج امراض دماغی از قوت دماغ

و آن صداع و سرع است بهر تالیس اغذیه غلیظه مثل بهر سیه اندم و جویم بقدر و کله یا سیم و کرش آن دهند اگر سبب قوی باشد و الا اغذیه که از قبول
 بارد مثل برگ کاه و خرفه و کشمش و کرم مایه و گوشت بچه شیر خواره و کوساله ساخته باشند بپزند و در طعامها تخم خشکاش و تخم کاه و افگند و اگر فاده

نشود چیزی از مخدرات مثل شربت ششاش یا شیره تخم ششاش و شیره تخم کاه و واندان استعمال کنند و اینون بپزند و اگر قوی تر خواهند آب کوکنار و یا فلوینیا بپزند و طلای مخدرات تخم کاه و پوست ششاش و اینون و زیر البنج و برگ قنب لعل آرند لیکن در استعمال مخدرات قویه بزودی مبادرت و جرأت نمایند زیرا که مورت بلاهای ردیه مثل غلظت بصر و بلاد ذهن است و بسیارست که مودی بهلاکت میگردد و آنجا که از استعمال مخدرات در حواس نقصان کثیر و دهر بزودی آب نیم گرم بسیار بر سر ریزند و استعمال مخدرات موقوف نمایند

علاج امراض دماغی انقباض و تفرق اتصال

و آن صداع و سرد و در و سوات و سکنه است اول برای حفظ دماغ از تورم قصد سرد و یا هفت اندام کشانید و اگر مالمی باشد حجامت نمایند و بعد تنقیه صفرا از سهیل صفت ایافنه کنند و سرکه و گلاب و روغن گل بر سر مالند و برگ آس و گلنار و پوست انار و سرکه و گلاب جو شاییده اند که مشک و عود داخل کرده ساینده ضا و کنند و بقول حکیم علوی خان بعد قصد و تلکین طبیعت گل از منی یک درم شب بمانی دو دانگه و کی پنج درم ساینده وقت خواب بآب نیم گرم بخورند و اگر در وضو ضعیف و خفیف باشد آرد و مونگ مغاش بغدادی مغاش هندی یعنی میوه چوب اقا قیاز و چوب کوفه بغیه و روغن گل و روغن مورد و زردی بهینه ضا و کنند و اگر خواهند میوه گندم افزایند و اگر حرارت زیاده باشد گل از منی داخل کنند و اگر بسبب ضرب نخون از دماغ خارج شود دماغ آلیان حتی الامکان بخوراند و بر آن آب انار ترش بنوشانند تا از استعمال او منفه بصفرا و از ضرر غشیان که کل او منفه منعی اند باز دارد لیکن آب مذکور بسیار اندک باشد تا دماغ از ترشی او تضرر نگردد و معذک باید که نهفته است او قلیل بود و واجبست که از آفتاب و حمام و شراب و غضب و اغذیه بنجره و حاره و مصدعه و حریقه مثل بخور و شامانج و جرمیر و بادروج و شراب قوی و میوه شیرین اجتناب کنند و باقی علاج از صداع ضربی و سقطی جویند کیلانی گوید که تفرق اتصال واقع در سرکه از ضرر یا سقط یا قطع یا شق یا حرق نادر و غیره باشد اگر در جلد بود فقط بغیر سیلان خون آنجا را نماند و اگر با سیلان خون باشد و امیه گویند و اگر از تخم اندک اندک باضعه گویند و اگر در کرم نازل شود و غائر در آن باشد متلاحمسه نماند و اگر در مخرج باشد حتی که استخوان ظاهر گردد و مضمحه خوانند و اگر تا سحاق برسد و تفرق اتصال او گردد با ستم سحاق نماند و اگر آنرا بسوی خارج ظاهر گردد و در آن ورم حادث گردد و فطره گویند و اگر تفرق اتصال استخوان گردد و چیزی از جرم او منتقل شود بخوبی که در علاج او احتیاج به نقل بعضی آبها و اوقافه متقله نماند و اگر تفرق اتصال او بغیر حاجت بسوی نقل او باشد یا شته خوانند و اگر تفرق اتصال ام غلیظه شود امه و مامونه نیست گویند و اگر تفرق اتصال دماغ کند دماغه نماند و اگر در جوف دماغ و بطون آن اندک اندک جالفه خوانند و فطره بسیار روی است و اکثر در آن احتلاط عقل عارض شود و در امه و جالفه خطرست و شیخ میفرماید که در جراحات و اصله بسوی غشای دماغ حادث میشود و اگر در جانب جراحی و تشنج در جانب مقابل آن و چون قطع تا بطون بلکه تا حد حجاب رقیق نرسد اسلم باشد و هرگاه قطع تا دماغ رسد تب و تی و ماری ظاهر گردد و در کسر فلاح یا بدو قریب تر است آنست که قطع در بطون امین و امیر مقدم دماغ واقع شود چون بسرعت تدارک نمایند که در دوا آنچه در بطون اوسط و بطین موخر باشد صعب تر بود و آنچه در اوسط باشد از آنچه در موخر بود سخت تر باشد و بعد ترست که رجوع بحالت طبیعی کند مگر آنکه اندک باشد و مبادرت بعقم و اصلاح او بسرعت کنند با بکله در شیشه سر میا درست بمنع ورم نمایند و تفصیل آن در علاج جراحات در آخر کتاب مذکور گردد و علاج کسر در باب آن خواهد آمد و اطباء در کسر قحف منتقطع که آن منقطع است و در مذہب ست کی آنکه مائل با دویه یا دویه ساکنه شدیدا تشکیک برای الم اند و این مذہب تقدیمین است دوم آنکه استعمال ادویه شدیدا تحقیق میکنند و بعد قطع منکسر و قطع منقطع و جذب آنکسار او با دویه جذابه از مرهم و غیره بر موضع فوق او از خارج بطون از غسل و سرکه استعمال مینمایند و این مذہب متاخرین است و سلامت در دست این متاخرین بیشتر از دست اولین است و این مذہب نیست چه جالینوس گفته که فراج اعصاب و عظام با لبس است و شلج مدهوح گوید که بهترین چیزی که در منع ورم درین باب و منع نزف الدم و سرعت التمام و دفع وجع یافته ایم مرهم جدوار تالیف است و هر قدر که مدت میان حدوث تفرق و استعمال این مرهم کمتر باشد اولی و اجدد

فعل خواهد بود و فعل او درین باب عجیب است و مالتی و غیره می نویسند که ضما و خطمی مطبوخ بشارب و کذا اقا قیما بصبر و کذا اسوسن بری و کذا حلازون صغیر
ساییده و کذا براده پوپ شمشاد و کذا خراطین بروغن گل سوده و کذا زراوند طویل سوده بشارب و غسل پنجه تا غلیظ گردد بر خرقة بکمان مالیده
نافع جراثیم و کسر عظام سرست و ضما و طبوس بعسل آینه میفید کوفتی تخم و عدم کسر عظم است و تقطیر روغن گل یا خون کبوتر یا فاخته یا شفتین بر سر
راس و کذا زرد و زراوند طویل و نمیر آر و کندم خشک کرده ساییده و زاج و کندر و دم الاخرین قنیل سوخته محبوس کافور و توبال مس و پوست شجر صنوبر و پوست
نران هر واحد التماس جراثیم راس میکند

علاج اراضی دماغی شرکی

و آن صدمات و سرد و در و ارباب و سهر و صرع و غیره است پس اگر از شرکت معده باشد و پیش از جمیع خلطی در معده بود و استفراغ ماده غالبی و اسهال و اصلاح معده
تجدیل مزاج و تقویت آن کنند مثلا اگر ماده صفراوی باشد یا بکنجش و آب نیم گرم قی کنند بعد بکنجش و کلاب بنوشند و یا شیره کشنده تر از آنرا بنهند و اگر تسکین یابد غلظت
آب تر نهدی و دونه آب آلو بخارا پنج دانه شیره تخم خیارین هفت ماشه شیره کشنده خشک یا راشه با کافتند بکنجش و کلاب بنهند و اگر در جنب اشتیاقی نیز معام شود بعد
آلو بخارا بقرق شاهتره مالیده شیره تخم کاسنی شیره نیلارین شربت نار داخل کرده دهند و اگر احتیاج اسهال صفرا بکنند اسهال صفرا دهند و اگر معده تشرب خلط صفرا
کرده باشد دوران صفرا بسیار باشد پوست لیلیه زرد افستین بنفشه هر یک پنج درم تخم کاسنی گل کشوت شاهتره هر یک سه درم تر نهدی بستی رم آلوچیل عدد در
رطل آب طنج نمایند تا صدم درم بماند مالیده صاف نموده شکر طرز است و دم نموده مشوی یک انگ افزوده بیاشامند و طنج لیلیه تر نهدی و آستین افشود صبر
سکنجش صبری نیز نافع و اگر حرارت زیاد نباشد اطریل صغیر یا لیلیه زرد یا یارج قیصر امرب کب کرده ناسه روزی بنهند با بجمله بعد بقیه و تسکین جراثیم و تقویت معده
کوشند و آنچه در اراضی دماغی صفراوی گذشت و در اراضی معده صفراوی خواهد آمد و ایضا چون اراده تقویت دماغ و منع صعود اخلاط و اری از معده و لوان آن
بسوی دماغ نمایند واجب است که فواکه حاضنه خصوصا انار ترش و سیب ترش و به ترش و امرد و غوره خصوصا بعد از لوام بخوراند و در ابتدا روغن گل
و روغن آس بر سر مالیدن و بعد از آن منع سرور و نان با بوشه و آس حل کرده طلا کردن مقوی سرست و اگر برگ سرور و روغنهای مذکور جو شاییده عمل آرند
نیز جراثیم و جمله را بوب فاخته شل رب به غوره و انار و لیمو مقوی معده است پس اگر تشنج یا شیره مطلوب بود یا شیره گل سرخ گل ارغنی یا رب یک ساییده
در ربوب آمیزند و اگر در ربوب مذکور چه لقمه نان تر کرده هر یک بخورند نیز مفید بود و گویند که اعتدال آب انار طبع انصباب صفرا باشد و است و مغز وانی که
در آن چیزی ترش مانند غوره و انار تر نهدی و آلو باشد یا غوره کشش و شیره یا دام و یا زرد ماشه متشهر و اسناناخ و کد و یا شیره با دام غذا سازند و
واجب است که صاحبان این علت دافعت کرسکی کرده باشند و او به چرب و شیرین تناول نمایند و اقتصاد نمایند بر اندیز ترش و چاشنی دارد دام
ترتیب سرادان بارد و طب مثل روغن بنفشه و نیلوفر و باربید نمایند و اطراف و اسافل پایها بالند باز و بنهند و اگر ماده بلغمی باشد تخم شبت تخم
سرب شمشک در آب جو شاییده صاف نموده کمر قی کنند بعد اندک مصطکی در کافتند بکجه بخورند و به اسهال مهمل بلغم و حب ایارج بخورند یا ایارج بقدر
از و متقال ناسه درم بعسل سرشته سرور تناول نمایند و تقوی به به دستور و یا سنای کی افستین لیلیه کابلی و سیاه هر یک پنج درم اسطوخودوس
مبغافج بادیان تخم کرفس انیسون سنبل الطیب گل سرخ هر یک دو درم و نیم سرخ منق است و دم هم را در سه رطل آب جو شاییده تا صدم درم بماند یک دم
ضمیر و نیم درم کثیر انرم ساییده حل کرده یک درم روغن بادام شیرین بر آن ریخته نیم گرم بیاشامند و بعد بقیه با لطیف غذا و خوردن جوارشات گرم
و استعمال اضمه مقوی حار لطیف معده را تقویت دهند مثلا جوارش جالینوس یا عود یا سیاه یا دارچینی یا سطلک یا فلا فلی یا فلا سفه یا جوارش غیر
یا آله بخورند و غذا قلا یا و مطبغات با قادیه حاره دهند و اگر ماده سوداوی بود بعد بفضیاده مهمل سودا و حب اقیقون یا حب اسطوخودوس تنقیه کنند
و یا پوست لیلیه کابلی لیلیه سیاه گل سرخ اسطوخودوس از هر یک سه درم شاهتره اقیقون از هر یک شش درم غافق افستین گاو زبان بادرنجبویه
تخم فرخ شمشک مبغافج هر یک سه درم و نیم سرخ وانه بیرون کرده بستی درم تر نهدی بستی پنج درم عناب چهل عدد در سه رطل آب طنج نمایند

دوم رحم نمایند و آنچه از شرکت جمیع بدن افتد علاج امراض دماغی بخاری توجه فرمایند

صداع لطیفی در دوسر

بدانکه صداع المی است و سبب هر الم یا سوز مزاج مختلف یعنی تغییر مزاج و قد است یا تفرق اتصال یا اجتماع آن هر دو یا هم مثل ورم و سوز مزاج شناختن نوع و نوع
که پشت از آن سازج مفرد و مرکب باشد و پشت مادی مفرد و مرکب لیکن سوز مزاج رطوبت یا جوی سولیم نیست مگر آنکه با ماده رطوبت باشد که در بحالت از جهت تغییر
احداث شیخ موجب تفرق اتصال موم می باشد و سبب سوز مزاج مایه ماده خار و موسی است یا صفراوی یا مرکب از آن هر دو که بسبب کیفیت خود باعث صداع
گردند و یا مزاج و انچه خار و اگر می آفتاب و یا شمیدن اشیا ی خار و مانند آن که در علاج صداع خار سازج مذکور خواهد شد و اسباب سوز مزاج بارد و مصدع ماده بارد
یعنی و سوداوی است و یا آنچه و صداع بارد خواهد آمد و اسباب سوز مزاج یا سیر کثرت جماع است و مانند آن که در علاج صداع لطیفی قبیل ذکر کردیم و اما اسباب تفرق اتصال
یا ورم است یا ضربه یا سفتی یا شنج یا شق یا تنگ یا سده یا یخ و انچه و یا خلط اکال و تفرق اتصال که از داخل می باشد یا است که ملتئم نگردد و و خرق آن باقی
می ماند و یا می رسد و صداع همیشه می باشد پس سبب ورم یا ماده موسی باشد یا صفراوی یا لطیفی یا سوداوی یا مرکب از اینها و اسباب سده در علاج صداع
سده می باید و انچه در این گاه در نفس دماغ تولدی یا بند و گاهی در بدن دگاه در هر دو گاه از خارج مستقیماً میگردند و یا از سام می آیند و در دماغ متعلق می شوند و سبب
صداع تبدیل و انقطاع میگردند و از این قبیل است صداع حادث از بوییدن روانی و یا شیو و بود و بود که انقطاع دارد باعث یخچان و تولد ریح میگردند و بکلیت و تولد
انچه اند و ریح و بخارات لطیفه ثقیل بطی الحک که مختص می باشد و سوداوی و منشی ثابت اکثر در کیفیت و بدتر در کیفیت و انچه و دعیه غلبه اکثر اندازوی ضرر و شنج
از جهت کیفیت و انچه صفراوی و یا ملتهب و سوزنده و لایع اکال اند اکثر فرار در کیفیت است و یا شد و یا جفا بقول شیخ الرئیس این همه یعنی سوز مزاج و تفرق اتصال
و ورم با عصاره و انواع خود که اسباب صداع است گاه در نفس جوهر دماغ بود و گاهی در تجوین مطیفات آن و گاهی در عروق و گاهی در عظامی خارج
از قفص و سبب موزی هم که ام از این اعضا گاهی ثابت و نفس عضو باشد و گاهی بی مشارکت غیر آن و یا عضو بود که بیان آن در اعضا می را کس
شعبه عصب باشد مثل عده در ریه و حجاب و غیره و یا عضو بود که بیان او و دماغ شعبه عروق از او رده و شراکین باشد مثل قلب که در حال و یا عضو
مجاور بود مثل ریه موضوع تحت او که آفت این بدان بودی گردد و یا عضو مشارک عضو از جهت و دماغ جهت دیگر بود مثل مشارکت گرد و در او جماع
آن هر آنکه کرده مشارک دیگر است و جگر مشارک دماغ پس کرده مشارک دماغ از جهت باشد و یا مشارکت کل بدن بود مثل صداعی که در معیات باشد و آنچه
مشارکت بود گاهی با دوار و نواب باشد سبب دوار و نواب سبب که در عضو مشارکت است مثل صداعی که مشارکت عده باشد چون انصباب مواد
صفراوی یا غیر از بسوی عده و دوار بود و مثل آنکه با دوار ترید اصناف حیات باشد یا بجمعه صداع گاه اصلی می باشد که در نفس جوهر دماغ یا در اجزای
آن تمامی و یا در بعض آنها باشد و گاه شرکی یعنی مشارکت عضو دیگر در این یا مشارکت مطلقه بود و یا مشارکت غیر مطلقه و مشارکت مطلقه آنست که تمامی
نگردد بسوی ناحیه دماغ از عضو مشارک آن چیزی جسمانی بلکه انفس ازین آن عضو دماغ رسد و متاد می گردد و مشارکت غیر مطلقه آنست که تمامی
گردد بسوی جوهر دماغ از آن عضو جسمانی و آن ماده خلیه و یا جوهر است از قسم اول است اصناف صداع حادث از شنج و کزاز و تمد و ریح افوسه
و او جماع منفاصل و نفوس و عرق النساء قوی شدید و گاهی می باشد متادی از کیفیت مشارک کیفیت سازج از کیفیت طبیعی که آن حرارت و برودت
در لوبت و جوهر است و یا کیفیت غریبه در پیش کیفیت میسر کیفیت او متادی میگرد و گاهی متادی از مواد مواد غریبه و بر طبایع خود
بود که باشد از کیفیت یا نزدیک است خود را پیدا سازند و گاهی متادی ماده غریبه بود که تولد یابد در بعض اعضا تولد غریب فاسد سمی چنانچه در اختناق
رحم و یا شخص بعید الهی جماع و یا کسی که در مراق و یا اطراف آن خلط را می پیدا شود و هم میرسد و مشارکتی که سر یا تمامی بدن باشد یا از جهت کیفیت
فنا شده و در جمیع بدن بود چنانچه در معیات و یا از جهت ماده قاضیه بر آنکه در سائر بدن و صداع بحرانی از این قبیل است صاحب کامل گوید
که صداع از جهت بحرانی بود و یا تاراج تب و یا مفرد و بنفوس پس آنچه تابع تب یا شد حدوث او از استلای راس با خلط و بخارات خاده بود و این

یا از خطر دی محقق در دماغ باشد و علامتش نقیان و نفقان است و یا از خلط مجتمع در جمیع بدن و یا از ضعف راس و یا بسبب شدت حرارت تب چنانچه در تب غلبه و مخرقه عارض میشود و آنچه از صداع مفروضه باشد بعضی از آن خاص بسبب بود و بعضی آنست که حدوثش و بشارت سر مرصده را بود و آنچه خاص بر اس باشد یا از سور مزاج بود و یا از مرض آل و یا از نزح و یا از ضربه اما آنچه سور مزاج باشد یا سور مزاج سازج مفروضه بود و سور مزاج سازج یا جار بود و حدوثش و یا از سبب داخل باشد و این از نخوت مزاج اغشیه دماغ و یا از تناول اغذیه یا دویه چاره مصدعه مثل جوز کهنه و نوم و پیاز باشد و یا از سبب خارج بود مثل صداع حاد و احتراق آفتاب و یا سور مزاج سازج بار باشد و آن نیز از سبب داخل بود چنانچه هرگاه مزاج اغشیه دماغ بار گردد و یا از سبب خارج باشد مثل صداع عکس که از تشنگی سردی مایه و نوشیدن آب شدید البرد عارض میشود و یا سور مزاج یابس بود و صداع حدوثش از آن ضعیف میباشد و اما رطوبت اگر مفروضه باشد صداع حدوثش نمی کند مگر آنکه با دویه بسیار بود پس صداع تب و حدوثش از کثرت ماده احوال نماید و اما آنچه از سور مزاج مع ماده باشد یا از دویه یا صفا دوی یا بلغمی یا سوداوی بود و آنچه از صداع حدوثش از مرض آل بود و یا از سده باشد یا از کثرت اخلاط غلیظه لزج و یا از ورم بود و حدوثش ورم یا از سبب خارج باشد مثل ضربه و صدعه هنگام تادیه ورم از غشای بسوطه زیر جلد بسوی ام غلیظه بشارت و یا از داخل بود مثل حدوثش سائر اوارام که در سر عارض میشود و صداع که حدوثش و بشارت سر مرصده را باشد یا بسبب خلط صفا دوی در معده بود و از بلغم عفن در معده و گاهی صداع عقب اکثر طعام بسبب تخمه حادث شود و گاهی از شرب شراب هنگام ترقی بخار است چاره بسوی دماغ عارض شود و این را خار گویند و این از قبل ضعف دماغ و قبول ادبرای بخار بود و بدانند که بعضی صداع حار سرخ لعل و انقباض باشد و صداع مطلق معروف بود و بعضی از آن لعلی لعل و انقباض باشد و آن معروف به مضنه و خوده است و در پیش اینجا عظم میفرماید که صداع گاه عرض باشد پس مرض گردد و چون مرض بماند بحیات چاره مندر لعل و دماغ بود و دلالت بر عطلیت از دفع ماده نماید بر عاف یا غیر آن کند و امراضی که بدان مندر باشد سبب و سکنه و جنون و استرخا و هم سبب جوهر ماده و بسبب حرکات آن و یا بهمه دماغ سر بیع القبول و صدعات یا بسبب ضعف باشد و ضعف تابع سور مزاج بود و یا از امراضی در لکش عضو و یا از سور ترکیب آن و یا بسبب قوت حسن دماغ پس از هر سبب خفیف نیز اید باید بعضی صداع رارض نبود و بعضی مودی با عرض مخفیه بواسطی راس گردد مثل آنکه از شدت درد در و راسی سر پیدا شود و بعضی مودی با امراض اعضای دیگر شود مثل آنکه از سیت و اضرار و یا ابرام او باصول اعصاب متادی گردد و تشنج حادث شود و یا از آن چیزی بسوی معده متادی گردد و سقوط اشتها و نواق و نقیان و ضعف هضم و مانند آن پیدا شود و بدانند که صداع مزمن یا بسبب بلغم بود یا بسبب سودا یا بسبب ضعف دماغ یا ورم صلب و بعضی ابدان مستعد بصداع باشند و آن ابدان ضعیف الروس و ضعیف الاعضاء را هم مثل معده و جگر اند چون این اعضا ضعیف باشند فصول کثرت پذیرد و از آن بخار بسیار تولید کند و بسوی سر متصاعد گردد و بسوی معده ایشان اخلاط صفا دوی یا رطوبت بلغمی بریزد و صداع آرد و ایضا بعضی از قنات و آلات اشیا می مصدعه اند و در کتب ادویه مفروضه مذکور اند و جمیع افادیه مصدعه اند و گاه جمله منخرات حار باشند خواه بار و لیکن اگر مودی بجات بخار اول خورد و عقب آن چیزی که بخار بار و انگیزه بخار نیا بالعکس دفع مندر یکد کرد و اگر از سیت کیفیت تنها باشد بلکه کیفیت بود پس تعاقب آنها نفع نماند بلکه ضرر رساند و صداع بار و احتقانی که بسبب سردی ظاهر هر و احتقان ماده بود در فصل زمستان بسیار افتد و چون تابستان شمال بود و در آن باران کم آید و خرفه جنوبی با کثرت باران باشد صداع در زمستان کثرت نماید و بیشتر صداع بسبب تادیه شراب بخار است خفیه را بسوی سر عارض شود و گیلانی مینویسد که گاهی صداع از نزول در آب سرد بسیار و در آبهای شبنم یا طرونیه یا کبرئیه و مانند آن افتد و گاهی صداع هنگام ترعرع دماغ عارض شود و ترعرع یا از حرکت ثنیه تر و ملاعبت یا سقط یا سقوط ششی بر سر باشد و گاهی صداع از خطه عارض شود و خطه نزد اطباء را سدا و سام از هوای بار و آب سرد و اجتماع بخارات در بطون دماغ است و گاهی صداع هنگام گرگشتی شدید عارض گردد و این صداع از انقباض خلط صفا دوی بسوی معده

اولا تبسکین الم آن عضو کوشند زیرا که وجع آن مزید صداع است و کذا عرض می گیرند مثل سهر که چون سبب صداع عارض شود و اشتداد آن باعث می شود صداع گردد
برفع آن کوشند با استعمال روغن کدو و مید و نیلوف و غیره مثل البان معطر و کافور باشد که برای تنویم با استعمال اندک بخوری مثل افیون حاجت افتد
و بسیار است که اشپای اطعمه بسبب تقطیع طریق انحراف بسوی دماغ موجب صداع میگردد و هر چند جار نباشند یا نه بچشمین و قدیر لطیفه حضرت کسی صداع
او علاج تبسیر غلیظه واجب کند و در علاج صداع مادی کوشش باید کرد که ماده بسوی اسفل جذب شود اگر چه حقیقه نادقوی باشد تا ماده را از انواحی که به
و معده مستغرق سازد و بستن اطراف دگم غسل آنها به شور مقرر و نهادن محاجم بر آن نیز ماده از سر سینه انداخته است که پاشویه را در جمیع اقسام صداع
مادی نافع ترین چیز گفته اند و کوفتن و مالیدن سر بر سر ساند پس عوض او پاهای بکوبند و کفها مالند که نفع میکند و در گرفتن سر بر سرست و اینها باید بقیه در
مالیدنش با استسکی مضائقه نیست اما مالیدن اعصاب و عضلات گردن و استعمال تخمه کاه و خوردن خرپزه شیرین و همچنین تلپین طبع تلپینا تلپینه مثل خیار
م گفته اند و غیره بنفشه و شیافات و قندهای لینه معتدله و کذا استعمال اضمه و اطلیه حسب سبب نافع بود و کذا استعمال روغنهای دیگر آنجا که زلزله یار باشد
از روغن باد و زرد بکله هر چه تری افزاید و نهیت داشته باشد از آن اجتناب نمایند و هرگاه اراده اطلیه اضمه کنند و صداع قوی تر من باشد اول
سوی سر بر سر استند تا اثر و ابوجه اتم نفوذ کند و بعد از آن اگر تکلیل یا فوخ از نمیر نمایند یا اشپای رقیقه تا دیر بر موضع بماند و دماغ استشفاف باشد تا از آن
دفعه بکند و هوای تری آن اشپای بزرودی تحلیل نمایند و تری را بشود و تحقیق سرکه درین هنگام باطلیه و اضمه نفع بسیار است و استعمال بخور است قوی تر و اندک
و خارها تا ممکن باشد نباید کرد و اگر سبب شدت وجع ضرورت آن رود باید و باید مصداق از خارج بدن بکار برند و جالبینوس گفته که صداع در شدت
احتیاج بسوی بخور است مانند قوی نیست زیرا که صداع ممکن نیست و وجع قوی کشنده است اینجا تا و اندک تری ترش صاحب صداع را مناسب نیست و
خصوصا که اگر در بعضی قسم مثل صداع که مشارکت معده باشد و آن غذا باعث معده و تقویت آن کند و من الغیاب صغیرا نماید و باقیه در اول وقت
باز آن سرفه یا گرفتگی آواز باشد و کسی را که ضعف قوت مع صداع باشد از استعمال شیر استنباب کند و الا با لیبوس گوید بسیار باشد که در صداع شدید نه
صداع عارض شود پس اگر در وقت این عارض گردد آب بسیار گرم بر سر نیز زنده و صداع عارض گردد گوش روغن کدو بکشد که در ساعت تمام بکشد و در صداع
بار و روغن بابونه تقطیر کنند و چون سوطات محله قویه را استعمال نمایند باید که تریچ نمایند از ضعف با قوی چنانچه ذکر یافت و بدانکه فی از تلپه و ابجات صداع
نیست و آن صاحب صداع را ضرر بسیار دارد و اگر آنکه صداع بسبب مشارکت معده متلی از خاطر ردی یا غذای فاسد پیچیده باشد که درین هنگام قی نفع نمی بخشد
و صداع دیگر در روغن داغ باشد و با آن تب نباشد علاج آن استغراق بطبوخ است و الا بقدر قوت و بعد از آن فصد و فصد که بیاید در و در سر او
انتقال می نماید و از تبرید تبسکین باید لایب است اثر از فصد و جاست زیرا که اکثر سبب وجع فصول بخند میشوند و موجب آفات میگردد و بدانکه
روغن گل مستعمل در اطلیه و اضمه و در روغنات صاحب صداع روغن گل خام تازه است که گل سرخ را در روغن کچو تازه انداخته در آفتاب گذاشته
و کمر تبدیل نموده و نهایت یک سال بر آن گذاشته باشند زیاده بر آن و نه روغنیکه آب گل بطریق طبع با قش مرتب نموده باشند و همچنین ادمان دیگر
مثل روغن نیلوف و بنفشه و غیر اینها اگر اراده تبرید و لطیف باشد و پیرهن از او به بخور مثل جوز و سیسبیل و کندنا و خردل و افادیه مصدغه مثل قسطو
سیلج و زعفران و دارچینی و حنما و اغذیه مصدغه مثل جوز و شندلج و البان و فاخته و در بعضی و از آنچه بانخاصیت منفرد دماغ است مثل خرا و حلبه و عدس
و از آنچه تحریک مواد میکند مثل جماع و فکر و غیره و در جمیع انواع صداع واجب بود و جالبینوس گوید که بوی صبر مصدع اصحا است چه جای مصدعین
تقیه پیش در علامات مندر صداع گفته که بول غلیظه شبیه بول خرنه صداع است و نیز دلالت می نماید بر بودن صداع و انحلال آن و یا بهر سیدن آن عنقریب
و همچنین سفیدی بول و رفتن آن در خیابان و اوقات بخارین و لایب بر انتقال مواد بسوی راس نماید و لا محاله صداع بهم خواهد رسید صداع دائم مندر بر بول و لایب

علاج صداع حار سافج و حار یا لیس سافج

بدانکه سورفران سار سافج مصدع یا از اسباب خارجی و یا از اسباب داخلی میباشد آنچه از اسباب خارجی باشد مانند صداعی است که از استراق

آب پیچیده و شربت مارا قرع با یک شقال پوست پیچ غلب یا عرق نیلوفر یا صندل یا عصاره برگ فویض و شاخهای نرم انگور و آب لیمو و شربت او و یا قنوع تمرهای دیال قنوع غلاب و یا شیرین تخم ششخاش سفید بعضی شربته حامضه شیرین کرده و یا اسفند و یا خوردن سدر کم کشنده خشک شنبلیله و شکریا و یا خوردن و یا افزودن بقدر حدس و یا شربت او و یا شیرین تخم ششخاش سفید و یا خوردن کاه پخته خام و یا سرکه پخته و یا خوردن آلو بخارا و نوشیدن قنوع آن بصاحب صمداع حار و سرد منبت
الچنانچه حکیم هرج بنویسد که لعاب بهمانه در گلاب بر آورده شربا و ضمادا برای صمداع حادث از حرارت آفتاب مجرب است و کذا آنکه سراسر که در روغن گل و ران تر کرده و ضماد عصاره که بخرید روغن گل و کذا عصاره بقله یابی بروغن گل و کذا گل که و یا برگ آن سوده و کذا بر قطره آب است که در روغن گل پیچیده و کذا عصاره خرفه بروغن گل و کذا عصاره دانه در گلاب و اندکی سرکه حل کرده و کذا گل خاگلاب اندک سرکه و کذا روغن بادام سرکه مخلوط کرده و کذا فوغل
سرخ تخم که و کذا پوست ششخاش سوده سرکه و روغن گل سرشته و کذا روغن گل و گلاب و سرکه مخلوط و کذا عصاره می العالم بروغن گل سفید صمداع حار حادث از حرارت شمس سرت پیچیده گوید که هرگاه صمداع از حرارت و پیوست بغیر ماده باشد سر او را سرت که بخیری استعمال نمایند بلکه می باید که تیر و تریب سر کنند و روغن گل یا روغن بیدار روغن بنفشه یا روغن نیلوفر اندکی سرکه بر برف سرد کرده بر سر بزنند و این هنگامی است که حرارت از آفتاب و غیره باشد از
تیر دار که از خلط حاره در بدن متصاعد شود و اگر چنین باشد واجب است که ترک روغنها کنند و عمارات بارده شل عصاره کاه و سید و خرفه و
می العالم و گل سرخ و غوره و کذا استعمال نمایند و سرکه سوم حصه عصاره بگیلند و عصاره ششخاش و نیلوفر استعمال کنند با آنکه باین صمداع بخوابی باشد و اگر قوت
مساعده باشد بهایله نرسد و اسهال آورد و اگر قوت ضعیف بود آب آلو بخارا و خیار شیرین و تریب سسل و دهند و از قبول بارده شل کاه و خیار و کذا و باقیه یابی
و خرفه غذا سازند و اگر تپش نباشد شور بای چوره مرغ بدهند و شربته حامضه مانند شربت غوره و شربت حامض اترج بخورند اگر طبیعت نرم باشد و اگر چنین
بود آلو بخارا و تریب می و مارا قرع دهند و اگر در سر بخارات بسیار باشد سردات قوی استعمال نباید کرد و باید که بجلالت میل کنند شل فوغل آب بالونه و
حصه بزرگ قصبه و سر او را سرت که برای سولت و وصول بسوی داخل است از انشده و فطولات بر تارک سدر استعمال نمایند زیرا که آن توان انجام تر تخم شش
است و اگر در سر بخارات دار باشد بلکه اختراق و التهاب بود فقط پس واجب است که بجن عمارات مذکوره بارده را بر سر که باین تیر و پارچه بدان ترک کرد و بر سر
خاصه بیا فوغل نموده و تبدیل نمایند هرگاه گرم شود و برز قنوع را در سرکه و روغن است که در استعمال نمایند و کافور و گلاب و بید و بنفشه بچینید و هرگاه
ورده التهاب است و نماید بگیلند یکسوسج افیون و شل او کافور و روغن بید آبیخته و زینی و گوتش چکانند و بر صمدعین انزروت نیم جزو صمدل سفید
و بوز و افیون سلس جزو آب کاه و سرشته طلا سازند و چون باتیر یا قتیاج تریب گرد و بر روغن بنفشه و نیلوفر یا روغن کدو یا روغن تخم خیار آب کاه
یا آب پیچیده یا آب پوست که و سوط نماید و اندک کافور بشیر و خزان حکم ده بر صمدعین طلا کنند و خوشبوی بار و شل کافور و گلاب و بنفشه تریب و صمدل
بچینید و افضل ازین آنست که بنفشه و نیلوفر و شاخهای خطمی و جو قشقرق کوفته و پوست کدو خوب پیچیده و داشت بر بزنند و اندک روغن بنفشه یا روغن گل
در آن ریخته بر آن آب بپاشند و از بالا سرانند که آب را بچوب بچینانند تا معود بخار طب بسوی آن زیاد شود بعد از مرتبه دوم و سوم بخورند
و در روزی بر آن استعمال کنند و هرگاه روغن بنفشه خالص آب شیرین گرم ریخته بچین عمل نمایند تا رفع بود و هرگاه در سر بخارات حاره بسیار باشد و سرت
کاه بر بزنند و بماند که سیمین بن بقوت و الطراف را در آب گرم نهند و بمانند و از چیزی که منع معود بخار بسوی سر کنند لعاب اسفند بجلاب است و
استعمال کشنده خشک با اندک شکر و پوست پیچ و امتصاص انار ترش و به بو علی سیما بنویسد که غرض در علاج این صمداع تریب است و در ابتدا آن
در بختن روغن گل خالص سرد کرده بر سر افقین اشیا است و بهتر آنست که دیواری از خمیر و غیره که دیا فوغل کشیده روغن مذکور بر سر بزنند و بر روغن
استعمال نباید کرد و اگر روغن گل تنها فایده نکند آب بقول و اقسام نباتات بار دانیزند و از سوط شیر و روغن بنفشه یا روغن گل بر برف سرد کرده چیزی نافعه نرسد
و برای بختن بر سر روغن گل با سرکه آبیخته نیکو است زیرا که سرکه معین بر تریب است و گاهی نوشیدن سرکه آب بسیار آبیخته منفعت شدیدی نماید و اما این
باید صمداع حادث از اختراق شمس است و علاجش نیز همین علاج است مع زیادتی احتیاط در تعدیل هوا و تیرید آن و سکون مسکن بارده و استعمال صند

و نملوات و مردخات از صبح اودان باد بالطلع سرب و برت و همچنین نشووقات و قطورات و شمووات مذکوره و باید که درین و غیره از همه انچه تحریک منجی گشت دراز
آواز نوی و اگر کار فکر و جماع و اگر سنگی اجتناب نمایند و انچه از احراق شمس باشد اگر تلافی آن در ابتدا کنند تغییر و سهل بود و بصورت حملت و سهل انکار می باشد
نبیند که علامتش متعذر یا متعذر گردد و از آن صداعی که عظیم و خطیر باشد بهر سرد و سوزید و گرم گردد و در اکثر صداع عارض از شمس از جهت آن نبود که
تسبیب نماید فقط بلکه از جهت نوران انچه و شکریه با خطا ساکن بود پس شکی نیست که با وجود تدریس مذکور مستغنی از استفرغات نباشد و گاهی در انچه نوران انچه
و شکریه با خطا ساکن باشد با استفراغ افتد و این وقتی باشد که انما السلام کنند و در آن وقت انچه با مادی و مینوی موضع الم بود و در اینجا اگر از امر استفراغ
غالب نماند شود و از استیصال آفتاب این نباشد و چون در انواع صداع حلاله التهاب بسیار گردد و گرمی از احتیاج و زکند بگردد نیست جو و اسفول هر دو با
نهی الماشی میباشند و سرد گردد بر سر ضا و نمایند صاحب کامل گوید که در صداع حادث از احتیاج یا یک که اول بر سر روغن گل فواید که غر و گلاب
آمیخته بر سر و سرد گردد و تا بریزند بر روغن نیلوفر یا روغن بخلاف و بخرفه و جراد که دو برگ بید و حی العالم با یک سوده اندک گلاب و سرکه و صندل سفید و طی
سفید آمیخته بر سر و سرد گردد و بر سر ضا و نمایند و گلاب و سرکه آمیخته بعل آرد و جالینوس گفته که سرد و از نیست تبرید بخور هر که آن مضرت بخشای عصب است و هر گاه
که ضما گرم شود و در کندی و عاده بعل آن نمایند و همچنین و سه ساعت بعل آرد و در همین را بجلاب و رب غوره یا رب سداب و این فواید نشانند و انرا استعصار نمایند
و بوقین و شکریه و گلاب و مانند آن غذا سازند و جالینوس در کتاب او و بر سر که گفته که صداع عارض از گرمی آفتاب یا سردی هوا اگر در علاجن بسیار باشد
بسهولت ساکن شود و اگر گذاردند نمی که مدت او دراز گردد و زوال او مشکل است و اگر صداع از تناول اغذیه یا دویه حاره حادث شود باید که سبب دفعه نمایند
و مقدار حاجت خون بر آرد و بجلاب بلعاب اسفول و شیر و تخم خرفه بدینند و صندل و گلاب و کافور ضا کنند و نبشته تر و نیلوفر و بنید و سائر تبرید که بعل آرد
و اگر صداع از حرارت مفر و تحریک از داخل بدن افتد لطیفه و تبرید که استمال نمایند و گل سرخ نبشته نیلوفر و خلی آرد و هر واحد صدع درم صندل پوست نشخا
تخم کاه و هر واحد و درم اکلیل الملک یک نیم درم با رب یک سوده یا رب خیار و آب کاه و و اندکی از روغن گل و سرکه آمیخته بر موضع الم راس ضا کنند و اینها آرد و
خلی با بونه اکلیل الملک تخم کاه و پوست نشخا نبشته نیلوفر و هر واحد سرخ نبشته نیلوفر و خلی یک نیم جز و اقا قیاد و جز و خندان سدس نیم سدس جز و نه بار با رب یک ساید
باب خرفه یا آب حی العالم یا آب کاه و یا آب که و بر سر شد و اینها برای صداع حار پوست نشخا و برگ آن خللی آرد و هر واحد چهار درم پوست شیخ الفاح جز و بنیج
تخم کاه و هر واحد درم افیون دو درم با رب یک ساید و سرشته بر موضع ضا کنند و یا بر کا غذلا کرده بر صدغین و دیگر موضع از سر ضا و نمایند و اینها پوست خور
و بنیج فلو یا آب خرفه یا آب کاه و یا آب خیار سرشته ضا کنند و هر گاه گرم شود تبدیل نمایند و هر گاه شدت صداع بدرجه بود که بران صبر نتوان کرد این ضا
نمایند صندل سفید یک درم انزروت مثل و افیون دو دانگ آب کاه و آب کشیزه آب حی العالم سرشته بر موضع ضا کنند و بر صدغین صنفه رصاص نهند
تا شراین آفتاب گردد و اینها گلاب و آب خرفه و آب حی العالم و آب کاه و آب کشیزه و آب کاسنی و آب خیار و آب که و و آب بارتنگ و آب بید هر کدام از اینها
که میسر شود و جمع کرده روغن گل و گلاب آمیزند و در آن اندکی کافور حل کرده یا رچه که آن بدان آلوده بر صدغین گذارند و چون گرم شود تبدیل نمایند و گلاب و سرکه
که در آن اندک افیون گذارند باشد پیونید و یا بوزن یک جبه کافور مثل آن افیون بر روغن نیلوفر یا روغن نبشته و شیر و خزان حل کرده سحوط نمایند
و نیلوفر و گل سرخ و غیره که در قول می گذشت بونید و با یک درم نبشته و گل سرخ پنجه باشند نشوون کنند پس اگر ساکن نشود این سحوط بعل آرد و آب خرفه
یا کاه و هر واحد و حی العالم از پارچه صاف نموده بران اندک روغن گل و روغن نیلوفر و سحوط از مغز و یا روغن او انداخته بقدر حاجت سحوط نمایند و اینها آب حی العالم
و آب جراد که و آب خیار هر واحد یک جز و روغن نیلوفر نیم جز و طباشیر سدس جز و شیر و خزان مساوی همه اندک کافور در آن حل کرده سحوط نمایند بقدر حاجت
و این سحوط قوی النفع است بگیرند سلطان نسری و خوب کوفته آب مهر پنجه صاف کنند و با ندک روغن تخم که و یا روغن نیلوفر یا روغن نبشته آمیخته بقدر حاجت
در بینی چکانند و اینها طباشیر سدس هر واحد نیم درم افیون نشاسته هر واحد یک دانگ همه را سوده یا رب مثل سدس صفا سازند و از یک حب در روغن گل
آب حی العالم حل کرده سحوط نمایند و باید که ساقین بعضا به بر بند و پای در آب گرم نهند و از حرکت و کلام و غضب آواز شدت بیشت کنند و از اغذیه حاره و المان

و سرکه آمیخته ضماد کنند و بر سر نهند و اگر حرارت سخت قوی باشد پست جو و اسفنج بگللاب و آب غوره و آب برگ بید و مانند آن لست کرده بر مقدم سر نهند و
گللاب بسیار بر سر بخنک سخت نافع بود و اندک ریختن صدراع را زیاد کند چون صدراع انحطاط کند ضمادات بار و کم کنند و روغن بابونه بپایه بند و شربت
و شکر و مارالشعیر و اسفنج و شکر و آب انار ترش و شیرین دهند و غذا فروزه آب غوره و قلیه که در و غریخار و بوار و معمول از برگ خرفه و جفات بپزند و
اگر طبع قبض باشد این بوار و از آب آلو و آب توت سازند و ماهی خرد و بر سر موانع باشد و آنجا که هیچ از این حاضر نباشد نان محسول سود دارد و این چنان باشد که
نان در آب سرد تر کنند و یک ساعت بنهند پس آن آب بر سر نهند و آب تازه اندازند و یک ساعت دیگر نماند آب بر سر نهند پس آنرا بدفع ترش کرده یا لیس که یا بجزیره خش
کرده بخورند و اگر خوابی رنج دارد از برگ کاه و کدو و اسفناخ بنویسند و سه روز و چهار روز و هر روز میوه های سرد و ترشی ترنج و لیمون و مانند آن نافع باشد و اگر مغز خیار و خنجر
تخم که و تخم خرفه بگویند و با پست و شکر بپزند و بپزند و این الیاس گوید که صدراع حار از سور مزاج بلا داده اگر از اسباب خارجی بود مثل جلوس در آفتاب
و غیر آن بکنجید و آب سرد و برف و آب خرفه بپزند و درم بشکر سفید و درم و یا مارا بخارسی درم بشکر سفید و یا آب تر بوزنی درم بشکر سفید و یا تمر نهندی و درم
بشکر و یا شربت آلو و یا شربت میسب یا شربت غوره بگللاب بنوشانند و غذا فروزه از ماش و تمر نهندی یا انار دانه دهند و تیرید سر شومات و نطولات باره
و نهاده آن سرکه و روغنهای سرد و سرد و مقام در مساکن باره سازند اگر از اسباب داخلی بود مثل حادث از خوردن افاقیه حاره و مانند آن تیرید سر بادها
و نطولات باره که کنند مثل روغن بنفشه که و بنیاد و فرونها و نطولات جوده که و و گل و او و برگ او بر سر و آب جید بپزند و صندلین گللاب نوشیدن گللاب باره
مثل تمر نهندی و آب انارین معصور شخم آن و بکنجید ساده و آب تر بوزنی طبعیت بهار الفواکه و شیر خشک و صدراع حادث از غم ازین قبیل است و شربت
علاج آن خواب ترطیب خوردن کاه و خیار و تر بوزنی و غذا فروزه از ماش و کدو و بجزیره مرغ یا مارالشعیر اگر با حرارت مزاج جمیع بدن باشد گیلانی گوید باید
که در علاج صدراع حادث از سور مزاج حار سافج نظر کنند در جنس و قار و در پس اگر از حالت طبعی تغییر یافته باشد و کوره باشد این بر شاکت بدن و آلات
کند و درین هنگام کشادن فصد سرد و است و جللاب بلعاب اسفنج یا شیره تخم خرفه و بکنجید آب سرد بنوشانند و استعمال روغن گل برف سرد کرده بر پا فوخ
و خصوصاً بعد حلق آن تیرید راس و منع تصاعد بخار بسوی سر میکنند و از مبروات مثل صندل و کافور و گللاب غلظه ساخته بپایانند و گاهی استعمال مخدرات مثل
افیون و لافاح میکنند چون صدراع شدید باشد و مرین بر داشت او کنند و اگر این حد نباشد استعمال آن جائز نیست زیرا که در آن تبلیه داده و احضار کجاست
و ذهن مست در برگ کدو و کاه و تر و تخم خشکاش و پوست آن دگل آن دگل شاه مسفرم و برگ بید و دیگر ادویه که در قول مسجی گذشت همه یا آنچه بهر سرد است خود
در ظرف سر سبز کرده خوب بپوشانیده و آب نماند و نخله باره استعمال فرمایند مثلاً بگیری در روغن بنفشه و گللاب هر واحد یک جزو سرکه ترند و جزو و نوشیده حرکت
و اگر خواهند آب کاه و تر و آب کشیده و آب کدو و آنکه کافور در آن افزایند و شومات باره مثل گل رخ و غیره که در قول مسجی مسطور شد و فواکه باره و گللهای
آن بپزند نافع بود و از آنچه بخارات حاره را که در سر توله شوند تحلیل کند و تبدیل مزاج روی او بسوی جید نماید اهتمام بسیار در خنک آب گرم بر سر است لیکن
بسیار ریختن آن صدراع حار بلا داده رافع میکند و قلیل ضرر میرساند و سوط روغن لبوب سبعة بقدر نیم درم بقایت نافع و برای منع اخیره حاره شرب بزرقلونا
بشکر و جللاب و صحن انار و سیب و به و امر و کدو که هر واحد ریختن باشد و شربت پست گندم منسول بدفعات بعد برف یا رخ سرد کرده و آنکه شکر بر آن انداخته
سفیدست و غذا کشک شعیثه مغز بادام و هفت یا نه اگر سرفه باشد یا آب غوره یا ساق یا زرشک اگر ترشی خواهند و اگر قبض باشد آلو و تمر نهندی یا خوب
خشک بپزند و در طعام کشیدن خشک یا تر داخل کنند و شیره تخم خشکاش و تخم خرفه و پست جو برف یا رخ سرد کرده نافع است و بعضی ضماد خرس بنویسند
که در صدراع حار سافج اول به تبدیل مزاج شربت لیموی کاه غدی و یا نیلوفر و یا بنصف وزن آن بکنجید ساده آمیخته بقدر چهار توله در عرق بید ساده و کاه
و نیلوفر و گللاب هر یک پنج توله داخل کرده بنوشانند و از صندل سفید چهار ماشه و برگ بید سبز و برگ گللاب و کشیده سبز سوده بر پیشانی و صندل غریضه بنوشانند
و وقت غلظه میزند چهار توله در آب بنهند و آنرا با لیس که بکنجید ساده و توله داخل کرده بپزند و غلظه از گللاب کنند و سرکه و آب کشیده سبز و
عرق بید خشک هر واحد یک توله صندل سفید هفت ماشه کافور یک ماشه آمیخته بخار بپزند و ضماد اوراق که در قول ایلانی گذشت هر واحد نیم ماشه گرفته بگللاب

آب ریاضی شور نیز بقول مالقی مفید است و سپستان جو شاییده بخار و استنشاق نمودن هم نافع و از سوطات قوی التاثر نیست که جدید سرد و فزونی
 مساوی سخت کرده بروغن زیتون که در آن سعد بطبع باشد یا بروغن سوسن آبیخته لعل آرد و سوط بندق هندی در آب سوده معمول است و تسعیر نیز به کلنگ
 و کایمان و غیره نافع و کذا سوبانی محلول در روغن یاسمین که از چند پدید میسر باشد و در روغن ب سوط بقدر یک جبه از بر شغلا در آب زنجوش مجرب و تسعیر در کبر
 یا آب خالص سفید و بقول شیخ از سوطات نافع صداع بارد نیست که شونیز را در سر یک شنب کشد و صبح ساینده بدان سوط کنند و نزد اطباء ای هند سوط آب بنگره با بهر
 آن شیر زنان یا شیر زرد پختن قطره و اگر بنگره تازه بهم نرسد خشک آنرا بشیر ساینده صاف نموده چکانند و مند و سوط یک قطره و روغن تلخ نیز نافع و ایضا سوط
 روغن کلچکان و کذا فلفل و دار فلفل و قنفل هم یا در یک بعرق بادیان حل کرده و کذا آب گ درخت و نه صاف کرده دوسه قطره و کذا بج کپش جوش داده قدری آب و
 گرفته و کذا آب بزرگ زنجبیل قدری و قند سیاه مثل و آب گرم سخت کرده و کذا گل یاسمین سه عدد در روغن مالیده و کذا نوشادر و کلونجی هر یک و سرخ آب ساینده بروغن گاو
 آبیخته سفید و در سر بارده است و از لثه خنثی غیر شکم و اریه مساوی سوده و بینی میدن عجیب الاثر است و کذا نفخ گندم ستود در شیر عشره و محف و مسوق
 که معمول است و در جرم است و همچنین این نفخ تنباکو و زنجبیل و غیره مجرب حکیم اکمل خان دیرین باب سودمند است زنجبیل سه ماشه الاپرچی خرد چهار عدد و ارجینی چهار ماشه
 تنباکو سورتی نیم پا و جوز زید و دو توله قنفل سه عدد و زعفران سه ماشه فلفل و هفتی دو ماشه نک لاهوری سه ماشه صندل سفید سه ماشه مثل سه ماشه نصف
 ادویه در گلاب خوب فروخ نموده بعد از آن همه ادویه یکجا کرده در شیشه نگا هزار و پنج و شام بقدر یک ماشه استعمال کنند و کذا مغز تخم سرس یا برگ کنیز خشک کرده عطسه
 آوردن و کذا قند کپار و یا دار فلفل ساینده نیز نافع و از شحمات شتم یاسمین و پنج یا سیار نافع است و کذا شتم نافع و برگ ترنج و نسرن در روغن آن و غیره
 و صفت دباونه و زعفران تنها و یا ارجینی و قاقله کپار و زباد و غالیه هر واحد سودمند و اگر آب گ ابر کف دست باندک نوشادر بکشد که آب شود و نزدیکی بینی برده چند
 مرتبه نفس را بکشند مجرب است و بوییدن شونیز بهر بسته گرم نموده نیز نافع و بقول بقراط سیلخنه و زنجبیل و فلفل سیاه و کذا ش کفته در خرقه کتان بسته شبیدن مفید صداع
 بارد است و از لثه لات نافه نیست که اسطوخودوس برگ غار قیوم حلبیوس گندم نمک ثبت یا بونه برگ ترنج یا در پنجویه سافج و فلفل بادیان پنج گرد
 کل سرخ بود و نیز بری سداب شاه هر چه از اینها سیاه پدید جو شاییده تبخیر مسرعا نیز در بخار آن آب گ بکشد و قطعه مد آب و تر کرده مکیده و شغل آن خنادر سازند و از
 ضمایا است و اطلیه نافع و ارجینی یا عطران و قنفل است که در آب سداب یا آب برگ لیمو بریشانی و هر دو شقیقه و یا نفخ طلا کنند و قنفل یک نیم عدد فلفل سیاه و
 بریشانی و شقیقه در لاله قنداع یا در مجرب است و طلای قرص شکست در آب خنادر سوده از برای صداع بارد معمول و دود و مغز بادام بروغن سر شفت ساینده طلای
 و کبابه چینی ساینده بگلآب سرشته فضا و نمودن مجرب یا پوسیده پنج میدا نیز زنجبیل زعفران ساینده طلا نمایند که مجرب است و در جرم است و یا بونه اکلیل المکمل زنجوش
 تمام برنج است مساوی ساینده روغن یاسمین و روغن گل آبیخته فضا و کنند که برای صداع بارد معمول و مجرب حکیم شریفین خان مرحوم است و فضا و زنجوش هم یکی
 اکلیل المکمل زوفای خشک یا بونه شونیز مساوی ساینده آب زنجوش سرشته نیز نافع و کذا تصفیه جدید سرد و صابن الفار و قسط کبابه چینی در آب سداب و کبابه
 سفید و اگر گوگرد و صفت قسط و کبابه گرفته مساوی در روغن گاو یا روغن گل سوده بر یا بهر طلا نموده بریشانی بچسباند برای صداع بارد قوی تر است و طلای خنادر
 چوب انجیر لیمو که جو کیه سرکه را بر خاکش گرم بریزد و بر سر گرم گرم طلا نماید و همچنین که با برگ شقائق النعمان سرخ و اطلای بوش در بندی نافع است و کذا فضا و پوس
 نافع و نزد حکمای هند فضا و گل می کنند سودمند و طلای نر کچور بدستور و فضا و سنبل چینی بگلآب ساینده و کذا زنجبیل بروغن بید انجیر سوده و کذا برگ سبنا یا آب ساینده
 و کذا فلفل سرخ قدری آب ساینده و کذا پوسیده بید انجیر زنجبیل و فضا یا صبر آب ساینده همه گرم کرده مفید صداع بارد است و از بخارات بخور دکان انیسون
 و ابر سا و عود و چند بید تر و قسط و را شنج و قنفل الیود و سندروس هر واحد مفید است و از اعذیه مزوره که از خود و مغز قلم و اندک شکر ساخته باشد و یا قلیه گوشت
 چوره و مرغ و دراج و تیه و نیمه طیه و کوچک بری و جلی با بازیر حار متوی خوشبو مثل زیره و فلفل و قنفل و زعفران پسند و ارجینی و سافج هندی و نیز قوم بسیار است
 و کذا هر غذائی که بخورد و کذا سداب و سیر و حلیت و کرا و یا و صندل و افادیه و قنابل سازند و بیضه نیم برشت و فطر و عمل زیر یا جات نافع و اگر فتن بخار و زورات
 و شور یا جات مخصوصا هنگام خوردن که گرم باشد و بخار آنها بماغ برسد و عرق آید مفید است و بجای آب مار العسل بپزند و فوا که با سینه مثل انجیر خشک و سوز و نیمه

فلفل و زنجبیل و زعفران و سافج هندی و نیز قوم بسیار است
 و کذا هر غذائی که بخورد و کذا سداب و سیر و حلیت و کرا و یا و صندل و افادیه و قنابل سازند و بیضه نیم برشت و فطر و عمل زیر یا جات نافع و اگر فتن بخار و زورات
 و شور یا جات مخصوصا هنگام خوردن که گرم باشد و بخار آنها بماغ برسد و عرق آید مفید است و بجای آب مار العسل بپزند و فوا که با سینه مثل انجیر خشک و سوز و نیمه

صواع زائل شود و موی انواع زکام چون در ابتدای وادی صواع باشد برانند که ابتدای او فطری است و علاج این نوع صواع علاج صواع بارد با ماده است غیر که این
 سهل از آن است بهر که این زکام میشود و از سخن بافتن آن جای میشود و آن مستحیل بزکام نمیشود بلکه خطا در آن بعسر باقی می ماند و علاج این نوع صواع جلد زکام و موی و
 نیست که بافتن آن بی دایم امر کنند و فصد نمایند اگر مکن بود و بلیس طبیعت آب لوی شیرین و بنفشه و عناب بطبخ تبرجین و خلوس خیار شنبه و اندک روغن بادام کند
 و اگر در فراج او گرمی ظاهر گردد و مارا شعیف و شربت تخم اش از بکیرند و از تناول گوشت منع نمایند که این صواع با این طریق زائل میشود و این سهل تر نوع صواع است
 مگر آن که مرکب گردد و باستحیل بر صفت دیگر شود و در علاج انواع زکام معانی مشروح ذکر خواهم کرد از آن امر خطا و بسادی زکام ظاهر خواهد شد سینه میوسید
 که در صواع تابع بسوی مزاج بارد و جلیبین استعمال کنند و تخمین عسل یا شامندر و تریج مربی و زنجبیل مربی در عسل خوراند و غذا اسفید با جات با فاو و مطبوخات سازند
 و اندک ملوای شکری و عسل دهند و شراب صوف یا مارا عسل نوشانند و فوکه یا بس مثل انجیر خشک و حب لولیم و پیسته استعمال نمایند و اینکه در آن فرغوش و خام
 و قیصوم و بابونه و اکلیل الملک نوشانیده باشند بر سر زنده و با دانه حاره مثل روغن زکس یا فرغوش یا روغن زردین یا روغن قهوه و قهوه را در آن غلیند و با جین حاره مثل
 نسرن و یا جین و فرغوش بویانند و بکندش عطسه آورند و خوشبوهای گرم مثل مشک و غالیه بویانند و مصدق افقیاس گوید که در صواع بارد و ساذج از
 سبوس نخود سه مشت و گل بابونه و اکلیل الملک و شیج از تنی هر کدام یک مشت شک طحام و دوش جوشانیده صاف نموده پاشویه نمایند و اندک بر سر الکلیاب
 سازند و روغن بابونه و زکس و زیتیک هر یک نه ماشه عود و مندی سه ماشه عنبر خشک هر یک یک ماشه سوده آمیخته خلط سازند و روغن سداب بر سر مالند و اگر
 بر بادنی تسخین حاجت آید روغن فریون نیز آمیزند و یک سرازنگ شور و کادرس و سبوس نخود نیکوست و طلا از فریون و قنفط هر یک چهار ماشه جنبید
 سه ماشه سوده در روغن زیتیک و دونه آمیخته از مجربات فیه است که شستن در انقلاب و زرد آتش نفع بین میدهد و این ضما و توله توله در یک ساعت رفع
 در می نماید گل بابونه فاو و انیا مرکیه جالینوس خاکسی از عرقان هر یک سه ماشه کوفته بنیته در روغن زیتیک و زکس هر دو یک توله آرد ترس نه ماشه آمیخته بکار
 و مصدق سه ماشه سوده در عسل یک توله آمیخته بلیساند و بالایش پوست بچ بادیان پوست بچ کاسنی اصل السوس تخم کرفس هر یک هفت ماشه در عرق بادام
 یک نیم پادشپ خیدمانیده صبح جوش دهند که به نیمه آید مالیده صاف نموده عسل سه توله داخل کرده نوشانند و غذا شور بای مرغ مرغ بنان خشک اگر گرم زنده
 و بجای آب بر مارا عسل که از عرق بادیان ساخته باشند قعات کنند

علاج صواع و موی

سبب آن غلیان و ارتقای خون بسوی دماغ است فصد سرد کنند از جای که در دقوی باشد بنیتر یک ماده در دماغ مستقر بود و در مجامدت میدانی باشد
 و اگر در آن مستقر نباشد پس قبول شیخ فصد خلاف جانب وج و اجیب است و اگر آن رگ ظاهر نباشد فصد هفت اندام کشانید و خون کثیر حسب حاجت
 و احتمال قوت بر آرد و اگر فصد مانعی باشد حجت پس گردن و یا میان شانه نمایند و بعد فصد جمله تدبیر که در علاج صواع حار ساذج گذشت بعمل آرند
 و در مسکن بارد و نشاند و جمیع تدابیر از اثر بر و غیره بخیان باشد که تولید خون صاف مانع تبانت و تبس اندک نماید و از سردات مستحله درین صواع در
 ابتدا و بعد فصد و اسهال لعاب بهدانه و اسهول و شیر تخم خرفه و کاسنی و کاه و و تخم کدو و عناب و آب آلو و ترندی و انار و ریاس و تیج و کاسنی سبز
 و شاه تره و عرق این هر دو و عرق مید و نیلو فر و شربت نیلو فر و شربت کاه و و تخم کدو و عناب و آب آلو و ترندی و انار و ریاس و تیج و کاسنی سبز
 ترش مانع صعد و انحره بعمل آرند و شیر عناب یا شربت انار این نوشنده یا شیر عناب شیر تخم کاسنی در عرق شاه تره بر آرد و نبات سفید داخل کرده چهار
 اطلیل کشنیری بدیند و یا اطلیل مذکور خورده بهدانه سه ماشه گل بنفشه یا شربت کاه و و تخم کدو و عناب و آب آلو و ترندی و انار و ریاس و تیج و کاسنی سبز
 افزانید و اگر بار عاف باشد شیر عناب و شیر کاه و در عرق شاه تره بر آرد و نبات داخل کرده نوشانند و اگر با فساد خون و بلعیت بود بعد فصد خیساید
 عناب پیچ و دانه گل بنفشه پوست بلبله زرد کشنیر خشک هر یک شش ماشه نبات دهند و بعد تخم و مسهل عمل آرند و اگر با فساد خون و دانه های سرخ رنگ بر
 سر گردن باشد بعد فصد و چسپانیدن زلوشا هره پوست بلبله زرد هر یک شش ماشه عناب پیچ و دانه چراتیه کشنیر خشک هر یک چهار ماشه ترندی دو توله

و گلاب نیز نافع است و یا شیان مایه و صندلین و گل سرخ و بزر قنطاریا و عنبر و بنفشه بر صندلین و پشانی و تارک سر طلا نمایند و اگر در دشت بد باشد اندکی
 کافور زیاد کنند و عند شدت در وضو صندل فلفل گل ارغنی شیان مایه هر یک درم و پوست بخت فلاح بزر البیض سفید فیون از عطران کافور هر واحد
 یک درم هر راسا یکده در گلاب بنفشه و بر خرقه کتان طلا کرده بر سر گذارند و بخاک نموده درین صمد نافع به دانست آب خیار آب کاهو آب کشمش بر صندل بود و درون
 با قدری سرکه و گلاب کافور دوده در شیشی دهن فراخ انداخته حرکت داده بویند و بخور که در صمد دوشی بعد صفای و در صفای بعد استعمال کرده میشود و نیست
 گل بنفشه خطمی جو بنفشه گل نیلوفر جاده که با بونه جله را در آب جوشانیده در پشت اندازند و در عنبر بنفشه در عنبر گل داخل کرده در پشت و سر بزنند و اگر کشیده
 و دارا حرکت دهند و بخاک بریزند و روی دوسه با این عمل کنند و قدین در آب گرم یا در آب او و یا شیان مایه یا روغن کدو و کاهو که در صمد حار دوشی و خشک است و صفات
 معلات با لکله زائل شود برای رفع نفیسه آن جدول است اینست از جوی خطمی با بونه سهوس گندم صندل سفید گل سرخ بنفشه مساوی کوفته بنفشه با سرکه انگوری
 و گلاب آب شیان بفرم و روغن گل سرشته و پارچه بسته آتش گرم کرده بر سر کشید نمایند اگر از استعمال این کما و زائل نشود معالجه کنند که باقی ماده زیاد است پس
 رفع آن فصد در وصف این نمایند و بجهت بر هر دو ساق بنهند و امثالش قدین نمایند و عند نهای مرض همچون ملکی با جبهه شرب استعمال کنند و غذا مارا شرب فرست
 باره سافسه و آب تمهیدی بقدری شکر و فلفل باره شل سفانخ و تاض کاهو و کاسنی و کدو و خیار و بقیه مایه و خرقه دهند احوال صمد اویس گل
 اگر صمد از غلبه دم حار صمد لبوی راسا باشد فصد قیال کنند و اگر حکم نبود و جامت بر ساق قدین نمایند پس اگر نقل در مقدم دماغ بود و جامت بر قیال کنند و اگر
 نقل در مؤخر باشد رگ پشانی کشاید و شراب گوشت و هر چیز که در آن حلاوت قوی یا حرارت یا حدت باشد ترک نمایند و عدسیه و طمشیل و فلفل و فواکه باره و غیر
 و بعد از آن اطلاق طبیعت خاصه اگر قبض باشد بهلیله زرد و ترنجبین و آکو و تمهیدی و شکر طبرزد کنند و یا لیل را در یک رطل آب آلوده با راسا صمد کنند و اندک اندک
 اندازند تا آنکه قوت ادا کند پس صاف کرده سی درم جلاب یا ترنجبین داخل کرده بنوشند و یا آب انار بقدر و ثلث رطل شکر یا ترنجبین یا شیان مایه یا روغن کدو یا روغن
 نموج ترک کنند تا نرم شود پس آکو بخورند و جلاب بنوشند و یا فلفل خیار شرب یا ترنجبین بست درم در جلاب لیلده بنوشند و یا گلاب بنفشه تر و گل سرخ تر و کوفته افند
 آب آن هر دو با ترنجبین بنوشند و اگر در آنجا سر فیا خشونت و خلق و سینده باشد گلاب بنفشه کوفته درم بنفشه خشک هفت درم و فلفل
 بست درم ترنجبین یا فلفل خیار شرب حل کرده بنوشند و هرگاه التهاب صمد و وحدت و تشنگی بسیار و کثیر و گل سرخ و یا از صبر و عصاره انستین و کثیر است
 بخورند و هرگاه بدن پاک شود باید که خطمی را بیکر که لت کرده بر سر خد نمایند و یا اسفندی و سرکه طلا کنند شیخ الرئیس میفرماید که در صمد حادث از ماده حار دوشی
 باید که بهادر بنفشه و اخراج خون بحسب حاجت و احتمال قوت کنند و اگر فصد رگ ساعد کفایت کند و بدان برادر خود نرسد و در حال خود باقی ماند و جمله عروق
 ظاهر باشد و در سر و پهره و چشم استلای واضح به بیند باید که فصد رگ کفایتی که استفراغ ماده از نفس دماغ کند کشاید مثل فصد عروق بینی از هر دو جانب و فصد
 پیشانی که فصد این رگ بسیار در دمای سر است حاصل میکند و واجب است که درین رعایت جانب در کنند اگر جانب و خراشید فصد عروق جانب قدام نمایند
 و اگر در جانب دیگر باشد فصد رگ مقابل آن طرف کنند و اگر در جانب مقابل رگ غائر بود و جامت بدیل فصد نمایند و اگر کا غائیس گفته که اگر ازین غنا حاصل
 نشود باید که جامت میان هر دو شانه نمایند و از آن خون بسیار بر آرد و بر موضع جامت نکند و در پشانه و اول روز ششم باره در زیر آلوده بر آن موضع نهند
 و در دیگر دوشی برای التیام موضع جامت که از اندام قرحه نگردد و ازین تدبیر در اکثر امراض صمد در یک روز زائل میشود و این مخصوص بدین صمد نیست
 بلکه در جمیع انواع صمد مرض از ماده جنبه از هر ماده که باشد نفی میکند و اکثر درین نوع صمد و مانند آن بقصد صافن و جامت ساقی استلای حاصل میشود
 و چون محسوس شود که در پشانه از ماده صفای است پاک نیست با استفراغ آن بخیری که تبیین طبیعت و از لاق ماده کنند از آنچه در باب صمد صفای ذکر
 باید و با بجهت باید که مداومت تبیین طبیعت نمایند مثل مرقه بنفشه و اجاده و مرقه عدس و فح اعنی ماش سوای جرم آنها و با غلبه بر ده و تولد خون بار و اکل شرب
 و غلط و مائل قبض تغذیه سازند مثل ساقیه و رانیه و عدسیه و بیکر و طمشیل و اگر از قبض طبیعت عذر کنند که طیب و در معالجه امراض سرکه الحاح است تبیین طبیعت
 پس در حالت قبض تعدیل این قواعدن ترنجبین و شرب شربت و همه آنچه شیرینی تبیین کند باید کرد و واجب است که این تغذیه حسن الکیموس باشد و فلفل

مقدور آن کنند و از آن متعلق نشوند و چون نطولات و مبروفات استعمال نمایند پسری که در آن تبریه باشد قوی طیب شدیدی بود بلکه در آن اندک ردع و قفس باشد
 بعمل آرند مثل آب انار و عصارت بار و قابض از فواکه و اوراق و اصول و لعلاب بزرگ قطونا بسره که آب قفسی الراعی ابن عباس گوید که هرگاه
 صداع از ماده دسوی باشد و قوت قوی و سن نهایی شباب یا جوانی بوده و از فصد مایمی نباشد فصد مسره و نمایند و مقدار حاجت خون برآورد و اگر گنجائی
 کند فصد صافن کشایند و بر ساقین یک وجب بلند تر از کعب جاست نمایند و اگر مرض طفل باشد جاست برگردان او نمایند و اگر مدت او طول کند و در روز
 مقدم سر باشد بر موخر سر جاست کند و فصد لگ موخر سر کشایند و اگر در روز موخر سر و درگ پشانی کشایند بعد از آنکه مقینه بدن باشد بدوی سهل و فصد درگ
 دست کرده باشند که ماده از آن بسوی اخذ و نوع مرض منجذب گردد بعد از آن سائر اضمحده و نطولات و مبروفات که در علاج صداع حار سازج مذکور شد
 استعمال نمایند و غذا بزروره مدس مفسر آب انار یا آب خوره سازند و از فواکه آلو و شقالو و غناب و مانند آن خورند ابو الحسن گوید که صداع حار مادی باشد
 است بنا بر بودن ماده حار قریب دماغ مع فساد مزاج اعضای بسبب طبعه مجاوره دماغ و از مثل این صداع شیخ در اعصاب دماغ و انتشار نور چشم بنابر
 تمد و طبقة و اتساع ثقبه حادث میشود و گاهی از تقصیر در معالجه آن بسر سام حار و اختلاط ذهنی انجامد و پیش ترقی بخارات غلیظ بسوی سر و حدوث
 استلا و رنجاست و این ماده گاه از معده و گاه از عمق بدن مرتقی میگردد و این بر طیب مایمی نیست چون تامل او کند بهر آنکه بخارات و فصولات هرگاه از معده
 و صدر و سائر تجاویف کبار مرتقی شود طیب شرابین صدغین و او واج را منتفع مرتفع دریا بدو هرگاه تصاعد از عمق بدن باشد هر دو رنگ پس گوش را مع تبیین
 منتفع متعلق معلوم کند و از اعراض خاص این مرضی اوج اشتغال و نقل عظیم مع ضراب و کدورت حواس و اشتیاق باشتیاق هوای بارد و ناله و حالت شیشه ای
 مع قلت رقاد است علا حش ابتدا بفصد قفالیین کند چون اعراض قوی باشد در دور و زشت و در اول امر الشیبه مشتاد و دم باد و وجهه کافور و یخچین بنوشند
 و کمی و زیادتی در مقدار را الشیبه حجب شاه طیب و حل طبیعت باین مطبوخ نمایند بلیله زرد و جفت دم تمزندی سی درم ترنجبین پانزده درم پرسیاوشان اول
 هر واحد درم شاه ترنج دم فستقین هفت درم غناب سی عدد آلو بخارا بست عدد و نیم منتقی ده درم کشمش شک یک کف همه را به شور مطبوخ بخوشانند و افشرد
 صاف کنند و در یک شربت آن سه طبع ستقونیا و دو ثلث دم ترید آینه بنوشند و بعد استفرغ باین مطبوخ غذا چشند و کاسنی هر دو مساق و طیب بسره
 و کشمش سازند و بعد طبع طبیعت نرمی کشند و نگذارند که قبض شود پس اگر فصول بسیار بینند و قوت سعادت کند و سائر قوانین مانع نبود در معاودت استفرغ
 قوت فصول باک نیست اگر خون زیاد باشد فصد مزاج آن نمایند و اگر در سائر فصول زیادتی بود استفرغ آن بدوی مذکور نمایند و چون معلوم کنند که فصول
 کم شد و جنس و قاروره گواهی آن و بهنجوی که نفس نرم شود و از آن سرعت و تواتر عظمی نازل شود و قاروره ناقص کمسه قاروره دیگر قوام گردد و مضائقه
 نیست که بر سه بعد ترشیدن سوی منبر یا چه مبلول بسره که و گلاب و روغن گل و بلبل و باین دو انگذارند گینه داب که آب کاسنی آب خجاری آب خیسار
 آب برگ اسبقول آب بنفشه آب بید و جوش خفیف دهند تا صاف گردد پس گلاب و سرکه که بسیار کنه نبود و اندک روغن گل خالص انداخته بمزج سازند پس
 اندک سر کرده پارچه بدان آلوده بر تارک سر نهند و هر قدر که مرض کم شود از این آبها کم نمایند و در آب کاسنی افزایند تا آنکه مرض بالکلیه نازل گردد و اگر حاجت زیاد
 ترید باشد درین آبها آرد جو اندک کافور داخل کنند و اگر احتیاج زیاد تحلیل باشد در آن آبها اندک خطمی و آرد با قلا مل نمایند و هرگاه یقین زوال علت گردد
 و آنچه باقی ماند بقایا عسر باشد و در اینجا ماده بود آب گرم که در آن بنفشه و خشخاش و سوسن گندم و جو نیمه باشند بر سر ریزند و در آخر این صداع طبع فطری
 کنند و امر نطولات قوی نمایند بلکه این بحسب سبب و بحسب ماده و مزاج و بلبل و فصل بود و اگر متعسر گردد و ظاهر شود که در اینجا فصول ست فصد هر دو صاف نمایند
 و محام بر ساقین نهند و امر بالش قدسین دائم و غسل آنها آب گرم نمایند و فقیع مسام و پایا آب گرم که در آن اندک بابونه نیمه باشند باید کرد که باین تدبیر بقیه
 بی شک محل گردد و اگر قیایا فساد مزاج محتاج بر طیب و تبدیل مزاج بعد استفرغانات مذکوره باشد و یقین شود که در اینجا ماده نیست این سحر بخار بنفشه الراعی
 بر آرد و جوش خفیف داده صاف کنند و از آن دو دانگ گرفته روغن بنفشه دو دانگ و شیر و خزان و دو ثلث درم و بعد مسواک و شستن دندان پنج دانگ بخورند تا
 و دهن لزج گردد پس ازین آب دهن که از خاییدن جو در دهن جمع شد یک نیم دانگ آینه و شیشه بخیناند و بار دیگر صاف کرده در دهن و سر نمایند و در روز شب

بسر و فقه متواتر شود که اندک که در طلب این نماید و معنی اطباء که اراده ترسیب بسوی طبعه میکنند اینست که بکینه و شفاش طلب بر گما از آن جدا کنند و نیز جدا کردن آن
 چیزی که تلبیه بشیر بر آید بکینه در روغن فلفله در آن آمیخته شود و بکینه و چیزی در طلب این ازین بپایم چون در وقت آن استعمال کنند و آنچه اهل بصیرت استعمال میکنند
 و در جمیع صمداع حار جداست و فراغ اگر واجب بود کافی است اینست آب طلع آب بجا از گلاب مارا قرع مشوی همه را جمع کرده اندک سرکه و اندک روغن گل آمیخته
 پارچه کتان بر آن آلوده بر سر و لعین بدارند و هرگاه بیمار رسیدن سردی بدماغ دریا بد جدا کنند و هرگاه گرمی معلوم کند عاده آن نمایان و ایشان طلیل بقایای صمداع
 حار باین تریه میکنند و ازین عدول نمیکند و اگر باین صمداع تب مختلف گردد و نظر باد و آب نمائید پس اگر بدو غلب آید معلوم شد که اکثر بجه بسوی سرد
 قضا عد میکنند و خلاصه صفای مع بحالت است اگر ادرار آن روی بود و نوعی که از آن نقای تمام نشود و تب باقی ماند تا آنکه در دیگر بران آید و معذک
 نقل اندک در یک و دیگری در چشم میاوم شود درین هنگام یقین کنند که خلط اسهال بسوی سردی است پس در حایجه قصد میکنند آن خلط نمایند و در بیزات
 این و آن تب مائل سازند و اگر تب بل از حد و تب مرض و صمداع عرض باشد و اگر بعد صمداع بود بالعکس باشد و اگر گیارگی هر دو پیدا شود و هر دو
 از آن مرض و عرض بود و تلبیه یکی بر دیگری ممکن نیست مگر معرفت سبب پس با عرض خاصه و در علایجات مذکوره تقدیم و تاخیر از آنچه گفته ام نماید که در که این مقصد
 مسالجه است گیلانی گوید که بعد صمداع آب انار و آب تر مندی و آب ریاس و ترشی سرخ و مانند آن از مبررات یا ساده و یا با شکر بنوشند و رب ریاس
 و رب قوت و غیره ربوب ترش مانع صمداع و بجه بسوی سردی بدهند و بعد طبعه بلبله زرد و تر مندی و آلو و خناب و شانه و فلفله و مویز و ترنجبین مقوی بپوشانند
 بنوشانند و اگر ضعف یا شایسته صمداع حل طبیعت آب آلو و تر مندی بخیار شنبه و یا باین مارا القوا که نمایند تر مندی بپست درم آلو بخارا سی عدد بپوشانند
 عدد دهم کاسنی پنج درم بنفشه خشک عدد دهم گل سرخ پنج درم غناب بپست عدد یک شانه زرد و رب ترکرده صاف نمایند و بر آن بپست درم ترنجبین و شکر
 اندازند و در چهار رطل آب بنوشانند تا یک رطل آید و صاف کرده بشیر خشک یا ترنجبین بنوشند این حقنه لیل لیل آید غناب پستان هر واحد کف بنفشه
 خشک چهار درم انجیر درم خطی بسوس گندم هر دو در صمداع بقدر حاجت در سه رطل آب بنیزند تا یک رطل آید چهار اوقیه از آن صاف کرده آب بقدر
 کوفته افشرد و بر رطل روغن کنجد و اوقیه مری یک اوقیه انداخته خوب برهم زنند و دیگر حقنه کنند و بجزرات معمول از حوامض مثل آلو یا تر مندی یا شکر خشک
 غذا سازند اگر طبیعت قبض باشد و مثل میب و به و غوره و ریاس و مانند آن اگر طبع نرم بود و باید که در طعام ایشان عدس متشهر و ماش متشهر بود و ایضا
 در آن بقول لینه مثل اسفناخ و بلبلاب و حاض و پتندر و کاهو کاسنی و کدو و قلمه بیانی و خرفه باشد و این بقول را بسره که کشنیر خوش و سازند و چون مری
 با تها رسد و حاجت تلپین شود باین مطبوخ بلبله نماید بکینه بلبله زرد و از درم تا بپست درم و یک رطل آب بنوشانند تا سوم حصه باز صاف کرده بپست درم
 ترنجبین یا بشیر خشک یا شکر طبع زرد و آنل کرده بنوشند و یا بلبله بسوق در آب آلو یا آب انار معصوم و شحم آن و یا آلو طبع یا منقوع در حباب از دره تا بپست عدد که در
 قول ابو سهل گذشت و یا منقوع شمش بدهند اگر حاجت باسهال قوی باشد و قوت مساعدت کند بکینه و مقویا از نیم دانگ تا یک دانگ و در حباب یا در
 شربت بنفشه یا در ترنجبین یا آب بقر یا شربت در دیا شربت آلو یا منقوع شمش یا آب تر مندی حل کرده بدهند و یا آب ترنجبین یا آب بیارب انار و قوت
 سرشته بخوراند و از ملینات خفیفه سفوف بنفشه است که بنفشه خشک سوده و شکر مساوی از پنج درم تا درم بخورند و اگر موسم گل سرخ باشد آب گل سرخ
 کوفته افشرد و دو ثلث رطل بکینه و بر آن شکر یا ترنجبین از یک نیم اوقیه تا دو اوقیه انداخته بنوشند و اگر سرفه یا نشونت صدر باشد مطبوخ مذکور
 قول ابو سهل بدهند و اگر در غار طوبت باشد و حاجت باسهال قوی بود تر بکوفته از یک درم تا چهار درم در آن مطبوخ بنیزند و گاهی این درص
 بنفشه میب بدهند بنفشه خشک و تخم نباتی متشهر مساوی گرفته در هر درم از آن نیم دانگ تمونیا داخل کرده یک قرص یا دو بدهند و چون حدت و التهاب
 مرض نکسره کرد و این سهل بدهند از صبر یک جزو کثیر گل سرخ هر واحد ربع جزو حب ساخته آب گرم یا مطبوخ مناسب بخوراند و یا انستین نیم جزو افزوده مثل بنفشه حب
 بسته از دو تا سه درم بدهند و از آنچه صمداع را درین وقت و اوج چشم و جرب را میگوست این حب بنفشه است بنفشه خشک دو درم ترنجبین یک درم
 رب السوسن و دانگ مقویا گل سرخ هر یک یک دانگ آب کبرفس حب سازند که این نوع صفای غلبه از دماغ است و گاهی شیارا و از صمداع استعمال

در وقت آن استعمال کنند

در وقت آن استعمال کنند

در وقت آن استعمال کنند

در وقت آن استعمال کنند

در وقت آن استعمال کنند

در وقت آن استعمال کنند

بر آنکه ماده دمی مست فضا قیال کنند و اگر صداع متعدی بسوی دماغ از عضو دیگر باشد فصد ششتر که نمایند و گاهی در صفا سبب حدت خون فصد کرده شود
 بعد از تنبیه علل غالب بدوای مناسب آن کنند و از بجزایات خاص بصداع حاکم که استخراج آن کرده ام این دو است که گفته شد و تنبیه ششتر بنفشه یک و قیه غلاب
 سپستان الونجارا گلاب روغن گل هر دو حد نیم اوقیه هر دو چهار سد دم آب شیرین بریزند تا چهارم حصه بماند صاف کرده بنوشند و غذا بکند و یا سفالنج یا فروزه آکو
 سازند و گلاب روغن گل و مرکه و آب مور و کدو و صندل که در آن کافور یا فین مخلول بود مجموع یا منفرد حسب ماده طلا سازند و روغن بوی بسیار انواع
 صداع در علاج کلی اقسام صداع مذکور شد و از منقولات طلا نیز آرد و زعفران است و که آب بید و روغن بنفشه طلا را و سوطا موصفت اقتباس
 می نویسد که اول فصد سر و کفند و از بنفشه و صندل سفید و صندل سیاه هر دو حد نیم یک هر دو حد سه گلاب روغن گل هر دو حد یک کافور و دانه نخل سازند و از بزرگ بید
 و کوه و گلاب و گلاب و خرفه مجموع یا منفرد صفا و نمایند که رفع درونی الحال می نماید و شیر و خرفه و کاسنی هر یک نه باشد تخم کاهو متشکر چهار باشد الونجارا هفت
 عدد و غلاب کلان چهار عدد در گلاب و عرق کاسنی و بید ساد و نیلوفر هر یک پنج توله برآورده شربت نیلوفر و گلابین منطری هر یک یک نیم توله داخل کرده بنوشند
 تا سه روز و غذا سفالنج یا ماش سبز و سیاه یا سرخ و نان تنک دهند و مربای انبه و کرفه و قمر بنده و نیز دهند و اگر در داتی ماند و زچهارم به تنبیه خاص
 بر دانه شلارک پیتانی یا صغیرین یا قنن کشایند و دوا غذا بدستور دهند تا هفت روز و در روز هشتم تنبیه بمطبوخ فوکه الیچلی و کلوچان کنند باین نوع
 الونجارا زرد آلو هر یک هفت عدد و غلاب کلان ده عدد و سپستان چهل عدد و پوست لیلیه زرد پوست لیلیه کابی هر یک ده عدد و برگ بنفشه تخم کاسنی هر یک
 نه باشد در گلاب و عرق شامشیره و کاسنی و نیلوفر هر یک نیم پادش خیسایند صبح جوش کرده چهار شنبه زنند و ترنجبین هر یک بست درم گلشن ده درم بید
 صاف نموده روغن بادام شیرین دو مثقال اضافه نموده بکار بند و بجای آب بر عرق کاسنی و گلاب و شامشیره و کافور زرد و دت شام غذا شلای سفالنج
 دهند و صبح تیرید دهند و بهین بمطبوخ چهار روز استعمال نمایند و اگر اندکی در دسبانی ماند پس دمی تا که سر شاییده شرباره و مجمه گذاشته سخت بکند بعد سیاه
 هفت باشد در آب گل سدا گلاب روغن گل هر یک یک توله آینه بهادون و سه برنجی تا یک گهری حتی بلخ نموده بجای شرب تا یک ساعت بخوبی بآلند که فی الحال رفع در دمی

نصفه طلایه و کافور

علاج صداع صفراوی

سبب غالب صداع صفراوی بجان و ارتفاع انچه و ارتفاعی ماده است بسوی دماغ و استلای عروق سران و از جالینوس مقول است که از اسباب این صداع انگار
 اغذیه و آشوبه و قبح منوط و سهر و اتم و صوم متواتر و کثرت مشی در صیف و زمانه گرم است و لا بهر تبدیل مزاج و تطفیه و تسکین حرارت تبریکه در علاج امراض دماغی
 حار سافج مذکور شد و بنهند و دیگر شربت ببرد که در علاج صداع حار سافج مسطور شد استعمال کنند و یا شیره تخم کاهو یک توله شیره مغر تخم کدو و توله شربت بنفشه و
 شربت نیلوفر و توله بید که معمول حکیم میرزا علی شریف است و شیره خیارین و مغر تخم کدو و کاهو و آب آلوده زنند و شربت بنفشه نیز مفید و علاج این قسم علاج
 صداع دمی قریب است لیکن در علاج این نوع در شرب و آب و غیره آشای بار و طب اکثر استعمال نمایند و در دمی بار و باین شربت عمل زنند و استعمال شربت
 نیلوفر و بنفشه و گلابین و شربت نارنج و لیمون و انارین بشرط عدم سرفه افق است و اگر سرفه باشد شربت ششاش و غیره بنفشه و سپستان نافع و اگر سرفه نباشد
 باشد نوشیدن طبع الونجارا غلاب شامشیره و کاسنی با شربت نیلوفر نیز مفید است و اگر باین صداع تب باشد و قار و رده ناری بود و غلاب بدهانه شیره تخم خیارین
 در عرق غلاب عرق شامشیره برآورده شربت نیلوفر داخل کرده خاکشی پاشیده بنوشند و در دیگر شیره مغر تخم کدو و شیره تخم کاهو شیره الونجارا اضافه
 کنند و یا شویه بارد نمایند بعد بنفشه و لا شیره کدو و قوت نموده بعد شیره کاهو و در کنند و گاهی در شش و بقراری از صفرا و حقان غلاب پنج دانه الونجارا
 هفت عدد و بدهانه سه باشد در عرق کافور بانه توله مالیده صاف نموده شربت نیلوفر شیره کشنیر خشک چار باشد شیره تخم کاهو شش باشد داخل کرده داوود
 و بعد تسکین ماده نفعی او منفعی بار و نموده مسهل صفرا و حب لیلیه دهند و از مولات حکیم علی شریف است که بعد نفعی از گل بنفشه نیلوفر تخم کاسنی هر یک یک
 توله پنج کاسنی گل سرخ هر یک چار باشد تخم خیارین دو توله الونجارا بست عدد و ترنجبین شیر خشک هر یک چار توله قمر بنده شش توله مغر فلاس شش توله
 گلشن چهار توله شربت بنفشه چهار توله شیره مغر تخم کدو و نه باشد تنبیه سازند و در دوم راحت آنکه مربی یک عدد و غلاب بدهانه سه باشد و شربت نیلوفر و توله بید

غذا شده مویک باروغن گاوانه و قلیله کاهو و خرفه و پالک و کدو و خشک سازند و شربت ورد و کرکسکینین نیز سهل صفاست و استقراغ موده بلیله مناسب است و اگر
خواهند و سهل بارود داخل کنند و الا انقوع بلیله دهند باین طور که پوست بلیله زرد و درم در مقدار نیم رطل آب خالص یا آب کاسنی در وقت آب آلود بخار بخوان
درم شب خیساییده صبح صاف نموده شیر خشک و سرخسین بپزوده درم در آن حل نموده نیم گرم وقت سحر بخاشایند و اگر بدل آلوده نبندی گفته اند بفتح خواهر بود و یا
عقاب ده دانه پستان سوزنی هر یک پانزده دانه گل بنفشه سه شقال همه را در نیم رطل آب خالص و یا عرقهای مناسب مثل عرق کاسنی و نیلوفر و خربزه
شب بخیشایند و صبح الیاده صاف نموده فلوس خیار شیر و سرخسین از هر یک ده درم و یا زاده بمقدار حاجت حل نموده صاف کرده قدری گلاب و آب کاسنی
روغن بادام شیرین بر آن بچکانیده میاشایند و بدانند که احتمال بلیله بشرطی جائز است که با صداع تپ و سرزد و سهر نباشد بلیله بقیق جاری و شیرین
ولمذا عمل آن بقبض و عصر است و این موجب تصفیق جاری و دفع رقیق موده و غلظت و تجر و تشبث باقی و ارتیک است و این وجب از آن و طول مرض
آنکه بهلاکت است و همچنین دیگر ادویه بصله عصر در حیات خصوصاً در اکل جائز نیست بجهت آنکه رقیق موده را دفع می نمایند و باقی را غلظت و تشبث و تجر می کنند
و این باعث هلاکت است پس اگر در حلق و صدر تشنوت باشد یا تپ بود ترک نمایند چیری را که در آن قبض و تشنوت است و بادویه مرطوبه بقیق کنند و بقیق بقیق
مزاج با شربه و اغذیه مبرده و تربید و ترطیب سر با صند و معوطات و غیره کنند باینچه در علاج امراض دماغی حار سافج و صداع حار سافج گفته اند و فو
کشید و سفوف بنفشه و اگر سرفه باشد قرص طباشیر کافوری همراه البه و اشربه مناسبه برای تسکین حرارت بدینند و گلهای سرد بونید و اگر بیماری و خشکی دماغ
اذیت دهد و غنهای بار و طیب بر سر بالند و در گوش و بینی بچکانند مانند روغن کدو می زده یا روغن خیار یا بنفشه بادام و یا نیلوفر سفید یا مرکب نموده بر برف سرد
کرده و بچکانیدن آب برگ کاهو در بینی و یا شیر دختران و یا شیر خرنیاغ و از جربا بلبض سلاطین است که جربا را در پارچه بسته آویزند تا آب او بچکاند پس آب
میش ساینده آویزند و بر رضاد نمایند که عجیب النفع است و الا بصعود سلطان بطریق که در علاج صداع حار سافج در قول صاحب کامل گذشت در گوش بلیل
چکانیدن از جربا است و یا افیون کافور بزر الیچ مساوی آب ساینده حب البقدردس سازند و یک حب از آن در روغن بنفشه حل کرده در بینی و گوش بچکانند
و اگر غلبه الغلب مع شاخ و برگ تخم کوفته سه قطره از آب آن در بینی بچکانند و بعد چند قطره روغن بنفشه بچکانند و برای این صداع از جربا است رازی است و
ضماد آرد و بگلای سرشته بر پیشانی و یا فوخ نافع و صماد کاهو بگلای و یا خا بسکه ساینده بدستور و همچنین ضماد شیان مایا و صندیل و گل سرخ سفید و همگام کنند
در بر صدغین لافق بمولی بچپایند و بالایش صغیر بار یکا سر ببنند و این فطول نافع است آب کدو و جرده او کاهو و سر تخم آن تخم خشخاش و پوست آن
بنفشه نیلوفر گل سید و برگ آن شاه سقم در آب جوشانیده بر سر فطول کنند و بر بخار آن الکباب نمایند و یا بنفشه جو منقش نیم کوفته اسفند پوست خشخاش گل سرخ
تخم کاهو برگ مید مساوی در آب جوشانیده صاف نموده و اندک افیون خصوصاً هرگاه در دشت باشد در آن آب گداخته مکیده بلیل نمایند که صداع حار سافج
را نافع است و فطول گلاب و سرکه در روغن گل نیز مسکن و ج و حرارت و از افاضل ادویه و بی غالمه است و اگر صداع مع سهر باشد بطریق خشخاش و آب کاهو
زاده کنند و اگر التهاب بود آب کاهو یا خرفه یا کاسنی و غلبه الغلب افزایند و کما که در علاج صداع دمای گذشت بعد تحقیق برای تحلیل بقیه بود و اینچنانچه
از جربا است احتیست و غذا مار الشیر مرفج بگلای و آب انارین و دیگر اغذیه بارده که در علاج صداع حار سافج و دمای نرگوشد بپزند احوال اکابر بعضی
متاخرین می نویسند که گل بنفشه تخم کاسنی و خیارین منقش کدو هر یک نه ماشه آرسپاه زرد الو هر یک ده عدد و نمندی چهار توله در گلاب و عرق سید ساده هر یک
نه توله خیساییده ماییده صاف نموده شربت لیمون کاهندی سه توله داخل کرده بنوشانند و از صندیل سفید و گل بنفشه و کشنیر و کاهو در گلاب سوده ضماد نمایند
و از جوس گندم و بنفشه و نیلوفر و برگ سید و کنار سبز و کدو هندی هر یک دو مشت جوش کرده صاف نموده پاشویه نمایند و باید که پرده میان زوی ببار و فطول
آب حائل سازند تا بخارات بدماغ نرسد و اگر ایما نابرسد همان زمان غشی احداث نماید و برگ مغا جات بکشد که نافی ایند بپیا و غذا خرفه و پالک که از اینه تمام ترش
باشد همراه نان تنگ دهند و روز پنجم یا ششم بپزهد و این مطبوخ آلوده بخار اچناه عدد پوست بلیله زرد پوست بلیله کالی برگ شاه یک پنج درم
تخم کاسنی نیلوفر گل بنفشه مکوه گل سرخ هر یک نه ماشه در گلاب نیم انار عرق نیلوفر یا آمار شب خیساییده صبح جوش دهند که بنصف رسد الیاده صاف نمود

نیم

اکبر اعظم جلادول

ترتیبین مغز خیار شنبه هر یک هفت توله گلقد شربت و در مکر را بلیطی علوی بخانی هر یک چهار توله روغن بادام هفت ماشه اضافه نموده دهند و بجای آب گلاب تنها کف نمایند
 و وقت شام غذا شله اسفناخی و خشک گیلهانی با سفناخ خوانند و صبح بر شیر کاسنی و خیارین هر یک نه ماشه تخم کام و مقشع پنج ماشه لهاب بدهند سه ماشه در گلاب عرق
 کاسنی و بید ساد و هر یک هفت توله عرق بید شکب پنج توله بر آورده شربت ترنج و انارین چار توله داخل کرده مپوس اسفول نه ماشه خورائیده بنوشانند و همین خطاسه چهار توله
 داده هفت توله قلیل مزاج این اطریفل کشنیری تالیف علوی بخان دهند پوست لبلله زرد پوست لبلله آله هر یک سه درم کشنیر نصف وزن او و بر لبلله سفید قوام ساخته
 از دو شقال تا یک توله با شربت نیلوفر و شربت رنگت هر یک یک نیم توله عرق کاسنی و نیلوفر هر یک هفت توله بکار برند و در نسخه اطریفل کشنیری معمولی پوست لبلله
 کابل و لبلله سیاه نیز داخل است وزن همه مساوی و کشنیر بر هر جله و عوض قند شده خالص سه وزن همه او و پوست و بهت مرغ بخارات و رفع در و سمر این سفوف موجب
 و از غمرات را قلم است کشنیر سه روز در سرکه تر نموده مدبر کنند گل بنفشه گل سرخ هر یک یک نیم توله نک لاهوری یک نیم توله عصا زرد شک یک توله سفوف ساخته از دو درم
 تا دو شقال آب سرخ و شنگاه بدهند و اگر بعد از تنقیه ردی باقی ماند روغن کد و خیار و نیلوفر و شیر زنان در بینی چکانند تنها و یا با شیر کب نموده عیسی گوید که اگر از صفرا باشد
 بطیخ لبلله و سقونیاسهال و زردی آب لبلاب و بنفشه بزنند و اگر با جندرا خط دیگر غلیظ باشد صبر و شیر یا تقوی صبر تنها و آن نیست که در آب کاسنی بنفشه خالص و
 اندک کثیرا تر کنند تا آنکه حل شوند پس صاف کرده بنوشند و اگر حاجت بقوی تر ازین باشد صبر قویا بخورند و تبرید مجلس هوای را چین کنند و اگر در ساکن نشود معلوم کنند که در اینجا چیزی
 محتاج تجلیل است پس صفا و موم از با بونه و ظمی و آرد جو استعمال کنند و اگر بیمار را بخوابی باشد بطیخ خشکاش و بنفشه و نیلوفر و مقشع بر سر بزنند و هرگاه بعد تنقیه ماده سور مزاج
 در دماغ باقی ماند بر صندلین گلاب و کافور و صندل و اندک سرکه طلا نمایند و یا شیر زنان بر سر دوشند و بر روغن بنفشه یا روغن کد و یا روغن نیلوفر مسمو کنند و آنچه تیره سر قوت نماید
 نیست که گندیشاف ماینا و تخم کاه و صندل سفید و صندل سرخ و فلفل و فیون و بصره و گلاب آینه بر صندلین پیشانی طلا کنند شیخ میفرماید که با صداع صفراوی اگر
 ادنی حرکت خون بهینه علاجهش نیست که اندک خون بر آرد و اگر آثار دم یافته نشود ابتدا با استقرار مثل لبلله نمایند اگر تپ نباشد والا بلزقات و چیزی که در آن خشونت
 و عصر نباشد مثل شیر خشک و شربت فواکه و آب لبلاب و گاهی بنشانه و حقه های لینه نیز تنقیه کرده میشود و اگر مواد صفراوی غلیظ باشد یا شربت و طبقات مسمو بود
 که از قی بر نیاید و از مسهلات فرقه از لاق نیاید احتیاج استقرار یا یار فیهرا مع سقونیا گردد و یا اگر بر فرقات افزاید و یا بطیخ لبلله یا سقونیای تنقیه نمایند بعد از آن
 تعیل مزاج بچیز که در آن تطیب و تبرید باشد یا بیکر دیا زدن با غذیه و اشربه و یا از مگر سبب تنها در آن باشد بهجات مذکوره در علاج امراض دماغی حار سافج
 و صفراوی و بهر چیزی که بدان معالجه سور مزاج حار یا بس کرده میشود و بحسب اسباب عایه حرارت و اسباب عایه بیوست و از لطو خات نفع صداع این و فصل غفر
 و سهر اینر نافع بود و بجز در غفران هفت شقال و مرد و شقال و عصا زرد خوره و قلقندیس و صمغ هر واحد یک نیم شقال و شب بمانی هشت شقال و قلقطای پنج شقال
 این او و یا با یک سایید بشرب اعصا سرشته قرص سازند و وقت حاجت یکی از آن بسره که فروج بگلاب حل کرده بر صندلین طلا نمایند و بقول شارح گیلهانی
 بهتر است که اندک فیون گل بنفشه و خشکاش و آرد جو در آن افزایند و گلاب و سرکه که در آن حل میکنند زیاده نمایند والا این قرص درین زمانه مادر صداع
 یا در سر کتر فایده میکند محوسی گوید که در صداع حادث از صفرا باید که قصد نمایند و خون اندک اخراج کنند بهر آنکه قصد استقرار صفرا یا خون می نماید و حرارت را کم
 میکند چه صفرا غیر تمیز از خون میباشد و بعد از آن تنقیه بمسمل صفرا مثل مطبوخ لبلله و ترهندی و خیار شنبه نمایند بجز پوست لبلله زرد که فته است درم قمر هندی
 مثل او و در دطل آب بخوشانند تا ده اوقیه بماند مالیده صاف نموده یک اوقیه فلو س خیار شنبه مالیده مکرر صاف کرده یک شقال روغن بادام شیرین
 بر آن انداخته بنوشند نیم گرم دیالیزه لکوی بزرگ شیرین سی عدد و ترهندی سی درم و در سه رطل آب بنیزند تا بده اوقیه باز آید و صاف کرده بر آن شکر سیلانی بپست
 درم سقونیای ششوی از نیم دانگ تا یک دانگ بحسب حاجت انداخته نیم گرم بنوشند و یا آکو بخار مقوی بپوشانند و یا شربت و بر و بسکنجین یا آب لبلاب بکار برند
 و این مطبوخ خرج مریه صفراست بجز لبلله زرد و شقی کوفته پانزده درم عنبابست عدد آکو بخار ابست عدد و ترهندی پانزده درم گل سرخ بنفشه فسنیقین
 هر یک پنج درم شاهره ده درم همه را در چهار رطل آب بخوشانند تا ده اوقیه باقی ماند و صاف کرده صبر نیم شقال سقونیای نیم دانگ انداخته بنوشند پس بعد تنقیه اصهره
 و اطلیه و نفولات مذکوره در علاج صداع حار سازج استعمال نمایند و تا استقرار بدن و تنقیه کامل از نفولات و اصهره حذر کنند که این صداع را زیاده کلسبب

نسخه شربت

نسخه شربت

نسخه شربت

ابتداء دوامه را از سائرین بسوی سردی و سردی را از سائرین بسوی دماغ پس تویریم او نماید و ضرر او نشدگر و در این سبب آفت عظیم شود ایلاتی و جرجانی میبایست که
اول تدبیر تنقیه صفرا و تسکین حرارت باید کرد اما آنجا که حرارت سخت عظیم باشد استفراغ بشریت بنفشه و سفوف بنفشه و شربت آلو و آب میوه با تمر منبری
و اما ترش و شیرین و شیر خشک نمایند تا هر دو مقصود حاصل شود و آنجا که حرارت عظیم نباشد استفراغ مطبوخ پیله و نقوع صبر و مانند آن باید کرد و تسکین حرارت
بسیکینجین و شربت خوره کند و از تخم با تخم خرفه و پیست و شکر و آنجا که در خلق درشتی باشد ایضا تسکین بشریت بنفشه و شربت آلو و کشکاب و لعاب اسفندل باید کرد
و آنجا که حاجت منع بخار از دماغ و تسکین حرارت باشد هیچ شربت موافق تر از اسفندل و شکر نیست و اگر کشمش خشک و بنفشه و گل سرخ مسادی بسایند و شکر بر
هر سه آمیخته صبح و شب بقدر دردم تاسه درم آب سرد بخورند بخار باز دارد و حرارت را بنشاند و آنجا که قبح شکم بود و ریخ شکم و قرقر ریخ و دیشیان صابون سازند
تا اسهال آرد یا بوره و نمک بسیار در آب آمیخته و شش پاره و پیله بدان تر کرده بر دارند و بعد تنقیه آب بنفشه و نیلوفر و آب بید و گلاب و آب کا هود و آب غلب الثعلب
و غیر آن بر سر نهند چنانچه در علاج صمدی حار سافج گفته شد و آنرا که از بخاری و خشکی ریخ باشد این آنها بار و غن بنفشه و روغن سید بکار برند و بعد استفراغ شیرینان
در روغن منتر تم که و دیار و غن منتر تم خیار یار و غن نیلوفر و زینی چکانیدن صاحب بخاری و خشکی را سود دارد و آنرا که خشکی سخت غالب باشد شیرینان بر سر و زینی
و شیر خرب بر سر نهادن نافع بود لیکن اگر قوت ضعیف باشد بعضی شیر بنفشه و نیلوفر و غن خشک و گل سرخ و کشکاب جو و اندکی بابونه در آب پیزند و روغن بنفشه
برین آب ریخته بسیار بخار آن دارد و چادر بر سر او کشند تا بخار بیرون نرود و هرگاه بعد از این تدابیر و گشتن یک هفته صمدی نازل نشود باید دانست که حیات
بتخلیل است از بابونه و غن صمدی و اگر تب نباشد در حمام بریزند و آب نیم گرم بر سر بریزند و بعد حمام طعام کاهود و سرکه خوراندند و روغن بابونه بکار برند و آنرا که تب
ضادها در دماغها از روی دور دارند و عوض آن سرکه و گلاب و صندل و کافور و بنفشه و مانند آن بپايند صفت شربت آلو آلو سیاه بزرگ راشته در آب
که سه انگشت بالای آن باشد بخورند تا مدام شود پس بالیده آب با گلاب بقدر حاجت آمیخته صاف کنند و نیم وزن آلو شکر افزوده بقوام آردن طبع را نرم
کند و در جمیع امراض گرم مفید بود و اگر حاجت آید از نیم دانگ تا یک دانگ سقونیان در آن حل کرده بدیند اسهال تمام کند صفت جلاب که ملین طبع مفید
درشتی خلط و صاحب قوی و نقوع و فایح را اگر حرارت ریخ در آب آمیخته عوض مار السمل دهند شکر طبرزدیک من در سه من آب با کش نرم پیزند و کف دو
کرده بقوام آرد و آب سرد آمیخته بخورند و اگر حرارت سخت قوی باشد بر هر من شکر یک من لعاب اسفندل و سه من آب با گلاب افزوده بقوام آرد صفت
نقوع پیله پوست پیله زر و تمر مندی و مویز منشی پستان هر یک سی عدد فلو س خیار شنبه بنفشه هر یک دوازده مثقال لوی سیاه بست دانه همه را در سه من آب
گرم تر کنند و یک شبانه روز بپزند و هر صباح مقدار مقدار درم از آن صاف کرده بست درم شکر انداخته بخورند و دیگر نقوع پیله و طبع پیله و مسهل لطیف بپايند
ترش و شیرین و حب بنفشه در احوال سابق و صمدی مذکور شد و این مطبوخ بنفشه نیز نافع غلب است دانه اصل السوس مقشر نیم کوفته ده درم بنفشه
هفت درم فلو س خیار شنبه و آن حل کرده صاف نموده بخورند و نقوع صبر نیست آب کاسنی افزوده یک من صبر سقوطی بست درم هر دو را در شیشه کرده و
آفتاب نهند و بوقت حاجت مقدار سی درم بدهند و در اجزای ضما و شیان مائیکه در قولی عیسی گشت گل سرخ من عود صندل سرخ داخل کرده و هر یک
یک جزو و افیون نیم جزو گرفته بر سر نهند و چارچه بسره تر کرده بالای ضما و پو شند و آنرا که در دبیتر کند کافور و افیون هر یک یک طسوج بروغن بنفشه یا روغن بنفشه
در گوش و بینی چکانند و این همه بعد تنقیه بکار برند و غذا آنچه صمدی حار سافج گفته شد تناول نمایند و سبب گوید که علاج صمدی حادث از زیادتی مره صفرا و استفراغ
صفرا از اسهال است نه باخراج خون بلکه ادویه که شان آنها اخرج این خلط بود مثل مطبوخ فوکه و یا غیر آن ممول از بنفشه و پیله و تمر مندی و آلو سست اگر خلط صفرا
بسیار باشد و احتیاج اسهال زیاده افتد و دار السقونیان قوت دهند اگر فراج تحمل بود و بعد تنقیه مریض ماهر و ات مثل شیر تخم خرفه و خیارین بپزند و آب را با آب
میخوش بنوشانند و امر بکیدن انار کنند و هنگام قبض طبع آب تمر مندی و آلو بخار با جلاب بنوشند و آبیکه در آن جو و نیلوفر و کاهود و کاهود و پوست خشکاش چوشانیده
باشند و یا آب سرد بسره که و گلاب و روغن گل بر سر بریزند و بروغن بنفشه و کاهود و سقونیان و تفویق راس و جبهه بدان کنند و نیلوفر و بنفشه بپايند و صندل کافور
و اندکی افیون و اقاقیا آب کاهود و آب حی العالم سرشته بر جبهه و صد غنین طلا سازند و اگر صمدی خلق عظیم آرد و از ردت در این ادویه افزایند و بالاسه

طلایه اسرب باریک نهاده بر بند تا حرکت شریان منع گردد و تصاعده بخار بسوی سر کم شود و غذایان صاف بخورند و با قبول بار و رطب و هند و پراستعمال
مزورات اقسام و زرد و چون صداع ساکن شود مایه سفید شدید البیاض بسره که یا زرد و بعضی بسره که یا چوبه مرغ معمول آب غوره یا بسره که کشنیز یا زرد و زرد
این الیاس گوید که علاج این نزدیک علاج صداع دوسوی است بجز آنکه در معالجه این میل باشیامی بار و رطب بیشتر و ترک فصد و اسهال طبیعت مطبوع بلبله
باید و اینها مل طبیعت بار الفواکه مثل آلو و عناب و ترهندی و پستان و بلبله زرد و کابل نمایند یا سکنجبین ساده و شربت و زرد و هند و شربت بنفشه و شربت شکر
در بوب فواکه بار و خمیره بنفشه به هند اگر بادی سرفه و بجه الصوت باشد و غذا مارا الشیر اگر کتب باشد و الاغذیه ماش متشبه با سفناخ و مغز بادام و هند اگر سرفه و زرد
آواز نباشد آب انار این معصور ششم آنها و شکر سفید و ترنجبین تمییز کنند و غذا مزوره آوجلی یا ترهندی یا انار دانه یا زرد شک مغز بادام و شکر و کشمش سازند و اگر صداع
شدت نماید و امر عظیم گردد و خوف حدوث سرسام حار باشد پس در اسهال طبیعت بار الفواکه و حقیقهای نرم بمالند و بادام سبز و بلبله و بلبله و بلبله و بلبله و بلبله
زمان سحر طمانند و چاره که و و خیار و عناب و تلخ تر و کاه و جوی کوفته نه یا بسره که آب سرد بر سر ضحاک کنند و اگر به و برگ فی سحر کوفته نه یا بسره که آب سرد
ضحاک کنند نیز نافع بود اگر چیزی ازین حاضر نباشد آب سرد بسیار بر سر زرد آنگه سردی او محسوس شود و لقمه سر برسد و کافور و صندلین و گلاب بپوشند و اینها
سویق و گلاب و سرکه نافع بود و یا بر صندلین و پیشانی و تارک سرشیاف مائتا و صندل و گل سرخ و کافور و یا اسجول بروغن بید و بنفشه طلا کنند و اگر در دشت
باشد اندک کافور در آن افزایند و اگر در سر بخارات غلیظه و دوی و طنین باشد سبرات قویه از آن دور دارند و روغن بابونه و سرکه بکار برند و بلبلین طبیعت بجهت بلانی
که در آن حساش ملطفه مثل بابونه و شربت و حله و مانند آن بود یا بیکر و و جلاب اصل السوس متشکر کوفته سه درم و بنفشه خشک سه درم و شکر سفید و ترنجبین
هر واحد درم بنوشانند و غذا مزوره ماش متشبه و تخم متشبه مغز بادام سازند و دست و پا آب گرم مطبوع سبوس گندم بشویند و اگر با صداع خلق و کرب و
اضطراب و زردی چشم باشد آب انار بخورند ششم آن افشوده و اندکی گلاب و سرکه یا مارا الراتب یعنی آب ترش که بالای دوی آید بنوشانند و غذا اقسام و بار
و هند و در ساکن بارده نشاند و زیر بادکش سرد مبول گلاب جلوس نمایند و آنچه خاص ایشان را نافع بود خوردن آلو خشک و شمش و حامض و به و ام و دست
و آنچه میباید حارست قیام در حمام حار یا آفتاب یا نزدیک آتش و دخان و قبض طبیعت و شراب صرف و پیاز و گندم و سیر و شنبلیله و جرجیر و حله و شیر
و چند قوی و بخار باشیامی گرم مثل کندر و مشک و غالیله و فافا و و صبر و بوی بد قوی اگر آنکه مثل بوی مراد و جلود و رطب و گلو و قطران و خوردن یا شمیدن
زعفران است و آنچه مضر ذیاب است کرفس و فراخ و غیره است که در علاج کلی امراض و ماغی مذکور شد و شمیدن سرکه و ماغی رافع و دود خوردن آن
مضر بود و صفت دوائی که اسهال صفراوی برقی نماید بیکر ند پوست بلبله زرد و زده درم تا بست درم دو کوفته در سه طل آب ترنوده آتش نرم بپوشانند تا بیکر طل
آید صاف کرده بست درم شکر طبرزد یا ترنجبین یا زده درم داخل کرده بنوشند و اگر با صداع سرفه باشد از بلبله و مانند آن اجتناب و زرد و این دوا استعمال کنند
که اسهال صفراوی است که دفع بختون صدر نماید بیکر بنفشه پنج درم نیلو فر چار درم عناب پستان هر یک بست عدد تخم کاسنی سه درم اصل السوس
متشکر کوفته سه درم آلو شیرین بست عدد تخم جازی سه درم و در سه طل آید بپوشانند تا نصف بماند و شکر یا ترنجبین ده درم و فلوس خیار شنبه ده درم و مالیده صندل
کرده بنوشند و صفت همی که اسهال صفراوی جذب از دماغ بقوت غیر اضرار بدماغ و مقینه بدن نماید بیکر بنفشه دو درم تمونیا خالص مشوی نیم دانگ و دو
ترید سفید مصمغ محفوف محکوک بروغن بادام چرب کرده یک درم رب السوس نیم درم پوست بلبله زرد یک درم کوفته بنجیه آب خالص سرشته بهما سازند و این
شربت است صمغ بخورند و این چنین اسهال صفراوی که بنفشه یک شال شربت که تمونیا مشوی یک دانگ ترید مصمغ یک درم رب السوس یک دانگ ساینده بنفشه
خیار شنبه سرشته صمغ بخورند و اگر از حب که است کنند نیم دانگ تمونیا مشوی و شل شربت آلو یا شنبه بخورند که در اسهال صفراوی عمل نیک نماید و مقینه بقوت و تلفیق
و شربت اجاص پنجاه درم بنوشیدن صداع حار و حمیات گرم و برقان را نافع بود و کسی را که محتاج بمسهل قوی نباشد و مطبوعات و جوبات بدو آتفه را قبول
کنند نیکوست زیرا که غشیان و کربانی آرد و صفت آن در قول جرحانی گذشت و این صداع حار را در ساعت تسکین و هرا نیون یک مطبوع پوست شمش یک درم
ساینده آب کاهو طلا کنند و یا تخم کاهو آب آن ساینده بر سر طلا نمایند و خوردن کاهو بسیار نافع است و صفت حب که برای سرفه است یا زرد بیکر بلبله زرد و

کوفته و ظرف چینی یا شیشه کرده بر آن چندان آب اندازند که چهار انگشت مغموم بالای آن باشد و سر ظرف بنده کرده یک دو هفته در آفتاب داشته باشند بکشدند
 دیگر آب بر آن لبلب ریخته بدستور آب او بکشد بکارد تا آنکه در لبلب طعم آن باقی نماند پس آن آبها را جمع نموده در آفتاب یا بر آتش ملایم گذارند تا غلیظ شود و در دست بکشدند
 با دام چرب نموده حسب بسته از چهار درم تا هفت درم بخورند بکلاب که این صفرا بر فرق بر آرد و نفخ مملو بخ لبلب بخشد چندی گوید که شربت نیلوفرو بنفشه و بکشدند
 استعمال کنند اگر با دوی سرفه نباشد و شربت ششاش و خمیره بنفشه مع پستان اگر با سعال بود و تلبین طبیعت بلینات و قهقهه کنند یعنی که آن معده و ر
 شدید ضرر است که اگر بشیرکت معده باشد و این مملو بخ نافع است اگر احتیاج تنقیه باشد لبلب زردیچ درم لبلب کبلی پنج درم تمر هندی پانزده درم سر بچین درم
 بر سم سهو و مرتب ساخته صبح بنوشند و این شربت آلو مسهل نافع جمیع امراض صفراوی است آلو صعد و تمر هندی سه اوقیه بنفشه و اوقیه تنه و نیای شوی یک نیم
 زعفران نیم درم تربید یک درم ترنجبین یک رطل قند سفید یک رطل شربت چهل درم و این حقنه امراض صفراوی دماغی را بسیار نافع است و بر فرق اسهال کند
 حرارت پیدا نماید بسوس کنند در صرد بسته یک قبضه جو متشرب یک قبضه بنفشه سه درم تخم خطمی سه درم عناب بسته عدد پستان بسته عدد نیلوفرو چهار درم
 سنای کلی پنج درم در سه رطل آب بپزند تا کم از رطل بماند در آن شکر یا ترنجبین ده درم روغن بنفشه یا کچند ده درم حل کرده حقنه کنند و این حقنه تسکین حرارت خوبه
 تشنگی کند آب کشاکش و اوقیه لعاب اسفنجی روغن با دام شیرین روغن کدو هر واحد یک اوقیه همه را با هم مخلوط کرده حقنه نمایند که لطیفه حمی و لیسب عجیب است و در آن
 سر و تبار مستعمل در صداع لطف و اسهال است روغن گل و روغن نیلوفرو و روغن بید و روغن بنفشه و روغن تخم کدو و صنعت هر یک سر و تبار مستعمل است
 سوط و شوم و ضاد و لطف و در احوال سابق گذشت و هنگام شدت در این لازق بکار برند بزرگ شایف مایه شاد فلفل گل سرخ صندل هر واحد یک جزو افیون
 عشر جزو بانزوت آبیخته بر صندلین بچینانند و بالایش قطعه باریک اسرب بندند و این دوا میبرد برای هر دردی که سببش حرارت باشد نافع است تخم کاه پلو
 خشک شش تخم خرفه با قهقهه بنفشه کاه هر یک یک درم افیون یک طسوج بلعاب اسفنجی آبیخته بخورند و حق است که نزدیک بخد رات قهقهه نشوند مگر آنکه در بد خشی
 رسد و با کماله استعمال آنها از خارج بدن اولی است و مخلوطه مائعات طیب الرائحه مثل آب سیدب و بکلاب و غیره است در شیشه مملوب بصندل و کافور و مشک
 کنند و ادیان طیب الرائحه مثل روغن خلط و روغن بنفشه و مانند آن و گوایه آن لفظ عجی است گویند طلع یعنی شاد و مضروب چنانچه قول شیخ الرئیس در علاج
 صداع تابع حیات با غلظت شادمانیست و این مخلوطه میرد مقوی دماغ نافع صداع و سرسام حارست صندلین کلاب آب خیار سرکه شیر زنان روغن گل غلط
 ساخته ضاد و کند این فوج گوید که اسهال با رالفوا که حب بلبل و حب صبر و غیره نمایند و هر یک از آن در سابق مذکور شد و با آب کاسنی بنفشه و جوش داده گفت
 او بر دارند و یک اوقیه صبر در آن انداخته چند روز در آفتاب بدارند بعد از آن از یک اوقیه تا سه اوقیه بنوشند و اگر در بعضی را چیزی از اوجاع سفلی باشد یک درم یا
 دو درم کثیر در آن داخل کنند و پارچه را بر برف سرد کرده بر سر نهند یکی بعد دیگری تا آنکه سردی محسوس شود و بقر سرد و هر روز کشیند خشک بکند و درم شکر
 بخورند و بنفشه شمش و آب آلو و آب توت شامی و آب انار ترش و مانند آن لزوم نمایند و مخلوطه معمول از روغن گل و جزو کلاب سرکه خمر هر واحد یک جزو بپزند
 تا یک ذات گردد و بر برف سرد کرده بر سر نهند و روغن بنفشه بر برف سرد کرده بر سر نهند و یا خشکش بارده مثل برگ بید یا برگ خطمی یا بنفشه یا گل سرخ یا کشینز
 سبز یا برگ کاه یا عنب الثعلب یا برگ فی یا خیار یا باد رنگ یا کدو یا قطف یا قهقهه یا فی یا حی العالم یا عصبه الراعی و مانند آن مفرد و مرکب کوفته بر سر نهند و ضاد
 نمایند یا آب آنها سرد کرده بر سر نهند و با این همه آبها یا اکثر آنان یا روغن گل بپوشانند تا روغن بماند سرد کرده بر سر نهند و طوبه سلطان زنده کوفته سوط نمایند و یا سوط
 طباشیر و مشک که در علاج صداع حار و قول صاحب کامل گذشته بر روغن بنفشه یا شیر و خمران سفیدی بچینه مرغ رقیق بچکانند و اگر در سر بخارات بسیار باشد و در
 مخدره مثل عصا رخشش و بیروج و مانند آن استعمال نکنند مگر آنکه بخوابی شدت کند که درین هنگام ششاش و نیلوفرو و جوقه جو شاییده آتش بر سر بزنند و شیر زنان
 یا شیر بز بر سر و شند و اگر در بعضی صنفیت باشد از دوشیدن شیر بر سر حد کنند و عوض او ضاد معمول از بابونه و خطمی و پوست ششاش و نیلوفرو استعمال نمایند و بر صندل
 صندل و کافور و آب بیروج و آب پنج طلا سازند و غذا پست گندم مکرر آب گرم شسته و شربت آب برف مفید و یا نان سفید سه بار در آب تر کرده بتدیل آب نمک
 ناستق گرد و پس چیزی از آنها می ترش تا بعضی مثل آب انار شیرین و ترش بر آن ریخته بخورند و بدار که از کدو و خرفه و قهقهه یا فی و سرق و خیار باست و آب بکشد

در

بقدر وجود بلغم بسیار بی غایک برآرد و اگر غلط بسیار غلیظ بود بهر لطیف او را اصول که از پوست بچ کرفس و سیلخه و اینسون و سنبل الطیب و شیخ ارمنی و صندل
و غیره ساخته باشند بقدر بخواه درم با شربت اسطوخودوس و شربت لیوهر واحد یک اوقیه باریک اوقیه گلشن یا باروغن بیدارنجیر از یک شقال تاد و شقال دروغن
شیخ سه روز یا پنج روز و ده دقیقه بچوب مذکور کند و یا این مطبوخ منقح دهند و نیز منقی بست درم ریشة خطمی پرسیاوشان هر یک سه درم سعدیک شقال اینسون بادین
صندل هر واحد یک درم چوشانیده صاف نموده درم گلشن حل کرده باز صاف نموده پانزده درم سنجبین بزوری اضافه کرده بپاشانند و غذا شور بای چوب زغ
یا نان یا چلا سازند و بعد از منقح نمایند و بعد از منقح غرض منقی راس بلبل آرد و روغن یا سمین یا سداب یا سوسن یا روغن گلچکان یا روغن هندی بر سر
مالند و از اضمحله و سحرطات و شومات و کمادات و غیره که در علاج صداع بارد و ساق گذشت بکار برند و خوردن حبس قوی یا حبس صغیر بقول در هر هفته یکبار
یا دو بار بصورت بقیه ماده سفید بود و استعمال بلبله مربی و دسیدالورد و اطر فیل اسطوخودوس سفیدست و مداومت همچون الطماکی و اطر فیل سسل درازاله صداع
مزمین از مجربات را قلم است و ایضا بعد از منقح بهر تعدیل و تقویت اسطوخودوس ماشه ملوده باطر فیل سرشته بخورند بعد از منقحی ده دانه بادیان هفت ماشه چوشانیده
بنات داخل کرده دهند و اگر تقویت دماغ و دل مطلوب بود اسطوخودوس سوده بدو المسک قندل یا حار سرشته تناول نمایند بالا لیش عرق بادیان عرق غنیمت
بنوشند و اگر طبع قبض بود و ضرورت اخراج بلغم باشد یا بچ فیرا چهار ماشه باطر فیل کشنیری سرشته بخورند و عرق شاهتره عرق غنیمت یا هر یک یک تونیم گرم
بنوشند و اگر با وجود آن مزاج ملین یا بس بود یا بچ را بر روغن بادام چرب کرده باطر فیل صغیر سرشته همراه لعاب بدهانده و ماشه و عرق شاهتره یا و سایر بنات بپزند
و اگر صغیر یا بلغم مرکب بود اسطوخودوس گل نیلوفر هر یک چهار ماشه چوشانیده شربت بنفشه داخل کرده تووری سفیدشش ماشه پاشیده بدهند باز گل بنفشه چهار ماشه
در چوشانده افزوده اطر فیل کشنیری بدل تووری کنند و یا اسطوخودوس گل بنفشه گل نیلوفر پرسیاوشان با شربت بنفشه پستور بپزند و یا اطر فیل کشنیری همراه
بادیان گل بنفشه چوشانیده گلشن داخل کرده بنوشند و در دوم بر غایت انجوه و در اعضا سورنجان ماشه سوده باطر فیل آمیزند و شاهتره شش ماشه در مطبوخ فایده
و استعمال اطر فیل بلبل معلوم نیز سفید بود و اگر صفرا و خون هر دو با بلغم مرکب بود اطر فیل صغیر خورده شاهتره شش ماشه موثر منقی ده دانه گل سرخ بادیان هر یک شش ماشه چوشانیده
دهند و یا اطر فیل کشنیری همراه پرسیاوشان شش ماشه انجیر زرد چهار عدد شاهتره چهار ماشه چوشانیده بنات داخل کرده بخورند باز اگر غلبه صفرا و خون زیاده معلوم
شود و کشنیر خشک چهار ماشه گل بنفشه شش ماشه عوض انجیر افزایند و پاشویه حار از گل بابونه و اکلیل الملک و خطمی و غنیمت و زوفای خشک و حاشا و خرو
و نمک طعام و سوسن گندم و نام و چوب چینی یا غنیمت نیز بصداغ بارد و سفیدست و برنجاسف حلبه اسطوخودوس برگ اهل و تخم آن و غیره که در قول مسجی و چوب
بیاض صاب حاجت در آب چوشانیده ادرنگاب بران نموده بآتش نطول کردن نافع صداع بلغمی و اقوی از همه تدابیر است و چند قطره آب آن در گوش و بینی نیز
چکانند و از شومات نافه پیر رویه است و این شوم هم فلع کلی دارد و چندید شربت مشک شونیز بران جمله را در پارچه باریک بسته متصل بپویند و ضماد و قرفل زنجبیل
بزر را بلغم هر یک ماشه افیون نیم ماشه بعد از منقح است و این ضماد هم بعد از منقح بصداغ لقیه کفایت کند و موجب بلا تخلف است چندید شربت فریون خردل هر واحد
یک درم افیون ربع درم در شراب کهنه حل نموده ضماد کنند و کذا مر چندید شربت فریون هر واحد یک جزو افیون ربع جزو در آب سداب حب بسته بروغن چنبیلی
یا قسطه ساینده طلا کردن مفید صداع بارد و مای است و ضماد با بونه اکلیل بچ کبر گل سرخ سداب کرو یا کون سنبل الطیب و عود شربت نیز نافع و اکثر ضماد شربت
فقط و در چینی صرف و خردل بسکه سوده یا فریون در آب مزخروش حل کرده کفایت میکند و جالینوس گوید که اگر فریون بروغن لطیف مثل روغن بابونه طلا ساند
در ساعت این صداع را ساکن کند و با وجود این بدوای دیگر حاجت نیست و ایضا او گفته که سن در صداع مزمن ضماد سرگین که بوتر صحرانی و حرف استعمال میکنم
و در شفا العاجل از منقول است که در صداع بارد و ضماد پوش در بندی مرکب با جوز بو او قرفل و اندکی زعفران در گلاب استعمال می نمود و فلع عظیم میکرد و طلا
روغن فریون و ضماد و کذا این ترکیب نیز مفید صداع مزمن است و طلای سقونی بقدر عدسی بروغن گل ساینده مزیل صداع مزمن است و سحوط مغز مخم سرس
باریک ساینده بقدر یک سرخ و یا برگ نور سینه کثیر خشک کرده سوده منقی دماغ از طوبت فضلیه است و مرزخوش فلفل گرد و ایشینخان تنباکو دودر بندال و غیر
ماشه زعفران و دوسر که فقه بنفشه سحوط که درن سحوط مزیل صداع مزمن از مجربات او شادی مرجم است و کذا سحوط مشک نیم ماشه در روغن بادام پارو منقح

و چند بیدتر و کند رساوی و در شراب بکافی مرسته بر سر طلا نمایند و این حب در دهن دارند و بدان غرغره سازند تا قرقا و خردل و برگ مرزنجوش ساییده و شکر و غیره
منقی بسکه سون یا سینه و شل با قلابهای کهن سازند و در دهن بدارند و چون اراده غرغره بدان کنند در صبحی خل کرده استعمال نمایند و طعام مفید باغ همول از قلاب
یا توبه یا درج و یا قلابهای کهنی و روغن جوز و ابازیر و لوم حصید و لوم طیب و سحرانی و نخود آب بنیر و در روغن جوز بهند و نان خورش بکف خردل و زیره و دمری و سداب سازند
و مار الحسل مطبوخ بنوشند و تمامی بنیز با ترک نایم شیش سیفر یا یک تخته بدن کنند اگر خط مشمتک در بدن باشد بعد از تقطیل غذا و تلطیف آن بصل آرند و با زیره و غیره
کباب بریزد و منقبات که در علاج امراض دماغی مضمی مسطور شد استعمال نمایند تا آنکه از آن شروع کرده بتدریج بقیه ایند و بعد از آن باجات دیگر که با جاندار شد
بصل آرند و ایضا آنچه اوجاع سر را تسکین دهد و چه آنچه استعمال و در علاج امراض دماغی بار و در طب و آبست بکار برند و استعمال حاجین تریاق و دمنه که بترتیب نافع بود
اطمینان صمداع بار و ابتدا برایشان موی سر کنند پس بکینه و در شقال و فرفیون و یک شقال بوق و در شقال سداب بنی و یک شقال تخم حبل و در شقال خردل و در شقال
آب مرزنجوش مرسته بر سر طلا نمایند و از اطمینان جمیده فلفل شقال افضل روغن زعفران شقال و فلفل فرفیون سداب شقال سرگین کوبتر و در شقال و در کرک که ساییده طلا
سازند و ایضا طلائی فرفیون و فلفل و بوق و ایضا فرفیون و زعفران و صبر و مر و غیره که در قول سچی گذشت آب سداب طلا نمایند و از اطمینان جمیده برای این صبر
خود و تحقیق بار و در دهن نیست که بسنگ مصری طلا نمایند که این شد یا نفع است و ایضا فلفل سفید و زعفران هر واحد و درم فرفیون یک درم سرگین کوبتر و در شقال
یک نیم درم مرسته بر پیشانی طلا کنند و ایضا صبر فرفیون و صبر فرفیون قسط عاقر قرقا فلفل شرباب کنند طلا نمایند و ایضا دوائی ذیل العام و آن قوی است
و ایضا فلفل و قوس زعفران هر واحد و در شقال فرفیون نیم شقال سرگین کوبتر یک نیم شقال سیاهی و دوات یک نیم شقال سرکه هندو را حاجت و این ادویه گاهی کسوف
بر قوی یا با تخم شیر یا سفیدی بضمه دگای صبر استعمال میکنند و در جات اینها مختلف است صفت سوطات نافع صمداع بار و از آنجا سوطا و شیر است که در
علاج صمداع بار و سافج مذکور شد و کذا مویانی چند بیدتر و شک و فسی گفته اند که چون بهفت بزرگ صفت و هفت دانه خردل در روغن بنفشه بود و سوطا کنند یاغ
است و آنچه بگوید که در شقه شک و عنصر و صبر است که بقدر حدس ازینها گرفته هر وقت سوطا نمایند و آنچه سوطا و برای صمداع بار و میکنند و تخمین و بنفشه میکنند و روغن
شحم حطل است و یا روغنی که در آن عصاره قنار الحار که اخته باشند و آنچه قوی درین باب شد یا نفع گمان کرده اینست که بکینه آب برگ شقال و آب آفتاب و
از آن سه قطره ناشتا سوطا کنند و یا با تخم روغن بنفشه بکینند و اسفید باغ بسیار چرب بنوشند و آنچه درین باب ستوده اند اینست که بکینه زهر مرکا و سر مرکا و رنگ
در دهن مویانی و در دهن مشک یک درم کافور نیم درم و از آن سوطا سازند و ایضا بکینه زهر مرکا یک نیم شقال صول السون یک شقال فرفیون یک نیم شقال عمل صفت یک نیم شقال همد آب
بنفشه چند و آنچه بقدر دانه جا و در آن لؤلؤ میل مینی چکانند و ایضا فرفیون و فلفل زهر مرکا و آنچه صفت همد آب چند مرسته و بنی چکانند و ایضا سوطا نافع و در دهن بنفشه است
شقال بوق و ساق هر واحد چهار شقال بار یک ساییده با بوبه و بنی رسد و در دهن سرخود بر داشته بقوت تهت شاق آن نماید و ایضا شونیز چهار شقال عصاره قنار
دو شقال نوشادر و دو شقال بر روغن زنیار و روغن قنار الحار مرسته اند و در دهن بنی بدان طلا نمایند و بوی او و طبع بقوت تهت شاق نماید و چون از سر و دلو بهت بسیار
فرود آید در آن هنگام بنی را با آب گرم بشویند صفت او آن که بر سر صاحب صمداع بار و دوی تان جمیع روغنهای گرم و روغنهای که در آن شبت و پودینه مرزنجوش
و شیخ دنام و سداب و برگ غار بنفشه باشند و آنچه در علاج امراض دماغی بار و دهنی مذکور شد از آن نافع است و حال روغن لبسان ها بنما سلام شده و این برای صمداع
و قنار الحار و شونیز و عصاره قنار الحار و بجز مریم و نظرون ساوی ساییده و بنی و مندر و یا شونیز و عصاره
قنار الحار و یا شونیز و آنکه صمداع صاحب کامل گوید که در این ابتدا با استقرار غلغم از حب اراج و حب قنایا نمایند اگر فصل من قوت ساعد باشند و
بعد از آن غذا و تلطیف آن کنند اگر لطیف نباشد بهار الاصول مع روغن بنیر و روغن بادام تلخ کنند سه روز و یا پنج روز بنوشند بعد از آن حب مرکا و بجز مرکا و اگر
نماند نشد و یا باج بالیوس بقدر حاجت و بهند و بعد از آن غرغره با یاچ فیقراس مسکین یا خردل یا با عاقر قرقا یا مار الحسل کنند و بعد ازین اضمده و فطولات که در
علاج صمداع بار و سافج گذشت بصل آرند و قنار الحار و استقرار غلغم صمداع صاحب زهر در هر هفت یک و در مرتبه نافع است و بعد از غذا شل صمداع بار و سافج نمایند و
عنا و نافع صمداع بار و کینه است فرفیون و فلفل سیاه و هر یک شقال سرگین کوبتر و در شقال بار یک ساییده بسکه که مرسته بعد خلق مرضا و کنند و اگر قوی کوب

بکینه

مخلوط آب مرزنجوش و یا بنفشه یا آب زکوة طلا کنند نفع دهنده طلا بخردند نیز نافع است و آب برگ برنج سب و یا آب برگ فخنکشت مع روغن مرزنجوش سوط
کنند و سوط را بمویائی مع روغن بنفشه یا روغن بلسان نیز مفید بود و سوط بعضا زه قنار الکاح مع شیر و خمر صداع مرصع بیضه را نافع است و خنک و بصیر و روغن گل
و سرکه سودمند صفت حب صبر نافع صداع المعنی صبر شش درم صمغ کله چهار درم تربیده درم گل سرخ سه درم حب ساخته دو درم وقت خواب بخورند و این حب
منقی دماغ از غلغله است پوست ابله کابلی درم صبر چهار دانگ صمغ کله اینسون هر واحد یک نیم دانگ همه را کوفته آب کرفس حب سازند و این یک شربت است
و صبح آب یک گرم بخورند و این حب نیز نافع صداع المعنی است تربیک نیم درم ایارج فیکر یک درم شم غم غفل نمک هندی هر یک دو دانگ مقویا خود خام اینسون مثل
هر یک دانگ باریک سوده آب حب سازند و این یک شربت است و اینها این خنک و بکار برند و فزون بوق سفید هر واحد دو مثقال سداب صحرانی مثقال نیم مثقال
و خردل هر واحد یک نیم مثقال باریک سائیده آب مرزنجوش شسته بر سر خماد نمایند که این صداع کنند که از غلظت غلیظ بارد بود نافع است و این دو واحد را کشته بارد
و یعنی را نافع موی سر را ترشند و نمک نیم کوفته یک کف در آب یک رطل حل کنند و خنک اضافه کرده بر سر خماد نمایند و همه شب نگا هارند و صبح بشویند و بایر
که سائر تریه صداع بارد و سافه از صناد است و قطرات و سوطات بعد تنقیه و خنک های قویه و اندیه منجمه بمغفله لعل آورند و این در نافع صداع کنند است و شربت
همان نفعی است که در تول شمع گذشت و اگر آنرا بروغن سون شسته در سرخین طلا کنند نفع بخشند و اگر کبابه سائیده بگل آب شسته بترارک سوطا کنند صداع
بار در آمد و در سید اسمعیل مینویسد که اول تدبیر تنقیه باید کرد و حب منقیون و قوقا یا و صبر و شنبلیله و ایارج فیکر و شم غم غفل و مانند آن و اگر ممکن بود حقه سارجل
آورد و بعد تنقیه غرغره کردن و روغنهای گرم بر سر نهادن و در بینی گوشت چکانیدن و قطرات سوافق و عطسات و بخورات و طلای موانعی بکار بردن صفت
حب صبر یک نیم صبر سقوطی دوازده درم ابله کابلی چهار درم صمغ کله سدرم گل سرخ اینسون زعفران هر یک درم کثیر دو درم بر ستور حب سازند شربتی و در وقت
خواب بر سبیل شنبلیله و یک صبر یک درم تربیده درم شم غم غفل یک نیم دانگ مقویا مثل کثیر هر یک نیم دانگ آب یا آب کرب یا آب بادیان حب سازند و این هم
یک شربت است حب ایارج ایارج فیکر یک درم شم غم غفل اینسون هر یک دانگی و نیم اقیون و دو دانگ مثل و کثیر هر یک دانگی آب کرفس حب کنند و آنجا که حاد
لبوی تر باشد ایارج روغن و جالیونوس و لوغایا و مانند آن دهند صفت حب که یونانین ماسویه ساخته است ایارج فیکر هفت درم ابله کابلی چهار درم نمک هندی
سه درم کرفس غارقیون بسفنج فراسیون هر یک سه درم تربیده درم تخم انجور پنج درم اقیون چهار درم کوفته نیمه حب که کشته بقدر غفل شربتی و دو درم دانه مثقال
بر سبیل شنبلیله و شربت یک شربت بدهند صفت حب ایارج ایارج فیکر تربیده هر یک درم شم غم غفل نمک هندی هر یک دو دانگ باقی اجزاء هاست که در ذیل است
کامل گذشت و آنرا که این حب فائده ندهد دیگر بدهند درم اقیون و بست درم موزنی و در یک سن آب پیند تا ثلث یا نصف کرده ایارج ارکا غایر چار درم
نمک یک درم داخل کرده و مانند غرغره ایارج فیکر عاقر قرقا کوفته در سنجید و آب کاهه حل کرده بدان غرغره کردن موافق بود و دیگر عاقر قرقا سخته خردل پخته
بجای کبره را سوده بسیل شسته بسکه غصص حل کنند و بکار برند و دیگر مرزنجوش سخته را دانه شرب صبر مساوی سائیده بسنجین عسلی حل کرده بکار برند و پودینه شربتی و شربت
و قیصوم و شربت و غیر آن که در قطول بقول میگی گذشت جو شاییده سر بخاران دارند و آب آن بر سر ریزند طلا فزون در روغن یا سمن یا سوسن یا سائید تا شش درم شود
طلا کنند که در حال درد نباشد و سوط شونیر چهار درم نوشادر تربیده هر یک درم و در بعض نسخه عوض تربیده بوق آورده اند همه را بکوبند و به نیزند و بروغن یا سمن یا روغن کاه
تخلی حل کرده داخل بینی طلا نمایند و چکانیدن روغن یا سمن و قطره سداب و شربت و یا بونه و مانند آن در بینی و گوش سود دارد و آنجا که در و صعب باشد چندید شربت
فرقیون هر یک نیم دانگ بروغن سوسن گداخته در بینی چکانند و نام سداب و یا بونه و نسرن بویانند و پیش او عود و سندروس و طر فالبوزند و غفل و کندش و
چندید شربت سوده در بارچه بسته بونید تا عطسه آورد و در حمام گرم نشستن و آب گرم بر سر رفتن و روغنهای گرم مالیدن سود دارد و محرز که یا گوید که چندید شربت
و فرنیون و خردل و اقیون همه با شرب سائیده طلا کنند تا بابت بن قره گوید صبر درم و فرنیون و قطره هر یک دو درم صمغ زعفران و انزروت هر یک یک نیم درم کند
سه درم شرباب پیند چند آنکه غلیظ شود طلا کنند و پاره سرب بالای آن نهاده برینند و آنرا که دماغ گرم و ضعیف باشد این اوویه بسفیده تخم مرغ و روغن گل و سرکه حل
کنند و آنرا که باین صمغ بی خوابی پدید آید روغن شربت بر سر ریزند و گوش در بینی چکانند و شربت بانج سوسن آسمان گونی در آب پیند و آن آب بر سر ریزند و آنرا که بپینا

نسخه حب صبر

نسخه حب صبر

نسخه حب صبر

کنند و اگر گران ظاهر گردد و فصدی که کل نمایند و اگر مانی از فصد باشد حجامت قضا نمایند و خون بجز حاجت گیرند و اگر عاف صداع و نقل مرصع زیاد کند و صبر او
 گشتند یا مالیدن طرف موضع دیگر و بستن بازو در آنها حکم و نهادن محاجم غیر شرط بر هر دو پستان و بر ساقین و بر پشت ضما و مسخن قنار برای تسخین رگ اجوف
 کنند تا که آنچه در سرست بسوی آن بجنب گردد و گاهی که عاف ظاهر گردد و در وقت مزاج دماغ بر حال خود باقی ماند و مانع از قبول مضج بود و علاجش بعد اتمال
 همه تدابیر مذکوره دماغ و وسط سرست و آنرا جماعتی از متقدمین ذکر کرده اند و گمان من حاجت دماغ در مثل این بلاد نیست و اگر احتیاج آن گردد در بلاد صقالیه
 و روس و سایر بلادان شدید البه و باشد این همه البه گوید که اسهال بحسب صبر و حسب ایارج کنند و روغنهای گرم مثل روغن بام و خبثی و یاسمین و زیت
 بر سر مالند و آبی که در آن سداب رطب و بابونه و اکلیل الملک و نسیرین و فنام و پودینه و برگ سرو و خجسته باشند بر سر بزنند و بر بخار آن انگباب سازند و بجنبید سرد
 مزاج خوش و مشک نشوق کنند و بکنش عطسه آورند و بسنجین عسل محلول آب گرم غرغره نمایند و بر صدغین این ضما سازند و صبر و فروزون و قسط شیرین
 هر واحد و درم زعفران و صمغ عربی هر واحد یک مثقال چندید بر سر یک درم اینون نیم درم کند سه درم از زیت یک درم این ادویه بیشتر است بر صدغین
 طلا نموده بر آن پاره اسرب بزنند و مرصع را با پنجین بخوراند و غذا بخواب بر سر و در وقت روغن جوز سازند و بر براج تپو یا محوم صید بریان بزیست دهند
 و شراب او عسل یا تخم کنه سازند و از بنید با صمغ کنند پس اگر صداع ساکن نشود و خوف کوری چشم باشد هر دو رگ صدغین قطع نمایند و بر آن دماغ
 نهند و اگر ساکن نشود گردن را از هر دو جانب و وسط آن دماغ دهند و در تسکین صداع بحسب تدبیر و اصلاح اغذیه و ملازمت ادویه کوشش نمایند زیرا که اگر
 فرس گردد علاج او دشوار شود و الطالکی گوید که این بخور در نیتیات طعم نمایند مثل ایارج یا اسهل و کثیره کنند عمل کنند و این بخور از مجربات من است
 برای انوار صداع بارد و نقیه دماغ و تقویت حواس و نشاء و اصلاح معده انیسون گل سرخ گل بنفشه هر واحد هفت درم عود هندی پنج درم صبر
 غار نقیون کباب هر واحد چهار درم زعفران طلیقیت هر واحد سه درم صمغ را در سرکه حل کنند و ادویه را ساییده همه بسوزن عسل گرفته بسردند و بر
 از شغال تا چهار درم و قوت این تا چهار سال باقی می ماند و این از اسرار مکتومه است و اصلاح راس شش با و طلا و روغن می کنند و در امراض حاره نیز عمل کنند
 اگر عقب آن شیر را گلاب بنوشند و از روغنهای نافع صداع بارد و روغن بابونه و غالیه و بادام تلخ مست مجموع یا نفوذ و سقوط بر محلول در آب خالص یا
 شراب یا پنجین بر سر زعفران سودمند است و چون کبابه و نقل و برگ بیدانجیر و برگ جوز شامی بسایند و چنان سرشته در شیب بر سر طلا نمایند
 نوازل را اصلاح کند و صداع را با اکلیه دفع نماید خصوصاً اگر عصاره قنار الحار آمیزند و چنان بپایند سفیدی بخیه کنند نافع مسکن است و با این همه
 مرصع در مدت علاج از استعمال مفسدات دماغ با نجا صیه و غیسر آن مثل خروا و حلبه و عدس و بخرات مثل گندنا و سیر و خردل باز ماند گیدانی
 از میان نقل کرده و از آنست که ابتداء به نقیه بدن کنند بهطالت خفیف تر پس با ایارج فیکر و حسب صبر شروع نمایند بعد از آن حسب قوت قایا و آنچه قریب بقوت
 آن باشد بخوراند و نسخه حسب صبر نیست صبر بقوی سه درم مصطکی تربیلیه کابلی گل سرخ هر واحد و درم مقل از رقی نیم درم آب کرفس حب سازند
 شربت سه درم وقت خواب بر بیدیل شیار در هفتقه و نسخه حسب قوت قایا نیست ستونیا یک نیم درم تربیخ درم باقی اجزای از آن همان است که در آغاز قول است
 گذشت شربت سه درم و این بطریق ثابت بن قره نافع است بلبله سیاه پوست بلبله زرد و کابلی هر واحد هفت درم پوست بلبله آمله هر واحد سه درم نانخاه دو
 درم سوسه درم مویر قتی پانزده درم در سه رطل آب بخوراند تا یک رطل بماند پس و ثلث رطل از آن صاف کرده با ثلث شربت حسب قوت قایا و با یک
 درم ایارج فیکر و یک درم تاکیک نیم درم تربیخ بنوشانند و خوردن و استعمال اسلوف و دوس بسبل سرشته نافع بود و این حسب نافع صداع مزمن است
 ایارج فیکر یک درم تخم خنظل ربع درم تربیخ نیم درم مقل تسبیهر واحد یک دانگ مقونیا ربع درم مقل را در آب کرفس حل کرده جهما سازند و این یک شربت
 است و اگر ازین فائده نشود و این تقیق ایارج بارد و روغن بیدانجیر بنوشند بلبله زرد و هفت درم بلبله سیاه و کابلی و بلبله و آمله هر واحد و درم مصطکی سه درم
 انفسیقین تخم کشوث هر یک پنج درم شاهره ده درم با و آورد هشت درم رطل آب بنیزند تا سوم حصه بماند صاف کرده پنج درم ایارج فیکر در آن حل
 کرده هر روز از سه اوقیه تا پنج اوقیه بر روغن بیدانجیر بنوشند و این به نقیه سر و معده نیکوست و گاهی بدل ایارج درین آب صبر میکنند و از وقت

نقیه دماغ

نقیه دماغ

نقیه دماغ

نقیه دماغ

اوقیه می نه نشاند و بعد اجابت نامه دو درم حب الشاد آب نیم گرم که در آن شکر حل کرده باشد بخورند و اگر در باین سہلالت ساکن نشود ایار جانتا کبار
 مثل ایارج جالینوس و ایارج لوغانا بخورند بعد از استمال تریاقات و معاجین در هر هفته یکبار کنند و اگر کوشش در جذب مواد پسوی اسفل و تحقنه
 نمایند و بعد از غرغره بکنجبین محلول در آب گرم یا بگری کنند و بعد از آن بکنجبین عسل محلول در آن ایارج فقیر و ایامری یا ایارج فقیر و غرغره که در آب فاج
 و لقه میاید ببل آرد و این غرغره متقی دماغ از فصول غلیظه که بعد است ایارج فقیر و روح و خردل و مومینست و عاقر قرحا و زنجبیل و پودینه و ستر و کلس
 و بچ کبر کوفته در مار العسل یا بکنجبین عسل یا مری حل کرده غرغره نمایند و اگر خواهند یک یا دو یا سه و از این بل آرد و اگر خواهند همه را جمع کنند
 اقباس گوید که جهت حصول نفع مطبوخ اسطوخودوس باشد شربت اسطوخودوس بکنجبین چهار پنج روز دهند و بعد نفع تقیقه دماغ بکنجبین یا با
 قوقایه نشخه عاونیان با ضافه سنای ملی و توله تربیفه نه باشد زنجبیل سه ماشه پوست پیاپی زرد و کالی هر یک یک نیم توله ریون خطائی هفت ماشه خیار شنبدر
 و زنجبین هر یک هفت توله کافور عسل چهار توله روغن بادام هفت ماشه و بلبلوخ کنند و وقت دو پاس خود آب بچرخ دهند و وقت شام نان خشکار نمیری در
 عرق بادیان نمیر کرده باشد و برای مرغ خوراند و صبح این دو دهنند اسطوخودوس سه ماشه سوده با جوارش مصطکی یک توله مرشته ورق نقره یک عدد و بچید با مطبوخ
 اصل السوس گا و زبان بچ کر فس پرسید و شان هر یک هفت ماشه اینون چهار ماشه بادیان نه ماشه شربت زردی حار چهار توله داخل کرده تخم کوبه هفت
 ماشه پاشیده بخورند و همین نمط سه چهار سہل واده بعد حصول تقیقه نام چیست تعدیل مزاج و اخراج باقی مواد و تقویت دماغ و عصوات و غرغره و اطریفات
 و دیگر تاپیر کار بر بند و قبول شاه از زانی خود آب با شیره حب النیل بقیه نشخه و تاپیک هفت ماشه مداومت کردن در تعدیل و تقویت دماغ از عجوبات است
 و اگر با سرفه و اسطوخودوس تخم خطمی اصل السوس هر یک چهار ماشه جو شانی نه نبات و توله داخل کرده دهنند و ملعت خلاصه می نویسد که برای نفع و لطیف
 ماده برگ گا و زبان اصل السوس هر کدام یک درم پستان نوز شقی هر کدام یک اوقیه اب شیم خام یک درم تخم خطمی سه درم بادیان یک درم جو شانی نه
 صاف نموده شربت اصول دوا اوقیه حل کرده صبح و شام دو حصه سوده بدهند تا سه روز بعد از آن پرسید و شان سه درم اینون یک درم بادیان مصطکی هر کدام
 یک درم جو شانی نه صاف نموده کافور یک اوقیه بکنجبین سوده دوا اوقیه حل کرده بدهند صبح و شام و شور بای حوزه مرغ تخمیه فرمایند و بعد از مطبوخ نفع ماده رسالت
 بایم چون حب صبر و ایارج فقیر و اسطوخودوس تقیقه کنند و بعد از آن بار دیگر توجیه با نضاج و تلطیف گردید اگر احتیاج شود با استقرار باقی ماده واقع نمایند
 انگاه با استعمال غرغره وضادات اگر حاجت شود باین نوع اشتغال و زرد صفت غرغره که بقیه درین نوع سودمندست فرخوش صغیر هر کدام درم
 عاقر قرحا یک درم جز بوارج درم جو شانی نه صاف نموده بکنجبین عسل دوا اوقیه حل کرده غرغره کنند و سح سبادان حاره چون روغن بابونه و خیری و آیین
 و طول با یک درم بابونه و اکلیل الملک و خیری بقیه جو شانی نه باشند درین وقت سودمندست وضادات این اجزاء بر حد غین گذارند صبر و عفران خنجر
 هر کدام یک درم فریون نیم درم ایون ربع درم انروت یک شقال صغیر غلی شیم شقال با شرب سائیده ضما و فرمایند و بعضی سلاطین و محسرات خود
 نوشته که خوردن بابونه و طلای آن بر پیشانی موجب است و چکاندن روغن آن در گوش و بینی و انگا سه بر بخار آن نیز نفع است و بکنجبین اگر سوسه
 سوخته انسان سه درم صبر یک نیم درم کندر یک درم در آب قریقل سائیده بر جبهه و شقیقه طلا نمایند و کدک هر گاه مغشوش نمیشد تلخ سائیده بر سر ضما
 کنند یا بروغن او طلا نمایند و با نشوق کنند و با باده چوب شمشاد هر گاه با حنا آئینده و کنند و خوردن جوز مائل و کدک ضما و زنجبیل و سہل و شبنم
 بیا بخیر مساوی در آب شست سه برنج سائیدی یا یک سائیده بر پیشانی و شقیقه نافع و ایضا قریقل سبب یا با یک سوده و را بوی پر کرد و بگوشتش بدهند
 که گوش از آن پر شود بعد پنبه در گوش نهند و بکنجبین اگر روز چهار شنبه اخیر ماه صفر از جانب پیشانی طرف و سدا سرطولا یازده روز چسباند و خون بکنجبین
 فرزن زائل گردد و کن تعلیق جلد سرمد و مار مہر و فود العین میباید و اگر صغیر عری و جزو عفران اینون در مکی خون سیا و شان هر واحد یک جزو بار یک سوده
 بسفیدی بقیه آئینده بکافور غلی که از سوزن سوراخ کرده باشد و طلا کرده بقیه بکنجبین یا سائیده نافع بود

۹۵

سببش صودا و بسوی دماغ و قبض و جمع عضو است اگر خون غالب یا فاسد باشد فصد و سنج نمایند و بعد نصیج ماده بنفج سودا تنقیه از مسهل سودا و حسب
 اقیمونی نمایند بطریقی که در علاج امراض دماغی سوداوی مذکور شد و ایضا بهر نصیج سودا بسفایج فستقی کوفته اصل السوس متفجر کوفته پرسیا و نشان شامه
 گا و زبان بادرنجوبیه بادیان اقیمون در صره بسته سوزنی منقی هر یک بقدر حاجت جوشانیده صاف نموده با سنجین اقیمونی یا شیر خشک از سه روز تا پنج روز
 بیاشامند و یا گل بنفشه اصل السوس متفجر کوفته گل سرخ هر یک سه درم جوشانیده صاف نموده با شربت گا و زبان و بادرنجوبیه هر واحد درم بنوشند و یا گا و زبان
 چهار درم اسطوخودوس یک شقال پوست بچ کبرشیش غافش از هر یک نیم درم بادیان یک درم سوزنی سبت درم جوشانیده صاف کرد و با سبت درم سوزنی
 بنوشند چند روز تا آنکه ماده نصیج یا بدو قاروره غلیظ گردد پس متوج اخبارج سودا بنحجات آن گردند شیل مطبوخی که در آن پوست ایلیمه کابل ایلیمه سیاه و بسفایج اقیمون
 و اسطوخودوس و غار لقیون و لاجورد و مسول داخل نموده باشند و یا اسطوخ و ایلیمه سیاه ده درم سنای کی بنفشه اسطوخودوس شامه از هر یک پنج درم تکرار
 فلوس خیار شنبه گلفند هر یک سبت درم در آن مالیده صاف کرده بران تربد جوف یک درم اقیمون یک شقال لاجورد و مسول دو دانگ روغن بادام
 یک شقال یا شمشیر یا شامه نیم گرم و غذا یا یک درم ایام خود آب چوبه مرغ و یا گوشت بره و یا بزغال شیر خواره فربه باشد و طبخ گا و زبان سوزنی یا بدو قاروره
 آلو بخارا بسفایج اقیمون اسطوخودوس سنجین آبنخته نوشیدن نیز نصیج سودا است و اگر خواهند شامه پرسیا و نشان بنفشه بچ کاسنی بچ بادیان اصل السوس
 گل سرخ عناب پستان تم کاسنی گلفند حسب حاجت افزایند و بعد حصول نصیج کامل تنقیه سودا بمطبوخ اقیمون یا حسب آن کنند و اگر سودا احتراقی
 باشد و علامات حرارت پیدا بود از استعمال ادویه گرم حذر کنند و نصیج بار و یا مارا شیر که در آن گا و زبان و سوزنی و خطی متفجر بنفشه باشند چند روز نصیج
 ماده نموده بهر تنقیه آلو بخارا عناب پستان خطی زرشک پوست ایلیمه کابل بسفایج اقیمون اسطوخودوس جوشانیده صاف نموده سنجین مغر فلوس
 مالیده باز صاف کرده روغن بادام شربت شامه اضاف نموده بنوشند و اگر مسهل قوی تر خواهند یک شقال غار لقیون سفید و نیم شقال لاجورد
 ساینده سردار و نمایند و یا نصیج و مسهل که در امراض دماغی سوداوی گذشت لعل آرد و بداند که استعمال جوب و مسلمات قوی پی در پی جائز نیست
 بلکه برفق و مدارا و بعد نصیج تمام و بقای قوت استعمال نمایند و اگر سبب صداع خلط بلغمی و سوداوی با هم باشد باید که در سالیجه آن از ادویه و اطلیمه و نطولات و غیره
 نافع بهر دو استخراج نمایند و همچنین در منجات و مسلمات و مطبوخ که در قول صاحب کامل بیاید نیز نافع صداع حادث از خلط سوداوی مخلوط بلغمی است
 و بعد تنقیه تقویت بدوار المسک و منجات یا قوی نمایند و یا ایلیمه مری یا اسطوخودوس سوده آبنخته بخورند و بالایش شیر مرغ نیم دهند و آنه عرق غلیظ
 و عرق کیوثره شربت بنفشه بنوشند و یا عود و صلب یک باشند و ده روز یا ار المسک شش باشد شربت بخورند و شیر مرغ نیم خشکاش چهار ماشه شیر مرغ نیم بادام
 چهار دانه شربت انار شیرین و قوی بنوشند و ایلیمه مری یا ایلیمه شسته شیر مرغ نیم خشک یک باشد سوده آبنخته وقت خواب شب بخورند و حریره بادام خشکاش
 و حلوائی آنها و لیسنه و نار بیل در مجوز و انگور و انار و سوزنی نافع و استعمال شربت اسطوخودوس و بادرنجوبیه و گا و زبان و بنفشه و نیلو فربل تنقیه و
 بعد آن بنفشه و سبب شیر گا و نیم گرم مخلوط بر روغن خشکاش عظیم القع است و تدبیر راس بر روغن لبوب سببه و تقطیر او در گوش نافع و حلوائی
 مغر که و و شکر و نشاسته و روغن بادام بر سر بستن مجرب است و کذا شیر مرغ بر سر و شیدن و دخول در حمام معتدل و ریختن آب نیم گرم بر سر متواتر
 و بتام در موضع معتدل الحرات مائل بر طوبت نافع و از بیداری و بیدار ریاضات اجتناب واجب و ایضا بعد تنقیه بهر تبدیل مزاج روغنهای گرم
 و تر مثل روغن بابونه و روغن زعفران بار و روغنهای سرد چون روغن خنجر که و آبنخته بالند و در بینی چکانند و اسشربه و سوط و ضماد و نطول و شوم
 بادویه قلیل الحرات مائل بر و دت لعل آرد بشیر طیکه سودا طبعی باشد اما اگر سودا احتراقی بود محتاج بسوی برید بسیار است تا آنکه زائل گردد و حرارت
 کانه درانی سودا چنانچه در خاکستر و آتش سیاه باشد و از استعمال ادویه مسخنه احتراز کنند تا باعث نخوت دماغ و آمل بچون نگردد و ادویه بار و رطب
 اختیار نمایند و بر روغن بنفشه و روغن کاه و روغن خشکاش و شیر زنان مدام سحوط کنند و اگر بعد تنقیه در سردی باقی باشد چندی ادا است بر اطلیمه
 اسطوخودوس نمایند و یا ادویه و لعل غلیظ و از با بونه اکلیل الملک مرزنجوش بار و روغن گل یا یا سمن آبنخته بکار برند و از روغن

و بزرگ سافج و قرقنیل و جو کوفته بر سر نطول کنند و غذا محرم حلال و جدی و پاکیان معمول با سفید باج دهند و تخفیف غذا کنند و این مطبوخ نافع صداع سودا
است اگر با آن لبن باشد بلیله کبابی و هندی هر واحد هفت درم بلیله آمله هر واحد چهار درم سوزنی سی درم گاو زبان و اسطوخودوس و قنطاریون قیق
و شیش کشاف هر واحد سه درم افیتمون پنج درم بسفاج کوفته و تریاک کوفته هر واحد سه درم غار لیتون دو درم مصطکی و سازج هندی هر واحد یک نیم درم
تخمیم کرس، انیسون هر واحد دو درم اصل السوس متشهر چهار درم همه را در چهار رطل آب بخوشانند تا یک رطل باز آید صاف کرده بران این دو درم
برای تقویت اندازند تریاک سفید یک درم ایاج قیق و غار لیتون هر واحد چهار دانگ تخم خنظل و جولا جور و نمک نطفی هر واحد دو دانگ بر مطبوخ انداخته بخند
و اگر خواست که برای تقویت حبس ساخته قبل مطبوخ بخورند و بعد مطبوخ بخورند نافع بود حبس جانی و ایالاتی مینویسند که تدریجاً سودا بمطبوخ
افیتمون و سبب که در علاج مالینو لیا باید کرد و همه تدریجاً از آن نوع باید ساخت و این حبس سخت نافع بود پوست بلیله زرد چهار دانگ افیتمون نیم درم
غار لیتون دو دانگ نمک نطفی و بسفاج و جولا سنی محمول و خرقنیل سیاه هر یک و انگلی بدستور معمول حبس سازند و این همه یک شربت است و این نوع
حبس از آن نافع است و نسخه او همانست که در علاج صداع ریجی در قول ابو سهل گذشت لیکن در اینجا وزن از پوست پنج بادیان تا اصل السوس هر یک
ده درم بمیل و قصب الزریره هر یک سه درم ست و تخم خنظل مطروح و وزن صبر ده درم این الیاس و خنجدی میگویند که اسهال سودا با اسطوخودوس
و غیر آن که در قول مسیحی گذشت و ایارجات و صوب نمایند بعد از آن تعدیل فرایق راس بادیان حار و رطبه بیک گرم مثل روغن زکس و روغن بادام
شیرین کنند و باید که هر روز در جلاب از بادام شیرین و دو درم اصل السوس متشهر کوفته سه درم گاو زبان و دو درم و شکر یا کافور ده درم بنوشند و بفرود نهد و بیشتر
قرطم غذا سازند و بعد از آن شربت تقیه و باج حبس ایارج و شیرین یا حبس صبر یا بنفشه صبر یا بنفشه و یا این حبس افیتمون بدهند که اسهال
سودا و تقیه سر از آه سوداوی بی غنا کند افیتمون و دو درم غار لیتون تریاک متشهر بر روغن بادام چرب کرده اسطوخودوس بسفاج هر واحد یک درم کوفته
بنفشه بوقی بادیان حبس بسته بداند و این یک شربت است بوس گفته که صداع حادث از سودا ضعیف بود و جالینوس گوید که سن در صداع بارد مزمن
سوداوی خردل مضوع بر سر می نهد و ایصا روغن او گرفته بر سر می آرد و صحت میشود و ایضا او گفته که در علاج صداع سوداوی استعمال حبوب و مسلمات
قوی بیکر از اینها زیرا که سودا خلط غلیظ است بسبب است بر نمی آید و بیداری طولی و خواب صداع آورد و از اغذیه بارده و حامضه مثل مصلیه و دوخ باج
و سبکجات و اما باید و لاحتی و مانند آن اجتناب نمایند و باید که تقیه خلط سوداوی بطریق افیتمون کنند اگر خلط در تمامی بدن منتشر باشد و بقی اگر فضل و مع
محتسب بود و اگر ماده در معده متعفن باشد قصد تقیه را با این خورده نمایند از ایارج و یا سلجمین حصلی و از پوست پنج که بحسب سحر شسته در آب گرم حل کرده و
سودا و سبب که بعضی یابیه با قدری آب فرجوش کنند و اگر بعد از آن حرارت ظاهر شود بر روغن بنفشه و شیر و قتران و روغن تخم که و چند روز بسط نمایند
و روغن سوسن یا روغن زعفران بریزند و باید که در آن پنج سوسن آمانجونی و شبت خوشایند باشد بر سریند و غذای ملطفه مثل تخم داب و زریاج چونه و مرغ و گوشت
حلال از معده بچند روز و بلیان سازند و شراب رفیق نوشانند و اندک علوی شکر می دهند و در جام داخل کنند و آب بیکرم بر سریند و از اغذیه شدید الحار و
و از طول تمام در جای گرم خند نمایند

علاج صداع ریجی داخلی

و ریجی داخلی آنست که در شش داغ با آن تنولی شود و در شش گرد و در کلیل آن با و این انیسون زیره سیاه و رگلاب و عرق با و این خوشنایده گلشن داخل
کرده بنوشند و از ششمان شیرین و نافع که با ریجی سودای است و نرم داشتن طبیعت مناسب است و با بونه و اکلیل الملک و شیخ و برنجاصف و نام و برگ خار و
شونیز و پودینه و سداب و بنفشه و سبب گرفته در آب خوشنایده بیکرم بر سریند و تخم شبت با بونه پودینه و ششی سداب بوره ازنی سوسن گندم در صره بسته
گرم کرده و اگر این ادویه در آب پنجه بر بخار آن انکباب کنند و آب آن نطول سازند بهتر باشد و یا با و این فرجوش در آب پنجه بر بخار او سروراند
و مالین روغن با بونه و شبت بر گسای گردن و کتفین و صدغین نیز گاهی بی تقیه فائده میکند و شمیدن یا سمن برای ازاله صداع ریجی بر این طایفه

و از فضل و جند بید شرو شک عطسه آوردند و عطوس از زنجبیل و سکر بربست و کذا فلفل و جند بید شرو عاقر قرقه اسسای قوی الاثر و عطوس مندی نیز درین باب از جربا است و صبر و کندش و زعفران و فلفل سفید و شک آب مرزنجوش حل کرده و ریخی چکانند و اگر ازین تبخیر زائل نگردد و بفع از نفع بلغم سهل آن و حب ایلایح تنقیه کنند و اگر مبدای ریاح معده باشد تنقیه آن و دیگر تبخیر بدستوری نمایند که در علاج صناع شرکی معدی ریخی باید و سفوف سداب ایسوان بادیان بود و نیزه سیاه مدبر ستاوی شکریه ابر عجمه کوفته سنجیده و دو دم خورده باشند و سفوف اسسوان یا حاکمی و حب پندی استعمال کنند و دو وار المسک حلود مرو ترایق و دیگر ادویه مقوی دماغ و صده شل فلاسفه و اطریفل کبیر و متوسط و صغیر و حافظ الصغی و مرزنجوش است و هر چه در علاج صناع بارد و امراض دماغی ریخی مذکور شد عمل آرند و اغذیه لطیف خفیف مثل خود آب مطبوخ بلغم خفیف مانند جوزه مرغ و دراج و تیه و خریش و ماکیان باشد و قطره و مصلح گرم کاسه ریاح چون دار چینی و زیره و فلفل و هیل جوز بو اقر فلفل و سافج مندی استعمال کنند و آنیکه دران مصطلک جو شاییده باشند خوشند اقوال حکما مؤلف اقتباس گوید که تنقیه مثل صناع یعنی نمایند مع زیادتی ادویه مقوی معده و این بخوبی برای انبخره ردیه باقی و تقویت دماغ بکار برند گل بابونه مرزنجوش شونیزه و هیل جوز بو اهریک سه ماشه جند بید شرو شک هرواحد یک نیم ماشه در روغن نرگس و یاسمین هر یک یک نیم توله آینه سبزه سبزه و سوطا روغن بادام تلخ باندکی جند بید شرو مالیدن و خوردن و بوبیدن جند درین باب اثری عظیم دارد و جهت تعدیل و تقویت اطریفل اسطوخودوس بارب بلبلو باشد و دهنده دو وار المسک تلخ شاه آذینا نافع و جوارش مصطلک مرکب علوجان از جربا است غذا شور بای مرغ و کجشک و فاخته با نانی که دران بادیان داخل کرده باشند و مرکب مسطکای گل بابونه و فاخته هر یک هفت ماشه جند و ار سه ماشه کوفته سنجیده در آب گل سدا گلاب و گل عاشقانه و روغن گل هرواحد یک توله زعفران چهار ماشه زردی معینه بطرف خاکی یک عدد آینه سبزه زرد قاده پارچه نیکون از یک جانب آلوده بر صندلین نهاده اجصابه حکم پس سرینند و در روز سه چهار بار بکارند و عمل نمایند که در یک هفته صحت میشود و اگر مرض کند باشد و پنج تبخیر سودند و امر محکم کنند و جهت نفع مواد شربت اسطوخودوس و سنجید چهار توله در عرق صغیر و اسطوخودوس و باد نبویه هر یک یک توله و دهند صبح و شام تا با نوزده روز و غذا شور بای سنگواره و دراج و مرغ بنان روه و پس از آن نوزده روز بای مطبوخ قنطاریون و نفع و دهند قنطاریون و فلفل هفت ماشه سبزه و در پنج صغیر تخم سداب هر یک چهار ماشه اسطوخودوس پنج ماشه سوزنشی سه توله انبخره زرد چوباء عدد در عرق صغیر و اسطوخودوس و باد نبویه هر یک یک توله و دهند و فاخته و باد نبویه هر یک یک توله و دهند که سوم حصه بماند خمره و فاخته و فلفل شربت اسطوخودوس سه توله داخل کرده خوشند و حمام هر روز تا نوزده و بعد یک ماه حمام موقوف نموده و بعد فایا یا مسطوی مطبوخ سهیل تنقیه نموده وقت دوپنج و آب مرغ و شام نان خشک یا شور بای دراج و دهند و صبح تبخیر از آب سرد جند و از غلانی لاجور و غسل هرواحد یک ماشه و خمره زمر و انخیره و مر و اریدند ماشه آینه سبزه و ورق طلا یک عدد و پیچیده بخورند و بالایش قنطاریون و فلفل در پنج سبزه ایسوان هر یک چهار ماشه گل گاوزبان هفت ماشه در عرق صغیر و از خرو باد نبویه هر یک نه توله جو شاییده شربت بزوری معتدل و فاخته بکار هر یک دو توله داخل کرده تخم فرنجشک و تودری سبزه هر یک سه ماشه پاشیده و دهند درین پنج بد قیات هفت هشت باز تنقیه نموده با صلا دوسه روز حب چینی بند شروع کنند و جهت تقویت معده و دماغ هر روز وقت شب اطریفل شاهتره و اطریفل اقیمونی عاقر قرقه و خوراند بعد اگر اندک گرانی گوش باقی ماند فقیله از دارائی قمری باریک ساخته صبر زر و اشق زعفران هر یک یک ماشه شک چهار حبه در روغن گل حل کرده قیله بان آلوده در هر دو گوش نهاد و بعد از نیم ساعت بخوبی تمجید نمایند و اندرون و بیرون گوش را نیز بدوای مذکور آلوده کنند جالینوس گفته که اگر صناع از نفوذ ریاح از داخل باشد تنقیه بدن با ریاح فیه و مانند آن کنند و حمام دائم و هر صبح بزنا و ریختن آبیکیه بابونه و اکلیل الملک و صغیر و برگ غار و مانند آن از ادویه محله دران پخته باشند بر سر و استنشاق شک و مرزنجوش نافع است مسیحه گوید که اگر صناع از ریح غلیظ فتن در دماغ باشد یا ریح بخورند و هر روز استحام استعمال نمایند و آبیکیه دران جوشورگ غار بابونه شیخ مرزنجوش اکلیل الملک برگ قصب شربت جو شاییده باشند بر سر فلفل سازند و آب مرزنجوش سوطا کنند و شک و جند بید شرو ریاحین بطیفه طیبیه مثل یاسمین و نام و پسینبر و اقوان و نرگس و خیری و سوسن بوبید بو علی مسیحا میگوید که در صناع حادث از ریاح غلیظه اولاً معاجبه با قناب و هر چه در دفع مثل جوز خرما و خردل و غیره جار باشد خواه بارد یا بد کرد و فطولات و ضادات و شموات و سوطات مذکور در علاج امراض دماغی ریخی استعمال نمایند و جند بید شرو

باید که در این کتاب مذکور است

و مشک خاصه بویند و دخول تمام بر نشاندن این باب نافع است این عجب اس گویند و از آنست که معالجه باشیامی محلل ریح نماید مثل نطولی که در آن بابونه و کلبل الملک و برگ کرش و بادیان و تخم آنها و صمغ زیره و فزنجوش و شبت داخل کرده باشند و در آن پارچه تر کرده و کمی سرشته کنند و ایضا بروغن که در آن زیره و صمغ و تخم کرش جوشانیده باشند و کمی در آن سوط بسازند و هر واحد درم زعفران و طفل سفید و جاد شیرین و نیم درم مشک یک دانگ همه را با یک ساییده در آب فزنجوش چهارم یک سازه و وقت حاجت یک دو حب آب فزنجوش سوده بکار برند دیگر مویانی و چند بیدستر و مشک و فرفر و درون بروغن زنبق آمیخته درینی چکانند و ششیدن فزنجوش خاصه نافع و کسی که مداومت شم او نماید آن را این نوع صداع ریجی عارض نشود و تعطیل نیز این را و صداع بخاری را سودمند است اسما عییل گوید که معده و بدن را از ماده فاسد موله ریح و بخارات سبب ایجاب و قویا و نفوق صبر پاک کنند و بعد بقیه بدن هر صبح ناشتا و تمام رفتن و شو نیز فزنجوش و چند بیدستر و مشک و غالیه بوییدن و بادیان پیش بینی داشتن و دو دان کردن و دروغن با دانه تخم درینی و گوش چکاندن سود دارد و ایارج فیکر یک درم جاد شیرین و بیدستر فرفر و نیم هر یک نیم درم مشک و انگلی شکر بوزن همه او و به همه را ساییده بقدر یک دانگ درینی دهند و اگر در شیر زنان حل کرده چکانند بهتر باشد و کسر ریح و نفوق سد کنند و صداع کسره را سود دارد و از انشیای موله بخار و ریج بر سر نه نمایند و صمغ حب ایارج و گیزه ایارج فیکر و ترید هر یک ده درم پوست لیلیه زرد و لیلیه کابلی هر یک پنج درم اینسون نکس بندی هر یک دو درم همه را کوفته بخیته چهار سازند شترتی و نیم دانه دانه درم و اگر در بدن ماده سودا باشد پنج درم اقیقون زیاد کنند این الیاس گوید که تحلیل و لطیفه با دویه کاسر نفخ مثل بادیان و تخم کرش هر یک سه درم بشکر سفید نمایند و غذا بخورند و هند اگر اجازت نباشد و تنگ نطولات حاره طایفه مثل آب ریاحین و حمام دانه و سوط آب فزنجوش و استنشاق ریاحین لطیفه کنند و چند می گوید که اگر ریح بارد غلیظ باشد نطولات محال مثل بابونه و کلبل الملک و فزنجوش و صمغ زیره و دینه استعمال کنند و پارچه که درین آب یا در روغن که اندران بادیان و زیره و سداب بخیته باشند تر کرده و کمی سر نمایند و حمام گرم درین نفع دارد و چند بیدستر و مشک بروغن زنبق سوده سوط کنند که تحلیل ریح سر کنند و این قطور همین فائده دارد و زیره صمغ حب ایارج تخم کرش و روغن زنبق بطریق معمول روغن ساخته و گوش بینی چکانند

مجلس

علاج صداع ریجی خارجی

ریج خارجی آنست که از خارج اندرون سر نافذ شود و در دماغ محقق گردد و این ریج چون بدخل سر نافذ شود کمیت و کیفیت خود ضربه پیدا کند پس در علاج آن احتیاج تحلیل اقتضای سبب اضرا و کمیت و لهذا اگر کمین ریج بارد بود و سخفات قوی استعمال کنند تا از آن تعدیل مع تحلیل حاصل شود و اگر کمین ریج حار بود استعمال دوائی قوی التبریه ممکن نبود و هرگاه این مانع از تحلیل ریج گردد پس قبول شیخ درینجا نظر کنند که آیا ریج حار صافی است یا بار و شتوی بعده موضع دخول او دریافت نمایند پس اگر حار باشد و دخل وی گوش بود روغن بابونه بگرم یا روغن خمری یا روغن شبت که باندک روغن گل حسارت آن شکسته یا در گوش تقطیر کنند و اگر دخل او بینی باشد درینی چکانند و بجلالات خفیف تطیل سر نمایند بعد از آن اگر سو و فراج حار باقی ماند تعدیل آن برفق نمایند و ابتدا با دویه قلیل البیره کرده کنند پس اگر فائده نشود در تریدا فزایند و حمام متدل نفع دارد و اگر ریج بارد باشد در روغن های گرم مذکور چند بیدستر و مشک آمیخته منجمه هر دو طریق مذکوره بهمان راهی که ریج نافذ شده باشد تقطیر کنند و قلیل و کثیر درین ادویه بقدر حاجت نمایند و بوییدن مشک و چند بیدستر و طلیت و سیر و اشال آن سود دارد و استعمال نطولات و سوطات و شمومات و قطورات و ضمادات محالیه حاره مذکوره در علاج صداع یعنی ریجی و تقویت دماغ و تعدیل آن کنند و از سخفات و بخارات اجتناب ورزند و تلکین طبیعت درین باب ستوده است

علاج صداع بخاری داخلی

اگر توله بخاره در نفس سر باشد و در دماغ نفخ و قوا و ریج بود و سبب اشتداد و سبب اغذیه بخاره و قلیل البخار و صداع کی و زیادتی ظاهر نشود و نطولات منفشیه معروفه بعمل آرند و تقویت سر با خنده محالیه که در آن اندکی قبض باشد و بشمومات ملطفه نمایند و هر صبح بخام رفتن و سختی آب گرم تواتر بر سر و بتن

انجوره در ديه که از خارج بسير برسد و در دماغ متعفن شود در اکثر موارد پيدا شده و بار در کتير بود مثل بخارات مواضع متعفن همچو حايثه و در علاج اينست نيز تخليل و تعدیل فراج مثل
علاج صداع ريگي خارجي احتياج اقتدیس در انجوره حار بطول است متعطل تخليل آن نمائيد اگر انجوره بسيار متعفن بود و در انجا از علامات احاله او بسير و دوار
باشد رول طيبه مقتدره مثل گلاب و روغن گل و نیلوفر و نقشه بچيند و اگر حرارت شديد محسوس شود کافور و صندل بچيند و در حمام باب گرم و خطمي تخمير سر
کنند و اگر انجوره بار داشته بود چندان مشک و جديده ستر کفايت کن و اگر انجوره و خاني باشد احتياج ترطيب شديد با دمان مذکوره و ديگر مرطبات افتد و مثل اين
روغنها استنشاق شديد نمائيد تا با لايه مخدب شود و در انجا ماند بعه از افتادن ان پهنی برآرند و باز سنجيد کنند و همچنين دانه عمل نمائند و کدنگ گلاب و آب بيد و
آب کدو و لعل آرند و بر بخار اين آنها انگباب کثير نمائند و اگر از انجوره مذکوره آفت و سوز مزاج پيدا شود و چنانچه از دخان کبريت و زرينخ و مانند آن پيدا شد کاه
و روغن کدو استعمال کنند که کمی از آنها تيريد و ديگر ترطيب کند و همچنين کافور و روغن کاه و روغن نقشه لعل آرند و در مکان برگ بيد و رايصين رطوب
فرش کنند و بسرداشت و مرطبات مثل مار الشعيه و مانند آن غسلا سازند

بدانکه سده یا در جوهر و دماغ و یا در او رده که اندر آنست و یا در شرائین آن و یا در او رده مجب و اخله او یا در شرائین آن حادث میشود و سبب سده گاه درم
میباشد و گاه کثرت مواد یا غلظت یا لزو جفت آن و لزو جفت نمی باشد مگر در بلغم و غلظت در بلغم و سوداست و بلغم سده می آرد بلز جفت و غلظت و بکثرت
خود و سودا بسبب غلظت و کثرت و صفرا بسبب کثرت و همچنین خون با تحلیله بعد تطهیر و تقطیع ماده با انضاج منقیه آن نمایند بدستوریکه در علاج امراض
دماغی سدی مفصل مسطور شد اما در سده انجمنی تطهیر ماده از فطولات و اخضه و شمولات نیز کنند پس هرگاه ماده مستعد خروج گردد سهیل و بکوب و بخرج بلغم
غراغره و سوطات و عوطوسات استفراغ نمایند و در سده سوداوی بعد قصد سهیل سودا اخضه و فطولات استعمال کنند و با تحلیله علاج صداع سدی قریب
است از علاج صداع لبنی و سوداوی و آن مفصل مذکور شد و بعد تنقیه تقویت دماغ و تعدیل فراج آن بحسب انحراف آن اگر اخلاط جار باشند با دویه بارد
و اگر بارو باشند با دویه حاره و همچنین رطبه و یا بسبب اخضه آنها و تغذیه یا غذیه لطیفه غیر منخره نمایند و آنجا که سبب سده درم باشد تدبیرش علاج صداع وری است

بدانکه ورمی که محدث صداع گردد و گاهی در حجب دماغ و مجاری آن افتد پس اگر چار بود سه سام خازن گویند و اگر یار و باشد غیر خنس نامند و اگر در کب باشد
سپات سهری خوانند و گاهی صلب سوداوی بود و گاه باشد که در نفس دماغ و جوهر آن افتد اگر چار بود شش نامند و اگر باشد و الا یار بود و گاه در مجاری

دماغ و یا در جلد حادث شود و گاهی در اعضای دیگر غیر سر از اعضای شریک مانند معده و رحم و مثین و مرق و غیر آنها عارض گردد و در اثر آنها بسوی دماغ تسادی شود پس تدبیر این صداع علاج ادرام مذکوره است که عنقریب در فصل سرسام مفصل بیاید و آنچه در علاج امراض دماغی ورمی مذکور شد بر آن هم نظر دارند و در ورم حار بعد فصد قیال جلاب از بنفشه و نیلوفر و غاب یا ترنجبین اگر طبیعت مختل باشد و الا با شکر طبرزد و دهنند و مالش سینه و سر و دست و پا بروغن بادام شیرین و چکانیدن شیر زنان و زینی و گوش و دوشیدن آن بر تارک سر و سینه و تغذیه بزورات از پنجه و مالش متشده و اسفناخ و کشنده و کاه مناسب است این هبه الله در کتاب غنی مینویسد که سبب صداع اگر ورم دمای باشد فصد قیال یا اگر پیشانی و نوشیدن آتش جو و شیره خرفه و شمیدن بنفشه و نیلوفر طرب یا روغن آنها و تبرید سر آب که دیا غلبه اشلب یا بازنگ و اغتسال بکد و و عدس متشده و اگر ورم صفراوی باشد اسهال بخار شیره و آب ترش و آتوی بخار و جلاب و نوشیدن ماء الشیر و آب انار خوش و مار القرق بسکفین و شیره تخم خرفه بشریت بنفشه و نشوق صندلین و آب حی العالم و کافور و شیره سر آب بازنگ و جوده که دماغ و اگر ورم سوداوی باشد اسهال بطبیخ افقون و زنجبین آب مطبوخ خطی و اکلیل الملک بر سر و شمیدن روغن سوسن و گلاب سودمند و اگر ورم لبنی باشد نوشیدن نفوح صبر و یایج و طولول آب مطبوخ یا بونه و نام و اکلیل الملک و حله و شبت و تخم کتان بر سر و سب و آنچه که سبب ضربیه یا سقط باشد تدبیرش از علاج صداع ضربی و قطعی نیز برگزیده میگرداند که اگر درین صداع ریم یا زرد آب یا ماده مائی از سر بطریق گوش میخورد باید در اکثر احوال

علاج صداع ضربانی

ایمان و جز جانی مینویسد که جالینوس صداع ضربانی را از جلا و ادرام دماغ شمرده است هرگاه که ضربان باشد رگها متعطلی بود و رگ با گوشت فزاح کیند و تفوق اتصال که از لوازم استلاست تولد کند و در و صعب و ضربان تابع آن باشد پس اول نظر کنند که استلا از کدام خلط است اگر خلط غلیظ سرد باشد علامات صداع لبنی و سوداوی ظاهر باشد تنقیه یا یارجات کبار باید کرد و بعد تنقیه مار الاصول بر روغن بیدانجیر یا روغن بادام تلخ بدهند و غایله و شک و خندید تر و مزخوش بویانند و از غذیه ملطفه دهند و بعد لطیف ماده غریه یا یایج فیهرا و مانند آن فرمایند و اگر ماده گرم و لطیف باشد خواهگاه و دهانه خوش هوا سرد باید و آوازها از آن دور دارند و پای در مطبوخ بنفشه و نیلوفر و گل سرخ و شامسفرم و کشک جو بقدر همه ادویه نهند و بالند و بر ساق حجات کنند و ضامای سرد بر سر نهند و بنفشه گل نسیرین گل نیلوفر هر یک و و شقال یا بونه یک شقال اکلیل الملک یک نیم درم کشک جو بقدر همه ادویه که قوه یخه درده استار روغن بنفشه و ده استار آب بهم بزنند تا اکثر آب برود و این ادویه در آن اندازند و چندان بر آتش بگذارند که قوام فائوده گیرد و دیگر گرم بر سر نهند و روغن بنفشه و روغن نیلوفر پیشانی و صدغین بالند و اگر بدین تدابیر زائل نشود فصد رگ بینی یا شانه شنج میگرداند که صداع ضربانی گاه همه احوال یا بار و از ادرام بیاشد پس اگر سبب حار باشد باید که استعمال سرداتی نمایند که اندازان نرمی باشد و جماعت نفقه و در سال زلو بر صدغین نمایند و دست یا را به بندند و اگر بار و باشد شوجه گردند بسوی آنکه باعث تنفیس و تحلیل آن گردد و الا یغیا مخلوط کنند بدان ادویه مقویه که در آن اندک بر دوقی باشد مانند آنکه خلط نمایند بر روغن گل سداب یا انفاس را و چون اشتداد یابد مانند این صداع بحدیکه اگر صبیان را عارض گردد بسیار است که در زهای سر ایشان از جلا گردد و اگر دست بر جلد سر ایشان آن موضع گذارند و در و پس در علاج آن طلای زرد چوب نرم سوده مخلوط بر روغن گل سرکه نیکوست بعد از آنکه بر آب آنگشته باشد

علاج صداع ضعف دماغی

آنچه در علاج امراض دماغی از ضعف دماغ بهر تقویت استعمال تقویات دماغ از اغذیه خوشبو و لطیف و مانند آن و بصورت وجود سو یا راج تعدیل مزاج دماغ و تنقیه آن تفصیل مرقوم شد لعل آن در در حالت اجتماع ماده با ضعف دماغ بهر تنقیه استعمال اطریفل زمانی نیز تنفیذ گفته اند و اگر دوار المسک بار و خورده گا و زبان گل گا و زبان غلبه جو شانه شربت بزوری داخل کرده تو دوری سفید پاشیده بنوشند برای تقویت دماغ و دل مفیدست و اگر در مزاج برودت باشد اسطوخودوس زربنا و سوده با طریفل صغیر یا دوار المسک حار شسته بخزند و عرق گا و زبان یا دیان یا شانه شره بنوشند و باید که کشنده خشک در اکثر اغذیه او داخل نمایند و تقبیل غذا کنند و ملاحظه نمایند که در معده فاسد نگردد که آنچه و ریاح ردیه آن صعود نماید و روغن قرقل و داز سینه

و قلیه سینه نیز و بجهت گاه هفت ماهه که در آن برگ کاه و کشنیر نر افشاده باشد بنام سمید تنوری و هند و پوست تریج سه باشد در شربت نیلوفر خشتاش بهر یک
 نه باشد آینه کیهان در این دراز جوایت علویان است و کذا طباشیر و داشته پوست خشتاش چهار جبه در مرای تریج کیهان آینه خشت خور و نیلوفر
 گوید که هرگاه صداع مزمن باشد و مهاجمات تسکین نیابد و بوی ملاقات ظاهر بنور و از آن سبب حرکت کند به اندک آن اکثریت من دماغ و یا از
 ضعف دماغ است و در حق فیما بینها در طریق تشخیص قسام امراض دماغی گذشت

علاج صداع میسر

که آنرا اخته نیز گویند و اسباب سوزناک یا بسبب یاخته های خارجی است تحلیل و احراق مانند باد های گرم و سموی و یا استعمال خنک و یا جاری رسیدن
 چهره است بطبیعی مثل بر و فراخ شش و دماغ عارضه یکدفعه و یا خیر و ثقیه که منع نماید از نفوذ غذا در سر و بدان سبب جناف عارض اعضا آن گردد و یا ترک
 اشتباه آن آب مطلقا و بان سبب تحلیل شدن رطوبت اصلیه و یا استعمال یاخته های از داخل تحلیل آن یا با استفراغ آن یا بقوت یاخته آن و یا تا دل غذا
 یا بسبب و یا قلیل الرطوبه و یا مهاور است اعضا دماغی که جناف و تبس بهر ساند و یا شاکت آنها و حرکات نفسانی و بدنی مفراطه یاخته اند بطریق استفراغ تحلیل
 و همچنین بهر عارضه را در دماغ مثل حبس و نفاس و بواسیر و ریاضت قویه و از استفراغات یاخته استفراغ و اعضا غیر اعضای دماغ است و بمشاکت
 آن را در مثل استخوانات کایه از تبس بدن و استفراغات جزئی از عضوی بدون عضو دیگر و یاخته از آنها استفراغات و اعضای دماغ است مانند زکام و زله
 و عارضه و اعضا است تحلیل رطوبت و عطلات و عطلات و غرغره و غیر اینها و اینها از اسباب میسر است القطاع مواد طب است و بهر چند متفرق باشد
 مثل روزه داشتن و طعام و شراب ترک نمودن خواه با قیاد خواه با خطر البسبب هم رسیدن طعام و آب و این نوع صداع بیشتر زنان را بعد از وضع حمل حین
 و نفاس بسیار میسر است با بول اشترط بر طبع مثل جلاب آب سرد یا شربت نیلوفر یا عرق آن یا عرق بیدارید مشک یا عرق کاسنی و یا بز قنونا و شربت نیلوفر
 یا ششاش یا شیره تخم خرفه یا شیر این یا مغز تخم تر بو یا مغز تخم کدو یا لعاب اسپغول دهند و ایضا همه تدابیر مطلب باید کرد و نگاه کنند اگر فراخ ناکل بجزارت باریت
 باشد بسبب آن معالجه فرمایند پس در حار و فراخ شیره خرفه یا سکنجبین دمانی و شربت بنفشه یا شربت انارین بنوشانند و یا ششاش شربت سینه و
 یا شیره آن داخل کرده باشد و استفراغ و کاه و خرفه و سرش و کدو و خیار دهند و زردی بهینه نیز شربت مع سندی آن با جلاب غلظت کرده لعل کنند و در
 مانا لیم کلاب و آب سیب و آب کدو یا بنفشه و در شورشور یا برگ کاه و قدری کشنیر و پاکک و کدو و خیار داخل کنند و امان بار و طب مثل روغن کدو و بنفشه
 و نیلوفر در بینی و گوش چکانند و سر و قدم و ناف و مقعد را با آن چرب نمایند و تطول بروغن بنفشه و نیلوفر و کدو و هر یک تنها و یا مجموع آب خیار و ترانه کدو
 و آب برگ بیدارید و برون آن سارند و جاده کدو و خیار بر سر گذارند و در بار و فراخ شراب کنند و دار چینی و شهد در مارا لیم خرفه ساخته استعمال کنند و بر
 زردی بهینه اقتصار و زرد و روغن بنفشه بروغن شربت آینه کیهان بکار برند و از هر کبات نافع درین صداع لطیف کشنیر بنفشه معمولی و غیره و خشتاش منقوف
 و ضحا و لبوب و حلا و همچون راحت و روغن تخم کرب است و ضحا که در سر سام سوداوی خواهد آمد نیز مفید بود و در و شیدن شیر زنان بر سر بعد تر اشیدن
 موی سر و سحوا آن در تربط اسرع است و شراب مخروج آب بسیار جید نوشته اند و آب بقول رطب مثل کاه و خرفه و آب غنث العلب که در وحی لیم
 قطه یا اندک آبیون و پوستیخ لیم آینه کیهان و انکاب بیج کدو و جاده او برگ کاه و تخم او پوست خشتاش و تخم او گل بنفشه گل نیلوفر برگ بید
 شامسقم در آب جوشانیده چادر بر سر کشیده استعمال کنند و اگر بنفشه نیلوفر خیزی میوس گندم برگ خشتاش کشنیر خشک گل سرخ هر واحد یک کف بنفشه
 با تکه کوته هر یک و کف برگی العالم برگ خیزی هر کدام یکدسته در افقابه سربسته نیز تمامه اگر و پس انکاب بران نمایند و بخار از لوله آفتاب استنشاق کنند
 نافع بود و سکون در مکان بار و زردی که آب و خواها و خواب و استعمال آب شیرین و تدبیر بر و غنهای مذکوره اختیار کنند و از سر و قصب و جماع و جوع و غم
 و هم اجتناب نمایند و آنچه در علاج امراض دماغی یا بسبب مذکور شد مفید نشاند اقوال حدائق جالینوس گوید که به احتمال مارا شغیر که در آن کدو و بنفشه باشد
 و کاه و بیدارید و ملان و بقول رطب مثل کاه و خرفه و آب برن معتدل و سحوا امان رطب مثل روغن کدو و یا دام و استخوان ریحتم روغن و آب بیکم

شیرین بر سر نفع اوسهل گوید که صداع عقب خواتست که عقب استفراغ کثیر باشد و اکثر زمان را بهر سدا باید که بیضه نیم برشت و کشک جو که در آن کمر گرفته بخت باشد و حریره معمول از نشاسته و روغن بادام و شکر و داراللمح سینه مالکان و گردن بره که در پنج قدری آب به و شراب ریخانی چکانیده باشند غذا سازند و روغن بنفشه و شیر و خمر آن سوط کنند و بخیص آرد سفید و روغن بنفشه و شیر و خمر آن و اندک شراب غلاف سر نماند بو علی می نویسد صداع یابس که با ماده صفراوی یا سوداوی باشد مذکور شد و صداع یابس بلاده پس اول علاج آن تدبیر مرض با غذایه مرطبه جید الکیموس است و خصوصاً کثیر غذا مثل زرده بیضه و مثل شوربای چونه مرغ فربه و کبک و پیو و حریره های چرب بر روغنهای رطب بعد از جهت حار و بار و لبوی چینه که با فو ق تر باشد میل کنند و از آنچه بدان انتقال یابند استعمال سحوطات مرطبه با دمان محموده مثل روغن بادام و روغن کدو و غیر آنست و اگر در چیزی از اینها احتیاج بسوی تعدیل برسد یا ششخین افتد روغنهای که تعدیل آن نمایند مزوج سازند و گاه بین نقصان بین در جوهر دماغ می آرد و آنرا میبا با جاع میگرداند و در اینجا به حیثیت که استعمال سحوطات مزاج و پیو و دراج و تدر و وسکه گاو و بز نمایند و بر سر مالند و از چیزی مالیکه ایشان را نفع میکند تصفیه سر با لوده رقیق معمول از سیده گندم و جو حبیب حاجت و شکر سفید و روغن بادام و کدو است و یا ریختن رقیق آن بر تاک سر و با کلیل از آرد طوق کرده باشند آنچه بر سر بریزند محتسب ماند محوسی گوید که در صداع حادث عقب ولادت از کثرت دم نفاس تدبیر زن بغذای معتدل مثل زرده بیضه گوشت بچه مالکان و عملان شیر خواره و حریره معمول از مغز نان سمیند و روغن بادام و شکر طبرزد و سحوط روغن بنفشه یا نیلوفر که از روغن مغز تخم کدو ساخته باشند و در خمر آن سازند و شیر مذکور بر روغن بنفشه و روغن مستخرج از حلوا و فالوده بر سر مالند و حلوا معمول از بیضه و روغن بادام و شکر طبرزد و آرد سیده بخوراند و در متفوق بکسر و روغن بادام نوشاند و مایه باری در مرضی بطریق اسفند یا بخت یا بر روغن بادام یا کینه تازه بریان کرده بخوراند و اگر در اینجا پ باشد مزوره کدو و سرتق و اسنانخ و مانند آن دهند و همچنین است تدبیر صداع حادث از سایر استفراغات با غذایه مرطبه جید الکیموس مع استعمال سحوطات و نظرات تقوی دماغ و مرطبات آن و علاج صداع حادث از غم و هم کثرت خواب بعد غذا است و ترطیب دماغ با استنشاق روغن بنفشه و روغن تخم کدو و شیر و خمر آن

علاج صداع حاسه

و این با سبب احداثش پس با سبب تهج بخارات لبوی دماغ یا بسبب ضعف اعصاب یا بسبب بیس متولد از کثرت خروج منی باشد و قد علم فاعلاج و لاغری بدن بران گواهی دهد باید که سائر تدبیرش مانند علاج صداع بیسی نمایند اما مل کردن مرطبات ششخین و مع فطر رعایت تقویت دماغ و اوقاف آن با غذایه خفیفه لطیفه علاج کنند مثلاً خرداب گوشت بره شیر خواره و طیور خفیفه مثل پیو و دراج و کشک و مغز کشتک با بعضی فواکه مانند سیب و پ و وز دک و چقدر یا با ماش و ششخین و یا شیرینج و جلیه که از شیر ساخته باشند و یا زرده بیضه مرغ نیم برشت با نبات شیرین کرده و در آبینی بران پاشیده و لبوب با شکر و آرد حیوانات بخورند و شیر گاو و داراللمح بنوشند و خوردن مایه خفیفه الشلب و زردک و تلجم و ستا و نیز نافع و خفیفه الشلب سده ماشه سوده برای به دو توله سرشته ورق تفره یک عدد و چیده بخورند یا لایش شربت سیب و شربت انار شیرین هر یک دو توله و داراللمح ساده نه توله حل کرده تخم شربتی هفت ماشه پاشیده بنوشند و یا طباطبائی در ماشه جواهره چهار حبه یا یک عدد سرشته ورق یک عدد و چیده بخورند و دوا می مذکور با عرق بید مشک پنج توله بنوشند و آب شیرین نیلوم غسل کردن و روغن بنفشه و نیلوفر و دینی چکانیدن و بر سر مالیدن و چرب کردن کرده بر روغن گل و دشتن هر دو خفیه در آن تا یک ساعت بخوی در نفع این درد مجرب است و تناول خوا که خوشبو و پویندن آنها و عطرها و خوردن لبوبات و جوارشات یا بهیسه تقوی اعضای ریشیه و سکون در ساکن طیب و خواب بر لبستر نرم و تر فیه و در مطعم و شرب و دلک معتدل و چرب کردن هر دو خفیه و ذکر و کرده بقیر و طی که از پیو کرده بزد و توله موم یک توله و در آن سه توله روغن یا سمن و توله ساخته باشند و مالیدن روغن گل تنها نیلوم بر مؤخر سر از مجربات است و همچنین خوردن شراب یک نیم توله در گلاب و عرق سیب هر یک پنج توله و استعمال میوه های تقوی اعضای ریشیه و کلیه بسیار سفید است و کذا استعمال قهقه های سمن کرده و تناول نان محضف در تنور مذقوق و مشقوق در حلاب و مغز بادام و پیسته و چلو زده و فقه ق و حبه انفسر کوفته در آن سرشته باندک با دیان و شوربای مرغ فربه و لب و فربه و گوشت

و مانند آن سفید و اندک و او به گرم و تیز و جالی بهار نبرد که موجب زیادتی بیش گشته محدث غشی و درگ مفاجات نگیرد و اگر بسبب اشتیای بدن از اخلاط خاسد و ثوران انحراف جنبه و ارتقای آن طرف دماغ حرکت جماع باشد و چون علامات استلا و غلبه اخلاط و ادراک بوی بد از بدن عند حرکت جماع و نقل در سر بران ولالت کند پس تنبیه بدن از اخلاط غالب بقصد و سهیل بهر دو زمانه اگر واجب بود و یا حسب حال مریض یکی ازین هر دو تدبیر عمل آرد بطوریکه در اقسام صدراع مادی مفصل گذشت بعد بهر تقویت دماغ و عدم قبول بخار لبوب صغیر بخورند و روغنهای متقوی مثل روغن گل و روغن آس و سرکه و گلاب بر سر مانند و آبیکه در آن گل سرخ و برگ مورد و نیلوفر و بابونه و مانند آن جو شاییده باشند بر سر بریزند و باغذیه میریخ الحکم جید الکیموس غذا سازند و قدری به و ناشپاتی بخورند و جماع ترک کنند و بعضی در وقت بعد از نعیم و اندک از غذا جائز بود زیرا که در خلوه معد و ضعف و تحلیل و تصایغ انحراف زیاد میکند و در استلا تحلیل در مضم و نکثیر تغییر نماید و اگر فصل گرماندن نفی و سن شباب بود آب سرد غسل کنند و روغن گل بینی را چرب نمایند و غشپند و اگر بسبب ضعف اعصاب و تالم دماغ از قبح آن باشد و این ششاع و ضعیف مزاجان را اکثر عارض شود و در غشه در بدن و ضعف حرکات و التباس و دماغ و انجذاب آن بسوی قدام یا خلف بعد جماع لایق گردد پس تقویت اعصاب و دماغ با شش روغنهای مناسب بر سر مثل روغن گل و یا همین برابر و طبیب و غیره و آرام و تقویع با لاهی مطبیه و نعیمهای لذیذ و قویع غسل که در آن قند و میوهایی گذاشته باشند چند روز متواتر بنوشند و همچنین شربت عمل واسطه خود و وس و مانند آن استعمال کنند و چند سیدتر در روغن قسط آبیخته یا روغن زرد کس بر سر مانند و گوشه متوالان بمصلح خوشبو و دیگر باغذیه مطبیه بخورند و بوییدن کباب که در حضور مریض بریان نمایند تا بوی آن بمشام او برسد و تناول کباب بانان کند هم مخیری جید و یا با جلا و سفید است و در روغن طبیب مانند مشک و غیره و خود هندسی و ریاحین و گلها می خوشبو و عطاریات و مخالط فواکه طبیب الهامه بپویند و تفله با آنها کنند و خود و غیره قسط شیرین مشک خمدل سفید و قدری کافور استعمال نمایند و رفتن به بسائین و باغها و شنیدن شکایات و قصه ادرین اشیای مرغوبه طبعه موزونه و با بکله اشتغال بهر چه باعث التذات و طبع و تقویع نفس او گردد دفع سست و از هر چه چنگ و ناخوش از آن باشد اجتناب نماید و همچنین که صدراع کائن عقیب باه را باید که حاجی کنند تقویت سر این طریق که آب مطبوخ مورد و گل سرخ و بابونه بران بریزند بعد به روغن گل و اندکی سرکه ببالند و غذا کثیر از تغذیه میریخ الانصاف معتدل الکیمیه سازند و در ششای بخورن آن قطعه به وسیله داخل کنند و سویی نان خسته که کرده در تنور بعد غسل او بکباب در روغن باو ام بنوشند و خوشبو و موافق مزاج استعمال کنند و ماهی کوچک بسره که مزوج و روغن باو ام بچینه و ایضا زرده بچینه رقیقه آنرا موافق سست طبعی گوید که اگر صدراع عقیب جماع از ضعف اعصاب باشد از جماع با کل منع کنند و اگر طبیب بپویند و آب بنویزد و بقیقه و آب بچینه ریاحین اگر گدای از قوانین سست که آن سن و مزاج و بلد و فصل و صناعت و عادت سست مانع باشد این آبها جمع کنند و بکافور و مشک و همچنین چربی خوشبو که مکن باشد بر سر ضا نمایند و اگر نوعی از قوانین مذکوره ازین مانع باشد بر اندک چربی که از آن مکن باشد اقتضای نماید و باغذیه که بدن را غذا بیشتر و در شش هر انس و حکم مملان مضروب بشیر دهند و چوره مرغ فربه که در شکم آن خنایش خوشبو پخته کرده پیش روی مریض شق کرده باشند آنرا سخته آن بپویند و آنرا سحوم و حکم آن بخورند و بنید صاف محمود و ملائم مزاج بنوشانند و امر به عفت و سکون و راحت کنند و ایضا سازند و آنچه مکرر باشد بنوشند و در مواضع انانی لذیذ و در روغن طبیب حاضر شوند اگر مکن بود و الا از اشیای مذکوره هر چه مکن باشد استعمال نمایند و سبب و شریج بپویند و سماع مرغوب و معاشرت کسی که بدان مائل باشند اختیار کنند و اگر صدراع از بخارات اخلاط بدنی باشد معالجه آن بعلاج صدراع حار مادی برابر است و غیره آنکه در این بابها ترک جماع کنند تا آنکه بدن از اخلاط نقای تام یابد و صدراع بالکلیه زائل شود و ایضا در معالجه این نصد نمایند مگر آنکه ضرورت داعی آن باشد

علاج صدراع مخاری

در مزاج حار اول بهر تنبیه سبک بخین و آب گرم و یا سبک بخین و آب جوی کنند بعد شربت انار و شربت بهی و سبک بخین گلاب و آب سرد بنوشند و یا بخین و گلاب بگرم مکرر قی کرده انشوره فاسه یا لیموی کاغذی و یا شربت غوره در عرق بید مشک و آب پنخ یا بشوره پرورده و هند و یا شیره زرشک و یا برین و مغز تخم که در کباب نهاده در عرق بید مشک و زرشک هر یک پنج توله بر آورده شربت ترنج چهار توله آب پنخ ده توله داخل کرده بنوشند و یا جواهر مهره

ماشته در مایه ترنج توله آینه بوق نقره پیچیده بخورند بالایش شربت زرشک چار توله در عرق بید مشک و صندل و گلاب هر یک پنج توله بنوشند یا جواهر هر
یک ماشه طباشیر ساق منقعی هر واحد یک نیم ماشه در شربت لیموی کاغذی و سکنجبین نقاشی لیموی هر یک یک نیم توله آینه بوق نقره حل کرده بلیسانند
بالایش شربت ترنج و رنگره هر یک و توله گلاب بید مشک هر یک هفت توله داخل کرده بنوشند و همچنین دیگر شربت لطفی مقوی معده قاطع بخار شل شربت سیب
و لیمو و غوره و محاض آب سرد آینه بوق نقره و لعاب اسپنخول و گلاب برف سرد کرده و فطاع مزوج آب غوره یا لیمو و قدری نمک و مارا بجن و در بوب فاکه
قابضه مذکوره تیزی خاری شکسته و همچنین سفوفات معمولی و شربت خمار و مفرح بارد و مفرح کشنیری و فطاع خمار اند و شربت آب لیمو لشکر و گلاب و شربت خمار
روس مسموم و درازاله خمار مجرب سویدی است و نقل محاض اترج بر شراب برای منع حدوث خمار مجرب اوست و در ابتدا بر تقویت و تبرید سر و روغن گل و سرکه
و گلاب بر سر نهند و اگر از قی فائده نشود نفوق بلبله یا نفوق مسهل با جوامض مثل آکو و زرد آلو و غیره بدهند و آب انارین بشم افشرد و سفوفی می شود و دو ماشه
آینه بوق نقره بنوشند و اگر خواهند بر درقه شربت در دگر را بلبله یا چهار توله گلاب هفت توله و آب بخ حل نموده بنوشند بعد بر تقویت دماغ روغن گل و یا سمن و
سرکه مقطر همه برابر بر پیشانی و صدغین مالند و خلطه بسیار نهد اگر خون غالب باشد و علامات آن ظاهر بود اگر فصد یا حماست نمایند باکی نیست و آنجا که از سه
و اسهال و غیره بسبب توران مواد نفی شربت نشود و شمع و غشیاں مشد گرد قدری طعام ملائم بخورند و بعد ساعتی قی کنند تا ماده رویه تباهه با طعام مشاط
شده بر آید پس شربت مطبوعه مذکوره بدهند و بر دست و پا آب نیگرم مطبوع با بونه و بنفشه و قدری نمک بریزند و در آن آب پاشند و باریک بزنند و بلبوت مالند و در آخر روز
داخل حمام شوند و آب نیگرم بر سر بسیار ریزند و هرگاه از حمام بر آید بعد یک ساعت تمام بنان مع نان خورش برگ کاه و اسفناخ و یا غوره انار دانه و کشنیر
غذا سازند و خوردن گوشت در غمره سرکه پیچیده تا ماهر شود و کشنیر خشک و گرد و یا در جبین بران پاشیده درازاله خمار مجرب سویدی است و فواکه قابضه مثل سیب
سیب و انار و خوخ بخورند و اگر مایل شراب گردد شراب ایمن رقیق مروق مزوج بالمناصفه بدهند که عطش ساکن کند و خوب آورد و پاهای از بن ران تا فقه
بعد طعام به بندند و از هر چه مضر عصب باشد مثل سرکه ساده و مری اجتناب کنند و بدانند که در انتها استعمال مبروات شدید نمایند تا که کشیف سسام و تغلیظ آنچه
کنند و مانع از تحلیل نشود بلکه بر سر استعمال باشند روغن با بونه و سوسن نیگرم نمایند و گیلانی نوشته که از بهترین معالجات این صداع آنست که قیح از شراب با آب
بسیار خوب مزوج کرده بدهند و کف پا بر روغن بادام مالند که خواب می آرد و صداع را ساکن میکند لایساکه این تدبیر بعد قی واقع شود و در مزاج بلغمی بعد
از قی بسکنجبین عسلی و آب ترب یا طبعی شربت و جوزالقی و عسل بمرات یا بد که مصطکه پودینه خشک عود غرق دانه مهیل هر واحد یک ماشه سوده در دوا المسک
حار نه ماشه آینه بوق نقره پیچیده بخورند بالایش شیره بادیان نه ماشه شیره لایساکه کلان پنج عدد در عرق کیوره و مهیل و فطاع هر یک شش توله بر آورده شربت
عود و بهر چه و توله داخل کرده بنوشند و آب نیگرم بر سر و دست و پا ریزند و دلک قدیم نمایند و در صورت باقی ماندن نفخ در شکم بعد از قی غار لیمو سه ماشه در
گلشن آینه بوق نقره بلیسانند و در درقه شربت دینار چار توله و گلاب پا و سیر کنند یا یا ریج فیکر ایک درم مقوی تبرید و شمع خطل اسهال آورنده اجابت غذا نان تنک
بشورای مرغ بدهند و بعد غذا خواب و سکون اختیار نمایند و هرگاه از غذا معده اندک سبک گردد و سکنجبین عسلی بنوشند و پاشویه نمایند و روغن با بونه با قدری
روغن گل آینه بوق نقره بلیسانند و باقی تدبیر مناسب از علاج امراض دماغی نخاری و صداع نخاری استنباط نمایند سفوف آمله مجرب برای صداع نخاری و
نخاری و سوساس سوداوی و فحقان معدی را نیز مفید کشنیر خشک و توله آمله متشرب یک توله کا و زبان گل سرخ صندل سفید هر یک شش ماشه کوفه بخیه نبات
مشت توله آینه بوق نقره بلیسانند و بعضی اوقات این ادویه اضافه کرده میشود و بسیار مفید می افتد طباشیر گل کا و زبان زرشک ساق هر یک سه ماشه خرفه پنج ماشه
تنم کاسنی شش ماشه زهر هر یک نیم ماشه در دوا یکا فور هر یک یک ماشه با عرق های مناسب مهیل آرد خوراک از شش ماشه تا یک توله شربت خمار جبت و فطاع خمار
و صداع نخاری بی نظیر است آب انار شش آب انار شش آب لیمو هر یک نیم رطل اول آلو سیاه ترندی هر یک یک رطل غناب پنجاه دانه درش رطل آب
بخوشانند تا به رطل رسد و آب صاف نموده آب های مذکور با هم بیاورند و فقه سفید یک من اضافه کرده بقوام آردا قوال مهره مالتی و غیره بنوشند که
شراب رب اس یا شربت آن تنها یا شراب و کذا انار دانه ترش و کذا جرج المسن محلوک بر مسن و کذا گل سرخ و کذا گلاب و کذا شاه چینی آب و کذا انار ترش آرد

در دوع گاه و مایده صاف کرده و کذا نمیر آرد گندم در آب حل کرده بعد دو ساعت صاف نموده در واقعیه آن یک دانگ طباشیر و یک قیر طار عفران و سه درم شکر
داخل کرده و نقل حب الاس و یار پیاس و انتصاح صفر بل بر شراب و کذا ریاس و ششم گل سرخ و اکمل حاض سواقی مسلوق بر روغن بادام و کذا کاهو و کذا
غذای تفاحیه که باب سبب ترش و قنار و غیره چوبه چوبه باشد و کذا حاضیه ترشی ترش و مغز بادام و عفران و افادیه ساخته باشد و کذا اسهالیه که در آن قنار و کذا
و قنار چوبه باشد و کذا کشکیه و کذا اسهوسک ترش باب یهود و ساق و سرکه و مغز بادام و کشنیز خشک و دارچینی هر واحد مرل تخارست و بقول ابن ماسویه در این
مغز و زرشم کافور و از طعام و شراب که در آن کافور باشد حذر کند که در آن پاکت اوست این و اقار و غیره که بزرگ شرب تلخ نباتات اتحوان بدون گل آن و کذا
ز عفران و قنار و یا مخلوط در طعام یا شراب و کذا گل شبنم که کذا بول شکر کذا در روغن کعبه سبرعه و آمل قنطیریه و نباتات التفاحیه چوبه و کذا اسهالیه و کذا چوبه و مغز بادام
و مغز تخم کدو و کشنیز سبر و کفس و صغره و کشنیز خشک و کذا لافیه و کذا شکر شیرین که در آن هر دو با نافع صداع مخاری است این
گوید که معالج صداع حادث از کثرت شرب شراب بنواب بطول و سکون و راحت باید کرد و اگر در حدود بقیه شراب مع ثقیان باشد باقی باب یهود و کعبه و کشنیز
و پای و در آب بگرم که در آن بنفشه و بابونه و اکلیل جوشانیده باشند بنهند و دائم بردست و پاکت و روغن بنفشه باشد و چون صداع نخت یا بدوام اتحوان نماید
چون جوع صادق بگردد آید یا غذیه لطیفه غیر حاره مثل نان خشک و عدس و برابیه اخذ نمایند و بیضه غیر شسته با شکر نافع است و کاهو و قنطیریه و صغره و کاهو که در آن
نوشته که آب حلاص در بوب و خوا که مثل رب انار و رب ریاس و رب حاض اترج و روغن باب و دهنند و سبب و امر و دویه بخورند و در دوم داخل جام شوند و آب شکر
نیگرم بر سر بسیار بریزند و بعد راحت از جام به راج و چوبه مرغ و کوم بره و بای رضاضی کوچک غذا سازند و در هیچ انواع صداع با کاهو یا کاهو یا کاهو یا کاهو
ابتدای او سکون و دعت و نوم و در آخر او هنگام انتهایی مرض و شروع اعطاط مشی در ریاضت اکثر از آنچه ممکن باشد تا آنچه در محقق است تحلیل باید و اگر از آن
بقیه بماند خللات استمال نمایند این سینه بنویسد که در علاج صداع حادث از خوار اول آنچه واجب بود استمال بقیه بعد از آن استمال از غلبه و شرب یا سبب
باب یگرم و بقیات لیته و متوسطه که از قرا بدین است و اگر قی واجب بود استمال او جائز نباشد اسهال یا یاریج مقوی است و بقیه بماند تا لیته او در حدود طول نماند
و اگر در اینجا نفعی از مرض و مار و شل او از استمال دوا یا مار باشد اسهال یا یاریج مقوی است و بقیه بماند تا لیته او در حدود طول نماند
شحم مقوی است و بقیات لیته و متوسطه که از قرا بدین است و اگر قی واجب بود استمال او جائز نباشد اسهال یا یاریج مقوی است و بقیه بماند تا لیته او در حدود طول نماند
منهضم گردد و این رنگ بول یعنی رنگین شدن آن ظاهر شود و کف پاکت و روغن بنفشه باشد و بر طرف بطول بابونه بریزند بعد داخل جام کنند و قنار و زرشم گل
میر و غیره بر آب بریزند و بعد از خوردن و ماندن آن و آب کرب بنوا صغره که برای منع بخار از سردی است غذا سازند جالینوس گفته که اگر غذا که بوی ترش و سوزانند خطا
کنند و شاید که سبب درین رقت خون شول از آن و قوت او بر تحلیل اجزه باشد و باید که خاکه قابضه دهند و بخار آب چتری دیگر نیاشانند مگر آنکه معده ضعیف بود و
خود استرخای آن باشد که در بحالت انا شکشا شرب آب سرد منع کنند و آب انار ترش و ریاس خاصه و رب آن و ترشی ترش خاصه و رب آن و به و سبب
و ماندن آن بنوشانند و کشنیز خشک با هموزن شکر نافع است بعد خواب و سکون اختیار نمایند که آن اصل در علاج اوست و اگر از آن تسکین نیابد عاده او در آن
رو و روز فردا کنند و غذای او سرد و مرطوب سازند یا لطف او شل زرده بیضه و برای تحلیل آب گرم بران بسیار بریزند و حسب استطاعت باوردن خواب
مشغول شوند بعد از آن چون غلیان بنشیند و جود آن زائل شود و صداع باقی ماند و روغن گل از آن قطع کنند که آن در آخر او را مضرت و اگر چه در ابتدا برای قوت
سرو مع بخار حاجت بسوی آنست و باید که درین وقت روغن بابونه حوض او برای تحلیل استمال نمایند و اگر بدین زائل نشود روغن سوسن بکار برند که این تفاح
نافع و موجب است و چون تخار خفیف و اعطاط یا بدیشی اندک کنانند یا در گمراه نشانند و درین هنگام بای رضاضی مرغ نضی و چوبه ماکیان و با بقول باره غذا
سازند و باید که بر طعام مشی نکنند بلکه بعد سه ساعت و با بوی باید که انتظار هضم خواب و یا سکون طویل نمایند تا آنکه معده او اندک خفت پذیرد و بعد سکنجین شکر
اگر محو و باشد و عملی اگر مطلوب بود استمال کنند و اقدام بدک قدین نمایند پس مشی غیر متعجب یا مرکب دیگر غیر متعجب کنند و باید که از سر که ساده و مری اجتناب
نمایند و اگر لابد باشد ناخوش ترش غیر شکران سازند و اگر اندک مشی کرده باشد آبریز و حمام نیز استمال کنند و در آخر امر باید که بنطولات معتدل تحلیل تحلیل نمایند و لجم

بندادی از آن صاف کرده و درم فلوس خیار شنبه در آن مالیده نباشند و یک شربت یا دو شربت ازین در دستبند روزی چند بعد از آن لزوم شرب ما را شعیف نمایند
و غذا با سفاک و سائر فزورات و مغز خیار بزرگ که سازند و اگر زوال صداع مشکل گردد فصد فعال کنند و لزوم شرب آب انار خوش آبکی بخین نمایند و بستی جو با سرکه بچته
روغن گل آبیخته بر سر خما کنند و بعد جدا کردن خما و روغن گل نیم گرم اندک بر سر خما و گاهی این صداع شمس گردد و محتاج به فصد گردد پیشانی شود و لا یتما چون صداع
بجز و متفر دماغ بیل کند و بالغ ترین چیزی که درین صداع مشاهده کردم اینست که گینه آب چوده که در آب برگ بنفشه و آب خیار و آب برگ بید و آب بناری و آب
در بنفشه کرده بالا پیش اندک سرکه و اندک روغن نیلوفر و روغن بنفشه در روغن گل انداخته شیش برادر یک پرتاب آویزند و زیر آتش کنند تا آنکه آب شیشه بخوش آید
در آن ظاهر شود پس شیشه را بر آورده بدارند تا سرد گردد و در زیر آن در فو و شیش پس صاف کرده بر برف سرد کنند و بخوبی شیشه را در میان او نهند و چون سرد
گردد بر تارک سر نهاده این در که از ساعتی صداع را از آن کند و این بسیار را ویدیم که امروختن آب سرد بر سر بیکه از آنکه صاحب صداع سردی آب در دماغ خود
معلوم کند بعد از این شیش سرد و قصد خواب می نمود و این تدبیر را در آنرا و او تاثیر نیک است و این بهتر است که فضا است گاهی به تبرید خارج می شود چنانکه از
تشنج مستقر میگردد پس گوید که قیایای بخارات این تدبیر استغراق می یابد و گاهی صاحب این صداع را سوط بشیر و خزان مع روغن گل در روغن بنفشه
کرده بشود و نما و در این صداع را از قبول خشمش رطب و قلع و لاج و خیار و سماخ خرفه و مانند اینها نافع میکند

علاج صداع شمی

اگر از شمع انشای حار خوشبو مثل مشک و زعفران و صندل و عود و سرس و یابو بویانند و بویا که گوگرد و زنج باشد چیزی های بار خوشبو چون کافور و صندل
و گلاب و نیلوفر و بنفشه و فواکه بار و میوه آید و اگر با وجود حرارت تشنه و میوه است و سرس و ساندلس در علاج فصد مشکب شلاک یا فواکه قرار دهند تا آب آنکه اگر حار بود و اگر
باسطاد و آن رطب میوه نماید و اگر گاهیت نکند کافور در روغن که در یار و روغن بنفشه یا روغن نیلوفر حل کرده و شیمی چکانند و یک با انگرس و روغن خلاص را
در تقویت دماغ و تعدیل آن بر سر او دهان فصد است و بوشیدن گل بنفشه تر و نیلوفر و کشمش تر و جوده که و خیار رطب را در تسکین این نوع صداع مثل
عظیم است و اگر از شمع انشای بار خوشبو یا بویا شیمی گرم خوشبو مثل مشک و زعفران استعمال نمایند و با شیمی حاره و حام و آب گرم علاج کنند و در حال
تشلیل را سبب است و استنشاق با دهان مضاده آنها و تقویت دماغ با شیمی تقویه و تقویت با غلیظه مقویه خوشبو حاره و یا بار و مانند طبری گوید
که علاج صداع یک از شمع ارایع طیبه حاره باشد تقویت مزاج دماغ بر خین آب های بیکم و اولاب سر و پوشیدن آن و امرافشان بانی دائم است پس تشیم اضداد آن
روغن و قوت مثل کافور هنگام نام نادی مشک و بنفشه عند نادی با تریج و مانند آن و اگر تحلیل آن مشکل گردد و این سوط بخار بزرگ گردن او نفوذ بود و در آنجا شیشه
بگیرند آب حی العالم مرقی و صندل با تیش چهار درم روغن که و دو درم آب طلیح یک درم و در شیشه بنیانند و صاف کرده سوط نمایند و آنرا از آن ممکن باشد و نه بعد از
این تطبیق حدت روغن و دفع بقیه آن کند و اگر تشنه گردد و تشنه را سبب بخورند که کور شد باید کرد و در آن اسفول مضروب بسکه که در شماره مایشان زاده کنند که این
تحلیل آن کند و بد آنکه هر جا که اشاره تبرید مزاج دماغ میگردد و از آن ترک افراط در آن و عدم ادخال در بر و چیزی از مخدرات مثل بنج و ایتون و بیر و ج
لفاحی میباشد پس اگر لابد باشد خوف هلاکت مرصع بود اندکی انیون یا آب لفاح استعمال کنند و هر گاه معلوم کنند که مرصع طاقت برداشت الم میدار ازین
مخدرات قطع کنند و در تلافی افیت او هنگام زوال مرض کوشند و ازین فاضل نباشد و اما چون صداع از روغن فاضل و فزورات و جلا و تحفه باشد مرصع
را در حمام داخل کنند و بر سر او آب نیم گرم بسیار ریزند و در حمام سرکه کهنه چوبیانند و دو قطعه از پنجه ساخته بسکه که تر کرد و در حمام در هر دو نخورند و روغن خوشبو یا
یا بار و بویانند و استنشاق ادهان مناسب یعنی بار و مثل روغن گل بنفشه و نیلوفر و جوانان و حار مزاجان و حار مثل روغن یاسمین و خیری و موسن در پیران و
سرد مزاجان نمایند و فکر این امر کنند این صداع بنوع دیگر از انواع صداع متعلق خواهد شد بهر آنکه ما بجه هر نوع صداع از علاج این نوع اسهل است زیرا که بر
دماغ از انواع که بهی ثقل و ضرر کم بود حتی که گاهی از آن تشنج گردد و وجاب موضوع بر آن متخلص شود و در بدن سعه حضور خواص و میل بر وای طیبه و نفرت از
روغن که بهی است و آن دماغ و معده در هم ست چون بر یکی ازین اعضا و چیز یعنی بوی بد و غلطاده جمع شود صاحب و از مرض شدید این نباشد و در علاج

در روغن

تپ نباشد و اگر حرارت بدون تپ باشد خورائیدن حب مذکور ترک کنند و از تفتیه چاره نیست تا از روم این گرد و بعد از آن واجب است که نگاه کنند اگر در اینجا
جراحت نباشد و لا علاج آن نمایند و تعذیل مزاج موضع اولاد است تا علاج قبول کند و اگر جراحت نباشد بعد تسکین و رفع تضییع موضع باد و پیوسته نماید
مثل اضمد که آبهای آنما آب مورد و بید و روغنهای آنما روغن مورد و سوسن و روغن گل باشد و اختلاط آنها اشیائی باشد که در آن بعضی لطیف و کلیل اند که بود
مثل گل سرخ و اکلیل الملک و قصبه از زیره و بابونه و گل ارمنی و شربانی شرباب ریحانی و گاهی اقتصاد میکنند برادمان اگر در باقی بود و نگاه استعمال آن نیکم
میکند و گاهی بسبب سردی و خوف ورم اندک سرد کرده ببل می آرند و واجب است که از حمام و شرباب و غضب و بخراسات و سمناسات از غذیه راد و پیوسته خورند و اگر
موضع بوم شروع کند و در آن وقت لابد است از استعمال قوی القبحه و التبریه مثل پوست انار و گلزار و عدس و گل سرخ و آب اینها نفول و مثل آنها ضام
سازند بعد از آن بدوایی که با وجود آن در آن لطیف اند که باشد نقل نمایند مثل سر و طرفه و بید و گند و اگر خسته تر خورج را پس پیدا کنند بنا بر دست بخورائیدن اسطوخودوس
باب یا شرباب حسل باید که ازین خلاص یا بند و بدانکه الم چون بحاجت دماغ رسد در آن خطر باشد و چون بسبب خسته شدن از دماغ خارج شود مغز را کینان
مگر باشد باید خورائید و بالایش آب انار ترش اندک بخورائید و چون ورم تحلیل یابد تا خورائیدن مقرر تا سوم روز و بعد فصد نمایند صحت حاصل میشود
هر که از اثر خسته یا سقطه که بر سر واقع شود صداع عارض گردد باید که در امر اولاد را مبادرت بقصد سرد و فصد و خون بحسب حاجت و قوت و سن برآورد و اگر فصد
بسبب سکن و قوت و فصل ممکن نبود باید که حقیقه حاده استعمال کنند و اگر تپ باشد حقیقه لینه لعل آرند و جذب ماده با سفلی کنند تا موضع علت نریزد و بعد از آن بیک
در آن مورد و جواز سرد و جوشاننده باشد نفول کنند و بدان که بید و نایل و آس و برگ سر و باند گل ارمنی ساید و ضام کنند و پیاده بشم که در روغن گل نیکم گرم کرده
تکیده سر نمایند و از قناب و حمام و شرباب و غصه و غذیه حاره و حرلیه و صداع مثل جوز و شام و لایق و جرج و زباد و روغن و شرباب قوی و پیوسته و بویز شیرین خورند و این
ضام نمایند گل ارمنی پنج درم قصبه از زیره و معاشه و ماش هر واحد درم بابونه و اکلیل الملک هر واحد درم و درم صبر یک درم هر یک درم همه با یک دود آب
مورد و مرشته ضام و سازند و البته آس و جواز سرد و بابونه و اکلیل الملک و قصبه از زیره هر واحد پنج درم قشار کنند و درم گل سرخ چهار درم همه را در آب پیوسته سرد
ضام کنند و آب انار گرم بر آن بریزند و آب بید و آب گل ارمنی و اکلیل الملک و روغن گل انیسونه ضام نمایند و اگر مورد ترقیه بعضی خوشبو ساخته ضام
کنند و فصد و اگر غشائی دماغ را از خسته و سقطه ورم لاحق شود باید که روغن گل و سرکه نیکم بر سر بریزند و اگر استخوان بشکند و غشائی محل دماغ ظاهر گردد و بیاو
در و شدید باشد با روغن گل سرکه یا نیزه بلکه روغن خالص نیکم یا روغن بابونه بر سر نفول کنند و اگر با صمد سهر باشد روغن بنفشه یا روغن نیلوفرن گرم بریزند
و اگر ازین اختلاط دهن عارض شود و غطی دارد و بنفشه و روغن گل با نیک سرکه بر سر ضام کنند و باید دانست که سرکه بر روغن گل در ورم دماغ و غشائی او بزرگ
مخلوط میکنند که روغن گل را باطن دماغ رساند و بدو که بسبب لطافت خود بهر آنکه سرکه درم را نفی میکند زیرا که در آن تسکین است و نه تحلیل نه در ورم
حار و نه در بار و در ورم بار و بادی و فوفون و غیره اشیائی حاره استعمال میکنند طبری گوید که صداع عارض از سقطه و ضرب بر و در ورم است یا آنکه سرد الم سرد
و شجه واقع نشود و یا شجه الم آرد و الم در قوت و کثرت مختلف بود و شجه و خفت و شدت و ایضا بحسب موضع مختلف باشد اما شجه شجه و شرجاج سائر
اعضای مذکور گردد و صداع عرض تابع شجه بود پس معالجه شجه معالجه صداع است غیر آنکه با معالجه شجه قصد تسکین صداع حسب مزاج مریض کنند به تضییع و تکید او
بحسب آنکه در انواع صداع ذکر یافت و موافق ترین اشیاء برای کسی که او را این نوع صداع باشد نیکم سرد روغن گل گرم کرده است و باید روغن گل که در آن
قدری ماز و ولادین جوشانیده باشد اگر مزاج این را واجب کند و الا اندک کافور بر روغن گل اگر مزاج واجب کند و موم و روغن گل که خسته سفید آب بفسول بر آن
ریخته از آتش فرو آورند هر گاه نیکم بماند سفیدی بعضی اندکی انیسونه بریزند تا که سرد شود و بعد در آن کرده بر آن آب بصره شیرین انداخته حل کنند پس آب را بریزند
و موم بکیند و بر تمام سر ضام نمایند که مسکن صداع و مفید جراحت و ورم است و اگر در اینجا جراحت نبوده و روغن فوسفه بیش تا الم بحاجت موضع بر قفص
در موضع سقطه یا ضربه باشد و این کجیح مجاب مودی گردد و علاجه تسکین جراثیم و تریه لطیف مزاج جلد سرباها که ذکر کردیم باید که در ماسر قوی گردد و مواد را
قبول کنند بعد به پیوسته محلول و ملین باشد مثل موم و روغن یا آبهای محلوله مثل آب بابونه و اکلیل الملک و آخر آن ضام کنند و اگر ملین مثل باشد فصد هر وقت

نیکم

نیکم

کند و نفعی بدن او را خلط نمایند اگر قوانین آنرا واجب کند و اگر اعراض عظیم گردد و مودی بجرم شود در هر دو نوع این صدام اعنی آنکه باوی شجه باشد و آنکه باشد
نباشد اما آنچه باوی شجه بود و درم حادث شود و علاج جراحتی است که باورم باشد بر اتم مفید و درم مثل مرهم در آنک و اسفنداج و مرهم اسپیخ مفصول
و تفصیل درم را تحلیل کند مثل صندلین و شیاف و ماینها و آبهای عسله و درم پس اگر عقل مریض زایل گردد و بی شک درم بجهاد و وضعی بر خفتن از وظایف
عام شده باشد و علامتش درین هنگام علاج سرسام حادست و اگر عقل درین زایل نشود و در آن آسان است درم با صلاحت جراحت زایل گردد و اگر جراحت
نباشد از آسان تر بود و دیگر آنکه فصد اگر نکل باشد از آن غافل نباید شد و فصد سریشای برده و وقتی و آبشای عسله در وقت دیگر و بهترین چیز که درین هر دو صدام
باورم باوی درم استعمال کنند اخراج راس است بر روغن گل نیم گرم علی الدوام و تفصیل و درم اسپیخ و اسفنداج بآب سی العالم و عسله الرای و آب تخم و بناروی
تسقیه داده و تفصیل در هر یک بناروی و برگ اسفند و هر دو کوفته مطبوخ در روغن گل بر آن اندک غطی سفید و آرد جو انداخته که این صدام در تحلیل و درم و تسکین این
هر دو نوع صدام بخایت نافع است و علاج جراحتها با آنکه که تا اتم داغ رسد و جراحت بدن خواهد آمد شجه مرهم اسپیخ بگیرد اسپیخ درم و پارچه آب تر کرده
باوی سیالاید و مقابل آتش کند که خشک گردد و پس در ظرفی بآب نیم گرم بشویند تا آنکه پارچه سفید گردد و هر گاه اسپیخ در آن ظرف زبر آب و در نه نشیند آب صاف که
بالای آنست از پیله برگیرند و اسپیخ را خشک کنند که این بهترین طریقی غسل اسپیخ است بعد از آن وزن کنند و بر آب و سفید آب رصاص و مثل یکی از این هر دو
مر و آنک گرفته هر سه مساوی بسازند و بجرم نیم گرم در روغن گل گذاشته از آتش فرود آرند و بر آن این ادویه انداخته حل کنند تا غلیظ شود و باز بر آتش
گذارند و آبهای مذکوره تسقیه دهند و قوی تر از آن آبها آب برگ بزر قطونا است پس در باون بریزند تا سه در و دو اندک سرکه و قندی سفیدی رقیق بمیزنند
انداخته حل کنند تا غلیظ شود و در هر شبانه روز یکبار بر سر طلا کنند و این بالغ ترین ادویه مستعمل در اعراض مذکوره است و غذای این علیل غیر خنجر بسوی سرکه
تغذیه کثیرند و واجب است اگر قوت مطاوعت کند که برار الشیخ اقتصاد کند در روزی بد فوات پس برین اقتصاد ورزند و این صدمه ترین صدام بر طبع است
اسپیخ و یوسف بنویند که آب فصد یا عسله طبع را با آب فواکه و فلوین چهار شنبه و یا جفته نرم باید کرد و این صفت جفته است که خشک چون بنفشه خطی در پارچه
کتان بسته هر یک است درم هر سه را در یک نیم سون آب بنیزند تا نیم سون باشد صاف کرده در روغن گل مرده درم روغن بنفشه و دو استار فایند و نیم درم باده با آنک
در آن حل کرده یکبار بریزند و آنکه وزن هر سه درم باشد و درم باشد و اینها برگ چندی بنیزند و از آب وی هفتاد درم و آب گامه ده درم و روغن بنفشه دو درم و روغن
بکار برند و این جفته قوی است برگ چندی قدری با بونو شربت هر یک است درم و پنج یا نوزده بنفشه خطی هر یک ده درم و نیم درم چندی چنانکه رسم است و صاف کرده یک سون
بوره و یک درم نمک ده درم عسل در آن حل کنند و آنرا که تب آید از پس فصد هر با د آب کاسنی و آب عنب الثعلب یا مقداری درم فلوین چهار شنبه دهند و آنرا که
تب سخت گرم نباشد آب کالج و آب عنب الثعلب هر یک سی درم بستانند و پنج درم فلوین چهار شنبه و درم صبر و یک نیم دانگ زعفران در آن حل کرده بدهند و چهر
ضما و آنرا که باورم تب باشد از آب عنب الثعلب صندل سرخ و فلفل و زعفران و گل ارغنی و صبر و صبری که بر سر آب باشد همه را جمع کرده بر سر نهند و ایضا عسل و ساق
گلزار گل سرخ برگ مورد پوست نارنگی پخته و پارچه بدان تر کرده بر سر نهند و روغن گل و ایضا برگ مورد گلزار پوست انار هر سه را در سرکه و آب بنیزند و با آنکی شک عود
و قصب الزیره بگویند و شراب کنند بر آن چکانند و با هم شیشه بر سر نهند و آنرا که مدت دراز گردد و ضماهای معتدل بر نهند چنانکه با قوت قبض قوت تحلیل داشته باشد
و این ضما معتدل است انار ترش و شیرین با پوست شگافه در شراب کنند چخته بسازند و ضما دهند و ایضا که معتدل است برگ مورد تازه برگ بید برگ سرور
و خطی تازه و اکلیل الملک بگویند و آب او بگیرند و اگر در آب بنیزند و پیش از آن آب بستانند و با باشد پس روغن سوسن باین آب و شراب کنند آنچه دوم
جوش بدهند و آنکی بر دو قصب الزیره و گل ارغنی و شربانی کوفته در صبر بسته باوی بچوشانند و بدست مالیده بپاشانند و پارچه بدان تر کرده بر سر نهند
و ایضا ضما و محلول مرکب درم کند یک درم صبر سه درم مر و آنک یک درم موم زرد و پنج درم روغن گل است درم موم در روغن گذاشته ادویه سوده بر سر تر کرده بدان
بسر نهند و بر خرقة کتان طلا کرده نیم گرم نمایند و بر سر نهند و آنرا که حاجت تحلیل بیشتر باشد سرکه کهنه بدل شراب کنند و بدل روغن گل روغن سوسن یا روغن
یاسمین یا روغن کنجد تازه کنند و آنرا که باور و بنجوابی باشد روغن گل و روغن بنفشه بر سر نهند پس اگر در قوی تر باشد روغن گل زیاده کنند و اگر بنجوابی

بهت الماده قفس از درم فصد یا سلق یا هفت اندام نماند و بعد در هر یک سر و کشانید و طبعیت آب کاسنی مرق و خیار شنبه و یا مسهل را در وی اختصه کنید
 و اگر شیب نباشد بنفشه خاد و حب ابرج یا قو قایا نماند و بعد با صندل مقوی چون صندل فلفل گل ارمنی و ریوند چینی و طلیح و آرد و جو و با قلاضه سازند و اگر برگ مورد و
 و نام و برگه انکو یا یک ساییده غذا دکنند نیز باغ بود اگر در سر و دم باشد و تب بود مثل گلزار و عدس پوست نار و گل سرخ و مورد و قصبه الزهیره و شنبه یا لی و هند
 کفتر و صیب و صبی و غیره اشیای خوشبو بپویند و اگر تر غریغ از ضرر باشد مطبوخ دوس و دو دم ساییده با جلا سب یا شربت حسل بخوراند و غذا بداند و اگر اکیان تر
 و بره و گو ساله سازند و با لایش قدری آب انار بخوش بدیند و با غذیه و مفرات لطیفه که در صمداع حار گذشت غذا سازند و عنت و سکون و سکوت و نوم طویل و
 فرشه های نرم لازم گیرند و با جلا حش علاج سکنه است طبعی گوید که علا حش فصد تیغال است اگر ممکن باشد و حال طبعیت اگر از ان مانعی نباشد و تمیدن در علاج
 طبعیه شایع مزاج او درین وقت دام خوب بسیار بر پشت و سینه باین سوط و روغن خشخاش روغن بنفشه هر دو را یک دم شیر و تخم یک دم حوض کل تازه
 بوزن دو شنبه و شیر مذکور حل کرده در شیشه کرده بچکانند تا کیندات شود و بمقدار احتمال مزاج سوط کنند و ضمید سر این غذا و یک ندر آب بید و شیر و تخم و با هم
 بخوشانند تا غلط شوند پس صاف کرده دران اندک حوض و خطمی و آرد و با قلا و آرد و جو حل کنند تا غلیظ گردد و بر سر غذا نماند و اگر این کفایت نکند و در مزاج بانی ماند
 امر بتقریق راس بر و غنه ای نیم گرم کنند هر روغن که باشد سوای روغن بلیسان مگر آنکه مزاج او باین الم پودت مستعمل گردد که درین صورت بسیار در روغن بلینا
 و روغن غار و روغن قسط و مانند آن استعمال کنند و بالغ ترین اشیای آنچه درین صمداع استعمال نمایند روغن بنیگرم است که گاهی از سایر غذا با جلا غنی می گردد
 این طبیعت القه فیوید که سبب تر غریغ راس غلط غلیظ باردوست که در مواضع خالیه سر حاصل شود و اعراض آن ضعف حرکت ارادی و احساس ثقل در سر
 که درت حواس است و این مرض مندر بحدوث سکنه بود پس طبیعت عند احساس حرکت تر غریغی مبادرت کند به تنقیه بدن از جو سبب خروج غلط غلیظ مثل حبس
 مانند آن و بعد تنقیه را حاصل که دران اسطوخودوس سحق جو شایند و یا شنبه و شند و جلیغین بخورند و آبیکه دران گل سرخ و عود و صندل بچینه باشد بنوشند و از امتلا و غده
 در طبعه و نافه غلیظه ر عسل الهضم خذ کنند و غریغ بکچین عسل و خردل نمایند و غذیه لطیفه تقایل الفضول مثل قلا یا می کوم طیب و خیر اجامیه تناول کنند و اعانت بهضم
 کنند و شربت کینه بنوشند و شک و قالیقه مزخوش بپویند و آبهای ادویه مملکه بر سر ریزند و یا بر چینه شش سر را باند پس اگر طبع قبض بود و سکنه بمل آرند و اگر غشیان
 گردنی کنند بعد خوردن طعام زیرا که آنچه از غلط غلیظ در صده جمع شود ازین تدبیر دفع گردد و لا سیما بعد خوردن ترب الحبه یا چه ازین فی بسوالت می آید و در کیهوس طبیعت
 اسهل میشود از دفع آن بدون خوردن چیزی و از علاج این مرض غافل نشوند که ازین تدبیر ممکن است که مریض از سکنه متوقعه خلاص یا بد با وزن اسد تماسی عرو جل

درین صداع واجب است که اول بعلاجات مواد دریافت نمایند که اگر ام خطا در بدن غالب است پس بقیه بدن را علاج از آن ماده مکرر کنند بطوری که در ارقام علاج اسهال و دماغی و صدمات دماغی مفصل مسطور شد و بعد از آن تعدیل مزاج و دفع و تقویت آن باطلیه و اخضره و روخات و غیره حسب داده نمایند و راود گرم سرکه آغشته بر پیشانی و صدغین ضمار کردن باین صداع نافع است و بهترین راود خاکستر حب انجیر است اگر چه گام به یاری از خواب غیری بکن صداع بخورد صداع سبکتر شود

علاج کلی صراع شرکی

بدانکه پیش ازین معلوم نموده که شرکی گاه بشارکت مطلقه و گاهی بشارکت غیر مطلقه میباشد و گاه متادی بکفایت سادجه از کیفیات اربعه طبیعی و یا کیفیت غریبه رویه غیر طبیعی که منسوب بسوی حریار بر نیست مانند کیفیات سمیه میباشد پس گاهی در بعض اعضا خلطی روی اجواسه میباشد و کیفیت آن بسوی دماغ متادی میگردد و او را بر سینه و گاهی متادی از مواد و غیره در طبع خود میباشد و ازین آن بسبب کثرت کمیت یا شدت کیفیت آن میرسد و یا بسبب این مبرود است که کیفیت مودیت متادی به سبب برای حصول مافیه مودیت نیز میگردد و در وجهی که اگر فاسد میگردد مانند کیفیات مودیت میده را که در دماغ می یابد و غذای حیدر که در آن میرسد دوم آنکه دماغ را خالی مواد رویه میگردد و این قبول بر دو گونه است اول قبول از جهت جذب از است مانند آنکه گرم گردد و از آن دماغ پس منجذب گردد بسوی آن مواد بسبب گرمی آن دوم قبول از ضعف متاد و مستحکم و مقدر است که عضو چون ضعیف گردد قبول مینماید وادی را که بسوی آن آید و اعضای مشارک را س اول و ادلی همه معده و رحم و این است و بعد از آن جبهه استند جباب ما جود در غیر آن پس مایه قی اعضای مانند کبد و طحال و زهره و کمر و پستانه و پشت و ساق و قدم و مانند اینها و بیشتر صراع شرکی از انتقال ماده از او ام اعضای باطنی مشارک دماغ میباشد چون حرکت بسوی فوق نماید و یا قبول در جمیع اجزاء صراع مشارکت اعضا واجب است که اعضا بعضی مشارک کرده شود و متقی آن عضو نمایند و آنچه مخصوص او باشد و تبدیل مزاج آن کند و معالیه تقویت را متن تقویات آن نمایند تا ماده را قبول کنند پس ابتدا تقویات باردش و روغن گل سرکه عمل آرد و اما بعد از آن اگر مواد جاری کیفیت متادی بسوی سر حر باشد مقویات باره مسطوره مدام استعمال نمایند و اگر بار داشت بجای او روغن بایونج روغن آس کفنیار و روغن که در آن صنف سر و گداخته باشند از بزرگ سر و معده او را از اش سانسند و یا بعد از آن در هر گاه از تقویه تبدیل عضو فارغ شوند نظر کنند که آیا این عرض منقسمه شیل مرض شده و یا بسبب این صراع در سر است که در هر دو کیفیت یا تقویه جباب

علاج صراع شرکی معدی

باید که انسانی نماید اصلاح غذا و اگر موله خلط متاد و خلط با عشت مرض باشد پس اگر بسبب اختلاط بود واجب است که اول مبادرت به تقویه نمایند و آنچه بهتر است علاج در امراض دماغی شرکی معدی مفصل مسطور شده و در حالت متقیه و بعد از آن با غنیه لطیفه معده و خفیفه المعضمه میباشد اگر دوس اعتدال سازند و بعد از آن حسب حاجت کیفیت میل کنند و معالیه در آن تحلیل و معضمه و اطلاق باشد و اگر غذای موله دم جید مقدار کیفیت ماده یا کیفیت نفس معده نباشد غذای معده و موله دم جید را تقویه نمایند و بهتر است که بعد دخول حمام غوره و در خفیف بخارات کوشش پس اگر ماده معضروای باشد بعد تقویه آن لقی و اسهال تبدیل و با تقویت دماغ و روغن گل و روغن آس نمایند و قی کردن بخوردن ماهی تازه و بالایش نوشیدن آب برگ خیار و کنگرین نیز نافع بود و هر صباح دوسه لقمه نان بآب انار ترش یا آب خوره یا شربت آن و شربت انار سیخ و لیمو و ریاس تناول کنند و خوردن فواکه قابضه مثل امرود و سیب و بنافه و سرکه و گلاب و روغن گل بر سرکه آرد و ایضا تقویت زاس بر روغن طیب مثل صندل و کافور کنند و بهر اخرج صفر افقوج حامض نیز نافع است و گاهی مبطونج فواکه و یا آب اکو و ترنجبین یا شربت اکو یا شربت قمر مندی و ترنجبین و در نیمه طبعیت میکنند و بعد تقویه لطیفه حرارت بطنیات مذکور نمایند و تقویت معده بر بویاب قابضه مثل رب بترش و انار و خوره و زعفران و لیمو کنند و تقویت دماغ بشته و مات و نخاچ باردش آب خیار و صندلین و گلاب و روغن گل و روغن نیلوفر و شیرزان و سرکه و مسو و روغن منقشه و نیلوفر و بادام و مانند آن و ضاد بعدند و برگ مورد و گل سرخ و بنلوفر و منقشه و کدو و مانند آن با گلاب و بهر آنچه در صراع معضروای گذشت باید کرد تا مواد و اجزای هر تقویه را قبول نمایند و در بین معده و سر و روغن سقر جل مسکن صراع حار شرکی معدی است و با یکدیگر در آن با لونه و برگ مورد و گل سرخ جو شاییده باشند بر سر تناول کنند و غذای بار و سر لیمو معضمه مقوی مثل خوره مرغ که آب انار یا آب حصص یا آب سماق یا در شکم منجمه باشند تناول کنند و یا مزه و شربت مندی یا بهر بادام و کشمش و یا مزه و یا شربت منقشه یا بادام و کشمش بخورند و خوردن نانانی که در سرکه یا در آب تر کرده باشند نیز مفیده و کدو و انار ترش محلی ببالان لقی و باقی علاج همانست که در علاج امراض دماغی شرکی معدی که از صفر باشد مسطور شد این عیاس گویید که هرگاه صراع بسبب خلط مستحکم در معده باشد و یا در دماغ باشد که قی بدوای غری خلط نمایند پس اگر صراع روی بویک بکینین نکند و آب گرم بویک بکینین و یا شکر و قدری نکس بهریش و یا تخم غریزه و سق و جباری و تخم

باریک سوده بکنجین و آب گرم و اگر بای تاز و خریزه و سرخ و خجاری بخورند و بالایش بکنجین و آب گرم بنوشند فی صفرای مشکین در معده آورده بالیه
گفته کسی را که صداع از صفر در معده باشد اگر از خودی کند صداع او در ساعت ازل شود و گفته کسی که در معده او صفر جمع گردد اگر هر روز بهادرت بخورد
از صداع نکند صداع ظاهر شود پس هر روز قبل از آنکه صداع شروع گردد غذا بخورد و علاج این کسان فی باب گرم قبل از غذاست اگر برایشان حمل بود اگر فی
سهل نباشد بهادرت بغدادی محمود جید معده کنند لیکن مقدار را اندک باشد و صاحب را مضایق برگرشکی نباید کرد و اگر صداع ساکن نشود این نوع صندل
افستین روی هفت درم گل سرخ پنج درم تخم کاسنی تخم کثوت هر واحد سه درم شاهره ده درم شکافی و باد آورده هر واحد سه درم پوست بلبله زرد ده درم
سوزن منق و قمر مندی هر واحد است درم و شمش رطل آب بکوشند تا چهارم برود صاف کرد و در شیشه انداخته بر روز در آفتاب بشب جای گرم نهند و هر روز
ربع رطل از ان با نیم درم صبر مقوی و نیم درم کتیرا و نیم درم روغن بادام شیرین بنوشند سه روز پنج روز و غذا زیر براج بچند مرغ یا رابانه بر روغن بادام بنهند اگر
این بکنجین صبری استعمال کنند شفقت بین نماید و صفر اگر در معده باشد نافع بود تخم کاسنی تخم کثوت تخم شاهره و گل سرخ هر واحد سه درم گیرند و بر آن سرکه که سه
پنج رطل و آب شیرین دو رطل انداخته با آتش معتدل بنزدانند نصف باشد صاف کرده شکر طبرزد سه درم انداخته باز بنزد و گفت آن گرفته از آتش فرد آورده
سه اوقیه صبر مقوی بر آن انداخته در ظرفی بر دارند شرفی از ده درم تا پانزده درم آب سرد و اینها استعمال کنند که شفقت معده از صفر میکنند پوست
بلبله زرد پنج درم گل سرخ سه درم صبر مقوی یک درم باریک ساییده آب جها سازند و یکیم درم خورده بالایش آب شاهره و روغن رطل تالش رطل اشک کلم
ده درم بنوشند و اگر استفراغ بطیخ بلبله قمر مندی و افستین کنند بدان انتفاع یابند و بقیه شفقت بدن تصفیه سر با صندل نافع صداع حار سا فوج که مذکور شد بایک
و این ضماد مقوی سر بهل آرد تا منع از قبول فضول نماید گل سرخ صندل سفید هر واحد سه درم آقا قی و مضض هر واحد یک درم گل ارمنی دو درم باریک ساییده
باب مورد و آب بید و آب عصبی الراعی و آب شاهی گل سرخ و آب برگه انگور و آب طلح هر کدام که بهر سر و یا مانند اینها از آنچه مقوی عضو و مانع از قبول فضول
صفرای باشد شسته و با یکدیگر عسل ساقین بمصا به بر بندند و یا با مالند تا فضولات بسوی اسفل بخیزد گردد و در جالینوس در کتاب حیل الابرار گفته
که چون انسان را صداع لبیب صفر است و معده باشد هر صبح حریره معمول از مغز ان باب انار خوش یا آب انار دانه بنوشاند که این تقویت معده او و دفع
صفر نماید و این حریره و شکم و قادر بر باند بهت انار پس اندک اندک انان به بند بسوی معده او صفر انرزد و صداع انرا عارض نگردد و درین خوردن غزل
و اشپای قابضه تجربه کردیم پس صداع ساکن شد زیرا که معده قوی گشت و صفر را قبول نکرد و باینکه اشپای قابضه با اغذیه باشند تا مدتی دراز در شکم باقی
ماند و بتدریج نفوذ کنند و جالینوس در شرح کتاب ابزی میا نوشته که گاه آدم صبح را صداع دفعه بغیر سبب ظاهر عارض میشود و این از فضول حاد
جمع در معده میباشد و لا شارت کرده که صاحب او نان بشرب مزوج باب سرکه زرد و خورده هرگاه که این طعام معتدل احوال است تعدیل این فضول و
اعانت بر فهم آن در معده می نماید و اگر ماده طبعی باشد بطیخ شبت و ترب و اصل السوس بکنجین عسل و نمک فی آورند و اگر ترش بخورند و
بالایش کله پاچه یا شبت پخته بنوشند و بعد از آن فی نمایند نیز خوب است و بعد فی گلند و بلبله عربی و مانند آن بخورند و خوردن سه درم صبی که از سنبل طبیب
و افستین هر واحد یک جزو صندل سفید ربع جزو ساخته باشند نیز تقویت معده و فهم طعام از مبرات سر مندیست و تلخیف ماده منضج حار و دفعه
بلیم و صلیا بر دهند و یا بر فیه با گلند منق معده است و بعد بقیه جوارشات حاره برای تجوید فهم و تقویت معده بخورند و آب گرم بر سر برزند و روغن گل
سیم گرم در گوش چکانند و غذا سر بهضم شل چوره مرغ و کبوتر بچند بپزند و شیخ میفرماید که اگر اخلاط بار و بعضی باشد که از ان ریح شدید بجهان نماید مقیبات قوی
و باطفاوت دهند و اگر نائل نشود یا رجات کبار بطیخ اقیقون دهند و قطع شریان صدغین درین نافع است یا داغ خفیف بر صدغین بنوعی که سه
نسوزد بلکه شریان تنگ گردد و اکثر شل شریان یا قطع و داغ بیکند و بهترین داغ آنست که جلد بالای شریان شق کرده شریان را ظاهر کنند پس بر
نفس شریان داغ نهند تا اثر آن بر جلد واقع نشود و آنکه داغ سلات باشد یعنی تنگ سر باید نه فراخ سر و اگر ممکن باشد در تابستان این عمل نمایند
و باینکه نمای او حریره یا سازند و ماده روز خیزی بخابند و وقت غذا را بوقت سردی باشند و اینها اکثر کلام شاید و بچندین قوالین بر سر شریان

درم شمش

درم کتیرا

درم صبر مقوی

درم کاسنی

درم کثوت

صدغین پچسپانند و انزروت و زعفران بدان مخلوط سازند و گاهی بران قطع اسرب نهاده بصوابی بنهند تا ضرر آن موجب وجع نکند و ایضا چوب سب
می بنهند و اما داغ قوی برای این سه بر وسط سرد و بر صدغین و یک بالای نقره نرود و سرسبت و باید که در هر حال از شراب اجتناب نمایند چو سی
گوید که هرگاه صدغ از فضول بلغمی محقق در معده باشد املقی از ترب مقطع منقوع در بلغمین عسل بآب شبت و نمک بریش یا بجای شوز نمایند و صاحب اورا
از شراب یک ساعت منع کنند و بعد از آن بلغمین بآب مطبوخ ترب و شبت بنوشانند و یا او به بقیه شبت این دو بدهند و نمک ترب و نمک شبت و نمک چوب سب و یک
سایده عسل سرشته بآب گرم بآلند یا ندکی نمک و بنوشند و پیرمغ سبلول در روغن کنجد یا زیت یا انگشت تحریک قی نمایند و در دقیقه معده کوشش کنند و
بعد دقیقه آن مار العسل یا شراب آن بآب سرد یا اندک شراب ریجانی مزوج بآب بنوشانند بعد از آنکه باندکی از آن مضغه کرده باشند و صواب معروف بآب
قوتایا و صواب ایارج نافع این صدغ است و اگر هر روز از امل فیل صغیر و درم با نیم مثقالی ایارج فیه سرشته بنوشند و در دایارج نمک عسل نیز نافع بود چون هر روز
و و مثقال از آن سه روز متواتر بنوشند دقیقه معده از بلغم راح کند و بلبله مری نافع است و چون حب صبر هر روز بآب شبت و نمک شبت و نمک شبت و نمک شبت و نمک شبت
و ایضا چون حب نه سب و درم و نیم بآب گرم بنوشند دقیقه معده از بلغم کند پس اگر صدغ ساکن نشود و مریزین گردد و ایارج ارکان غانی و طبع اقیهون و نمک
و مریزین صفت حب ایارج نافع این صدغ است و معده از بلغم سب تر بسفید خراشیده و درم ایارج فیه سرشته و درم پوست بلبله کالی و درم نمک هندی
این تخم خط یک درم تخم کرفس نیم درم همه را با یک سایده بآب جها سازند شبتی از دو درم و نیم تا سه درم و این حب صبر نافع بلغم راح و در معده است
بلبله کالی و ترید سفید خراشیده هر واحد درم گل سرخ چهار درم مصطکه و درم صبر و درم باریک سایده جها سازند و یک مثقال وقت خواب بنوشند و این
نقوع صبر نافع صدغ حادث از بلغم راح در معده است چنانکه کرفس پنج بادیان هر واحد هفت درم مصطکه و سنبل الطیب و تخم کرفس و بادیان و انیسون و
دو درم اسارون و حب لبسان هر واحد سه درم سیلخه و عود و لبسان و گل سرخ هر واحد چهار درم عاقر قرحا یک درم فستقین پنج درم همه را در شش رطل آب
باتش ملائم بنزدان نصف آید و ظرف آگینه با قباب سه روز بدارند و هر روز چهار اوقیه بایک درم صبر بنوشند و این نقوع صبر دیگر است فستقین و می پنج درم
اسارون سه درم مصطکه و سنبل الطیب عاقر قرحا هر واحد یک درم نیم بلبله کالی چهار درم خط و دو عدد و تخم کرفس و بادیان هر واحد سه درم چهار رطل آب
بران انداخته در روز با قباب در شبت بجای گرم بدارند و هر روز چهل درم بایک مثقال صبر یک درم روغن بادام بنوشند و غذا بران شور بای هفتید باج گوشت
گو سفند صغیر باشد و تخم خورد یا کبوتر بچرخ و آب و مانند آن و بران شراب ریجانی مزوج بنوشند و صغیر معده ایشان با صغیره سفید کشته مانع تولد بلغم کند
مثال این ضماد دیگر شک در اکمل لاون و عود خام هر واحد سه درم گل سرخ چهار درم سنبل الطیب مصطکه هر واحد و درم شک یک انگ همه را با یک سوده و آب
یا بآب مریزین شسته بر معده در حالت خلوص و صفا سازند و لطفیل کنند و صبر و زیره و شوزیر عطسه آردند و آب چند رو آب مریزین و آب پودینه و مریزین بچکانند
چرخانی و ایلاتی بنوشند که اول مطبوخ شبت و لوبیا سرخ و تخم ترب و عسل قی باید کرد و از پس آن اندکی گلکند و انیسون و زیره و مصطکه و مانند آن بنوشند و اگر
روز دیگر ایارج فیه عسل سرشته سه درم با سه مثقال بدهند صواب باشد و آنرا که صدغ پیوسته باشد صبح نقوع صبر دهند باین نسخه سنبل فستقین قلع او خردن
بادیان ناخواه زیره هر یک شتی همه را بنزد چنانکه آب سرخ شود و قوت دویه گیر و صاف کرده و بر مقدار نیم من ازین آب ده درم صبر انداخته در شیشه کرده و باقی
تا سه روز نهند و هر ساعت شیشه را بچکانند و سه روز بدارند و درم ازین آب صاف کرده سه درم روغن سید انجیر با روغن بادام تلخ انداخته بدهند و اخذ و طلب
که در صدغ بلغمی مذکور شد همه موافق بود و آنرا که بدین نمایه صدغ را نکل نشود و داغ کردن صواب باشد بر میان سر و بر هر دو صدغ و یکی بر پیش سر یا لای مخاک پس
گردن و طعام و شراب نیز همان نوع باید که در همانجا مذکور شد و غذای قسب زیتون بعد طعام خوردن افقی باشد باین الیاس گوید که شبت سه درم تخم خرنوبه
سه درم در آب خوب جوشانیده صاف کنند و در آن نمک طعام سه درم عسل سبت درم حل کرده بنوشند و بر شیشه ملوث بروغن کنجد قی کنند و لوبیا می سرخ
و تخم چند و تخم مریزین و پودینه بستانی و نمک طعام هر واحد سه درم جوشانیده بنوشند و قی کنند بعد خوردن ترب یا خود آب یا ماهی شور یا کاه مطبوخ چکبک و تخم
راس بنجرات خوشبو موافق شبت و جنبر و مشک نمایند و غذا نرود و خود آب بصغیر و اگر بلغمی ساکن نشود و این چنانچه حاد بلبل از دیگر بنوشند و درم حله بزکمان هر یک

دو درم انجیر غلاب پستان هر یک بست عدد خطی در خرگه گمان صواب است درم خشک با یونجه شبت هر واحد یک کف بنفشه نیلوفر هر یک سرد درم درش طل
آب بچوشان تا دور طبل بماند صاف کرده بران بوره ارنی یک درم نمک طعام یک درم عسل فوری دروغن کجی هر یک ده درم باشد حل کرده شمال نمایند و ایاریج
جالیوس ایاریج ارکا غانیس این علت را نافع است این لوح گوید که فی طبخ شبت و نمک و عسل و لوبیای سرخ و تخم قطف و پودینه بستانی و جوز الحقی و کنکار
و نمک نان هر کدام از این اشیا بعد از آنکه ترب بکشد با بچه مطبخ شبت خورده باشد نوشیده می کنند و اگر از قی ساکن نشود ایاریج ارکا غانیس جالیوس خرد و طبع
افضل ازین هر دوست و موثر است فی انکساکوت و غذای او و خود آب مطیب زیره و اسفند با جات فالو و جات مطیبت عفران و شراب صرغ و گوشت سرخ
برایان زیت و فلفل و دارچینی و چند درم عسل خردل و مری و زیتون الماروان خوش بری و انجیر در مارا عسل تر کرده بدهند و کوم صید و اوق ترسبت
برای ایشان و خاصه تخم خرگوش بریان یا کباب کرده با بازیر و در طعام ایشان سداب و زیره و کرویانه اندازند و مارا عسل و آسالیوس و مطبخ صمدی
و این دوا قوی تر برای صدام باردست بگیرد و اگر در چندید تر حب المار سادی و در روغن گاو در روغن گل ساییده بر بارچه طلا کرده بر پیشانی نهند و اگر
ماده سوداوی باشد قی نمایند و منضج و سهل سودا بدهند و از او پودینه برقی ماده سودا نیست که خرقی سفید را در ترب خلاصه سودا بدهند و اگر از او پودینه
دور خورده ترب را قطعه قطعه کرده باشد و لوبیای سرخ بچوشانده صاف نموده سکنجبین سلی داخل کرده بنوشند و عین نمک لفظی در ترب صرغ و واحد یک درم
خردل نیم درم درش سرشته و طبخ شبت و ترب لوبیای سرخ حل کرده و آن صواب باشد بعد و الیاسک مر و حلو و مفرجات استعمال نمایند و باقی تدبیر
علاج در اراضی دماغی شرکی معدی از ماده سوداوی و از بخت مایه لیا اخذ کنند این عباس گوید که هرگاه صدام از فضول سوداوی شش در صده
باشد باید که قی نمایند با آنچه در صدام لفظی مذکور شد و مطبخ اقیقون و غاریقون و حب اسطوخودوس دهند و این اقوی صبر نافع سودا است لیلیه سیاه و
کاملی هر واحد درم شش اصل السوس مقشر هر واحد درم شکامی با داور و شیش غاف لبغلیج اسطوخودوس با در نیمه پودینه و پودینه جلی هر واحد چهار درم
قرنفل یک درم سافج سبلی الطیب خرق سیاه هر واحد یک درم نیمه رابنخ رطل آب بچوشانند و در آفتاب نهند و هر روز چهار اوقیه از آن گرفته صبر یک درم غاریقون
چهار دانگ باریک سوده روغن بادام شیرین یک درم انداخته بنوشند و این حب اسطوخودوس نافع نیست لیلیه کاملی و سیاه هندی و صبر و لبغلیج هر واحد درم
اقیقون اسطوخودوس هر واحد درم غاریقون چهار درم تخم خطل دو درم نیم خرق سیاه دو درم هم رابار یک ساییده باب با در نیمه پودینه شسته چهار دانگ شسته
و درم و نیم ناسه درم بحسب ترنیز و ضعف آن و باید که تدبیر صاحب این تدبیر نافع اصحاب سودا مثل اطراف بر غاله و بره و چوره مرغ و فیه و نان بدهند
زرد و پودینه شربت حریره معمول از خرگه گمان و شکر و روغن بادام و موثر و شمش و بادام و انجیر خشک مانند آن کنند و از اغذیه بپزند و از آن صواب نمایند و در حمام
مقتدل با حرارت آب شیرین غسل کنند و هر روز دوا قیه سکنجبین شکری با یک شقال اقیقون باریک سوده بخورند و اگر در معده اخلاط مختلفه از صفرا و سودا
و طبع باشد باید که صاحب و بعد استعمال از اغذیه مختلفه مثل ماهی تازه و ماهی و ترب و خرزه و سرق و بقله خردل و حرف و اندان و نوشیدن سکنجبین باب گرم مطبخ
شبت و ترب قی کنند اگر زمانه صیف یا خریف باشد در نه یک مرتبه یا دو مرتبه و اگر زمانه بیج یا سرد باشد این مطبخ بنوشند پودینه لیلیه زرد و درم لیلیه سیاه
کاملی هر واحد هفت درم گل سرخ شش درم سنای کلی شاهره هر واحد درم لیلیه و آنکه هر واحد چهار درم آلو بخارا است عدد غلاب مثل و انجیر عدد موثر است
بست درم تر هندی یا زرد درم شکامی با داور و شیش غاف گاو زبان بنفشه اصل السوس هر واحد چهار درم اسطوخودوس کما در یوس کما فی یوس تخم کاسنی
تخم کثوت ترب لبغلیج هر واحد درم تخم کرفس انیسون با در نیمه پودینه و فرنجشک هر واحد دو درم هم را درش رطل آب بچوشانند تا یک رطل بپزد و اوقیه از آن صاف
کرده این دوا برای تقویت او اندازند و ترب سفید خراشیده غاریقون ایاریج مقطر هر واحد چهار دانگ تخم خطل یک درم دانه لفظی دو دانگ تقوینیا نیم دانگ باریک شسته
بر مطبخ انداخته بکافه گرم بنوشند این الیاس گوید که اگر صدام از انصباب خلط سوداوی در معده باشد بقیه نیم معده قی از آب گرم و جوز الحقی و کنکار
کنند و جلاب با در نیمه دو درم باشد که درم بنوشند و غذا زوده از آب نخود و بشیره تخم قرطم خورند و خوردن حب اقیقون و مطبوخ آن و تقویت سرد
شبهات معارط طب مثل زگر در پاهین و عین و استعمال اطریقات و معطاب آب فرخوش و استنشاق و شک و غالیه نافع است و اگر ماده ریخی باشد

نصفه سب
نصفه سب

تسویه معده یعنی کندی پس بکسر صفات که روغن سیدانچه در آن داخل نمایند بعد از آن استعمال او مانعی باشد زیرا که کندی بدل این روغن کند و اگر تخم کرفس
 پنج بادیان پنج اذخرناخواه مصطکه هر یک دو شقال چوشانیده صاف نموده دو درم روغن بادام تلخ و یک درم روغن بادام شیرین داخل کرده چند روز بنوشند
 نافع بود و جوارش کوفی و قوچی و چون کاسه الریاح و مانند آن بهر تقویت معده و تحلیل ریح استعمال کنند و بهر تقویت راس روغن آس و روغن لاون روغن
 سوسن و آب سرواقل و سنبلی و سحر و آنچه در آن قبض و تسخیم باشد بعد از آن روغن مالیدن دست و پا بکسیه حامی و یا پارچه درشت و یا بنگ باو گذاشتن در آب گرم
 و بستن آنها نیز مفید بود و باقی تدبیر از علاج امراض دماغی شرکی معده که از ماده دیگری باشد برگیرند یا لانی و جرجانی گویند که اول تسویه معده یعنی کندی پس ابراج
 فیترا دهند بعد از آن اصول بروغن بادام تلخ و اگر حاجت آید تقوی صبر و روغن سیدانچه دهند و صفت از اصول نیست پس تسویه بادیان و بستن کرفس هر یک درم
 پنج اذخرناسیون سلیمه غارلقون هر یک پنج درم مصطکه ناخواه قدما پودینه کوبی هر یک سه درم اقیقون اسطوخودوس هر یک هفت درم همه را در آب پیزند
 و صاف نموده هر صباح سی درم گرم کنند و هفت درم گلفند حل کرده صاف نموده چهار درم روغن بادام تلخ داخل کرده دهند و اگر در صبر درین آب بار اصول
 حل کنند و سه روز در آفتاب نهند و بعد از آن هر بار با مقدار ده درم تا پانزده درم با دو درم روغن سیدانچه دهند و صواب باشد در هر هفته یکبار بنوشند یا با دو درم
 حلوا یا بر تریاق کبیر و شر و دیوسنجور اند و روغن سیدانچه مصطکه بر معده مالیدن و هر صباح در حمام رفتن و در طعام زیره و ناخواه و در صحنی داخل کردن
 سود دارد و آیه نوشید باید که مطبوخ سازند و در آن مصطکه اندازند و گلفند با مصطکه زیره خوردن نافع بود و هر شب با آنها ازین ران تا بقدم نیک بالان و اندکی
 کشیده خشک و تخم گمان و شکر خورند که بدین تدابیر بخار از سر باز ماند و اگر صعود و آنچه معده باشد اطفال کشتری خورده شیره تخم کاسنی در عرق شاهه بریزند
 بنات سفید داخل کرده بنوشند و یکدن سبب و به و امرو و ساق و آشامیدن بزرگ قطونا با شکر و مالیدن دست و پا گذاشتن در آب گرم و آشامیدن شربت
 بنفشه و حماض و لیون و ترندی و آلو با و مانند آن با اسفنجول و اشال آن و تادل نان بسکه همه نافع صعود بخار از خوردن فواکه قبل از در آن نافع
 و کذا چند لقمه نان آب انارین و یا انار سنجوش و آشامیدن بویب حاصه مثل رب ریاس و غوره و سیب و به و انار و خواب و آرام و سکون و مواضع باره و
 طیب لراحه و ترتیب اوقات غذا تا آنکه نیک فهمید پس بدو شدند دست و اگر بعد ازین تدابیر صداع باقی ماند در حمام آب نیک گرم بسیار بر سر بزنند و مقدار کمی و صفت
 در بیت اوسط نشینند و بعد بر آمدن از حمام آب سرد بر دست و پایک خطه بزنند و اگر صداع بحال خود باشد باید که طیب از علامات مخصوصه هر خطا دریا فکند
 که کدام خطا سبب تولد بخار و محدث صداع است پس متوجه بحال آن بعلاج خاص آن گردد و تقویات معده مثل مصطکه و گلفند و مانند آن نافع بود و هرگاه
 طعام تناول نمایند و تخیر شروع گردد و صداع آرد و اعصاب اسفنجول یا کشیده خشک بشکر لای طعام بخورند و اگر خوف سردی معده از اعصاب اسفنجول باشد اعصاب
 مع کشیده خشک استعمال کنند و تقویت راس کنند بدینچه در سابق مذکور شد پس بگویند آن از طولات و شومات مناسبه نمایند خصوصاً شام بخورند که گاهی تناسل
 خلاصی تمام میگردد و باقی تدبیر از علاج صداع بخاری داخلی و امراض دماغی بخاری اخذ کنند همچو گوید که اگر صداع از بخارات باشد که از اخلاط و در معده
 صعود کند با دودیه خروج آن اخلاط استعمال نمایند و بکسر کرفس و پنج بادیان و اذخرناخواه و درم پودینه کوبی زراوند و حرج شگاشی با و آرد و هرگاه
 پنج درم بلبله سیاه اسطوخودوس هر واحد هفت درم اقیقون غارلقون هر واحد پنج درم سلیخه ناخواه قصبه الزریره هر یک سه درم سنبلی الطیب و دو درم سوسن
 سی درم در شش رطل آب بوشانند تا دو رطل بماند صاف کرده یک او قیه ابراج فیترا در آن انداخته در ظرف آئینه بافتاب سه روز بدارند و هر روز یک او قیه تا دو قیه
 با سه درم روغن سیدانچه بنوشند که این اوجاع راس نموده و اگر حاجت بمغنی از مجنات افتد بنوشند یا دما و سیاه و تریاق کبیر و شر و دیوسنجور و در و ار المسک
 و حلو استعمال کنند و اگر از ضعف فم معده باشد هر صباح چند لقمه نان در آب غوره و مانند آن که در علاج امراض دماغی شرکی برای ضعف فم معده
 گفته شد بخورند یا حریر مغز نان یا آرد گندم مثل انار وانه و غیره و ترش ساخته بنوشند که بکار عمل تقویت فم معده کند و اگر استعمال ترشی الموم اندازد رساند بر تقویت
 که در جلاب سافج یا با فادیه تر کرده باشد و اگر قبل از صداع اختیامی ناگوار استعمال نمایند بسیار منتفع شوند و هرگاه اخلاط طعام و انهم تمام آن معلوم
 شود چیزی که در آن قبض بود مثل لقمه نان در رب فواکه یا تنها فاک مثل سبب و بهی و ناشپاتی یا نان بقیسب یا بنیتون تادل کنند و اگر معده بسیار گرم باشد

بآب فوکه بنفشه و اماله آن به بستن دست و پا و الیدن آنها و گذارشتن در آب گرم شوند و در بعضی ترکیب طب سائده کرام که مخصوص صداع نرلی حار و در
 و بار دست جدا جدا سطور میگردد اگر با نرله حار باشد تنقیه بدن و سر از سهل صفا و حسب بلبله کنند بعد از نفضج تمام اگر بدن متلی از انطاد و محتاج تنقیه باشد و هر
 در علاج نرله و کار حار خواهد آمد مفید شناسند و اطر فیل کشنیری توله خورده غناب پنج عدد اصل السوس چهار باشد گل بنفشه شش ماشه جو شاییده نبات داخل کرده
 بنوشند و اگر حرارت زیاد بود و بجای اصل السوس بهدا کنند و یا پلیه مربی خورده شیره غناب شیره تخم کاهو یا کاسنی عرق شاییده نبات بنوشند و اگر خواهند اطر فیل کشنیری
 بجای پلیه مربی کنند و یا گل بنفشه گل نیلوفر کوکمار هر یک یک توله در شیره کاهو جو شاییده بخاران بگیرند و نرله بند و پاشویه و تبرید به ستور استعمال نمایند و اگر با صلاص
 در هر دو باز و ضربان و زیرش نرله و سرفه باشد نفضج از غناب الثعلب گل بنفشه اصل السوس غناب سپستان گاوزبان پرسیاوشان تخم خطمی جنابزی داده
 بعد گل سرخ سنای کی نیز اضافه کرده جو شاده صفا نموده مغز فلوس گلشنه شیره بادام داخل کرده دهند و اگر از مغز فلوس کرامت یا پلیه زرد و پلیه ساه تر باشد
 اضافه کنند و بعد مسلمات غناب سپستان خطمی جنابزی پرسیاوشان جوش کرده بخورند اگر نرله باز نه این شیره خشنک کوناری اضافه کنند و نرله بند نیز بنهند
 و لعوق معتدل برای سرفه و ناس نرله که در آن مشک و سنبال الطیب است طیار کنند و برای سرفه اصل السوس پرسیاوشان گاوزبان نبات جو شاییده همراه آب
 مذکور بنهند و ایضا اگر در سرفه و ضربان چشم شدت باشد بهدا غناب در آب جوش داده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده بنوشند و قوس شلش در آب سوده و غناب
 طلا نمایند و پاشویه نیز کنند باز اگر شدت در دبا شد فصد سر و کنند و در جو شاده خطمی جنابزی تخم خشنک هر یک پنج ماشه اضافه نمایند و ایضا اگر صداع و ضربان
 شدت مع تب باشد بهدا گاوزبان سپستان نه دانه کوکمار یک ماشه زعفران ماشه در عرقیات جوش داده شربت بنفشه خاکشی داخل کرده دهند و فیونک این
 کثیر اصمغ عربی اشق قرنفل هر یک ماشه کوکمار نیم ماشه در سفیدی تخم مرغ سائیده نرله بند بر صدفین نهند و ایضا برای صداع نرلی حار پلیه مربی کوفته با سطور
 سوده مغز نموده بخورند بعد شیره مغز تخم بنده شربت بنفشه عرق شاییده عرق کیهو بنوشند غنابینی پلا و کم روغن خورند و ایضا ایارج فقیر روغن بادام
 باطر فیل کشنیری یا صغیر شیره تناول نمایند و الایش لعاب بهدا عرق شاییده نبات بنوشند و در دهم اطر فیل عرق شاییده عرق غناب الثعلب شربت بنفشه با سطور
 بنوشند و الگو برای قبض و اصلاح معده که از ایارج اسهال شود و میدهند روز سوم برای رفع خشونت ریه شیره اصل السوس شیره خیارین شیره کاشنه خشک بنده و ایضا
 اگر تب زکام و حمی حار نرلی باشد غناب پنج دانه گل بنفشه تخم خطمی هر یک چهار ماشه بعرق شاییده یا کاهو جو شاییده صفا نموده شیره مغز تخم کاهو و شیرین شش ماشه
 بنفشه دهند و در دوم شیره مغز تخم بنده و نه روز سوم شیره تخم کاهو و خاکشی پاشیده بنوشند و در چهارم چهارین افزایند و در پنجم اسطوخودوس سوده افزایند و در ششم
 موقوف فائده اگر سرفه نباشد کاسنی برای در سرفه نرلی نیز مفید است و شاییده هم در نوازل معمول سائده است و اگر با نرله مرکب باشد اسطوخودوس گل
 مکده چهار ماشه جو شاییده شربت بنفشه قوری سفید شش ماشه پاشیده بنوشند و گاهی گل بنفشه چهار ماشه می افزایند و بجای شربت نبات می کنند و گاهی اطر فیل
 افزوده میشود و گاهی برای خمس شیره مغز تخم کاهو می افزایند و ایضا پلیه مربی خورده شیره اصل السوس نبات سفید کل کرده و الگو شش ماشه پاشیده دهند و اگر
 منطوب باشد اسطوخودوس گاوزبان شاییده تخم خطمی جنابزی غناب الثعلب گل بنفشه پرسیاوشان هر یک چهار ماشه غناب پنج دانه جو شاییده نبات داخل کرده دهند
 بعد نفضج سنای کی فلوس خیار شربت گلشنه روغن بادام شش ماشه پلیات هر یک شش ماشه افزوده سهل دهند و کلنا کوکمار نیز از اینج عاقر قریه کاشنه خشک هر یک چهار
 ماشه جو شاییده غرغره کنند و اگر آب از دهن بسیار آید غناب الثعلب چهار ماشه عدس یک توله کشنیر خشک کوکمار گل خطمی هر یک چهار ماشه جو شاییده صفا نموده و در
 چهار ماشه سوده پاشیده غرغره کنند و ایضا اگر آب پی و لوی داغ بود اطر فیل کشنیری خورده اسطوخودوس گل نیلوفر شاییده هر یک چهار ماشه جو شاییده و نبات
 دو توله خاکشی شش ماشه داخل کرده دهند و ایضا اگر با آن تشنج زبان و در دلهات و گوش نیز باشد اسطوخودوس گل نیلوفر پرسیاوشان زردال السوس گل خطمی هر یک
 چهار ماشه جو شاییده نبات دو توله داخل کرده دهند که نسخه نفضج بلین مرکب است و خطمی جنابزی مکده چهار ماشه پرسیاوشان شش ماشه زوفای خشک ماشه جو شاییده
 غرغره کنند که باغی از حلق دفع گردد و ایارج فقیر باطر فیل خورده و حسب ایارج استعمال آوردن مفید است و ایضا اگر با جمعی مرکب باشد غناب پنج دانه گل
 گل نیلوفر اسطوخودوس شاییده هر یک چهار ماشه جو شاییده شیره تخم خیارین شربت بنفشه خاکشی بنهند و اگر با نرله پاره و باشد بلین اگر آب و ضربان بود و گاهی

پنج ماشه گل گاوزبان سه ماشه پرسیاوشان هفت ماشه زعفران نیم ماشه کونار در سرخ نبات توکه در عرق کوبیا و سیب چو شاییده خاکشی پاشیده بپهند و افیون غفران
فرغند تجویز هر یک یک ماشه در آب صبح عربی ساینده بیک کاغذ که مثل روپیه تراشیده باشد سوزان زده ضماد نموده بر صندلین بچسباند و از غلبه الشلب گل خلی گل بونه
اکلیل الملک هر یک یک ماشه بوس گندم چار توکه برگ کشا و کافور درده آثار آب چوشانده پاشویه نمایند اگر تخفیف نشود روز دیگر همین نسخه دهند و ایضا اگر باضعف داغ باشد و آن
ماشه سوده باطل فیل توکه سرشته بخورند و گاوزبان شش ماشه بقیع شیره باد سیب چو شاییده نبات و توکه حل کرده بخورند روز دوم گل بنفشه شش ماشه اسطوخودوس چار ماشه افراشته
و اگر جوست نیز باشد و صلیب سوده بدوا اسکشت ماشه سرشته شیره تخم خشخاش چار ماشه شیره فخر اوم چهار دانه شربت نار شیرین توکه داخل کرده برای تطهیر داغ بخورند

علاج صداع عرضی

که عرض میماند و امراض حاده باشد هیچ فایده که این صداع یا باشد و عرضی یا نباشد عارض شود و بالقضای آن زایل گردد و باید زوال مصلحت اطلاع نوبت باقی
و آنچه در حیات افتد گاهی چنان صعب گردد که ملین را بپذیرد اگر دانه می که سبب دلغنی تب را بپذیرد و ایضا گاهی سفید و رقیق شدن بول دفعه با وجود شدت تب
و استحاله و بشاکت بول خربنی که روغنه شدن آن بران دلالت می نماید لیکن شایسته است و بول خرگابی دلالت کند بر حدوث صداع فی الحال و گاهی
بر انحلال ماده و زوال آن پس واجب است که بسا و دلائل رجوع کنند و بعضی گویند که چون اشتداد یا صداع در حیات حاده علامت ردی بل قاتل است هنگامی
که بقارنت نماید یا آن سائر علامات ردی مثل اختلاط ذرین و تغییر حال چشم و زبان و شدت تب و یا اگر از علامات ردی منفرد باشد دلالت بر بجران بر عاف
می نماید و بسا است که دلالت بیکند بر بجران بقی و گیلانی بنویسد که این صداع در اکثر امراض بسیار تعدا عده بخورده و این بخورده گاه بحدت خود
و گاه بکمیت خود و گاه بهر دو وجه حدوث صداع میگردد و در مجموع این احوال از این طریق طبیعت و جذب مواد بخل از الیدن پایا و مانند آن چاره نباشد اگر تب بر بحدت
بخورده و حرارت تب باشد علاجش تطهیر و تضخیم باشیای بار و مقویا است و اگر تب بسیار است و دلالت بخورده و این احساس تب در معده و تحمل در سر و قلب و شکم
علاجش تطهیر و تضخیم باشیای محله مقویه قلیل الحار است و در وجوب استقرار و جذب سیب سوسنی افضل در اینجا قوی ترست با کجمله اگر سبب این صداع حدوث
و بخورده و شدت حرارت تب باشد روغن گل و سرکه و گلاب بر سر نمند و یا کشنده شک بران کرده باریک ساینده با سرکه و روغن گل سرشته بر پیشانی طلا کنند
بمکرر که برای این صداع مجرب است و استادی مرحوم است و بخورده از سرکه و گلاب و آب کشنده تر و صندل و کافور نفع کشیده دارد و همچنین ضماد بوش در بندگی لب که گلاب
سود بر پیشانی و صدغین نفع عظیم بخشد و در طبخ حقیقه و سیاه و بونه یا اگر دانه و سیب بمانند و سیاه بمانند و هر چه مانع بخورده از سر باشد بخورند و اگر سبب
این صداع کثرت ماده و بخورده باشد اول تقویه قوی یا سهال نمایند بعد بخورده و در بکوره تقویه قوی سرده و نفع کشنده میفرماید که در صداع حار که در حیات افتد
استعمال اطمانه عاظمه بخورده بر سر کرده است و کثرت استنشاق سرکه و گلاب آنرا فایده میکند ایضا اگر بخورده و سیب سوسنی که صداع علاج او نیست که بروغن گل معمول از
زیست یا بروغن گل متساوی که با سرکه خوب آمیخته باشد تقریظی راس نمایند بکم در سر را و در نرمی تب و سرکه کرده در گردن و در شدت تب و طولی از طبخ چو و شش و بنفشه
و گل سرخ آنرا نافع است اگر بخورده و این بحدت خود دهند و اگر کثرت خود را برسانند چیزی از این استعمال کنند بلکه استقرار نمایند و آنچه تحلیل برقی کشنده مثل زیت کورنا
نام و حصه الرامی و غیر زنجوش مع عصاره الرامی در آن جوشانند و باشد استعمال کنند اگر تحلیل مطلوب باشد می که بعضی قدما طلای بایونه بخورده اند و اگر شدت
در استعمال مخرات و مخرات منظر گرداند باید که آنک از آن بجزر و احتیاط عمل آرد و گاهی در ابتدا برای منع ارتفاع مواد سوبق جو و بزقطه ناشی با وضما و
بکار می برند و گاهی تضخیم کشنده و روغن گل می نمایند و گاهی جواست میکند و بسبب اطمانه و الیدن آن دانستعال تدبیر صداع خاری و زیبا بسیار مفید است
و باید که هنگام کشادان اطراف را با آب گرم نهند و اگر از این تدابیر تسکین حاصل نشود بایونه و غلج و بنفشه و خشک آب پنجه ببلعق راس ضماد کنند و گاهی احتیاج میشود
بجواست بکمین یا ساقین و چسپاندن زلومیان بکمین و زیر ذوق و امثال آن و هرگاه صداع بعد تب امراض حاده باقی اندا غذیه بارد و طبیب بپند و روغن گل
سرخ روغن بایونه تقویت سر نمایند و آب گرم به دست پا صبح و شام بریزند و روغن بنفشه بر سر بمانند و بعد از آن خطاط امین با دویه ملطف مواد و محمل آن اعانت طبیعت بر آن
سبب صداع کنند صداع صعب کامل گوید صداعی که تابع تب و از شدت حرارت بود فقط گیرند گلاب یک جز و روغن گل نیم جز و سرکه نیم جز و روغن بزم و خوب بر هم زده

بر سر نیزه در آن پارچه کتان تر کرده بر سر نهاده پس اگر زمانه تابستان باشد بر برف سر کرده بپاشد و اگر زمستان باشد بر سر نهاده و عضلات ساقین بپاشد با بر نهاده و اینست
بجندل و گلاب و آب ترنه و آب خیار بر سر نهاده و اگر در آن نفشه وجود داشته باشد سر در گردن بپاشد و اگر در آن نفشه وجود نداشته باشد سر در گردن بپاشد و اگر در آن نفشه وجود نداشته باشد سر در گردن بپاشد
بر سر نهاده و اگر در آن صداع از خلط متقوی در معده حادث شود بکوبید و آب گرم امرقی نمایند تا معده از آن خلط پاک گردد و اگر از خلط در معده بدن علاض شود باید
که متقیه بدن از آن خلط مطبوع فواکه نمایند و اگر صداع در تب از ضعف راس افتد می باید که تقویت سر با صندل متقویه آن مثل صندل و در تب از ضعف راس افتد می باید که تقویت سر با صندل متقویه آن مثل صندل
بگلاب و آب بید و آب طلا و آب حی العالم و آب عجمی الراعی و مانند آن سازند

علاج صداع بجرانی

تا وقتیکه تا یک او بر طبیعت گذارد و ادویه متقوی طبیعت غیر قوی در کیفیات و مضاد کیفیت مرض استعمال کنند و الا بصورت شدت صداع و ظهور عجز طبیعت
از دفع مواد طریق میل طبیعت دفع ماده تقییا دریافت اعانت طبیعت بد اطراف نمایند مثلا اگر غشیان و قلب نفس و اختلاج در لب و دوار و غیره علامات
میل طبیعت برای دفع ماده بسوی فوق دریافت شود اعانت برقی نمایند بکوبیدن آب گرم و دیگر کیفیات بار و مثل طبع اصل السوس و پنج خیار و جفتند
و مانند آن و اگر قراقرغ شکم و اضطراب و حرقت در مرق و سایر آثار میل طبیعت دفع ماده طرف اسفل یافته شود اعانت بر کوبیدن طبیعت کنند بکوبیدن شکر
نفع آلو بخارا و عناب و سپستان و مویشی و تمرندی و یا شربت آلو و نیشوق و یا آلو متقوی در جلاب بعد خلائیدن سوزن تا شقیق شوند و یا شربت
بنفشه و شربت تمرندی و شربت قلیل لوزن متقوی در دم و یا شربت ورد و دیگر آب سرد و اگر گرانی در لواسی کرده و تحت اختلاج پشت و جمله علامات
ماده بطریق میل محسوس گردد و دوار بر بول علاج کنند از کوبیدن شربت بنفشه و دو درم شیر تخم خربزه و تخم خیار با نمک صندل و یا مارا شیر جلاب و یا قند و نور در آن
بوی مانع بخار و در دست و اگر شعاع و سرخی پیش چشم و خیالات مرغ باز و دو غده دینی بر پیش درک شود تدبیر عاف آوردن کنند بوییدن سرکه و اگر نشانی
آن بر سنگ یا خشت گرم ریخته و دیگر نفوحات موطئه و خراشیدن بینی بچربی در شست و نظرون بسوی چشمه آفتاب و آشنای مرغ و گزاشتن قیاسی و دیگر
دستی و قحاح از خروگندش بر نهاده گاو سرشته و اگر نبض موجی و خروزم و جلد لیس معلوم گردد و در حرقات استعمال نمایند بکوبیدن و شربت ادویه و فطول بر سر و باید که
معتدل باشند و اگر شامبه اند و وجه اجماعی زیر گوش یا در بغل یا کبج ران منوم شود و اضطرار حاد باشد مثل نفع و کرفس و روغن زرد کنند بر آن موضع استعمال
کنند و یا محاجم با شرط بر آن موضع نهند تا که ماده از دماغ بطریق میل که در ده منفع گردد و در آن موضع منوم شود و بعد از آن تدبیر نفع و انفجار درم کنند
تا ماده از همین جاد دفع شود و در نه خوف رجوع ماده بسوی عضوایست پس در دماغ را اندازد

بیضه و خود

نستحی گوید که نوعی از صداع مسمی نخوده است یعنی بیضه بسبب استعمال او بر تمام سروانطاک گوید که بیضه در خصوص وسط سرست و خوده مثل دانه گرد سر است
و بر صداع عام نیز اطلاق میکنند و برین تقدیر هر دو مترادف باشند با جمله آن در دست مثل بیضه سلاح یعنی خوده مثل بر تمام سروانطاک و برین طبیعت اختلاج
شدید الصعوبه که از ادنی شی مثل حرکت و تناول مجزات و ملاقات سخفات و استماع اصوات بنوائب غلیم بجان کند و صعوبت او هر ساعت مشته گردد و در حق
صاحب او از آواز و در دشتی و کلام نفرت و از حرکت بدنه و فکر کراهت کند و با اشتیاق روح که بطون دماغ را متعلی گرداند و شربت شراب و یا زرد و یا بر و یا بر
و تنهائی و خاموشی و سکون را دوست دارد و بر کف و در چشم تمامه خصوصاً پیش آفتاب قادر باشد و هر ساعت دریا بد که سر او می شکند یا بکوبیدن یا شستن و یا با کوبیدن
بغیر ضربان شرایین صدغین و خلف اذنین در اکثر مغلطه شقیقه که خالی از ضربان آن نبود و ایضا فرق فیما بین هر دو آنست که در شقیقه چون شرایین را از ضربان
منع نمایند صداع ساکن شود و در بیضه تسکین نمی یابد بلکه صاحب او احساس می نماید بدوی و صوتی از تحریک انفرقه حبسه و برای نوائب او اوقات ترا
و سکون بود چنانکه برای صرع میباشد و علاج او سخت و دشوارست و باشد که نابهر شدت درد کوری ادا کند و جالینوس در این نیز نوشته که این صداع تدبیر
نزول الماری باشد اسباب این مرض بقول اکثر طباشش گونه است یعنی استقامت بخارات اخلاطه زیر اغشیه و دماغ یا احتباس بریح غلیظ یا اخلاطه در دماغ

مرس که دفعه راحت و دفعه ظهور صعبت شود بعد فصد سر و بر آوردن خون بقدر پا و سپر این دوا سود میدهد پس ایشان را باز ده روز بخلی اسطوخودوس
هر یک شش ماشه خبازی اصل السوس هر یک چهار ماشه شب در آب گرم تر کرده صبح با لیمو صاف نموده شیره کشیده و شش ماشه شیره و مغز تخم هندوان چهار
شریت بنفشه و دو توله داخل کرده خاشاکش شش ماشه پاشیده بنوشند و قرص شکست که در آن صمغ عربس داخل است با آب سرد و شیره قهوه سادی کرده باشد و اگر غلط
بار باشد بعد بنفشه و دواست بخوردن گلخانه حسی مع پلایه کالی و اسطوخودوس و طلا بصبر و زعفران و مرکب باب که با آب میفید و دو آب که در آن ادویه قلیل الحار
مقوی راس مثل بابونه و اکلیل الملک و گل سرخ و قلع از خود و فصد رطب و مانند آن جو شاییده باشد بر سر طول کشند و اگر دردت در اگر دو و مرضی آن شود
ادویه که حرارت آنها زیاده ازین باشد مثل نام و مرزنجوش و پودینه هنری و بری و برگ غار و قصب الزریه و شیره خاویار از اندک داده در صبح خلط غلیظ
ادویه مستغرقه مثل حب صبر استعمال کنند و بصبر و کافور و اندک شکم سوط نمایند و بر پیشانی و سر و شقیقه ادویه لوله شش زعفران و مرهم الاغویون و مرهم
واندک افیون طلا سازند و آب که در آن ادویه محلوله مثل پودینه و برگ غار و قصب الزریه و شیره خاویار و الفضا و زاده غلیظ که با دوی حرارت باشد پدید
اولا ادویه سخن و ملطاف استعمال نمایند بعد از آن انچه تلطیف و تحلیل بقوت نماید مثل خرول و نظرون و بلبل آرد و چون مرضی آن خلط نماید و اولادویه شسته
بعد و مسطاس قویه استعمال کنند و سوط بنسق هندی بانک زعفران درین باب از میرات است و افیون مرکب زعفران و صبر و سوده و بار و دوا در غرض
بزرگان آمیخته آب گرم یا گلاب یا آب برجان سرشته بر مقدم سر خاوند و سکس قوی در دوده و شقیقه همت و صاحب شمار الاستقامت و شش که در غالب امراض
مرض از سردی بیاید بنابر اندام مرض حتی که قسم حار و استیجیل مبار و پیش و پس معالج و بلعاج صداع الهی نمایند و بنیادی تخم زانان و آنچه بنفشه که در امم بعد شیره
شتر و دیوس تراقی ست و سوط آب مرزنجوش و از نجاست که بعضی منها خرمی نویسد که در نفع و ختمه سواد و ایر و بنفشه پرواز کند و در صداع مله بنوشته باشد و شیره
معه و دماغ باطل بل کبیر الطائی نمایند و این طلا بسیار مفید افتاده بسیار و نخل زنجبیل تخم با در بنفشه و اسطوخودوس هر یک سه ماشه کوفته و در روغن بابونه و گرس
نیگرم برهمه سرزند و بالایش تمیید از زیره کرمانی و شونیز و سعد و از خرد و گل بابونه و برگ آن هر یک هفت ماشه در صبر بنفشه و گلاب و کوره گرم تر کرده و یکبار بر این
تدبیر نیز انجریات ست جوار منی و نظرون و جرقلی و دار شیشان هر یک سه ماشه کوفته و بنفشه در روغن زنگرس و زینق آمیخته آب که ساعت بخورد و با لیمو بعد و برگ
خا و شبت هر دو تازه شده هر یک یک و شته و پارچه پیچیده و آب و نخود آغشته و تر و زنگارند که بنفشه شود و اگر گرم برهمه سر زنده از صبر و کلمه بر بنفشه و کلمه چون طلسم
کند و شکن گرد و ادویه قوی تحلیل و نطولات و سوطات و نشو و فات محلوله استعمال نمایند و هنگام شدت درد و اضطراب درین نوع از خود را دست هر زیاده بنفشه و
و میضه که بسبب گرم باشد علاجش بلعاج او را م راس نمایند احوال حذاتی طبری بنویسد که صداع معروف به میضه و همت کالی اگر از بخار است و یا
بسوی سرشکن در حجاب موضوع بر قحف از خارج و جلد راس باشد دوم آنکه از بخار است شکن در حجاب موضوع بنفشه از داخل بود و این از زرات یا صفا و یا
یا سودای یا رطوبی یا دومی و برای هر واحد از این علامت خاص است که بر آن دلالت کند و آن در تشخیص مگر کور شایس و ملطاف است و در حجاب خارج
که فصد قیفال کنند مع وجود قوانین فصد چه اگر بر میضه حادث شود و آن ضعیف القوه باشد از انمخوس و استرخای جنون و نیز اگر خون از فصد سر و بر
و این را روفس و کناس خود در تدبیر شایخ ذکر کرده پس بعد فصد و از خروج خون مقدار واجب بنفشه باین دوا نمایند تر بنفشه و شیره چه از هم آن بخار است و بعد
عناب بنفشه عدد پلایه زرد ببت دم سنا و بنفشه هر واحد و پنجم درم همه را بچوشانند و یک شربت آنان بنوشند و بعد اسهال تخفید بر بیا و ببت و بعد سیاحت سازند
و اگر استفراغ یک دفعه کفایت نکند دوسه مرتبه نمایند اگر از آن مانعی نباشد و اگر ازین تدبیر ناکل نشود محتاج میان کتفین است و بنفشه و کلمه که در آن سبزه زنج
کوفته و کشنیز شک جو شاییده باشند و بنفشه و قلع از خود و فصد رطب و مانند آن جو شاییده باشد بر سر طول کشند و اگر دردت در اگر دو و مرضی آن شود
و آب کاسنی ببت درم حل کرده آرد و جو و عطری و برگ گل بنفشه بقدر لائق داخل کرده بسیار و در شب خا و نمایند و صبح و دیگر کرده با آب بنفشه و شیره و شیره
اعاده آن نمایند بهتر است که استعمال فطول زکوره و بعد این ضماد بر سر بکشند و اگر این که اینست نکند فصد در گ پیشانی کشند و بر راس شیره زنده
بعد بنفشه و دوا و فصد و در جمیع این معالجه هنگام استعمال او را عات قوانین آن واجب است تا خطا واقع نشود و لفظ را سبزه و اگر کرده که بنفشه که با آب

میکند و یا متولد میشود و از نزول در آب سرد بسیار و یا از ضعف قوت اما هنگام نزول در آب بار و بر آنست که حجاب قحف زیاد از واجب سرد میگردد و برنج از آنکه
از آن شبایل بشود و آن محقق میشود و اما هنگام ضعف قوت از برای آنکه قوت از دفع بخاراتی که درین موضع بهم میرسد ضعیف میگردد و چون بخارین باشد و اعانت
قوانین واجب بود تا از وقوع خطا امین باشد و اگر این تدبیر کفایت نکند و مرض نازل نگردد و مرض را بنوشیدن نفوذ آب بر این بار یونند و غناب مکنند و نسخه آن
انست بگیند غناب جرجانی تخم دور کرده یک رطل بغدادی و انبر بر این تازه منقی از واند یک رطل و یونند خالص سه درم تخم کشوت یک کف تخم کاسنی یک کف ایر بر
در ظرف غصا یعنی آوند گل پاکیزه خوشبو کنند و بر آن آب گرم چند آنکه پوشد و یک انگشت بعرض بالای آن باشد بریزند و سه روز درگاه و در سه روز با آفتاب بنشیند
مریض هر روز یک قح از آن با ده درم شربت غناب بسرد که بنوشد باین نسخه بگیند غناب جرجانی خالص کرم ناخورد یک رطل کشنیز شک سی درم عدس متشخص درم
پوست بچ کاسنی یک دسته در سرکه بقداری که آزار پوشد سه روز بکشد بعد جوش قوی داده سرکه را صاف کنند و بدارند تا مرق گردد و بار دیگر صاف کرده از آن
سکنجبین بپزند بقوام معتدل و هر روز یک قح متوسط از نفوذ مذکور با ده درم این سکنجبین بنوشند که این مرض و سایر امراض موی را شفا بخشند و اگر این مرض از
بخارات موی تخمین نیز غشای موضوع قحف از داخل باشد همین علاج کنند لیکن اینقدر زیاد نمایند که بعد فصد و استقرار امر بدوام بوبیدان بنفشه و عوط
کردن روغن آن بدفعات متوالی کنند و بعد از آن باین روغن عوط نمایند بگیند سوسن اصغر اندک و گل کشنیز اگر وقت او باشد و الا اگر که او نیز اندک و عسل الجا
یا قلع او اندک و همه را بسایند تا مثل مرهم گردد و اگر مقدار این همه ادویه صدم درم باشد در سرکه سه صدم حل کنند و بر آن سی درم روغن بید و بنفشه انداخته تا ش
نیم بوشانند تا سرکه فانی شود و روغن باند پس صاف کرده بدارند و هر روز یک درم از آن عوط کنند و دو سه دفعه عمل آرند که این درمهای نفوذ موی بالغ النفع است
و اگر بخارات طوبی مختص در حجاب خارج باشد بقیه باین طبع بگیند بلیله کالی بچاه درم سنای حرمی خالص ده درم موی طافنی منقی نسبت درم و بید و بنفشه و عوط
جوشانیده یک شربت از آن بگیند و در آن یک درم ایارج فیروز و دشت درم غار یقون و نیم درم تربد آینه بچرخ روز هفت درم شکو داخل کرده بنوشند و چون ایارج
گرد و غذا زیر باری حلو دهند و از سائر غذایه رویه شوی ماده مرض منع کنند پس اگر الفی باشد در دو یا سه شربت حسب واجب بنوشند و میان هر شربت فاصله ایام
قوت و من مزاج مریض کنند و اگر این کفایت نکند لزوم غرغره بمویج و عاقر قرحا و ایارج سازند و تخمک بدان نمایند اگر مزاج مریض از آن تیره نشود و اگر این کفایت
نباشد از بیکه در آن با بونه و اکلیل الملک شح و قیصوم و اندک تخم خط کوفته خوب جوشانیده باشند بر سر طول کنند و بدفعات متوالی نمایند و اگر کافی نبود روغن سوسن
و روغن ناردین و روغن قسط بمانند و عود خام بجایند و بچرخ بچرخد و غرغره و غذایه باشد قلیل الطوبه تناول کنند و اگر این هم کفایت نکند این صفا دلیل آرند
آرد کرسنه آرد خطمی هر واحد ده درم صبر و بانونه و اکلیل الملک هر واحد ده درم منبل الطیب نیم درم همه را ساینده با سرکه مفروض با آب خوب آمیخته قدری روغن بید
یا روغن خیری داخل کرده بر سر ضما نمایند و اگر این مزاج مریض بجزارت تیره شود و رو طوبت گرم گردد این تدبیر ترک سازند و عاده بسوی تنقیه صبر و حب ایارج
و حسب قوتایا کنند و اگر اثر نکند و مرض نازل نشود لزوم این نفوذ صبر نمایند بگیند صبر مقطری ده درم مقل ازرق و عود و ج و زرباد و هر واحد ده درم بچ سوسن
و مویج هر واحد پنج درم همه را نیم کوفته سی درم مویز منقی و سی درم عسل سفید و آب گرم بقدریکه پوشد بر آن انداخته و آفتاب بگذارند تا آنگوش خور و او کن
گرد پس هر روز یک قح با سه درم روغن بادام تلخ بنوشند و تا زوال مرض لزوم این نمایند و اگر این کفایت نکند بقیه کین که در آن اندک تخم خطی بچته باشند
بر روغن بصری و روغن یاقین لزوم نمایند و اگر بخارات صفا عده رو طوبی مختص در حجاب داخل قحف باشند بر علاج مذکور این قدر زیاد نمایند که شربت نفوذ مذکور
ترک بکنند و بر روغن مصطک و روغن یاسمین و روغن خیری و مانند آن عوط نمایند و اگر این کفایت نباشد بگیند گل ترنج و در روغن خیری جوش کرده اندکی از آن
عوط کنند که این درمهای با بانه بالغ النفع است و اگر مرض صفراوی باشد و بخارات او محقق در حجاب خارج قحف بود علاجش استقرار بلیله است اگر مانع
از آن نباشد و فصد بعد استقرار و نسخه او این است بگیند پوست بلیله زرد و تمهیدی شقی از لیم و تخم هر واحد سی درم آلو بخارا سی درم غناب جرجانی بچاه عدد
کشوت تخم کاسنی هر واحد کف استین سه درم تربد کوفته دو درم بدستور مطبوخ بچته یک شربت از آن بگیند و سه طسوج مقنویای شوی حل کرده بگرم بنوشند
و بعد از این مطبوخ پنج روز بکشد بعد از آن فصد قیفا نمایند و شربت مارا شمع که در آن چهار نخ باللع باشد و اگر یافته نشود غناب و پستان بچشایند و با شکر و عسل

کافی است

بست درم

باید از آنکه

نسخه بلیله

و اگر این کفایت نماند اعاده استفراغ کنند اگر احتمال آن بود و پوست ششانش و نبضه ریجانی هر واحد یک کف جو کوفته سبوس گندم تخم کاسنی هر واحد دو کف
 همه را بپزند تا نماند و پس اندک سرکه آیمخته بر سر بسیار بریزند هر روز یک دو دفعه و اگر کافی نباشد این ضما د کنند جدا که در بزاده خیار هر واحد یک کف ششخ نرم سبوس
 یک باقه خنجر با دام اگر وقت او باشد بزرگ نیلوفر هر واحد یک کف با یک بسانند و اندک آرد جو و سرکه و گلاب در روغن گل آیمخته بر سر بزنند و دام بر سر ضما د نمایند و اگر
 کفایت نکند گلاب سی درم سرکه کهنه ده درم روغن گل سه درم شیانف مایشتا یک یک بود یک درم صندل سفید سی درم یک درم همه را در شیشه کرده مخلوط نمایند و اگر
 تمیخ مرده آن کنند و بدانکه استعمال سرکه در روغن در جمیع انواع این علت مایه برست زیرا که در سرکه لطافت و غوص و تطبیح اخلاط و تحلیل آنست اما در نوع سقوی
 از آن زیرا که در آن تقویت این خلط است و اگر این تدبیر کفایت نکند لزوم شرب این نفوع کنند بگندم تخم کاسنی تخم کشمش هر یک سی درم آرد و خنجر هر یک پنجاه درم
 کشمش خشک و قوت ششای خشک هر واحد یک کف تمیخندی پنجاه درم در ظرفی کرده آب گرم بقدریک پوشد بر آن سخته سه روز در آفتاب گذارند بعد یک قوی جزا
 درم سبوس بنوشند و بر شرب سبوسین لزوم نمایند و از غذا بریز باریات و صریات اقتضای کنند و دائم یک قهیرین و سمن سابقین از نمایند و اگر بخار است در سوراوی
 محتقن در حجاب داخل قحف باشد و این قسم بیضه یا بل بنه اکثری اقدستی که اطباء می آنجا اثر صدمه یرغانی میگنند و علاج این علاج مذکور است و اگر در علاج
 ترک شرب نفوع و شربت مذکور نمایند و دام بر روغن نبضه و آب طلع و شیر و تخم سوسپه سازند که این غیر شک از آنکه آن می نماید و اگر مرض سوراوی باشد و اگر
 بخار است و در حجاب خارج قحف بود و این اشردا عسل انواع اوست و این را بعد پیر پیر استقرخ از مطبوخ اقیتمون یکدو دفعه از نمایند و اگر کفایت نکند بر روغن
 نبضه و فعات متوالیه سوط کنند و الا بتدبیر طبیب پردازند و شیر نریز یا خرد خرب سرد شوند و عقب آن آب گرم که در آن جعفرم و اندک سبوس و خطمی خنجر باشد
 بر سر بزنند و اگر کفایت نکند لزوم نمایند تناول بلبله کابلی و محجون اقیتمون که آن اطریفل صغیر است چون مثل یکی از اجزای او اقیتمون و مثل ربع جزو از اجزای او
 مصطک و عود خام و مثل سدن جزوی از اجزای او گاو زبان و برگ بادرنجبویه و مشکطرا میشتن زیاده کرده مثل اطریفل محجون سازند و این در هر سه روز یکبار بخورند
 و استنشاق روغن نبضه و ریختن آن بر سر و سوط بدان لازم گیرند و این ضما د بکار برند بگندم سوسم روغن بر روغن نبضه و بعد فود آوردن از آنش اندک آب خنجر
 و آب خطمی آیمخته خوب مخلوط سازند بعد تا در در شواتر بر ضما د نمایند بعد از آن آب یگرم بشویند و اگر از شکل گرد و قوت مرصض مساعد باشد فصد صاف کنند
 که این آن خلط را با سفل بدن جذب کند و گاهی صاحبی در انقوع صبر نبضه که سابق مذکور شد می نوشاند و در آن بلبله سیاه و اقیتمون و افیشین می افزایند
 و هر روز یک قح از آن نوشانیده ساعتی بر آن صبر کرده امر بنوشیدن قدی از شیر نرمی نمایند که باین طریق صحت می یابد و بیشتر این نوع بو سواس یا بلبله
 منتقل بگرد پس عدول از تدبیر بالبلبله و تربیط بدن او نمایند و اگر بخار است سوراوی در حجاب داخل قحف محضن باشد علاج این همانست که مذکور
 شد و در آن این قدر زیاده کنند که اگر بعد شرب نفوع و تناول محجون اقیتمون زائل نشود و سوط باین روغن نمایند بگندم دار شیشخان یک دانگ و برگ لسان
 یک درم و برگ بادرنجبویه یک درم و فیل گوش اگر یافته شود یک درم و اگر یافته نشود و اندکی برگ مرزنجوش و همه را در روغن نبضه جوش داده بد فعات سوط کنند
 در هر دفعه وزن دانگ یا دو دانگ که این در معالجه اوبالغ النفع است و بدانند که آنچه از علالات انواع بیضه ذکر کردیم آنها از بساط اوست و اگر نوعی با نوع
 دیگر مرکب گردد استخوان او از علالات و اعراض آنها موقوف بر طبیب است و هرگاه مرکب باشد علاجتش مرکب بسبب آن کنند و جزوی که آن معالجه جزو قوی
 از اجزای ترکیب است قوی نمایند و آن باستقصای آن کرده شد شیخ الرئیس سیفر یاید اگر معلوم کنند که در اینجا خون بسیار است و سبب دل یعنی موجب این صدمه
 ابتداء و سبب محرک او خون باشد فصد نمایند و اما اگر دلائل بر آن قائم گردد که اخلاط باروست و مدت بر مرض طول کند و ایضا در ابتداء و اعراض احتمال کرده باشد
 فطولات بامیکه در آن محملات اندک مسخنه مع جمع اندک و قبض باشد مثل نقاح از خرو با بونه و نضاع و سائر آنچه در علاج امراض مانی یعنی سوراوی مذکور شد
 استعمال نمایند و تدبیر قوی کنند و بخیری که لائق او بود استفراغ نمایند و استعمال حب صبر و صطک در اینجا خیلی سودمند است و در هر سه شب یکبار تعال این نمایند و در
 استفراغات این حب قویا استعمال کنند اگر احتیاج بقوی از آن افتد بعد بطبخ خیار شنبه چهار شقال روغن بیدارنجیر بنوشانند و بدانند که بعد استفراغ سقویه مانع و حجاب
 باشی مانی آن که معلوم شده باید که در این قبیل است شومات شک و عجز و کافور نیز باین هر دو مخلوط کرده میشود برای تعدیل حرارت آنها و گاهی با وجود این صبر

تا بنویسند تجاویز جمع شود و بضمادات حاره و خنک در آن علاج صدراع مذکور شد و چون غرض از اینها اینست که قوی التحیل استعمال کنند و مادام که
این مرض در ابتدا بود و معلوم کنند که مواد حارست پس تدبیر او بدینچه در علاج اراض داغی حار و موسی و صفادی مذکور شد باید کرد و مغز خیار شنبه و روغن بادام
چند روز متواتر بنوشانند و سوط موسیائی و روغن بنفشه ایشانرا نافع است و بدانکه بجهت چون طول میکند مستحیل مزاج برودت میگردد و اگر چه از سبب حار باشد پس
بجهت بنفشه را فایده میکند مگر در آنکه قوی التحیل و الاسخان باشد و گاه سوط بقرص کوبک و شلیتا و دوار المسک و مانند آن که هر کدام از آن در شیر و خمران حل
کرده باشند ایشانرا نافع میکند و خصوصاً هنگام اشتداد وجع و غلبه سهر و اما داغ و فصد شیرین و قطع آنها و عرق حببه در بجهت بطریق صدراع گفته است اما غذا
از آنچه بخورند حتی که عدس بروغن بادام شیرین و پنجه پیرن آب بقول دهند و اگر مثل این غذا بسبب قلت بخار آن صاحب بجهت بار و اختلاط نماید بکلیت
و اما اطباء باید که گاهی مائل تجدیر اندک نمایند و غرض عظم در آن تجلی باشد و ازین اطمینان یون و دم الاخون و زعفران و صمغ است هنگام ضرورت و مجرب تجدیر از
صدراع تا صدغ دیگران طلاء نماید و ازین قبیل است زعفران و ماز و اقراص کوبک چون آنرا بر پیشانی طلاء کنند نافع بود و بقرابادین و الواح ادویه مفرد و رجوع
کنند و سیدی از اطباء نقل کرده که در بجهت و خود بار و حب لبسان نافع است و سوط عصاره قنار احمر بروغن بادام یا شیر و خمران و کذا فافا و انیا بقدر فضل روغن
بادام و کذا قرض کوبک بمقدار یک کوبک بروغن مسطور و کذا قافله کبار ربع درم بروغن بادام و کذا آب چند درسه قطره و کذا سکنج و بقدر حبه موسیائی بروغن بادام و کذا
و ضما و دوار المسک حلو و سوط آن بروغن بادام تلخ و ضما و موسی سرشته بک آب در حمام و کذا فرقیون یک درم زیرت گفته ده درم سوم زرد و درم و کذا انکس
طعام در آب حل کرده و کذا صبر و صمغ عربی بعد از سهال قوی و کذا زعفران و در کذا زار و سبزه سرشته و کذا سرگین کبوتر صحرانی و حرف و کذا نافع و گل خیری و روغن
گل و کذا احباب نمک سرشته چون تمام شب بر سر دارند و استعمال مشک بر تقویت راس و نفوذ میکند و بویج و بوری و کذا درش و بعد از آن سوط بروغن بادام شیر و واحد
نافع این الیاس گوید که این صدراع اکثر کسی را حادث شود که مزاج داغ و ضعیف و سوط القبول با خلط باشد و آنرا امکان دفع آن نبود و علاجش تقویت
و سرست بشمولات و طویب قوی داغ موافق آن همه بحسب اجب بعد از آن تنقیه داغ و جمع بدن از اخلاط رویه و رطوبات فاسده بایارجات و صوب بسیار و
حل طبیعت بجهت حاد و محمولات و نوشیدن جلاب معمول از بنفشه و حل لوسن نقشه کوفته بهر یک سه درم بشکر سفیده درم و غذا بخورد آب با شمشق شیر و مغز بادام
و اگر سداب تر زیرت نیز نماند و سداب محلی شود و دیگر از آن بر سر نماند نافع بود و گمان من آنست که قول و معالجه این صدراع فضول است و لیکن
به حال علاج کنند تا زیاده نشود و بنزول المار را بخارند و این حب صاحب بجهت رافع کند صبر مقوی پوست بلیله زرد و واحد یک شقال مصطکه نیم درم کوفته
بهر حقیقه آب کربن چهار سازند و این یک شربت است و این حب توقایا از بسیار نافع است عصاره انفسین صبر مقوی هر واحد یک درم تقوینیم دانگ
شخم غلغل و دواگ کوفته بجهت آب کرفس سرشته چهار سازند و این یک شربت است این نوع گوید که این صدراع زائل نمیشود لیکن معالجه آن بهر حال باین طرز نمایند
که آب چهار شنبه بنوشند و سخن بقدر سبزه بایک شقال تا سه شقال روغن بیدار نیم درم سرشته کباب بنوشانند و بمقدار یک فلفل فلونیائی فارسی یا رومی در شیر و خمران سوط
کنند و اینها نیم درم از آن بخورند و دوار المسک و وظلای صدغین با دویه لازه قیه اربعه که در آخر قول شخم مسطور شد بسفیده بجهت سرشته بر دواپاره کاغذ طلا کرد و دفع
ست و آب ریاحین خوشبو بر سر ریزند و اگر نجاح حاصل نشود داغ استعمال نمایند و جالینوس گفته که من علاج این صدراع بحسب صبر و مصطکه و داون فلونیائی و سوط
این شیر و خمران حل کرده نمودم و در ساکن شد گیلانی بنویسد که این دوا صدراع مزمن را نافع است چهل درم شونیز و چهار درم عصاره قنار احمر بسیار بروغن
سوسن یا بروغن سنا حل کنند تا مثل قیر و طی گردد و اندرون بینی بدان طوطخ نمایند و اینها بگیرند بخوریم هشت درم و نظرون سبزه چهار درم و اگر عصاره قنار احمر
درین داخل کنند بهتر بود و با بنویسند در بینی و سندا و صندره و لوطو خات بر سر استعمال نمایند و این ضما و دوا چار بار دره سراناف است بکند نه و فارلقون چند برتر
سداب هر واحد یک جز و حب الخار نیم جز و همه را سوده بقیر و طی روغن گل بیاورند و موسی سرشته ضما و کنند و اگر در بعض اوقات درد شدید عارض شود که طا
برداشت آن بود ایشانرا سکن و جمع استعمال نمایند و این طوطخ نافع در سرست بگیرند عصاره نه و فارلقون شانزده درم ایون و درم اینون بزر الیخ و غلغل
بنخ ستمو نیاید و واحد و درم کوفته بسبزه که اقراص سازند و وقت حاجت بسبزه که آب سوده بروغن طوطخ نمایند که این اوجاع حادث از کمیات غلیظه و غلغل

در کتب طب

نفع بخشد و این دو نیز اوجاع کاسن از کیموس غلیظ لزج را نافع بگیرند فریون یک جزو چندید بشریک جزو در آب حل کرده در گوش جانب در اندازند و اگر کنند که در آبریزن در آید و اندک کشت در آن نماید پس بر آید و حسب عادت استعمال کنند و اگر دوائی مذکور بکدام روغن حل کرده در گوش چکانند بک نیست و اینها بکثیر بسیار نافع مقشع و درم خرد یک درم و آب سوده ضماد نمایند و این دو نافع است کسی را که ازیت از امراض بارده رسد و اکثر چنان باشد که یک مرتبه استعمال نماید بعد از آن در حمام در آید و از فرض صحت یابد و بعد حمام عافیت تام یا بکثیر نذرفت یک رطل موم سه اوقیه فریون یک اوقیه و بدان نصف پیشانی مع عضله صدغ لطوخ کنند و کسانی را که سداغ از بخارات حار عارض شود ایشان را منرا دار نیست که بدوائی متخذه از فریون قریب گردند حکیم شریف خان در حاشیه شرح اسباب مینویسد که گاهی در بعد فصد میجان میکند بسبب تحریک انجریه متخذه و درین هنگام می باید که تسکین نمایند و کسی که بعد فصد مقتدا لغشی باشد فصد او را جائز بود مگر آنکه مضطرب و بیس تناول رطوبت میخوش بران مقدم دارند و چون مکرر فصد واجب گردد ابتدا البصدر رگ بینی نمایند پس رگ پیشانی کشایند بعد عروق دیگر بر قصاص شعر و اگر صحت نیابد شریان پس گوش که متخف باشد بکثیر از آن جیس خون بلا زو قات معمول از صمغ و کثیر و سفیداب از ریز یا خاکستر بودار کنند و اگر کفایت نکند داغ دهند و بعضی ثقات این همچون تصنیف کرده اند که از کایت بیضه خلاص میگردد و اندک بکثیر تر بد و غار لغتون و ایر ساهریک سه اوقیه زنجبیل عاقر قرحا هر واحد یک نیم اوقیه شونیز تخم کرفس در چینی مغز پسته خولجان اینسون برگ سنابر واحد یک اوقیه مغز حلخوزه زعفران فلفل سفید زراوند و حرج یک قطه شیرین هر یک نیم اوقیه چند شتر عود دهنده قاقله کبار و صغار سحر که با کثیر مغز پسته وانه هر یک سه درم کوفته بخیه در سه چندان غسل مصفی که از یک رطل آب بر زرنجوش یا زبر کرفس تقطیه آن کرده باشند همچون سازند و برای کسی که اراده اسهال بود سه شقال و کسی را که مداومت بران نماید از نیم شقال تا دو درم بخوراند و اسحق گفته که هشت درم بخوریم خشک و دو درم بنج سوسن خشک و یک درم بورد شیرخ سوده بطریق سوط استعمال نمایند که در او در ساعتی ساکن کنند و کسی که تعاهد بدان نماند ضرر این مرض را قطع کند و قرشی نوشته که چون موی ستر باشند و بجز مصری یا نظرون بخارند پس بخا و نمک لطوخ سازند نفع بسیار دهد و این حب بدن و اعضا سر را پاک کند لاسیا اغشیه و اعصاب او را بگیرد تخم منطل و صبر هر یک ده درم فریون پنج درم مقل ازرق ده درم و جها سازند و در هفته اول هر روز و از ده قیطره استعمال کنند و در ثانی شانزده قیطره و در ثالث بست چهار قیطره و همچنین تا آنکه بسی و شش قیطره برسد و بر همین مقدار توقف کرده تعاهد بران نمایند تا آنکه نقای تمام حاصل شود و متعده بین در زمانه قدیم برین حساب قصاص میکردند بکثیر آنکه او را معنی از شل ایاری جالینوس و لو غاذا یا فقتند و بدانند که استعمال چوب چینی بعد فصد مستهال درین باب نافع

شقیقه

و آن دردی است در طول نصف سر از شق امین یا البیرو اکثرین مرض ذی ادوار میباشد و سبب اجتماع بخارات مرتفع از جمیع بدن یا از عضو واحد در شق است و یا حصول غلطی ردی یا ریج در آن شق و در اغلب از اخلاط می افتد و از سو مزاج سانی میباشد و اسباب مذکوره بقول شیخ و صاحب کامل گاه در نفس دماغ یا اغشیه داخل محف باشد و درین حالت مریض در مدت تابن چشم در یابد و در ششم اعراض ردی ظاهر شود و کثرت خواب بشوش بود و گاهی در غشای خارج محف و اکثر در عضل صدغ باشد و درین صورت بیمار را تحمل نهادن دست بوضع در دنا شد و ضربان عروق بود و موادی که بواسطه مذکوره میرسد از او رده و شرا امین خارج دماغ می آید و یا از نفس دماغ و حجب او که بنابر قوت خود از طریق در زوا دفع میکنند و بقول سمرقندی ماده این مرض در اکثر از اندر شرا امین سر میباشد و آن ماده بخارات بود و یا اخلاط حار یا بارطریق تشخیص اسباب این مرض باید که اولاً از مریض سکی سر و گرانی آن پرسند اگر سکی بسیارین کند و یا آن طبع موضع الم حار و نفس سریع بود پس از احساس طنین در گوش و وجود ضربان عروق و بیجان در غنچه قبض شکم و سکون در ملاقات هوا و آب سرد نیز سوال کنند اگر این اعراض یافته شود سبب من بخارات باشد و اگر با سکی سرلس بار بود از حال کشیدگی در سر و احساس دوی در گوش سوال کنند اگر باشد پیش ریج بود اگر مریض در جواب اول گرانی سر بگوید و یا آن طبع گرم و نفس سریع بود از ضربان صدغ و شدت در و راحت از بهر ذات نیز سوال کنند و این علامات مواد حار باشد و اگر با وجود گرانی سرلس سرد بود و حال تسکین در دستخات و طول زمانه مرض و کثرت عروق زکام در سر و نیز بهر سوزان نشان ماده بارد است بعد از آن مخصوص هر خط از رنگ چهره و غیره که در بحث بیضه مذکور شد در یافته حکم بر ماده خاص که خون است یا صفر یا بلغم یا سودا باید کرد و در صورت ظهور علامات ترکیب ماده بود

یا آب انار نمایند و اگر شقیقه نوزاد باشد و اگر حرارت شدید باشد سورت و از شیر و تخم خرفه و مارا قلع مشکین پس اگر طبع قبض شود آب آلو و یا تمهندی و جلاب
 تحریک نمایند و اگر نرمی طبع افراط کند بوب قابض مثل رب سیب و رب به و غوره و شربت حامض استعمال نمایند و اگر اخضره بسیار باشد کشتیر خشک کوفته بشکر بخورند
 و بعدل و گلاب و آب بنی العالم و آب کاهو و کشتیر تازه طلا کنند و اگر التهاب شدید بود کافور و فیون اضافه نمایند و موضع درد را آب میگریم بشویند و اگر درد قوی
 باشد فیون بروغن بنفشه و آب کاهو حل کرده در بینی و گوش جانب در دیکتا در هر گاه در دساکن شود تغذیه بنزورات سازند بعد از چونه مرغ آب سماق یا سرکه بنفشه
 افطاری گوید که اگر شقیقه حار باشد بعد از تغذیه لزوم شرب شربت در آب آبنجار و تمهندی یا همچون بنفشه باین هر دو کنند و آب کشتیر و سرکه و روغن گل و فیون
 طلا نمایند و از همین اجزا سوط کنند و از خواص است تعلیق سداب و شرط موضع درد و طلا بخون آن طبعی گوید که علاج شقیقه حار و لا شقیقه بدن است اگر آبی
 نبود و آبی که در صداع دموی ذکر کردیم و آن مطبوخ نیست که در آن هلیله زرد و تمهندی داخلست بعد از آن ده روز صبر کرده شقیقه سرسبز جالینوس کنند
 و آن معرون بوب توقایست و بر زورات کاهو مسلوق و کاسنی و کدو و ماش و بقله یانی و طرخشوق مسلوق و ابلاسل مسلوق و اشال آن لزوم نمایند
 و هر گاه در علیل ثابت بود و علامات غلبه دم معلوم گردد و دمانی از شقیقه نباشد باید که استفراغ او بفسد هر دو با سلیق و ابلی و قیفال نیز یکی بعد دیگری نمایند
 در میان دو فصد فاصله ایام چندان باید که در آن اسن از سقوط قوت ملخص بود و چون شقیقه کردند و فضول مجتمعه در سبانی مانند آب میگریم که در آن تشنخاش مع پوست
 و بنفشه و سبوس گندم چوشانیده باشند بر سر ریزند و اگر این کفایت نکند اساک نبض شریان باین لائق نمایند بگینه زخم کاهو یک درم بر رنج و دو دانگ صاف کیم
 افیون مصری نیم دانگ کیم و دو دانگ همه را سوده بسره حل کرده بر کاغذ قرار در هم تراشیده طلا کرده بر صند چپا نهند تا ایام متوالی و اگر این هم کفایت نکند شریان
 صند و پس گوش نگاه کنند و هر کدام از آن که شدیدتر بود و کثیر الاتفاخ باشد قطع و داغ آن محل آرد و اگر خواهند قطع او باغ کنند و یا اول قطع نمایند پس داغ نهند و
 گاهی قطع از داغ مستغنی سازد و قطع داغ سلیم است اگر بعد شقیقه و پیریز و سکون مزاج واقع شوند اما قطع فقط پس خلقی کثیر را دیدم که سل شریان کردند و ضرر در حرکت
 وضع بصر عارض شد و مدی را و بصره دیدم که از سل شریان او را حولی همان روز حادث گردید و شخصی را دیدم که از سل شریان سیلان احاب پیدا شد و اما شریان
 پس هر دو گوش کسی اندیک کسل آن کرده باشد و ایضا بر آنها نوزدن محبوب نیست هر گاه بقراط در کتاب احویه و بلدان ذکر کرده که هر که را در سن صبا این دورگ را
 قطع کنند عین گردد و یا سنی او فاسد شود و قابل تولید نسل نماند و حکم بر آنها در در کلان برقیاس امر بر طفل جاری نمیشود و هنگام تب و داغ بی شک شقیقه زائل
 میشود و اگر عقیب شقیقه موافق و پیریز تمام باشند و در هر نوع صداع طبعی از مراعات مزاج ملخص غافل نشود و هر گاه مزاج او از حالت طبعی تغییر شود در تعدیل
 مزاج او اهتمام بسیار کند تا با اعتدال حاصل و باز آید زیرا که علاج مرض عضوی ممکن نیست در حالتی که مزاج آن عضو تغییر باشد و آن مرض با دو تغییر مزاج عضو
 زائل نمیشود و اما اگر مزاج عضو تغییر باشد اگر در آن جراحت بود و یا هم نمی شود و اگر قرحه بود و مندل نیکو و پس هر گاه این عضو واجب در جمیع بدن بدرج اولی واجب

نسخه لائق

علاج شقیقه بارو

در این فصل موده بلیغ نموده شقیقه سهل بلغم و حب ایاج نمایند و ایضا از مضجعات آن مشکین بنزوری و غصیلست و کدو مطبوخ مصطکه انیسون با دیان بنفشه
 و در سودای بنفشه و شقیقه سودا پر و ازند و بعد از شقیقه ادویه سکن و ج که در انواع صداع مذکور شد و هر چه در اینجا بقل می آید حسب حاجت بکار برند و ضماد قرص شکست
 آب خاصوده معولست و طلای مرور عفران و اندکی مشک آب یا گلاب سوده گرم نموده نیز نافع است و اگر ماده بسیار غلیظ باشد اندکی افیون و پوست بچ
 کبریا ده نمایند و یا از روت و فلفل سوده با گلاب سرشته بر شریان صدغ گذارند و فیون یک شقال حلیت یک درم جاو شیر سه درم بسره که سرشته طلا کردن نافع
 شقیقه مزمنه است و در روغن یا سمن اندکی مشک حل کرده در گوش چکانند و سوط افیون و چند غلغل سیاه با سکه گاو سائیده برای شقیقه کبیر الس مفیدست
 و اگر برگه مزخوش و یا بونه هر یک ده درم کوفته در لعاب حلیه سرشته در صره بنزد و گرم کرده بدان تکیه نمایند برای وجه شدیده و ریاح غلیظه نافع بود و بعضی عام
 قسط الکلیل الملک یکس درم درین کما دافوده اند و این لزوم نیز نافع است مغز نان ده درم سداب سه درم پودینه سه درم بروغن گل سرشته بر موضع
 نهند و اگر شقیقه باریزش نزله بار باشد اسطوخودوس چهار ماشه با دیان شش ماشه شکر سرخ دو توله در آب چوشانیده صاف کرده بنوشند و از سبوس

نسخه مزخوش

[illegible]

برگ نایب و برگ نچکنی هر یک یک جز و در چوب ربع جز و کوفته نخته در آب دریا بقدر فلفل حب بسته در سایه خشک کنند و یک حب از این و نیم عدد فلفل سیاه در آب ساییده بجانب صبح سوط کنند و بر تها بخواند بونه تعالی در یک روز یا دوسه روز در مرض زائل گردد اگر چرک قلیان قدری و سه یک عدد در اندکی آب ساییده پارچه بدان آلود بکند صبح سوط کنند نیز مجرب است و کذا در هیجده در آب ساییده دوسه قطره در بینی چکانیدن مجرب و در بیاض اوستاد و حرم مرقوم است که مغر جال گوشت آب سوده قدر یک سلیکا

برگ صغیر گذشتن مفید شقیقه است و در شقیق الجربات مسطور است که دوا می نکر در آب سائیده بر شقیقه مخالف در طلا نمایند پس که سوزش معلوم کنند آب نیگرم
بشوند در شقیقه نوزاد و در شقیقه مسطور شوره فقط با نصف او دار فلفل آب سوده در شقیقه مخالف و گذار فلفل یک عدد باربع آن نمک لاهوری در شقیقه وافی بر
شقیقه از جربات او ستاد مغنور است و بهند زجیل آب سوده و قطره آن در سوراخ بینی جانب مخالف در چکانیدن مجرب است و اگر اندکی انگر در آب گرم حل کرده بر شقیقه
در دمانند مفید بود و فلفل سیاه بروغن بادام یا گاو مسوط کردن و گذار نوشتار در آب سائیده طرف دوم شق علیل ناس دادن برای شقیقه و صدمع بار و سوسوندست و
زعفران و نالک کبیر نیز مفید است و نوشتار و ماشه فلفل کلاه دار و عدد سوده در آب که یک تازده حل کرده دوسه قطره در بینی چکانیدن برای شقیقه نرسن مفید است لیکن
سوزش بسیاری از قدری شیر عورت همراه این نیز اضافت کنند با بعد استعمال این مسوط بشیر و شقیقه نماند و ایضا گل و دوپیرا که وقت دوپیرا میشکند در قی کل آن با
آب و مسوط کنند و یا پنج قطره آب برگ ناماز و در شقیقه راست بچکانند اگر در بطرف چپ باشد و الا بالعکس و یا فلفل گرد یک عدد و مرکب گیس مسامی شیر و در سیر سائیده
در بینی چکانند و در چشم نیز کشند و یا یک عدد نیم برگ گل و اس نیم عدد فلفل گرد و آب سائیده و در شقیقه مخالف در مسوط نمایند و یا تخم سرسرا که آب بار یک سائیده و در پارچه
پونلی بسته بطرف در و نیم قطره در بینی چکانند و یا تخم نهوه چهار عدد فلفل گرد و آب سائیده و در شقیقه مخالف در چکانند و اگر در زوره بنال در آب نکرده آب آن صاف نموده و دو قطره چکانند
سیلان ماده شقیقه بکنند و در در میان زو و نوشتار در لیدی آینه ششم نموم نمایند و اگر گیس که بر شقیقه قوی با قدری خردل سائیده ضام نمایند یا صابون لاهوری و از آنک آب لای سنگ
سائیده و در شقیقه مخالف در دیا هر دو چشم کشند حسب هندی که جهت در شقیقه و بچینه سرخ و معمول حکیم شاه محمد است و در کل غیره امراض چشم شفا دار و عظم
چرا تیر هر یک یک ماشه جانیبل و ماشه زیر کشید اجمود هر یک سه ماشه کوفته بخیته آب بچکانی چهارده حسب سازند یکی صبح و یکی شام بخورند با قدری آب ناس به شقیقه
دور در سرنخی بهند زجیل یک عدد و پنج سیاه و کفی یک عدد و نوشتار یک ماشه هر سه را کوفته بخیته ناس بگیرد بطرف آفتاب رو نموده احوال اطباء شیخ الرئیس بنفراید
که از اطلیه اصحاب شقیقه زعفران ست و بصناد معمول از سداب و نعنع و روغن گل منتفع میشوند و گذار بطلای قرص بولس و گذار ضام حسب العار و برگ سداب بکنند
خردل نیم جز و در آب سائیده استعمال کنند و این قیر و طی است که از درایج یا از ناسیا ساخته باشند تا که بر موضع آید و قند و نعنع داغ نموده و اگر ماده شدید البرد باشد و نوشتار
و خردل و عاقر قرحا و ناسیا ضام کنند و شقیقه نرسن که بران مدت دراز گردد و او هر حال بار و دو محتاج تجلیل و تخمین قوی باشد و چون اطلیه و فطولات حار استعمال
کردند و استفراغ و قیقه بدن کرده باشند اقدام بالمش عضله رصیخ جانب وجع از انگشت و پارچه خشن قریب وقت دور نمایند و طلا بکار برند و هنگام احتیاج بخورند
و اشتداد وجع ضربانی طلای افیون با نرودت و قوا بعض بر شریان صغیر جانب علیل و بستن قطعه سرب یا چوب مندم بران از بنض قوی محدث وجع ضربانی منع
کنند و بعضی تقدیرین علاج مجرب نافع منقول از زنی برای شقیقه نرسن و بیضه چنین نوشته اند که بخیخ بنال و فستقین را در آب و روغن زیتون و غیره بنرند تا هر شود پس
بر شق علیل آب و روغن نیگرم بریزند و فلفل آن ضام نمایند که شقیقه با همی و بی نازل کند و در اخضره مثل ضام خردل نیست و هرگاه در صحن طول کند صمغ سداب پوست
بچ که و غصص فرقیون سائیده بشرب ریجانی یا آب بادرنجبویه یا آب بادیان سرشته ضام نمایند که عظیم النفع است و بعد دخول در حمام و کثرت آب با آب گرم مسوط
روغن پسته در ساعت در و را بسوی کتفین فرود آرد و انتفاع یابند صاحب کامل گوید که اگر شقیقه از تنقیه و تمیخ و اخضره و فطولات و اجذاب ماده بجهت سگان
نشود مدت آن طول کند این حسب دهند صبر نیم درم فرقیون دو درم و نیم و پوست خربق هر دو اینچ درم تخم فلفل و سقونیا هر واحد چهار درم فلفل و سقونیا هر واحد چهار درم سقونیا هر واحد چهار درم
مقل چهار درم درم آب کربن افشده جدا سازند شقیقه از یک نیم درم تا دو درم و اگر ساکن نشود و نرسن گرد و یا باریج لو غا ذیا و یا باریج جالینوس یا نفوع صبر که
در صدمع گذشت بدینند و چون بدلی پاک گردد شق مریض را با پارچه درشت بخارند تا آنکه سرخ و گرم گردد و این قبل از وقت دوره بعمل آرند و این طلا نمایند و فرقیون
چهار شقیق مال حلیت و ناسیا هر واحد سه شقیق مرصافی و چند بیدستره و واحد یک شقیق نال یا یک سائیده بیک سرشته بر موضع علیل طلا کنند و جالینوس گفته که در
از فرقیون ساختم و با جود آن حاجت بغیر و نیتقاد و آن نیست که بگیرند قیر و طی معمول از زیت منقول یک رطل موم سرخ رطل و بران یک اوقیه فرقیون سوده
انداخته حل کنند و موم سازند و بر شق علیل طلا کرده باشند و اگر اندکی فرقیون گرفته در زیت آینه در گوش جانب در چکانند شقیقه بین ناید و اگر صاحب بر غرض
تلخ آب زربخوش در شقیقه مخاضی شق علیل مسوط کنند نفع ظاهر نمیشد و چنین روغن خسته شمش و اگر این مسوط لعل آرن نافع بود و چند بیدستره و جاشیه و زعفران زهره قرص

سای

هر واحد یک دم ایارج فقا و غار لقون سفید هر یک یک نیم دم ما پیر هر نیم دم خرق سیاه نیم دانگ صبر قوطی ده دم همه را با یک سایه باب برگ ترنج
 یا آب با در نجویر یا شراب کهنه لبشند و قبل حب ساختن و شقال و ثلث وزن کرده با نیم دانگ مقویا شوی تقویت داده مثل فلفل جها سازند و بعد بر پیچ و
 بدهند و غذا شور با می سفید با می که در آن خود بسیار خفته باشد یا شامند و بعد استغفار هفت روز راحت دهند اگر مرض بالکل زائل شود بهتر و الا نظر بنض
 و قاروره و حنه مرین کنند اگر گرم باشد و فراج او حدت پذیرد چند روز حاجه ترک نمایند و بر پیچها قصه کنند تا آنکه فراج تسکین و اعتدال یابد پس اگر مرض
 زائل نگشت بر صدغین و موضع کثرت ضربان روغن قسط یا روغن نارون یا روغن بلسان خوشبو مالند و اگر کفایت نکند لزوم غرغره بونج و عاقر قرحا
 و ایارج فقا و تخمک بدان برقی نمایند و اگر استعمال این غرغرات چیزی از زبان یا حنک یا حلق را خرد و سوزش بهم رسد راحت دهند و روغن گل استعمال
 کنند بر موضع متبیه و غذای او حیره معمول از نشاسته و بهیه مالکان سازند و اندک روغن گل بر آن چکانند که این لبیب آن موضع را زائل کند و بهتر است که طبیب
 هنگام استعمال غرغره از این اشیای حاده حذر نماید که گاهی سوزش و ورم لهات می آید و از نزول چیزی در حلق منع میکنند و در آن خطرت و اگر این کفایت
 نباشد باندک روغن مصطکی معوط کنند که گاهی فراج داغ گرم میشود و قیقه تحلیل میگردد و اگر این کفایت نکند رگ شریان را با تیر داغ دهند یا تیر داغ یا خرم کنند
 که بعد بقیه بدن و داغ شقیقه زائل میشود و بدانند که استعمال داغ جائز نیست مگر قیقه مرین قوی و بدن نقی و طبیعت متدل و فصل متدل یا قریب با اعتدال
 بود و الا باندک قطع شریان بر دو وجه است یکی شق جلد قطع عرق و داغ طرفین آن دوم سل عرق بصداره و او خال آهمن تخم و قطع او ببلع بران حذر
 تا حرارت آن داغ اقباسی موضوع بر تخت نرسد و در اینجا ششج حادث نشود و درست کردن سر در امکان نباشد و بعد تیر داغ واجب است که بر سر گردن و همچنین
 ترنج نمایند که فراج او متغیر نشود و حفظ او بنگارند و او نمایند تا فراج او تسکین یابد محشی شرح اسباب نوشته که حقه با درین باب نافست و کذا خدا با آب نمک
 سرشته و این مریخ خار و سوندست بگیرند و قفل سلیمه هر یک ده دم قصبه از زیره سنبل الطیب را فوج هندی توفه آشنه چندید شتر قسط فرخوش را چینی هر یک
 بست و در پنج بقیه مرصاف هر یک پنج دم و نیم کوفه و آب بچوشانند تا هر اگر در صاف کرده روغن کجدا آخته باز بچوشانند تا روغن باند صاف نموده بدارند و بنگام مالند
 و بخور عطر طیبنا و معوط آب چند روز فوج بر روغن تخم شمش نافع و بدانند که استعمال چوب چینی بعد بقیه نامه در شقیقه مرین بسیار نافع است و همچنین داغ بر صدغین
 و این معوط مجرب است بگیرند و میانی بقدر عدس و مشک و کافور و چندید شتر مجموع بمقدار عدس و در روغن بان حل کرده معوط کنند و این طلا در ساعت شقیقه
 رافع جنبش فراج کند و زعفران صبر هر یک دم بزر الیچ و دو دم گل ارمنی و دم صفح عربی از زود ترکی هر یک نیم دم اینون یکد لنگا کافور که سایه باب آخته بر سر گردانند

چوب کافور
 و پنج کافور
 و بونج کافور

عصابیه

و آن در دلیست که در هر دو بر و حاصل بعضی اشیای عارض شود و گاهی در یک ابرو حادث شود و بدان سبب بعضی بر کشاندن چشم قادر نباشد و بر و افتاده
 و از روشنی متغیر بود و بپندارد که پیشانی او میطر قد از شدت تمد و بعضی گویند که فرق درین در دو در شقیقه نیست که این بعد زوال آفتاب کمتر میگردد و و تمامه
 زائل میشود بلکه اندک اثری می ماند با نقل بسیار بخلاف شقیقه که از نیم روز تا همه شب هیچ اثری از درد نبود الا اندک نقل و جالینوس گفته که در شقیقه و طول
 میباشد بخلاف عصابه و طبری گوید که درین علت بنض صاحب آن صلب و تمد و قاروره خام غلیظ میباشد سبب آن یا صغور و اخلاط بخار
 گرم است از بدن و احتباس آنها بنا بر کثافت جلد و انسداد مسام و پیش سر موضع که عصابه می بندند و از نهایت اثر عصابه می نامند و یا قول در حرارت
 ساده و احتقان آن در صدغین و عینین بواسطه رسیدن سردی به عصب گرمی آفتاب یا آتش و گاهی از احتباس زکام نیز عارض گردد و مراد از
 اخلاط بخاری اخلاط قابل تجر از ادنی سبب است یا اخلاط شبیه بخار مثل اصناف صفرا و خون صفراوی و بلغم رفیق حار که این همه مثل بخار اند و در تصفیه
 طریق تشخیص اسباب این مرض شناخت اسباب مذکوره از لزوم و عدم لزوم مرض از تقدم اسباب باقیه هر یک میتوان کرد مثلا از مرین پرسند که در روز و شب
 می ماند یا نه و پیش از مرض نشستن در هوای سرد یا غسل کردن آب سرد اتفاق افتاده بود یا نه اگر اقرار کند سبب او صغور و اخلاط بخاری باشد و اگر گوید که درد
 از صبح مشروع میشود و بعد زوال آفتاب کم میگردد و در شب نمی ماند و پیش از مرض کردن دیدن آفتاب گرم یا نشستن نزدیک آتش در فاشه بر مینه کردن

و تخم خرفه و طباشیر مساوی با یک سو و به کار برند و در شب و در روز از آن برنج رطل آب انار میخوش و شربت تمر بنی بدینند و اگر تر است انداخته و نماید و سوزش
و تشنگی قوی گردد و یا درم صفراوی بود و الترع مشوی یا با انجیر و توفیق مقدار چهار اوقیه باد و درم تخم خرفه سوخته و نیم درم طباشیر سوخته بدینند و تری تیج با آب
جلا ب هر وقت نوشانند و لعاب بنبول باندک روغن بادام شیرین و شکر طبرزد سوخته بر برنج سر کرده و بدیند اگر زمانه گر با طباشیر ساعت بساعت بخشد یا با روغن
بدیند و غذا بجسب خوب قوت و قرب منتهای مرض بآن باشد پس اگر قوت قوی و منتهای مرض قریب بود بر بادام شیرین یا جلا ب یا شربت بنفشه یا شربت
خشخاش یا آب انار و انداختن آن قوت ضعیف و منتهای مرض بعیب باشد باید که آشوب و مزاج را منجمد و به کبد و قطن و سرفه را خف و بدیند و یا ککاک
بشکر طبرزد و بادام شیر سوخته و یا اندکی مغز قنار تازه بخوراند و اصلاح مزاج بفرمایند و غیره کنند و اگر فصل گرما باشد سکن به بعضی سرد مغز و ش
برگ خلط و گل سرخ و شامه سوز و نیل و فرو گل به سبب باید و صندل و گلاب و کافور بر آن باشد و عالی آن ظروف وسیع پر از آب سرد که در آن بپزند و آن را
بدیند و با کش از بیهیچ بنامند بخوی که به او بعضی برسد و برودت او بدان مودی گردد و اگر فصل سرما باشد جای مرض معتدل الحار و باشد بعد از آن در آن
با این مرض باشد نظر کنند و آنچه واجب بود بدان اندازند و نمایند پس اگر زبان مرضی درشت و سیاه گردد و بیارچه گمان در لعاب بنبول و لعاب بعد از بشکر طبرزد
و روغن بادام شیرین و روغن کنار و زکرده بمانند و لته را بر روغن بادام چرب کنند و یا بهر دو لعاب مذکور و آب پیاز و آب خرفه بر روغن کدو و مضمضه نمایند
و اگر احتیاط و دهن نشاند و نماید پارچه گمان بر روغن گل و سرکه مغز و جلا ب یا آب سرد تر کرده بر سر زنند و امر بالش قدیم بدست نمایند و بعضی ذکر کرده اند
که طبع کاه پنجه احتیاط و دهن را فایده میکند اگر بعد تراشیدن موی سر بدان طلا کنند و اگر مرضی بهر عارض شود خوب نباید و این از علامات بحران است
باید که بیلیم با دوزیم و تسکین او و اگر نکرده خواب او علاج خوب است و شربت خشخاش بر شانه و خشخاش بشکر بخوراند و مغز کاه و اصول او مطبوخ بطریق
اسفید براج خوراند و شیر و خزان باندک روغن بنفشه بر سر اندازد و جو کوفته بنفشه و نیل و فرو خشخاش با پوست و کاه و تخم آن و پنجه انار به آب
شیرین خوب جوشانند و پارچه یا قند بزرگ اسفنج در آن تر کرده نیم گرم تمکید سر نمایند و روغن بنفشه و روغن نیل و فرو که در تخم کدو ساخته باشند استساق نمایند
و اگر این روغنها بسکه و آب کاه و آب برگ خشخاش آمیخته بر سر زنند خواب آورد و سر را بهر دو اگر قوت مرض قوی باشد اندک افیون بخوراند و اگر اندک
بوزن دو حبه گلاب بخوراند و بر بنی چکانند و منتظر باید و خواب آرد و اگر مرض را بیجان عارض گردد و بر مردم حاکم کند و زبان و دست او بیادی در آن گردد
و این از بدت ورم از صفرای محترقه میباشد باید که با آن نذارات و نرمی بعمل آرند و رو بوی آن بچشند و ستان او که از ایشان چاه و شرم داشته باشد حاضر باشد
و کلام طبعی تر کنند و بعضی که از آن و صحت بعضی غذا و نشاء بود و کسی که کلام نمیند کند پیش او نیاید و بچیریکه او را غلبه کرد یا غلبین سازد و تحریک سازد و نماید
که آن در حدت مرض او مفید آید و هرگاه بیمار را سبب عارض شود و آن از دلایل بحران نباشد و در خواب مستغرق بود و حتی که خوف و فرو قطن حرارت غیری
بشهر بدن و اخلا و آن باشد باید که آنرا بیدار سازند و عطسه و زنده و اطراف او خوب بمانند و اگر طبع قبض شود و وقت بحران حاضر نباشد او بخار و شربت
بنفشه تر کرده و یا لعوق اخاص و یا شربت آن بدینند و یا نشاء بعمل آرند و اگر طبیعت نرم گردد و این نرمی بسبب بحران نباشد آب پیست جو با گل قبری
و سرخ عربی و یا قرص طباشیر قلاب یا به بدیند و بر را بکنند و سبب شامی در گلاب تر کرده بدینند و بر شکم صندل و گلاب و آب برگ انگور بنفشه و
چندین در سائر اعراض که این مرض را لاق شوند عمل نمایند و بتدبیر یک در علاج اعراض تابع حیانت مذکور گردد و علاج کنند و تمام تدبیر مرضی بدانچه
مذکور شد تا وقت منتهای مرض و حضور وقت بحران نمایند و چون وقت منتی باشد و قوت قوی بود از غذا منع کنند و آب سبب یا شربت بنفشه
یا آب جلا ب یا آب انار که در آن ککاک تر کرده باشد بدینند و اگر قوت ضعیف باشد و وقت بحران قریب بود باید که مرضی را آب گوشت
بچرخ یا درج یا تیمم یا ککاک کوفته و آب سبب شیرین دهند و در آب نوشیدنی ککاک اندازند و چون وقت بحران حاضر گردد و باید که تحریک مرضی از علاج
او در کثرت کلام بدان نکنند و خدام او را امر کنند که آواز قوی نکنند و او را بچیری حرکت ندهند و غذا منع کنند و سوا می جلا ب یا آب انار یا آب سبب
ندینند تا آنکه بحران تمام شود و مرض منقضي گردد و باذن الله تعالی و چون مرض با خطا ط شروع کند باید که تدبیر مرضی بتدبیری نمایند که در وقت مرض

نکته

میکنند تا آنکه از سر و روتها و زکند بعد از آن تدبیرش بطریق نائین از امراض فربا بند جانی و ایلاماتی می نویسند که در سرسام و موی بعد فصد سر و و
 نماندن پاریچه بلول بر و غن گل و سرکه و گلاب بر سر این بخاشه بار و بویانند آب سیب و آب مور و تر و گلاب و صندل و اندکی کافور هم بزنند و بکار برند
 این نطول سر و سازند بنفشه و نیلوفر یک و دشت با بونیکشت همه را در آفتاب بپزند و سرافا بپوشیده و آنرا چون حرارت آتش کمتر شود سرافا پیشتر
 مرغیر بکشایند تا بخار و بوی بی رسد و دشت کنند و روغن گل بر آن انداخته انگاب نمایند و چادر بر سر بکار کنند تا بخار آن بیرون نرود و باقی آب آفتاب بر سر
 بچکانند و حمل در ستمال و نخل و نطول آنست که در ابتدا ای این علت چینی را می راق بکار برند تا آنجا که عروق خارج سردم کرده باشد چینی را می بنشیند محال با آن
 بیامیزند و اگر در بنفشه اول اتفاق فصد بنفشه و قوت فصد است بود یا مانی دیگر باشد اسهال یا این حقه لین نمایند کشاکش بود و استار بنفشه و نیلوفر و واحد یک استار
 غناب پانزده عدد و پستان سی عدد با بونیکشت در هم راند و آفتاب بپزند تا یک آفتاب بماند صاف کرده و پنجاه درم از آن بگیرند و یک استار شکر سرخ و در آن حل کرده
 یک استار روغن بنفشه آمیزند و نیم گرم حقه کنند و اگر حقه ملکن باشد شیف بنفشه و شکر و اندکی ستمیر یا بکار برند و اگر شیف نیز ملکن نبود و اما الفوا که از تر سندی
 و غناب و آلو و پستان و بنفشه چنانچه چنانچه شیف و شیر خشک حل کرده بدست طبع نرم شود و اگر شیر خشک نباشد عوض آن شکر کنند و اگر شرب سی درم تر سندی
 و سی عدد و آلو سیاه و آب تر کرده است در شکر انداخته صحت کنند و بدین صواب باشد و شیب وقت خواب دو درم است و وقت بخت درم شکر و آب انار ترش
 و شیرین بدیند و چند ماه و سه ل کنند یا لیدن یا با و غیره که مذکور شد و در ابتدا ای مرض غذا ترک نمایند و آب انار ترش و شیرین باندک جلاب یا سکنجبین
 منزعج آب سر و یا بجلاب افتد اگر نفع طبع قبض باشد شربت های ملین چون شربت بنفشه یا نیلوفر یا آب انار یا ماء القری یا آب هند وانه بجلاب یا سکنجبین
 آلو یا آب میوه یا با شکر بدیند و بعد یک روز یا دو روز اندکی کشاکش بقیق باید داد و اندکی سکنجبین و حفظ قوت نمایند و سکن مرض خانه خوش هوا باید و در تاریکی
 و روشنی معتدل باید و در خواب آوردن کوشش نمایند اگر قوت قوی باشد فیون بر صندل و پیشانی او طلا کنند و بویانند آنجا که ماده مرض صفراوی محض باشد نگاه
 کنند اگر صفراوی است پذیرفته باشد و عفو نیست قبول نگردد باشد تبسکین و تعیل آن مشغول شوند و اگر عفو نیست یافته باشد تبسکین تعیل متفرغ باید کرد و در
 علاج او بدین گونه باید ساخت که وقت صبح شربت غوره یا شربت ریاس سکنجبین یا شربت ترنج یا شربت لیون یا شربت انار بدیند و اگر طبع نرم بود و شربت آلو
 و آب تر سندی بجلاب دهند و بعد دو ساعت شربت کشاکش بدیند و اگر صفراوی است تیز باشد ماء القری یا آب هند وانه دهند و شربت خشتا ش و شربت بنفشه و درین
 موافق باشد و وقت غیر و شربت از خیار ترش یا شکر و هند و آنجا که حاجت غذا باشد فرو کرده و و فرود اسنانخ و فرو ده ماش مقشره و یا کاهو و اندک کشنیز تر
 بدیند و فرو ده خیار هم بروغن بادام و اگر تیزی خواست طیفیل از عدس شربت غوره یا از ماش مقشره بی زعفران سازند و تدبیر خواب باید کرد و شربت خشتا ش
 و فرو ده ساق و کاهو و برگ کاهو و درین با جاف باشد و آنجا که حقه حاجت آید حقه نرم چون روغن بنفشه اندک کشاکش یا این حقه لعل آرنه بگزیند بنفشه تخم خلی
 کشاکش جو سبوس گندم هر یک یک شست و همه را در و آفتاب بپزند تا نیمه آید مقدار هفتاد درم بگیرند و پنج درم شکر سرخ و پنج درم روغن بنفشه داخل کرده بکار برند
 و این حقه حرارت و تشنگی نشاند کشاکش است درم لعاب است و در روغن گل ده درم روغن گل ده درم روغن مرغ و دو عدد دهم را با هم بزنند و بکار برند و آنجا که بسمل
 حاجت آید از بنفشه و تر سندی و شیر خشک سازند و اگر از سر و آید از بنفشه و نیلوفر و تخم طوطی و پستان و خیار شریف و شیر خشک سازند و اگر بعد متفرغ شود
 حرارت قوی باشد قرص کافور بدیند و هر وقت که معده خالی باشد خرقه که آن بسک و گلاب و اندکی کافور تر کرده بر جگر و سیننه او نهند و روغن گل کاهو باندکی بکار
 هم بزنند و بر سر نهند و آنرا که بخوابی باشد روغن بوی شانه گوید نطولی از بنفشه و نیلوفر و گل سرخ و پوست خشتا ش و کشاکش جو و برگ کاهو بپخته بر سر بزنند و به شربت
 و مقعد و کف پا و بینی او روغن منقح گردد و روغن بنفشه چرب باید کرد و شیر و خمران در بینی چکانند و شربت خشتا ش بدیند و با بون و شهاب سقرم و کشاکش جو
 بنفشه در آب بپزند و پای او در آن آب بپزند و پیشویند و اگر خشیان وقتی ظاهر شود باز نباید دشت پس اگر از صندل و آب سیب و آب سکنجبین و آب سکنجبین و آب سکنجبین
 و شربت انار و شربت لیون و پستان انار وانه بار آب سیب بدیند و هر معده بود و زعفران و مور و تر و آب سیب و به فها کنند و اگر اسهال پدید آید و ضعف آید
 قرص طباشیر شربت انار و شربت غوره بخوراند و پسته جو بساق و اندک بلوط نافع بود و غذا بسویق شعیب و ساق و جاورس بغیر ادم بیان سازند و چون

نصفه بنفشه

هر یک بخت عدد و یک نیم آن را آب بپزند تا به نیم رطل آید شیر خشک و ترنجبین و خیارشور هر یک ده درم در آن مالیده صاف نموده بنوشند و غذا در آخر روز
 با شیر دهند و چون بزیان و اختلال عقل عارض شود و تلخه بار و مقوی و باغ مثل صندلین و گلاب و آب خیار و سرکه که گشته و شیر زنان و روغن گل سازند
 و اطراف آب گرم و مطبوخ بنفشه و سبوس و قطعی و اندکی نمک طعام ببالند و جراد که دو و خیار بر سر نهند و ریاحین بار و مثل بنفشه تزوکل خشکاش و نیلو فرود
 و گل کدو و برگ آن بپوشانند و برگ بیدانه فرش کنند و گلاب پاشیده بر آن خواب کنند و تفکد از آن شیرین نقشه ملوشتا بشکری سفید سازند و آب تر بپنجاه شقال
 بشکری سفید ده درم و آب خیار کوفته افشوده بنوشانند و نوشیدن لعاب بنبول بجلاب بلغ در دو اگر از صفرا باشد علاجش صرف غلیظت به تهرید سه
 و ترکیب آن در یختر روغن گل و سرکه بر سر سیار و تغریق راس بر روغن بنفشه و روغن گل و روغن کدو و ترقویت دماغ و عدم قبول آن ماده را و اسهال طبیعت
 با مالو که و مطبوخ آن و آب نقیض شمش آبی این تصویرین ششم آنرا بنوشانند جلاب هر صبح از ترندی ده درم تخم کاسنی سه درم غناب و آلو هر دو
 بست عدد و شکری سفید ده درم و ترنجبین پانزده درم و اقصاد از سر غذا بر مالو شیر مطبوخ در آن خشکاش و بنفشه و غناب و پیستان است و شربت بنفشه
 و خیمه و بنفشه و شربت خشکاش هر کدام از اینها که بنوشند نافع است و تلخه بار که در موی گذشت استعمال نمایند و جراد که دو و خیار و کاه و غناب و غناب سبز
 بر سر نهند و بر فرش صندل و برگ بید سبول بگلاب خواب کردن نافع بود و این حقنه در سرسام صفراوی بسیار نافع است زیرا که اسهال بر فو کس و
 حرارت ایجاد نکند بلکه تسکین آن نماید و ایضا در جمیع حاده چون طبیعت قبض باشد استعمال نمایند بکیر سبوس گندم در صره بسته و تخم قطعی و جو نقشه
 هر دو هر یک که غناب و پیستان هر یک بست عدد و نیلو فرود چهار درم سنای پنج درم و دو چار رطل آب بپوشانند تا یک نیم رطل بماند و در آن ده درم شکری سفید
 حل کنند و ده درم روغن بنفشه بر آن ریخته حقنه نمایند و این حقنه دیگر تطهیر حرارت غریبه بسیار کند و تسکین عطش و لیسب نماید بکیر آب کشک جو
 و وادویه لعاب بنبول و روغن بادام شیرین و روغن کدو و هر یک اوقیه و خوب بهم زده بدان حقنه کنند که این تطهیر عجیب ایسب و جوی و سرسام و احوال آن
 نماید و در سرسام صفراوی اسهال شکل بود و هر آنکه ماده در بیوقت بسوی سرها عد باشد و تقریحا گفته که سرسام جمیع اجناس خود قاتل است و در جمیع
 ساه چون مریض از روشنی نفرت کند و در سروج دائم و ثقل یا بد بجدوث سرسام تین نمایند چندی گوید که در سرسام موی قصه قیال و اخراج خون
 بقدر قوت و تبیین طبیعت آب فواکه مثل ترندی و شربت آلو و نیلو فرود و غناب کنند و تلخه و شمومات بعمل آرند و از اغذیه مالو شیر محض آب اندر دهند
 اگر بر فیه نباشد و الا جلاب از غناب و پیستان و نیلو فرود و خیمه و بنفشه و مانند آن بدهند و اگر باوی سر بود بشربت خشکاش و از اغذیه مالو شیر بادام شیرین
 یا مالو شیر بخر بادام و لیمو و طبیعت حقنه های لیمو و مسهلات مشروب و سبیل مثل شیر خشک و ترنجبین و ترندی در روز پنجم و یا در ششم بکنند و این طبیعت نافع
 این علت است و حقنه آن همانست که در قول ابن الیاس گذشت لیکن در اینجا وزن بنفشه سه درم و نیلو فرود دو درم و کاسنی دو درم است و روغن بادام شیرین
 یک درم عوض غناب و پیستان نوشته و در صفراوی هر صبح شربت نیلو فرود و بنفشه دهند و برای تبیین شربت ترندی و غناب و بنفشه بنوشانند و اگر
 حرارت بسیار قوی باشد این قرص کافور دهند بنفشه نیلو فرود و طباشیر گل سرخ تخم خرفه تخم کاسنی هر یک سه درم مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو و هر یک
 پنج درم رب اسوسن دو درم صندل سفید سه درم کافور ربع درم زعفران ثلث درم همه را کوفته بخینه قرص سازند شربت دو درم و این حقنه نافع است بنفشه
 خشک یک کف ساسه درم ترنجبین ده درم باقی همانست که در قول ابن الیاس گذشت و نوشته که در سه رطل آب بپزند تا یک رطل بماند این همه الی الله
 که اگر درم حاد از خون باشد مبادرت به تصفیه قبل از حکام مرض کنند و اگر قصد دست ممکن نبود برگ پیشانی و بینی کشایند و اخراج خون مقدار حاجت بیکدفعه
 نمایند و مالو شیر مطبوخ و غناب بنوشانند و آب انار بدهند و تعدیل طبع آب ترندی و شربت بنفشه و نیلو فرود یا شربت و روغن کنند و اگر طبع غلیظ بنفشه
 باشد شربت آلو و خیارشور آب ترندی و شربت غناب دهند و اگر خشکی بسیار باشد بکثیر سردات نمایند و اجازت شربت آب سرد دهند پس از آن
 و در تقویت سر روغن گل مغز و سبوس که و یا سرکه و گلاب کنند و بر پیشانی صندل و گلاب و کافور طلا نمایند و اگر از شرب و آب اسهال نشود و حقنه لیمو
 بعمل آرند و اگر مریض قریب بموت رسد و بخوابی شده و اختلال عظیم باشد بطول موعوم که در فیل علاج گذشت بر سر بزنند و اگر بدن متلی باشد

آب بر سر نباید ریختند و روغنهای بسیار که مرطوبه بر سر نهند و اگر سر گرم نشود و شیر زنان بر سر و دوشند و آزار بر روغن نیامد و روغن بنفشه و زیتنی چکانند و مریض را بر بستر نرم
بخوابانند و چون صلاح یابد بنزد و نه مانش که دو و سه تا از غذا سازند و اندک بپخت و بنوشند و آب گرم بشنکد و آب سرد و بامند و چون آثار صلاح بدید آید و آب ساکن
شد و غذا بنزد و سماق و بامز و زهره حصرم و یا اسفناخ سازند و کاه بنورانند و چون بران ایام بگذرد و بصحت عود کند و حمام داخل نمایند و بخور مرغ و دراج و کاه
صغیری بخورند تا نایب و از غذای بسیار خورند تا در سحره فاسد نشود و بهتر است عاده بعد از غذا و نایب را از جلاکی گوید که در سر سام مبادرت بقصد کنند و تبرید
با خراج موده بدانچه تعدیل او کنند از سبیل و غیره باید کرد و سحره را با نیکو ست مگر در سر سام بسبب احتمال عطسه که آزار مضرت و صاحب سر سام حار کشیر
تناول بپست جو و شراب آب آن نماید و اما اگر مریض مشغول بعد طلای آن آب و جو بسبب که سرشته و خوردن عذس بر روغن با دام و طلای سر سبزاده که در روغن گل
و شیر زنان و زعفران و جویست شوشن یا یا بلبلین و بوس و نمک مجرب و هرگاه که فزطیس نماید و در و در قوت احتمال بایند نصار گ پیشانی و جمارت ساقین
نمایند و درین وقت بنفشه و انچه از آن سازند بکشتن خورند که لایق بنویسد که سبب مجرب درین مرض باید که بسیار اندک احتمال نمایند زیرا که اکثر از آن دماغ
و جیب را ضرر دارد و معذک که شربت است از آن بسیار نیک است هرگاه درین با و جو قطع و تبرید تطیب و تسکین و منع بخار و از لاق و تلبیس طبیعت است و درین
لغز نیست که دماغ را و انچه متصل بدست ضرر رساند و اینها باید که کثرت عود نکند و چون احتمال نمایند باید که ترشی او قوی نباشد و نه صرف بود که
مخلوط کنند بچوب که تعدیل او نماید و تبرید مفرط هم احتمال نباید کرد و حذر از شراب اولی است و اگر چه مزج باشد و از همه انچه اعانت بر جذب مواد بسوی سر کند و از
جذب سمنات دماغ و مضغفات آن اجتناب باید کرد و در سر سام صفراوی حاجت بقتنه شداید تر بود زیرا که از نشان او است شکر ک بسوی فوق و مسلمات قوی که اگر خاله
و از شراب نافع آن شربت صندل است و اما اگر مریض آب غوره و شکر و اما اگر شیر قوی بر روغن با دام و شکر و بعلیج و تلبیس طبیعت سحرگاه قرص کافور دهند و بنفشه
نواب و در دم بفرول بکباب بار و بخورانند و طباب نواب با شربت منوم مثل شربت ششاش و شربت نیامد و شربت کاه و نایب و یا تخم ششاش و تخم کاه و سوده
و را و اشعیر بنزد و طلای پیشانی بقیطه افیون و مثل او کافور سازند و بقیطه تلبیس مبر و طباب که درینجا استعمال کنند چست و بنفشه آن بهانست که در قول جرجانی
گذشت و در آن سفید و بقیطه نام داخل است و باید که شربت ششاش بقیطه تلبیس و دماغ و تلبیس طبع و دهنکام قریب بنهند و نشانند و علاج قسم دومی نیست که قبل
از زوال عقل افتد قیال نمایند و خصوصاً اگر مریض را فصد آن عادت بود و اخراج خون بسیار در دهانت بد و روزی سه روز بقرقوت کنند و باید که تعویل
بر قوی نمایند چه اگر قوی بود مریض سالم گردد و اگر کلام نشاید این باشد لا محاله بپزد و در اکثر قوت قوی از قوتند افعال اعصابی را بیهوش نشاند می شود پس اگر عقل
و حس و حرکت صحیح باشد دماغ صحیح بود و چون نفس و نبض صحیح باشد و اگر اشتها صحیح باشد جگر صحیح قوی بود و هرگاه این امور
بنحالت آن باشند این قوی ضعیف بود و چون از فصد عروق دست مانعی باشد بر ساقین حجامت کنند بعد میان هر دو شانه بعد از آن بر نقره فصد
رگ پیشانی و دینی و هر دو رگ زیر زبان کشایند و خون بقدر امکان برآند و اگر فصد این عروق با خراج دم با محتاج کفایت نکند فصد جافن نمایند تا جود
خون باطل نمایند و بعد فصد را اول مریض بچوبین و خصوصاً ممول از پوسته بچوب کاسنی و تخم آن اقتضا نمایند و بعد و روز غذا با و اشعیر قوی و مغز یا بچوبین سازند
اگر سر فمه و ضعف در معده نباشد و اگر خوف ضعف بود نان مغسول و بقول و صوب بار و مثل چقدر رو کاه و سمرق و ملوکیه بقیطه بانیه و کدو و خیار و قنار و ماش
و عدس و قشور و قشور معمول آب میوه های ترش مثل آب غوره و انار در بیاس و به و سبب اگر طبع نرم بود و اگر قبض باشد با لوبانجا و تمر مندی و دهنکام
طبع آن قبض باشد بهر روز آب آلو با بچوبین و یا شیر خشک بنوشانند و اگر طبیعت نرم نشود و قننه لینه یا شیان استعمال نمایند و اگر احتیاج زیاد و سهال
باشد با لوبانجا و بنفشه لبلاب و نیاز شنبه و غیره دهند و از غذا بپزد و اشعیر کب بعباج آلود در روزی یکبار باید و با راقضار و زرد اگر طبیعت قبض باشد و
بزرگ شک یا سماق یا بامز یا غوره دهند اگر طبع نرم باشد و بعد از آن با و اشعیر غلیظ تر دهند و در تغلیظ آن نیز نمایند تا آنکه مریض با نفاست و در وقت بحران حاضر شود و
از تمام اینها بطریقه که در قول صاحب کامل گذشت باید کرد و چون بصحت عود کنند از تناول غذای کشیر و آشپزی و راقضی از خوردن حلاوت و از قننه و
و حرکت بسیار اجتناب نمایند موقت خلاصه گوید که در سر و زوال رگ قیال زنند و عرقیات مناسب با شربت عناب و بنفشه و نیلو فرو و لعاب اسفند

دخانی

و خاکشی دهند و در روز ششم بلینی دهند باین وجه مغز فلوس پانزده درم شیر خشک تریخین سیرک و درم خمیر بنفشه هفت درم گلشنه شکری ده درم ریوند خطائی نیم مثقال روغن بادام نیم مثقال و این مخلوط از مجربات ست سنای یکی یک جزو گل بنفشه پسیا و شان کا زبان سیرک نیم جزو موینقی عذاب زرشک سیرک و بقدر مجموع با ده چند آن آب بچوشانند تا ربع باند صاف نموده کشند زرشک تخم کاسنی تخم خیارین تخم خرفه مغز تخم گند و سیرک سه درم کوفته در طلی از آب مذکور بنیدازند و تا دو ساعت بگذارند انگاه صاف کرده بوشانند فانه من الاصل البجینه و اگر طبع در غیر روز بجران نرم شود و سبوق تغییر با گل ازنی و صمغ عربی یا قرص طباشیر بر سببه و رب سیب و گلاب بدهند و صندل و گل سرخ با گلاب آب برگ انگور بشکند و اگر مرض بطول انجامد سیرک در قول انطائی گذشت بعمل آرد و باشد که در آخر سر سام زبان بسبب نزول ماده گرفته شود و بیمار بر تکلم قادر نباشد درین وقت از گل بابونه و اکلیل الملک و سیوس گندم و گل بنفشه بر سر و گردن بطول نمایند و سر بنجر آن دازند و کبر وید و شده که ماده سر سام بجران انتقالی بقحف ریخته و زیر جلد باعث اورام غلیظه صابیه گردیده و از د اومت تطلیقه آب کشند تا زردگی تحلیل رفت و در غدا عایس با سکر که بغایت غلیظه است سید بگوید که این قحف طرب بلین مسکن حرارت در سر سام صفرا ویت ماده اشعیر سی درم روغن گل ده درم لعاب بجنول است درم نیم گرم قحف کنند و گاهی خمیر بنفشه یا تریخین قدر حاجت اضافه کرده پیشود و این قحفه جید است عذاب پستان سیرک ده عدد و جو مقشوره درم بنفشه شکاک پنج درم نیلوفر سه درم چند ریگ قحفه طلیفه چوشانیده صاف کرده است درم تریخین یا شیر خشک و فلوس خیار شنبه ده درم روغن کنجد پنج درم بوره ازنی یک نیم درم و این بلین صاحب سر سام را در روز ششم بخوراند شیر خشک ده درم تا پانزده درم تر سندی منقی پانزده درم خمیر بنفشه پنج مثقال گلشنه ده درم را و نیم مثقال و این سسل در روز دوازدهم یا شانزدهم داده شود و فلوس خیار شنبه ده درم ماده مثقال گلشنه پنج مثقال شیر خشک ده مثقال خمیر بنفشه ده مثقال ریوند چینی نیم مثقال روغن بادام یک درم با وزن ده مثقالی بنفشه

علاج فلغمونی و شقاقناوس و دماغ

علامتش مثل علاج سر سام دمی کند لیکن در فصد مبالغه نمایند و فصد عروق زیر زبان و چهار رگ و عروق جبهه و پس گوش بعد فصد سر و بسیار نافع است و حکیم علی نوشته که در فلغمونی مبالغه در ماده مواد بسوی سفلی از وضع خارج اولاً برکتین پس جینین پس بر خاصرتین پس بروکین پس بر فخرین پس سقین نمایند و بر ساقین شرط نیز بعمل آرند و این بعد فصد اولی و ابضاً در متعال شومات هارده مثل صندل و کشنیز سبز و گل که و خیار کوچک و کافور و امثال آن و کذاک اطوخ اطلایه و فخره بارده و منوم بر سر چنانچه در حمزه مذکور گرد و مبالغه کنند و صاحب اقتباس گفته که فلغمونی و شقاقناوس نیز از قسم سر سام غلیظه است و بسبب فلغمونی نقص خون است و بسبب شقاقناوس خون گرم با ترکیب سرد بود و علامتش سر سام دمی و سردی و سردی و سردی

علاج حمزه و حمزه و قوبای آن

علامتش بعینه علاج سر سام صفراوی است مع زیادتی تطلیق کثیر و دوام ربط اطراف و فصد چهار رگ و این ضما و علوی بخان نافع حمزه است آرد ماش آن و جو در روغن گل و شیر زنان و زرد و بیضه نیم شست میخته بر پارچه کتان مالیده بر سر کنند و ساعت بساعت تبدیل نمایند و این ضما در ابتدا استعمال جراوه کرده و خیار پوت خمریزه عنب ثعالب که کاسنی گل بنفشه کوفته افاقیا و خل کرده ضما نمایند و این ضما در انحطاط استعمال میکنند آرد ماش بقدر کف گل بنفشه مثقال فاوانیا و انگ گوفته بشیر زنان و روغن گل و زرد و بیضه آینه بر پارچه طلا کرده بر سر گذارند و این طلا نافع است صبر عفران افاقیا فلفل گل زنی شیاف یا شیا صندل سرخ قوفته باب کاسنی تازه و آب عنب ثعالب سبز آینه بر سر طلا کنند و صاحب اقتباس این را نیز قس از سر سام غیر حقیقی نوشته و گفته که اول فصد قیفال کنند و بقا صله دوسه روز بزرگ پیشانی و بایستی کشانید پس بمعالجه سر سام صفراوی پردازند و شیخ میفرماید که علاج حمزه و قوبای دماغ بملج صباران یا نینر طبری و گیالانی گویند که حمزه بجای مملی چون حادث گردد در سائر اعضای ظاهری حس منقسم به دو قسم می گردد یکی منبسط زیر جلد و درین حرمت در جلد ظاهر میگردد و دوم فرو رفته و در عمق لحم و این را حمزه بجم نامند و حمزه فلغمونی نیز و این را بکست شباهت حمزه دارد و حرکت آتش و حرقت و التهاب بدان نامیده اند و این نوع گاه عضو را فاسد میکند و اما است آن بیناید و گاهی زائل میگردد و بسبب قلت ماده و کثرت آن و بخت و صلح آن و بسبب بلین مرض سختی

که بیشتر نفس می ماند اگر اعمی نباشد اول فصد کنند و بر نفع ماده نفع بفرستند و نفع از باویان یک شقال اصل اسوس نقش نیم کو فته پریا و شان هر یک سه درم
پوست سبج که نفس یک درم چوشانیده همان نموده یک نیم اوقیه بکند حل کرده باز صاف نموده با و اوقیه پنجمین بزوری صبح نیم گرم نوشانیدن نیز مفید بود و اگر تب
زیاده باشد بگفتند و قهوه در عرق غلبه کشاق باویان هر یک پنج توله مالیده نوشانند و نخله از حب لاس چوشانند و روغن گل و سرکه که میخورد بعلل آردند و پاشویه و سوسوط
و ضماد بکار برند و پیرغ بعد از خوردن آلوده و حاق انداختنی آوند و پوست سر بزغال که اگر کم بر سر بستانند از جو بستاند این ببطار است و مومول است که مرغ خانگی
با کوبیده سبج نموده و بنوعی که خوش بیرون نرود با بر سر بعضی افتد که شگفتانند که اگر کم بر سر بزنند و هر گاه سر و شود تبدیل نمایند و در ابتدا با پاچه بر سر که باد و وزن آن

در رتبه که در تابستان با اعتدال و در زمستان گرم باشد نشانند و هر صبح گاه غسل آبیکه اندران زیره کرمانی جو شاییده باشند بنوشانند و بخود آب مع زیت
مفسول زرد و شبنم و در این معنی غذا سازند چون تپ محسوس نباشد یا این ماز الاصول خفیف و مندر پست چکر فسیح است و با دیان هر یک در دم تخم کرفس را در
آب و یون هر یک سه درم صطکی شنبلیله بلبیب هر کدام یک درم اسارون سیخه هر کدام یک نیم درم بنج اذخر قحاح اذخر مطبوخ و دس هر یک سه درم مویتقی لبست درم هر دو
غصه رطل آب جو شاییده یک رطل یک صاف نموده بر روز چهل درم از آن گرفته گاه شکر می ده درم در آن مالیده صاف کرده روغن بادام یک درم افزوده
نیم گرم و وقت صبح بنوشند و سکنند را فردوسی ذکر کرده که هرگاه قوت قوی باشد و حبس است که قصد صاحب این مرض کنند و سرکه و روغن گل بر سر بزنند و چون مرض
باعتدال آید چندید مرتبه روغن بر پیشانی طلا نمایند و بکنش عطسه دهند و اگر در انجا تپ ظاهر باشد از الاصول هذر کنند و چیزی سوای گلکفت شکر می دهند درم
نهند و ما را شعیب که در آن پودینه و زو قایا و دیان پخته باشند بدهند و اگر تپ قوی باشد بر دیان مع ما را شعیب و شکر الکته نمایند و سکنجین شکاری بزوری بنوشانند
و اسوای این از اشپای بارد که رطبه جمیع فو که لایب شفا له و صیب و بر و امرو و مانند آن اجتناب زنند و اگر آنک مویتقی بخورند باکی نیست و از الیهان خاصه احتیاج
نمایند که آنها سر را خرد دارند و اینها می و حبس شنبلیله با قلا و عدس و لوبیا و مانند آن غصص ساقین و اوجها به حکم بر بندند و ساق بالند و کف با باندک بوره از می و
عاقق را و روغن سوسن نیکو باشد تا ماده از سر تپل جذب کند و بر سر آن روغن سوسن و روغن گل باندک سرکه سر بر بزنند تا مابین و باغ قوی گردد و بخار ترشائی از
بدن را قبول کند و اگر تپ نباشد ماز الاصول مذکور بنوشانند و می که علامت صفت ظاهر شود پس در آن هنگام بعد هفت یا دو هفته لطیف غار یقون و حبس ایاس
و بعد از آن حبس قوفا باقیه نمایند و تسخه لطیف غار یقون نیست سنامی یکی پنج درم مطبوخ و دس و دو درم تریب و جوف محاک که دو درم با و پنجوی و دو درم گاو زبان گاو
هر کدام سه درم گاه که در دم جو شاییده صاف نموده غار یقون سفید یک رطل با قدری عمل سرشته و تخم غلغل و دو داکاس اضا فله نموده بنوشند و چون بدن از اضا
باقی پاک شود و نفس باغ متوجه شوند و این محیط بخار بر یکساینج جاشیر فلغل سفید بنشیند و سر غفران عاقق را شونیز هر واحد یکساینج و هر دو جز و صبر را و آب
شهابی تر کرده و دویسه سوده بدان سرشته جدا سازند و از آن دو وجه یا سه وجه باندک روغن سوسن و زینی چکانند و می سر ترشاید و بدان روغن سوسن
و روغن زیتونی و سرکه غصص و آب نام آب شهابی خوب مخلوط کرده بر بزنند و این طلا بمل آنند چندید مرتبه و درم عاقق را و می و هر کدام چهار درم بوره از می خردل
هر کدام سه درم کوفته بخیت آب نام یا آب سرخوش یا آب سر و بقدری سرکه غصص بر پیشانی و موخر سر طلا نمایند و بشم فلغل و چندید مرتبه و فریون و مانند آن
آورند و اگر فاده نشود باندک شلیل یا آب شهابی سوط سازند و در خلال این احوال گاه گاه یا چ فیه ابعسل و سکنجین غصص سرشته و عطاییل کبیر بدهند و باقی
و سکنجین نغره بپایانند و غذا نخورند و آب شبنم و در این معنی و غلغلان و زیت فسول یا شور با می خناب یا کبشک با و سر سفید با چخته بدهند و غسل بخورانند و
مشک و غالیه بپایانند و بکنند و ند و مانند آن تجیر نمایند پس اگر این تدبیر کفایت کند و تا اصلاح و حال یار پیدا یزدوم این تدبیر نمایند و اگر علت طول کند
و خدر و ارتعاش سردی بر بدن مستولی گردد و یا راجع کا غامیس یا لو غا و یا بقدر چهار شغال یا یکد از مویتقی و تخم کرفس کوهی و فیون و پودینه کوهی جو شاییده
بمقدار چهار اوقیه بپزند و بعد از آن جالینوس بعد از آن القویا باید او و بعد از استعمال یا رجات الطیبه مذکوره بر سر طلا کنند و این کار عمل از نام مزخوش
با بون شبنم و شهابی بگ غا قسط طخ عاقق را و می و کوفته و آب خوب جوش داده بعد از شبنم می و این تمید نمایند و در روغن نار و روغن قسط و روغن
قلا و انار اندک چندید مرتبه مل کرده بر بزنند و اگر بعضی از این روغنها باندک سرکه غصص یا نیمه بر سر طلا نمایند و انشعاب نمایند و اندک روغن بادام روغن شسته شمشیر
روغن غار بخورانند و فریون و چندید مرتبه بپایانند و با کجایه بر صاحب این مرض تدبیر سخن لطیف و بسیارند بر مذکور و در صورتی است که تپ محسوس نباشد
و هرگاه فصل تابستان و مده جار یا نبض سریع غلیظ باشد و دوی قوی و حراره و حیوانات کبار احتمال نباید کرد و چون حاله برضن عصبی بر مذکور باقیات نمایند
و علامتی از اضا فله صفت ظاهر شود و در حمام دوش کنند و بر بدن او آب نیم گرم بر بزنند و اگر در آب زنی که اندران آب گرم بطوخ با بون و اکلیل الککس و مزخوش
بنشانند و بر سر و طول کنند و نفوت بین نماید و در اول دفعه طول کث در حمام و از آن کنند و آب قوی و حراره نیم باشد یا معتدل بود و بعد از آن بعد از غده
سوا قه شراب بر کانی اندک اندک بنوشانند و هرگاه که لطیف ماده و ترید فیج آن و انشعاب حرارت در سائر بدن او کند و یا کانی گوید که اولی در طایع او نیست

و اگر تپ نباشد ماز الاصول مذکور بنوشانند و می که علامت صفت ظاهر شود پس در آن هنگام بعد هفت یا دو هفته لطیف غار یقون و حبس ایاس و بعد از آن حبس قوفا باقیه نمایند و تسخه لطیف غار یقون نیست سنامی یکی پنج درم مطبوخ و دس و دو درم تریب و جوف محاک که دو درم با و پنجوی و دو درم گاو زبان گاو

عطاش

و آن درم تا خفیف است که در باغ صبیان حادث شود و نشانش علامات حمه و باغ است که در تحصیل قدام سرسام مذکور شد مع عدم سیری از آب و این مرض را تشنگ گویند پس بر تبرید و ترطیب باغ لعاب بهر اندیشه و مختم که در تخم خیارین و تخم کامو و شربت بنیاد و فرید بند و از پوست کدوی تر و خیار و برگ خرفه و روغن گل و قدری سرکه و یا از روی بیضه و آب کشنیز سبز و آب غلب سبز و روغن گل سرکه در بر سر خفا و کنند و بعضی آب خرفه و شیر و خزان می افزایند و خفا و کاه و کزین شیر و خزان باندکی کافور و نهدان پوست تربوز بطور کلاه بر سر نیز فید است و هرگاه گرم شود و خفا و را تبدیل نمایند و طباشیر با شیر خرفه نوشانیدن و نهادن لعاب اسفند بر روغن گل و در ابتدا قدری سرکه آبیخته و یا صندل و گلاب بر سر خفا و کردن نیز فید نوشته اند و اسهال درین مرض خوب است پس اگر عارض شود و چشم بگردد و یا بیک دست را در آب بچوشانند که نرم شود و بر آورده صلیب کنند و بر تارک سر خفا و ساختن پارچه بر آن بر بندند و مکرر بچمال آن دفع تمام و بهر چنین خفا و امل آب ساینده یا آب که در روغن گل و زرده تخم مرغ آبیخته بر تارک سر که تشنگ نافع و کذا گنند و آب برگ نیشاب سبز ساینده بر سر خفا و کردن فید و حر و آید طباشیر خرفه در هر یک و در سر ساینده و بخوراند بعد از آن شیر و تخم خرفه بریان شیر و تخم کامو و در عرق بازنگ عرق کیو در گلاب بر آورده بر سر پیشین شربت انار شیرین داخل کرده بازنگی آن بالای آن ریخته بندند و گاهی عوض رو و در که با سیکان و در عرق بید مشک میا بندند و گاهی در و در خفا و را نیز بنوشانند و نشانش باندک سرکه و غلب الشک بر روغن گل کردن نافع و بخور خفا و دست و پا بستن و دست و پای را در آب سر و شستن مفید بود و در صورت قبض طبیعت آب که و با شیر شربت یا آب غلب با شیر شربت نافع بود و در خفا و آتش جو در خفا و اسهال غفلت است جو و مانند آن هر چه ذی قبض باشد بخوراند و اگر محتاج فصد گردد و یا در فصد ناپایند و تقبیل غذا کنند و از تخم و کوم و حمام حذر کنند

اورام خارج راس

و این بر دو قسم است یکی درم حار یا بار که در حجاب خارج قحف افتد و نشانش خاصه می آست که رنگ جلد متغیر گردد و دخت باشد و بگشت فرو و نتوانست شد و باغ و وجع محسوس شود و علامات احتیاج رطوبت خارج قحف و آنکه درم حار است یا بار و پس لون و سوافت و و نفاقت چینی که باور سدد و یافت کنند و ورم باشد و آن ورم و موی رویشانی است و گویند که قسمی سست از قحف می که ماده آن خون حادث خطا بعد از بار و هرگاه در اجزای خارجی سر و پیشانی و بینی و حوالی چشم حادث گردد و یا که بنا بر عظم سبیل و غشای و غلیظ شل جوهر دماغ و شریان و مجاری نیز ورم کنند و اعراض شسته او پذیرد و بی که بیارند ارد که در زرمای سر و پیشانی و باشد که ورم فردا آید یا نه و باز شش و در و سرخی و خارش و انتفاخ رو و بینی و گوش و پیشانی و برآمدگی چشم و غلیظان و شدت وجع و ضریان لازم است با جملہ علاج شربت جگفته شیو و علاج تخم و آن ملاحظه آن که درام نوع ورم است و از کلاه خطا هم رسیده از علامات آن بعلایق اقسام سرسام کنند و بهر آنچه در باب اورام غده امل آن و جماعت باشد طراز فصد زیاد و تر فید بود

علاج ماضی

آنچه از فصد سر و دیگر تداوم سر و در طبع و طبع در علاج ابراش باغی و موی و صدراع و موی و سر سام و موی مذکور شد لعل آرنج لیکن بهالند و تبرید و ترطیبین زیاد و باید نمود و بعد فصد سر و فصد سر و در رگ زیر زبان شفت تبیین دارد و در گیشانی و تخمین نیز کشانند و باو القرح و ما و انجبار و غیره مبردات و مرطبات اختیار کنند و کافور نیمه و آب طباشیر مخم که و منتر تخم تربوز و گل ارشی صندل سفید کشنیز خشک هر که ام یک ماشه حسب استخوانیدن و بالایش لعاب بیفول یک شقال شیر و تخم کامو شیر و تخم خیارین هر یک و و شقال عرق بید مشک عرق کاسنی هر واحد و شقال کجین پنج شقال نوشانیدن معمول اکثر تاخرین است و طلای صندل سرخ گل انی شیا ف مایه حافض کی پوش در بندی گل تیمولیا گل شاموس هر واحد یک شقال کافور یک انگ آب کاشی و کاهو سبز و سرکه متعل غلوی نان است لیکن قبل از فصد استعمال فساد راجع منوع است و بعد از آن اضده باره را در عیش بر لعل آرنج و در چهارم یا نیمه مین مبارک یا آب نو آید شمل از نو و غناب و ترندی و ترنجبین و شیر شربت و دهنده و انظار بجران نکنند زیرا که از امراض حاده است تا آنفی دیگر هم نرسد کذا فی شرح مقالات بقراطی و بهر جذب خون از باطن بسوی ظاهر ششایی سرخ بگردد و گویند که لطول بگلاب و آب برگ سر و صندل و آبهای بقول که در قول صاحب کامل می آید همه یا آنچه حاضر باشد بر سر نمایند صاحب کامل گوید که در ماضی اخراج خون مجددی کنند که لغشی انجا ایش طیکه قوت متعل باشد و بعد از فصد آب انار میخ شش با ششیده

تخخرفه و طباشیر بدینار و بزوره عدس کن و آب انار خوش یا با سفناخ و قطف نذیره فرایند و روز دوم اگر مرض راز دیا قوت باشد فصد قیضال از جانب دیگر کنند
 و خون بقدر کفایت و احتمال قوت برآند و ما الشعیب آب انار شیرین ترش بپزند و بزورات فاکو راغت از انامین و طملای نرد و صندلین و آب برگ کاسنی
 آب کشنیسبز و آب برگ خرفه و آب جی العالم و آب کاهو و آب عشب ثعلب و کاج بر سر روی طما کنند و تدبیر بر سر و در طب شل ما الشعیب و غیره لازم گیرند و حریر
 معمول از آب سوس گندم و شکر و روغن بادام و مانند آن از غذا بپزند و بپین طبع با الفواکه یا تخم بپین و ما الشعیب نمایند سهری گوید که من تجربه کرده ام
 درین مرض عند سوز حال تو آغزشی متعال نفوخ شمش و تغذیه بزوره سفناخ مع شیره مغز تخم که و و مغز تخم خیارین و ملازمت ضا و هندی باین نوع که در بزور
 قفل گرد و صندل سرخ اصل سوس خاتم قلم گنا زبیره سفید گل نیلوفر کالی زبیری نیل کشی بر می و هماره سهری که در آب بپزند که هر اشود پس همان آب که باقی
 سائیده ضا و کنند و گفته که اگر کسی بعضی از وی این ضا و ترسند که خلیل آن بیکر اجزای بار و او میشود باقی علاج این مرض در آخر کتاب بحث ادرام و ادرام و ادرام

اجتماع المائی فی الراس

گاه باشد که رطوبت دایم و قحط بالایی غشای صلبه یا خارج قحف زیر جلد سر جمع شود پس اگر و قحط بود چشم کشاده ماند و بسیار تر بود و همیشه اشک جاری
 و در مرض ندر سرخو گرانی دریا بچینا که از سر بر دشتن چشم باند کردن و دشوار بود و این قسم علاج پذیر نیست و اگر خارج قحف جمع شود و باشد این اکثر بنبشای قاطبه
 افتد که بعد از ولادت سر طفل را بشدت نمک کند و بدان سبب من رگها کشاده گردد و خون قیق مالی بیرون آمد و بر جلد جمع شود و درین قسم جلد سر بلند سوس شود و بکن
 رنگ او بجال خود باشد و بگشت فرو تو انداختن بخلاف و در خارج قحف و طفل بسیار گرد و پیدا ماند علاج نظر کنند که رطوبت کثیر است یا قلیل و بر سر و تقدیر محدود
 در آن مکان است یا غیر محدود که بفرستند شود و اندرون قحف پس اگر کثیر باشد بر او و غیر محدود و خارج آن نظر دارد و طبعیت که از زنده و اگر قلیل المقدار و محدود باشد
 بخوی که بفرزند طاع نپذیرد تدبیرش آنست که اول موی سر برشته بعد از آن با بونه اکلیل الماک شسته سوس گندم در آب جوشانیده نطول نمایند بعد از او دیگر گرم
 و خشک باز عفوان و بورد از منی ضا و کنند و پاره اسرب بالای آن نهند و اگر لیون رد و پاره کرده بالای آن اندکی نمک پاشید و بر آتش گرم ساخته و زوی و دستها بکشند
 و چند روز قلیل رطوبت می نماید و اگر ازین تدبیر فایده نشود آن موضع را شش کنند و آنچه در وی است بیرون آرند و زنده بران بپزند و ناسته روز شراب و روغن بکنند
 بران چکانند پس فاده را واکند اگر زخم مندل شده باشد فیهاد و الا بر هم بدل علاج نمایند و اگر در روییدن گوشت دیگر گردد و آنخوان را اندک تراشیده بران مرام
 نسبت بکم گذارند تا آنکه گوشت بر ویانند و گاه باشد که طبیعت خود اصلاح آن می کند و احتیاج باین تدبیر نمی افتد

سبات سهری که آنرا قوما نیز گویند

بدانکه بقول جالینوس شیخ الرئیس این علت سهری است مرکب از سر سام بار و حار زیر که ماده این ورم حاد شد از دو خاطر معالینی بغم و صفر در مجاری شش
 که با هم امتزاج نیک نیافته و از سر ماده اثری جدا گانه در موضع متورم ظاهر میشود و سبب او امتزاجی است که از بعضی و کثرت اکل و شرب سکر متواتر بر میسر نخواه آن کس
 صفر روی مزاج باشد که بواسطه مزاج او و قصور فهم از کثرت غذا و در دو خاطر جمع شود و خواه طعام و شراب که کثرت استعمال کند حار و ولد صفر باشد که بطبع خود توید صفر
 کند و کثرت مقدار از خویش بغم پیدا نماید بنا بر قصور فهم و در اکثر از شراب کثیر صفر پیدا میشود و از اطعمه کثیر بغم و گاه هر دو خاطر بعد اعتدال و مساوی میباشند و گاهی
 غالبی آید یکی بر دیگری پس غلبه میکنند علامات او و گاه اتفاق می افتد و یک ضایع نماید میباشند برای هر یک از آن هر دو کثرت بردگیری و بقول صاحب کامل
 و ابو یسمل این سبتانند و غیره سبات سهری از اجتماع اسباب سبات که آن سوز مزاج بار و رطب و بغم است و از اسباب سهر که آن سوز مزاج حار یا بسبب صفر است حادث
 میشود پس تقدیر اگر بغم غالب باشد زمان خواب غالب طول بود و بز زمان بیداری قلیل و کسل و تبخیر چشم و عدم التفات بچواب آنچه از مرض سوال کنند چون جواب
 بشواری یا تا مل فک و سائر اعراض اشیر غس پیدا باشد و این را سبات سهری گویند و اگر صفر غالب باشد زمان بیداری غالب طول بود و بز زمان خواب زیاده و کثرت
 متصل و فرو قش چشمها و تشنگی آن و عدم تنفرق در سبات بلکه سباتی که صاحب آن بزودی بیدار گردد و سائر اعراض قریطین می یابد اگر دو و این را سهر سباتی نهند
 و اگر بطریقی ندرت مقدار هر دو خاطر مساوی باشد اعراض هر دو برابر یافته شود و درین صورت در تقدیر لفظ سهر سبات و یا لفظ سبات بر سهر اختیار است

[illegible]

١٠٠

و نوشیدن با آب کهن ساده با شربت نیلوفر و جوی انواع بنفشه شنبلیله و ایلاتی میگویند که اگر اختلاط غلیظی در معده و ریه و کلمات غلیظ و کلمه و درم بود و از اسباب یبوست هم باشد
و از علاج صابون صابون پدید آورین صورت بر سر و روی و بطن طایفه پخته بزنند که بعضی بپوشانند و بعضی اقویا محتاج میشوند باغ صلیبی هر وسطه سرگشته بر دیگر بنفشه شود

عونت و حمق

و آن ضعیف انفعال فکری است و در شایع علی چون تدبیر چیست که آن تدبیر منزل و فحاشا لطیف و معاشرت با مردم و احباب و اهل اولاد باشد و اندک صاحب این مرض
کارهای پیچیدمانند و کوان میکند و آنرا حق گویند و فرق میان هر دو آنست که عونت استبداد و رای و شدت نمانیت است یحیی که هیچ کس برابر خود و اصابت رای عقل
و دانش تدبیر و غیره نمائند و بنده حقیقی عدم فکر است و دانش نقصان عقل است هر چند ناشای عونت نیز فی الحقیقت حق است و این جهت آنرا که بنفشه تحقیق از تفهیم مردم
تفوق جویند و حق خوانند و تحویل صاحب این مرض در امور مسلیم میباشد و در رعایات بیوده و ضعف فکر در رعایات دیگر مثل طب هندسه غیره باشد از اسب و صاعقت کند
و آنکه در علوم و مسائل دقیق باشد بلادت نامند حق و صاحب کامل و جامع الصنائع میگویند که گاهی حافظه و فکر هر دو فاسد میگردد و آنرا حق گویند و مانند آنکه
مشایخ بسبب ضعف و باغ ایشان حاضر میشود و قبیحترین میفرماید که اختلاط ذهن و عونت و حق اگر چه هر دو آفت عقل اند و بسبب محبت این همه در بطن و وسطه باغ
واقع میشود و لیکن فرق در هر دو آنست که اختلاط ذهن آفت و افعال فکری بحسب تفریق و تشویش است و عونت و حق آفتی است در افعال و کجاست نقصان یا بطلان
و حال و تشبیه بحال پیرانه سالی یا کودکی در نقصان عقل میباشد با چکله اسباب این مرض یا برودت سافج است فقط و یا مع یبوست مثل بطن و وسطه از هر دو باغ
تأمین و او بالعکس یا برودت مع ماد و بطنی در تنگ و تشبیه و در تجاوز و اوجیه بطن فکری که در این اکثر بود و قید داده بنفیسیت هر آنست که ماده سوادی که محدث آفات
و افعال فکری میگردد و آنرا ناخود آگاه میگویند بطریق تشخیص این اسباب باید که اول سر و طس و انتفاع از مشیقات و تضار از هر دو آفت دریافت کنند بعد بهر سبب که در هر یکی
معلوم میشود یا گرانی اگر سبکی گوید برودت سافج باشد بعد از آن حال بیخوابی خوشی و دهن چینی و غیره و یا یبوست نیز بر سر اند اگر بعضی از این هم کند برودت مع
یبوست باشد و الا برودت صحت بود و اگر گرانی سر بران کند برودت مع ماده بطن باشد پس از غلبه خواب کثرت رطوبت دهن و بیانی و دیگر علامات بنفیسیت سوال کنند
علاج اگر برودت تنها باشد بنفشه تخمین باغ و اگر مع یبوست بنفشه تخمین مع ترطیب پرواز و نار بطوریکه در علاج امراض باغی بار و سافج و نسیان بار و یاس مذکور شد و در
باغی که باید بقول شریف خوردن در مزاج کاست و این بنفشه گوید که کرون قلب بهد و ساعتی که از سینه و بر آند زکامی بنفشه و صوفت کند رطوبت بطن و طبع صفا و سفا
شکر بر آب بهر صبح یک شقال خوردن حق و عونت را نفع است و کند همچون لبوب و شربت ابرشیم با موسیقی و منور و بطنی مسمی بدانش بخش و چون حافظ اختل
از تصانیف حکیم علوی خان درین باب نفع و ایضا در بنفشه غذا بگوشت و لیکن فربه و تیمور و درج بادار چینی بنفشه و سافج و حلویات معتدله و فالود جاست شیرین
بروغن با و ام بنفشه بغایت مفید و ادهان عارطیت مثل روغن خیری و بابونه و پیچین و گرس بر وسطه سرالیدن و بنفشه او و دیگر گرم تر بر سر تخن برای تسخین و
ترطیب باغ سودمند و آنجا که برودت مع ماده بطنی باشد با ستقر باغ و تحویل آن کوشند بهر سبب که در علاج امراض باغی باغی و نسیان بار و یاس مذکور شد و در
و لیکن بنفشه غلیظی و تخم ترب نماند و با وجود این و حسب است محافظت قلب تقویت آن بدینچه مقوی آنست با نخاصیت مثل خیره ابرشیم لولوی و مانند آن
و چندی گوید که اگر سبب این علت سود مزاج و باغ باشد فقط درین صورت حاجت شدید بهر چه قلوب نباشد اما اگر این مرض رجوع هر روح باشد درین حالت
حاجت به علاج قلب شدید باشد و باید که این علاج با و یه مفرجه بود و نفع آن برای سودا ویت مزاج ظاهر است و برای برودت قلب نیز از و یه مفرجه را خاصیت است
خصوصا هر گاه که دوائی قلبی معذات مصلح و باغ بود لا محاله در نفع باغ باشد و لیس شنبلیله و نسیان درین مرض هر تقویت قلب با و یه مخصوصه آن مثل دوا و المسک
و شرو و بطوس و مفرج نیز از مفرجه و باید که مسکن بعضی خائنه روشن گرم باشد با تجمه تدبیر بیداری و تلطیف غذا و تقطیل آن قیل و باغ مزاج یاس کنند و نیز تلطیف
خون و تقطیل تسخین آن نمایند و چنانچه موجب غلیظان و بنفشه و در دیگر عارطیت غیر غالی بنفشه های مذکور و معنی آن نمایند و مضرترین اشیا برای دهن
استلای اغذیه و رطوبات مست و تناول مبروات و مرطبات مؤلفه و افراط سکون و آنچه موجب حرارت و یه است نیز و یه است از جهت نقصان مضره
بنهن ندارد و بلکه از جهت افراط در سرعت حرکت یا بسبب افراط قلت روح و اختلال آن بادی حرکت منزل است و اساک از روح مضر فتن باشد و بقول حکما شفا و الا

[illegible]

در آب کاسنی سبز مرق و آب شامه سبز مرق هر یک پاؤ آمارکلاب نیم پاؤ شنبلیله صبح مالیده صاف نموده و تخمین مغز فلوس گلقدار هر یک چهار توله
مالیده با صفت کرده روغن بادام منج ماشه و فحل کرده بنوشند و بجای آب تا دو پیر عرق گا و زبان و کاسنی بنوشند غذا نشانه دهند ایضا اگر با صلا و حشمت
باشد اول تبرید لعاب بهمانه شیر و تخم کاسنی و تخم خرفه و تخم کامو و عناب بخارین آب ترهندی سه توله آب آلو بخارا ده دانه عرق کاسنی و عرق شامه سبز هر یک
هفت توله گلکلاب چهار توله شربت بنفشه و گاهی شربت نیلوفر دهل کرده بهند و از فصد با سلیق خون پاؤ آمارکلاب و اگر هنوز صلا باقی باشد از فصد دوم و صاف نمون
بقدر پاؤ سیر و یک و زنگیر و بعد فصد به تقویت آمار مری ورق نقره شیر و عناب عقیات خمیر و صندل یک توله حل کرده بهند غذا نشانه بشور با بعد و رو
که ماده در سرفرا گیر و فصد سر و یکشاید و باز تقویت نموده بعد پنج شش و زرشب بلبله مری یک عدد و همراه عرق گا و زبان هفت توله بعد یکپاسان غذا خورایند
صبح نفوس از فصد نیلوفر هر یک هفت ماشه آلو بخارا هفت عدد تخم کاسنی شش ماشه پستان بست دانه گا و زبان چهار ماشه بخارین کوفته شش ماشه همراه خمیر بنفشه
سه توله بهند دوم روز شامه سبز و زرشب و در هفتم در نفوس مذکور پنج کاسنی شش ماشه اصل اسوس اسطوخودوس هر یک چهار ماشه با در نیمه به سفاج بلبله زرد
هر یک شش ماشه افزوده گلقدار عرض خمیر بنفشه و فحل کرده دهند و بعد سه چهار روز بر سوسل سنای کی شش ماشه فقیهون به صره بسته هفت ماشه نفوس
و مغز فلوس شش توله تخمین چهار توله روغن بادام شش ماشه افزوده دهند و در سوم تبرید لعاب بهمانه شیر و تخم کاسنی عقیات شربت بنفشه سه توله اسطوخودوس
پاشیده بعد سوسل منصف داده آخر شب حب لاجورد و صبح در فصد سسل بدون مغز فلوس روغن بادام داده و ناسه و زکام و در میان تبرید نموده متقیه
و باز تبرید و یک سسل مغز فلوس بهند بعد به تقویت دوا المسک بار و همراه شیر و مغز تخم کاسنی و و بخارین و خرفه و غیره به تبدیل استعمال کنند و برای تبرید
مغز تخم تر بو ز چهار دم سوده و شیر و نبات مقوم نیم پاؤ و خورانه ایضا اول تبرید شیر و مغز تخم تر بو ز عرق شامه شربت نیلوفر سه توله لعاب آن بهند
فصد با سلیق و آخر روز تبرید با ستور بعد از آن منصف صفا تخم بخارین افزوده بهند بعد چرایته فقیهون گا و زبان اصل اسوس بخیر و سنای کی مغز فلوس
تخمین شیر شش و غن بادام منصف افزوده سسل دهند بعد حب لاجورد و بهند پس تبرید شیر و مغز تخم سسل و آب آلو بخارا عرق شامه و خمیر و صندل ایلی
اسپنول پاشیده نوشانند بعد هفت روز فصد هفت نام کنند برای فقیهون سوسل و سوزش تبریدات و سوطات روغن کدو و غیره بهل آرند و دوا المسک بار و
باشیر و تخم خرفه و گلکلاب شربت انار شیرین اسپنول پاشیده دهند بعد ما و لجن بهند ایضا بصورت حدت ماده و ضرورت تطبیق متقیه بعد از فصد تبرید
ما و لجن بهنوف سودا و لجن فقیهونی بهند و شب حب لاجورد بخوراند و یا ما و لجن همراه شربت بزوری و گلقدار شروع کرده بعد مغز فلوس هفت توله گلقدار
تخمین هر یک چهار توله روغن بادام شش ماشه و ما و لجن افزوده سسل دهند بعد شربت سودا و سوسل لاجورد همراه ما و لجن بهند و اگر سوسل حرارت کند بقدر
دو سله دهند برای تقویت قلب و شامه سبز هر یک خطائی یک ماشه طارید طباشیر هر یک چهار سوسل و شربت انار یک توله آینه همراه عرق
کیوره گلاب عرق گا و زبان شربت انار دهل کرده و فرج شک پاشیده بهند و فنج بار و خوراند چون ما و لجن یک نیم پاؤ و یا نیم پاؤ برسد و دو توله کم نمایند
ایضا اگر با خفایت قیصری مزاج بود بعد فصد و تبرید و تقویت مزاج و ما و لجن سسل با بن طریق استعمال است که روز پانزدهم از شروع ما و لجن نیلوفر بنفشه
عناب شهاب تخم کاسنی کوفته تخم بخارین کوفته تخم خرفه کوفته بنفشه فستقی کوفته هر یک هفت ماشه اصل اسوس سوسل است کاسنی هر یک شش ماشه آلو بخارا هفت ماشه انار یک توله
یک توله و ما و لجن شربت تر کرده صبح مالیده صاف نموده و تخمین شربت و رو دگر هر یک چهار توله مغز فلوس شش توله مالیده با صفت کرده دهند و در
دوم تبرید از لعاب بهمانه شیر و خرفه هفت ماشه شربت بزوری و دو توله تودری چهار ماشه و ما و لجن بهند با یک سسل داده و در سسل سوم حب لاجورد دهند

و بعد فراغ از سه ساله غیر که در زبان و فم زشتی است حال کند ایضا هرگاه در آب بجن سبب بریدن شیر از آب لیمو یا سرکه بریش زله بطور سهال شود و دوی زله همراه
 با بجن کنند و اگر آب بجن شکر کثیف از زیاد کند و سرفه و تب پیدا نشود و موم نمی آید گردد و درین صورت با آب بجن موقوف نموده و قرص طباشیر بلین کوفته و شربت بنفشه
 شربت همراه شیر و خیارین شیر و خرده لعاب بهدانه عقیات شربت بزوری خاشی پاشیده و خوراند و یا قود العاب بهدانه شربت نیلوفر خاشی پاشیده شام بهرند

ذکر ادویه مفروده و مرکبه نافع این نوع مایه خولیا

شربت قیون بشیر زنده و شکر و کذا لعاب اینچ و درم و آب برآورده و پانزده درم شکر سفید و داخل کرده و کذا انسانی کی در اخلاط محترقه و کذا خوردن
 بلیله سیاه پنج درم یک درم حجازی مغسول و ربع درم تقوینیا همراه با آب بجن و کذا شیرین پایش بشکر و نان گندم سفید و کذا خوردن و دم الاخون هر روز
 نیم شغال و کذا نوشیدن ترشی ترنج بشکر و کذا خوردن غنچه انار شیرین بشربت سیب و کذا آله و کذا کثیر و کذا نوشیدن عرق نیلوفر بشکر و یا شربت آن
 با آب شیرین و شربت بنفشه با آب شیرین و کلاب بشکر و سوطار و عن بنفشه و پار و عن اکارج و حمام و شکر گل نیلوفر و گل بنفشه گل سرخ و نطون و طبعی گل بنفشه
 حمام و یا آب حی العالم گرم کرده و حمام غسل سر با پیچول در حمام و غذا که و خوب بخت بر و عن با دام و ملو خیار و عن مذکور و کاسنی یا کاهو خام و بخت بر و عن
 با دام و تخم بره شیر خواره و تخم حلمان رشیج و سرطان نهری و نقل بنفشه کثیر از احساس سوزش مرده سودا و اهر و احد و غلبه جوارش طباشیر مقوی معده نافع
 معود اجزای صفراوی از معده بدماغ و نافع از برای مایه خولیا و دوار و سرد حادث از سودا و مزاج صفراوی معده گل سرخ آله متقی طباشیر صندل سفید کشنیز
 خشک هر یک ده درم حب الاس پوست ترنج ساق متقی مصطکی هر یک پنج درم کافور قیون یک شغال رب به سه وزن و ادویه با عرق گاو زبان و عرق
 کیوژ و قیون از حب بلیله از حکیم علوی خان مجرب برای مایه خولیا می حادث از سودا و صفراوی پوست بلیله زرد پوست بلیله کالی بلیله سیاه پوست بلیله
 آله متقی هر یک دو انگ سنی کی لاجور مغسول قیون غاریقون سفید کثیر هر یک یک انگ کوفته بخت بر و عن با دام چرب نموده بموی متقی بسپارند و جها
 ساخته با عرق گاو زبان نیم گرم که در آن جلاب شکری ده درم حل کرده باشند فرو بند جلایک شربت است در بخت یک مرتبه این صوب استعمال نمایند تا آنجا
 که مایه خولیا از ازل شود و در نسخه دیگر که آنهم در اخراج سودا و مرده صفرا و مجرب و بیافا است وزن سنی کی دو انگ است و تقوینیا می مشوی یک انگ عرض
 لاجور و قیون و غاریقون و کثیر او گاهی از برای تقویت اسهال مرده سودا لاجور و حب انیل هر یک یک انگ خافه کرده جها بوق نقره چیده باب
 نیم گرم داده میشود و حمیر ابریشم از حکیم اکل خان منع بخارات نماید و تقویت دل و دماغ و معده کند طباشیر بلین کشنیز خشک پوست بیرون پسته مر و اید پسته
 سر با گل نیلوفر گل زبان ابریشم مقرض هر یک و درم یا قوت چهار انگ برگ گاو زبان ده درم عصا زرشک پنج درم صندل سفید سه درم شیر آله پانزده درم
 ورق نقره سه انگ طلای محمول عنبر شرب کافور هر یک دو انگ مشک نیم انگ آب سیب آب انار شیرین هر یک سی شغال کلاب بید مشک عرق گاو زبان
 هر یک پنجاه درم قند سفید و آثار بدستور نمید مرتب سازند و اول اسک بار و مقوی اعضای رکیبه موافق محرومین ناقصین و رافع ثبث نفس و وسوسه و خفقان
 حار و مزین مایه خولیا که از اخراج خون و صفرا باشد مر و اید با نسخه که برای سخی بسد محرق مغسول طباشیر صندل سفید کشنیز خشک شربت خر و قند شربت خشک متقی گل گاو زبان
 ابریشم مقرض هر یک پنج شغال گل رنی مغسول فلفل کهنی هر یک شغال گل نیلوفر و شغال مشک یک شغال عنبر شرب و شغال ورق طلا و ورق نقره
 هر دو حد یک شغال نبات سفید و چند آن آب سیب شیرین نو و شغال آب انار شیرین نو و شغال عرق بید مشک کلاب هر یک پنجاه شغال جواهر رابر سنگاتاق
 با کلاب صلایه کرده باقی ادویه کوفته بخت و آنها و عرق با و نبات را بقوام آورده مرتب سازند و حکیم موسی گفته که من دو شغال یا قوت رانی درین دوا اسک

سبب شیرین و امثال آن چهاره شتال برشته و بعضی از جبهه شمشاد و زن سابق یک شتال با ده ورق طلا و شتال ح و اریه شتال کمرای می خورن
 صبح هر کجا شتال اضافه کرده به شتال آنده بسیار مفید افتاده احوال حادق شیخ الریس میفرماید که بعد فصد هفت اندام اگر ضعیف شده یا پنهان و یا ده صفراوی قویه
 بطبعی قویه و حسب طبعی معتدل و بخی که متفرغ صفراوی متفرق کند باید کرد و در تربیت فرائض نمایند و از تخمین بکاهند با وجود آنکه از با بونه و آنچه در قوت
 آن باشد در شتال لطول لا بدست و شتال بر دات صرفت بر سر شتال بعضی قدر ایشل این موضع ستوده اند که صبر اندکی هر روز بخورند و یا هر روز با شتال تخمین
 سه او قیه یا ده قیراط عصاره فستقین در آب حل کرده تجرع کنند و ایضا ستوده اند که هر شب سرکه که سبب سرکه که غصه نشود و من خونت ضرر سرکه درین مرض
 میکنم که اگر قیه کرد که ماده متولد از صفراوی متفرقه و حارست پس سرکه نافع ترین اشیاء بود و خصوصاً غصه و سبب سرکه که غصه نشود و من خونت ضرر سرکه درین مرض
 جعه باز را و در داخل کرده باشند و ایضا سرکه نفع می کند چون مرض بشارکت طحال بود و ماده در آن باشد و باید خوشبو کنند بشیدن ترکیبات معتدل که در آن
 کافور و مشک و قند بار و عن بنفشه بسیار که بوی او غالب بر پیوست کافور و مشک باشد و سایر خوشبوهای بار و طب خصوصاً نیا و فر صاحب کامل گوید که اگر
 مرض از قبل باغ جادو شده و صاحب خواب نیاید و کثیر اندام و پنهان و عبت باشد و فراز گیر دین دلیل ست بر آنکه مرض او از صفراوی متفرقه است و آنرا
 چون گویند پس بیاید که از بعضی متعرض نشوند بخی از علل جات و متفرغات نه بفضله با سمال که این در خلط حدت میفرماید و بعضی همیان و پنهان زیاد
 گرد و لیکن باید که بتدبیر خواب آورند از زاده و پیر و اغذیه و این چنان باشد که با اشیر مطبوخ بنفشه یا شربت تخم شمشاد یا شربت بومله و بهار سه ساعت از آن شربت
 بنفشه شربت تخم شمشاد بنوشانند و یا بچای حلال و بزغال که بود و اسفناخ و قطعت و کاه و بلفله و کوهی پخته و ماهی ماری و صغری قوی و زرد و بیضه نیم شربت مغز باد
 و نیار و هند و اندک سازند و از فوا که انگور و شتال و وانا شیرین و فیشکر و موز و سیب شیرین پخته و سایر فوا که پخته سهل الانسی را از موضع او بخوراند و از تمامی اغذیه
 مولد شود ایشل نان بسیار پس از آن در حدس کرب و لحم بخورند و آنرا اجتناب کنند و ایضا از جمیع مولدات صفراوی سیر و پیاز و چیز که از غسل سازند و از اشیای
 حریقه مثل خردل و حوت و سرکه و آب که به پنهان کنند مانند آن احتراز نمایند و بر سر بعضی لطول مرطب نوم ریزند شتال بکیر خشتاش بنفشه مع پوست کوفته و جو متشکر کوفته
 و پوست کدو و بنفشه و نیا و فرو برگ کاه و تخم آن گل سرخ و با بونه هر واحد یک کف در آب شیرین خوب بخورند و بر سر ریزند و قطعه ندر در آن تر کرده باندک و غل
 در حمام معتدل الحار از کلبه سر نمایند و شیر و تخم آن بر سر و دشنه و باندک روغن بنفشه آمیخته در آن پیته تر کرده بر سر نهند و روغن بنفشه و روغن تخم که دور روغن نیلوفر
 و بینی چکاند و مکن برین جای روشن غیر تاریک باشد و تا آن خواب اتم این تدبیر عمل آزند چون خواب تمام آید درین هنگام باید که تقیه بدن او با دوسیل
 صفراوی متفرقه مثل طبعی فستقین و مطبوخ غار یقون کنند و چند روز رحمت دهند و امر بتدبیر مرطب باغذیه مرتبه مذکوره نمایند بعد از آن اعاده دوا می مسهل که
 اندک قوی باشد مثل حب سطلون و دس غیره جو بستی سوا کنند و باز چند روز رحمت دهند و غذای مسطون بخورند و تربیت بدن او کنند و اگر ازین حرارت
 عارض شود و بول سرخ باشد یا اشیر شربت تخم شمشاد بنوشانند و بکین ج بلا بپزند چون حرارت ساکن شود اعاده ادویه فوج خلط سوداوی مع ایاج فیترا
 یا تخم حنظل یا اندکی تمویا کنند و تعاد بشورای محمول از خروس پز شبت و نمک و سفنج کوفته و مغز قلم نمایند ایضا معاد الیه می نویسد که اگر این مرض نجات
 متعادل بسوی داغ از جمیع بدن باشد سبب کثرت پذیرفتن اخلاط و بدن پس بیاید که اندک کنند اگر خلطی که در بدن باشد دومی بود و از فصد
 مانعی نباشد فصد هفت اندام کفند و اخراج خون بقدر احتمال قوت و حسب مقدار خون فاضل در بدن باید کرد پس اگر خون سیاه برآید بکشار
 در اخراج آن کنند یک دفعه اگر قوت قوی باشد و یا در دو یا سه دفعه اندک اندک اگر قوت ضعیف بود و اگر بعضی زن باشد و آنرا از این مرض

ساده
 شکر قند
 برف داده
 دود
 شکر لایب

نوشه شتال

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

بیماری

از اجتناب بر حیض عارض شده باشد فصد صافن کشایند و مریض را بعد فصد شربت بنفشه یا جلاب بنوشانند و در اول روز غذا از پیراج چونه مرغ یا اسفناخ
 آن بکند و یا اسفناخ یا قطعت خوانند و اما شیرین و فیکر دهند و در روز دوم و سوم و زرات مذکور سابق و ما و شیرین مثل آن شربت خشخاش و مانند آن دهند
 و اگر غلطی که در بدن کثرت پذیرفته آن مده صفا باشد باید که تنقیه بدن با دوی مسهله خلط صفاوی نمایند بعد تدبیر طبعی تند بر طبع که سابق مذکور شد
 تا این خاطر طبع گردد و فساد او کم شود و ایضا بدوی مسهل نماید و خروج او از بدن سهل گردد و این دوا هسهال صفا کند بگزیند پوست بلیله زر و کوفته
 و تریبندی از تخم ولیف پاک کرده هر واحد پانزده درم او بخار آبست عد و بلیله و آله هر واحد چهار درم سنای کمی و ششاهتره هر واحد هشت درم فستقین و
 گل شمرخ هر واحد شش درم همه را در چهار طل آب بخوشانند تا یک طل باشد صاف کرده چهار دانگ غار یقون دیک دانگ سقمونیا باریک کوفته بخیته
 بران انداخته بخیمر گرم بنوشند و اگر این بخلوخ هسهال نشود این حبسند یا رخ فیکر و پوست بلیله زر و دهر واحد یک درم غار یقون چهار دانگ سقمونیا یک دانگ
 توفته بخیته آب جها سازند و این یک شربت تمام است بعد از آن نظر کنند اگر این استفراغ کفایت کند و حال مریض صلاح یابد بهتر الا تا یک هفته رحمت دهند
 و تند بر طبع از اغذیه و اشربه که سابق مذکور شد تدبیر آن نمایند و در حمام مقبل الحرازه داخل کنند و بدن آن آب گرم شیرین بریزند و در آن زمان که اندر آن نشسته
 و نیلو فرو بر یک کا بخیته باشند و داخل کنند که حمام و جلوس درین آب تجلیل فضول از بدن و تریب آن نماید و باید که در حمام روغن بنفشه صندوب آب بدن
 سرانند بعد از آن آب مذکور نیم گرم بران بریزند تا تریب بدن کند و چون از حمام یا از بن خارج شوند یک خطه در آب سرد بنشانند تا طوبت روغن و آب نیم گرم
 بر بدن باقی ماند بعد پارچه بپوشانند و بگذارند و راحت دهند و غذا که مذکور شد بدهند و بعد از آن تنقیه بدوی مسهل کنند لیکن آن دوا قوی تر از اول بود
 بقدریکه مریض تحمل زیاده آن نباشد و کیت خلط آنرا واجب کند و ایضا و حبس است که در سارا دوی مسهل و غیره این عمل نمایند غنی تقدیم دواضعف نماید
 بعد از آن آنچه قوی تر از آن باشد و پس از آن آنچه قوی تر از آن باشد حبس است آن استعمال کنند و مریض را دوا قوی دفعه از ابتدای امر نهند و هر چه قوی
 در تدبیر کسی که مریض از غلبه صفر بر دماغ باشد سلوک باید کرد و از اغذیه و ادویه حاره حاده اجتناب کنند که این مریض را زیاد کند چندی گوید که اگر سببش
 سود از اخراق صفا باشد و لا اشربه بار و طبعه مثل شربت نیلو فرو بنفشه یا آب بخیمن و شربت خشخاش دهند و تفریق راس بر وزن کدو بنفشه و بادام شیرین
 کنند و شیرین یا بر سر بریزند و از سر و جوع و تعب و حرارت و عطش و غضب حذر کنند و دوا مست اتمام باب شیرین و غسل بر مطبوخ برگ بید و قوی بنفشه
 نمایند و صرف عنایت تدبیر دماغ و تریب آن فرمایند و معظم امر درین تقویت معده و قلب بقدر حرارت و برود و تناسل و تنقیه بدن بمطبوخ
 افسیون و چون نجات کنند و باین حبس بنفشه بگزیند بنفشه و دودم تر بر خراشیده بر روغن بادام چرب کرده یک شقال سقمونیا می شودی در سبب
 یک نیم دانگ آب اسوس نیم درم جها سازند و چون تر به سفید زین باشد احتیاج به صلح او درین حبس نباشد زیرا که رطوبت بنفشه و لزوجت آن فعل
 روغن بادام یک نیم سقمونیا اگر آب بر بادام بسازند اصلاح آن کند خاصه اگر در جوب بارده استعمال کنند گیلانی از موسی و انوشیروان
 و خضر و عیسو نقل کرده که در این بخاریای حادث از سودای حترق از خون برآمد افسد کحل یا با سیتق کنند اگر خون اخراج بر آید آن ولایت بر
 وجود ماده در عروق دماغ کند و درین هنگام بنکتن را خارج خون از رگ پشانی کنند و عقب فصد شربت خشخاش و شربت بنفشه و یا آب انار میخوش
 نوشانند و بنان سبب حکم الهنست و شور بای کوم چونه مرغ و جدی و طمان بکند و کاه و اسفناخ و سترق بخیته غذا سازند و بنفشه تازه و نیلو فرو بپزند
 و چند روز راحت دهند و اگر حرکت خون نیز یابد فصد صافن کشایند و خصوصاً اگر سببش حبس باشد و بعد یکت و روز از فصد اگر طبیعت سببش
 حقه الیمن که در آن اندک حدت بود و محمول از نیلو فرو بنفشه و بنر کتان و حله و طبعی و سپوس گندم و جو کوفته هر یک بقدر حاجت جوشانیده صاف نمود و نقل
 شیار شمرخ روغن بنفشه از بخیته استعمال کنند و هر گاه نفیج ما و دینار مسهل از بخیته افسیون تقوی بهیمر غار یقون و خربق سیاه نوشانند و بگزیند غار یقون و دودم
 صبر کدو نمک شلت درم خربق سیاه نیم دانگ حجار منی مفسول شته درم و حبس ساخته قبل مطبوخ بخوراند و بعد سه ساعت مطبوخ و دهر و قدما خربق تنها
 گاهی سوده و گاهی در آب جوشانیده صاف نموده استعمال میکرد و چون اراده کنند که علی بنفشه گرد و باریک سازند و الا باریک بسازند و اگر خوف

که بدست خوب برانجا بالند تا همه جذب شود و تا سه روز بهین نموده بعد از آن در او این دو دانه شیرین را دم هفت عدد گل سرخ یک توله برگ قبول پنجمه عدد و در عرق شانه پنجمه
 و یک توله و گلاب چهار توله و شربت گاو زبان و نیلوفر یک توله و نخل کرده تخم بادرنجبویه سه تله تخم شترتی چهار تله پاشیده بنوشند و در عرقه سه روز و در سرفوفت شده و بالینا
 خفیف پدید آید و بهین دو دانه عرقه گیاه بنامه زلزل گردید و در سال آئیده باز بهین و در سال بعد از آن عرقه خفیف تر ظاهر گشت و در سال سوم هیچ اثری خفیف هم ظاهر نشد و صحت کلی یافت

علاج بالخیولای مرقی

اول قصد باسلیق نمایند از دست چپ و قبول جالینوس و سیمی اسلیم چپ و قبول روس ابن جزا صافن کشایند و ابن سرفیون و رازی گویند که قصد صاحب این فن
 از کحل و صافین گیرند و اگر قوت قوی باشد و در هر چهل روز قصد باسلیق سودمندست و باید که قصد وسیع نمایند پس اگر سبیل و ورم معده و خشایا سود مزاج جارح و در آن شب
 ندارد که او نمایند بدینچه و در حاشا او را مده و علاج امراض جارحه و دیگر خواهد آمد و تدرید و تطبیق تقویت سرکنند چیزهایی که در امراض جارحی مسطور شد و همچنین تقویت قلب
 چنانچه ذکر یافت و اگر سبیل روم جارح باشد معالج و تحلیل او بشل او را مده جارح نماید و تقویت سرکنند و از آن و تفریق راس با دانه مقوی و مرطبات کشند و مجامع بشرط
 بر مرق گذارند و چنین حالتی تخمین بکنند تا بیک اگر درین علت حرارت بجز محرق خون در یابد برای منع تولد سودا در آن اصالح حال کبد باشیای مبرزه مرطبه کشند
 و تقویت طحال نمایند و مجامع بر مرق کنند و در صورت گرمی جگر حال بسیار شل بسودین میباشد پس اگر آب و با شرب بار و همچون شیر تخمهای سرد و آب کاسنی و مارا القرق
 و آب بند وانه و مارا شیر و شربت بنفشه و متقیه ماده آن آب کاسنی و آب بلبلاب و مغر و فوس و تفرین و شربت و با آب لجن نمایند و در کبلیق کشایند و خدا بار دهند
 و هر وقت که طعام غریزانک کاه و کاسنی با سرکه بخورند و اگر سده باشد و یا حاجت طبعیت خلط بود اندک کرفس اضافه نمایند و اگر سده باشد چقدر و اسفانج نیز موافق
 باشد و کاه و کاسنی پنجمه و خام نیز نافع بود و اگر ضمه قوی باشد و در عروق جگر سده بود و طعام سرد و غلیظ مثل حلیم و مصلحی تازه و کرش گاو و گلهای سبزه که پنجمه
 و هند و ایضا برای حرارت جگر سده و اسالیق آب کاسنی سبز و قشیر چارین شیر و تخم شترتی و نه هر یک شانه گافند و تولد با قرض رشک صبح و بخت آخر روز آنکه مربی
 و رقی نفر و یک یک عدد شیر و مغر تخم بند وانه شش شانه گلاب عرق کیوژه و دو تولد عرق گاو زبان پنج توله گلشن نشتین و دو تولد بهین و همچنین بهر تدرید کبد آب کاسنی تازه
 شربت زوری و یا شیر و رشک شیر چارین عرق غلبه کاسنی گلاب کبجین شربت زوری و یا دانه اسک بار و شیر و تخم غرقه قیامت مذکوره گلاب شربت انداز
 و یا کاسنی چکیده شربت زوری گلشن پدید دهند و صندل سفید گلاب سائیده پارچه تر کرده بر موضع جگر گذارند و اگر حرارت زیاده باشد کافور هم اضافه کنند و اگر سبب ضعیف
 طحال باشد در کبلیق زنند و متقیه سبز و تقویت آن نمایند بدینچه در باب امراض طحال ذکر یاد و اما لجن مرتب کبجین انقیصونی باید داد و هر چه در بالخیولای سودا و
 گذشت بکار بند و ایضا اگر ماده در طحال باشد بقصد و اسال و مضمرات طحال که در حاشا کور کور و متغیال و زرد و دانه خرد و مانند آن بر طحال بالند تا که طحال ماده
 بسوی دماغ ارسال نماید و با وجود آن از رعایت مزاج و حمایت قلب غافل نباشند و در طحالی بهر اسال او به قویه دادن پاک ندارد و کدک و در عضو قوی که ماده باشد
 در تقیه تقویت آن عضو نوعی که در مقام هر یک عضو است توجه نمایند و باید که بر مرق اطباء اخمد و محله در ادع و مانع تولد فتنه بعل آزند و پنجمه سرکه تر کرده مالیده باندک
 روغن گل طلا نمودن از جربان است و همچنین بهر بر که کاسنی و کشنیز بزرگ سرخ و ریون خطائی هر یک و در مضمنا کردن و با کوشش نکند تا آن که جبین جود و در آب کشنیز
 و گلاب سرکه و دین بر روغن گل نمایند چون فساد و مرق بسیار باشد پس مرق نماند بر جانب راست سبی سفید است اما آنجا که سبب مرق طحال رحم و غیره باشد علاج آن هم
 کافی بود و پنجمه مولودی بود علاج پندیر و کدانی المیام و گویند که علاج این مرض ترک متفرغ قویست اولاً اگر سبب حده یا اسالیق یا مرق باشد یا سبب مرق و مواد فاسد که
 معده و حشا باعث زیاده و درم و سده گردد و احداث تشنج و موت نماید که عند ضرورت شدید از کثرت ماده و بولون آن و فضای معده و خون زیادتی حدت و غفونت انتشار
 آن در بدن که درین صورت جائزست و لیکن برقی و سهولت بطبخ یا حقه غیر جاد و قی درین حالت با نیست جهت آنکه ماده را بهیوی علی متوجه میگردد اندک آنکه طبیعت و نفع نماید
 ماده را بقوی و سهولت آید که درین حالت اولاً منصفیات موفقه بخوراند بعد از آن بطبخ انقیصون و یا جرح فیر و یا بهیوی دیگر حسب حاجتی نمایند تا باسانی قی آید و یا
 با حشا زسد و درین مرض محتاج میگردد به متفرغ سودا برای دو فائده یکی مضاد است طوبت میوست را دو م منع تولد یاج و انجره و منع حصول بسوی دماغ و قبول تشنج
 و بالخیولای مرقی نیز اصالح کبد بیشتر و چسبست تا در آن سودا متولد نشود و اگر صاحب آن باشیای مبرزه مرطبه متفع میشوند بهین و اگر تطبیق میکنند و مضمرات

ایضا برای نزل و حرارت بکوب و بپاشد و مصلی یک باشد سوده بگفتند یک توله سرشته بخورند بالایش گاو زبان تخم کاسنی یک کوفته هر یک شش ماشه بر شش عمل نماید و غرض از غلبه هر یک
چهار ماشه جو شاییده نبات و فلفل کرده برای تسکین و تفتی ده دانه افزیند و اگر باز نهد وقت و میهم قیض و کثرت آروغ و نفخ باشد مصلی یک باشد سوده و بایله مری یک و سرشته بخورند
و بادیان چهار ماشه تخم کاسنی چهار ماشه جو شاییده نبات و فلفل کرده بنوشند ایضا برای آروغ و خانی مرق صغری کلکنا شترن یک توله شربت لیو یک توله سرشته
بخورند بالایش شیر و دانه بپزد دو ماشه شیر و بادیان چهار ماشه گلاب چهار توله نبات یک توله بنوشند ایضا برای خفقان و یخ شکم و غشیان جوارش عود ترش شش ماشه بوزن تقو
به چیده همراه عرق گاو زبان عرق شامه عرق کاسنی عرق کیوه هر یک توله شربت انارین دو توله و انگور پنج ماشه باشد و اگر موسم تنقیه بود و قصد سهل بر فصل
موقوف و دشته سفوف مروارید برای قلب سفوف نمک باضم برای معده و شربت گزل و آلو بخارا و شربت لیو برای صفرا تیار کنند ایضا و سقوط اشتها جوارش شاهی
همراه عرق گاو زبان و کیوه و عرق بیل و عرق مکوه هر یک توله شربت بزوری دو توله تخم فرنجشک چهار ماشه باشد و اگر باضعف دل و شکلی لب و تشنگی
وضعف ضم و نفخ شکم باشد کلکنا یک توله سکنجبین توله عرق کوه عرق بادیان گلاب عرق کاسنی بدینند و اگر مری مزاج اجابت نرم با و از و ریاح بواسیری باشد
شیر و دانه بپزد و بپاشد عرق کاسنی عرق گاو زبان عرق بادیان هر یک پنج توله شربت انارین دو توله و بنوشند ایضا برای رفع قبض اصحاب اقیه بایله مری یا جوارش
ملین خورد و شیر و خیارین هفت ماشه شیر و تخم کاسنی پنج ماشه عقیات شربت بزوری بار دو توله بنوشند و اگر قبض بواسیری و ریاح مرق و صعود بخارات بسوی ریه
و مزاج حار باشد طباشیر مصلی و دانه بپزد بادیان هر یک نیم ماشه سوده بگفتند سرشته گل خطمی سه ماشه غاب هفت دانه بنفشه شش ماشه جو شاییده نبات و فلفل کرده و بنوشند و اگر
باعوارض کوزله خازن باشد دانه بپزد یک ماشه سوده بگفتند شترن سرشته بشیر و تخم کاسنی شش ماشه شربت گاو زبان دو توله و بنوشند ایضا که با در معده و سود و هضم و قی باشد
ناجیل برای باب پودینه سوده خورده بالایش آلو بخارا ده دانه زرشک سه ماشه و عقیات مایده شربت بزوری دو توله بنوشند و ضا و مصلی و غیره کنند اگر از بعد منی و وجع لثان
و حرارت مزاج بهر سه سهل باین طرز بنوشند غلبه گاو زبان تخم کاسنی هر یک شش ماشه و تفتی دو توله آلو بخارا ده دانه گل سرخ خیارین زرشک هر یک شش ماشه ریو و چینی
سه ماشه سنای کمی یک توله و آب کاسنی سبز و قشرب تر کرده صبح مایده صاف نموده فوس خیارین شش توله کلکنا چهار توله شربت و در کار تله و روغن باد و شمشیر
دفل کرده و بنوشند و اگر اسهال بسیار آید برای تقویت مصلی یک ماشه طباشیر و دو ماشه زهر هر یک ماشه سوده و شربت انار شیرین سرشته عقیات شربت بزوری یا زرشک شش ماشه بنوشند

تدبیر مرق بار و المزاج

اگر ماده و مرق یا معده بود بهر تقویت معده احتیاج گفتند بطبع باد و ریخ و گاو زبان و بادیان و بنوشند و از زرا و مصلی و عود حسب احتیاج عمل کنند که در تحلیل مواد مرق از اجزای
و چای خطائی نیز سفید بود و اگر ورم در مرق نباشد تدبیر مرق معده بر روغن گل سنبلی مصلی یک گرم و یکد سبوس کنند و نمک و نخل بطبع با پونه و اکلیل الملک برگ و تخم کوب
فرنجشک شربت بهر تحلیل یا ح نافع و دیگر نطولات و اضما و جمولی و حسب قیل ملین غیره که در قرابادین مسطور شد عمل آرد و مداومت تمام بغایت سودمندست و چرخه مرغ
و زردی بیضه مانند آن غذای مریع است و قیل الفضول اختیار نمایند و وقت ضرورت ماده را که در معده یا ماسا رقیقا مرق باشد سبیل مایه نافع ششاست غر سازند و بنوشند
و شربت خیارین غایت مفیدست گویند کسی درم شربت انارین بنوشد و سبیل قوی ازاد و بهر شدیدا حرارت قی درین علت ضرورت مگر کسی که قی باسافی آید ماده و رخصای معا باشد و اسهال
معتدل علوی خانی مجرب النفع است و نوشیدن شیر شربت تحلیل ریاح بازده و تقویت اشتها نیز این بار و المزاج محمول است این سرفیون گویند که تدبیر مرق و روغن سوسن نفخ خطائی

در کتب بعضی از اکسیر مفید مرق بار و مزاج از مصلی سمانده کرام

اگر باز نهد و سرشته باشد و غیره غلبه نبات و فلفل کرده و بنوشند و اگر باضعف قیض و نفخ و نزل و غیره
باشد مصلی سوده بایله مری سرشته بخورند و گاو زبان هفت ماشه و عرق غلبه نبات و فلفل کرده بنوشند و اگر باضعف قیض و نفخ و نزل و غیره
چهار ماشه بایله مری سرشته بخورند و اگر حرارت محسوس شود گل بپزد و چهار ماشه بنوشند و اگر دردت زیاد باشد بادیان خطائی چای خطائی بر شش گاو زبان
بسطا یک هر یک چهار ماشه و این دانه جو شاییده نبات و فلفل کرده بنوشند ایضا مایه حالت نفخ و دشته شکم یک ماشه الاچی سفید و دو ماشه چای خطائی و بادیان خطائی
هر یک شش خیارین کاسنی هر یک شش ماشه گل سرخ چهار ماشه جو شاییده سکنجبین لیو قی حل کرده بنوشند و یا مصلی سوده و بپزد و گاو زبان سرشته بوزن تقو به چیده همراه عرق گاو زبان عرق شامه عرق کاسنی عرق کیوه هر یک توله شربت انارین دو توله و انگور پنج ماشه باشد و اگر موسم تنقیه بود و قصد سهل بر فصل

نوازل دماغی و یا از هر دو و یا از ضعف هضم کبدی و تدبیر هر یک بعد از ذکر ادویه مرکبه مسطور گردد و ذکر ادویه مرکبه نافع بالخیلای مرقی اطریفل
محمول حکیم شاه محمد نافع اقسام بالخیلای و جنون و مصالح فساد خون و دفع نزله و فصول سروان معصودا بنجره از معده و اعضای دیگر قرفه شاهره الاکچي خورد
سلیقه محملی هر یک نیم ماشه گل سرخ اصل اسوس مقشیر هر یک نه ماشه بلبله سیاه پوست پایله آله مقشیر هر یک یک نیم توله پوست پایله زرد تریب موصوف هر یک
سه توله کوفته خسته بر روغن بادام چرب کرده با قند سفید نیم انار هالک گیر توام داده بسرشد قدر غوراک یک توله تاد و توله است اطریفل زرقانی جهت اقسام
بالخیلای مخصوص مرقی از جمله مجربات است و اثر ازاد تنقیه معده و دماغ از افلاطنه تجویز رسیده و برای قوی و صمد و منع حود انجود نافع و دواست آن
قطع نزله هر یک و جمیع از هر موافق است و اگر بعد از غذا تناول نمایند مضرت نمی رسد و قوت او تا دو سال باقی می ماند پوست پایله زرد پوست پایله کابل بلبله
سیاه گل بنفشه سفید نیلای مشوی هر یک ده مثقال تریب موصوف کشنیز خشک هر یک است مثقال پوست پایله آله مقشیر گل سرخ طباشیر گل نیلوفر هر یک پنج مثقال
صندل سفید کثیر هر یک سه مثقال روغن بادام سی مثقال ادویه کوفته خسته بر روغن چرب کرده به ازند و غناب صد عدد و سپستان صد عدد و گل بنفشه
ده مثقال در آب جوش داده صاف کرده با کنیز وزن شیر و بلبله مربی و یکس از آن گل کف گرفته بموام آورده ادویه بسرشد قدر شربت آن برای اسهال از جمله شفا
تأثیرش مثقال و بنابر دواست از یک مثقال تاد و مثقال شربت و چنانکه کسیر نافع از برای امراض جگر و برای بالخیلای مرقی تنقیه باین شربت بعد از قصد
دفع اده بام الاصول بهترین تدبیر نوشته تخم کاسنی ده درم بادیان پنج درم سبج کاسنی پانزده درم پوست سبج بادیان هفت نیم درم گل سرخ پانزده درم گل نیلوفر گل بنفشه
گاوزبان اقیمنون اسطوخودوس هر یک چهار درم بسفراغ نستقی تریب موصوف هر یک است درم سبج کاسنی یک مثقال هر یک هفت مثقال تخم کشمش در گمان بسته
پنج مثقال جل را در نه طل آینه بنفشه صبح بخوشانند چون سه تل آب باند صاف کرده بکین قند سفید و گل کرده بقوام آرد و چهل درم برین چینی سوده در آن حل
نمایند و بعضی پانزده درم تا شانزده درم شاهره و چهل از غناب اصل کرده اند و در شربت ده درم تا شانزده درم آب نیلورم ضمما و که در بالخیلای مرقی بعد از
دفع و چو طکی گل سرخ فستقین بنبل بلبله سارون سعد شربت پودینه دشتی زیره کافوری انیسون تخم کرفس صندل کوفته خسته با آب ضمما و کنند یا در آب خوشانیده صاف نمود
در شانه گاو انداخته کما و کنند و اگر کند را چینی زربناد اضافه نمایند سببست و گاهی ازین ضماد و طکی گل سرخ اسارون سعد و زرد و بجای آن اکلیل الملک
با بونه برگ نام برگ ترنج اضافه کرده وقت نماز معده از طعام بپرهیزد و باری تحلیل بیاغ بارده مرقی سفیدی افتد عرق بلبله دفع سودا و متوی دماغ
و عوس پوست پایله زرد پوست پایله کابل کشنیز خشک هر یک نیم انار پوست پایله آله بلبله سیاه گل سرخ مویزنتی هر یک پا و انار اسطوخودوس سانج بندگی گل کشنیز
گاوزبان هر دو اند نیم پود عود و قوی گل گاوزبان ابریشم قرمز براده صندل سفید هر دو پنج توله بسفراغ نیکو فته شش توله بنبل الیلب و لوله شب در آب خیسایند
صبح بقدر روزه و دانه سیر عرق کشنده نوع دیگر محمول حکیم اجل نمان برای امراض سوداوی و تقویت دماغ و معده و دل و منع صعود انجود و کالوس اسطوخودوس
دوازده توله کشنیز خشک سه پا پوست بلبله زرد یک انار گل سرخ پنج توله گاوزبان مویزنتی هر یک نیم پا و انار سیاه پا و انار چهار شبار و زنیسانیده هفت انار عرق
کشنده و منقلح المجربات وزن گل سرخ نیم پا و مویزنتی کنیز پا و مرقوم و آله پوست بلبله هر یک پا و انار و عود و قوی چهار توله زیاده است و نوشته که نافع صداع و زنی
سوداوی دماغی است عرق شمشیر جهت تطیب سوداوی مزاجان از حکیم نافع خان شیر زرد دانه انار گل سرخ گل نیلوفر همن سرخ همن سفید تودری زرد تودری
تودری سفید گاوزبان باد نیلور و قند خشک گل گاوزبان اصل اسوس هر یک و توله غناب صد عدد و از چینی نادر خشک هر یک شش ماشه آب شیرین پا و سیر
آب لیموی شیرین و دانه آب زردک آب نیشکر هر یک پنج انار آب شیرین نیم سیر عرق نیلوفر و دانه آب شیرین نیم انار تخم قند شربت کاسنی هر یک چهار توله

نوازل دماغی و یا از سر و یا از ضعف خیم کبی پس دماغی اطراف لیل اسطوخودوس و حبس جوار و چون نخاع و در معده و جوارشات اضم و در سر و اطراف لیل و در کبدی
 مثل پنج بادیان و تخم کشمش که در مرق باشد و نسخ افزاینده گویند که بند بر این مرق اوقیانی منفرد اند و غیر آنما تسخین یاده برای کسر نفخ میکنند و اسهال بایارچ و فلفل
 پس اخراق زیاد و دیگر دوسنه باک ندارد که آن اسهال اخلاقه از اعماق بماند آن میکند گویند که چون فساد و مرق بسیار باشد و رخ نماید و پنج می رسد
 اقوال خدای شیخ الرئیس میفرماید که اگر مرق بار و المراج نافع باشد و باوی ورم و لیسب نبود آب تین سه اوقیه جو شاییده نوشتند و یا عصاره آن ده قیراط در آب حل کرد
 بخورند و دیگر ادویه مناسبه تقیه او نمایند و نطولات حاره بر معده ریزند و ضماوات گرم بران نهند و دران تخم پنجه کشت و تخم سداب و تخم سوسن و شمره مریم متعالی کنند
 و باید که اضمه بران مدت طویل دارند و هرگاه جدا کنند بنسب یا ششم اند زده یا سفع و آب گرم غشسته بران موضع نهند و استعمال ضما و غرول بر معده و مابین کتفین
 نیز نافع است و کذا گشتن مجامع بی شرط گر آنکه ورم یابد و آنجا مرق آن باشد و باشد که بسبب شیت نفخ و رالینو یا می نافه بنوشیدن تخم کرفس و زیره و انیسون و اشتریه
 و دران این بزور و سداب و شیت و فلفل باشد و تینل افند با کما گاهی استعمال تخم سداب و پنجه کشت حاجت آید و گاهی مرقی مرمن قبی کردن از خرق سفید محتاج گردد
 صاحب کامل گویند که اگر فساد و دوی محرش این علت و معده باشد باید که مریض اتی کنند آبیکه دران شیت و ترب بودینه نهری و خرق سفید جو شاییده
 سکنجبین عسل آینه شده باشد یا برقع میانی و جوز اقلی و تخم ترب مانند آن که هر واحد بقدر حاجت و عسل هر شسته باب طبخ شیت و ترب مالیده باشد و چون تقیه معده ملقی
 کردند تا سه روز است و سه روز آن حمید باشور با می خورد مرغ بطریق سفید بلج یا زیر بلج پنجه بخوراند و تدریجاً از اغذیه موافقه مرض رالینو نمایند و روز چهارم ادویه بنوشند
 برای تقیه خلط سئوی و طبخ تینون قوی بایارچ و تخم فلفل و خرق سیاه و دهند و اگر ازین آثار صلاح نبینند این لقوع صبر شقی معده از خلط سوداوی بدیند بکیر غلیظه
 سیاه و پوست بلبله کابلی و فیتون و سنای کلی هر واحد بیست و دم اسطوخودوس و برگ بادرنجویه کاذب و یوس کافیتوس بودینه نهری و گاو زبان شیش غافق هر واحد
 چهار دم به پنج کوفته سه دم غاریقون کوفته دو دم صطکی و فلفل سافج هندی هر واحد دو دم و نیم مویشی چیل درم سه را و شش طل آب بخوشانند تا بدو طل آید
 صاف کرد و پنج درم صبر سقوی بران انداخته هر روز سه تا چهار اوقیه گرفته روغن بادام شیرین یک درم بران چکانند و در تابستان وقت صبح و در زمستان هنگام
 طلوع آفتاب بنوشند و نذران شور با می تخم حل یا جدی یا یا پنجه سفید آنها باشد و بعد غذا شرب سفید رقیق اندک اندک بنوشانند و اگر ازین آثار صلاح و سکون پدید آید
 همین تدریجاً کم گیرند تا آنکه صلیح تمام یابد و اگر فایده نشود بایارچ جالینوس ایارچ رفون باب طبخ بلبله سیاه و کابلی و گاو زبان و فیتون و اسطوخودوس و صغلی
 هر واحد بقدر حاجت بار بند و اگر مریض متحمل ادویه حار باشد و ازان ایضا یابد ما و الجین تب سکنجبین هر روز نیم طل تا یک طل بدیند و بران این بنوشند و از
 بلبله سیاه و کابلی هر واحد سه درم فیتون چهار دم غاریقون کینیم درم خرق سیاه و یک دانگ همه را با یک سوده دود درم تا سه درم یا با الجین بدیند این بهینه اقمه
 گویند که قصد سابق یا پس از دست چپ کنند و مقدار صلیح خون بآزند و واحد ملاح مزاج جگر تیریدان نمایند بهرگاه خلط سئوی از خونستان متولد میشود پس طل ازان
 بسیار خدای کنند و هرگاه ازان متاوی سیکرد و آنرا بسوی معده دفع میکنند پس اگر این کثرت پذیرد تقیه آن با طبخ فواکه نمایند و تدریجاً مزاج کبد بشرب شیرین و زرد بار
 بشرب غوره و شیرین و شکر سکنجبین بهر جلی و آب گاهی سکنجبین کنند و اغذیه سیرج اضم جید لکیموس مثل کیم کیمان و بهر مرتب آنها می بار و شل آب یا سر حصر می
 دهند و آنرا متا حار نمایند و اگر عده مریض شرب خمر باشد تا کی ازان مزاج آب بسیار بنوشانند و اگر از کثرت ریا و شدت الحاط شکایت کند او بجای معتدل نمایند
 و از امراض و ران منع نمایند و در حمام نخل کنند یا ملاقی و جرجانی بنوشند که در رالینو یا می مرقی امر قبی نباید کرد و گاهی که باسانی قبی کند و خلط فساد می دهد و
 نیست که کبدین طبخ بنشیند فیتون و بایارچ فیه میخته و اگر حاجت آید که هر روز ازین کتب و سنا بنشیند و بنوشند و فو و تقیه معده از خلط آن باسانی کند و هرگاه و تا
 این طریق نمایند و عده احباران شمر کرد که فلفل اذیغ کنند و صبر این شربش آتین بدیند و بنشیند و می ده درم کل شربش بسته درم ترب سفید غرا شیده چهار درم نخل طبخ و درم
 و در بعضی نسله یا صطکی و از خرق و سافج هندی و صبر هر یک و درم غاریقون چهار درم نیز آمده همه را در دو آثار آب بنشیند تا نصف بماند صاف کرده هر اداوی درم ازین شربش
 بایست و درم شکر سوده بخورند و در لیسر که جهت ضمه معده بار و سوزانند نیز پنجه کشت و فیتون چهار درم افزوده و نوشند که در چهار طل آب بنشیند و بنوشانند تا شایسته
 صاف شود و با کمال بدیند و درم فیتون ازان تدریجاً صاف کنند و درن نیز بهر وقت درم نخل چهار درم غرض غلظت فیتون داده و اگر فلفل و یون قیق بنوشانند و صاف کرد و صبر سکنجبین بنوشند و هرگاه

سکنجبین

سکنجبین

نکته

تفتیه معده و هضم طعام و کمین طبیعت کند و هرگاه این امور ناشی حاصل شود ریاح و بخار تولد نکند و ماده مرض منقطع گردد و اما بعضی متنبیان شیر سبب ده و شیر گاو طبع را نمر کنند
 اندک آن سال آنکس بسیار آن سال بسیار کند و طعام و یک قسم باید هرگز که قوت معده و هضم اقسام مختلف متعجب شود و گوشت حیوان که برای او گریزند و برنج که بر وی نهان باید کرد
 تا نرم شود و آنچه از آن پدیدان کنند سخت بریان نباید کرد تا خشک نشود بلکه تری باقی ماند و هر وقت که معده خالی باشد نسبت به شربت بودینه نری و زیره و پیس و تخم کرفس
 و راجع شایسته صاف نموده و شانه گاو و پر کنند و گرم بر معده نهند و نکند و دارند که معده را قوی کند و ریاح را منجمد و اگر صغیر و کند را ضایع نمایند قوی تر گردد و فوس گو یک که بهت
 تفتیه سودا و نرم فقیهون یا را بعضی باید داد و اگر را بعضی حاضر باشد با اسهال دهند و میان ستر فخر غ و استفرغ دیگر بر روز شربت فستقین باید داد و هرگاه تفتیه معده و قوی
 آن و در بر آن است و تصفیه خون از خلط غلیظ با در بر آن کند و آنجا که ماده سوا البقم میخشد باشد کجین غصلی موقوف باشد و فوس گو یک یا جماعتی را دیدم که فستقین نهانست مال ک
 و ازین علت خلاصی یافتند و ابو الخیر حاکم گوید که من این را از مردم و همچنان یافتیم که فوس گفته منفعت آن بزرگ یدم این الیاس گوید که گاهی با یخچال بسبب و ش و دم
 و مرق یا بسبب ده در آن از خلط سوداوی غلیظ حادث میشود و از آن بخارات مرئی میگرد و علامتش اسهال سودا و برقی از وسط بخت لینده و حقه های غیر حادث است هر روز چلا
 از با وجود پیوسته که در زبان یکدم دراز گشتند شکری ده و دم نوشند غنا زیر براج ماکیان و بعد از آن فنج اسهال طبیعت همچون خیار شنبه و سبب و اوجده و دم و شکریه و دم و فوس
 خیار شنبه و آب با در بخوبی و گاو زبان هر واحد درم بالیده و آب با بونه و شربت و قرح خشک روغن سوسن و زیتون مرق ریزند و این تدبیر وقتی است که در مزاج حرارت نباشد
 و اگر حرارت باشد ترک تفرغ تمامه نمایند و در طبیعت سبب و داغ بدو شدن شیر بران و بخان آب گرم بسیار کنند و جلای پیانو فرو تجم کاسنی و غلب شلب هر یک سه درم و از فستقین
 یا شکریه و دم نوشند و یا شربت بنفشه یا شربت ششام هر یک که باشد درم از آن در آب گرم حل کرده نوشند و غذا را با شیر یا بزورده ماش بمقراضا دم و که در بدن سوزش
 گوید اگر علت از مرق باشد آب با بونه و شربت و استیعج حب الخار و تخم و خشک روغن سوسن بران ریزند و فستقین آن با دو نیم محال لغزش نشود و تخم کرفس و زیره و کند
 نمایند و ضما و دارو زانی در از بران بگذارند و چون آنرا بردارند بر چوب پوشت و محاجم فی شرط بر مرق نهند طهری گوید که علاج مرقی علل مایه لیمای داغی است ترک
 است و داغ مگر بهنگام ضرورت شدید اقتضای بر بزرگات و اگر مرض لاغر گردد و چوبه مرغ و قیو و زرد میضه و مانا آن و هند و در هر چیل و ز فستقین بلیق کنند و اخراج خون بقدر
 واجب تخم را ضعف و سقوط قوت مرض نماید بعد از آن بزرگ مرض نظر کنند اگر حار مزاج باشد از دم شرب ما و شیر شربت ششام کنند و در شرب قوت خواب
 این باب معروف بکباب جالینوس بدیند و آن شکریه و گلاب و گلاب طبعی برگ با در بخوبی و عود خام است و ازین تقویت معده اشتعاع میبایند و بعضی متاخرین ذکر کرده اند
 که کباب جالینوس عصاره عنب باصول است و آنچه ذکر کردیم غیر نیست و از غم و تادی تعب کلام اخرازانیکه این در کرباوی افزاید و اگر مزاج مرض بار باشد از دم
 تناول انجبین نمایند و بعد طعام اندک شیر شربابی اصغر خوشانند و اگر در مرض انحطاط گردد و در مرض قوت باشد و یقین گردد که در بدن مرض فصول است ترک او جائز
 نبوده و درون خون مساوی تصفیه است پس تفرغ آن بخیار شنبه که در آب مطبوخ گاو زبان برگ با در بخوبی و فستقین و اندک فستقین آنرا بالیده باشند باید کرد و اگر بپزند
 که معده او متلاطم میشود و استفرغ بدوامی سهل تر کند نمایند و این حقه بغل آنرا اگر قوت اطاعت کند خا خشک با بونه و اوجیک کف خطی سبوس گندم هر دو در سه بسته
 هر واحد دو کف برگ کرب برگ چند هر واحد یک با فستقین یک کف انجیر چیل عدد و قلم کوفته و قشیر هر واحد یک کف کبیر برگ شربت یک با فستقین هر واحد یک
 مطبوخ حقه بپزند و از آن بقا حقه از قوت فوس بگیرند و اندک بوره از منی مرغ و هفت درم شکر در آن حل کرده به دفعات متوالی حقه کنند تا آنکه فصول
 زائل گردد و بعد از آن بتدبیر کامل و تدبیر بر حسب وجوب حال اعاده نمایند بعد از آن بزرگ مرض نظر کنند اگر حرارت او اشتداد نماید و قشع و پیس ظاهر گردد
 از دم ما و شیر و زرد را در مرقه مثل که در مائل و بقایه یانی سه بر روغن بادام سخته باید کرد و اگر مرض برین صبر کنند و در قوت او نقصان بینند غذا از شیر
 و یک کایسان و مغز بر سر به بند و از کثرت طعام و شرب خوری حذر کنند و این مرض معالجه را در او از عارض شد و قاروره او سفید خام بود بسبب
 میل حرارت بسوی اعالی بدن و بسبب خامی اخلاط و ابو حکیم طیب او را غلطی واقع شد و گمان بار و بودن مرض نمود و ایضا صورت اعراض را نیز غلط
 کرد که آن شکایت تمدد پیچید و سوز و هضم مع فرط اشتها و در دتر قوه و کفین میکرد و معالک قاروره سفید خام بود پس آنرا حسب منتن خوراند و از آن
 مزاج او گرم شد و مرض پاد و قشع عظیم عارض شد و حکم قبیل ابو حکیم داد و بعد شفا عات از تصفیه ساخت و ابو لوح طیب ابن فارس با هو از او گردید و او مردی فاضل بود

کتاب جالینوس

کتاب سید احمد

مرتب از جراد که دو آب بید و مانند آن کنند و در بعضی را اجازت جماع نباید داد و آنقدرین اشیا که در معالجه این دیده ام هرگاه آنجا اشتباه باشد فصداف من حقه های لینه
در تطبیق بقدر است و گاه بندرت قاروه این مرض سرخ ناصع بود و درین حالت در تطبیق فرازند و با مالش چرخهای پزیز و غلای او نیز بیاجات فزوده شیرین سازند
و از انفع اشیا برای این در بعضی اصلاح غذاست مولف اقتباس می نویسد که بعد از فصداف بلیق چه بر مردان و صافن و زنان هر تعذیل نزن تا ناکینه شربت گاو و گاو
تخم بادرنجبویه هفت باشد پاشیده بنوشند و از غذا برنج و آب پخته مرغ کف کنند و یا شور بای پخته مرغ و یا گوشت بزغال بر روغن گاو و پنجه بنان نکند و بعد از آن هفت فصداف
اسیلم چوب کشاید و نفع از لبغایج بادرنجبویه گل سرخ هر یک نه باشد و روغن گل گاو و زبان هر یک هفت باشد و شکر کشیده باشد و فصداف من حقه های لینه
و عرق شاه تره و عرق بادرنجبویه و گلاب هر یک ده توله خیساییده صبح چوشانیده و کفتر چار توله همچون شجاع و دو توله مالیده صاف نموده بنوشند تا پانزده روز و در هر روز
نفع بعد سنای کمی و هر یک توله بسیار سیاه کنیم توله فستقین چار باشد و یونجه چینی نه باشد و مغز خیار شش تریجین هر یک هفت توله شیشه شربت چهار توله شربت طلوع خود را
چهار توله روغن بادام هفت باشد و اضافت نموده شرب حب لاجورد یا حب اقیمونی نه باشد و همچون شجاع و دو توله آب پیخته و رقیق پخته و بنوشند و صبح سهیل و زکوة
بنوشند و بجای آب عرق گاو و زبان و گلاب بنوشند غذا و در پخته و آب پیچ و وقت شام شام مرغ و پلا و یا نان خشک و تنوری بشو بای مرغ شکر کرده و هفت
روز دیگر جوهر صحره یک باشد و فصداف من حقه های لینه شربت و رقیق طلایک عدد پخته و هفت یا لاجورد و مغسول مصطکی هر واحد یک باشد با مایه مری یک باشد و باخمیه گاو و زبان یک
یک توله آب پیخته و رقیق پخته و بنوشند و از غذا برنج و آب پخته مرغ کف کنند و یا شور بای پخته مرغ و یا گوشت بزغال بر روغن گاو و پنجه بنان نکند و بعد از آن هفت فصداف
هر یک هفت توله برآورده شربت بادرنجبویه یا سیب چار توله و دل کرده تخم و فصداف من حقه های لینه یا بالنگونه باشد پاشیده بنوشند و بعد از آن هفت فصداف من حقه های لینه
خمیه و گاو و زبان غنبری یاد و ادا المسک و واری همراه عرق عنبر بزرگ تخم شترتی بکار برند و از بخارات و مسکرات و جذبات زنده و اگر تفتیده بود و بزرگ است و اگر تفتیده
هر سال سه چار بار کنند امید که تمامه زائل شود و اگر چه سه سال بردست و بعد از هر چهل روز فصداف من حقه های لینه کردن احتیاج این علت میکند و باز احتیاج به دیگری افتد
و برای آوردن خواب نکات سیاه و شیرین پیش آمیخته بر کف دست و پا بایزدن فی الحال خواب می آرد و با تجربه درآمده و با وجود تداوم پزیز کوه گاهی و طعام ایشان ادویه
کاسریاج چون زیره و فلفلین و از چینی و فصداف من حقه های لینه مصطکی افکنند و مراقب اطباء بعد از محله نافع توله فلفلین بعل آرنده و این مبلوغ همه تقسام بالینج و فصداف من حقه های لینه
گل سرخ و دو مثقال اقیمونی کنیم و درم فستقین یک دم برگ گاو و زبان یک مثقال نبات سه توله و این دو تا چهل روز متواتر و هفت که بلوغ نفع است گل سرخ و دو مثقال
گاو و زبان سه توله کوفته پنجه نبات هفت باشد و تخم و فصداف من حقه های لینه یا بالنگونه باشد پاشیده بنوشند و بعد از آن هفت فصداف من حقه های لینه
گلاب نه توله و آب باران ده توله کفتر کنیم توله جوش کنند که به نیمه آید مالیده صاف نموده بنوشند و وقت صبح و غذا پخته مرغ بنان خشک و تنوری و هفت
لیکن باید که تا پنج روز از لایچی یک عدد و گاو و زبان و تخم شاه تره هر یک دو باشد و کفتر یک توله گلاب چار توله و فصداف من حقه های لینه اضافت کردن
ادویه را موقوف نموده تا چهل روز به ستور نوشانند که مکرر تجربه سیاه و کذا شطوط مغسول دو باشد در اطراف فصل اقیمونی علوی خان یک توله خوردن

جنون و وسوس

بدانکه جنون یعنی دیوانگی بقول ایلماتی چهار قسم است مانیاد و اراکلب صبارا و قطرب پس مانیاد عبارتست از جنون سخی و داد انکلیب نعی از دست ماده چهل
این هر دو وسوسه ای محرق از صفرا یا از سودا و صبارا جنون مضطرب است که با سرسام صفاوی مرکب باشد و سبب او صفراوی محرق است و قطرب سخی است از پانچویا و سیاه
و دم محرق یا سودا محرق یا صفراوی محرق است ماده او از ماده مانیاد و حرارت حدت کمتر باشد و در پیوست و غلظت بیشتر و لهذا این مرض من بود و در بعضی چرخ
از اقسام مذکور باید که اول در یافتن نمایند که با جنون چیست یا نه اگر باشد و قاروره و فصداف من حقه های لینه و جنون شدید با نایان اختلاط عقل و غیره آثار سرسام
صفراوی شامل بود صبارا باشد و اگر تپ نباشد و درین حالت اگر دیوانگی با اقدام به طبیعت و مضطرب و غضب تریش ولی و مشرب شید و در نظر حساب و تیز نظر
درندگان باشد و هر چه یابد بشکند و برود بدن لاغرا مل بسیای نفوس صغیر صلب قاروره زیتی قیق و گاهی مائل بناریت بود مانیاد باشد و اگر سودا و خلق غشوب
درید اختلاط بلع و موافقت و مهربانی توان مثل طبع کلاب بود و اراکلیب باشد و اگر با ناریت تریش و باشد و در یک مکان بیش از یک ساعت قرار نگیرد

بقول مسیحی در موعظه جنون باید که اولاً اعتقاد بر مسرت و تطیب آن کنند باین طوری که در آب شیرین بنفشه و میلو فروینج فطمی و برگ سید و جوشمشیر و پوست کدو خیار و برگ کاه

ششم غفلت هر یک چهار درم بلیله آمده شانه بقیه سیاه هر واحد سه درم تربست درم سکنجبین علی ششست استعمال کنند و غرطه سکنجبین ستونیا کنند چون از استعمال خوب
سود مزاج خارج شود و موقوف کنند و بعد از تقیه اقدام بر تربست و تربط و غرطه سکنجبین و غیره نمایند لیکن قصد طبیب بیشتر از قصد تربست بکنند مگر آنکه او به شایدها تربط یافته نشود و الا بار پس
در آن بابونه و فلفل کنند و گاهی و زویم آن آبیاج بنوشند و یا قودا آب با انار شیرین بنوشند تا تربط بکنند یا شربت آلو تائیدین نماید و یا با لاشعیر و زعفران درین بسیار نافع است و چون
انطولات و مصلحات مطبیه او بان استعمال کرد در جلیله نمایند و زویم آن بدانچه خواب آورد و انطولات و او بان به بستره خاصه روغن کاه و انار شیرین و تربط باشد مثل آب شنبلیله
و شل سکنجبین و آنچه در آن طبیبان تشخیص و قطع باشد نباید نوشانی و هرگاه که بعضی از این دریافت شود و حبه کنند تا بخارات سودی از ثقل بسوی سر ترفع نگردد و باید که در آب
ایشان پنج بار آن شستن و تخم آن بنوشانند و هیچ گزیده که آن فاشرست نافع بود و شربت از آن سر و زشتی و اگر نوشند و طعام ایشان و فلفل کنند و پیش از شستن
بنشینند که از آن جاکند و تربست و او را بزرگ دانه و درام را نما و ساقهای آن بر بندند تا بخار بخل جذب کند و بهر حال اغذیه ایشان طبیب باید بگرداورد و طوبست آن
از آنچه محدث شده بود و شل نشاسته مانند آن نشاید که این ایشان را بسیار ضررست و سایر علل جات آن بدانچه حذر از آن واجبست مثل علاج مانع لیاست و چون
از خطا شود در نوشیدن شراب شیر مزاج پاک نیست که آن مطب منوم ایشان است باقی همان است که در قول جرجانی گذشت طبعی گوید که آنچه در ابتدا می علت
مایا و دار الکلب بدان معالجه کنند بر پیرمض است از طعمه ایست که از تربط بد و او غذای مطب مثل نوشیدن ما و لاشعیر و شربت ششاشن و یا قودای ساده و این شربت
و تخم بنوشانند بگینه آب طلا و آب نیل و آب گل سرخ و آب بنفشه و ششاشن سفید را کوفته درین آب سبزه شبانه روز بکنند و بعضی اطباء با صد درم ششاشن یک درم و پنج بکنند
بزرگ بنفشه سفید کوفته و فلفل می کنند بعد از افشردن آب صاف کنند کفنه بشکر سفید شربت بقوام جلاب بپزند و این بهتر و الطافه و یا قودا است بعد از آن چون مرض سکون یابد
فصد قیفا کنند و حل طبعیت باین مطبوخ نمایند بلیله زرد پانزده درم آلو بخارا عذاب هر واحد سی عدد غرطه ای از لیسنه و تخم پاک کرده بست درم تربستین پانزده درم برگ
عنب اشک یک دسته کشوشت و تخم کاسنی هر واحد یک کف بنفشه پنج درم همه را بر هم مطبوخ بپزند و در آن دو دو آگشته آتین و نیم و آگشته ستونیا می شوی حل کرده نیم گرم
بنوشانند و این وقتی است که قوتش و احتمال نماید و سن و مزاج او مطاوعت کند بعد از آن در طریق دو از درم با لاشعیر یا شربت بزرگ نوره نمایند و در انار و زعفران و زعفران
باشن و زعفران و کاه و سلق و قطف و کاسنی سلق و بنفشه و اگر مرض خطا پذیرد و چو زهر مرغ تربط جو از آب ششاشن مصلحت بر آن بفرستد و یا آنچه برده مطبوخ بچو شش
و ماش و شش و قهقهات را بنفشه بکیران و درج و تدر و زرد و کاه و بنفشه مغسول بر روغن بادام و آب شیرین بدین و طریق غسل آن نیست آب شیرین در پاتیا کرده بالایش
اناک روغن بادام اندازند و بچوشانند تا آب فانی گردد پس چند در آن بشکنند و حرکت بسیار دهند و چون بنفشه بچو شش و سفیدی از روی جابجایند بعد از بزرگی
اناک روغن بادام چکانند با قطف سلق و اندک کشنیر تربط بخورند و اگر جاز و طلع یافته شود و اندکی از آن بخورند و اگر زمانه بادام تر باشد قبل استحکام آن بشکر سفید غرند
و چون مرض تشنگی در این معوط بکار برند آب حی العالم آب شیشه یا آب برگ عنب اشک جوشانیده صاف کرده روغن بنفشه روغن نیل و روغن مغرور که دو سفینه
و شیر و تخم هر یک مقدار و حب بوزن مساوی و مختلف بحسب احوال و قوت او و دیگر کفنه جمع نموده لعل آرد و نطول ازین آب سازند بگینه بنفشه خشک و بنفشه
در پستان و گل سرخ هر واحد یک کف کوفته بسوس گندم هر واحد و کف برگ عنب اشک و دو دسته بزرگ برگ سپغول یک دسته بزرگ برگ خاویز یک دسته هر واحد و روغن
آب شیرین بچوشانند تا هر اگر و بعد نیم گرم بر یا فنج و شیون از لیسنه یک شبر بپزند و بعد از تخم این بپوشیدن سر و سکون و خواب امر کنند و اگر زمانه زمستان باشد
از تعرض هوا حذر کنند و اگر فصل تابستان بود بهر وضع هوای سرد بنشانند و یا قودا زهر و ششاشن و تر گلاب یا شیرین او دارند و از تخمیدن کاه و زعفران سر که و روغن و روغن
در شربت مرتب از سر که حذر باشند که مورت میس اند و بدانند که برای تطبیه اخلاط صفراوی و و طریق است یعنی اگر محرق و فاسد نگردد و وحدت پذیرد و سوای آنکه کثرت
یا بجهت صفات مثل شربت های غر و ریاس ترشی ترنج و سکنجبین ساده و در بلای که تمکین سکنجبین بزوری نباشند و مانند آن نمایند و بعد از احتراق اخلاط صفراوی و احتداد
و فساد آنها با لاشعیر و جلاب و شربت ششاشن و کاه و سلق و کاسنی و قطف و مانند آن کنند پس درین هر و حال و بفرق باینها مائل نمایند و در لک پای این مریض و
ساقین و قدین آن در پنج سوای تخمین بر روغن بنفشه و روغن گل نیم گرم بک نیست و این بسیار درین مرض بنوشانند این حریره امر میگرد بگینه ششاشن و زهر که آنرا
اناک جو و برگ بید و کاسنی و ششاشن و تربط سلیم از کفیات خریفه و تخم نواریده باشند تا آنکه شیر آن صلاحت یابد و از آن شیر و ششاشن و روغن بادام و نبات

انپای گیرند و سببی گویند که در جمیع انواع و در بعضی نفع یابند و در وقت بعد وقت استعمال نمایند و بحسب دهر مرض بسیارند اگر ماده بار داشته باشد حاد و اگر بار نداشته
لین بعمل آید و اگر مرض تخفیف نیابد و این علامات آنرا فائد نکند یا یاج جالینوس و یا یاج ارکان غایب استعمال کنند و ایضا بنوعی صبر صفت عظیم بین یابند و بقول
ابن سینا بعد علاج سدر و داروموی و صندل و وی نشل علاج صداع کارکنند و این اکثر گفته اند و اخیر از مفرم یاسو حادث شود پس صرع باشد علاج این در مثل علاج صرع دیگر

علاج دوار از دوران انسان بنفسه که در حقیر

و آنچه از شهادت اشیای و احوال و قوتن یا نظر از مکان عالی باشد و بزوری ساکن نشود و بایکدی بسجود و قیام و روزه و حج و نماز و طاعتات و تریش علاج کنند و آنچه مانع
انچه و باشند مثل نفوس غیر متمدنی و امرو و دوزخ و غیره و کشف و غیره

علاج سرد و آزار از ضرب و سقوط

بند بر ارض ناعی که از ضرب و سقط بود و پوزانند و تسکین مخرج و تسکین طبع و جذب مواد از دماغ پشیل گوشتند هر چند بقصد از جانب مخالف باشد و روغن گل بجز روغن
دیو دار پخته حکیم علی بر سر نهند و از روغن گل و بنفشه و کثیرا تقصیر بر نهند و از رسیدن گرد و غبار و گردی آفتاب و اشیای معطره حفاظت بر کنند تا عطسه نیاید بعد
اگر دوار یا سدر باقی ماند علامتش باز آید و مزاج کنند کسب کفایتی که علامات آن ظاهر باشد طبعی گوید که چون سدر از ضرب یا سقط باشد تفقد مزاج او نمایند پس اگر مزاج
بحران متغیر گردد و عاجل آن کنند تسکین مزاج او نمایند و هرگاه مزاج او تسکین یابد فصد کنند اگر قوت او تحمل آن باشد و تغریق راس او بر روغن گل گرم کرده و شنبدر
به فعات نمایند و تقصیر بر او باین سر هم کنند بکثیر غیر طبعی بر روغن گل و آتش فرو آورده اندک سفید بطلعی و قدیری مرد اسنگ در آن حل کنند بعدد آب بنامازی و آب
برگه خلی بقدار یک لیکن باشد تسقیه نمایند بعدد بر خرقه که آن ظاهر کنند و بر سر خضار نمایند و از نظر کردن اسبوی آفتاب و تعرض به دایع کنند تا عطسه نکند که عطاس با این
گاه مورت غشی سبک و دو گاهی تر و غرض راس بکین پس به صاحب خوف ملاکت بینند

علاج سرد و دراز افتادن چشم و تقوای چشم

و صورت ضعف و باغ شیر مرغ را و ام پنج عدد شیر خشک شش شیر کوشنیر شک هر یک سه ماشه نبات سه تراز و اصل کرده تخم و تخم شک هفت ماشه پاشیده دهند و مقوی
و عضا می رعیسه شل خمیر و سرورید و مار الحام خوانند و پست جو کوشنیر بر و بریان بر و غن بادام چرب کرده با شکر صبح و شام بنوشند و حریره مقوی و باغ بپزند و هر چه در
صلاح امراض ضعف و باغی و صدل ضعف و باغی گذشت لعل زارند و در حالت ضعف قاسب به تقویت آنکه مربی و سیب بر مربی باطاشیر و ورق نقره یا طلا و شربت
حماض و ترنج و لیمو و صندل و سیب و مر و ارید سوخته با شیر نه کوره با شیر نه انار برین و مغز حنظل مناسب باج بکار بندند و انار لطیفه موافقه مضمضه بر آن تناول کنند

علاج سرد و دوار از پیکر کرمی بدماغ

بایک که بقصد آن علاج کنند بدینچه در علاج امراض داخلی حار گزینشت و ایضا تبرید و باغ مشوماست و سوسومات و لجام بارد و بویان سرکه و گلاب و خوشبوهای بارد و توتیل
و غ و آب زارین بشکر و نهاده و روشن گل بر سر و غذا بزن و در نرسکت انار و نه مضید و سوسیدی گوید که نفوذ قشری بشکر و کند که قیض ششش لخم شیدان و نیلوفر و کند که سرکه و گلاب
و شیدان و غذا و کردن در دوا حار مجربین است و از اطبای دیگر نقل کرده که برای دوا حار شش خشک و دورم بشکر و یک شنبلیله یک شبانه روز در سرکه تر کرده خشک نموده
بریان ساخته از یک مثقال تا دو درم بشل او شکر حفت روز و ستواتر خوردن و کشنیه خشک که با سرکه و گلاب و کند اصبر باب کاسنی تر و کند انگار اصبر و آب کاسنی تر و کند اوقایا
و صبر و از و سر سه باب کاسنی غذا کردن و غذا بزرگ خرفه ساختن و گل سرخ شفا و اظول و شفا و او شربا و گلاب شربا و اس شفا و غذا و اسر و احدی نیست

علاج سرد و و اراز رسیدن سروی بدماغ

چرخ در علاج امراض باغی باز دستور شد بل آرنده و تخمین باغ با شیا می سنخه ماطفه از اخذ به واد و به مثل اطلالات و شومانه و کادرات و ضاروات گرم و تناول تدبیر به بل گرم
فغ و قبول صاحب بل اطلالات بل بونه و کلبل المکات بر نجاسف و شیخ و سداب نام و پودینه کوبی و دوا و شیره و جوده و مانند آن نمایند و طایما بویج و عاقر قرقا و چند بیدستر
یک سوده و تاب سداب شستر بل آرنده و شکاف و غایبه و چند بیدستر و فرفریون و سداب و ویرنجوش و مانند آن بپویند و غذا بخورد و آب برین غسیل شین و واپسینی و غزلخا

نخاینه و کینجین عسلی مع ایاچ فیترا و موینج بار یک سو و دوز مع خردل سفید و غره سازند و یک درم حبس بلسان یا یک است و قیقه کینجین عسلی خوردن برای سرد
نافع است و چون پنج فاشتر هر روز دوز دوم بخورند سو و دوز اگر دوز و مثقال حبس بلسان با النوع صبر بخورند و غره سازند و اطلیه حاره و سحوطات مسخه و مانده آن
استعمال کنند و این سحوطات است کینجین و اشق و جاد شیر و ورق و صبر و واحد نیم درم کدش و زعفران و هر واحد نیم و انگ قفل و و اقلیل و هر واحد یک و انگ
همه را با یک ساید و آب زنجوش سرشته مثل عدس جدا سازند و بقدر دوز و یاسه حب ازان آب بریزند و زنجوش و زعفران و غره سازند و اطلیه حاره و سحوطات مسخه و مانده آن
که اول داغ را حبس و بر قوایا و حبس فیترا و پاک کنند و قیقه معده فی نیز سازند و بدین قیست که تربیع مثل شکم سیز بخورند و شدت بسیار در آب جوشانید و نشا
نموده مقدار صد درم ازان آب با چهل درم عسل و یک درم کدش نیم گرم بنوشند و بعد فی تقویت معده با طریفل صغیر و گلکند کینه و مصطکی و عود و نام کوفته با چهل شتر
باید کرد و اگر صبح بست عدد و بیست و پنج بخورند سخت نافع بود و هر قدر که بر تشنگی صبر کنند نیک باشد و کینجین عسلی نیز موافق باشد و غره سازند و اطلیه حاره و سحوطات
از سر جانب پای فرو کشیدن سو و مند و غذا بخورند و گوشت دراج و تدر و گوشت کبک و گوشت بز و روغن زیت یا روغن جوز بیان کرده بار چینی و زیره و
انگلی کرده یا باید داد و اگر بدین تدابیر نائل نشود و یا ایاچ لو غا ذیاد یا ایاچ روغن و مانند آن تنقیه کنند این الیاس گوید که جالب از نیسون و باد و زنجویه و
گاوزبان هر یک دو درم با گلکند عسلی ده درم بنوشند و غذا از زهره بخورند و بشیر و مغرب و قرحم سازند و بعد فی تقویت بدن بحسب ایاچ و شنبلیله و حبس صبر کنند
و غره سازند و با چهل درم صبر یا ایاچ یا شونیز یا خردل یا فلفل یا پنجه باشند باید کرد و بر آب مطبوخ حشایش حار و ملطف مثل بالونه و قیصوم و شیخ و شامه سفوم و دیگر
و برگ زیتون و امثال آن که سابق مذکور شد انکباب نمایند و بنوشند و جدید ستر کنندش و شونیز و زنجوش و فلفل یا آب کدش اگر کنند و برای جذب مواد باطل
حقه حاد و بل آرد و صاحب دوز لغی و سو و اوی را باید که تعاد با طریفل صغیر و قرحم و اطلیه حاره و سحوطات مسخه با خود و نیسون و مصطکی و هر واحد یک انگ یا چند می گوید
که جالب از نیسون و باد و زنجویه هر یک یک درم با گلکند عسلی ده درم بنوشند و بعد فی تقویت بدن با این حبس بسیار که آن حبس است باید کرد و سیز و قرحم
سه درم بلبله زرد گل سرخ مصطکی تربیع صغیر و واحد یک درم بار یک ساید و آب کدش یا آب خاص سرشته جدا سازند و دوز ساید شک کرده از مثقال تا دو درم
وقت خواب بخورند و یا این حبس ایاچ بگیرند یا ایاچ فیترا سه درم تربیع بلبله زرد و هر واحد یک درم کدش یا نیسون هر یک دو درم بار یک ساید و بدین تدابیر
حبس است و دو درم و نیم بخورند و کسی که اراده اخراج صفرا یا بلغم کند یا کینجیم و انگ قفل و ازان زیاد کند و کسی که اراده اخراج اخلاط ثلثه کند نیم درم شمع فلفل و نیم درم
کتیر ازان اضافه نمایند و دوز است که در قول این الیاس گذشت خطیر می بینوید که در علاج دوز از اخلاط بارده و حبس است که البته گفته
متوسط میان حار و بار دوز نمایند بدفعات متوالیه و شکست ریاضین حار مثل زنجوش و سوسن و نام و از غنای مثل شونیز و فرغیون و جدید ستر بخورند و بعد فی تقویت
و موینج و فیترا و ازل بلبله غره سازند و بر قیقه یک و دوز با قناعت نکنند بلکه دفعات کثیر عمل آرد تا آنکه همه آنچه در سر از نفول باره و محتبس است نهد گردد
و غره و نام لازم گیرند و اگر فائده نشود قیقه کنند که بعد تنقیه سر باز مواد از بدن بطرف سر منجرب شده پس آنرا ایاچ دوز و یاسه مرتبه بخورند بعد در روغن قسط
در روغن نار دین هر یک دو و انگ جدید ستر یک حبس شک یک یا صغیر حل کرده سحوطات کنند و الا بعد این همه تدبیر کنندش و زعفران و صبر و هر مفرد یا مجموع عطسه
و اگر نائل نشود انکباب برین طبع نمایند یا کینجیم یا کدش یا بلبله و انگ قفل و ازان زیاد کند و کسی که اراده اخراج اخلاط ثلثه کند نیم درم شمع فلفل و نیم درم
و یک کف حبس بلبله کوفته و همه را در آفتاب برشته بخورند تا نهد و شونیز و ازل شکست ریاضین حار و ملطف مثل بالونه و قیصوم و شیخ و شامه سفوم و دیگر
جدید ستر صبر در روغن بلسان یک انگ روغن سوسن و یاسین هر واحد یک درم حل کرده چهار قیقه بدان آلوده و دوز بیخی و دوز در گوش نهند و بعضی متقین
وین دوز را در داغ یا فوچ نوشته اند و من این را سوسن بنطامی کنم زیرا که در آن خطر شنج حبس داغ است و آن مودی بخون مفرط و ملاک گردد و گاهی درین دوز
که از اخلاط باره و محتبس در بطون و داغ بود این غذا کرده می شود شیخ و قیصوم و بالونه و انگ قفل و ازان زیاد کند و صبر و هر مفرد یا مجموع عطسه
همه را کوفته پیخته و قیصر و طی خیری زرد و کینجیم چندان حل کنند که مثل هر هم گردد پس بر پاچ بار یک طلا کرده بر آتش اندک گرم نموده بر سر بچسباند و با آتش
عصاره بندند و صما و یک شبانه روز بدارند و ایضا گاهی صما و قیصر و طی موم و پیپر و پیپر مرغابی و مانند آن کرده می شود و گیلانی از طبری نقل کرده که علاج

که از این صنف و فیجانی بیخنی نیز گویند و این هر سه لفظ معرب پی نده است یعنی مقطوع لخصه این حالتی است مثل ماندگی که هرگاه عافیتش و داسان نمودن ای بیخ و نمیازد و فافه که شربت و
وزنک و چشم سرخ گردد و پیش از اینها می بدن اجتماع برباج و بخارات و عروق و عضلات سنگ اسط که شربت طعام شرب قلان یا خست ناگواریدن طعام تناول اغذیه مولد برباج و اکثر اینها
بعد از خواج عاجل بعضی میگردد و علما ج نفع و اخراج ماده کج خلیط غالب نمایند و اگر خون غالب باشد نه همیشه تمام کنند و طغیانات مقلات خون صغیر دهند و بعضی بصل صغیر و قهقهان
نمایند و اگر مزاج را نوتشیدن آب سرد و دل کردن بدان و حال بی تنبیه یکین بخش که مسکن غلیان داخل است و عت سکون اختیار کنند این سه نفوس حال مزاج و نوع بخارات است که شربت
بکسر و روده تو که کل سرخ و قوت و لا مصل السون قشر که یکیت که نبات مساوی شربتی و متقال آب پیچیده می باشد و پرو و روده که در شربت شربتی یا یکپاس سیر و یا کردن نافع و منقوش کشتنیز
مشک یا شکر نیز فیه بود و در مزاج باز و برباج غلیظ تنبیه نفع نمایند و خود و بغو و مزاج و برای آن موضع آن نافع باشد و باقی تدبیر از علما ج امراض دماغی و مغاری و ترکی بجویند

و در یونانی فیاض الطریق است که آدمی در خواست و صفا که بیشتر خواهد باشد چنان پیدا کرد که چیزی که آن به صورت انسان یا بشکلی دیگر برسدینه است و در
همی فشار و نفس و تگنگ شود و آواز نتواند داد و نتواند چنبد و چون این حالت نقضی شود و اندک حرکت نماید و فتنه پیدا گردد و گاه خیال نماید که گویا طوفانی خفیه میکند و گاهی
خیال کند که شخصی با وی اراده میجوست میکند و گاهی بعد از آن از رنجی و غمی و مانندی عارض گردد و دست و پا و در اکثر اقسام اختلالات غایطه است و در حالت سکون حرکت
داده آن خون غلیظ یا بلغم یا سودا باشد و ام این قسم مادی مقدمه صرع یا سکته یا نایا یا فلج بود و گاهی از رسیدن سردی اشترید بر سر و فتنه و در یک وقت
خواب نیز عارض شود و این مصیبتی ضعیف و مانع عارض نمیکرد و گاهی بکارلی و صفا و چشم و اندک اغذیه غلیظ یا بسیار در و در اندک یا صفت و تمام کند عارض می شود

سقوط پنج نیل باب سائیده و کذا بول فیل و کذا ترن جوت سائیده و کذا فلفل گرد و زبر و کوس بر کرده در سایه خشک نموده سائیده بقدر دو برنج نافع
کردن و کذا ریخته مع پوست و تخم سائیده و ناس گرفتن و کذا آغختن جوز بول و یا حلیت در گوی صاحب صرع باخاصیت نافع و استخوان و سرگین گرگ باخود و شترن
و خالی که خوک بران بول کند نزد خود و شترن نیز باخاصیت دفع صرع است و پوشیدن انگشتری ستم خربور و زرشک زنگشت دست چپ و کذا انگشتری از شترن
چپ گاو ساخته در دست چپ مجرب نوشته و سقوط برگ جیت یعنی روغن نیز مجرب است کذا نافع مغز تخم نموده نیم عدد و فلفل سیاه دو نیم عدد و بار یک سوده جوی
و اگر شیر گاو بر سر و کف پا بسیار مالند و فلفل سوده بران پاشند و برگ آگ بران بپزند تا چهل روز متواتر و درین مدت پای نشویند مجرب نوشته و گویند
که هزار بار یکدیگر بپند و کشند که گویند و ظری کرده و درین آن بنده نموده بسوزند و از آن سحوط نمایند و و گرم از دماغ خواب افتاد و شفا خواهد شد شیخ میفرماید که از سب
محرکه صرع انتقال بسوی هوای معین صرع است چنانکه از اسباب نیل صرع انتقال بسوی هوای معین از آن است و کل حرارت مغز مسمی یا ماری و جله بر و ست و جلاع
بسیار و کثرت باران و یاد شمالی و جنوبی اما شمال جلا و شمالی بسبب سخن هوا و منع تحمل او و اما جنوب و بلاد جنوبی بسبب تحریک خلط دلی و دماغ و ترش و شور
آن و در شتاب بسیار میان میکند چنانکه در شمال و در خریف بسبب فساد و خلط و در بلاد و شمالی کم افتد لیکن قاتل بود بهر آنکه اگر بسبب می بودی عارض فوری و در اول طبع
و غیر طبعی هر تحریکی که کند و حرکت دیدن حرکات سریع و در اثر مثل دلا بربالا و از بند می بستی دیگر سست و بسیار نشستن در حمام و استحمام قبل از بخور و بخور آب گرم
بر سر و تناول چیزهای موله خون بخاری و سوداوی مثل شراب کدو و کهنه و مضر و در انچه از شراب نوصاف بود و قوی نباشد و صرف آنکی در دماغ و کفر و خفتن بخاری که
در است و عدس بسبب یس خون سوداوی مگر آنکه کبابک جو مخلوط سازند و با قلع ایضا و ثوم بنابر استادی سر و بخار و بسیار از کد که بنابر آنکه جوهر است و شیل بر طبقه رومی
میگرد و در شیر ایضا و ملوبات و کثرت و سوزن در طعام و ترمای مخاطات و نافع و قباحض بار و در کل حرلیت حاد و بعضی نیز از حرکات صرع بود بسبب شور یا خلط
و تحریک آن و تخمه سودی و سر و آلام نفسانی قوی از غم و غصه خوف و انفالات حبیه قوی مثل استماع آوازهای بزرگ چون رعد و بوق و توپ افغانگ کوفتن
طلع آواز شیر و اصوات مسلمان مثل صوت جلاجل آواز شیده مثل صرلیت دروازه که تیز باشد همچنین از دیدن انوار بارش مثل برق درخشد و نور چشمه آفتاب از
نامست حرکات قوی مثل حرکات باد تند و گاهی صرع از ریاضت بر استلا و امیج بسیار میکند ایضا شیخ میگوید که تدبیر عام برای مبعض مضرین نیست که غذای
محموده که آنرا ترطیب محمود و غیر مضرط باشد استعمال نمایند و از استلا و سودا و مضمحل کنند و این چنان باشد که پیش از نامی پری شکم ترک غذا کنند و کسی که عادت دارد
بخوردن یکت قت جاری نباشد تقسیم غذای او که کم از پر کردن شکم باشد بسبب صدمه که در یک حصه صبح و دو حصه آن شب بخورد و با از ریاضت لطیف و کثرت
شراب کنند که آن دماغ را بشدت متلی گرداند و اگر از استعمال آن چاره نباشد اندک شراب که در وقت و مائل بعبودت بخورند و مضرترین اشیا ایشان شرع است
استحمام و ایضا سردی شدید بلکه واجب است که سردی از لطافات جمله حرارت مضرط یا برودت مضرط محفوظ دارند و در حمام زیاد و نشینند و مضر و انجمی محوم غلیظه و
قوی الفا و همه انواع ماهی بلکه از لحم جمیع چهار پاییان بزرگ اجتناب نمایند و بر کج و خفته مثل گوشت چرخ بر و دراج و تیم و کبشک ابل و کوهی و قنار و قنقین و جدی
و غزال و از سبب قصار و زنده گویند که لحم خنزیر قوی است از سخت سودا و مضر است و گوشت بزرگ را بنا بر تحلیف و قلت ترطیب برای ایشان ستوده اند چنانکه جلا و یات و دولت
و مانند آن بهر آنکه مکرده دانسته اند و از بقول اجتناب کنند حتی که از قنط و قلع یانی چه جای غیر آنها و خصوصاً کرفس که آنرا و تحریک صرع خاصیتی است اگر از
باشد شاهره و کاسنی استعمال کنند و در کما و بنا بر تغلیظ بخور و حس رخصت داده اند و من بهتر نماید و همچنین رخصت کشانیز برای منع بخار از سردا و اند و من آنرا
نکرده میدارم و استخوان آن ایشان را نشاید الا در صغری و دومی و اما چقدر در آب پنجه بزیست و مری و مانند آن اصلاح داده اگر پیش از طعام برای تبیین طبع بخورند
جائزست تخمیدن بوی سداب از جمله بقول نافع بود و چون اندک شربت و سداب و طعام ایشان انقدر نافع باشد و باید که از جمیع نوا که طب و غلیظ اجتناب کنند

[illegible]

بپوشانند و غذا فروخته شود و کمی تر و مغز قوی و داری چینی و سداب بعد از صبح با این تنقیه کنند و یا با این حب و نشتر این همان است که در قول ابن الیاس گذشت لیکن در اینجا
وزن این که مشتقال تر بود و روغن بادام چرب کرده یک دم و صبر شغال و کثیرا و دودانگ و نمک نیم دم و انیسون یک دم است و این چند برای آن مناسب است به سفنج
و کلید الیاس که یک پنج دم و شنبلیله یک شت با ویان تخم سداب هر یک یک دم و بوق ترید سفید هر یک یک دم و شکر با نوده دم و روغن کنجد پنج دم و صبر سیم مرتب کرده
بعد از آن که در این سبب الیوس که در علاج کلی صرع بقول شیخ گذشت اکثر انواع صرع خصوصاً بلغمی آن نافع است یا سبب الیوس ماقوق و حلتیت راوند در هر چه هر واحد
یک دم که کوفته پیخته بسوزند آن کجی عین علی آمیزند شربت کیمیا مشتقال بعضی درین خنثی که پنج اشتراس است ده دم زیاد کرده اند این نوع کوبیده طبع زوفا برای او میگویند
و بدان خلقی که از این علت صحت یافته اند که قطع طبع خلط غلیظ میکنند و خلط غلیظ که در معده و صدر متولد شود دفع می نمایند و در آن وقت است که بدان تنقیه بلوبات میکنند
یکی تنقیه جلا و دم تمییز شکم سوم در اریکین در مستان استقال کنند و اگر استان باشد شربت استنقین که کجی عین علی دهند و چون بدین تدبیر خلط لطیف پذیرد
اسهال متولد نکند و تقوی قوی افضل از آن این حب است و نشتر او همان است که در قول ابو سهل گذشت لیکن در اینجا وزن غار یقون شش دم و ترب
هفت دم است شربت از دواته دم و الفع اشیا برای ایشان این است که در یک شربت شرو و دیوس باد و دودانگ شش خط و دودانگ فیتون بخوراند که با این خلقی بسیار شفا یافت
و اگر فائده نکند یا راجع جالینوس در لوغایا و هندی غره طبع زوفا و خور و ماقوق و پوست کجی صبر و مری میگویند که در این آنست که در یک شربت کجی عین علی دم
خود سوده آینه غره سازند و در سیرنگ یک پام قوی استقال نمایند تا معده لطیف نشود و در دودانگ و جمل و تیو و قلا یا و یخچات بجمعیش جوایز دهند اگر سوزش باشد
فصل دوم در ارضی و مانند آن چند و بهتر از این اشیا کجی عین علی شربت استنقین است و بهتر از آن که در یک شربت شرو و دیوس باد و دودانگ شش خط و دودانگ فیتون بخوراند که با این خلقی بسیار شفا یافت
شده دم و زراوند در هر چه هر واحد دم و صبر سیم مرتب کرده یک دم و شکر با نوده دم و روغن کنجد پنج دم و صبر سیم مرتب کرده یک دم و شکر با نوده دم و روغن کنجد پنج دم
بیشتر و ثابت گفته اند بهر چه در صرع آنست که تبدیل مزاج بچون نجات کنند و بهتر از آن تریاق ثانی و تریاق اربعه است هر روز یک شتقال بخورند و مداومت شربت
سکنجبین عین علی کنند و این بچون نیز تبدیل مزاج کنند و در صرع و دوس هر یک یک دم و در غار یقون و در دم و نیم تخم صبر سیم مرتب کرده یک دم و شکر با نوده دم و روغن کنجد پنج دم
عسل انداخته بقوام آن را و در پیوسته هر روز بخورند و بخورند و در اول این علت نافع است و علی بن یونس گوید که صرع به نیشود و قول در علاجش فصل است بعد گفته که
این و اصرع را رفع میکنند بکینه در حمل صدم دم و در بول رنگا و شمشیر سه روز تر کرده بول ابریزند و در حمل ادر آفتاب خشک کنند و کوفته پیخته بگیرند با بول و روغن هر یک پنجاه دم
و بگیرند جاوشیر صدم دم و در بول رنگا و شمشیر یک شتبا سه روز تر کنند پس بدست خوب بمالند و صاف نموده او به بدن بپوشانند و در ظرف آینه کرده در آفتاب جیل روز
بدانند و هر روز حرکت دهند یک تیر و هر گاه بول خشک شود دیگر آنرا از بعد از آن سه دم آب بگیرم تا دو هفته بخورند و آهرن گوید که صاحب صرع را این شتبا نافع است
تخم کرفس تخم جرجیر هر یک چهار دم و نمک یک پنج دم و کوفته بصل شافه ساخته بر آزند و اگر صرع که در دبا بد که بر سر و صدغین قفا داغ نمند طبعی میگویند که اگر
صرع از این پنج فصل و جویج بدن بود و اختصاص اس بدان باشد علاجش وضع حجام بر ساقین او و اگر بستر ساقین مالیدن قدیم و قدیم آنرا با روغن بادام شیرین و صندل
پنجاه دم و غرض غیر بیان صدم دم و در بول رنگا و شمشیر سه روز تر کرده بول ابریزند و در حمل ادر آفتاب خشک کنند و کوفته پیخته بگیرند با بول و روغن هر یک پنجاه دم
به قنای مذکوره در اراضی باره تر تنقیه کنند بعد از این حب بخوراند شیطیح هندی سازج هندی هر واحد یک دم یا راج فیتور و دم سوده حب ساخته در دم دهند
و دویاتمه شربت این بخوراند پس غره و با قرق و سوزج و نرد و یا راج فیتور و مانند آن فصل سازند و بکنند و صبر و شونیز سوده عطسه آورند و تلطیف بپوشانند
و این نوع صرع خف است که با قنای مذکوره و کای صاحب این نوع را این حب بخوراند بکینه یا راج فیتور و خربق سیاه هر واحد یک دم جاوشیر و ثلث دم و زوفا ششک
و غار یقون هر یک یک دم و در پیوسته هر روز بخورند و بخورند و در بول رنگا و شمشیر سه روز تر کرده بول ابریزند و در حمل ادر آفتاب خشک کنند و کوفته پیخته بگیرند با بول و روغن هر یک پنجاه دم
صاف نموده او به بدن بپوشانند و در ظرف آینه کرده در آفتاب جیل روز بدانند و هر روز حرکت دهند یک تیر و هر گاه بول خشک شود دیگر آنرا از بعد از آن سه دم آب بگیرم تا دو هفته بخورند و آهرن گوید که صاحب صرع را این شتبا نافع است
تخم کرفس تخم جرجیر هر یک چهار دم و نمک یک پنج دم و کوفته بصل شافه ساخته بر آزند و اگر صرع که در دبا بد که بر سر و صدغین قفا داغ نمند طبعی میگویند که اگر
صرع از این پنج فصل و جویج بدن بود و اختصاص اس بدان باشد علاجش وضع حجام بر ساقین او و اگر بستر ساقین مالیدن قدیم و قدیم آنرا با روغن بادام شیرین و صندل
پنجاه دم و غرض غیر بیان صدم دم و در بول رنگا و شمشیر سه روز تر کرده بول ابریزند و در حمل ادر آفتاب خشک کنند و کوفته پیخته بگیرند با بول و روغن هر یک پنجاه دم
به قنای مذکوره در اراضی باره تر تنقیه کنند بعد از این حب بخوراند شیطیح هندی سازج هندی هر واحد یک دم یا راج فیتور و دم سوده حب ساخته در دم دهند
و دویاتمه شربت این بخوراند پس غره و با قرق و سوزج و نرد و یا راج فیتور و مانند آن فصل سازند و بکنند و صبر و شونیز سوده عطسه آورند و تلطیف بپوشانند
و این نوع صرع خف است که با قنای مذکوره و کای صاحب این نوع را این حب بخوراند بکینه یا راج فیتور و خربق سیاه هر واحد یک دم جاوشیر و ثلث دم و زوفا ششک
و غار یقون هر یک یک دم و در پیوسته هر روز بخورند و بخورند و در بول رنگا و شمشیر سه روز تر کرده بول ابریزند و در حمل ادر آفتاب خشک کنند و کوفته پیخته بگیرند با بول و روغن هر یک پنجاه دم
صاف نموده او به بدن بپوشانند و در ظرف آینه کرده در آفتاب جیل روز بدانند و هر روز حرکت دهند یک تیر و هر گاه بول خشک شود دیگر آنرا از بعد از آن سه دم آب بگیرم تا دو هفته بخورند و آهرن گوید که صاحب صرع را این شتبا نافع است
تخم کرفس تخم جرجیر هر یک چهار دم و نمک یک پنج دم و کوفته بصل شافه ساخته بر آزند و اگر صرع که در دبا بد که بر سر و صدغین قفا داغ نمند طبعی میگویند که اگر
صرع از این پنج فصل و جویج بدن بود و اختصاص اس بدان باشد علاجش وضع حجام بر ساقین او و اگر بستر ساقین مالیدن قدیم و قدیم آنرا با روغن بادام شیرین و صندل

نوعی است که در این صرع است

بدر بنوع ماده از بنفشه سودا و اجبت تنقیه مسهل سودا و فقیهون هند و بقول حکیم علی شریعت در بنفشه که به صرع بلغمی گذشت باور بخوبی استین گل سرخ تخم فرفره گل بنفشه
برگ طرا فرو در روز مسهل با ضافه فقیهون و بسفاج مسهل و بقول شیخ بهر اسهال سودا بلغمی فقیهون ترکیبات خربق و جگر لاجورد و جگر ازنی اسطوخودوس و سفاج
و بلبلات مناسبت بقول قرشی اطریفل صغیر قوی یا یارج فقیه و جگر ازنی لاجورد منسول بهر یک یک درهم خوردن از بسفاج اسطوخودوس و فقیهون بهر یک یک درهم جگر ازنی الا
پود منسول یا یارج فقیه و جگر ازنی نیم درهم مقونیا کثیر السوس منقل تخم خط سواد حریج درم کوفته بخینه بروغن با دام چرب سارده جهای که با ساخته استعمال کردن نفعی سودا
و مسجی گوید که ماده سوداوی تنقیه بدن مطبوخ فقیهون غارقیون بلبله کابلی و شاتره و اسطوخودوس یا یارج فقیه و تربد کنند و حسب نیاز حکیم اکمل خان اطریفل
اسطوخودوس سی ملای خان که نفعی بلغم و سودا است نیز برای صرع سوداوی بلغمی نافع و اگر در خون کثرت یا بنفشه کحل کنند و بشرطیکه در مالخوئی گذشت خون بر آن زده
فصل یکم فقیهون و اسالیب و مسهل و مطبوخ فقیهون استعمال نمایند و اما الجبن هند و بگللاب صندل نشوق سازنده و شربت سیدب و سنجید سارده و بعضی اوقات سنجید
و اگر سودا با بلغم مرکب باشد حسب نسخه کامل الصناعت که در صرع اطرافنی خواهد آمد بدهند و بعد عاقر قرحا سورج مقشر خردل جو شانسیده صاف نموده گسیخ داخل نموده غرغره
یا بکحل بعد از تنقیه در او المسک حار یا صفرج جالینوس دیگر صاحبین مناسبت بل جوجن شجاع و جوجن مجرب نجم الدین اطریفل زبیدی و سفوف را و ند به نسخه شیخ بدهند
و شربت یا در بنجوبیده درم بهر باق از ربع یک شغال ایام متوالی بنوشند و روغنهای گرم لطیف چون روغن بابونه و سداب خیری استعمال نمایند و از امتلا منع کنند
و اغذیه مرطب و کد خط محمود مثل شوربای چرب گوشت چونه مرغ و ماکیان فربه و گوشت بره و دراج و تیهو دهند و کاه و کاسنی خوراند و دگ استحام و ریاضت
معطل کنند و تقویت دماغ بمشروبات خوشبو چون شک و غیر و گللاب گل بابونه و غالیه فرایند و بنفشه ساق اشتر و روغن گل بر قفا و صد غنیم و سیندرمخ نمایند و عطو ساق
مثل شک و جند بیدستر و شوخ و شوخالات بلطفه باند بابونه و شیت مرزنجوش و اکلیل استعمال نمایند و فادانیا سوده در بینی و سکه که در صرع سوداوی و بلغمی مفید
و از اغذیه مثل سودا مثل عسل باد بخان و بنجر و تخم بقر و قدیر پرنهند و از استعمال او بیهوش و صوفه در صرع بلغمی حذر کنند همچو سسی گوید که اگر این علت از مره سودا
باید که صاحب آن از مطبوخ فقیهون غارقیون قوی بصبر خربق سیاه بنوشانند و حسب اسطوخودوس و اطریفل نسیم دهند و بعضی اوقات یارج و جگر ازنی یا یارج و جگر
ببهند و اگر در بنجوبه افق را با بلخوئی نمایند همچو سسی میدونید که هر روز مطبوخ باور بنجوبه گا و زبان اصل السوس بهر یک درهم فقیهون نیم درهم با گل کنند یا زده

[illegible][illegible]

تا تقویه بعد از آنکه پس قوی بسیار کرد و از سبب او دیدن بشکل و در قطر و غلط و اقصر از آن برآمد و بر آن بدانی را بر روی سیاه غلیظ بود و صحت یافت

علاج صرع شرکی بدنی

که از ارتفاع بنا جریع بدن بسوی دماغ باشد تدبیرش تقویه بدن است از ماده غالب تقویه بدن و دماغ و منع بخار از دماغ بدین علاج امراض دماغی بخاری گذشت با لجه اگر ماده غالب بسوی دماغ باشد تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد علاج این نوع همانست و که از آنچه در نوع صرع دماغی بلغمی در قول آن مسدود شد جراحی گوید که اگر ماده بلغمی باشد پیش از روز نوبت انداختن صرع نیز قوی فرمایند و بانی حبس یا بر جگر تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد علاج این نوع همانست و که از آنچه در نوع صرع دماغی بلغمی در قول آن مسدود شد جراحی گوید که اگر ماده بلغمی باشد پیش از روز نوبت انداختن صرع نیز قوی فرمایند و بانی حبس یا بر جگر تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد

علاج صرع شرکی مرقی و غیره

در مرقی و طرائی همی تدبیرش بحسب سبب است تقویت آن عضو همانست که در اینجولای مرقی امراض طرائی و اعتدال است مذکور است اینها در بخار آسمیه بنویسند و بخال کنند و در تقویت دماغ و کرده که کشنده و در بخار است تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد علاج این نوع همانست و که از آنچه در نوع صرع دماغی بلغمی در قول آن مسدود شد جراحی گوید که اگر ماده بلغمی باشد پیش از روز نوبت انداختن صرع نیز قوی فرمایند و بانی حبس یا بر جگر تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد

علاج صرع اطرائی و لسمی

در اطرائی و لسمی تدبیرش بحسب سبب است تقویت آن عضو همانست که در اینجولای مرقی امراض طرائی و اعتدال است مذکور است اینها در بخار آسمیه بنویسند و بخال کنند و در تقویت دماغ و کرده که کشنده و در بخار است تقویه بدن و دماغی مسدود شد و اگر بلغمی باشد پیش از تقویت و در حالت صرع قوی گنجانند و بسبب بلغم و حبس یا بر تقویه نمایند و بعد از آن صفیه صرع دماغی بلغمی که مذکور شد بخال آن زد و اگر ماده سوداوی یا صفراوی باشد بر جگر تقویه بدن و صرع دماغی سوداوی و صفراوی گذشت بعمل آن زد و هرگاه در بین صرع هیچ علاج سود ندهد و یقین کرد که صرع و مواد از صرع و در وقت صرع غیر از این نیست و بر وقت مذکور دماغ و دهن و قبول طبری هر چه در نوع صرع اطرائی در قول آن خواهد آمد

و تسخیر عضو و تفریح و غیره مذکور شد بعمل آید و نوشیدن در دو دم ناسه درم روغن بیدارنجیر مرکب با اول الاصول طلای او بر سر و عضو علیل برایش خنجر این از مجربات حکیم عابد
 سرپندی است و چون فقیه نیز در صرع شرکی معمول است و ضما و نفسیا و مشغال چندید سترشته مشغال فریون یک مشغال سوم هشت مشغال زیت بقدر کفایت مثل سرکه
 بر عضو یک ماده صرع از آن صرع و میکند و در صرع دماغی بر سر و کند الطلوع آن عضو با کتکت سوده و در صرع دماغی ضما و دیش بر سر نافع است و در صرع السعی هر چه در باب
 تدبیر صرع خواهد آمد استعمال نمایند و بادایان و درم گلکند ده درم جو شانه صاف نموده تریاق اربعه یک مشغال در آن حل کرده دادن نیز سودمند است غذا نخورد
 بشیر و سرفر قلم دهنه احوال حکما شیخ از جالینوس نقل کرده در صرع که سبب ارتفاع بخار از پای باشد چون قبل از نوبت سابق را بر باط قوی بر بندد صرع را منقطع
 یا خفیف گرداند و بعضی بر نرسنگشت و بعضی بر انگشت دیگر که از آن بخار بر خیزد دماغی نهند و رائل میشود و اینها و مینویسند صرع که از تصعد بخار بار و اعضا صرع
 بالای آن عضو هنگام نوبت بر بندد و استفرغ خلطی که در عضو باشد باید کرد یا با استفرغات معروفة اگر قوت استفرغات السعی آن پیدا یا بتفریح و تسبیل زرد آب
 در وقت سکون باد و یکه فرستد و سیلان یخ نماید و با حراق ماده بشل طلای تا نفسیا یا فریون غیر آن گاهی در آن نوبت بدرجه استعمال زرد آب و کیک و سرکه و کین باز
 و ملا در و غیره رسد و اگر احتیاج بشیر و سرفر قلم دهنه است و شرط از نرسنگشتی گوید که اگر سبب صعود بخار از بعضی اطراف باشد باید که وقت نوبت قبل از ظهور آن فوق آن موضع
 بر باط حکم بر بندد تا آنکه نوبت منقضی گردد و بعد از آن موضع بخور و خلط فریون غسل بلاد طلای نایت و بگبار تا آید و با مجامع مص کنند و زمانی دراز
 مندر شدن نهند و گاهی بسرکه کین و شیر از نرسنگشت و از آن الفار را غی و بطریق طلا میکنند و سوس میزدند که اگر در وقت این مرض بار ارتفاع بخار بار دایس
 از بعضی اعضا السعی سر باشد باید که صاحب وقت احساس ارتفاع بخار از آن عضو را بدستور یکدند و شود بر بندد و باد و یکه قوت مثل شیطیح و عاقر قرحا و فریون زرد آب
 ضما و کند بعد از آنکه تنقیه بدن بجهت تحقیق و غیره منقبی بدن از بلغم سودا کرده باشند و این حب همین عمل نماید بگیرند و بر بندد یک درم غار یقون چهار دانگ
 بسفناج فقیون هر دو حدیث مشغال صبر نیم درم خرق سیاه دو دانگ شحم خنظل و دانگ پمده را با یک سوده آب و پنجوبه سرشته حب سارند و خشک کرده از دو درم
 و نیم تا سه درم بخورند و این حب تنقیه بدن از بلغم کند و درم حب النیل ابرج فقیه را و حدیک درم شحم خنظل نیم درم نمک نفطی و دانگ با یک سائیده آب
 جها سازند شربت و نیم درم آب بگرم و تا سته درم بحسب احتمال علیل طبری گوید که درین نوع صرع گاهی بخار بار و خلط از قدیم و ساقین و گاهی از غیر ساقین
 دفع میشود و گاهی از هیچ بدن وجود میکند چون خرفسا و عظیم کرد و در علاجش این است که ابتدا به ستن ساقین از بالای موضع تضاع خط کنند بعد از آن موضع که
 بسته اند شرط شد و بر آن مجامع نهند و از اول ایام حدوده صرع آن موضع را بسته دارند بعد از آن این بطریق نوشتنند بلبل سیاه کالی هر واحد یا نزه درم بیدانه
 شیر آله هر واحد سته درم سنا اسطوخودوس قشور یونج شیش غافله هر واحد چهار درم فسنجین و می فقیون بصره بسته لیر سا هر یک هفت درم تربد کوفته و بکوفته و بکوفته
 کما دیوس هر واحد سته درم روئد کوفته و درم جدم و درم مویر منقی سبت درم بدستور بطریق بنزد و صرد درم یا بقدر قوت مریض از آن کوفته نیم درم غار یقون
 و دو شلت درم ابرج فقیه را و یک دانگ خرق سیاه کوفته بنیسه و غسل سرشته در آن مالیده بگرم بنوشند و چون همه بیاشامند و بر منیر نام کنند و اغذیه روید ترک نمایند
 بزاج نظر کنند اگر متغیر نشود و درم بخور و بطوس یا ابرج اگر کاغانیس هر کدام از اینها که خواهند در هر سه روز و درم کنند بعد اگر قوت او تحمل استفرغ
 زیاده تر از این باشد فصد هر دو صافن نمایند و خون افر بگرد و در علاج این نوع مقتضای کف زرد که علاج صرع دماغی و معدی علاج این نوع نیز هست
 و علاج مخصوص این نوع بستن ساقین و شرط او و وضع مجامع است و بعضی احتیاط گویند که ساقین بکافند و از التهام منع کنند تا آنکه از آن زرد آب بسیار
 جاری شود و اخلاط نازل گردد و از این موضع سائل شود و بداند که فائده شکافتن نزد کسی که فائده اخلاط و جیب بدن است همین طریق است معصیه گوید که اگر
 سبب فاعل صرع ارتفاع ریح زدی از بعضی اعضا باشد بسیار است بخونی کنند که از آن بخار السعی فوق مرتفع میشود و غسل بلاد و زیت بر آن عضو طلا کنند
 تا قرحه گردد و بر آن شرط نهند و خور و نهند و تنقیه بدن بملطیف اخلاط کنند و اصلاح سوء مزاج بجمیع ملطف اخلاط مثل تریاق و مشرود و بطوس نمایند و بتقلیل
 غذا امر کنند جبر جانی و ایلاقی مینویسند که اگر سبب صرع بخاری باشد که از عضوی بعید تر چون انگشت پای و دست مانند آن بر آید پیش از وقت نوبت
 بر تر از آن موضع بصباه سخت بندد و چون وقت نوبت بگذرد پای یا دست که بخار از آن میخیزد را نوبت گرم نهند پس عصا به بخشایش آن موضع را

بیاورد و شست با نمک و قدیر نشین کردن آن موضع سازند و محجم نهاده بکنند و مدتی حراست را تازه دارند تا اخلاط بسیار از آن بیایند و ملامتی که در قول عینیت گذشت بر آن موضع نهاده بر بندند و این دوازده و ترش کن در این کتب و کتب دیگر در این باب در بیشتر مذهب و بر بندند

صرع اطفال

صرع که بگویند کان افتد اکثر آنرا ام صبیان در سرج الصبیان گویند و بعضی ام صبیان را مخصوص داشته اند بصری که با تپا محرق باشد و بعضی دیگر اکثر آنرا ام صبیان و سوسو و هم وضعه متداول آن غدا می خنط مثل لحم بقیر باشد و گاهی از سقظه و مانند آن افتد و بقول گیلانی صبیان اصغر بیشتر بسبب طوبات ایشان افتد اگر چه نیز باشد و حرارت این طوبات موجب لغت تولد ریح از آن میگردد و اعصاب ایشان نرم قابل نفوذ آن ریح میگردد فلذا اکثر حدوث صرع با ایشان از ریح بود و هر گاه طوبات ایشان لم نیست صرع صبیان سهل البرست و صاحب کمال گوید که اکثر این مرض صبیان صفرا را عارض میشود بدو سبب یکی طوبت مزاج او و غده ایشان با طبع و رداست تدبیر پس اگر این سبب مزاج طبیعی باشد در اول تولد حادث شود و اگر سبب تدبیر باشد حدوث این بود و صبیان از این جهت که با غنی نما اکثر این مرض صحت یابند و از آن خلط صند و متولد صاع گوید که صرع عارض صبیان گاه صفراوی و گاهی بلغمی و این اکثر در و جهال اطباء این کلام که بعضی صرع صفراوی ام صبیان سگویند غرور بوده یقین میکنند که صبیان اصغر عارض نمیشود مگر صفراوی فقط و ایشان اکثر احتمال مبر دات هلاک می نمایند پس بقول صاحب خیر و طبیب باید که گمان این امر نکنند که هر صرع که صبیان را عارض شود آن ام الصبیان یعنی صرع صفراوی باشد بلکه درین اعما و بر علامت نماید و ایضا بعضی گمان کرده اند که ریح الصبیان اطفال عارض نمیشود مگر از ماده بلغم و از این نیز گویند و مگر بسبب آن بدون ملاحظه اسباب علامت است تشخیص می پردازند و اکثر جفا خطا واقع میشود پس اولی آنست که اول ملاحظه اسباب علامت ماده حار و بار و نمایند بعد از آن بحالجه آن پردازند و تحقیق نر و تحقیق آنست که صرع و ام الصبیان هر دو مترا و اند و این مرض ام الصبیان از آن گویند که صبیان بیشتر عارض میشود بسبب طوبت ناغهای ایشان بسبب ضعف اعضاء و شرب تناول غذای ایشان تغییر می شود و بعضی گفته اند که اکثر متولد در پی و پی واقع شود ام الصبیان است الاربع الصبیان آن افزع الشیطان ام شیا طین نیز ناسند و بعضی گفته اند که این مرضی است شبیه بصرع نجر و افعی اکثر این مرض اطفال از حدین لا و است تا به لکی نهایت تا به پنج سالگی عارض میگردد و بعد از آن بندرت از آن می گوید که سبب این مرض نزدیکی اطباء بطر طوبت مزاج و بعضی ضعف حرارت است و گاهی بعد از حادثه حادثه بفرغند یا نفس طفل بود بواسطه نماختن رخ حادثه از آن بشیر و سبب آن نیز غیایا اثر جرب است و شیخ میفرماید که صبیان اصغر بیشتر بسبب طوبات ایشان هم میرسد و گاه در اول تولد و گاهی بی وقت تر عارض می شود پس اگر در تپا ایشان اصابت نمایند زائل شود و الا باقی ماند و باید در اول این مرض از ایشان قبل نبات همی جدا کنند و بعد تر صبیان از صرع کسی است که در ناحیه سر و قروح و او را م عارض شود و منخرن سائل باشد چه باغ را طوبتی و حاصل خلقه است حق و آنست که پاک کرده شود و پس گاهی در رحم پاک کرده و گاهی بعد ولادت تقویه باید با موره نکره پس اگر پاک نشود از صرع سنگاری نباشد و اکثر صرع که صبیان ابرهم سد علاجش خفیف و دو بعد بلوغ زائل شود اگر سوسو تدبیر و نر علاج اعانت او کنند و بعضی متاخرین مینویسند که سبب آن اکثر ریح غلیظ است که در سر ایشان اجتماع یابد و قهقرا است و اگر و اند بجهت که در زای آن از هم جدا گردد که چون انگشت بر آن موضع گذارند محسوس گردد و نیز اکثر سبب آن بخارات و فضول شیر متعذر بر بطول ایشانست که صعدو باغ نمایند و چون دات دارند حادثه این علتی نمایند پس اگر دات آن کمتر بود و بتدبیر لافقه و صفرا یا بند و الا هلاک گردد علامت نوع قلیل الدات قابل العلاج او است که نوبتهای آن بر روی آن مخصوص که هر وقت از دفعه دیگر در تپا و ضعف تر آید علامت نوع و مساک ماده آن بسیار روی و تملی در جمیع بطون باغ باشد آنست که زود زود آید و هر وقت از دفعه دیگر زود تر و قوی تر آید و بقدر گفته که عروق صبیان تنگ است و در خون ایشان حرارت کم پس گاهی صرع اجا و خون ایشان بکیند و هلاک می سازد با جگر که با این مرض واقع میشود طفل بیوشن میگردد و دست پای می پیچد و کف بدن می آرد علاج در وقت حدوث این حالت دست پای کودک را بگیرند و کف دست پای بخیار می کشند بماند و نگذارند که خطر آب کنند و باز در زمانه حکم بندند و چند بید تر یا سداب یا سبب یا مزخوش بپویند و جهت از آنکه تشنج روغن گل یا نسکد آب بیکرم آینه ببردن بماند و بعد ملاحظه نمایند اگر خطا غالب اگر آثار غلبه صفرا از حرارت نفس بدن نفس تشنجی خشکی لب تشدید محرق ظاهر باشد حجامت ساقها با شرب نمایند و تسکین طبیعت باستعمال مغز فلووس و ترنجبین شیر خشک استال آن از اجزای سهل صفرا مثل گل نقشه و خطمی و خبازی و شاه تره و تخم کاسنی و کل سرخ و غایب غلب

در تپا می

وسای کلی بملک و شیافات لینیه همیشه کنند و ترنجبین و شربت لیمو و بلوط کاه و زبان و اصل السوسن این نوع از مجربات صاحب شمار الاسقام است و شیر زنان بر سر و شیدن و شستن بدان آورده بر تارک سر نهادن در بینی چکانیدن در جا نگاه سرداشتن نافع بود و از استعمال سخفات که اسبورات مفرط احتراز نمایند باقی تا اسیر سر و مریض را از شره و اضطراب و غیره هر چه در علاج امراض داغی حار و صفراوی و صدمه صفراوی و صرع صفراوی گذشت باید کرد و اوویه که با خاصیت در انواع این مرض سود دارد بمال آن در موضع راغذای خفیف دهند و اشیا ی بار و طب استعمال کنند تا شیر او بار گردد و اگر آثار کثرت بطوبت و بلغم ظاهر بود و تشنگی نباشد و این نوع اکثر افتد بعد از پنج مسهل بلغم کمر تنقیه کنند لیکن اوویه قوی مثل غالیقون تریدند و عود و صلیب و عاقر قرقص چایو است بچ که اصل السوسن هر دو صلیب و سرخ منقرضوس گاهند هر یک که باشد در عرق کاه و زبان یا بادیان جوش داده نوشانیدن نیز بطفل شیر خواره مفید است و دیگر بطلوبات مسهل مثل گل سرخ و سیاه و شانه و کاه و زبان و عود و صلیب باور بخوبی و پنج کاسنی و سوز منقحی و وسای کلی از هر یک بقدر مناسب جوشانیده منقرضوس ترنجبین شیر خشک بقدر حاجت مالیده صاف نموده روغن بادام قدری بر آن چکانید و یک گرم بخوراند و اگر سر نه باشد اصل السوسن غنابستان مفید است و اگر عمل بدیر نماید شانه استعمال کنند یکی از شیافات مناسبه و بعضی با و خال حب السلاطین قدری در بلوط و عاقر قرقص و شیر و حب السلاطین محلول در شیر و صمغ و عصاره ریزه و نیکو تر است نیز نافع است و زرد و زلف استعمال چنین اشیا ی حاده در اطفال مناسب نیست اگر ضرورت قوی افتد بطفل توانا و در حالت کثرت غلبه برودت جائز بود و اوویه مسخته مثل چند بیدستر و عود و صلیب مشک اندک و شیر و صمغ حل کرده بخوراند و بر شقیقه و ناخنها و کف دست و پای و سر او بمالند و این حب بعلیه بلغم محلول است که چند بیدستر بر سر بر آید گرفته در آب بادیان مثل خشخاش حب بسته از یک حب باشد و شیر و صمغ حل کرده بدهند و اگر عود و صلیب مشک خالص عوض کند و صمغ فلفل کنند و در غلبه برودت قدری عود و جوز و افرا بید و در عرق دانه چینی حب بقدر توانا زرد و زلف بود و یا عود و صلیب یک باشد و در شش سرخ چند بیدستر سرخ نیسون پنج سرخ و دانه بیل چهار سرخ صبر سقوی یک سرخ لسان البصاف سرخ فادر و هر جوانی چهار سرخ و یا بدل آن زهر مره و یا مشک خالص و سرخ گرفته برابر وانه نوک حب اخته یکی صمغ و یک شام و شیر و دانه سالیه دهند و عرق صمغ مرکب نیز مفید است و جد و از نیم دانگ بشیر و اوویه و چند نوبت بخورانیدن بغایت مجرب است و در تواتر نوبت صرع یا امتداد نوبت آن دست یا بستن و محام بر آن نهادن و خوردن سالیه بر کف پای مالیدن نیز مفید بود و همچنین بالیدن چند بیدستر اندرون گوش و سوراخ بینی و گاه است پانی دادن پنبه و یا پنبه گوش از نیم دانگ تا یک دانگ آب حل کرده فائده تمام دارد و اگر عود و صمغ و دانه نیمه تریا جرب این است که دانه مرجان یا شش سرخ سیان و او بر پیشانی داغ نموند خصوص بنگاه نوبت که از سوزش آن فی الفور فاقه رو مسید و او را بخورانی کنند و بعضی با شک گو سفند هم داغ میکنند و قبض بلعین رواندازند و یک گرم شربت خان صاحب علاج طفلی که عرش قریب است روز بود و در شبانه روز او را چند مرتبه صرع عارض میشود بدین طریق فرمودند که بعد تعلیق بزود عود و صلیب بر سیان بکوبد و گلوی او منفضات دادند و بعد تنقیه بمسملات مع اعتدال بحال مرضه مکرر نمودند بعد از آن حب محلولی که مذکور شد دادند پس باغ از مرجان سیان هر دو بر نمودند بعد داغ با مسملات دادند و حب مذکور استعمال فرمودند و در میان هر سه دانه چند منفض سیان را تا آنکه صحت یافت بود صرع عود

اگر اوویه مفروده و مرکب که نافع این مرض است

اگر فادر و جوانی در شیر یا داغ سالیه قدری قلیل از آن بدهند با خاصیت در انواع این مرض سود دارد و تعلیق درخت سداب مجرب است که اگر نخورد و نیمه و همچنین تعلیق عود و صلیب سنگ بر جد و زرد و بلوط و بلینوس با شیشا و سرلین فاخته و بلوط از سی ساق حجر الماس و فادر و صمغ و بلینوس مع شعرا و چوب راک هر واحد در گلوی طفل مزیل صرع است و گویند که تعلیق بلادر یا انیاب ثعلب یا دندان گرگ یا لب بالای کوروش یا فوه بر صرع مصرع نیز نافع و شربت شقایق که از گل لاله است مثقال جوشانیده صاف نموده با حب بل مثقال تنقیه بلغم آورده باشند بطفل شفقان و باده شفقان این نوع صرع اطفال است و که از چند عود و نخود بجا آمد معصفر بسته در کلاه طفل آویختن و گاه دادن یک قیر عود و صلیب بعرق بادیان بوده کمال مفید و خوشتر است و نهادن کدر سداب شربت زیر و ساد بطفل مفید و چند پستر مشک خون خرگوش خشک کرده و میانی صلیب است و بایان فادر و صمغ استعمال کنند و گاه از جیل در بانی بقدر سرخ و آب سالیه داده باشند و یا برگ زقوم نصف عدد در طول بلوط چرخ گرم کرده و اکسیر فشرده و نفیل با فلفل گرد و یا دافلفل در آن سالیه بنوشانند و یا گرمی که در چوب

[illegible]

اگر با وجود آثار غایب بجز هر چه رسکوت مخرجی یا تیرگی محسوس شود فصد سر و یا صافین بر همه تالیفات مقدم دارند و اجماع است مع الشطرط یا بی شطرط بقا نمایند و این را بهر
که ممکن باشد بکشایند و بهر مخرج بعد از آن که بماند یا نه تیرگی را بچوب کرده و در ایاب و ارجح فیکر اگر کاروده حلقی انداخته حرکت نمهند تا آن آید و یا ثابت نمکندش جو شلایند
شده اند تا گنجینه در گورینند و بهر مخرج در گنجینه که قی آورده اند فاکه تمام دارد و اگر دندان بر هم کشیدند که زیر دندان نهند لجه و شمر و دیوان تریاق فاروق نیم دم بیا
از لجه یا سنجو یا بار اسل یا بونج نیسون و یا چینی و یا فلینج یا دیان فاکه غشلی حل کرده در حلق چکانند چند مرتبه و اگر حاضر نباشد مصلی نیسون نذیره سیاه و یا زنده
صاف نموده فاکه غشلی در حلق کرده و بیگم بر بند ریاع و صلیب غرق کیو ره یا گلاب سوده در حلق ریزند و یا سداب چند بر سر و صلیب سلطون خود کس نشه بخیه یا عرق
جالیوس عرق بادرنجوبه حل کرده در حلق اندازند و یا دوار اسلک حار در عرق بادرنجوبه و عرق گاو زبان حل کرده در حلق چکانند و یک شقال حلیت یا راسل
چکانند یا خمر فید و بهر و ساق و باز و بعضا با حکم بنند و کف پای سخت بالند و بگویند که در جمیع انواع سکنه نافست و حقنه خاکه در آن فکوریونی قیق و تخم
دفرقون اشال آن باشد و شیاف اصل آن در کاندش فریون چند بر سر فلفل یا شکم غالیه سداب بویانند یا بار و چند بر سر یا سداب سوده بخرقه آلوده
نزد مینی او دارند و فلفل سیاه و سفید در حرق سیاه برابر سوده بکرات و مراتب سوط کنند ابوش آید و یا کاندش و شونیز و فلفل و چند بر سر و خرقن و شکم غالی را یک
و بهرینی نند و یا سداب عرض شونیز و خرقن و شکم اصل کنند و یا تخم فلفل قش را بکار نوازند که فلفل سیاه سلطون خود کس کوفته بخیه بدینند تا عطسه آید و دیگر سوطا شونیز یک یا
و ضادات و فلولات مملای بر می چنین داس بکار بر بند شکا آب سداب بر سر بخوش تنها یا سر کرب بنی چکانند و اگر نذیره کلنگ یا دیگر طهر و از نذیره یا صفت یا با فانه و بکندش

نمید و اگر کسی ممکن باشد با دخال بر بر روغن سوسن یا زیت چرب کرد و لبل از بند و خصوصاً چون در زمیعه او متلاطم شود و تخته بران تقدیم نماید از قی نفخ شدید
 یابد و در قی فائده دیگر است که تنوع و تکلف قی مزاج سر صاحب سکنجبین بار و با طب گرم کند و تسهیل مزاج ایشان بخیزی که مخرج او باشد باید کرد که از ان
 نفست یابند و گاهی مبادرت بدشمن کرد و به درون که در صرع مذکور شده میشود تا دندان او با یکدیگر فاسد نشوند و چون از آن قی کنند باید که روغن برین
 منطبق آب سداب بر روز و دو روز بهار الاصول بخوشانند و به تدریج افزایند تا آنکه هر روز پنج درم از ان نوشیده شود و اگر ممکن بود بعد تنقیه است در
 بند از تریاق و شراب و دیوس و از شلیشیا و انقرو یا دوجینیا و مانند آن و جو کفند و از مفردات جذبیده شرفال بار السهل و کچین عمل یا سکنجبین
 بقدر باطل بر بند و غرض آب بار السهل ساد و یا با فایده به سبب حاجت نوشانند و چون نفست یابند غرغره و معطر بکار برند و محام و شربط یا انیسون شربط
 حسب ماده بر قهقهه زنده و در گواره بخشایند و بعد سه هفته بهام برند و آن روز روغنهای گرم ببالند و از غرغره نافع براسه ایشان بقدر تنقیه کلی
 بلنج حاشا و پودینه و زوفا و مانند آنست و در سکه غلط و بسمل و اینها آب چقدر که در ان عاقر قرحا و مخرج و حاشا و سماق چشانند و باشند و قوی تر ازین
 آنست که گبر نه فضل و از فضل و زنجبیل و مویز و پوره ازنی و گل سرخ و سماق و کوفته بمینج سرشته از ان شیافات سازند بعد بطریق مضوع و غرغره
 و بلنج زوفا باشد بلکه احتمال نمایند در سبب نیست چون بهین طریق بعمل آرند فضل و از فضل و پودینه و از مضوعات پودینه و مویز و فضل
 و مزج خوشن زول است مفرد و مرکب و بران مثل گل سرخ و سماق آنچنین اگر نیست و دوح از انشای نافع درین باب است و تاثیر او قویست و مالش بر دندانها
 جاریه قوی روح که در اعصاب است و برای جوب اعصاب و کلل فضل که در ان سختی نباشد مثل روغن سوسن بر آ ایشان نافع و بعد از ان روغن مزج خوشن و روغن پودینه
 و نسبت در روغن از روغن و صواب بر سر و درین عاقل و با مر اسن اجابت و خصوصاً که روغنهای مذکوره از روفا و صغر و پودینه و حاشا و مانند آن قوت خند
 کرده باشند و تنقیه به سبب سکنجبین لطیف تر از تنقیه صابان صریح است و صواب تر آنست که در روز و بران تنها اتقمار نمایند و ان بهنجیز شک ایشان انیکست
 و شربط بر طعام ضرر ترین اشیا برای ایشان است و چون اراده افکاش قوت کنند اگر قبل غذا بر ریاضت خفیفه اقدام نمایند و اعضا می مشغله را حرکت دهند
 بآن نیست و بعد تناول غذا بصرعت خواب نکلند بلکه از نزل غذا و نهضام آن صبر کنند و انیابیداری بسیار شاید که آن مانع را مانده میکند و از انذیه بخور
 غیره ضمه مثل سیب سبز آن معقم غذا را و قوی جورا بعد از نیت برای ایشان نیک دانسته اند و مویز و بادام و انجیر از فلهای نافع براسه ایشان است
 و شربط کو ایشان را موافق نیست بهر آنکه در ان فضولست و کشته نیز برای آنکه آن سیریل الفند و بدایع و قلب اوست بکامو افق ترین شربط برای ایشان متوسط
 میان هر دو است و چون سکوت را تپ آید و رام او توقف کنند تا آنکه کشاید که گاهی بحران میباشد و تا صفاد و دو ساعت آنرا بگذرانند و اگر چنین نباشد بلکه
 تپ سبب در رم و غفونت بود آن ملک است و بدانند که در سکنجبین و فایز مجاری تنگ میگردد پس او قی متفرغه است و فاعل آن نمیکند مجوسه گوید
 اگر خیزی از علامات دار بر غلبه خون ظاهر باشد باید که مرغی از انجیری از انذیه و او قی نگذشتن صفاد و دو ساعت بر مرض تحریک نمایند و چون از ان
 تجاوز کند و مرض کلام نکند باید که در کشادون دهن او می نمایند و آب طبوخ زیره و انیسون و بادام که در ان بگفتند باید که صان کرده باشند بکیم
 بخلق چکانند و عضل ساقین باز و محکم به بند و کف پای او ببالند و روغن گل سرخ بر سر نیزند و تنقه حاده مثل این تنقه استعمال نمایند با بون کلیل اما حاشا
 برنجاست شبت جوده خار حشک قنطاریون غلیظ و دقیق هر واحد یکشت عاقر قرحا قنطاریون حریف سفید شحم منطل هر واحد سه درم عطفی سداب شک
 هر واحد چهار درم تخم پید انجیر و تخم کرفس ناخواه هر واحد ده درم همه او پنج رطل آب بخوشانند تا یک رطل بماند پس نیم رطل از ان صاف کرده و جوشیده سکنجبین
 و قصل در قدری آب حل کرده هر واحد نیم درم پوره ازنی یک درم روغن زیتون روغن نار دین یا روغن قسط هر واحد یک اوقیه انیمیه تنقه کنند که نافعست
 پس سوط لقه و فایز بکار برند و اگر حاضر نباشد آب سیر افشوده باندک روغن خیری بگویند و اندک کنش جذبیده ستر و زیتون در بنی و مند و عطسه آورند
 و اندک سکنجبین غصلی آب گرم قدری روغن خیری یا زیتون یا سوسن و آب ترب افشوده و حلق و بلع و غیره چکانند و حلق او بر روغن
 چرب کرده یا با ریخ قنطاریون که در ان قی آید و بعد قی شربط عمل دهند و روز دیگر از قی اندک تریاق از نیم درم تا نیم شقال سبب حاجت یا اندک مضمون بلادر

و آن که مرض است یعنی آتش فاش و تشنج و تشدد و کزاز و لثوه و تشنه و ارتعاش و خدر و هلاک و اسباب این امراض اصناف امراض تشنه یعنی مزاجیه آلیه و تفرق آنها
یست و اورام نیز موجباً امراض عصب میگردد و در افعال طبیعی و حسیه و تحرکه او اذیت ظاهر شود و حرکات غلیظه او پیدا کردن امراض عصب منحل عظیم است
فوق از غیر آن حرکات غلیظه مثل سحیدن بر میاست و بر دوشستن چیزی گر آن و خزان هر چه در آن تمدید قوی یا فشار دگی باشد و در احوال عصاب است که لال از
افعال حس حرکت و از لمس و لرزیدن و صلابت و از شکرکت و مانع و فقرات و از اوجاع متکافه که اوتوار عضلات گاهی تشنج آنها و مواضع عصب میگردد و اکثر علل آن تکیه از
بعضی احوال یا غی یا سبب بیشتر آنها از ضرر افعال از لمس است در گرمی و سردی سختی و نرمی و خشونت و ملاست که در جلد سر یافته شود و از اقسام سرد مزاج که اکثر محدث
امراض عصب میگردد و در دوت و بیوسته ساه و یا ماده بلغمی دومی میباشد پس هنگام تشخیص سبب هر از امراض عصبی در سافج و دای چنان کنند که اگر مرض بتاریخ هند از سرد مزاج
سافج بود و اگر دقت واقع شود دای باشد و سرد مزاج طریقه یا پس چنان نیز نمایند که عضلات و رغن بال اگر سردی و تشنج که در موضع تاریخ افتد بی شک سبب مرض او سردی
یا پس یا اگر غلیظ نباشد غیر سبب گرم نشده باشد الا طریقه فرق و بلغمی دومی از بر دوت و حرارت ملس و گیر علامات مخصوصه هر یک که تشخیص امراض این است که شاید که تشخیص
و تریب امراض آلیه و اورام عصب فصل فایده غیره و سطور گردد و در علاج تفرق اتصال عصب باب جراحات خواهد آمد و در اینجا علاج تمام سرد مزاج تعلیم آید اکنون باید که در
امراض عصب بحال ادویه قویست مغرغه خواهد بود و ابتدا تجمل کنند بلکه در آخر بعد چهارم یا هفتم روز و اگر مرض قوی باشد بعد چاره روز یکبار برده و طریقه عصا است
ست و اما در علاج مزاج عصب باید که قوی تر باشد تبعیت دایان باعث الطبوله نفوذ آنها و عصب و تنفیذ آنها بتفصیل تمام سیال نماید و در علاج اکثر امراض عصب
تشنه غلیظه و بلغمی و دای باشد و بعد از عصبی که محرک عضلات بود و اگر آنکه این امراض در سر باشند که در بیشتر قصص است که خصوصاً مقدم او کنند و جراحات
مفرط و غایب است و آب سرد و برنج و آب بسیار و شراب شیر و تازه و سرکه زارترین شایست با عصا و همچنین کل حاضرات و مبر و قوی فصد شیر مضرت است اما
شراب کنه و آنکه کل امراض عصب انافع گفته اند بحسب تحلیل ماده و تقویت عصب و تسخیم آن موافق ترین آنها براسه امراض عصبی آب باران است

و آن استخوانی و عصب و حرکت هر چه از مصلوحت و مردهات و ضادات و کمادات و نطولات حار که در علاج امراض مانعی بار و منافعی گذشت مجمل آید

وَمِنْهُمْ

سینه از زوال فقر و بسوی داخل بود و نمیدگی پشت یا گردن و فرو رفتن سینه اگر زوال طرفه خارج باشد نیز از نشان زوال فقر است و اگر حرکت انبساط و انقباض عضو بدینواری شود و ضعف و نرم نباشد پیش غلط عصبی غلبه یورست باشد و تقدم اسباب میں بریوست شایه باشد و هرگاه بول بی اراده جاری گردد و نشان سینه را متشابه باشد و اگر برانی اراده بیرون آید علامه است استرخای معای مستقیم بود و باشد که قوت دافعه باطل شود و بول و برار دفع نتواند کرد و با جمله علامت علاج استرخای متشابه و معای مستقیم و استرخای زبان و خجوه و مری و غیره هر یک در مقام خود بازگردد و و اینجا تدبیر مطلق استرخا و فاج مسطور می شود

علاج استرخا و فاج عمومی

تدبیرش بتجویه در علاج امراض عصبی عمومی مذکور شد از ترک آب و غذا در ابتدا و استعمال منضجات و غیره بعمل آرند و ایضا بر استرخای مفلوج اقدام نمایند که بر فتن و مراعات قوت و راحت و اوان بدن در میان است و فراغ اگر در پنج شش ماه اول فاج بر نیاید بر بار الاصول فقط تا یک چله گذرانیده بعد از آن محبوب منقح و مانع میداده باشد و در آخر چون سیر و غیره بخوراند لیکن از تنقیه تا چهل روز فراغت ضرورت چه قول بعضی استانده است که اگر قبل از هضم اعضا بکشاید که شاید و الا باز نکشاید و در مرض خفیف هشت روز مهمل است و از روز چهارم منضج شربت می کنند و تدبیر کلی این منضج کامل است قبل از نفعی کامل اسهال ممنوع و ضررست و روز دوم از مهمل اگر تب نبود باز منضجات مشتمل بر تقویات و مسخات که در شق راست مؤثر بود و مسخات و تقویات قلب که شق چپ معلول بود و پسند اگر مرض قوی باشد تا چهل روز تقویت این اعضا ضرورت و بعد از مهمل تقویت معده و کبد و زرباد و فادانیا و اسطوخودوس سوده ببلبله بری یا قطر شربت معده است چهل روز اول نافع و منقح مخصوص عضو و فاج عمومی است و همچنین منضج با شربت زوفا با الاصول و یا مارالزهر حار یا معتدل بیانشانده و خوراندن ترپان ارجح و ثمانی و جوارش ملا در هر چه موجود باشد و مناسب اند با عرق بادیان و شیرین آن نافع است و در او مست کین م سداب شربا و روغن ارچینی و لوکا مجرب است و همچنین بر تدبیر نراج تربان که بر میسر و یلوس نیم درم و کلک کلنج و داندان بدیند و بر شرب بعد تنقیه معجون فلاسفه و معجون بلادر و اطر فیل که بر معجون ج و مربای آن بخورد و دیگر و دیگر که شرب جوارش شرب علویان و منقح ایشان و خمیر اسطوخودوس و حب غنبر و موسیائی و اذراقی و حب سنج و سیاه و حب سیاه حب پیش و حب سم الفار حب حاجت بعمل آرند و فقرات و اعصاب بر و غنمای گرم محل و مقوی اعصاب چون روغن قسط و غیر آن گاه ساده مالند و گاهی چند بیدستر و عاقر قرحا در آن روغن آمیزند و یا موم و روغن گداخته و قدیری فرقیون آمیزند و بیکم تمهین کنند و یا موسیائی کافی در روغن حمالش نمایند که بعد یافتن فاج از فاج دفع مانگی اعضا میکنند و یا ضماد جوزا و لاش نخچیل زرباد کنند و یا قسط تلخ مرکبی فرقیون سوده و روغن گل منروج نموده بیکم مالند و این مختصر حکیم علویان نیز مجرب است و سواری کشتی و نقل از بلد بار دینگر گرم مفید بود و درین مرض تا اگر سنگ صاوق و تشنگی سخت نشو و غذا و آب نخورد و ترک طعام شرب است و چون قریب بصحت شوند عضو مسترخای را حرکت دهند و غمزشند و بکشند و بخورند و شربت مالند و باید که در فاج بران خارج خون جبارت کنند و الا بتحقیق غلبه خون که بر ابرج رنگ جوان و فصل مزاج و قوت مساعد باشد و درین وقت فصد جائز است اما خون که بر ابرجیا طعام گیرد و گریه بغم غلبه خواهد کرد و در ابتدا هم اکمن در تغذیه غذا تشنه سان بعضی ترکیب معجون فاج منقول از مطلب استانده که اگر ام روز منضج باید که در منضج بغم وزن اسطوخودوس پنج ماشه و انجیر سه عدد کنند و عود صلیب سه ماشه و زربان غلبه شرب سنج که بر یک شش شش عوض سنج کاسنی پنج کفن موی منقح نخل کرده و عرق غلبه شرب نیم آرد و شانه کفند حل کرده بدیند غذا شورایی که بر ترو کجنتک یک قوت و بجای آب عرق کوه و وقت شام ترپان فاروق بقدر یک نخود شربا فاضل شش ماشه شربت لیسانیده بالاش عرق کوه عرق گار زبان نوشانده و یا در مرض خفیف حرف اصل السوسک زبان سنج بادیان سنج کاسنی بادیان اسطوخودوس عرق غلبه شرب دیان جوشانیده با گل کنند برای نفع دهند و بعد نفع ابرای مساله فزاید ایضا برای مرد جوان و فصل صیف که استرخا و فاج در کفین قدم و عسر حرکات باشد منضج از گل ننبشه اصل السوس خطمی خبازی گار زبان سنج بادیان بر یک شش ماشه و عرق غلبه شرب گار زبان بر یک نه توله شب خیسانیده صبح جوشانیده گل کنند الیده داده شود و روز دوم اسطوخودوس بجای گل ننبشه یا عود صلیب و ماشه گل ننبشه چهار ماشه غلبه شرب شش ماشه سوزن منقح نه دانه سنج کبر شش ماشه زوفا شش ماشه بادیان شش ماشه انجیر زرد و هفت عدد تخم قلم یک نیم توله انسانی که یک نیم توله افزوده جوشانیده صاف نموده فاس خیار شرب شش توله گل کنند چهار توله روغن گار شش ماشه داخل کرده مهمل دهند و درین

سوم حبلا یاریج داده روز دوم از سهیل برای نفع داده و تقویت دماغ گل گاوزبان سه شنبه یا دوشنبه چهارشنبه پنج کاسنی شش باشد اسطوخودوس چهارشنبه
 جو شانه کفند حل کرده اول بهلیه مربی خورانیده بنوشانند الاضما و فالح لمبغی که حس و حرکت بد غسل قدری ناقص گردد و در گوش هوای سرد معلوم
 شود و بار غسل از گاوزبان چهار توله و سه انار آب جو شانه کفند غسل پا و انداختن گل گاوزبان گل گاوزبان هر یک پنج ماشه پیاپی و شش
 هفت ماشه نبات یک توله و عرق بادیان پا و انداختن داده بطور قهوه بخوراند و غذا غسل و نان بعد و سه روز که تخفیف شود و قبض باشد کفند و عوض نبات
 کنند باز کوه گل بنفشه گل سرخ هر یک هفت ماشه گاوزبان گل گاوزبان هر یک پنج ماشه عوض کف کس و پنج از خود اسطوخودوس در منبج لمبغی افزوده
 منبج دهند و بعد نفع اسطوخودوس پنج ماشه سنای کی یک توله تریه سفید سه ماشه مغز فلوس هفت توله روغن زرد و پنج ماشه اضافه کرده مسهل دهند و
 بدستور روز دوم تبرید و بعد و مسهل چند روز منبج داده حب ایاچ خورانیده بعد تقویه چون فلا سفید دهند الاضما بصورت مرض تخفیف بعد از
 در منبج لمبغی گاوزبان پنج ماشه عوض اصل السوس و بادیان و انجیر افزوده روز پنجم داده روز ششم هم اجزای مذکوره و سنای کی و مغز فلوس گل کفند روغن بادام
 در منبج اضافه کرده مسهل دهند و بعد تقویه کامل عود غرق عود صلیب مصطک سورنجان هر یک نیم ماشه و کفند آمینحه همراه عرق بادیان بخورانند و
 عود صلیب سورنجان بتدریج اضافه کنند و روغن آب برگ ریحان الش نایند الاضما اگر در فالح از گرمی او و منبج سه سال و سوزش بول و در و کله عارض
 شود و او به شدید الحار از منبج موقوف نموده گل بنفشه گاوزبان تخم خربزه تخم خیارین افزانید و تخم خطمی و عرق کوه عرق گاوزبان غده کنند و عنایت روزین
 و از و یا منبج از خیسانده تخم خیارین گل بنفشه گل گاوزبان هر یک شش ماشه عناب چهار دانه مویر منبغی نه دانه و عرق کوه شش توله عرق گاوزبان پنج
 شربت بزوری معتدل و توله نیکم بدهند و اگر اسهال زیاده بود و شوریای کبوتر خود کالی چهار توله داخل کنند و روز ششم اسطوخودوس گل گاوزبان تخم خطمی پنج
 کاسنی اصل السوس پسیاوشان هر یک شش ماشه بادیان نه ماشه پستان ده دانه سنای کی توله تربت شش ماشه باورنجویه چهار ماشه تخم خربزه نه ماشه
 عود صلیب چهار ماشه عوض تخم خیارین و مویر منبغی و شربت بزوری داخل کرده شب خیسانیده صبح جو شانه کفند مغز فلوس هفت توله تخمین چهار توله کفند توله
 عرق بادیان پنج توله روغن بادام شش شش داخل کرده غار یقون سه ماشه خورده بنوشند و بهر خود آب کبوتر و شام آب دال مویک برنج روز دیگر اصل السوس
 بجای عناب تخم خیارین و توله منبج سابق افزوده و بهر بجای مال اصل عرق بادیان اگر اسهال کم شود روز ششم در آخر شب حبلا یاریج توله روغن بادام
 و دو ماشه تربت کرده همراه عرق بادیان و کوه بخورند و صبح بسنج چهار ماشه مغز قلم شش ماشه تخم کشت چهار ماشه عوض تخم خطمی و پستان و دنا و تربت باورنجویه
 و پسیاوشان و تریه مسهل اضافه کرده بدهند روز دیگر بدستور منبج گل بنفشه گل گاوزبان گل گاوزبان هر یک شش ماشه مویر منبغی نه دانه اصل السوس و تریه
 عود صلیب چهار ماشه تخم خربزه نه ماشه در عرق کوه و ازده توله عرق بادیان نه توله شب تر نموده صبح صاف نموده شربت بزوری داخل کرده و بدهند روز ششم درین
 منبج خطمی شش ماشه عناب چهار دانه پسیاوشان شش ماشه باورنجویه برنج سفید هر یک چهار ماشه پستان یازده دانه عوض عود صلیب اضافه کرده کفند بجای
 شربت بزوری داخل کرده بدهند و چهار روز بهین منبج داده روز شست و چهارم حبلا یاریج بدستور بخورند و پنج گل بنفشه اسطوخودوس اصل السوس باورنجویه یک شش ماشه
 سنای کی توله گاوزبان پوست پنج کاسنی عود صلیب سبز خشکانه هر یک شش ماشه بسنج منبغی چهار ماشه مویر منبغی نه دانه تخم خربزه پسیاوشان هر یک شش
 شب عرق کوه عرق بادیان هر یک و ازده توله تر نموده صبح جوش داده مالیده صاف نموده مغز فلوس تخمین روغن بادام داخل کرده بدهند روز
 دیگر گل بنفشه گل گاوزبان تخم خربزه هر یک شش ماشه مویر منبغی نه دانه اصل السوس چهار ماشه شب و عرق گاوزبان و عرق کوه تر نموده صبح مالیده
 صاف نموده شربت بزوری معتدل از اخته نیکم بنوشند الاضما در فالح رطوبی که مزاج اصلی حار بود بعد از اصل منبج از بادیان پنج بادیان عناب و تخم
 مویر منبغی اسطوخودوس پنج کبر پسیاوشان جو شانه کفند آفتاب مالیده صاف کرده تودوری سفید پاشیده دهند بعد از نفع داده بر مسهل
 پنج کاسنی انجیر زرد و سنای کی افزوده جو شانه کفند صاف نموده مغز فلوس خیار شش توله کفند شربت تربت هر یک چهار توله روغن گاو شش ماشه داخل
 کرده داده شد بعد و مسهل تا دو روز بجهت تقویت دماغ و قلب و جگر صلیب سوده یک ماشه بهلیه مربی یک عدد در شش همراه اسطوخودوس گل گاوزبان

کلی

هر یک چهار ماشه گل بنفشه شش ماشه جو شانه صاف سوده تریخته بزوری دتول حل کرده توری سفید چهار ماشه پاشیده و هند با سوسم بدستور قید بجان پیوسته
افزوده شش حب ایارج و صبح بدرقه و هند بعد سوسم برای نفیج و تقویت اعضای رئیس در پای طایف با دیان چهار ماشه بخ با دیان غلب گل بنفشه هر یک شش ماشه
پرسیاوشان اسطوخودوس گاوزبان هر یک چهار ماشه موزین شسته ده دانه مصطکه سورنجان هر یک سه ماشه جو شانه صاف سوده تریخته بزوری داخل کرده توری
سفید پاشیده و هند اگر قبض باشد روز دوم سبزی شسته گل گندکند و سورنجان مخصوص برای در پاست جهت در ساق و پای که از حرکات ماده بیشتر است اعضا یاریج
در فالج بسیار مفید است چون در پای باقی ماند باز سورنجان سوده همراه لیلیه مرئی مصطکه در سینه سابق و بجای گل بنفشه با دیان چهار ماشه داخل کرده و هند باز
طایف اصل سوسم سه ماشه گاوزبان ابریشم خام تخم کاسنی هر یک چهار ماشه جو شانه صاف سوده نبات یک نیم توله داخل کرده و هند برای ضعف دوار المسک معتدل
بخ ماشه بوق با دیان ده توله و هند و بعد از انقراض مسهلها و تمهید تمام کمال اگر تشنگی زائد بود و دیکه و آب تازه بوقت غذا بدهند و در خلط معده و در ابتدای فالج ده
آب نمیدهند و در صورت تب و حرارت مزاج و باز برای در پا که اندکی باقی ماند سورنجان مصطکه هر یک یک ماشه سوده بگل گندکند توله شسته همراه اسطوخودوس و حل را
سوزین شسته ده دانه جو شانه صاف سوده توله و هند و در موسم ربیع تخم زیتون و سوسم حل کنند و بسفنج قنطاریون هر یک چهار ماشه در منفعی بلغم عوض اصل السوسم بخ کرفس
افزوده بعد نفیج ماده روز سوسم گل نیلوفر چهار ماشه تخم بجن چهار توله روغن بادام شش ماشه بجای غاریتون و روغن بیدارنج و گل گندکند و سوسم بلغم نموده بدهند و
بعد و سوسم بدستور حب ایارج و وقت آخر شب صبح بدرقه و هند بعد همچون به سینه تخم که در آن جوز بو و بنفشه است جهت تقویت اعضای رئیس نزله خورند
الضما و در فالج عضدی که بدت و اسهال رخ می افتد از اصل و عرق گاوزبان ساخته و هند و در چهارم فرغ پیماوشان اصل السوسم گاوزبان غلبه بوق شانه
عرق غلبه عرق گاوزبان شش حب سانه صبح تریخته بنفشه داخل کرده بنوشند غذا شش حب ایارج آب عرق کوه الضما و در فالج مع اللقوه و در باز و بعد سوسم
سورنجان سوده با طریقی خنجر شسته بخورند بالایش گل گندکند و عرق غلبه عرق گاوزبان عرق با دیان المیده بنوشند با طریقی و در چینی گاوزبان انیسون با دیان شانه
با گل گندکند باز سورنجان بوزیدان خود صلیب بگل گندکند شسته بخورند بالایش عرق غلبه عرق با دیان شسته با سوسم و در تخم زیتون پاشیده و هند و الضما و در فالج
مع اللقوه و بعد از این سوسم سوده لیلیه مرئی شسته بخورند بالایش گاوزبان با دیان بوق غلبه عرق با دیان جو شانه صاف سوده نبات داخل کرده بنوشند و روز دوم
بنوشند عرق عرق با دیان که رعایت معده بود و عرق با دیان بجای عرق غلبه عرق با دیان سوسم اصل السوسم تخم خطمی اسطوخودوس
افزاید و عرض نبات گل گندکند و در چهارم مصطکه سوده بلیله مرئی شسته اسطوخودوس گاوزبان جو شانه تریخته بزوری توری سفید و هند و در پنجم اسطوخودوس
عود صلیب و ده با طریقی متعین شسته همراه گاوزبان موزین شسته عرق غلبه عرق گاوزبان جو شانه صاف سوده نبات داخل کرده بنوشند بجای آب عرق غلبه عرق با دیان مرغ
باز جارش و کوکابی با طریقی با دیان خطائی و کاهی بنفشه ماشه بشیره تخم کاسنی شش ماشه گلاب و توله نبات یک توله با شیره با دیان چهار ماشه شیره تخم کاسنی شش ماشه
عرق غلبه عرق با دیان توله گلاب چهار توله گل گندکند و توله توری سفید چهار ماشه با اصل السوسم گاوزبان تخم کاسنی ابریشم خام جو شانه صاف سوده نبات داخل کرده بنوشند و بعد از آن
و هند الضما برای فالج مع اللقوه که در پیرا بر عشته روغن و صفت و استغفار از هر حرکات دشمنی باشد فلا سفنه عرق با دیان صبح و با طریقی کشیزی عرق گاوزبان و وقت شام
و در ترکی عاقر قنطاریون خنجر کوفته بخیل شسته بر زبان المند پس غرغره آب گرم کنند و سوسم در ابتدای فصل الضما و در خلل دماغ مع بواغری
کرده بسیار گرم خلل دماغ افزایش معجون فلا سفنه نبات ماشه همراه طایف خوب چینی سه ماشه و اندک میل دو ماشه نبات یک توله در عرق گاوزبان دوازده توله بخورند
داده بدهند و یا اسطوخودوس شش ماشه رسوت یک ماشه پوست لیلیه زرد پوست لیلیه کالی لیلیه سیاه آله هر یک دو ماشه و اندک مقل از رزق یک ماشه کوفته
بخیه با عرق با دیان و هند الضما و در فالج مع خفقان اسطوخودوس مغز تخم تر بوز پرسیاوشان هر یک چهار ماشه گل گاوزبان سه ماشه جو شانه صاف سوده نبات
بزوری معتدل و توله حل کرده بدهند و باز تر یاق فاروق یا تر یاق اربعه بار اصل بخت شام و برای صبح معجون فلا سفنه شش ماشه با اصل السوسم و در اول
بعد مسهلات بسبب قبض تخم خفقان عارض شود فلا سفنه خورده اسطوخودوس گل نیلوفر صاف سوده نبات داخل کرده بدهند الضما بعد از آن سوسم
آهیل و تقویت درین مرض دوار المسک حاظر و ده بالایش عرق با دیان و گاوزبان شسته اسطوخودوس اصل السوسم و در پنجم سورنجان

[illegible][illegible]

و اچینی سعد کوفی طایفسر ساینه فلفل کل سرخ قاقله هیل قره کاشم کندر صطک بر یک شقال جوز بودا و فلفل فلفل سیاه عود صلیب سنبل الطیب
 عود هندی قرفل هر یک دو شقال زعفران عنبر شنب شکت کی هر یک یک شقال همه دو کوفته بخیته بدارند و غسل معصوم صده شقال را مله نخل
 کرده بتوام از نخل و ویستند شترتی یک شقال تادو درم و گاهی چند سید شتر و در خطای هر یک یک شقال اخل میا از حب یا ریح فیض معمول خود
 و حبیب امراض بلغمی جبت تنفیه و باغ و اعضای ریس از فضول اخلاط بلغمی ایاج فیکر است درم کوفته بخیته بر یک یکد رم حب الفیل غار لقون نیسون هر یک نیم درم
 شخم خطل نکات هندی هر یک یک نیم دانگ همه کوفته بخیته آب یا دیان بپوشند و حب از جمله یک شربت ست طریق استعمال آن در عقده که کتاب مطبوعه
 و در نسخه معمول حکیم دکا الدخان وزن حب انیل یک درم ست و قفل زرق و کثیر هر یک چهار شرخ عوض نیسون مرقوم نوع دیگر از والد حکیم
 علوی خان برای فالج و لقوه و صرح و استرخا و اینو لیا و در معده نافع ست و مخرج اخلاط لاثه و غلیظه از و باغ و معده و مصلح قروح و جرب و سودا و اینو لیا و در
 اقیون پوست بلبله زرد پوست بلبله کابل بلبله سیاه سنکلی عود صلیب نیسون هر یک یک درم نیم خلیل یک درم و دو دانگ لقون فیض بیاچ کل سرخ
 اسطوخودوس هر یک و درم ترب موصوف و نیم درم ایاج فیکر است درم کوفته بخیته برغن با و ام جرب ساخته جها سازند و لورق نقوه چیده و در شقال
 باب گرم وقت شب یک پاس باقی مانده بخورند و و ارامسک حجت فالج و لقوه و صرح و خفقان بار و ضعف و تنق النفس جمیع امراض بارده را
 نافع ست به نسخه معمول حکیم بقا خان مشکط لیس سه شنبه چند سید شتر کیدرم بهمن سنبل الطیب قاقله قرفل سانج هندی هر یک و درم و اینو لیا و در
 کبر لیس از نیم مرقض زرباد هر یک و شقال نبات یا غسل سه چند بستو مرقض تیار ساخته بکار برند و روغن چغندر که سهیل بلغم منقعی اعصاب و طبابت
 و در امراض روداغی و قلع و غیره و شرباط و طلا و ستهل میشود مغز تخم بیدار بخورند بر آورده بریان نمایند و کوفته در آب بپوشانند و کف هم بکیند و در طریقی تمام
 گرفته شود و آب زرد بماند پس از آن که آنها را بپوشانند که تمام و غن صاف بر آید روغن بیدار بخورند هر یک یک کوب و فالج رافع دارد و سده جگر و
 سیر بکشد و قلع را دفع کند ناخواه صحر بودینه کو بی تخم کرفل نیسون صطک اسارون هر یک بست درم پنج کرفس پنج بادیان پنج سولج ساجنی رسن
 خشک هر یک و درم شیل شید مقل هر یک پنج درم کینج باوشیز زرباد و روغن هر یک سدرم نیم خلیل اچینی خیر و اکبا به و در فلفل جوز بودا و اباسا شش و نیز قسطا و دیگر
 چهار درم جلی نیم کوب ساخته در آب بنیسانند و از نرم شود صاف نمایند و صد پنجاه درم روغن بیدار بخورند و بپوشانند تا آب برود و روغن بماند شترتی نیم درم
 تا سه درم با مار الاصول و ماش ازین و غن نیز نمایند و روغن قسطا به نسخه معمول نافع بروت اعصاب و قوی و مفید امراض بلغمی باروداغی قسطا و درم
 ایرسان خلیل اشنه سنبل الطیب سانج هندی قرفل و ج عاقر قرحا هر واحد پنج درم قرفل چهار درم شنب سه رطل آب تر سازند و صبح بپوشانند و چون رطل آب
 صاف نموده با نیم رطل و غن زیت یا روغن کنجد جوش بپزند تا روغن بماند بعد از چند سید شتر فریون جوز بودا و صطک بر واحد یک درم سائیده بخیته
 بکار برند و روغن ساقیل تالیف حکیم علوی خان برای فالج و غیره پیاز غصص چهار اوقیه بکار در چوبی تراشیده و یک ربع غن کنی نیز بکند و مر شود و از
 نالیده صاف نموده عاقر قرحا چند سید شتر خردل قسطا پنج فریون هر یک یک شقال شک نیم شقال سوه خا فیه نموده بکار برند و روغن چغندر از خارج مطبوعه
 چند سید شتر فلفل سفید عاقر قرحا شخم خطل فریون حلیت هر یک نیم درم عود صلیب درم نیم کوفته در یک رطل بغدادی روغن بیدار و غن اب غل کوف
 در شیشه کرده در آفتاب از نیک هفت و هر روز و دو مرتبه بریم نزنند و روز هشتم یا نیند و بنفشه و بازاد و کینه کوره و اخل کرده تا یک هفت و اینو لیا و در
 بدستور دارند و بخیانند و روز هشتم صاف نموده بازاد و کینه کوره سقی نموده و اخل کرده تا ده هفت و در آفتاب از نیک بکار برند و روغن بیدار و غن اب غل کوف

از ترکیب مهر و ح الیه که در فالج و مفصل غیر معمول قرفل عود صلیب سوره بنجان تلخ راسج و بلسان هر یک پنج درم سنبل الطیب پنج شنبک
 پنج سوسن قرقه قسط تلخ هر یک ده درم نیم کوفته در ده رطل آب شیرین یک شبانه روز خیسانیده روغن زیت و در رطل داخل کرده بپوشانند که آشفته
 روغن بماند الیه صاف نموده شمع قافله شانه درم موسیائی چهار درم در آن گذاشته قرفلی درم چند بریزد و درم سوده آمیخته بکار بریزد روغن کلان
 معمول برای فالج و لقوه و غیره امراضی رده قسط چرایه شصت تنگین کندش پنج بادیان شیطاح هر احد سه ماشه عاقر قرقا قلف سنبل الطیب پنج سوسن
 قرقا شنه راسج پنج قرفل صغیر خاوندان کف تخم کرفس انیسون سارون سیکنج جاوشیر زرباد و خجیل در چینی کبابه بسا سه در فالج کندر بر یک
 دو ماشه مغز بادام تلخ شش ماشه شونیز مغز تخم بیدار خجیل بر یک چهار ماشه مضطک و نیم ماشه همه ادویه را نیم کوفته در چهار آنا آب یک شانه روز بکشد
 بعده بپوشاند هرگاه آب سوم حصه بماند صاف نموده روغن گل روغن بابونه روغن سوسن روغن بیدار خجیل بر یک گاه نیم یا و آمیخته بپوشاند که تمام
 جذب شود و روغن بماند پس مشک و ماشه غیر شنبک چهار ماشه جوز بودا و ماشه قرفیون چند بیدار بر یک سه ماشه بسیار باریک سائیده حل نموده
 نگاهداند روغن محرم محرم برای فالج و خدر و در اعصاب تحلیل مواد و هر قسم با دهم کاتارنگ شوره آنا برده را در یک اندازند و بطریق کلا
 بکشند مثل عرق برمی آید آن را نگاهداند و بریدن عریان شده بماند و می باید که بعد از آن لیدن دو گهری یا بریدن نندازند تا باد بریدن رسد بعد و در
 پارچه پودر شمع فوج دیگر قوی تر از اول موم سفید نیم آنا رنگ سانسیرا و آنا نو شاد و شوره قلمی بر یک یک چشما کات شگرف کاتی (قرفل جوز بودا گل کات)
 و فیون هر یک ماشه با هم کوفته بموم و نمک مخلوط کرده در ظرف انداخته نیم و فصل کرده بطریق کلاب عرق کشند و در شیشه بدارند و قدری گرفته باشند
 و بالا فیه کینه بندند برای امراض باره و ریجی بحرب سست یا در قرقع تنیق کشند و عمل آن در روغن جو اصل معمول جهت فالج و وجع مفصل و وجع
 امراض روده و مایه حواصل یک عدد سنبل الطیب بسا سه سوره بنجان بوزیدان خولجان زرباد جوز بودا و زراوند طویل پنج درم سوسن و در چینی بر یک
 دو ماشه قسط بحر قرفل هر یک سه ماشه زعفران نیم ماشه خفاش نده ده عدد و روغن زیتون رو یک سنی قلعی در کرده کلاب نیم سنی نیم سنی بر سر آن
 ریزد و برشش گذارد که روغن بالا آید بگوید و استعمال نمایند روغن محرب بجهت خدر و عشته فالج و آسرها و مفصل باره و عرق النسا از حکیم میر سلیمان
 قصبه بندیده قسط تلخ هر یک سه مثقال از خسر بنجان کبابه چینی نارون اسارون هر یک و مثقال زرباد و شنبک عاقر قرقا و ماشه بکند و
 بوزیدان هر یک یک مثقال مجموع را نیم کوفته با مسیه یا آب بپوشانند آن مقدار که کبابه یا آب بماند پس خوب بماند صاف نموده روغن گل روغن یان
 در روغن بابونه و روغن شبنم هر یک و مثقال اصل کرده بپوشانند چنانکه آب برود و روغن بماند پس جد و در خطائی چند بیدار شرفیون هر یک مثقال
 جوز بودا و خجیل هر یک و مثقال مثقال زرق یک مثقال کوفته و بجزیه نیمه در پاوشن کین کنند و روغن را اندک اندک بران چکانند و بدسته بماند تمام
 روغن بمان مخلوط اگر دو بعد از آن معیانی قدری در آن حل کنند و در شیشه نگاهداند روغن برای خنک فالج جز آن از حکیم کمال بن سنجانی
 جوز بودا و قسط کالی کنگنی خردل قرفیون هر یک یک تود روغن کنجد شصت توله انجیر اصل خیار بسا بند و بعد از آن در کمال فاخته صلایه نمایند تا و پودر
 اندک اندک روغن فاخته بعد از آن خوب مخلوط نموده در آفتاب یا در جای گرم بنیست اعصاب تا یک پیچ خوب بماند سفوف اترج از اترج
 حکیم علوی خان که خوردن آن بعد از تنقیه یا با رجات برای فالج و کسرت خاوندان پودر زرد و ترنج باد و رجبیه قفاح از خراکه منقعه پوست بلبله کالی
 پنج مثقال سارون پنج سوسن سنفید و چینی سلیب قرومانا هر یک سه مثقال جد و در خطائی مشک ترکی غیر شنبک بیدار بر یک نیم مثقال روغن

کالی

ابریشم خام یا در نجو به بر یک بست مثقال ۱۰ اجنبی قرفل برگ فربخشک یک درم نیمون هفت مثقال غبر اشمشک یک یک درم غفران پنج درم آب مشک
و کلاب کینه بر یک پنج کمار بدستور عرق کشد خوراک از ده تولد با بست پنج تولد عطر س که تنقیه دماغ کند و لقوه و فلاج و صرع را سودمند است گذشت هفت درم
فلفل سفید سیاه چند پسته بر یک درم یک درم سدر خشک دو درم صبر سقوی یک نیم درم خردل دو درم شونیز یک درم کوفته بنجیه اندکی از ان بنجی سدر خورده
مستعمل در فلاج و لقوه و قفل زبان که از رطوبات باشد از بیاض چهل نان خردل زرباد و فلفل زنجبیل شونیز سافج مونیز عود سبک بر یک باشد پنج شکر
عاقور قاصد کل بابونه اسطوخودوس عود صلب و اشتر شمش قرفل ده عدد جو کوبیده چهار پاس خیسای خیده در یک نیم سیرک شانه بگانه نیم سیر
بماند صاف نموده غسل سفید و لوله نوشا و بوره امینی یک نیم درم انجلی کرده غوغه نماید غوغه و دیگر که بخت فلاج و لقوه و سترهای زبان تنقیه سر سب
نوشاد پنج درم فلفل سفید فلفل سیاه یک درم شمش زنجبیل خردل عاقور سونیز بوره امینی بر یک درم چهار درم زوفای خشک هشت درم صغره
پنج سوسن هفت درم شونیز پنج درم زنجوش ده درم فلفل هفت درم سیر کوفته بنجیه دو درم از ان یک درم ایاج فلفل کوبیده و آب گرم بخورد
نماید که عجب اثر است گشتن عسل که در امراض غشی مستعمل شود یک گل سرخ یک آتش شعله ص سدر سرد و راد ظرفی کرده کف مال نماید که خوب میخیزد شود
تاجیل و زرافه کینه از دهن چوبین ست طریق ساختن گشتن شکری لوق نافع فلاج و لقوه و در امراض مایه بار و زنجبیل زرباد فلفل سیاه دار
فولجان و اشمشک قرفل ۱۰ عاقور قاصد بر یک درم و چند اودیر بشند و عمل زندهاء الاصول الزور از فوجات و الی علویان مستعمل بر
انفصاج ماده فلاج و لقوه و استرخای غشی امثال ان تا چهار درم ایرنا فا و انیا بر یک یک مثقال بادیان ۱۰ چون کشت کشت کشت و مانا پوست یک کرب
پنج بادیان پوست یک کرفس پنج اذخر بر یک و مثقال یک نیم طل آب بچوشانند تا نیم طل بماند و غسل صغره یک قیل ساخته نیم سیرک شانه بگانه
درین نسخه بعد کشتن یک هشت کما فی طوس کما ذریوس عا شاشا و اسطوخودوس استقو لوند ریون فطویون قیق بر یک یک مثقال ضافه میکنند و اجوش غسل میکنند
شکری یا عسل تربت اصول یا شربت اسطوخودوس یا چوبین وری حار بچسب جاست کی ازینها بوزن ده درم داخل می نمایند و اگر از استعمال این جزا گرمی
و فراج یا مقدار مده متولد شود و عرض این اجزا اصل السوس پوست پنج کاسنی فستقین می پسیا و شان بر یک و مثقال ضافه کنند و بچسبند و بچسبند
یا سکنجبین وری معتدل یا بار و نماید چون سحر عمل فلفل و فلاج و صرع و عشته گویند که بواسطه هرق و برص را نافع بود و مده را قوت دهنده است
آورد و تخم دفع کند و قوت بدن باه بفراید و رنگانیک و سرخ گرداند و حرارت غریزی را ببرد و زرد و پیران را بعبایت سفید ست سیرک پوست پاک کرده
نیم آرد و یک آتش شکر گاو نیز تا صحر شود و با سه درم عسل و سنی و درم و عن گاو و بصران ریزند و با یک گاو نیز فوج نموده آتش فرو گیرند و این اودیر را کوفته
بنجیه آن لبشند و قرفل بسا سبجوز و فلفل گرد و صطک فاقیه صغره یکبار پوست بلبله کابل اجنبی زنجبیل بر یک ده درم عود خام زعفران یک پنج درم
خوراک هفت باشد تا یک تولد فوج و دیگر تا لیس حکم علوی خان ای فلاج و غیره امراض غشی و سودا و می حمل تریاق سموم است و امت آن زینستاقی اصل
مفید کل کاوزان بادرنجوبه بر یک بست پنج مثقال بسفاج بلبله سیاه پوست بلبله کابل غش الشایب یک از ده مثقال نیم پسته و از ده طل از ان
شکر و صغره چوشانند که لث بماند الیه صاف نموده سیرک پوست پاک کرده یک طل را ن طلوع داخل کرده جوش دهند که خوب مرا شود پس طل شیاره و در ان خسته
بچوشانند که شیر غلیظ گردد و از پار صاف نموده و شکر و یک طل داخل کرده خوب بریان کنند که در غش بگردد و دود لخم کفوی زنده تا سوخته نگردد و پس چند غسل
از زرد بچسب فلفل سیاه و سفید سیاه که با فلفل و قرفل و فولجان و چوبین شقاق کل با بونه و مرزنجوش بر یک پنج مثقال زعفران غبر اشمشک بر یک یک مثقال سودا

[illegible]

مستحقه از حق و مستحقه از حق

مذکورہ بالا ذکر شدہ حفظ حیات اولیٰ از معالجہ علت با این حال

علاج استسقاء و فالج و موتی و رمی غیره

اگر استرخا بسبب آن باشد فصد کنند خون بر دعوات گیرند با ضیاط کامل بعد بقین غلبه دم بانی تدابیر بر چه در علاج امراض عمومی عمومی گشتیست به استیلاج کما بر

[illegible]

علاج

[illegible]

[illegible]

علاج مکرر از این پس

[illegible]

[illegible]

منہجہ انجلیکس

یا کم نمایند بحسب لایزال هر چه در دست است و برین همه یادتی در غذا بخورد آب بلبلنج کبوتریچ و در پوزانده نریت رکابی کنند و اگر خرابی که چیزی از شیرینی بخورد
عسل سفید یا آنچه از آن سازند بپزند و اگر جنس آن وقت شیر شود و مزاج بر حال خود باشد این خوب است و اگر بپزند بکیند زیر کباب زهره کلنگ هر واحد و نیم و انگشت در دست و عسل
یا روغن نارون بکیند و در شیشه کوچک سازد و در آن کرده ششصد و هشتاد و یک قدری شرباب نازخته شیشه را در آن گذارند و زیر آتش روشن
کنند تا آنکه روغن در شیشه بخوبی آید آنرا از آب برزند و بکیند تا بر شود و بعد بمقدار واجب از آن دوسه دفعه معوط کنند و در هر دفعه فاصله یک شبانه روز نمایند
اگر روغن اصل نشود بر برود کافه دفعه فغای او با دمان مجموعه که در شش و غیره مذکور شد خوب است نمایند و اگر بخایند معطل که او عسل و دسته فلفل کنند
و عسله بمقت بل بکیند شش و شونیز و صبر و عفران آرند و اندکی از آن در مخون بدمند و چون عسله بسیار آید در حمام داخل نمایند و بر سر او آب بسیار گرم
ریزند و نقل تدبیر او را کوبد و بلبلنج یا کباب نریت بر آن نمایند و شرباب کینه اندک بنوشانند و صابون بنمزد از شرباب بسیار سرد و از تعرض به آب
بازدیند و بعد از آب شربت عسل ساده و میهند و اگر مزاج احتمال نماید یا سلی و بار دیافصل بر ما بلبلنج بارد باشد شربت عسل با فایه بسیار نازد و بدل
بنیض خندلقون کنند و از اسحاوا و اسخان مزاج او حتی المقدور باز نمایند و ازین مرض نوعی است که عارض بعض بعد تفرق در وقت علت بعد زوال
آن سبلان کند پس باید که هر روز گیس گوش را داغ نمند و گاهی درین معن بر وسط سر داغ میدهند چون متعسر گردد و یاس شود و اراده بدین می نمایند که
جلد منقبض گردد پس عسل مسترخی نشود و قصد داغ مواضع نمایند که در آن جلد مسترخی گردد و دود لحیم نرم شود و داغ و معالج به بنار طریق ارتقاسی جالبیست
بلکه زمت او میکند و طریق او آنست که بیان کردم و این سیاحتیک صاحب لقوه یا باج در استند امراض میگردد و این اندک و نه فایده داشت و بنقض حساب
این علت را اگر صاحب مختلف بود و قافله او اگر مزاجش متغیر گردانی که منقطع میباشد تا چون مزاج او متغیر شود بحسب تغییر آن قافله بود و حقیقه او
ابتدای علت خفیه تر از حقیقه مذکور کنند و آن با بونه و لایزال لملکات چند روحیات و عصبانیتان بار او لطیفه و ابتدای علت و بدوین خطمی قرطم
و نبر کسان برگ شربت و شکله روغن کنجد و بوق بمقدار و با جلد باشد و طبع نمایند بحسب که لازم بود و او را و یکم مضبوط که بدان تفرق نماید عاقر قرواط و سماق و سنبله
نمایند و همه اسوده زبان را از اسفل از فوق بدان مالند و اندکی از آن را در دهان بماند و از آن بکیند که زبان بیرون آرد و چون بکیند بدو تا ممکن بود صبر نمایند
از دهن لعاب بسیار حاصل شود و بعد آب گرم مضبوط کنند و عسله در وقت استمال چند کوبند و از آن آب بخورند از آن بجای آن از فلفل انار و فلفل سیاه و فلفل
تخم کرفس بکیند و بر واحد که در مقل السوس بر واحد دولت درم چند بید تر عاقر قرواطه سیاه و از حد نیم درم مقل و سیکنج را در آب کیند تا شربت بکیند تا بکیند از او و او
مسیحی که از آن بکیند و در شش و کوبک ترا فلفل نیز که از عدس چهار سازند و تفرقی از آن که طبیبانند سرد و نیم است و نیم شربت که نصف او بخایند و غیره آن بلبلنج
نمایند اگر ممکن بود و سیچید گوید که علاج لقوه و تفرق علاج فالج است بسیار است و سبب برین علت واجب نیست که بر تفرق و دو کینه فخره قبل از زود بفرستند
نمایند بلکه واجب است که معاودت طبیعت را از فساد فصول نمایند نوعی که در مرض ادران ایام چنین بخورند و آب نیم گرم بنوشانند یا با جمل بدینند و عسل بخایند
آب من بریزند و جانب سرخی و جگر البهاله الش نمایند و غذا نخورند و از دست بفرستند و بعد از آن بکیند و بعد از آن عاقر قرواطه و سیکنج و عسل نمایند و در کینه
او آب بلبلنج صغیر و سداب برگ نار و با بونه و در بخوش و کلل الملکات و شرباب کیند و انگباب بر بخار و فلفل ازین یا حین یا بر بخار شرباب که در آن سنگ گرم نازخته باشد
باید که در وقت عسله روز و مسکون بخانه تا یک نازد و از ملاقات هوای سرد خذر کنند و بر شمعیدن زنجبوش مداومت نمایند و چون صلاح یابد غذا اخصا و قوت
سازند و از اطعمه بارده منع کنند که با این تدبیر از علت خلاص شوند و اگر لقوه حادث باشد باید که بالش سرد و روغن بنفشه کنند و شیر بر آن و نوشند و بکیند
روغن بنفشه معوط نمایند و غذا اسفید باج سازند و در حمام داخل کنند و شرباب مزاج بنوشانند و از غذا یکبار یا پس از حرکت سخت منع کنند و با بلبلنج و آب
که در جمیع اشیا میخفد خرد نمایند و معالج با دوی و نیمه که در جانی و ایامی مینویسند که اگر با لقوه علامت مقدمه فالج یا مقدمه سکته باشد معاودت با تفرغ
قوی بخورند تا مصلحتی که در وقت اول عسله مقدمه از شکر که در دایره و درین خود آب و روغن بیت و غیره که طوبت را کم کند تحلیل نماید چون عسل را با دست
یک هفته و کم از چهار روز بکیند که تفرغ قوی نشاید که وقتا تفرغ قوی کرده نشود و علایمهای معروضة لقوه مثل غرغره و عطاسات میباشند که در هر یک و دیگر

و مخاطات آن است بحال نماید چندی گوید که بنشیند و خنای ورم در عضل گردن نشود و سبب هم لقوه عارض میگردد و مرض خنای باشد نه لقوه و این باد و تر
مشابه کرده ام در لقوه تا سه چهار روز ترک علاج کنند چنانچه در فالج ترک میکنند بکامیاب بطبوح انیسون یا با جبین در بند و گویند که حق نیست که استعمال
بدرستی کار کنند حتی که با اصل آن تخفیف داده کنند پس نیز وادرا آن تحسیر گردد و بعد بنفهم روز و الا اصول نبوت شد و حقه کین مع او فی حدت بحال نیز
و علاج لقوه نیز این علاج فالج است الا که غرغره و تعلیم استعمال لقوات غامه در لقوه اولی است و فصل و دیار روی لغع درین مرض خنایا بود که آن صاحب
با انیسون است صفت آن صبر صغره است که یک جزو سقونیان ششم خطی یکم جزو کوفته بخیه یا خا صلی یا آب کرفس طبوح بنشیند چهار
سازد شربتی یک شقال خضر بن علی گوید که انچه برای انضاج داده در لقوه تجربه کرده ام نیست که منخل جلور با بنفش پندی بچوشانند و انچه در آن بجا
پوشه حبیب قایم است که مغز بنفش پندی ریح درم در آن صافه کرده باشند و خوردن یک شقال یا ریح کوخا یا شرب قوت خواب و مساوی عدو
کنند از شربت اسطوخودوس منخل جلور که در آنها یا شربت بنفشه یا شربت لیون اندک ترش هنگام کثرت حرارت و در آخر آن تراباق و خوردن این مرکب
در آخر آن عجیب صفت آن از غریبانه اسار و ن خود لیسان و ازین اسطوخودوس منخل الطیب در در قنفل مساوی کوفته بنشیند یک شقال زان
بکف کنند هنگام خواب بخورند و خوردن بنفش پندی تنها وقت خواب مفید است و استاده من استعمال این طبوح هر روز بعد سخت فالج میگردانند
و قهقهه که هم کل بنفشه ازرق درم غلاب پستان در احوال و قهقهه خطی مقشیر درم بوشانند صاف نموده نیمه آن صبح با یک کافیه شکر بنوشند و قبل از
با و بنفشه یک نیم درم بخورند و نصف باقی لشب نجین استعمال نمایند و در هفته اول غذا استعمال در رطوبت بیس مثل نخود
زیت سازند و اشای محلول رطوبت مثل خسل تناول نمایند و چون صلاح یا بد عصاره فندقی که بر کوبیده و در آب جودرند
و از اطمینان برده منکر کنند از طمائی گوید که علامتش بعد یک هفته انچه در سکنه گذشت باید کرد و انچه مختص بلقوه است انیست
که سداب و فبازنی و سبوس گندم و خطمی و بابونه و زعفران سر سببه بنشیند خوب بچوشانند و بخار آن در موضع محفوظ از هوا بگیرند
بعد خشک شدن عرق بروغن مبارک سحر کنند که این عمل لقوه مزین را بعد سه روز زائل کند و بخور خوب طرفاد کل
و شربت آن با نماند صفت نافع لقوه و فالج است و از مجربات خواص نیست که مزوف ناری را به سوط و طرف چوب گز قهقهه که قمر در کبی از بروج حار
باشد نوشته روی بیمار بدارند تا که در آن نگاه کنند صحت یا بد مزوف آتشی انیست از هر طریقی شش و سوزانند حارص الصناعته گوید که
چون مزوفین او را خفه تاریک بنشانند و تاسه و زحیری از ادویه اشربه و خنده نهند و در روز چهارم بار الحسل اندک اندک بدیند و بعد هفت روز از این
تا یک روزان صطیک بوشانند باشند بخورند و سه شربت آن در سه روز متوالی بدیند و غذا بنخود آب که با کوبیده و در روز از آده بنشیند باشند باز این من
زائل شود و اگر قدری از علت باقی ماند چند بدینتر بویانند و از آن بوزن دو جبهه هر روز بخورند و طالی صلاح یا بد من بسیار می از صاحبان لقوات
علاج کردم صحت یافتند کیانی مینویسد که انچه معالج بدان نوع لقوه است خالی میکنند نیست که اولاً لطیف تدبیر و انضاج فضول نمایند با نیکو که قور
بجای درم کلفند با یک درم انیسون نیم درم صطیک و یک نیم دالک خود بخورند و آب نیم کیم یا بار الحسل بوشانند و امر بخانیدن صطیک ریختن آب وین کنند
و غذا بنخود و آبیت یار و خن چیز یا شورای کنبشکاست زنده بعد و چهارم ایا ریح فیکر و حبیب سبیل شبیا بخورند و بعد از هفته حقه حاد و حمل زنده و بعد
چند روز صطیک قایم و بند و اجسته بنفشه غره از خاق و خاق و خاق و خاق با الحسل کنند و در آب طبوح ریاضت را مثل صغره و مانند آن بخورند و در آن کتاب
نمایند و یا بر بخار شرب که در آن سنگ گرم اندازند و بخورند و در آن نمویه سازند و جانب سترخی چه ابغالیه بر وزن سکه که در آن لفضل چند ستر حل کرده باشد
نمایند و امر کنند بخامیدن ج سوط بدان اجسب است لیکن تا حمل و زنگرد و سوط بخیر طری بر نبود و این نافع است هم در و حوض و واحد یک درم و خفران و آب
علاوه نماید و دفع کند و غسل نفع است با یک کالی در روزی از دو کالی ازین علت صحت می یابند بچش سر و غذا و اشباع از شربت آب بنفشه یا شربت با
در بزر غرغره و قور همانست که در قولی بطری گذشت شربت خان مینویسد که غذا و لقا و در ابتدا با الحسل باشند بعد خود با حوال از لحوم کوبیده و پیازی

یعنی لرزیدن عضو این قوت در قوت محرکه است چنانکه خداوند قوت حساسه بود و سبب حرکت این نفس مگر نه است علی الضعف قوت محرکه آن اندر وضع خاص و وصول شئی مفرغ بآل مثل نظر از جای بلند و قرار بر لوار و ملاقات درنده بآل مفرغی غلبت مختصه بر غیر آن چه قوت نفسانی را متعین سازد فارغ و خزن بحالت فرج شد و شوش نظام کات قوت و غصه شت اختلاف و حرکت روح بود و یا از کثرت جماع سبب است که بعد از آنکه در وقت و در وقت است بعد از آنکه قاتل امرض افراط احتفرانات یا از کبر و سپر واقع شود و هم ضعف از حرکت و این است اسباب سرخانی و غیر تمام بود که در فالج سرد چنانچه از سردی و از جبار و عصب شربت یا کثیر

الکربیب وزاج بارد و سافج عصبیت کسین مزاج انچه در علاج امراض عصبی بود گذشت بعمل آید و استعمال مباحین جان و غذا و دویه گرم مثل الاصول و اما جان کسین
برشته اگر قوی خصوص غرق سلا و دیرین و غش کلکای نافع و غسل آب کعبه و آبهای گرم مثل کبریتی و نظرون و زرنخی و قفری و نجشیم مالش شد عین خونیز فیضی لعلی بجای
کثیر و فانه اگر حمام دافناب کم تغذیه خواب مع شربت و زید و فضل و خوردن غسل معصی بفرغ حبس علم و صفر جبهه انوار و غریزه نافع و طوبیت با حاصل سودمند است
و خوردن پنج سیب و ده سته شنبه با حل کینا و مالش و غریز اینی لفع است و شربت اسطوخودوس و جاع اعصاب عشته بارد نافع است و در عشته که از آب در افتد که فی طرون
نزدک مالش و غریز طینر از اسفید بود و آنچه از رسیدن سرگشته بدو دروغهای گرم خونیت که در آن چند بیت و حاق و حاق طوبیت حل کرده باشند و عضو الیدین بهم
دارد و اگر عصبیت بارد و طوبیت درخی یا سفا غلا علیطه بنجی باشد که مجاری متحرکه را میسر و سازد و چه از تقویه تعویذی در علاج امراض عصبیت بنجی که در استعمال نمایند
و سفاغ ماهه به یک کفند شنبه با لفع اوده با الاصول و الاصول و غریز انچه دیگر و دیگر که سله دارد ساخته بدینداده و شنبه با لفع و سفاغ بعد از آن که در حیات

و استوفی و قدری و چون از اند و از باغ خرگوش بمان کرده قناع بسیار می بند و چرخ که لعش الفع می کنند نیست که شربت عسل آب مطبوخ تخم خطره بر گل سونیون نیم و قهوه
بنوشند و همچنین عصاره غافق آب خورد و علاج است و خالصه استعمال نمایند اگر عشته خاص سسید استعمال سطل خود و سلفد یک گرم یا دو در م نه یا با باغ
بر و احد یک سکه بسته با شربت عسل تجربه کرده شده و حق قیاز یک گرم تا یک نیم گرم در سه روز یکبار خوردن نیز بجز است طبری گوید علاج نوع عشته که از فساد
قراج بارید باشد بر سر لیس است و اقتضای هر چه حمل کیسای بر این نیت و منع او از اکثر از آن نوشیدن شراب کهنه بمقدار معتدل خوردن جو طاره مثل حب
شید طبع حب کیننج حب اصغر حقیقون حب فطویا این حب بکیننج صاف و طلیت هر یک درم و شیر یک نیم درم این همه در آب کربن بطبی تر کنند تا بگذرانند
بعده بکیننج کفس انیسون بادیان اشنه و عاقر قرقا بر احد یک گرم صمغ سداب فنیون خنبد بید شری واحد و ولت درم سلیخه از قشور و چوب پاک کرده
خار قیون و ترید بر واحد و درم یک نیم درم مشک لیج درم همه اگر کوفته بجنیه با صمغ منقوعه شسته بهما مثل لفلل سازند و الکشته را وقت بختن صحت غن
لسان چوب کیننج شری از آن سه درم آب بکیننج شربت و درت سی روز ازین حب بخورند بعده باین حقنه حاده حقنه کنند و آن خاک کیننج کمال لملک طم
کوفته بکیننج حله بر یک سداب یک شربت بر احد یک کف نظوریون قیق باقه کیننج حنظل چوب روم نیم گرم جاوشیر کیننج استوفی و قدری و چون بر احد نیم گرم همه
نیز در آن کینه صمغ بگذرانند و بعده بمقدار قوت علیل صاف کرده روغن قسط و روغن زردین بر یکیننج درم روغن بلسان یک گرم بران نخینه در میان چل کنند بعده
بدان حقنه کنند و این باغ ترین حقنه است برای این مرض اعضای ترشسته و پشت و قنار و اثر و غنمای گرم بالند و بهترین آنها روغن مجعونه است که در شربت کد
وران اند که خنبد بید شربت مشک جوش اوده بر اعضا مالند و اگر از آن بوشند و یا بدان حقنه کنند فاع بود و اما استعمال با جارت مثل ابرج جالینوس ابرج اکا غار
و بعضی وقات کنند و بران او امتحان نمایند و بهترین چیزی که در رگهاش حادث از سوزش است استعمال کنند تریاق کبیر است که این در یک و زائر می کنند
در استعمال و شراب بسیار است و آنی است که در کبد طحال معده فساد و سوز و بران را خلط فاسده پاک باشد و فصل معتدل یا قریب معتدل بود و بدترین حالت
استعمال و آنست که آفتاب سرج سید یا سرج باشد و بهترین او آنست که آفتاب حمل میزان بود و در آخر افعول تریاق و برین علت لشی بسیار عجیب اند
و فاضی معروف با الوالباب و فقه تشنج حاض شد و تریاق بقدر معتدل و را خورایند و همان روز صحت یافت سحید گوید که عشته حادث از غلبه سوز
مزاج بار و یا اگر میوس غلیظ صحت بسیار بد باشد و خدر از آن بشود و علامتین بخاری می سخن عصب و حمل فضول مثل حب بنشن کنند و بعده تنقیه اصال مزاج بکافور
عسل و استعمال جوارشات کنند و در ک شک شد و اعضا ترشسته مالش آنها روغن قسط نمایند و در آب کیننج نشاند و از امتلا می معده خدر کنند و غده لطیف
مثل مطبوعات و لحوم صید سازند و فضا بر عصاره خورایند و در استعمال غده سسخته لطف کنند تا رطوبت اصلی فانی نگردد و از جماع کثرت سکرا باز دارند و کثرت
شراب محدث عشته است این الیاس گوید که جلاب گرم از او باین میسون بر یک نیم گرم کنند عسل ده درم نوشات و غذا فزوده شود و بغیر قسط و اندک اجنبی و
زنجبیل و زعفران و فلفل سازند و بعد ظهور لفع در قار و در تنقیه بدن بجای ابرج یا حب صبر کنند و بعد تنقیه و غنما گرم مثل و غن پسته و فنیون و جوز و بید انجیر
کنان نوشات و اصول اعضا بر روغن قسط و زین بمانند و در آفتاب حمام گرم تخم بطلق گرم عرق آورند و لحوم خرد و اسبشان انا فح بود و خوردن
ناجیل لفع برین بکیننج و فخر خرگوش نیز با خاصیه مفید است و صا و عشته را در لک خضا و مالش بر روغن خنبد بید سوز و روغن بالونه و غیره ادرمان جاره محله لفع
و بری ضعیف با ویدم که عشته و را عارض شد پس آب لیمو شیرین و شید اسهال قوی درند و صحت یافت کیلا فی از فضل طباطبائی کرده که اگر عشته دوام
ولا سیماد و حیات باید که تطبیق ن کنند با دمان مرطب هنگام سکون تب نیت کنند یا بر روغن قنار و الحما مالش نمایند و صوف بر روغن آغشته بر اطراف نهند و
مجامع فقره اولی از گردن تا اول فقره پشت گذارند پس اگر مرض مزمن گردد باید که روغن زینب و روغن بنفشه سازند و یا در آب زیت و اگر در انجا بدت باشد شربت
عسل خنبد بید سوز و شات و سکون و در و افصح گرم باشد و بعد از شربت اضم شربت حریر یا غذا سازند و بعد از آن چوب کیننج گوشت او نرم باشد بپزند و چون پخته شود
در حمام داخل کنند و اگر آب سرد و شربت سوز و شات بمانند

علاج عشته شرابی

در دوسوی قصه کنند و خون افر برارند و تقطیل غذا نمایند و بعد چند روز بمطبوخ بلبله اسهال آورند و میرات مثل روغن گل مسح کرده و کافور و صندل بر عضو
طلا کنند و اکثر بزم جامه بنوشند و نوشیدن شراب لیمون بجزن گاو زبان عظیم النفع است و بزرگه سماق و صومخ غذا سازند و اخذیه نموده خون ترک کنند و تنجاکه
موجب صباختن وضع عضو بود و بختی و احتیاز نامه دراز در اکثر تنجیست کفایت کند و در خدر رسوده و اگر تنقیه و تعدیل هر چه در علاج امراض باغی سودا و
مذکور شد بعمل آرند و اگر سر بچو که شایسته چراغی مرچ سیاه پوست بلبله زرد پوست بلبله که هموزان گرفته بقدر یک نیم تو او را با چوبه شب آب تر کنند و صبح
آب بریزند و او دویه مذکور ساخته بدیگ آب صاف نموده قدر کمر چ سیاه سوده بر آن پاشیده بنوشند و همچنین با چهل یک که در استعمال نمایند و این غذا را بنیم
خشاک نمک بجز نمک زرد را که خدر از مجرایست و همچنین آب و اطریل شایسته که در برابر دین سطر شد نیز مجربست و در خدر صفرا و علی علاج امراض عصبی نامحضر آری

علاج يافى النواع عذر

وزعفران سوده در خرقه بسته بپزند تا که غلظت آید و اگر عطسه که تر آید کندش اضافه کنند که لعطس در اینجا الفع است و شکاف دراد و جملای اصل کرده که حال آن
 دور ابتدا بر کیمین و روغن گل سرخ و مور و در شراب بنجته یا زردی سفید و روغن گل زعفران اضافه کنند و آنچه از درم سوداوی یا بویست صلبیه یا ویتور ویم
 بمطبوخ انجمن و سفوف سودا یا حب لاجورد و بعد از انجمن و ترطیب بدن تنقیه نمایند و یا بتفرغات خفیفه مثل خمیر بنفشه با عرق گاو زبان تنقیه بدن کنند
 بهر ترطیب بدن و داغ چشم اشهر به داغندیه مطب نمیکارند و شیر و خمر یا شیر بر سر و دوشند و در بینی چکانند و شیر و فتران روغن بنفشه یا نایه و فرد آب عطشی که
 آب حی العالم و در بینی چکانند انبساط مفید است و چشم بسته دارند و بهار اشعیر و مارالباقلا و مانند آن که بخار طرب بر و در و غذا سازند پس اگر مرض ازل شود
 شیر زین یعنی بوالیه و سنگین سوخته بشیاف همین آینه در سفید تخم مرغ حل کرده صبح و شام در چشم چکانند و بران رفاده بگلکاب تر کرده بر بندند و هر گاه در خفت
 پذیرد و جو طم که در آب گرم تمکین کنند اکثر آب گرم بر سر بریزند و بر آب اوویه مملای مثل بابونه و گلیل الملک مانند آن که باب نمایند و آنچه از التوامی صلبیه یا ایضا
 در ترطیب مزاج کوشند اکلا و شراب و طوطا و آتخا و تمر سقا و طلائر و سوطا و قطورا و قیر و طی که از روغن بنفشه یا نیلوفر و موم ساخته آب عصی الارعی قراح بید آب
 جراد که در تنقیه داده باشند بر سر بدن مالند یا آنچه جالینوس در میان فرموده و شیاف همین شیر حل کرده در چشم چکانند و شیر و خمران در چشم دوشند و از خواب
 بر پشت منع کنند اگر در سهرای گرم حیلاج خرج از خانه باشد پارچه در گلکاب تر کرده بروی اندازند و آنچه از شترخای صلبیه باشد بطنج از سسل لغیم و حب
 ایابج تنقیه نمایند بعد از غرض تنقیه از مویج و عاقر قرحا و مری و مانند آن که تعال کنند و مصلی و کند و در انجیم دوج تنمایا یا مویج مرکب ساخته بخانند و سعدا و سوبر
 زبان بالند و در شیان احرار و آب مطبوخ زو فاصل کرده در چشم چکانند و داغندیه ناشف مثل قلیا و طنجبات گوشت تیه و کک در داغ نمیکارند و اگر قوت و
 سن و فصل مساعدت کند فصد سر و نمایند و اگر مرض ازل نشود و حقه منقی امعا از رطوبات غلیظه عمل آرد و بر ریاضت معتدل کنند و هر گاه علت شکل گردد
 با وی صمداع عارض شود درین صورت معالجه چشم که نماید و بعلاج صمداع متوجه شوند که بزوال آن این مرض نیز زایل شود و علاج درم غلبه مثل علاج رمد است

مرض رمد

بر آنکه رمد زرد و قرمز و درم حار و خفیه است و او را مویج یا گیارا که رگومند رمد و متاخرین رمد و در چشم یا تخمه را گویند با درم باشد یا بی درم و ماده درم حار باشد یا با درم خفیه
 از کلام شنج مستفاد میشود که رمد و درم است که حقیقی آن درم تخمه است پس اگر در عظم و درم و شدت اعراض از حد تجاوز کند آنرا درم و بیونانی کیوسیر نامند
 این بیشتر بصیوان عارض میشود و درم غیر حقیقی و آن شنج و درم تخمه است از اسباب خارجی که محدث شنجی چشم بلا درم شوند و آنرا که درم و بیونانی طارسیا
 گویند معنی اضطراب و این قسم در اکثر اوقات می شود که در بدن و در امتدای بسیار از مواد نباشد و الا بر احوال تکرر فقط بقمار نسک و دیگر مداخلات میشود
 اگر سبب بدنی یا با وی معارضه با وی اول آنرا معارضه کند و بگوید که رمد و درم حقیقی منتقل گردد و شنج انتقال حمی بویج بحیات عفن و چون بر بد انتقال یافت به بیونانی
 انوکما نامند و هر که تابع حرب عین باشد و راندا از قبیل تکرر بود و در رمد و درم کتاب لعین گفته که درم صنف است اول تکرر که عارض چشم گردد و از اخبار یا و خان دوم
 درم حار تخمه است سوم است که آن درم صعب باشد بحدیکه تخمه بالایی قرینه آید بحیث شدت درم و سید جرجانی ایلاتی تقسیم رمد به قسم بدین طرز نموده است که آنکه
 در چشم بیجان از سبب خارج مثل دخان اخبار و گرمی آفتاب ظاهر شود و دوم آنکه سخت تر از اول بود و اسباب این دو گونه است اول آنکه هر گاه سببها سبب خارجی
 مذکوره دوم و کثرت پذیرد و تاثیر اوقوی گردد و ماده را که در میان عروق و طبقات چشم باشد حرکت دهد و فاسد کند و ثانی آنکه مواد فزونی از جمیع بدن باطن سوز کند
 و آنرا مصلی سازد و از داغ چشم نازل شود و خصوصاً اگر تخمه ضعیف باشد و داغ و عرق او و دیگر طبقات چشم قوی باشد و مواد سوزی تخمه نازل گردد و سوزم صعب تر
 از هر دو نوع است و سبب او کثرت و وارت حلاط و در و آنها درین طبقه باشد و نشانش آنست که سفیدی چشم بلند تر از سیاهی باشد و گاهی یک چندان درم کنند
 که پوشیدن چشم ممکن نبود و سبب معوبت درم یک یک منقلب گردد و جالینوس گفته رمد چهار نوع است یا از خون خالص اند و کسیت یا از خون لغبی یا خون داوی یا خون
 صفرا و این نوع کثیر الوجود است یا کچله ماده رمد حقیقی نیز مثل او را مویج یا از اخلاط اربعه مفر و مرکب ریح باشد و خلط موم که در چشم تکرر کند و گاهی از داغ سبیل نزلد یا از طریق
 جفا خارج سر یا از طریق حجاب و فمل و گاهی از اعضای دیگر مثل معده و رحم آید و خصوصاً وقتیکه سوز مزاج چشم عارض شود و آنرا ضعیف و قابل مواد اعضای دیگر گرواند

و

و بعضی گویند که ماده محدث در بیدار چشم متولد میشود و قتیلاً از اسوس مزاجی مفسد باشد که آنچه از غذا بسوی آن بی فاسد گردد و اندوایدان متولد نشود بلکه بسوی او منتقل میگردد و از خیر او آن خواه کل بدن باشد و قتیلاً در بدن سو مزاج معده و اسبوی چشم بود و چنانچه بدن او در ت شددیدیم از تعب یا غصه یا جماع و یا ملاقات آفتاب که در زمان آن بدن متلی چشم ضعیف باشد که بسبب تحریک یا غلط باین اسباب انتقال بسوی چشم بود و چشم بسبب ضعف خود قبول نماید و باجست متناهی که کثیر از مواد در بدن عند احتباس تنفراغ آنچه تنفراغ آن ضرورت قبل از وقت میباشد چنانچه نزد احتباس خون جنین یا نفاس یا بوسه یا اسهال قبل از تقاضای هر دو اینها و غلبه و احد بود و آن عضو یا متصل چشم باشد مثل مانع و یا غیر متصل با او قوی باشد آن مثل معده یا غیر قوی بود و بدن یا غلبه رحم و ماده که انتقال می یابد بچشم از دماغ گاه در اثر این می باشد پس مع او حادث بود و گاه در آورده و گاه در عصبان گاه در عروق و گاه در غلیظ و گاه در دم رقیق و گاه در جوهر دماغ و انتقال ماده از معده بسوی چشم گاه در بیل تجزیه و گاه بطریق آورده و در این معادله اسبوی سر از ان اسبوی چشم میباشد و چنین انتقال آن از رحم و لیکن رحم چون از دماغ بسیار بعید است ماده چشم از رحم نماند که منتقل شود که مثل اکثر و سو مزاج معده و او در مزاج آن بکمال شدت باشد و از خجست اکثر اسبوی عند احتباس طست یا نفاس مخصوصاً اگر رحم مغذی است و در پیوسته معده وضع حمل یا اسقاط حادث میگردد و اما معده را کفایت نمیداد و فی اتمی برای انتقال ماده مثل فساد معده وضعف آن اما انتقال ماده بسوی چشم از اعضا معده ای دیگر غیر اینها وقتی باشد که عضامی با ضعیف شوند و تغییر آن بسیار گردد و درین جمیع اتفاقات لابد است که چشم ضعیف باشد تا آنکه قبول نماید و در ماده منفذ قبول نمیکند و از خود دفع نمایند و گاه حادث میگردد و انتقال ماده از سر دی که بعضی اهل برسد و بعضی آن ضعیف گردد و فضول آن کثرت پذیرد و این را کثرت انچه لازم شود و چون چشم را با عضامی راس اتصال بسیار و مشاکمت تمام بدست هر گاه در سر مواد بسیار متجمه گردد و چشم ضعیف باشد اکثر در عارض میگردد و خصصاً چون متعلق شود بان سببی که سیلان دهد و او را یا با رخامی آن چنانچه بدین سر نمایند یا با انسداد مسام ظاهر اس سائل مواد و یا امری که باعث ترقیق مواد گردد و مثل گرمی قناب که سر رسد و مانند آن و یا امری که بهیجان حرکت آورد و او را مثل غصه یا شددید یا جماع بسیار و یا امری که فشار دهد و او را اسبوی چشم مانند آنکه سرری بسیار سر رسد و یا امری که معده او نماید و تحمیل مثل بر کثیف انسداد مسام از دماغ بسیار چنانچه حادث میگردد و چون بعد از تمام گردد و گاه حادث میگردد در مداسیر و رنج و برن و یا آنکه آفتاب رنج و برن بتابد و انسان بسوی آن نظر نماید شمع شمس از رنج و برن اسبوی چشم رجوع کند و با تحقان انچه در ان بصیر ضعیف گردد و بدن سبب تحمید و درم نماید و در رطب هم رسد و از ان اشک بسیار سیلان نماید و گاه در سبب و در و نوبه انصباب ماده بسوی چشم از عضو دیگر و یا بسبب و در تولد و در چشم دی او را و نواصب میباشد و آن دو را گاه بتطریقی باشد و گاه غیر تطریقی باشد و یا با نظام بحسب حال او و از ترید ماده یا ترید شتر آن و در اکثر نواصب آن غلبه بخیر و در زیان میباشد خواه ماده منصب از عضو دیگر باشد و خواه متولد در چشم و آن ماده صفر است و در مدوموی را نوبت نباشد و حدث رد از باغ و سودا اگر است اکثر در با و از غلغله بود و نوبه بهیجان آن غلب میباشد و آن از مزاج حاده است و بجران او در چهارده روز واقع شود و آن هفت دوره باشد و لیکن در حاضه صفراوی که در ان جمع شد و باید که بجران و در هفت روز گردد و در هر قدر که در شدید تر باشد بجران بسیار بود و گاه نوبه در مدوموی را نوبت نباشد پس اگر مغذی شدید حراره و لذاع بود و آن صفراوی باشد و این هنگامی است که صفرا در کمال حدت و لذاع باشد و ماده باشد که نوبه در یک ازان هر دو غلب بود پیش کی یک و با آن اسرار علایا او را هم صفراوی بود و بجران و قریب تر باشد اگر آن و درم سر و قوت و مع باشد و نوبه در کمال بلوغیت ماده است و این بلویل المده میباشد و گاه نوبه آن بلع میباشد و این سودا و است و در مدوموی نیز بلویل المده میباشد و گاه تا چهل روز یکشد و بیشتر از ان نیز و سبب اشتداد و جمع در مدیا غلط لذاع اکال طبقات و یا غلط کثیر القدر مدوموی یا بخار غلیظ بود و مع حادث لذاع اکال بزفسا و کیفیت ماده وحدت او دلالت کند و حجم مدومو ال بر کثرت ماده و در بجران غلیظ و ریح باشد و جمیع انواع رده و رشب شداد کنند اول روز تحقیق می یابند و در مدوموی انتهی است که اکثریت سیلان اشک و لذاع او حادث تر باشد و بلوی انتهی آنکه یا پس بود و لقیح او گوید که چرک رطب سلیم است لیکن بلوی البر بود و چرک یا پس سر لیح البر است الا ازان خوف قروح چشم باشد و اگر ریح خضر و اشک بسیار گرم آید چشم جرح است که و اگر زانه سیلان چرک و اشک و درم بلویل کند شمع منقلب بود یا قرح پیدا شود و در هفت روز بلویل المده دلالت کند و آنکه با صغیر بود و با دی چشم در اول اندکی سبک گردد و در سرعت نخل شود و مدومو بود و در صغیر محب بر خیر دلالت کند و قطعت کبار

و اگر در جده اوست یا بنوعی جده را بلند گردانند و بران جده کنند و عت و سکون اختیار نمایند و اوست تلبین طبیعت اما له و منع آنجه در علاجش ملحوظ دارند
 و فصد سر و نمایند که موافق جمیع انواع اوست و اگر در جده باشد از فصد چندان خون برآورد که خون غشی گردد زیرا که اخراج خون بسیار است که نمی بحال صحت
 می بخشد و لکن طبیعت درین مرض نیز امر لایبی است بلکه اسهال خلط غالب بر خون بعد از فصد لایبست و حجت تلبین این بطور است که در انواع ریز مجربا انطباکی
 است در بند بگریز کلفندی درم شکری در حار و علی در بار و تمر مندی بنفشه سر و احلیست درم عنبابطلو خود و سر و اوده درم همه اوده چندان آب بخورند
 تا ربع آن بهانصاف کرده باز درم فلوس خیار شنبه مالیده صاف نموده آغاک کنند و اگر نکایت دماغ اشتداد نماید بست درم تمر مندی کوفته شب
 و گلاب و چندان تر کرده صاف نموده سی درم عقیده مسک دران حل کرده در دوا سی سابق آمیزند یا عقیده کن به بند و این انجبت علاج است خصوصا
 هنگام غلبه رطوبت با اصلاح اغذیه و منع خوشبو و آنچه مخرج ارواح باشد و کحل انزروت که در علاج رمد حار و دریل و کارد وینا نافع و درم حار ششم مسطور گردد
 و سائر اقسام رمد مجربا است و انکباب بر بخار گل سرخ مطبوع و ضا و بدان نافع است و اوست نظر لروی خمر که در جوش باشد و درون رمد مجرب است و نفوق بلیمت
 و کشنیز و جمیع قسام رمد مفید و اگر ماده از عصف و دیگر چشم آید تنقیه آن عصف و نمایند و جذب ماده لبوی خلاف جهت لفعصد و یا حقنه و حجامت و غیره کنند و گاهی
 فصد قیفال کفایت نکند و به قطع شریان صندغ یا پس گوش حقیج افتد تا طریق وصول ماده منقطع گردد و این وقتی است که ماده زشر این خارج چشم آید و چشم
 نقره و اسال علق بریشانی قریب بلفع اوست و اگر کفایت نکند فصد رگ گوشه چشم درگ پیشانی نمایند یا آناه حجامت نقره بعد فصد یا لفع النفع است و اسال
 ز لوقا مقام حجامت نیز سر لفع مشو و گشته و جالینوس گفته که در رمد اوم که ابتدای ورم باشد سزاوارست فصد قیفال پس اگر نقیه زرد باقی نماند
 فصد قیقین و تلبین طبیعت نمایند و لقره و لقره و لقره که جمیع اورام عین تجلیل می دوفصد و آشناسیدن و دوا می سهل و قیفال خرس نیز گفته سزاوارست که در
 نمایند در علاج رمد فصد و اسهال و سحر ایون گوید که چون چشم عصف نیست کنیز محسوس قبول بهر مرض اجبت است که در ابتدای علت آن دوی موضعی را
 استعمال نمایند بلکه ابتدا فصد قیفال از جانب علت نمایند و اگر احتیاج شود اخراج خون لبه دفعه نمایند یعنی در روز اول دو دفعه فصد کنند و روز دوم یک دفعه
 اگر انفعی نباشد که مناسب است برای جذب ماده منقبه چشم و بعد از آن با شیا مسطوح متخذه از بلیمه کالی و زرد آلو و تمر مندی و غیر منقی و شاسته و عنبابطلو
 با یارخ فقیه و یا اندک تر یک مرتبه بعد و دیگری تا آنکه نقیه سر حاصل گردد و اگر حرارت زیادتی رطوبت مجتمعه در سر باشد بهتر خری از نفوق صبر آب باران یا آب
 کاسنی تازه یا آب عنبابطلو است تا آنکه حرارت آن تسکین یابد پس جب صبر و بلیمه یا حب توقا یا بند تا آنکه نقیه تمام بدن حاصل گردد و بعد از آن توجه دوی موضعی
 و حجامت بین لاقین حجامت سابقین نیز نفع تمام است با لچرا چون تنقیه کامل یافت متوجه علاج چشم گردند و بچکانند سفید قیقین و بنفشه مرغ و دهم روز و شب
 یا شیر و خزان تنها یا با شیان ارض یا بالعب هده و اگر ماده هنوز در انصباب باشد برگ عنبابطلو و عصی الراعی و خرفه و کشنیز و برگ بارتنگ برگ نورسته کلم
 یا برگ نورسته سفرجل یا امرد یا برگ عوج یا کاسنی و آرد جو و مغز نان سید و خنشا سفید و صل السوس بنفشه و گل سرخ و درون گل و کدو و گلاب و مانند آن ده
 صا و نمایند و هر ساعت تبدیل کنند و چهره را بگلاب یا آب سر و اندکی سرکه و یا آب طبعه و یا آب مطبوع پوست خنشا شست و در ابتدا دوی بار دعه و در انتها
 رادعه مخلوط بمحله نافع است و صا و آرد جو و اکلیل الملک و گل بابونه و کشنیز تازه مفید است و احتمال نذر و رما یا در ابتدا صفت و در انتها با صافه یا شیا و زعفران
 و اندکی مصافی نافع و در طرب ملوکی است هر یک با حرمت و حرارت باشد نفع می بخشد از اوده که صدام حار را نافع است یا تلبین طبیعت و آنچه
 بر من بسیار وقت حرمت باشد نافع است از احب بلیمه یا تر به شسته و و چار بخار باشد نفع صا و بخار لبوی سبیل آب انار و سولق جو و گندم یا شکر خورانیدن
 و کشنیز خشک یا شکر و تبرید را س تقویت آن به گلاب و کافور و صندل و مانند اینها و حمام بعد تنقیه افضل علاج رمدت و خصوصا اگر تکلیف تسکین و رونماید
 که این علامت نقای ماده است و همچنین از عجات نافع تکیه آب نیم گرم با فنج یا صوف است چنانچه گاهی از استعمال او در یک یا دو بار فائده بسیار حاصل میشود
 و گاهی بکار و کشنیز تکیه حاجت می افتد بحسب قوت و ضعف رمد و اگر آب تکیه بلیمه اکلیل الملک و کشنیز نافع بیشتر نماید یا تکیه دحام قبل تنقیه خالی از خطر نیست بلکه
 جذب مواد بیشتر از تحلیل کند و از اینجا است گفته اند دحام حار قبل از تنقیه باعث زیادتی رمدت و کسیکه متعده رمد باشد از این دحام و شراب و تکیه منع است و در ابتدا

قبل از تنقیه استعمال و اوج نیز ممنوع است باینکه بعد از فراغ بلع و چشم چای چکانند بعد از شستن چشم چند مرتبه بجهت تنقیه این سبب است که در دارو
 اوویه عین بیشترست و محض زکریا گوید که چون در علت نفث هم بود و جمع تسکین باید و موع که در و اول فصد و عمل عمل آورده باشند و بعضی اجماع بر چند مرتبه توانا گشت
 آنکه تنقیه این مرض بر تنجیل می باید چون در چشم طوبست و نقل باقی ماند و در این چشم چاشنی باشد و گاهی بعد از تنقیه عوطات سلقی و مانند آن اوویه معطره که بعضی از
 اخراج نماید استعمال میکنند تا خوف جذب ماده دیگر سوختن چشم نباشد و اینها گاهی غرغره عمل می رند که حاصل علاج مثل علاج سار و ارام است از تنقیه بدن استعمال
 اوویه را و او را و حمله نایا گار این عضو بسبب شرافت و ذکاوت حس متدعی فرط است که استعمال اوویه قوی بسیار دفعه با نوبت و بعضی دفعه در عین لطیف
 و تجلیل و جلا بخشی مسخر هم شد شونت نباشد و این حاصل نشود مگر آنکه بعضی اوج معتدل دفعه ملل خفیف باشد بکار اول و درین است که بفرین بالذرع بود
 و کسوف العین و اللذرع باشد با خطاط مثل سفید و سفید و شیر زنان که بکار نذر سنگی که شایف را بران میسایند پس شایف را با سفید و سفید و شیر و در چشم چکانند
 و بقرطانی در این میا نوشته که در اوج چشم بعد از فصد یا اسهال یا غیره و احتمال نماید با و ویکه در آنالذرع نباشد و طبعی و هر گاه گویند که در این عاقله و غیره باز
 ابتدا و نری و انتها و خطاط است پس در ابتدای او تنفرع ماده کسب امکان نمایند و استعمال اوویه قابضه که در آن تقویت عین و تقطیع رطوبات باشد و در حفظ
 مزاج و خطاط اوویه که در آن اندک حرارتی باشد با و اوویه قابضه و در انتها و خطاط آنچه جالی و محمل صحت باشد عمل آرد و در چشم که طبعی است که حال او مبر و مگر که است
 و ثور ان نماید پس سبب او احتمال جالی و محمل است بعد از استعمال او و الا که در چشم و تبر و عین عارض شود و هر گاه این بطول انجام ندهی سبب عین و ذواب و اگر
 و آنجا که سبب قوی باشد پیش از فصد و عمل اوویه و سفید بکار نذر و همچنین استعمال شایف بعضی مسخر غزایات قبل از تنقیه بدن و مسخری است چنانچه جالینوس
 و بسیار گفته است که با تنجیل و ممد و طبقات است موجب و مع شریک و با است که بسبب شدت ابتلا باعث اشتقاق طبقات و قرحه تا کل آنها میگردد و
 و انداختن اشج اگر مسخر نماید که اگر ممکن باشد و در استعمال شایف تا سه روز نذر نکند و در آن مدت بر تنجیل و غزایات و جذب و او و سبب اطراف و غیر آن مقصود و زرد
 و بعد از آن اگر چیزی از شایف است استعمال کنند باکی نیست و بیشتر این اشیا بغیر علاج و دیگر در زائل گردد و کذا که در ابتدا می آید آب سرد چشم ساینده ممنوع است
 و استعمال تو تیا قبل از فصد و تنفرع نیز مضر است و در و ریه در آن انزروت باشد و در ابتدا بکار نذر و گاهی در رد و مع شریک و با است که در خطاط و نصب
 چشم و یا به است است او و تخم از تملای ماده رطبه یا سبب بخاری حاد و شایف و و علاج از غریه و تبرید و لطیف است و سفید و سفید مرغ و چشم چکانند و علاج در اشج
 چشم و تجلیل و فاعله مدوده بجانب مخالف سجاست و و کما تنقیه از آن گاهی در مد غزایات و معدلات و او و حار استعمال میکنند و شیر زنان از انجم است که لکین در
 او و چشم زانی تاویل گذارند بلکه هر زمان تجدیدن کنند و به نوبه نرم بکاست پاک کنند و اینها غزایات سفیدی بر سفید مرغ است و کذا که لعاب نفول میده که در جمیع اینها
 انجم است و درین شبیه هر وقت واجب است بکار اگر ساعتها در مد غزایات کند و سفید و سفید و سفید و سفید است و اگر چه شیر جالی تر و ضعیف و سبب است که بکار نذر
 سفید با و جو و تاملین و تملین و کفریه و چندی در سبب عین و مسخر است و سبب عین که در مد غزایات و طولی انجمی است و چشم و اگر گاهی او لعاب طبع چای ناید با و جو
 تجلیل و الصلاح او جامع است و تسکین و جمع است در و عن کل از تنجیل است و نذر و چشم است و حال کند با و جو و با است که در و است و چشم و چشم و خصوصاً
 در مد غزایات باشد که در آن شونت و بعضی سیال باشد و دمای البر شونت خود و موم بود و کیفیت علم اوویه است و بعضی مثل غزایاتش یا تیز نباشد باید که
 خوب با یک یا تیز نباشد و بر طرف گردد و اگر ممکن بود و فاعله می نذر و تیا زدن اولی است و اینها تجلیل چشم زساند و در و ریه و کما استعمال کنند هر گاه در شریک یا
 ضربان فرط و التهاب باشد و به جهت که در تنقیه چشم ناید از چکاندن و طبعی در آن غسل او سبب و یا سفید و سفید مرغ بکار نذر و به جهت شونت ناند و تیا و اگر احتیاج
 به سبب و نذر و ناید تا چشم ناید یا با خطاط و تنقیه چکر بر فقی بیشتر غزایات مسخر و در اندچه از تنقیه چکر که تنقیف و جمع و جلا چشم و کما اوویه سه حمله حاصل بشود
 و در رمی در حادی نوشته که هر گاه بار موص بسیار باشد نذر نرم یا نذر آب بر سر مل چکانند و بکاست پاک کنند و اگر آب درین باشد بهتر است و
 در چشم و در بعضی باشد و رفا و ده گذارند و در رفا و خفته که اگر چکر بسیار و در چشم شدیدا و بعضی در و بر اندک زانی برگردانند و چکر به سبب پاک نمایند و در
 شیر و خزان بکار نذر و بعضی با نذر و بشارند تا جمیع چکر برآید و به جهت آنکه بیشتر جمع را بسبب چکر میان فخر چشم باشد چون رص خارج شود همان است

و مع تسکین باید خواب آید اگر کسی محال شود و شیاف مسکن بیج تخم از افیون و زعفران و زیتون بچکانند و چون انحطاط یافت بجام بریزد واجب است که در ابتدا کفیات قوی و قابض شدیدی تعمال نگذارد بلکه کثیف شود و بالغ تحلیل موجب عظم و حج گردد و خصوصاً وقتیکه در و شدید باشد و درای ضعیف و لختی نیز اندر ابتدا و منع موده کفایت نکند و به کثیف طبقه ظاهر ضرر کند و در آن موده بند شود پس هرگاه چیزی از این مضرت اتفاق افتد بدوام نگذارد آب گرم تمارک و نمائید و انتقام بر شیاف بعضی محلول بآب کلید الملک نیکوست و قوی تر از آن با وجود استلای راس گاهی ضرر رساند و اما از حملات نیز در اول اجتناب شدید نمایند و گاهی بعد از تعمال مقبضات و خصوصاً وقتیکه باوی مخدرات مخلوط باشند به تقطیر با لعل مل مارا که در چشم جهت دفع مضرت آن محتاج افتد و اگر از این بچان مضر ظاهر گردد برای تدارک او چیزی مبر که در آن کثیف نباشد اضافه کنند و گاهی شتداد و حج با تعمال مخدرات مثل عصا و لفافه و کاه و خشخاش و قدری از ساق تخم کج سگ و اندکی تارک او اولی است و اگر چیزی از آن بضرورت تعمال نمایند قدر ضرورت نه زیاده احتیاط تمام بجای بر بند و حتی الامکان بر سفید بخیه مخرج بآب مطبوخ خشخاش اقتصار ورزند و گاهی بآن قدری حلیله اضافه میکنند تا که در یکین جمع از جهت تحلیل اعانت کنند و اینها آفت مخدرات زائل سازد و اما اگر راه رقیق اکال باشد تعمال افیون و دیگر مخدرات بآلی نیست بلکه شغای اوست و عقب او در نشود و اگر چنانچه بپای تعمال او که مخدرات جهت مضرت او به بصر کرده است لیکن افیون و راجع آگاه نموده شغای عاجل است بجا آید و چون در حلیله الی گرفته که مخدرات مسکن و جاع عین اند اما موجب ضعف بعضی و شیاف فیونی مسکن بیج تخم است و لیکن خوف آنست که بعد از آن ضعف بصر هر بس پس باید که جهت تدارک آن بعد از تعمال شیاف تخم آن نمایند و بهترین آن شیاف و اجنبی است و گویند که خوردن مخدرات اولی است از ایراد و زخم و محملات او که در آن یا تمیت باشد مثل زعفران و منبید شتر و مشک و جد و از تعمال نمایند تا که غلظه آن گردد و در تقطیر و افرازا کنند اما قنای آنفا و شیاف و روی جمع صعبا بر الساعه است و لفظ قول جالبینوس می راز می در و شدید بعد از تعمال و تقطیل غذا و قرض محول از افیون بزر الی و زعفران و مر بقدر با قنای بپزند یا شربت خشخاش یا افیون آنها اندر زخم و کد خواب اگر دو مضر صحت یابد این را در آنچنان کوفه نیست که در قنای و گاهی را دعای بر پاشی طلا میکنند صفا هرگاه طریقی الصباب نزل حجاب خارج باشد لیکن و اوج شدید را روغ نباشد که بسبب کثیف و متباس اذ باعث از وید و حج گردد و بکده روغ مذکور مثل پوست خرنوبه قنای است خاصه خرنوبه زرد شیرین و مثل شیاف و میثاق مثل فیله هر ج و صبر و تخم گل زعفران و از آن و از آب مثل آب عنب اشک عنبی را می باشند و کد کب برگ و عوج و طلا می است جو و عنب اشک بی نافع است اما اگر موده شدت احمدت الرقت باشد لطو خات شد القبض مثل باز و گلزار و سکا تعمال نمایند که تضییع بهنابر مجاری نوازل برای تسدید آن تاثیر عظیم دارد و این قنای است که موده خارج باشد تقویت اجفان تبریکه نه با بصاره و روغ صفا برگ بازنگان عصاره برگ بید نمایند و اینها بصفا برگ گل از مرکبات مناد صندل و خولان و زرد و هر و احدی که خور زعفران نیم خردست و چون لغو موده از سحاق به پیشین و کسرخ و افاقا بکشتن و اندکی زعفران بر پاشی مناد نمایند و اینها شیاف احتیاجا نصف صبر زرد و مسامی زعفران نصف خرد و اینها آرد و عین است جو کلاب یا آب آس و زرد قنای سمرقند صفا و کد و آب کب در آن گل سرخ و آس برگ بید و نیلوفر عین شنبه باشند و می بشوید و از شستن آب سرد منع کنند که آن کثیف خود جلین نماید و اگر موده نازک چشم بسیار گرم نباشد عبا را سیاه و مرکب را سفید به سفید مرغ صفا کنند و اگر موده بار بود و وانی که محفوف و قابض و مقوی عضو مع تخمین شد مثل لایح بسیار بگو که در برق بر جبهه و خفن لعل آرد و یا کبریت و زفت و فلونیا و ترایق کبیر مانند آن چشم صفا نمایند چنانچه ماسر جوید و کتا بجام و کمال شود و هرگاه علت مضمین گردد و فصد یاقین و شرابان پس گوش نمایند و هرگاه موده متفرغ گردد و در و بغایت سخت نباشد بلکه گرم گردد آن هنگام شیاف بر یو با نر و ده ضیه ساییده و چشم قطور کنند پس بعد نیست که در یک روز مضر صحت یابد و بشام آن روز در حمام حمل کنند و نیز بر تحلیل قنیه موده شیافان علامه مثل شیاف منبل بکار نر و بعد از طول مضر شیاف که در آن سرفه و زاج محرق باشد تعمال کنند و گاهی کتال بصبر بکافایت کند و سوط بشویند و در ضمن با دم و شمار محلول بقایا و رست مطلقا و اینها چون در بطول انجامد بدن نقی و خالی از فضول باشد باید است که موده از عضو دیگر مثل سرجوی آن نه صعب میگردد و پس باید که توجه به آنجه گرداند از فصد و جاست و مل غیر و بعد از آن حمام با شیرین متدل نمایند و اگر موده نخبه موده قابضه تعمال کنند و اگر از این نیز فایده نماند قطع و از غم سه قین

صحت

اگر ملتهی یک عدد و یک کف از اکثر اراضی شش مصلحتی که در آن باشد و هرگاه چند حب از آن فرو برد اما صاحب و حبات مباحه این شوند و به تجربه برسد و از مجربات بعضی متأخرین است که اگر گلنار را از درخت و روز شنبه یا چهارشنبه قبل از طلوع آفتاب برین قطع کرد و بعل نمایند برین سر که آن را برست یک سال از قبولی هفت سال از در چشم و مردمان یابند و از جالینوس منقول است که اگر گلنار را که بقدر حب الآس باشد هفت عدد تا اربع کف سال از در در آن باشند و کذا تعلیق ذباب و خرجه بسته بر باز و سودی نوشته که اگر بنخ عصی الاعمی و نقصان ماه قلع کند و انسان را با بخ و دار و در آن سال او را در عارض نشود و مجرب برین است و از می گوید که یک شبستان ببل نمایند آن سال از در ایشان

از لعاب بهانه شیر و عناب شیر و مغز تخم تربوز شربت نیلوفر برید و بپزند و صندل گل ارغوانی روغن عناب اقاقیا مسامی در آب کشیده بنفشه ساینده و اگر خوش
نماید و با چوب نیلگون مدام بالا می خورند و طلا می کشند و محلول حب در دو روز یکبار بخورند نیز معمول است و شیان بعضی دیشیر و دختر یا شیر بر یا سفیدی
حل کرده و یا قطور مسکن چشم چکانند و گاهی در مرد حار شب اطراف کشیده می خورند و صبح لعاب بهانه شیر و عناب شیر و کشیده شکر شربت بنفشه می نوشانند
و شیان مائیا آب کشیده تازه سوده اندرون چشم می کشند و صفا و قطور حوض مسوق شیر و دختر نیز در ابتدای مدحاز نافع است و اگر در و شدید بود و فیون انکس
هم چشم نماید و کند لک طلا و قطور آب کشیده بنفشه یا شیر خرباشیر زمان مسکن هر ضربان شدید خصه صا در مدحازت قبول جالینوس بعضی لعاب بهانه نیز می افزایند
و اگر برگ کشیده تر مقدار وافر گیرند و بدون کوفتن بخین چشم نهاده بر فاده غیر محکم بنهند و روزی دوسه بار تجدید کنند و راوکل دفع بسیار میکند و انزروت
سفیدی بنفشه یا شیر و دختر یا شیر زوده چشم طلا کردن مسکن دفع عصبیاید و صفا و بنفشه و لیکن لب چشم می کشند و بر مدحاز نفع میرساند و اگر مسکه را در کلاب
سه بار بگذارد و بر خره صفا کرده و چشم وارم نهند و در عین شدت در دفع عصبیاید و بنفشه و لیکن لب چشم می کشند و بر مدحاز نفع میرساند و اگر مسکه را در کلاب
نافع رود و مسکن در دست و صفا و در چوب سفیدی بنفشه بر پیشانی منع سیلان هوا چشم کند و بخین صفا و برگ انگور با سلق شیر و صفا و برگ کشیده و صفا و برگ گل گشاده
هر وجه مانع نزول هوا چشم است و صفا و برگ کاسنی و کندا خا زکات تر فقط یا آب و جو مجرب و مسکن عصب است و اگر این تدبیر فایده نشود و صفا و در از جانب چشم
مرضی چشم پیدا لا گیرند و اگر ممکن بود حجامت ساقین نمایند پس او را با گوش نقره گردن هفت هفت عصب پیانند و روز دوم نیز بخین کنند و اگر احتیاج تنقیه شود
نصف ماه از منفع صفا نموده از مسهل صفا تنقیه کنند و حب بلبله خورند و در صورتیکه داده مرکب باشد و یا فراج مرضی گرم باشد و مسهل شامی یکی یک توله و تر بنفشه
داخل کنند و عنوض حب مذکور تنقیه از حب یا ابرج هم مضایقه ندارد و استعمال حب و حب بنفشه نیز نافع بود و الا صفا در دوسوی بعد صفا بر و و شربت شربت بنفشه
پنهان توله در عرق مکوه و بیداده و نیلوفر هر یک پنج توله داخل کرده و قطور شیان بعضی دیشیر و دختران حل کرده و طلا می شیان مائیا در آب مکوه و کشیده بنفشه و یا دیشیر
و یا زن برگ چشم و صغین و پیشانی و روز سوم یا چهارم صفا و برگ پیشانی و یا ماقین و یا زنجبیلین طبع هر مطبوخ نو که حلو علوی خان حب بنفشه با صفا
نیاز شربت و شربت در و و بخین ساده و در عین با دم و روز دیگر بر یک کور با نماند تخم بیان و بصورت نقای سزنی نورانیدن حب یا ابرج و دیتا تعدیل مزاج
آمال اطراف کشیده مغز تخم تربوز شربت نیلوفر برید و صندل گل ارغوانی روغن عناب اقاقیا مسامی در آب کشیده بنفشه ساینده و اگر خوش
نماید و با چوب نیلگون مدام بالا می خورند و طلا می کشند و محلول حب در دو روز یکبار بخورند نیز معمول است و شیان بعضی دیشیر و دختر یا شیر بر یا سفیدی
حل کرده و یا قطور مسکن چشم چکانند و گاهی در مرد حار شب اطراف کشیده می خورند و صبح لعاب بهانه شیر و عناب شیر و کشیده شکر شربت بنفشه می نوشانند
و شیان مائیا آب کشیده تازه سوده اندرون چشم می کشند و صفا و قطور حوض مسوق شیر و دختر نیز در ابتدای مدحاز نافع است و اگر در و شدید بود و فیون انکس
هم چشم نماید و کند لک طلا و قطور آب کشیده بنفشه یا شیر خرباشیر زمان مسکن هر ضربان شدید خصه صا در مدحازت قبول جالینوس بعضی لعاب بهانه نیز می افزایند
و اگر برگ کشیده تر مقدار وافر گیرند و بدون کوفتن بخین چشم نهاده بر فاده غیر محکم بنهند و روزی دوسه بار تجدید کنند و راوکل دفع بسیار میکند و انزروت
سفیدی بنفشه یا شیر و دختر یا شیر زوده چشم طلا کردن مسکن دفع عصبیاید و صفا و بنفشه و لیکن لب چشم می کشند و بر مدحاز نفع میرساند و اگر مسکه را در کلاب
سه بار بگذارد و بر خره صفا کرده و چشم وارم نهند و در عین شدت در دفع عصبیاید و بنفشه و لیکن لب چشم می کشند و بر مدحاز نفع میرساند و اگر مسکه را در کلاب
نافع رود و مسکن در دست و صفا و در چوب سفیدی بنفشه بر پیشانی منع سیلان هوا چشم کند و بخین صفا و برگ انگور با سلق شیر و صفا و برگ کشیده و صفا و برگ گل گشاده
هر وجه مانع نزول هوا چشم است و صفا و برگ کاسنی و کندا خا زکات تر فقط یا آب و جو مجرب و مسکن عصب است و اگر این تدبیر فایده نشود و صفا و در از جانب چشم
مرضی چشم پیدا لا گیرند و اگر ممکن بود حجامت ساقین نمایند پس او را با گوش نقره گردن هفت هفت عصب پیانند و روز دوم نیز بخین کنند و اگر احتیاج تنقیه شود
نصف ماه از منفع صفا نموده از مسهل صفا تنقیه کنند و حب بلبله خورند و در صورتیکه داده مرکب باشد و یا فراج مرضی گرم باشد و مسهل شامی یکی یک توله و تر بنفشه
داخل کنند و عنوض حب مذکور تنقیه از حب یا ابرج هم مضایقه ندارد و استعمال حب و حب بنفشه نیز نافع بود و الا صفا در دوسوی بعد صفا بر و و شربت شربت بنفشه
پنهان توله در عرق مکوه و بیداده و نیلوفر هر یک پنج توله داخل کرده و قطور شیان بعضی دیشیر و دختران حل کرده و طلا می شیان مائیا در آب مکوه و کشیده بنفشه و یا دیشیر
و یا زن برگ چشم و صغین و پیشانی و روز سوم یا چهارم صفا و برگ پیشانی و یا ماقین و یا زنجبیلین طبع هر مطبوخ نو که حلو علوی خان حب بنفشه با صفا
نیاز شربت و شربت در و و بخین ساده و در عین با دم و روز دیگر بر یک کور با نماند تخم بیان و بصورت نقای سزنی نورانیدن حب یا ابرج و دیتا تعدیل مزاج

و برود برای تحلیلی با دو اطر فلک کشیزی با عرق شاهره تعمال کنند و بر شرب تعمال معجون بنفشه به گلشنه صفاوی هرگاه چه که کشیز باشد نافع است و بر آب
تسکین شدت و در خوردن گل بابونه دو ماشه با طر فلک کشیزی و دو توله سرشته معمول است و کما دود و چه چنانی میده که گرم نیز در تسکین در و مجرب است
و در و این یا در و خنجام یا شیان پنج یا شیان بر رویو یا شیان جالب الموم یا شیان شب یانی که آب انار بسیارند لعل از و بعد بنفشه که تعمال از روت مرلی
و در و شیان سه بات سفید هر واحد سه خرفه شیرج یک خرد و یک سوده بر اویم است و کل از می صفاوی و یا شیان در بند صندل سرخ حفض کلی قاقیا
عنب الثعلب تخم خنجر صمغ عربی فوفل افیون صبر زعفران کوفته بنفشه آب کشیزی یا عنب الثعلب یا صندل یا سفیدی بنفشه صفا و نماید و هرگاه بشویند از آبی که در آن کون
و برگ سیب جوشانیده باشد بشویند و صمغ عربی یا صبر طلا کنند و ایضا در و در و صندل سفید یا شیان حفض کل بنفشه فوفل هر واحد باشد و شیر و قه
یا بنفشه و نماید بدون بنفشه و یک و تسکین و در و نماید و یا تخم کاهو قهش کل بنفشه صندل سرخ و سفید آب لیموی کاغذی که قوی تر از است یا گل از می باشد
آب کشیزی بنفشه یا سفیدی بنفشه یک و شیان سه ماشه و یا افیون شب یانی بریان هر یک و و ماشه و آب لیمو حل کرده صفا و کنند و اگر چشکری یک ماشه افیون
بقدر شش و در آب برگ تمزندی بقدر و فلفل ساینده بر آتش نهند تا غلیظ شود و چشم صفا و نماید بر آب و در و سرخی سفید بود و یا شیان یا شیان گل سرخ حفض صبر
صندل سرخ فوفل زعفران مسادی حب ساخته و در ساینه خشک کرده آب کشیزی یا کاسنی یا گلاب یا آب حل کرده بریشانی و شربت چشم صفا و نموده باشند که
در ابتدا سواد و در و یا رسوت یک ماشه افیون زعفران هر یک یک سرخ پوست بلبله کالی هفت ماشه ساینده حفا بسته وقت حاجت آب ساینده بالا سینه چشم
صفا و کنند و اگر گیر و چهار خرد افیون یک خرد حفض بلبله یا هر دو خرد و در آب حل کرده و در و سرخی سفید بود و یا شیان یا شیان گل سرخ حفض صبر
ساینده حوالی چشم طلا کنند برای تحلیلی با دو و در و سرخی چشم سفید و صفا و نماید و در و تخم مرغ آرد و گل بنفشه کل بابونه و آخر در و سفید رسوت و پوست بلبله زرد پوست
بلبله آله حفض گیر و برگ تمزندی افیون شب یانی بریان زیره سفید هر یک قدری در یا حفا بسته یا گلاب یا آب حل کرده چشم صفا و نماید که برای در و مانی است
و اگر چشکری بریان لود و چه چنانی هر واحد یک ماشه افیون نیم ماشه برگ تمزندی چهار ماشه همه را کوفته و در پارچه پوکی بسته آب تر کرده زمان زمان چشم
بگردانند برای رمدی نظیر معمول است و صفا و شرب یانی بریان شش ماشه لود و چه چنانی پوست بلبله کالی هر یک و و ماشه گیر و افیون زعفران هر واحد یک ماشه و در
مسوی با شسته سی آب انار ترش ساینده حفا بسته تعمال کردن برای در و سرخی نافع است و کذا صفا و در و وجود درم با قلاق درم قاقیا یک درم سفید تخم مرغ
یک عدد آب کشیزی تازه و آب کاسنی آمیخته نافع درم و در و چشم رسوت و پوست کونار پوست بلبله زرد و چشکری سفید کاغذی آب تمزندی در ظرف آهنی
سوده بعد فصد سر و حفا بسته و صفا و کردن نیز سفید رسوت و صفا و چشکری بریان هفت ماشه صفا و سنگ سینه نیم ماشه بقرق لیمو و آرد آهنی با شسته آهنی حل کرد
و برای در و چشم از مجربات است و در و صفا و چنانی لود و چشکری هر یک و و ماشه افیون گیر و هر یک یک ماشه سفید قه ایضا برای در و بسیار پوست بلبله زرد و چشکری رسوت
صفا و سنگ پوست خشک شیان آب سوده و در و چشم صفا و نماید و کاسنی گیر و افیون زعفران حوض پوست خشک شیان حل کرده بلبله می یا در و یک و رسوت صندل سرخ
آب عنب الثعلب در و صمغ کل و در و چشم صفا و نماید و یا رسوت چشکری بریان افیون هر یک یک ماشه آب حفا بسته در آب ساینده اندک گرم نمود و در و چشم طلا کنند و اگر
لود چنانی آله در و صمغ گاو بریان نموده آب سر و ساینده و در و چشم طلا کنند بر آب و در و چشم رسوت آله ای که در و چشم و صفا و بلبله یا کافور شب یانی رسوت آب
برگ عنب الثعلب بنفشه زرد و در و صمغ و قلاسی پوست بلبله زرد و گیر و رسوت بلبله زرد نیز سفید و در و چشم رسوت و اگر تمزندی تخم و در و رسوت و آب تر نموده مالیده صفا
کرده افیون بقدر سه سرخ و چشکری پنج سرخ در آن آب انداخته و در ظرف آهنی بنفشه طلا کنند و در و چشم رسوت و اگر تمزندی
باشد آب برگ او گیر و در برگ بانسه ساینده نگایه بسته و کذا برگ انار سوده و کذا برگ گوجی ساینده و در و رسوت و در و رسوت و کذا برگ گوجی
در و در و چشم صفا و نماید و بر شربت چشم رسوت کذا لود و شش درم پوست بلبله زرد و در و رسوت آب برگ انار ساینده و پنبه آلوده وقت شب بر شربت چشم
سه روز نماید و سفید و بقدر چهار توله برگ صفا و درون آب ساینده قه بسته بر قه رسوت و در و رسوت و در و رسوت و در و رسوت و در و رسوت و در و رسوت
و اگر صبر شیان یا شیان حفض کل زعفران افیون قاقیا گل از می صندل سرخ مسادی آب عنب الثعلب یا گلاب طلا کنند و در و رسوت و در و رسوت و در و رسوت و در و رسوت

باقی مانده برده بیهوده مرغ برشته مسحق با نیکن عطران زین گل ضا و کفند که موجب زوال سرخی میشود و حجامت قناریه و مکتبه ارجا نرس گفته که سرخی تخمه
 دلالت بر درم داغ یا الم دران یا بر ابتدای او میناید و کرا و وینه مفروده و مرکب نافع رمد حاشیم عصاره مایه و خولان و عطران و صمغ عربی مایه
 مساوی شیان ساخته آب مطبوخ پوست خنکاش سائیده ضا و کرا و وینه و کرا و وینه است و کذا احتمال انزروت سوده و سفیدی بیهوده سرشته بر جوب
 طر فاجا چاییده و ترنگد رشته تا خشک گردد و پس شل غبار سائیده و نصف او ششم و نصف او عطران و غیره مثل انزروت نبات انصاف کرده در در صمغ عربی است
 و کذا برگ نام ششم و انزروت و کلاب خوب جوشانیده و ششم برآورده و خشک کرده و نصف او نبات در ربع او سوراخ از عطران عصاره مایه و انجسته شل غبار
 سائیده برب نوشته و کذا احتمال آب دهن صائم برب گفته و صما و حب لاس شکران یا سیت جو کذا احماص بر سق و و کذا اعصی الراعی و کذا برگ نوشته برب
 و کذا حی العالم و کذا آرد و جوب آب برگ خرفه و کذا آرد و با قلاب سفیدی بیهوده انجسته و کذا آب برگ گل سرخ و کذا آب انار شیرین بریان و کذا آب گلنا خشک
 کرده بر سن سوده و کذا ابی بریان تناسوده یا بنان خمیری سائیده و کذا آب کاه و آب وجود کذا اکلیل الملک تنمایا نبردی بیهوده یا غبار آسیا یا خنکاش
 یا کاسنی انجسته و کذا سفید آب از زیر لب بر که در فم گل انجسته و کذا اسپغول مسلم در آب کشنیر نخیته و کذا برگ سر و سبوق و کذا آب برگ نوشته برب یا سیت جو کذا
 گل ای تر یا خشک و کذا ابی شیر سوده بکلاب سرشته بر پیشانی و کذا آرد و جوب آب بعضی الراعی یا آب برگ خنود و شاخ نرم آنگاه و مخلوط کرده و یا آب غلب شل غلب
 کذا ششم خنکاش و صما و مساوی سوده بکلاب سرشته و کذا مایه و عطران و خولان آب کشنیر سرشته و کذا عطران و گل سرخ و احتمال حی العالم و کذا و خان
 قطران و کذا اتو تیار آب برگ عوج حل کرده و کذا آبنوس سوخته منسول و کذا انهم که بروخت افتد و کذا اثر شری ترنج و را ابتدای ماصفاوی و کذا انما مایه و نبات
 و کذا شیان آب بربنگ سوده و کذا انزروت مربی بشیر خربانات سفید و شامته و کذا شاد و نج منسول بشیر زمان کذا انج منسول و کذا شیان
 مایه در رمد قدیم و حدیث و کذا عصاره گل که در و کذا جوب ساج سوخته و آب سر و کرده و مایه مساوی سائیده و کذا اسخخته برب کثیر در کلاب یا آب شسته که
 نفع عجیب دارد و قوطور آب کشنیر بشیر زمان هر دو برابر و کذا سفید آب رصاص سبت بار و آب شسته و ظرفی با کلاب تا ده روز در آفتاب گذارند و بظرف پخته
 بنزد تا از غبار محفوظ ماند بعد و سفیدی بیهوده انجسته و در چشم چکانیدن و کذا ششم که بر بنی افتاده باشد قبل طلوع آفتاب جمع کرده و کذا صمغ عربی در کلاب
 حل کرده و کذا اساق و آب بازنگ حل کرده و یا در کلاب خیس سائیده و را ابتدای رمد و کذا خولان و در شیر و ختران سوده و کذا شیان برب یا آب
 غلب شل غلب حل کرده که بربعت نفع عجیب بخشد و انکیاب بر بخار زرد و در آب جوشانیده و کذا ابی آب و مرکب نخیته و را خرد بر تحلیل تقایا
 مواد و تسکین الم و ششم مندل و کلاب و کافور و شرب و یا قوزا هر و احیاناً رمد حارست و او و یک سکنج و عطار کلی و سلور شد و او و مایه
 انصاف با مواد و علاج رمد زلی که کور کرده و حسب حاجت از آنجا انما مایه و اطر فصل کشنیر می مقدوی و مانع و معده و معمول در امراض سر و چشم و کرا
 از انجبره و زرد پوست بایله زرد پوست بایله کالی بایله سیاه پوست بایله آبی سادی کشنیر خشک شش بر جوب و ویکو کوفته بیهوده بروغن با دام یا روغن
 گاه چرب کرده با سچند شده و الصن قوم سبب شش و اجا چیل در یک توله بنزد و اگر انجبره سکه مذکوره را بطریق غفون همراه نبات یا نمک
 بخورند و یک کوفته و آب شب تر کرده و صمغ صاف و و فصل و مزاج حار با شرب به مناسبه نبات بقدر و توله استعمال کنند نفع با امراض مذکوره نفع
 قبض نماید نوع دیگر که در تقویت دماغ و زین پوست و منج انجبره معد بهمول پوست بایله کالی پوست بایله زرد پوست بایله آبی سادی کشنیر خشک
 گل سرخ گاو زبان هر واحد یک درم و فترت که در می شیرین تخم خنکاش سفید مرکب سردم مغز بادام و توله و کذا سفید برب سچند او و اطر فصل با دیان

یابدون آن دو وجهه از آن بگیرند و از نبات مصری و امیران چینی یک یک حبه و همچون عصاره بمانند و در رمد بعد از چند روز بخشنند اندازند و اگر از روت
 در روت شیر خرد بدل مامیران کنند و شاید در ور کافوری که حرارت چشم در رمد خفیف را دور سازد و صدف سوخته مراد را بداند و سخته هر کدام در رمد نشاسته
 یک درم کافور و انگلی کوفته بخیته یکا بریزد و ور ملکایا که در رنج و ابتدای رمد رافع از روت بشیر خرد و رفته نشاسته صنفی نبات مساوی کوفته بخیزد
 احتمال نمایند و در که جبهت در چشم اطفال در رفع ثقل و صلابت اجفان ناهمواره حمل است از روت سنج یک جز و سنگ بصری و جز و چاکشور یا جز و
 در رمد سازند و ملکایا بر رفته پراکنند و بنزد و بالایی چشم بالیده از آن گندم دروغ و شکو دست کرده گذاشته بر نهد و اگر گرمی غالب باشد و
 تسکین نیاید و مطلوب بود و بر گاه و شاخه های نرم انار سائید و بجای بالیده چشم بزند و شیاف اینص جهت همه امراض حار و تحلیل اورام و روع آن
 معمول نشاسته یک درم سفیده ارز میخ عربی کثیرا هر یک سه درم و درم الباب اینغول یا سفیدی تخم مرغ شیاف سازند و شیاف اینص افیونی رمد گرم رافع
 بود و در صعب را نشاند سفیده هشت درم و صنفی عربی پنج درم افیون کثیرا هر یک یک درم سفیده تخم مرغ بشیرند و شیاف سازند و شیاف اینص
 از روتی ابتدای رمد رافع بود و سفیده ارز میخ هشت درم از روت مرئی بشیر خرد هر یک چهار درم سفیده تخم مرغ شیاف سازند و شیاف اینص
 کافوری که رمد سردی و صفراوی رافع کند و در آن نشاند سفید اینغول شش درم از روت بد بشیر خرد سه درم کثیرا و درم نشاسته پنج درم افیون
 نیم درم کافور و دانگ همه را کوفته بخیته سفیده بنصیه سرشته شیاف سازند و در ساینه شک نمایند و وقت حاجت و شیر و خمر سوده احتمال کنند شیاف بر لوب
 رازی نوشته که در اکثر انواع رمد و مندست چنانچه در اغلب احوال همان روز چشم را با صلاح می آرد و آقا قیاس من خسته می خفض جز بدست بگذارد هر کدام که
 زعفران بجز کوفته بخیته آب شیاف سازند و سفیده تخم مرغ حل کرده تمام نمایند شیاف سماق صنفی جهت رمد و حرارت چشم و التهاب و حمله
 و دمه و جرب و سبل و ضو و حده و ماق و التصاق پلک مجرب است سماق بیدانه و جز و سفید یک جز و کثیرا نیم جز و کافور ربع جز و تیر و متعارف شیاف
 سازند و شیاف شب که رمد حار و دمه و اکثر امراض چشم رافع و مجرب بگیرد شب یانی و در ظرف آهنی انداخته بر آتش گذارند که بریان شود و بالیده و منتهی شود
 پس در همان حالت بر سر آتش آب انار ترش در همان ظرف این قدر اندازند که شب یانی را پوشد پس باقی ملائم بچشانند که خود بخود آب شود و هر گاه که آب
 بجز آب آید و قابل حبس شدن شود و تر بر آید و در ظرف چینی بگذارند و شیاف سازند و آب سائیده و چشم کشند شیاف کافور جهت رمد گرم
 مجرب است سفیده ارز میخ سه درم کثیرا صنفی عربی هر یک چهار درم کافور نیم درم کوفته بخیته شیاف سازند و شیاف علوی همان
 بعد از تقیه بکار آید جهت رمد و قروح چشم و گوش و مجرای حلیل چون بشیر و خمر سائیده تعال نمایند نافع میشود از روت سفید سائیده با بشیر
 نمیکرده به آتش ملائم بریان نمایند پس دو مثقال ازین از روت بد بگیرد و صنفی عربی کثیرا هر واحد سه مثقال خفض کل نشاسته سفیده کاشغری
 هر واحد یک مثقال کوفته بخیته الباب اینغول سرشته برابر جو شیاف سازند و وقت حاجت بشیر و خمر سوده بکار بزند و شیاف حنا
 جهت رفع سرخی چشم آب خنایم یا و شب یانی نه ماشه افیون سه ماشه بر سه اوویه در کداسی آهنی انداخته بر آتش نهاده بپزند و از دسته چوب نیب
 حل سازند هر گاه غلیظ شود و آرد و در شیاف بپزند و شیاف زرد البجر نافع رمد و دمه و کداسی چشم زرد البجر کات
 سفید شب یانی بریان پوست بلبله زرد و رسوت افیون تو تیا سته یا مساوی آب سائیده شیاف سازند و در چشم کشند شیاف نارسنج
 که جهت منع نوازل و سرخی و رمد و جرب و حمله و دمه و حفظ صحت چشم و امراض پلک مجرب تو تیا می کرانی یا بنامنج پرورده و درم تسهیر

نشسته انزوت گل سرخ صبر زر و خضص کی هر یک یک درم سفید بقلعی بلبله زرد و منع خسته هر یک دو درم افیون ریح درم شیان سازند شیان
که بهت ر مجرب رازی عجیب النفع است و م الاونین صبر اقا قیا مائینا زعفران هر یک یک درم فوین صغری هر یک نیم درم کوفته بنجیه باب کاسنی بن
شیان سازند و در جهان آب سوده اکتال نمایند شیان و در وی صوبت در چشم را و حال نشاند گل سرخ پانزده درم زعفران شست درم
افیون ده درم بنبل لطیب دو درم صغری عربی یک درم آب باران شیان سازند شیان جالب النوم حبت و ج ششید و جیح اورام
نافع و از الصباب و اوقوی القلب مانع مائینا شش و در صغری عربی سه درم انزوت مغربی افیون مزاج سوخته هر یک دو درم آب باران شیان
سازند و به سفیدی به فیه بکار برند شیان منجج تسکین در در یک روز و تحلیل درم در یک ساعت که جدیدیت صبر فوین قاقطار سوخته هر یک
و و شقال بنبل خضص هر واحد چهار شقال اقایا شش شقال سفید بار از زیر شست شقال مس سوخته منسول چهارده شقال انسد
اقایا صغری هر واحد چهل شقال آبیکه و ران گل سرخ جو شیانیده باشند خیم کرده شیان سازند و سفیدی به فیه شعال کنند و کما که و ج ششید
ر نافع و معمول استادی مرحوم صندل سرخ شیان مائینا صبر فوین صغری افیون اقایا مسادی باب غلب یا آب کاشنیر
و و تلیک و ج و ضرابان ششید تر بود یا طایع کوکرا یا آب کاهو شسته بر یک نهادند و نمایند طما که مجرب و بر الساعه نوشته شب یانی سوخته با سدس
وزن آن سیاب سحر کرده و مسکه کا و امینیه بر یک طلا کنند و عصاره آله که در در مد چند روز معمول است و خیلی سودمند لیکن در ابتدا سه
ر به شعال نباید کرد و از برای ضعف صبر و سوزش چشم و ابتلا سه نزول المار و زرقن آب از چشم نیز نافع بگیرند آله تازه و در داون کین یا چون
بکوبند و آب از در پارچه بنشینند و بر آتش ملائم بنزد و از چوب سیب حرکت دهند تا بقوام غسل نمایند آید بعد از آن در ظرف چینی یا سبزه نگاه دارند و
وقت حاجت قدری از آن آب سوده در چشم کشند و معمول که در در حار و کای و دمه حار معمول است پوست بلبله زرد پوست بلبله کاهه هر سه
برابر نیم کوفته بهتر و دلو که گرفته شب در آب مکر کرده در و آله اندازند و ج از خواب برخاسته این آب را در کف گرفته چند دفع در چشم زنند باز همین آب چشم
باشند قطره که جیح اقسام در نافع است بهمانه جو قشتر نیم کاشنیر هر یک است و انه حلیج و انه انزوت سفید دو درم شکر نیم درم مایه ان
و و و انگ کثیر یک انگ زعفران نیم و انگ و آب جوش دهند و در شیشه نهاد و صغری و شام تقطیر سازند و کهر معمول اند بر اسه درد
چشم و در دمه بسیار مجرب لیوی کاغذی نیم آتا افیون خالص سه و ش شب یانی نیم پا و اول شب را و ظرف آتشی بریان کرده بعد از آن
افیون داخل نموده و آب لیوی قدری نیز داخل ساخته از دستة آتشی حل کنند تا مخلوط شود و آب لیون فانی گردد و بعد از آن همین دستور آب
لیون داخل کرده باشند تا که خوب و به مخلوط شود و بهایسته نگاه دارند وقت حاجت آب سائیده اندکی گرم کرده گرداگرد چشم طلا نمایند و اندک
در چشمه اندازند و کل معمول حکیم علی اکبر خان حبت در چشم و بقایای رمد و جل انزوت سفید شیر بر پرده بر چوب گریسپانیده به آتش ملائم
بریان نمایند پس بگیرند از آن شش باشد و چاکسو در کاسه کرده بیاورند و در یک که در آن آب سرگین و اصل کرده باشند و جو شاند تا پوست
چاکسو نرم شود پس آنرا بر آرد و قشتر نمایند و بگیرند از قشتر آن و سفیده کاغذی منسول و کف دریا هر یک سه ماشه رسوخته چهار ماشه نبات سفید
یک توله هم سه رانم صلاینه نموده در چشم کشند و کل تشنیرج تالیف حکیم علوی خان حبت رمد منجج میاض و جل و انگ و امثال اینها نافع بگیرند
تشنیرج در بر بطریقیکه بالا مذکور شد و قشتر کرده انزوت سفید و بر هر یک دو شقال سفیده قلمی شسته کوتای کرانی منسول مایه ان چلی

و نیز بیدیه مانند مجرب است و در ابتدای رمدار و انتهای آن سفیدنجاصیت و قوی لفع است و بعد از آن انحطاط نمایند از اشتغال این
 عصارات و بطینج کلیل الملک که در آن از روت سفید خصوصاً مربی بشیر زنان و یا شیر گدازنده باشند و بعد هرگاه مرض با انحطاط شش و روت
 کند در تمام محلات بادویه قوی تر از آنها مثل از روت محلول در آب حله و بادیان افراط نمایند و آب مطلوبی از عصاره مرکب کنند و چون
 فرستند که بدن و دماغ تنقیه تمام یافت استعمال حمام نمایند با آب گرم و بعد چند ساعت از طعام قلیل قدری شراب صمدی کنند یا شامند و اگر بعد
 آن استحمام با آب گرم یا یکمیکند لفع بود پس از آن شایعات و الکمال که در انحطاط و آخر دماغ است استعمال کنند و اگر ماده دومی باشد
 بعد از فصد حجامت کنند و او است بالیدن دست و پا و بستر آن نهایتاً نسبت بدگر اقسام رمد نمایند و در ابتدا عصارات مذکوره استعمال کنند
 بعد غسولان با نهایی نمایند بعد از آن مغزنان در پیچ تر کرده و مخلوط سازند و اگر در وقت بیداری انیون بدن ضعیف نمایند و اگر ماده
 صفر اوی باشد بعد فصد سهامات صفر افران آن کنند و استحمام با آب شیرین نمایند و گاهی در آن بخت آب سرد و چشم موافق افتد و گاهی
 شستن دی آب سرد اندکی سرکه آمیخته لفع میکند و درین قسم به تمام قابضات و در ابتدا افراط جرات کند و شایعات قابض محلول در
 عصارات استعمال نمایند کیانی گوید که اگر در هر دو چشم باشد هر دو فصد قیال از دو جانب بگیرند و در خارج خون استخوان نمایند و اگر احتیاج
 آن افتد در سه یا چهار مرتبه خون بر آن دست که گاهی واجب گردد که در خارج او چندان مبالغه نمایند که بخدشی رسد و اگر خون غلیظ باشد احتیاج به تقوی
 آن قبل از فصد افتد تا مبادی خارج گردد و از مرقعات خون حمام است و جمعیت از آن یکمیکند و تطیل آب گرم یا آبکی در آن حله و تخم کتان چوب شامند و بعد
 و اگر فصد ممکن نبود حجامت نمایند بعد از آن تلکین طبیعت بر آن افوا که مثل الودعیم که در قولنجی باید یا محب یا محب بنفشه یا مطبوخ
 خیاسته که در قولنج ثابت خواهد آمد باید کرد و اگر خواهند ترید و شامند و سیاه بقد رجاست و در آن انصاف کنند و فیما بین فصد و اسهال از
 اشربه شربت انار یا شربت بنفشه یا حلاب یا آب تمر مندی بشیر و تخم نم یا لعاب ابقیول نباشند و غذاها هر لحاظ باشد زیرا که شربت مندرست
 به صاحب رمد بسبب آنکه ماده را خام کند و از قبول لفع منع نماید و این مندرست و رمد است و لهذا برای آن ضرورتاً معموله از آب سیب و انار و آلود
 عناب و آب ماش و مانند آن و لبقول و طبع و کد و بر و عن بادام نیکوست و غند سکون حدت و طعم و صفت کوم ماکیان و در راج خورد و چون بدن
 تنقیه تمام باید و چشم اولاً قطور بکار برند و میل قریب او نبزنند و در آن در و رونه دوائی حار استعمال کنند و خصوصاً اگر در و شدید یا ضربان
 مفرط و التهاب سخت باشد بلکه سفیدی بینه رقیق یا لعاب بهدانه در شب و در استعمال نمایند و چون سوزش ساکن شود شیر زنان چکانند
 تا جلا و غسل نماید و این قطور بکار برند بگیرند لعاب بهدانه شیرین و شیر و خمران و سفیده بینه و گلاب و آب کشنیر و برهم زنند تا یکسان شود و
 در چشم چکانند و مریض را در خانه کم روشن نباشند و بر روی او پارچه سیاه آویزند و اگر ماده منصف بسوی چشم باشد بشیانی که در قولنجی
 بیاید صمدی کنند و هرگاه مرض ساکن شود شایع ابضی که در قولنج مذکور مسطور گردد با آب و شیر حل کرده در چشم چکانند صفت شیان کافور
 که در ابتدای رمد نیکوست سفیده از زیر شست و درم منغ و کثیرا هر واحد صفت و درم اقلیمیا نقره سه درم کف دریا از روت هر واحد
 چهار درم سکر گین سه سماریک و درم کافور نیم درم شیان سازند صفت شیان اصفر که استعمال او در وسط رمد صالح است و منغ و
 سفیداب هر واحد سه درم کثیرا و حنظل هر واحد یک درم با کلیل الملک شیان سازند و اگر

نوشته شیان کافور
 نوشته شیان صفر

[illegible]

[illegible]

علاج در دینج

که بعضی اطمینان از امراض شکیبیه نموده اند و جالبینوس یک مرتبه از امراض نفس و مرتبه دیگر از اقسام دینج و دینج چون در دینج گرد و دینج از نفس و جاست و دینج و غیره مثل رمد جاست و گوشت که اول قصد باقی کنند و خون وافر یا دیگر گشت و قصد مکرر نمایند و اگر در بعضی که درک باشد جاست پس سر یا بین انگشتین و چنانچه در زویر بنا گوش کفایت کند گاهی بی محتاج بقطع شریان میگردد و آب انار یا شربت بنفشه یا آب ترشیدی و شیر و تخم خربزه و لعاب انجور یا شربت بنفشه و شربت انار به بند و با شربت اسفناخ و دانه غذا سازند و دانه مسکه و حرارت طبعی مغزی مثل بنفشه و تخم مرغ و تخم تنباکی شایف نفس در آن حل کرده یا در شیر و تخم حل کرده و در تخم چکانند و اگر حدت ماده زیاد باشد یا شربت لعاب بهمان آمیزند و در هر ساعتی و بار بار با آب بخار بریزند و اسفند و آب کاسنی و آب کشنیر و آب خرفه و آب حی العالم بر چشم نهادند و تا روز سوم بهین تدبیر عمل آرند بعد از آن با طبع طبعیه و تخم خربزه و شیر و شربت در و دانه رطوبت نماید و بعد بگردان القراق حصن و حصن ظاهر باشد و در بعضی بکار برند و شایف نفس سساده و بنفشه و تخم مرغ و شیر زمان گداخته در چشم چکانند و بعضا به بریزند و در شبانه روزی سه بار یا پنج بار و هر بار که در روز و در کوب بکار برند چشم را بعضا به بریزند و تا در خوب و چشم منحل نگردد و نکشاید و بعد از انحلال در و عصا به بار باز نموده شایف بعضی چکانند اندک صبر کنند و باز در و پاشیده و به طور اول عمل آرند و بعد از آن دانه عصا به چشم را بمیلی که قدری پیچیده باشد تا بهنگام تمام در مکان تاریک از چوب پاک سازند لیکن در روز و در کوب از زرد مرید و خرفه شایف یک خور باشد و با دانه که در آن قبض و تحلیل باشد مثل حنظل و صبر و افانیا و شایف مائیا یا آب کاسنی و آب عنب الثعلب شربت بر جوی چشم صفا سازند و در جگر باشد که هیچ یکی ازین ادویه قبل از تنقیه و استمراغ مستعمل نشود و اگر با وجود این تدبیر در و چشمانه حاصل نگردد و شایف بعضی با دانه حبه تر کرده و بچکانند و آب کاسنی و آب عنب الثعلب و صبر و افانیا و شایف مائیا یا آب کاسنی و آب عنب الثعلب شربت بر جوی چشم تر شسته صفا کنند یا آن در آب عنب الثعلب تر کرده صفا نمایند و اگر در دشت که در و ساکن نگردد و در و ششاش و در و خرفه و افانیا و صبر و افانیا و شایف مائیا یا آب کاسنی و آب عنب الثعلب شربت بر جوی چشم تر شسته صفا کنند و اگر سبب درد و آب ماده حار از سر باشد با وجود هنده مذکور و سلیق شیر آب خرفه یا آب حی العالم یا آب بزرنگه یا آب سی بی پیشانی صفا سازند و یا بزقطه و آب عنب الثعلب یا سبکی از آبهای مذکوره آغشته و مانند آن هر چه سیر و قاطب باشد و سبب آن تقویت جبهه و منع ماده از اندام رجوی چشم نماید صفا کنند و چون در و ساکن شود و به طور اول در و بعضی و شایف بعضی بکار برند و بعد از تسکین در و تحلیل و نرم و رفع سرخی بذور و صفر صغیر و شایف احمر لیم و دست باید بر و در بعضی را در حمام و حل کنند و آب مطبوخ با بونه و کلل الملک تکمیل چشم نمایند و اگر باقی غلط از آن باقی ماند در و صفر کبیر و شایف احمر حاد و احتمال کنند و به طبع و جوی و حل غذا سازند و عشا ترک نمایند و بعد غذا خواب نکنند پس هرگاه چشم خوب پاک گردد و در و تحلیل نگیرد و تحلیل مادی احتمال سازند و اجفان را به شایف احمر لیم حک کنند و اگر در اجفان تحصیف حاصل نشود و حاک و شایف خنجر کنند که تحلیل غلط اجفان است احوال بعضی خدای ارجحیانس گفته که ز روی بنفشه و تخم و ز آمنت بر پارچه کتان مالیده بر و دینج صعب نمند که در ساعدت تسکین الم او میکنند و کذا برگ گل سرنه بار یک سائیده برگ انگور و ز روی بنفشه آمیزند تا مثل مرهم گردد و در و خنجره کتان کشیده و بر دینج گذارند که فی الحال تسکین و ج است و در عفان سائیده و شیر و خنجران آمیزند چنانچه در تسکین الم و دینج و عجمیت شیش الرطین مفیداید که در دینج اگر از ورم جاست و از جمیع وجوه استمراغ بدن و عروق سر و جاست کرده شود و شایف بعضی از وادعات و مثل عصا رات لیم بار و مال کنند و صند از خارج مثل زعفران چهار درم و برگ کشنیر سبز پانزده درم و کلل الملک سبب و تخم و ز روی بنفشه سه عدد و نان سیده پانزده درم و رب انگور تر کرده آمیزند و مانند مرهم ساخته بکار برند و وقت شدت در و قدری از موی را مثل پوست ششاش یا سینه زده و طلا مائیا و حنظل و صبر و بنفشه و دانه مجرب زده بنفشه مرغ شش مرغ است که از هر دو مثل مرهم ساخته و بر پارچه گذارند چشم نمند و کذا کاک گل سرنه در رب انگور تر کرده باز دانه بنفشه سائیده و چشم گذارند و هرگاه در دشت که در و عفان سحر و شیر زمان آب کشنیر و تخم چکانند و نفع میکنند و باید که در دینج علما جاسته خارجی مشغول شوند و بر قیاس شش دینج تا سه روز از قضا در و زنده اگر قوت و حال تحمل باشد

و در درینج موجب متفرق آلتان با نرروت و شیاف و مایا و فیون مساوی بار یک سائید و مجرب کما لیس است و اگر درینج بعد از نرروت عینا بار یک سائید
بایا جات البتة متفرق نمایند و لعابات لیس و آب کرب و مطبوخ و اگر گفته است حال کند و بساست که آب غلبه الشلب مغزونی می نمایند و گاهی موزع غفران آفرین
الوا احسن و حیدر و منقنی می نویسد که بسبب او یا مایه و موزی بود که یک یک یا هر دو سیلان کند و یا مایه و جعفرادی جدا باشد و برورم و موی الم شدید و
حیرت و در اکثر اشتقاق یک یک و خرمن و مرقیق از ان دلالت کند و جعفرادی قبلت ورم و شدت حرقت و حکم و صفت رنگ متدال نمایند و نیز در
اول فصل است که اگر باشد و الا جماعت و اگر درینج غلبه شیر خواره بود و قصد مرققه او کند و مطلق غذای او نمایند و زردی بنحیه بر وزن گل پر چشم نیست و
شیر و چشم بد و شدت و نرروت و در چشم متعال نمایند و در در چهارم در در مایه لعل رند و هرگاه مرض واقع گردد و در در چشم است بکار بر نرروت و در
و عدس و پوسته انار و گل سرخ کوفته و نخیله و آب و روغن گل نخیله بر یک یک صا و کنند و هرگاه مرض انحطاط پذیرد و در در صفت متدال نمایند و علاج
نوع ثانی با شتافراغ اگر ممکن باشد و با صلاحت نموده که در و بعد تنقیه بدن گل سرخ آرد و جو پوست انار عدس سائید و چشم نمند انحطاط مرض و بعد از ان
و تراخ و در در مفعول آرد و یک یک استغلب ساخته بشیاف لیس و غیر سنجارند انطالی گوید که در درینج غالباً با طفل عارض شود و بسبب و در در پوست
و اکثر از مایه خون افتد و از سودا و احاط نشود و اجاعاً و در حدیث او از صفر او بغم اختلافت است و اصح آنست که از بغم نیز حادث شود و بسببش و صراط
است که به شکیم است یا انفجار که یا ضعف غشا و از رنگ او بدل او که مفرود است یا مریک یا شناخته میشود و علاجش اینست که مبادرت برفع نماید و در
اطفال شرط نرروت بعد از اگر مقدارین رد باشد پس علاج را حد و بسبب اتفاق این هر دو جدا و حکما بلکه در درینج درین یک نام عبارت از قوت رطوبت
و الا از عجزات دران پیچ خرس بسببید و بنحیه است و نرروت و غفران و شیر زان شمر و عدس شدت التهاب نهادن لعاب بعد از آنکه با صلاحت و در در
جائز است و در مایه و مثل افیون و گل سرخ و زعفران از خارج علامت و گویا فی میو سیکه از انچه متعال میکنند و در علاج این مرض نیست که در در صفر
صغیر نپاشند و شیاف اهر لیس بکار برند بعد از حجامت و اگر مریض بدر که باشد و انی اصل نباشند و بعد جعفر و شیاف مایا بر یک یک صا و کنند
و آب مطبوخ با بونه و اکلیل الماک و موز و شیر و آب کیند و نماید و تطهیر غذا و نرروت و در درینج و در ان آن سازند و این شیاف و در درینج افیون کامل نماید اگر
آب بعضی از این حل کرده احتمال نمایند که آن سفید است از نرروت و شش معروفت به تقیه و شادنج شیاف مایا هر واحد و در مریض صغیر علی بن شاسته
کتیرا که بگل قبری خالص هر واحد یک و در نرروت سفید و درم زعفران دو و آنک همه را سوده یا برچهره کرده بگیرند و در مریض کیم و افیون خالص و در یک
و هر دو شیر و غفران حل کرده ادویه مذکوره آنچه شیاف سپین بقدر عدس سازند و در سفید و بنحیه رقیق حل کرده احتمال نمایند یا در چشم چنانکه این شیاف
بعد از شتافراغ بقصد در یک روز در درینج را زائل کند و این در در نافع است بگیرند شیاف مایا و در در مریض کیم نیم درم زعفران اهلیمای و در مریض هر واحد یک نیم
در درینج نیم درم افیون دو و آنک با یک سائید و در مریض به نرروت و در چشم پاشید و بر بند و بعد انحطال و وایاک کرده باب سرد و بشویند و اعاده و در وقت
خواب کنند و بعد از این در در چشم را بدون صاف کردن بگذارند چه اگر زعفران و چشم یا بر یک یک صا و در مریض حادث کند و در درینج نیست بگیرند و در در
و پوست پسته رطب و عدس متشکر و واحد یک و در مریض نیم درم شمر و در درم با یک سائید اطراف کاسی نرم سوده آمیزند و اندک روغن گل چکانند
مثل مریض سازند و وقت خواب چشم صا و نمایند و در درینج جدا کنند و اگر شیاف مایا بسوزند تا خاکستر گردد و با شاسته و صغیر علی بن شاسته و در درینج را در یک و در
مراکل کند و اگر موافق مزاج چشم افتد و گاهی بادی قریح در مقله بود پس علاجش مشترک نفع سازند بدانچه در قریح عمل می آید بعضی گفته اند علاج و درینج بعد
قصد قیال حجامت و تنقیه بطریق بلبله و قرص نفیقه اقمصا و نرروت و ترک متلا و نظرسوی چیزهای باقی و تمصار بچکانیدن شیر و چشم است و در در اول
بعد از ان طلائمون و صفا و مایا بر یک یک پس با کشنیز تازه و در در نیم مرغ و اکلیل الماک با اندکی زعفران چون مرض از مریض روز روز گذرد و اول چشم مریض
پاشند و در آخر مریض را غیر اگر قرحه نباشد و الا ترکیب ناید علاج از ابلاج قرحه را می گوید که اگر چشم کودک در درینج باشد و بر کشان چشم تا در نبود و اگر چه در ان
قرحه باشد احتمال با نرروت شش درم زعفران و درم الاخرین مایا هر یک و درم افیون نیم درم با یک سائید نمایند که در ان حضرت بقصر و نیم نیست و آن

بسیار
بسیار

دوامی و درینج است و اقبول ایلاقی شیاف و روی انجین مخصوص بوریج است و هرگاه درم کم شود شیاف و روی صفت تمام کنند و گویند که اگر نبرالو در ابا و دین مناسب مثل صبر و زعفران و حوض کوفته و در کلاب حل کرده بر اجنان صفا کنند و در اول در چشم و درینج موجب صاحب بقای است و اگر افیون کات هندی رسوت هندی هر یک جزوی شب یانی چهار جزو آب لیمو کاغذی شست جزو شب یانی را بریان کرده مع دیگر ادویه کوفته و ظرف آهنی بآب لیمو بر آتش گذاشته بدسته آهنی آمیخته است و بسایند تا خوب منحل شود و طلا نمایند بر در و درینج اطفال مجرب است و مسکن و مرم و الم و گویند که آب برگ تفلح مجرب است و کذا صفا و کشیز سر به باشد و زعفران چهار ماشه و زردی بقیه مرغ یک عدد و عنب اشکب و نیم باشد و اگر از غلط غلیظ بار باشد علاج رمد غیبی نمایند و زیره کرمانی سوخته در زردی بقیه مرغ سرشته بر نیبه کهنه نهاد و نیم گرم بر چشم گذارند

علاج اقسام رمد غیر حقیقی

طبری گویند نوعی از رمد غریب نادر است که علیل چشم خود میس مضران شدید فوق طاقت در یابد و بادی سرخی و درم در چشم باشد و از امراض لازمه و آنست که مرفی جلد اس خود را چنان در یابد که گویا میوز و از اس و الم محسوس گردد و در گوش طنین یابد و سبب او تپیلای پس مجرب دست بردن کل رطوبات هلیه از ارتفاع بخارات حاره یا لبه از بدن بسوی راس که از ان غشای خارج تحف بنابر حقایق بخارات و حرارت تسالم گردد و طبقه پنجمه بوسطه انفعال بادی مشارک گردد و رطوبات چشم منقوت و جفاف و خشک پذیرد و علاجش تطریب بدن و چشم است و ووشیدن شیر و ختران یا نرکه طلع و از خاشاک طب لاسیا خاشاکش رطب باشد بر سر و منق علیل از ته فراغ مطلقا و از دیو در انداخته رطب مثل لخم زغال یا جو قشر خیمه و جوز کا مرغ فربه و بقول مثل کاسه و خرمنه و پاک و قطعه و امر است شاق روغن بنفشه و نیلوفر و که و ووشیدن شیر بر سر و ووشیدن الما شیر دانه و تناول نوکه رطب محمود و ختران یا شیر سفید و آب با سفیدی بقیه و روغن بنفشه و شکر سفید و هرگاه مرض بانتهار رسد آب طلع و روغن نیلوفر و روغن بنفشه و شیر و ختران معوط کنند و همه تدبیر احوال تطریب و مزلی تشف و رافع آنچه از سر باشد و درین علت اکتال با کمال سودمند نیست مگر بندرت و انکباب بر بنجا آب شیرین گرم مفید است و گاه این کمال نفع می بخشد و در این نامشقه یک درم سرطان هندی خشک کرده بلبا شیر بر یک یک نیم درم نشاسته صمغ عربی صمغ فارسی هر یک یک درم کوفته خیمه قدری ازان و شیر و ختران حل کرده میل در چشم کنند و بعد از ازان آب نیم گرم چشم را بشویند و نوع و دیگر از رمد غریب آنست که انسان بعد خواب چنان در یابد که در چشم او ریگ افتاده و تدبیرش و فصل کهنه پاک خواهد آمد و جالینوس و تالبعان او گفته اند که از رمد نوعی است که می بیند صاحب آن همه اشیا را سرخ یا زرد یا سیاه یا سفید بحسب غلبه خلط از اخلاط و این حادث میگردد و از تغییر مزاج و مانع خصوصاً بطن مقدم آن بعدی که متلون میگردد و نور خارج ازان بلون باعث آن تغییر از اخلاط و نیز و بعضی سبب آن در قرصه یا رطوبت بقیه یا رطوبت جلدیه است که متغیر میگردد و رنگ آنها بحسب کیفیت رنگ ماده غالب و گاهی تغییر میگردد و بعضی اوقات درون بعضی چنانچه نزد معدود بخارات از معدود می بیند اجسام را بحسب لون آن بخار و فی الحقیقت آن تسمی است از ضعف بصیر و علاجش در ضعف بصیر خواهد آمد و با بکله نقیمه بدن و سر و تعدیل مزاج و مانع بحسب مزاج آن از اعتدال و معالجه بخوبی در اقسام رمد سطوح شد بعد شناخت آن بدلائل نوع ماده باید کرد و هر چه که از ترک ریاضت و حمام و غیر آن موجب انسداد سام و منع فضول منفعه از دفع و تحلیل عارض شود علاجش بعد نقیمه ریاضت و استحمام با آب گرم و انکباب میاه محله حاره است و هر چه که از سردی معده با ارتفاع آنجده باره حادث گردد و این با سوتر چشم آفرین ترش بود علاجش تسخیم و تقویت معده و تحلیل آنجده بار و به تناول جوارشات مقوی آن و دخول حمام و شرب شراب صرف و تلطیف غذا است و گاهی حادث میگردد و زان را از سردی رحم و ارتفاع آنجده بار ازان بسوی دماغ و تدبیرش تسخیم رحم با استعمال حقنه های حاره حاده متخذه از شربت بالونه و حلبه بار و روغن نارودین در رحم و تدبیرش بر روغن کرباسون و استعمال نر و حاره و اجتناب از جماع و بقول لبقراط این قسم رمد صعب است و این شش قسم رمد غیر حقیقی مع شش قسم حقیقی یعنی دومی و صفراوی و لبنی و سوداوی و ریخی و درینج جمله دوازده قسم را جالینوس در سیام ذکر کرده و بعضی تا آخرین از لبقراط و سکند نقل کرده اند که نوعی از رمد است که آن چشم بسیار سرخ میگردد و اجنان درم میکنند بجهتیکه گویند شش میگردد و پوست از آن جدا میشود و بعد از آن یک جن جن بگیرد و چنانچه اسباب علامت و علاج آن

بگاه آب گرم نشویند تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 و اگر در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 کثرت بروت و ادویه غلیظه شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 ممکنه نوعی دیدار من است که دران چهره نباشد و عروق چشم دران ظاهر بود و بالالم ویلان اشک باشد و سبب آن دران غلیظان خون با غلظت آن باشد علائم
 قیض و اصل طبیعت است از این ماده و غلیظه و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 سنی اند و نباید صاف کرده بگریز و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 چشم را آنکه دران غلیظه شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 و اگر دران غلیظه شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و

جبارت محمد

و آن شتی است که چشم را سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 و شوار گردد و بعضی این را در دایس گویند و سبب او غلظت غلیظه شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 علاج برای ترطیب اعصاب جلوه کتان و شیرینان برآورده و چشم چکاند و وقت خواب زرد و تخم مرغ بار و غن گل و پیغمبر چشم نمند و یا برغن بالند
 و یا برگ کاسنی را کوبیده بار و غن غلیظه شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 انقیون و بلبله کالی و بلبله سیاه و غار یقون باشد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 صغیر پس شیان جملین گراند و کثرت آغام و الکباب و کلبه آب گرم و آبکی دران ادویه مطبوخه جو شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 هر یک یک چشم را جو شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 دران پیوسته گذاشته باشد و شتره طلا کنند و آبکی دران حله و کلل الملک و غلبه نیل و غلبه نخبه باشند بر سر و چشم طول کنند و از افندی سر و پیغمبر گویند که
 بعد از تخفیف و حصول لکنت است و آنکه اشک آور چون برود و حصر و باسقیون و شیان جملین و کثرت آغام و الکباب و کلبه آب گرم و آبکی دران ادویه مطبوخه جو شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 و تخم کتان جو شانس و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و

حکله العین یعنی خارش چشم

و باوی اشک تیز و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 عارض علاج چشم در وی آب گرم نشویند و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 و ساق و کل سرخ و تخم کتان و شیرینان برآورده و چشم چکاند و وقت خواب زرد و تخم مرغ بار و غن گل و پیغمبر چشم نمند و یا برغن بالند
 سازند و آبکی تیز و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 شب خیسایند و آب زلال اگر گرفته باشند مجرب و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و
 محکوک بر قصب یا بس مع اندکی غبار لعل بعد شستن چشم آب مطبوخ عدس در اکثر کفایت میکند و فوس مس و زعفران حبس سائیده که کمال نمودن دفع بلغم
 بخشد و سبب حکیم اجل خان است و برگ نیب و کوره ملین سوخته و آب لیون خوب صلیا کرده و چشم کشیدن نیز نافع حکم و سبب و دوی سرخی و کشته اند
 چشم است و از اشیا شور و تیز بر پیغمبر و در وقت بروزین علاج برسد و دوی نماید و بعد از آن تخفیف و تسکین حاصل گردد و سبب خفقان بخارات سوداوی فاسد لکنتیه است زیرا طبقات چشم و دران بخارات حدی نباشد موجب لکنت و

یاسب ایام کج کنند و مار کجین و بند و صد رگ پشانی درگ ماق نیز مفید است بعد غره بکجین و ایام فقیه انما یس شیان اهلین و در و صغیر و
 بر و حصه و شیان بنیل بکار برند و بعد از آن در آخر شیان احمر و در و صغیر کبیر استعمال سازند و او را شک آرد چون با سلیقون و کل غریز و
 روشنائی و چشم کشند و کل فلفل و از فلفل نو شاد و سر که هم یک درم زعفران چهار درم حنظل شش درم بنیل الطیب چهار درم کافور یک دانگ بغایت سودمند است
 و صغیر حصص یکی پوست بلبله زرد شیان مائیا سادی سوخته و چشم کشیدن نیز مفید و دیگر چشم از بوز و کلیل الملک و اندکی نمک سازند و تعاده حمام کنند
 و روغن گل یا بنفشه بر سر مالند و صندل بوزنه و کلیل الملک و عنب الثعلب و کاسنی تازه و باروغن گل و اندکی سرکه نیز مفید و کذا چکاندن گلاب که در آن ساق
 حیسانده صاف کرده باشد نافع و اگر از قرض یک درم نبات نیم درم کافور شش درم نرم سوخته و آب شیان ساخته آب سر و حل کرده و چشم چکانند که عینه
 نافع بود و کذا برگ نیل فلفل سیاه و سفید و برگ کبابی مقشر و بنجیل بلبله سیاه که لاسوری اصل اسوس کویامی کرانی سادی باریک سوخته و بشیر تازه و بشیر
 سفته شیان ساخته در ساینه خشک نموده بر روغن کاه و سوخته که احتمال نمودن در آن از آن حکم و تقویت بصیرت و شیان زعفران نیز نافع است
 و غذا امتداد و جرب مثل کحلوان و نان صاف و از فو که انجیر و انگور و موز خورد و در خار شش و سرخی چشم که از بوی نخل و شیو فلفل سیاه و در نیم عدد و برگ نیل
 و در نیم عدد و گل و دیگر آن که سرخ باشد بقدر باشد از چوب بالنس و کاسه جستی خوب حل کنند که سیاه شود و اندک و چشم کشند و کذا زهره ماهی و در چشم خشک کرده
 وزن یک و ثمری شوره قلمی یا پوسیده بر و در خوب صلا که کرده که احتمال نمودن صفت خار شش و آشوب چشم که از بوی نخل هم رسد معمول و جرب صاحب بقائی است

طرفه

و آن نقطه رخ است که در سفیدی چشم افتد و گاهی در آخره تیرگی و سیاهی گراید سببش شدت استلا و تند و عروق یا حوت و جوش خون یا انفجار و در قمل از نفع
 یا نفع چشم است که گمانا بشکافد یا از بلند و صغیر قوی و حرکت غصیت مثل تی شدید که درین گنجشاید و گاهی طرفه به شور و دل و قرصه مودی میشود و فواح
 میگردد و اکثر صاحبان از طرفه چاره و صبیان را و در برنج و بلدان حاره عارض میشود و علاج در ابتدا از بال کبوتر بچه پر کلان بکنند و خونی که برنج پزطاب شود
 و سوز گرم باشد و چشم کشند سه مرتبه هر روز سه روز و تقطیع خون بشفین و فاخته و در شان و خون بازوی بطا و مرغابی نیز مفید است و اگر خون از پر
 ظاهر گردد و زیر بال این طيور رگ بزرگ تفحص نموده بتیج حمامی خون از آن رگ گرفته گرما گرم بچکانند و نیز بنه بدان خون تر کرده بالا می چشم کاساعت بندند و اگر
 خواهند قدری گل از منی یا گیه یا قیو یا در آب گرم حل کرده در خون آخته و سه قطره و چشم چکانند و در انتها محلات مثل کند و مر و شق و زعفران و در خون
 آمیزند و در کتاب گزیده نوشته که بعد تقطیع خون کبوتر یا فاخته بگل از منی در انتها آب طنج کلیل الملک و لعاب حلیمه منسول و چشم چکانند و یا کند و یارود و بشیر زمان و چشم
 چکانند و موز منقحی برگ عنب الثعلب نیز تازه و اندکی نمک لاسوری ساییده و چشم چکانند و در زهره صبر که عوض نیست و یا کلیل الملک با هم الا خون و اصل السون با زعفران و کباب
 مقشر و روغن گل و در و تخم مرغ صندل و طنج صغیر و کلیل زوفا و کباب نمایی و شنج یا بنیه تر کرده و تکیه چشم کنند و چشم را بصبا بر بندند و اگر آهسته آهسته کوفته و صغیر
 بسته آب گرم تر کرده بکشد نمایند و در جذب خون از چشم مجرب است و صاحب شفا را اسقام است و اگر سنگ با تش خوب گرم کرده از خاکستر پاک نموده شراب
 بر آن پاشند و بخار آن بگیرند تا شک سائل شود و طرفه در عمل یک و بار زائل شود و اگر سرکه عوض شراب کنند نیز مفید و مجرب را قست و انکباب بر سر که بگلای مساک
 بر شانیده و تکیه بدان نیز سرین الا بر است و صندل از گل بنفشه و تخم کاه و کشنیر و مکه و هر یک سه ماشه مغره حفض هر یک چهار ماشه نافع و انطالی گوید که آنچه
 از مثل ضرر باشد و همان وقت معلوم شود پس چیزی از چکاندن مثل فندق و زیره خائیده نیست یا خون کبوتر مخصوص سفید یا بد و در غیر آن اول تصفیل
 کنند پس رگ گوشه چشم کشانند اگر امرو تا وی گردد و الا اسهال به وقوع صبر یا طنج خیار شنبه و تمزندی کفایت کند و لعاب حلیمه یا بعد از بگلای چکانند و چیزی که حل خون
 نماید مثل آرد با قلا و قظم یا نیمه آب صغیر صاف شسته صندل و شیان مرارات و طرفه مجرب است و کذا زعفران و بشیر زمان یا بشیر خرد و آنچه تحلیل آن کند و بصرا
 نیز گرداند و مجرب است این است که طبا بشیر در روغن بنفشه سوط کنند و کذا قطر روغن گل لب که و کذا اسندروس بشیر زمان بر سنگ ساییده چکانند و مجرب است
 و چون را چیزی یک جز و کریم نیم جز و ناخواه سدس جز و بایند و هر روز و درم بخورد و از آن احتمال نمایند و آنکی است و هم گوید که در اول چکاندن بشیر زمان

و چون

و اما در اندک چشم کشنده و هرگاه ماده ریم کن بعد تنقیه شیان بعضی کشند و چون نفع نشود شیان کند و شیان ابار سفیدی بنیای عمل آید و وقت خواب نما
 و اوراق مذکور در مع آن قبول بر فو من گل چشم گذارند و از معاجبات او این است که بعد تنقیه بدن و سر و نواحی چشم و لطیف غذا تحلیل و مثل یکایا شیان لثه
 و تحلیل آبکیه در آن حبابه و اکلیل المکمل بر شانیده باشند و ضمیمه چشم بر روی بنیای بانک زعفران نمایند مگر آنکه خوف بقیه حرارت باشد خاصه در نوع سنخ پس
 تقدیم بر آن چشمی کشنده در آن اندک روع و تبرید باشد مثل سفیدی بنیای بعضی از روتی اخیر فیون و هرگاه هر طول کشد شیان بنیای شکی بغیر از
 استعمال کنند و درین وقت در و صفر نافع است و آنچه در وقت رافض کند پوست بنیای منحل جسم و درین شایع است

توفیق و سبل

و آن گاه شستی نرم رخ است که بنیای پدید آید و اکثر قریب سوزن اگر بنیای عروق سرخ از گوشه چشم بدو پیوسته باشد مثل ناخن و بیشتر در اکثر اجتماع خون فاسد بود و سبب
 جروح یا قروح یا تفرق القهالی که در تخمه هم رسد بعد اتمام علاج اول فصد سر و نمایند و سهل بدفعات و سبب و بعد تنقیه همچون ناخن قطع کنند پس آب زیره نمک
 خائید و چند بار چکانند و زره بنیای مرغ بر شانت چشم نهاده بعد با سلیقون و جمر حاک و بکشد و علاج غرب عاجی نمایند و او و یه نفرو بکار برند و شیان قیصر
 استعمال کنند تا آنکه غائی گردد و بقیه آن این خضاکر و کشنده شیان و سبل

سبل

و آن پرده است شبیه بدخان که از ارتفاع و تسلیج رگهای باریک و سرخ چشم ظاهر شود و در اکثر اخبارش بود و از روشنی آفتاب چراغ انداید و بگاه چشمه
 چشم فرو شود و سبل از امراض متعدده و متواتره است و اکثر صبا حیان افزوده رطبه و جمدیان و در فصل ربيع و بلبلان جنوبیه هم میرسد و بقول یهودی در باران
 رطبه عارض میشود و مثل مدغمی میگردد و بقول رازی سبل علتی است عسر الهز من که از کمال نقا و بر نیست و سببش آفتابی عروق چشم است از خون غلیظ
 فاسد و بخارات کشنده و ماده او یا از طریق غشای خارج قحف یا از طریق غشای داخل بنابر استکامی اس ضعیف چشم سببی شیمان کند و علامت هر واحد را کور
 بدان آید از نمایند پس اگر با تری چشم و سیلان اشک باشد سبل رطب گویند و این قه از عطسه متواتر و ضربان بن چشم و روع اکال خالی نبود و اگر با دوی آید
 رطوبت باشد سبل یا سبب ناسد و درین نوع چشم از غیر پرده سبل بدیگر امور مثل چشم ترستان باشد علاج فصد سر و نمایند بعد رگ پیشانی و گوشه چشم
 کشانید و حجامت پس گردن نیز عین النفع است و ارسال علق پس گردن و کوشن نیز نافع است و بعد از پنج سبل و حسب طبع یا حسب یارچ یا بطور رقیق کشند
 بعد غرض شقی و مانع بعمل آید و وقت شب سبب سبب سبب است و گویند که درین باب مطبوع انقیون رات غار اقیون و سبب
 کشنده است و حسب توقایا و شیان عظیم النفع است و بعد تنقیه و اجتناب از اغذیه غلیظه و بنجره بقول جالینوس شحال سحر نافع است از این از کشش یک درم و سبب
 مرکبی و دو دانگ حنظل یکی نیم دانگ سوده باب مرزنجوش شسته بقدر عذس حب لبسته هر یک یک حب لبسته و خمران و در فو من بادم حل کرده و بر بنی چکانند
 و یا مر و صبر و عطران و کشش و مویج مساوی باب مرزنجوش حب لبسته نیم دانگ بر فو من بنفشه سحر کردن و کشش بقصد از بر و گل سرخ کشش مساوی و درین
 مذکور غوطه سبل آردن مفید است و جالینوس ثابته بن قه میگویند که در هر ماه یکبار فصد قیال و اخراج خون اندک و دو مرتبه سبل اطبخ انقیون لازم دارند و فو من
 چشم بد و رات سخته مغمغه مثل قرفل و سبل و سلیخه نمایند و در استعمال اکمال رعایت خفت و قوت مرض ملحوظ دارند مثلاً در سبل رقیق شیان و یا رجون و چشم کشنده
 و در سبل غلیظ شیان امر حاد و خضر و با سلیقون عمل آید و گویند که فصد عرق جبهه و عرقین ماقین یک دفعه سبل غلیظ را نافع است و کشنده و احتمال شیان
 احمر لثه در این شیان است و درین باب مجرب بولنه است بگیند قرفل افیون هر واحد یک درم حنظل یکی شب یانی هر واحد درم آب برگ نیب آب برگ
 اعلی آب برگ گوی نیم پا و او و یه کوفته بنجیه در کاسه روغن انداخته و بنجیه سبب نیب که فلو و در سرش نشانده باشد خوب حل نمایند و غلیظ شود و شیان
 بسته نگذارند و یک شیان باب سائیده در چشم کشند و بالاسی چشم نیز طلا سازند و اگر در گراهی آهنی بدیده آهن حل نمایند تا که قابل حب لبستن گردد و حسب بسته بکار
 ایشاند و در و سبب نیز معجون است و سبب میکه یا کیهان سفید و در جهان ساعت پوست سفید گرفته و سر کشنده بسیار خوب باشد و بگذارند در آن و در و سبب کرده و سبب

[illegible]

و در بعضی رواج قبل تنقیه استحال الحال حاده در امراض یا بسبب خرافه و آن بحسب اختلاف در ظهور و غور و جزای مکان بهر نوع نوشته اند چهار از آن سطح قرحه قرحه
که جالبینوس آنرا قروح و بعضی متقدمین چشونت گویند نخستین قرحه شبیه بدخان در رنگ که بسیار بی چشم منتهی باشد و جای بسیار از آن در گرد و کمر
خفی نامند و گاهی قرحه گویند و در یونانی اخیلوس خوانند یعنی خللت یا غبار و دوم قدری عمیق تر از آن شدید البیاض و صغیر الحجم و آن سخی البیاض
و غامض و گاهی این را نیز قرحه خوانند و یونانی فاقالیون گویند یعنی ابر و سوم بر اکلیل سیاهی چشم افند و قدری از بیاض تخمد و گرد و پس هر قدر که
بر صفت بود سفید نماید و آنچه بر تخمد باشد سرخ بود و این را اکلیل و یونانی انجیون گویند یعنی صاحب رنگ غور این قرحه بیشتر از نوع دوم است و چهارم
سخی با حتراتی است و غرضی نیز نامند و یونانی فیققادا و ابیقویا یعنی حتراتی و استقویا یعنی شعله گویند و این بظاهر حد مثل صوف صغیر و پنبه باشد و ذات
عروق خمر بود و غور این تر از نوع دوم و سوم است و سه از آن فائز بود نوع اول از آن یونانی بوتیون گویند یعنی عمیق و نیز بوتیون یعنی جب نامند و آن
قرحه عمیق ضیق مستدیر صافی اللون نائل برخی بقدر جا و رست و تانی را یونانی قو لوبال یعنی حافرا نامند و بسیاری نیز گویند و غرض آن قلیل تر بود و جا
و وسیع تر گرد و چنانکه بود و تالک را یونانی افیقو یا یعنی حتراتی خوانند و آن قرحه عمیق فی و سخ و داخشی که کشیده بار طوطی بسیار و حدت شدید باشد و در
تنقیح آن مخاط طوطی چشم است با چکله قروح حادث در قرحه یا عقیده مدو یا بعد بثور و یا بسبب ضرب حادث میشود و بیشتر از قرحه از داخل بود و بسوی
خارج منفرجه شود و گاهی بالعکس باشد و نشان قرحه در قرحه شدت و در وضربان و خشک نشد اشک بود پس اگر قرحه در قرحه باشد بر سفیدی چشم نقطه سرخ که حمر این
بر حمر است از آنرا غالب باشد ظاهر شود و این سالمتن قرحه است اگر ماند که در باشد و آنچه از قرحه در این طبقه ظاهر بود آنرا و بیله نامند و آنچه غیر ظاهر باشد قرحه مطبقه
گویند و اگر در طبقه قرحه در سیاهی چشم نقطه سفید یا پدید آید اگر در طبقه عنبیه حادث شود در برابر حد نقطه سرخ منشیج گاهی سرخ ظهور نماید و این بدترین اقسام
قرحه بود و گاهی قرحه را می کشاند و اگر قرحه در طبقات دیگر باشد بخورد و شد چینی از آنرا قرحه محسوس نگردد و اگر در جوشش بد و شکافدن طبقات و هر گاه در قرحه
بر رفا ده یافته شود بر و رخت ضران قوی دلالت کند و اگر زرد یا قریب یا قریب باشد عوارض کور و ضعیف تر بود و اگر سرخ آید در بسیار ضعیف باشد و اسلم
قروح آنست که ظاهر و در قرحه باشد و الم و قلی و دمه در آن اندک انطباق پدید آید و در وی آنکه بعکس این باشد و از آن بدترین قرحه قرحه اسفل ناظر باشد
جهت آنکه تبسومی این موضع سریعتر است و بدترین قرحه است که بر حد قرحه قابل طرا باشد بجهت آنکه این بهر ایمی پوشانده گویند که نوعی از قرحه خمر است
که ذات العروق نامند و آن مخصوص موضع معین از چشم نبود و در موضع چشم که حادث شود نقطه محیط با شعبهای عروق کشیده و شل شبکها ظاهر گردد و اکثر
طبقات را در گرد و سبب او از شبکیه بود و چشم از آن بخارج صحت شود و بسوی وسیله التقلال می نماید علاج به سرعت فصد هر روز کنند و در هر هفته اکثر از آن قدری بخور
گرفته باشند و گاهی در آن حاجت بجمامت تقاضا و ارسال علق افتد و تقیه سهل صفا و حب بلبله یا با الفوا که یا مطبوخ کو که یا مطبوخ بلبله یا تقوی آن و در شب نشاند
و اما الجبر صغیر است و تیرید و مومند و اگر با سه و شدت ضران باشد شربت خاش بدهند و تطبیق باغ با و مانع طبع نمایند و اگر با حرارت مزاج و سرخی چشم
و گرمی سر و وجه باشد غنی نشسته تخمین استعمال کنند و اگر گوشت و شراب پزینند و قبول بار و بخورند و قبول شیش عده درین باب تقیه راست به تفراغ
جاذبه بسوی اسفل از جهت جمامت ساقین در آن نفع کشید و در فصد صافن بسیر اطراف مالیدن آن نیز مفید است و در هر چهار روز بخور جاذبه قبول عروق
از مطبوخات و قروحات اداست اسهال نمایند و اگر با آن بد باشد اول علاج بر بدستفراغ مذکور در هر روز جاری کنند و با و یک جامع میان شبکین و حج و اندمال
قرحه باشد شل شبکین نشاسته می کشند و در قرحه سفید باقی قرحه شیر زنان و چشم و اگر با آن سیلان خلط باشد چیزیکه در آن قوت مانع باشد مخلوط سازند با چکله بعد
شیر زنان و چشم چکانند و شیاف ابض و سفیدی بضمه مرغ یا و شیر زنان مل کرده قطور کنند و پنبه بدان آلوده چشم نمهند و چون گرم گردد و تبدیل نمایند و دو
مخدره چشم ملا کنند و دو انگه در آن انداخته باشد از چشم دور دارند و او دیکه در غایت بعد از نفع باشد مثل توتیای تنسول و صبر و و مانند آن اختیار نمایند
و او دیکه با بضمه بر پیشانی نهاد کنند پس اگر در شبکین یا به اسید تحمیل داده بود و الا دلیل اجتماع ماده و در صورت منضجات مثل الجاذبه چشم که تنها یا با بیکه
در آن اکلیل الملک جاشانیده باشد آینه چشمه تقیه نماید و در روز رفا ده بسته دارند و گویند که کتال سافج هندی کتال لطوخ جنین و عطران کتال جاشانیده

بجای

حفر و سح قریه

حفر قریه آنست که جزوی از قریه زائل گردد و در آن حفره بهر سده و عمیق صاف ازیده و چرک باشد و پیش یا از خارج بود و مثل سح و سح
که قریه رسد و یا از داخل باشد و بتره که در آن بهر سده و بیشتر صبیان السبب نرمی اعضا و حرارت امراض کثرت فصول عارضه میشود و حرکت
اگر عارضی نقشه باشد و سح قریه آنکه پوست رقیق از ظاهر قریه بسبب و چربی حاد بر آن مثل آهنی و غیره و یا ملاقات دمای حاد محرق با آن
و این نیز محض است اگر بمقابل نقشه باشد علاج اگر بدن معتدل باشد فصد کنند و بعد از آن تنقیه بدن از خلط غالب نمایند و آنچه در آن تخفیف لازم
باشد مثل شیاف با آب کتان نمایند و در راجع به سح و سح یا سح محرق معسول یا سح محرق معسول در چشمه پاشند و سایر
بعینه علاج شقاق و قروح و بشوشت از اشیا منشفه و اصلاح اغذیه در ابتدا و بجزوات و بعد از آن بطبوره و آشناسیدن جلاب با شیر تخم خرفه یا شیرین
و مسحه

و مسحه

و آن مرضی است که چشم و اتم از اشک تر باشد و گاهی اشک فصد حاصل شود و در آنکه تابع مرض دیگر مثل سحر و جرب شود و حیات بکثرت شعرا و منقذ
از مرض چشم باشد و اکثره شأن با صاحب فرجه رطبه بر آن در بستان بدان طبع باشد آن مرض مخوف است و معده یا مولودی یا عارضی یا لازم و در صحت
یا تابع مرض بود و چنانکه در حیات حاد و غشی و دمای و می یوم سهری و دم و داغ و نزلات و زوال طبقات رطوبات چشم از موضع خود گاهی در تند و افتد و
مرض چون بعد از فطر رسد و ارضی که مثل پاف و سلاق انتشار یابد و گاهی عروض معده در شایخ مقدّم فایج میشود و گشته با کحل سبب عارضی لازم
در صحت حرارت یا برودت چشم و داغ یا استلای راس چشم و ضعف قوت ماسکه و یا ضمه چشم بود و یا نقصان گوشت فوق اکبر باشد خواه با طبع و یا باستعمال ادوی
و یا از مبالغه قلع و قفر و غده یا بسبب حدوث غریب نزدماق و جدری و سید این مرض رطوبات داغی است و سیلان آن بسوی چشم یکی از دو طریق یعنی از فوق
تحت یا داخل آن و ایلاتی گوید که بعد از معده تنه موضع است و عروق باطن تحت داغ و در گاهی باطن بکثرت عروق خارج تحت سوم عضلات چشم بسبب
این عضلات و بهر سده این سبب را اسباب سابقه اند و سبب اقرب و اصل نقصان لحم لحاظ است بطریق تشخیص اقسام معده آنست که اولاً از مرض سینه که
این مرض از چند مدت است اگر از ابتدای پیدایش خود بیان کند مولودی بود و الا عارضی باشد و در عارضی بهر سده که با مرضی دیگر هست یا اگر باشد تابع
مرض بود و الا عارضی لازم صحت باشد بعد بهر سده که اگر از نظر کنند اگر گوشت از نقصان دریا بند بسبب همان سده و الا سبب حرارت چشم و داغ یا برودت آن استلای
و ضعف قوت ماسکه و یا ضمه باشد پس بسوی حرکت بکثرت چشم و عروق آن نظر کنند اگر سرعت حرکت و سرخی چشم و ظهور عروق آن در گرد و با آن اشک گرم با سوز
یا سکه باشد از حرارت بود و اگر بطور حرکات و عقید ی چشم و وقت عروق او و اشک بارد و غلیظ و تحت در تابستان بهنگام خروج از حام و مقدم رسیدن سردی بر
سکون گردد از برودت باشد و اگر آثار استلای کلامی داده از علامات مخصوصه آن بطوریکه در ابتدای حث نامراض چشم مسطور شد دریافت شود و بسبب استلای
باده باشد پس اگر دوام و معصع حمله بسیار بود و طریق سیلان طوبت از عروق باطن تحت باطن جنس باشد و اگر عروق جبهه و صد غش معتدل متد نماید از خارج
تحت باشد و اگر علامات بهر دو طریق مذکور یافته نشود و با حوطه حین معده دائم بود و بسبب ضعف عضلات چشم باشد و گویند که اشک غلیظ گرم براده و موی بارد
کثیر الرص بلغمی رقیق عارضه مولی لالت کند و از سودا نمیشد و انطیائی گوید که اگر از معده سلاق یا نقص لحم در افاق و جنین پیدا شود و بوقی مادی باشد از
استخراج بلغم بصغریا احتراق بعضی بخور پیدا شده و الا از دم باشد اگر سرخی با وی شدت کند و اجفان بهنگام خواب ملصق نشود و الا از بلغم باشد که شل سلاق
در سید بودن از اخلاط ماله و کنه انتشار یابد و علامت معده بالغ و از اقا صی داغ السد و خیا شیم است چنانچه در زکام عارض شود و گاهی از معده حاده بدان سده
که نقشه که میان چشم و بینی است کشاده گرداند پس از آن بطور است نیز سیلان کند چنانچه بهنگام عظم آن غریب است شود علاج معده مولودی لا علاج است آنچه تابع مرض
دیگر باشد باز آن مرض زائل شود و اگر از نقصان که شش قی که بر عقب قطع طفره یا کُل او بدوی حاد باشد تغذیه با غده چیده و شل گوشت چوز و مرغ و جلاب غلبه
خورانند و جلاب شربت بنفشه بنوشانند و در راجع به شیان و غفران شیان صبر احتمال کنند و بکنند و خصوصاً به خان و دودم الا خوین و ماز و ساق و صبر

و مسحه

بعد از خشک کرده صاف نموده بجای برند که در قطع رطوبات و تجدد بصر و انبات لحم مجرب است و بعضی استخارین مینویسند که در سوخته ضریقی قطعی فصد کنند و تقیه
 دماغ بجا یار و غیره نمایند و زرد چوبه زعفران شیان نامی تا گل باونه هر یک هفت باشد بر روی بخینه مرغ و سنگ پشت و روغن بنفشه شکر خنما کنند و در سوخته کنند
 یک نیم ساله که زرد چوبه در هفتقه و بارقی کنند و هر روز وقت خواب حسب توقایا چهار ماشه خوراند و صبح نیز سه ماشه یا گلفند و تولد و عرق باد یا نیم پاد و غذا شور
 سنگواره و دایج بنات فوری دهند و بجای آب عرق باد یا نیم پاد و غذا شور و در چشم کشند و قلیه شلجم زردکی و تر کسبی بنان خوراند
 تعلیم گاه باشد که در بر زانی قلیل قطرات اشک بچکد و منقطع میشود و این احوال تکیه گویند و سببش عروق غلظت در پلک یا مانع شود باطن او و صمغ کاک او یا قلیه
 یا قریه است و این مرض عند استلای بدن از مواد و پیری سده از طعام و شراب در کثرت بیداری زیادتی میکند و هنگام خلوص سده و اعتدال خواب خفگی می یابد
 و علاجش تقیه بدن و پیریز از اغذیه غلیظه و سحر و قلیل غذا و تجوید معمم و تمکید پلک باب گرم و تمکید او با صند و محله مثل بادیا و موزعفران بعد تقیه احتمال بر شش
 و محلات طوبت چون سلیقون و شیان و حمزین است و بقول امین الله و از اشیا مدینه نافع درین نوشادر سحر است و همچنین فرو بردن سیل در پیاز
 و احتمال آن بعضی گویند که برین مرض اگر بعد قطع ظفره پدید آید یا موی بود و هر دو علاج نپذیرد و اگر بسبب کثرت طوبت دماغ باشد تقیه دماغ بجا بسیار کنند
 و مداومت بخام نمایند و شیان بنای چون در چشم کشند و باید که شب بیدار و قویا در هفتقه بخورند و غذای محفیف ملطف مانند کبک و تراج و مرغ جوان یا نان شور
 خمیری که در آن باد یا نیم پاد باشد و عوض آب بر عرق باد یا نیم پاد و سبب گاه از زیر پیر و در برابر در چشم کشند

حرق عین یعنی سوزش چشم

سببش ارتفاع بخاره لذا از معده یا انصباب اخلاط حاره صفراء یا از دماغ بطبقات چشم است علاج سنگ بصری آب خوره پرورده در چشم کشند که استی
 کوفته بر وزن گل ضحاده نمایند و کافور در چشم اندازند و اگر کافوری یک انگشت یا بخیسول کشند و کلال بسیارید و طلا کنند چشم را بغایت خنک گرداند و اگر فاکه نشود
 و آثار و دما و حار ظاهر باشد اول سمل صفرا بدهند و یا بار الفواکه یا بطحون او یا بطحون هلیله تبیین طبع نمایند و هر چه عذاب و آکو بخار هر یک هفت عدد تخم کاسنی
 و دودم چوشانیده شکر سفید یا ترنجبین ده درم داخل کرده بنوشند و غذا فروزه ماش و خرباز دام و کدو بخورند و اگر احتیاج باشد آب بنفشه بنایند و حجامت کنند
 و بعد تقیه در ساعات چشم کشند و احتمال برود و حرق فید و شیان و عصاره آله برای حرارت و سوزش چشم محمول و فصد است که انما و کاسنی بنوشند و کافور و کلال بسیار
 تخمها گرفته بر وزن گل یا کافور یا کدو سائیده بر هر دو چشم گذارند و یا پوست هلیله زرد و آله منقح هر یک سه ماشه بر کنجای بنبرگ کلاب بنبر هر یک هفت ماشه شب
 در آب شیرین خیسانیده وقت صبح چشمها را بدان بشویند و این وادهند شیر تخم خرفه و منقح که در تخم بنبرگ هر یک ماشه زرشک هفت ماشه کافور سه ماشه در عرق نیلوفر
 و کاسنی هر یک تولد بر آورده و شربت نیلوفر چهار تولد داخل کرده بنوشند و اگر حرارت زیاد محسوس شود و لعاب بماند سه ماشه زرد کنند و هفت هشت روز بعد از آن اگر نشود
 فصد سر و کشانیده و تبیین طبع آب فواکه و یا بطحون هلیله فواکه و یا طحون که در آن شربت و دگر را بطحون باشد باید کرد و غذا بنوش با سفافا و خرفه یا برنج دهند و عذاب
 تقیه این کحل اشک آور بعد از آن فلفل و فلفل سر یک یک ماشه زعفران چهار ماشه خضخ شش ماشه سنبل الطیب چهار ماشه کافور یک سرخ سائیده در چشم کشند
 و قلع حجام نمایند و گویند که اگر ازین دراحت حاصل نشود تقیه دماغ بجا یار و حسب نقشه مقوی بترید و غایقون بنایند و جلاب از صمغ السوسن شکر کوفته و درم بکشدند
 و درم بدهند و غذا فروزه خود مع گوشت حلال نان صاف بخورند و از آنکه انجیر و انگور و مویز و مانند آن بدهند و گویند که اگر سبب خوردن اغذیه بخور و شل فوا یا فوا که
 گاو میش و عیس و غیرات با کجی بنوش غیره باشد و از وقت شروع بهضم غذا تا اتمام بهضم سوزش در هر دو چشم بسیار بود و بنگرند اگر در مزاج برودت یافته شود
 سفوف شبیار و دهند و یا این سفوف بدهند صمغ السوسن شکر آله مقشر الاچی کلان هر یک سه درم نبات برابر شربتی نه ماشه و خاییدن باد یا نیم پاد برین باب مجرب
 و همچنین الاچی کلان بریان و هم مصطک و جوارش آن جوارش خود شیرین بسیار نافع و اگر در مزاج حرارت بود جوارش خود ترش و شربت زرشک بنایند و نانیدن
 کشنیز خشک زرشک آن از مجربات سنت و همچنین سفوف نمک بگلایا و بچسبیدم سپر و ریح سوداوی چنانچه در اصحاب الاخیو لیا می باشد پدید آید علاج آن فوا که

قذی یعنی خیزی در چشم و افتادگی

[illegible]

و گاهی از ریج چشم حالتی بنحویه جلا شود و بواسطه ریج بسوی یک جانب کشیده گردد و با وی انحراف و حرکت غیر واجب باشد علامت چشم ریج بسوی یک جانب ریج
و غیر انتفی و اس از رطوبات و نفیقه ممدوده و پهنی از اندیشه ناپذیر و انقباض بر اندیشه ناشده صیقل الکلیفیت است بعد از سر ریج بل عین تقوی العیض ساخته بعد از اندک
سفیده سفید چشم بندد و گویند که حل فرم نشد حل مولودی علاج پذیرد و در آن عوج حاج نفیقه که از دم غلبه باشد و نفیقه بحسب خلط غالب نمایند و لطیف غذا
و طلاء بعد از مدتی عصاره مایه با آب کاسنی و گلاب پیوده و چون مدت دم و حرارت بپوشد بکین بایستحال عملیات نمایند مثل نخل و مویخ با بونه و اکلیل الملک
و کل بنفشه و صندل و انجیر و عین غلبه باشد و حال مریض باشد تا نیندوختی که در حین ریج عین غلبه باشد و در حین ریج عین غلبه باشد و در حین ریج عین غلبه باشد و در حین ریج عین غلبه باشد
و گوشت فربه و زرد و بنفشه نیم برشته و تخم جام با شیرین بکرم صندل بعد از غذا و شستن چشم بشیرین و انجیر با آب یکدیگر در آن بنفشه و مویخ و تخم کدو
چونانیه باشد و حال نیندوختی از رطوبات غلبه باشد و حال نیندوختی از رطوبات غلبه باشد و حال نیندوختی از رطوبات غلبه باشد و حال نیندوختی از رطوبات غلبه باشد
و زنجبیل و روغن کدو و سرکه مسامی ساخته و هر شب یک قطره آن را داخل نماید و صبح یک قطره بنحویه آب گرم بپزند و قلیا و طبعیات خورند و کحل غریزی یا قلیا
اکتال نمایند و حال که بصعبیان شیر خواره عارض شود و بیش از اکثر استرخای عضله است از عضلات متشنجه و بعد از صبح حادث گردد و بسبب شیر دادن
و خوابانیدن و نرسیدن یک جانب تا دیرینتر واقع میشود و باشد که بواسطه آن از بلند و صعب مانده آن چیزی فرغ که یکبارگی طفل اجنبش آرد و فرغ کرد
عارض گردد و علامت چشم آنکه هرگاه حل فوق یا اسفل بود و بی او بر قده که در راجده سورخ تنگ گذاشته باشد و پو شانه و ریج مقابل آن سورخ بر فروز
ناطفن پو سته نظر بر آن دارد و اگر حل بطرف یکی از هر دو فوق یا اسفل باشد پو سته بر گوشه چشم که مخالف گوشه علی باشد و نیزند که دائم نظر آن بسوی او باشد و افعه
ساز بطرف مخالف نظر بخواند و لو بنقش بصورت و بجز این صورت بدان طرف نیندوختی و آب یا سبکین پرورده باشد که با مشک یا غیره اکتال نمایند و سیاف غلبه بصورت پرورده
بیرون چشم بالند و یا بندق بندی را فشرده اند در آن پرورده اکتال کنند و بواسطه بصره برگ زیتون نمایند و در محالیه تهاون و اندازند و اید اند الیطیف هستند
تیه و چو زه مرغ و تدریج و کحل صغیر خفیف و صورت بود و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد
منفی چشم مثل چرخه و او المسک و شلیش بپزند و اگر آثار استلا در یا بنده نفیقه نمایند تا شیر از علاج یا باطل الیوزن یکم و یکم و دو چشمه اسبانک شیر پیر و پیر و پیر و پیر
طفل از بدیدگی آتش با آب و هموزن او روغن نار وین بسجوط نمایند و هر روز بدفعات مریض طفل از روغن نار دین بماند کف پای او با کثرت اوقات کک کنند

اجحوظ یعنی بیرون آمدن بزرگ شدن چشم

و این بایست که متعین مقوله و نقل آن از استلای ماده ریج یا خطی رطب یا مایه است حاصله در آن باشد و یا بسبب شستن انفضاض مقوله بسوی خارج حق
و قی عینیت و صریح قوی و غیره سخت و طلق شدید و تیز و از هر چه بود و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد و ریج عین غلبه باشد
در استلای ریج یا ماده و نفیقه چشم باشد و یا بسبب شستن یا باغ و بدن بود چنانکه عند احتباس عینیت پیدا شد و در انفضاضی گاهی با وجود انفضاض از میل ماده
بسوی چشم نیندوختی و چنانچه وقت عدم انقباض گاهی از فساد فراج چنین یا موت و افعس او باشد و جمیع استرخای که از استرخای عضله فقط بود
بصارت باطل نمیکند و آنچه با انتهاک او باشد بطلان بصری نماید و جمیع که در مثل خوانی و او را مریض باغ و در ذات ریج افتد بسبب انقباض بود و جمیع
بسیب استلا نیز باشد که اکثر جمیع و صورت محسوس میشود و با نورم در قریه پیدا شد و جمیع اقسام جمیع از ضعف بصری خالی نباشد و چنین مریض گویند که
هرگاه متعین از ضرب یا سقطه بر سر افتد اگر بصیر باقی بود بدانند که در عضله ممسک عین تدرع عارض شده و انتهاک آن شده و اگر نتواند از غیر تدرع باشد از استرخای
عضله باشد و اگر با وجود این باب بصیر عارض گردد بدانند که آفت بصیرت رسیده و جمیع اقسام این مرض باید که معلوم نمایند که بصارت باطل شده
یا ضعیف گشته اگر باطل شده باشد انتهاک عضله بود و اگر ضعیف باشد نظر کنند که با توفیق عظم چشم چشم است یا اگر باشد جمیع استلانی باشد بعد پسند که
چشم ثقل محسوس میشود و یا نه اگر مریض خطی باشد و اگر عظم حجم یافته نشود حال سیلان اشک غلیظه اندکی ریج و حساسیت و واقع از داخل بسوی خارج پسند
اگر مریض اقرار کند و با آن سبب انفضاض نیز یافته شود جمیع انفضاضی باشد اگر عظم حجم مقوله آثار انفضاضی هر دو موجود بود از استلا و انفضاض هر دو باشد اگر

بعد تنقیه و غرغره و تعطیل و پیمیزی بکیرند جگر ز سوخته کین دم و دار فلفل حنظل صبر قهوه طری هر واحد یک م سافج دو دم مریم دم سائید و شراب کینند بر شند و بر قناری
لطوخ کرد و گذارند تا خشک شود بعد جدا نموده باز بار یک سببند و آب بادیان سرشته بر ظرف مسی طلا کرده خشک نمایند بعد از آن کو فته بخیه الکحال نمایند در یک
شکبه را زانکند و اگر مرض مشکلی گردد با بونه اکلیل الملک شش قیحه می مرزنجوش برگ نام بادیان گرفته بسوس کنند یک کف کینند داخل کرده و راقا بر بوجوشانند و
بر آن انکباب نمایند و هر گاه نمک م باشد بختاشنند که کوره کینند چشم کنند و یک م دار فلفل و یک انگ بادیان سائید جگر برابر آتش نهند هر گاه کف ظاهر شود و دیده نکند و
بپاشند تا که جگر بریان گردد بعد از آتش برداشته سر کنند پس دای مذکور که بر آن جگر گرد گیرند و بار یک سائید الکحال نمایند و از همولات ابو حنر بن سو
بن سبب است که تنقیه صاحب این مرض بجهت قوتایا نمایند بعد جرات برسان کنند و آب برگین سبب الکحال سازند که در اندک مدت شکوره زایل شود و اگر مرض شوار گردد
حقه محلول طبوبات و انکباب بر مس کرده شراب مع بادیان بران باشد و لکن بان السعد الکحال کنند و آنجا که پیش از تقای بنامعه باشد یا کفند و یا بلیله سرب
و یا سفوفیکه در خیالات مسطور است بخوراند و الکحال بر ششانی و شیان مرارات و کذا باد جینی یا بشتک دار فلفل و صافه صافه انکار با تخم خرفه بالسوی نرم سوده
بسیار نافع است همچنین چکانیدن آب جگر بران چنانچه مذکور شد و الکحال تر یاق فاروق عمل اگر بدن محتاج تنقیه باشد این همه دویه بد از تنقیه بدن نفع بخشند و آنجا که
سبب غلظت روح باصره طول مقام در آفتاب باشد ترطیب مع التسخین الکحال نمایند و از افندی غلیظ بر بیکرند چهره غنی روز کوری سبب عدم رویت در وقت روح باصره
آتش و فو الکحال آن سبب جرات روز و بعضی سبب این مرض حصول خلط حاد در دماغ و فساد روح نفسانی از مدت آن گفته اند و وقت روح گاهی سبب کثرت نظر بسوی
خطوط و قیقه و باورایند خواندن طول نظر بسوی شعاع خصوصاً بسوی قرص آفتاب نزدیک و بسوی کلفت قمریه باشد و گاه سبب کثرت حرارت و الکحال آن چنانچه
محرورین شدت حرارت و در امراض حاد خصوصاً دماغیه میشود و اکثر عرض جبر جمیعهای از رقی مخصوص که احباب شکر باشد بجهت یاد فی تخلل بنیبه رقت روح میباشد و اکثر
باین وقت از رقت روح و شب نیز باصره ضعیف میباشد و موضع حدقه آن غار فرو رفته بود و لقول جالینوس پیش از افراط تخلل روح است و اکثر عرض آن چشم زرق آشف
بجهت تحلیل مفرط و چشم و زرق میباشد و عقول بعضی سبب آن بدین روح نفسانی بافت کثرت تحلیل آنست اکثر عرض آن امراض باصره و کول فلفل و بلیله
یا بسبب باشد و این مرض مخوف است بالکل اگر سبب اندک بود در تاریکی و سایه می تواند دید و در روشنی بصیرت ضعیف شود و آنطای کوی که اگر جگر در البستان بیشتر باشد لا یش
بر آنکه سبب با صحت او و وقت طبوبات و روح باصره است که افشا و او شعله قبل انتقاش صورت از استغرق گردانند و نشان این بسبب قلت اشک و خفت عمومی شده است
و اگر حکم و در حصول سال متساوی باشد کثرت صحت یابد و کذا اگر در رستان پاره شود علاج در ترطیب دماغ و تخلل خون از داخل و خارج کوشند مثلاً با سبب
اعمال بسبب شیره تخم شش سفید شربت نیلوفر یا شربت بنفشه و شربت عناب یا شامند و کشنیز خشک سماق منقی آله هر یک بگله باشد سفوف سوده
باشیره کا بکوشش باشد شربت نیلوفر و قوله دادن نیز مفید است و نوشیدن آب تر بوز و شیر و آب نارین مع شکر و گلاب شیره تخم خرفه با کمی از اشیره مذکور و نیز
حدت مستند و صندل سفید گلاب ده سر کرده بر سر طلا نمایند و یا العاب بزر و بهدانه بر صد غنیم طلا سازند و سرکه گلاب سماق در گلاب بپنج خل کرده در چشم کشیدند
عظیم الاثر است و گلاب سر کرده و یا شیر و خمر و چشم قلمو کنند و کا فور درین باب شدید النفع است و شیر و خمر یا شیر زرد و غن بنفشه نیلوفر و رطلن تخم کدو و سریش
چکانند و اندکی کا فور و شیر و خمر از العباد مان مذکوره و یا سفیده پیخته مرغ حل کرده در چشم چکانند بسیار نافع است و مسکه و روغن بادام و کجند نیلوفر بر سر
یا با بونه اکلیل الملک شش تازه و یا بنفشه با بونه خطمی نیلوفر جو شانه اندک انکباب کنند و آب آن بر سر نیزند بعد روغن بادام بالند و ایضا ترطیب تقویت
دماغ با غذیه مرطبه چون زاده مرغ نمایند و تخلل خون با غذیه لزجه مثل برسیه کله یا بچه دنان تابد و ال ماش مندی کنند و کا بود کشنیز خشک ترد طعام زاده اندازند
و از قو اگر انگور و انجیر تر و خیار بخورند و در آب سرد غوطه زده چشم در آن بکشایند و شیان روی با شیر زنان برود و حصرم در چشم کشند یا بشا و پنج مصل و سرکه
در آب میان لعل و گلاب پروده الکحال نمایند و آب شیرین نیم گرم تمام کنند و شیان بعضی که قدری کا فور و افیون آن داخل کرده باشند در چشم کشیدن و افیون
گاه گاه خور و نسیه بود و بهر ترید تقویت دماغ و بچه در علاج امراض دماغی حار و صدام حار و سرسام گرم گشت همه مفید است و شربت تخم شش و شراب کثیر المزاج
و دحوال و حمام بطور غلبه کثرت رختن آب متبل بر نافع و خلطه گلاب و روغن گل سرکه و دیگر نافع تقوی مزاج و بوییدن طویب بارده و یا عین زده خیلی موند

و استنشاق بر و غن کا و یار و غن نیلو فروا کنال سوت بکلاب سائیده و مولاقت اقتباس گوید که طباشیر سنگ محک سرته سفید بر یک یکا شمشاد در و غن
 کا خوشخاش و که و هر یک سده باشد و در چشم کشند و شیر زن بر و غن بزده بر برابر گرفته در بینی و گوش بچکانند و سفوف از کشف خشک و سماق و آمله هر سه برابر
 و نبات بچند آخته و دوشقال شیر و کن نقشه بکاف و تخم کاهو چهار باشد و در شربت بنیلوفر بکاف و تو نیم شربتی جهت باشد و هند و غذا قلیه و قوریزه ناله نباتی سازند
 در و سینه بفته صحت میشود و صاحب نرسه گفته که چکانیدن خون بال کبوتر از جربا است و نصف نصف مصطفوی نوشته که در آب سرد غوطه زده چشم در آب کشاید از
 کلاب و غن گل و مکره نخل سازند و از اشپای حاضنه و مکره و حریفه و شیرینی شند و شراب کنند و حرکت و هم و حزن و تعب و جماع کثیر و نظر بستیست
 آفتاب و شنی و سائید متفرافات اجتناب رزند و آنجا که آثار وجود خلط حاد در دماغ یافته شود بعد از طیب تنقیه آن نمایند و هر خلقی لا علاج است

التسلع و انتشار

التسلع عبارت از است که غلبه عنبیه یا عصبه مجوفه از مقدار طبیعی و سبب تر شود و انتشار از آنکه نور با صرد در آن منتشر گردد و این عرض التسلع است و فرق التسلع و انتشار
 است که در التسلع عصبه پراکنده گی نور و اجزای چشم پیدا میباید بکلاف التسلع نشانه که در آن تمام چشم سیاه می نماید یا بکلاف های این مرض عصبه صمد شدیدی است
 یا اثر اسبیب آمدن خلط غلیظ یا بجات حاده غلیظه و عصبه یا تقیه حادث شود و یا بعد سبب خارجی چون ضربه و صدمه چشم یا اسبیب کشیدن یا غلبه عنبیه یا عنبیه
 اطراف یا تفرق اتصال عصبه افتد و گاهی سبب او و نفس صدمه بود و این با اکثر کثرت طوبت بیضیه یا از پیوست عنبیه یا از استلای طوبت در جوی و یا از ورم او
 و یا از طوبت که باعث استرخای عضله ضاعطه نم عصبه گردد و یا از تفرق اتصال شبکیه باشد و التسلع طبیعی بود یا عارضی در هر دو صورت اشیا ضعیف تر نمایند و گاهی
 بدان حد رسد که چیزی بنظر نیاید و بصارت با کل باطل شود و این نگاه است که التسلع تا اقلیل رسد یا تفرق اتصال عصبه یا شبکیه افتد و گویند که از انتشار کمتر
 ضعف بصرد و اکثر از با بصیر عارض میشود و تشخیص سبب آن که در چنین کنند که اگر بصارت با کل باطل شده باشد و التسلع تا اقلیل نباشد و پدید رسد که بصارت با کل
 زایل شده باشد و اگر رفته بگوید از تفرق اتصال عصبه یا شبکیه باشد و اگر بصارت ضعیف شده باشد و یا در و غن بان و تپ صمد باشد و از ورم عنبیه بود و اگر این عوامل نباشد
 حال تقدم عود صمد با سرسام یا اثر پدید آمدن مرضی از این امراض بیشتر عارض شده باشد و سببش همان باشد و الا از حال رسیدن ضرر یا صدمه سوال کنند پس اگر مرضی قبل
 آن کند سبب او همین باشد و الا بسوی چشم نظر کنند اگر چشم لاغری خشکی و انقباض سیاهی چشم در گرد و دو پنجه کام سنگی و ریاضت و گرمی هوا یا زاده کشاده گرد و دو پنجه
 اشتداد کند و نزد بردت و طوبت هوا و صبح و شب استعمال نذیه و او پدید طبع کتر و تنگ تر گردد و تقدم سهر مفرط یا استفرافات اتفاق افتاده باشد سببش بهوست عنبیه
 و اگر با وجود انتشار نور و طبقات عین مجوف و براندگی چشم و بعد حدوث نزلات و وزان بار و طوبت با نقل بود از استرخای عضله ضاعطه نم عصبه باشد و الا از مرضی پرسند
 که گاهی خیالی پیش چشم می شود یا نور استلا و لغو خواب فرق در بصارت و در ویت اشپای قریبه بعینه تفاوت معلوم میگردد و یا ناکه گویند که پیش و بی چنان استلا می شود
 که در آب استاده ام و در حالت شکم سیری صبح و شب بعد خواب ضعف در بصارت غالب میشود و رجوع و ریاضت و وقت دوپرو گرمی هوا و بعد حمام یا بضع ضعیف بصر کم میگردد
 و چیزهای بعینه بصیرت با شپای قریب خوب تر بنظر آید سببش کثرت طوبت بعینه باشد و اگر از این علامات هیچ یافته نشود و مرضی همین قدر بیان نماید که مریات از مقدار
 کو بکثر می نمایند و ضعف در بصارت و طوبت عین سیلان اشک بود و بدن الم و سحرخی تردد در چشم محسوس گردد و قریبه تر قع نماید و لون سیاهی چشم مشتند گردد و پیش استلا
 عنبیه از طوبت باشد علاج التسلع طبیعی آنکه از تفرق اتصال شبکیه بود و الا علاج سست و عارضی اگر از پیوست عنبیه بود قبول بعضی آن نیز لازم است تدبیرش ترتیب چشم است
 بر طبابت بدستوریکه در ضعف بصیرت بی سل العین خواب آمد و شرب آب آشپز یا شربت بنیلوفر یا بنفشه و دوشیدن شیر بر سرد چشم و تسهیل بر و غن که و بنفشه بنیلوفر و طوبت
 بکام طوبت تغذیه با غذای طوبت که شست حلال چوزه مرغ فریه و زرده بقیه نیم شربت نافع بود و اگر بهوست دوی باشد تنقیه خلط یا بس کشند و قلیح سده نمایند بطبع حشاش
 طبیب بنفشه بنیلوفر و مقشدر بر سر زنند و از مشی در آفتاب از جماع و اغتسال آب شور و سفر و بای شور و شم نطفه و کبریت مانند آن منع کنند و وقت خواب آب با قلا و یا فخر
 نامید و در شیر و شراب سرشته بر چشم نهاد سازند و روح طیب معتدله بوسید و بطرف سهره بپینند و سهره در دست اخذ نمایند و گویند که شراب پیش کشیر لاج شدید النفع صمد
 و اگر این حالت پیشان باشد باقی از شرح و اگر از ورم عنبیه باشد علاجش مثل علاج ریه ریه بود و نرسه برگ موق اگر و حاست مؤخر سهر و اتصال با دو حله منصفه سفید بود و هر چه در

نیلوفر

و استنشاق بر و غن گاو یا روغن میله فرواکتال سوت بجلاب سائیده و متوکلن اقتباس گوید که طبیا شیر سنگ محکم سر سنفید بر یک یا شش سائید در غن
 کا بخوشخاش و که و هر یک سده باشد و چشم کشند و شیر زن بر و غن پزده بر برگرفته در بینی و گوش چکانند و سفوف از کشش خشک و سماق و آمله هر سه برابر
 و نبات نیمه و ششقال با شیر و گل بنفشه یک که و تخم کاهو چار باشد و شربت به و میلو فرساید و تولد تخم شربتی هفت باشد دهند و غذا فلیه و قوریز غلایه نباتی سازند
 در و سه هفته صحت میشود و صاحب نرجه گفته که چکانیدن خون بال کبوتر از جربا است و هفت صطفوی نوشته که در آب سرد غوطه زده چشم در آب شایند از
 کلاب و غن گل و سرکه لخته سازند و از اشپای حاضیه و ماه و حریفه و شیرینی شمره و شراب کهنه و حکمت و هم و حزن و تعب و جماع کثیر و نظر بسوی
 اقتاب و شنی و سایر متفرقات اجتناب رزند و آنجا که آثار و جود خلط حاو در دماغ یافته شود بعد تر طبیب متفقد آن نمایند و هر خلقی لاعلاج است

التمساع و انتشار

التمساع عبارت از است که القبه عنیه یا عصبیه موجوده از قده الطبعی وسیع تر شود و انتشار آنکه نور با صرد در آن سنشگر دو این عرض التمساع است و فرق را التمساع عصبیه
 التمساع که در التمساع عصبیه پراگندگی نور و اجزای چشم پیدا میابد و اختلاف التمساع ثقبه که در آن تمام چشم سیاه می نماید یا نیمه گاهی این مرض عقب صراع شدید یا
 یا اثر بسبب آمدن خلط غلیظ یا بخارات حاده غلیظه در عصبیه یا ثقبه حادث شود و یا بعد سبب خارجی چون ضرب و صدمه چشم بواسطه کشیدن طبیب عصبیه بسبب
 اطراف یا تفرق اتصال عصبیه و گاهی سبب او نفوس حقه بود و این بازگشت طوبت عصبیه یا از یوست عصبیه یا از امتلای طوبت و جود و یا از ورم او
 و یا از طوبت که باعث استرخای عضله ضاعفه نم عصبیه گردد و یا از تفرق اتصال شکبیه باشد و التمساع طبعی بود یا عارضی در هر دو صورت تشبیه صغیر تر نمایند و حکما
 بدان حد رسد که چیزی بنظر نیاید و بصارت با کل باطل شود و این نگاه است که التمساع تا اکلیل رسد یا تفرق اتصال عصبیه یا در شکبیه افتد و گویند که از انتشار و تفرق
 ضعف بصرد و اگر تفرق با بصیرت عارض میشود تشخیص سبب آن که در چندین کنند که اگر بصارت با کل باطل شده باشد و التمساع تا اکلیل نرسد و پسرند که بصارت فقیه
 زائل شده یا بدین وجه اگر و فقه بگوید از تفرق اتصال عصبیه یا شکبیه باشد و اگر بصارت ضعیف شده باشد و یا در و ضرابان تشبیه صراع باشد و ورم عصبیه بود و اگر این عوامل تشبیه
 حال تقدم و عرض صراع یا سراسیم یا اثر پسرند اگر مرضی از این امراض پیشتر عارض شده باشد سببش همان باشد و الا از حال رسیدن ضریه یا صدمه سوال کنند پس اگر مرضی قرار
 آن کند سبب و همین باشد و الا بسوی چشم نظر کنند اگر چشم لاغری خشکی و خفاص میاید چشم هر که گردد و چشم گام سنگی و ریاضت دگر می تواند یا ده کشاده گردد و وضع چشم
 اشتد و کند و زرد بودت و طوبت هوا و صبح و شب استعمال اندیزه و دوی طبع کتر و تنگ تر گردد و تقدم سر مفرط یا استفرغات اتفاق افتاده باشد سببش پوشت عصبیه یا
 و اگر با وجود انتشار نور و طبقات عین جود و برادگی چشم و بعد مدت نزلات و وزان بار و طوبت با ثقل بود از استرخای عضله ضاعفه نم عصبیه باشد و الا از مرض پسرند
 که گاهی خیالی پیش چشم محسوس میشود یا در اعتلال و بعد خواب فرق در بصارت و رویت اشپای قریبه بعد تفاوت معلوم میگردد و یا نه اگر گویند پیش روی چنان خیال استقامت شود
 که در آب میستاد و ام و در حالت شکم سیری و صبح و شب بعد خواب ضعف در بصارت غالب میشود و رجوع و ریاضت و وقت دوپرو گرمی هوا و بعد حمام یا بضعف چشم میگردد
 و چیزهای بیه نسبت با شپای قریب خوبتر نظری آیند سببش کثرت طوبت عصبیه باشد و اگر ازین علامت هیچ یافته نشود و مرض پسرند قدر بدان نماید که مریات استعدا را
 که چشمی نمایند و ضعف در بصارت و طوبت عین سیلان اشک بود و بدون الم و سرخی تدر و چشم محسوس گردد و قریبه مرتفع نماید و لون سیاهی چشم مشند گردد و پسرند اشتک
 عنبیه از طوبت باشد علاج التمساع طبعی آنکه از تفرق اتصال شکبیه بود و الا علاج است و عارضی اگر از یوست عصبیه بود بقول بعضی آن نیز لا بر است تدبیرش ترتیب چشم است
 بر طبابت بر ستور که در ضعف بصیرت بی سل العین خواهد آمد و شربت اشعیر یا شربت میلو فر یا بنفشه و دوشیدن شیر سرد و در چشم و تسطیر بر و غن که و بنفشه میلو فرو و طوبت
 بحام و طبیب تغذیه یا غذیه در طبیب گوشت حلال چو زه مرغ فربه و زرده بقیه نیمه شش نافع بود و اگر پوشت باوی باشد تغذیه خلط یا بس کشند و قتیح سه نه نمایند و طبع خ خشن
 و طبیب بنفشه میلو فرو و جود مقشیر بر سر نرند و از ششی در آب زجاج و اغتسال آب بشو و سفر و بای شور و شمع نقطه و کبریت مانند آن منع کنند و وقت خواب و باقلا و یا غن
 نان میوه و شیر و خمران سرشته چشم نهاد سازند و رواج طبیب معتدله بسوید و بطرف سبز و بپزند و سرد و در وقت تغذیه گویند که شراب بقیه شیر قراح شدید النفع است
 و اگر این حالت مشایخ باشد باقی از شرح و اگر از ورم عصبیه باشد علاجش مثل علاج رمد خار بود و فقه در گون کبر و حاست مؤخره و اکحال با و دوی حلاله منصفه میگوید و هر چه در

باب باوان تقویه نمایند و خشک کرده بپایند و بجزیره پیخته استعمال نمایند که این عمل بعد تنقیه بدن سر اکثر استعمال نموده و نزول آب آشفته حکیم عابد نوشته که در بعض کتب معتبره دیده ام که بپازند و در آب ریخته و بر نارنجورند و از طعام شب اجتناب نمایند و سومات ترک سازند و در وقت نماز نان سبزه بخورند و مطبوخ مذکور بقدر ماضیه تناول کنند و از سبب پیاز تجاوز نکنند و اگر از طعام شب بصره بکنند در آخر روز نان محروس باب بپزند و دو ماه کامل این عمل نمایند و هر شب یا هر صبح یکبار از عسل مقوم بمثل آب پیاز یک نیل در چشم کشند که این ترکیب بسیار سودا دفع میکند انقباض هرگاه این مرض مستحکم شود و بصرا با کل باطل گرداند غیر از قح تبخیری سودمند و هرگاه اراده قح باشد قبل از تنقیه بدن دماغ نمایند و اگر احتیاج باشد فصد نیز کنند و ایضا پیش از قح نظر کنند که از آبهای مذکوره کدام قسم است و قابل قح است یا غیر قابل باشد و عصبه مرکب است یا نه اگر قابل باشد اول قح سده کنند تبخیری که در باب بطلمان بصرفه اید بعد انقباض سده قح نمایند و آنچه قابل قح باشد اگر این تدبیر قابل قح سازند که لطیف غذا کنند و کمتر خورند و از اغذیه غلیظه چون گوشت گاو و شیر و عدس و از خوردن شب و چای و شراب استقام و پیاز و گندما و بادروج و ماهی پر پیزند و ماهی را خاصیتی است که بر جودش آب تنفیظ آن پاری سید و کلهای لطیف چون مرآت مانند آن در چشم کشند و بقول صاحب خلاصه التجارب ایاز فیقر بسیار دهند باین مطبوخ قطره یون و قح سده و دم بده فایز هفت درم بر پیخته نیم سوز نسبت درم هم در نیم آتار پیزند تا به مقدار پنجاه درم باز آید صاف کرده بکار برند و نیز درم بهتر است که تا مدت چهل روز یک روز در میان دهند و بجای آب با عسل بعرق بادبان ماضیه بنوشند و اغذیه یا بسبب خوردن و این تدبیر برای اقسام آب غلیظه است اگر آب قح منتشر باشد و علاج او بر خلاف این تدبیر کنند یعنی غلظت دهند و یا ماهی خوراند تا که آب بقوام معتدل آید و صاحب قح مبتلا بصداغ و زکام و عطاس سعال شدید بضم و سیرج الغضب نباشد و شراب جماع و حمام ترک کند و از اکمل اشیا بخورد و البان بقول افوا که رطب است از نماید و معتدل بده سکون آب حصول اندکی غلظت قوام قح نمایند و ایضا هنگام اراده قح باید که چند روز قبل از آن و قبل از تنقیه مای تازه و اغذیه مطبوخه بنفشه بخوراند و دیگر از اشربه غیره مضرات آب استعمال نمایند پس تنقیه موده قح کنند و باطل اگر آب بسیار رقیق یا بسیار غلیظه باشد و از حسن تدبیر قوام معتدل نماید طبع منفعت از قح نباید داشت و در یوم معتدل الی و او سوخته کی از اعتدالین بر نار قح کنند و در آن روز بار و باد تند و صحرای آلوده و سفری نباشد و بعد قح پنبه بزردی بپزند و روغن بنفشه مخلوط آلوده چشم بپزند و بر پیخته چشم را نیز بسته دارند و تا سه روز در تاریکی بپوشند و بپوشند و بپوشند و سخن گویند و برای حاجتی بر شارت آنگاه کنند و بول بر از هم بپشت خوابیده کنند و از عطسه سر فرو غضب خود را نگاه دارند و بر صدفین چیزی که سر و خونت بخورند ضاماد سازند تا صلیع عارض نشود و اگر آید عطسه معلوم شود یعنی را بدست بالند و باطن انگشت خضر بر و بنفشه نمایند و اگر سر آید تدارک او بد یا قود او غیره کنند و طعام بسیار اندک باید خورد و اشیا سیاهی مثل لکه گندم بی نمک قوت شدت گرسنگی تناول نمایند و آنچه خائیدنی باشد بخورند و از اغذیه هیچ ریح و سحر احتراز کنند و گویند که وقتی ترین اغذیه حمیر و آب بوس گندم است و اگر ضعف عارض گردد بشور بای رقیق گوشت تیر و بلا و سوس غذا سازند و اگر درم با صداغ و غیره عارض شود بکار نمادن و مای مذکور و خواب بر پشت تا یک هفته حاجت افتد و در ورم حل با طقوی و اراحی او واجب است تا که وجع را ناکشود و از ایستادن در این احتیاج کنند و درم هر روز بوقت سه بر با یک بشایند و تجرید و نمایند و هنگام کشادن عصابی بآب خلاف یا که و یا آب صحرای الراعی مانند آن بکشد چشم نمایند و بعد کشادن مینا و او کنند و بک آبهای مناسب است که تمام بنشینند و به بنفشه کوه پیچیده و سفیدی بپایان آلوده چشم نهاده باز بپزند و بعد از ایام مذکوره بیمار را راست بنشانند این روش اگر او بالشت نهاده و هیچ حرکت نکند و بنفشه سیاه بر روی او پیخته دارند و اگر خواهند شانه منفسول با سر سیاه در چشم کشند و از جماع و الهه مسخره و غلیظه و شراب شیر و طعام شب بپزند و در فصل طبعی و غیره احتیاج به تنقیه نمایند و بر ریاضت معتدل کنند و دخول حمام بعد ریاضت و الک تدبیر در اوقات خلوص و در مناسب بود

نسخه
نسخه

ضعف بصر

و این عبارت است از خللی که در فعل البصار است و اوقمشه و مثلاً هر شی که باطنی دیدن نشود یا از مسافتی که بصر سالم می بیند نتواند دید یا در رویت اشیا متعین که در دنیا آنچه چیزی بزرگ است و بیند و سیاه را سفید و دراز را کوتاه و راست را کج یا بر یکس آن و علی بن القیاس باجماع اسباب کلیه این مرض بر شش نوع است یکی آنکه سوراخ عام در بدن غیر خاص بدماغ چشم یا خاص در سده بود و از بیوست غالب یا طوبی غالب یا طبعی یا سافج یا بخاری یا تصاع از بدن سده و غلظه

در بعد طعام بام روید چند ناله عرق نیاورد و روغن نیلوفر و روغن کد و بر سر باند و روغن بادام و نیلوفر و بنفشه کد و روغن گوسانند از انداختن بنفشه کد و روغن گوسانند
در بینی چشم قطره کنند و بنفشه و نیلوفر و بنفشه کد و روغن گوسانند و چشم چکانند و بالیدن بسکه گاو و بر سر باند و روغن بادام و نیلوفر و بنفشه کد و روغن گوسانند
و چشم در آن کشادن چند مرتبه سخت سودمند است و زعفران و شیرین بیان و در چشم کشیدن و برین باب شتر تمام دارد و کد که کتال بدخا و روغن بنفشه و روغن
روغن گل و کتال البصر و صفحانی و مر و اریذ با سفوف و بسد بر آب گل سرخ و آب چشم حرق نافع است و از جمیع مستغفرات و محلات و اشپای یا بس و جمع و جماع
و ریاضت و تعب و حرکات نفسانی و اغذیه بجزه و هوای گرم و تنگ است و اینها را در صورت قلت روح با وجود تغذیه با غذای مذکوره با مراعات جودت و نظم
و اجتناب از محلات و جماع و غیره اصلاح مزاج بدن را بر عین تقویت معده و کبد و داغ و عین شمع طویب مناسبه و تقویه و دوام فرج و سرور و نظر
بسرور و دوام کتال البصر بر آب عوج یا بصرا و گل سرخ و آب نافع است و در حالت رقت روح تغذیه با غذای غلیظه و جید الکیموس مثل سریش کد و آب
و گوشت بید گا و آشامیدن با شیرین شفا و احتراز از نظر کردن با شپای مجبور روح مثل چیزی بسیار روشن برانی و خطوط خفیه و قوی سرخ و بنفشه
و کتال با بنفشه و مر و اریذ با سفوف و بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
شیات ایضاً در شیرین بیان حل کرده نافع است اگر چنانچه طویب مذکور باشد کتال البصر و حاک که با دوام و ماندن بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
آب با دیان تازه و بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
و تا اول کاه و خیار و کد و و اسفناخ و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
دشوار است و لا سیما پوست که در طبقه بود علاج او صعب باشد و ساهمی گفته ضعف البصر که از مقاسات امراض حاره می افتد علاج او بشرب لطفول و روغن بنفشه
و استحمام و تطهیر با ترکه بر کرم پس آنرا شسته و جالینوس گوید که هرگاه از استقصای نظرسوی آفتاب بصر ضعیف شود و باطل گردد باید که دوی او را از بنفشه کد و روغن گوسانند
خالی نباشد و آن هر دوی آنها بصر است و بعضی گفته اند ضعف البصر که از نظر در آفتاب واقع شود بشرب خواب طویل علاج کنند و آنجا که بسبب ضعف البصر بسیار گریستن و نایب است
باشد و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
علاج ضعف البصر از کد و روغن نیلوفر و کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
آن نایب بطبع و فایده و حلا جود و اما بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
بسیار هر یک در دم با روغن نیلوفر و کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
و افسندید و اسفندید و قدری و در مصطک و عود خام افزوده باشد نافع بود و اطریفل و قتیون و علویان خوراند و حب بلبله سیاه علویان که در آتشک بپای
و سره سیاه برابر آینه و چشم کشند و بگوشت ماکیان فریه و حلوان غذا سازند و ترک عشا کنند و بران قدر طعام اقتصاد نمایند که مورت است و نکود
و استقام نمایند و تدبیرین قدم و تلخ آن وقت خواب از پیروز و روغن بنفشه و بادیان تر و تدبیرین و صباخ و سائر اطراف از او از بند و اجماع و روغن
عنیف و از حل جزیری بر سر و قرب آتش و از مولدات سودا مثل عدس با بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
مفسول درم زنجبیل نیم درم بسد و درم پوست بنفشه و درم سرگین و درم مر و اریذ با سفوف و دو شل درم سائیده پنج روز در چشم کشند و بعد روز
شیات مرارات و باز پنج روز کل نکور و بعد از آن چنانچه امراض آنک را در کد و روغن بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
بعل آزند و ایضا اگر غلط طویب بصری بسبب ماده محاط باشد معالجه است فراغ آن ماده مثل این که لو غازی و حب قویا کنند و همچنین عکبکه از غازیون و شمشیر
و جگر از می و مانند آن ساخته باشند بعد از آن با لطافات استعمال نمایند مثل حرکات و شربت و بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
و اشغال آن از بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
و آنجا که طویب فضل یا افراط جماع باعث تکرر طویب بصری باشد تدبیرش از قسم اول ضعف البصر و اگر از پیوست باشد استنباط نمایند و ایضا و تکرر جلیده
و بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند
و جود یا به محمول از خشکی نشاید که در آن کرم جدی صفار و بچه ماکیان انداخته باشد و گوشت بزغاله و ماش و عصار و باقلای بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند و اگر بنفشه کد و روغن گوسانند

ذکر او و به هر که به مقتوی بصر که اکثر اقسام ضعف بصر را نافع است آنچنانکه لوی که بهت ضعف با صبر و سبیل جرب و شتر ناز سفید بود و تو تیا
کرانی شش شش سوخته ششسته هر یک درم مروارید ناسفته شش درم باریک درم صلیب کرده در چشم کشند برو و جالینوسی که بنایت تقوی حافظیم
و قاطع دمه و قاطع بیاض و جگر و جرب و مزاج و ارام مسته و فلفل و دار فلفل شادینج مفصول تقطیعین سوخته مفصول هر یک نیم جز و تو تیا می کرانی
سافرج هندی سمن و سوخته هر یک یک جز و باقیها ماز و شش خام از زوت کف در یا هر یک ربع جز و باریک ساخته بآب انارین پنج مرتبه سرور زرد و در هر مرتبه در
اقتاب گذارند پس در ده چشم کشند برو و پارسی قوت با صبر و بفراید و خاورد و چشم کشند شاید تو تیا مار قشیشا اقلیمیای نقره هر یک پنج درم سنبلی
سافرج هندی زعفران هر یک یک درم مروارید ناسفته دو درم کافور دو انگشت شش یک انگشت صلیب کرده استعمال نمایند برو و برای تقویت بصر
و خنجر صفت آن پوست پیچیده مدبر چار و درم حنظل یکی سه درم زعفران دو انگشت درم کافور یک انگشت کوفته بخته استعمال نمایند جوهر سمرقند و البیض حکیم محمد فنا
خال حکیم علویان لیل پریشانی فیروزه بنیاد پوری شادینج و درم سی مفصول و قشیشا و بهی سفید ای قلمی ششسته نشاسته بر یک یک درم مروارید ناسفته
دو درم بسط حنظل و جالبشیر سفید و دهنه قرنگی افاقیا حنظل یکی هر یک یک نیم درم از زوت مدبر و نیم درم پوست بلبله زرد و درم کافور و قشیر
یک انگشت سرکه اصفهانی آب غوره پرورده و در شقال سبزه و سبزه و کحل سازند حب و ل حکیم شریف خان بخت اکثر امراض چشم و تقویت بصر
و افح بیانست زرد و چوب نجیل نخل گرد پوست بلبله بای بزرگ سنگ بصری اصل السوس نمک سنگ موته هر یک یک درم مثل سمرقند
آب برگ نیم و شیر زرد سیاه و آب کهنه و خمیر کنند و یک شمشک بکارند و در چشم بکارند و در سایه خشک ساخته بکارند بخت پروان آب گاو
و برای بیاض کمنه باشیر که کهنه و بخت کل چشم نو باشیر عورت و جسته امراض دیگر باشیر زرد سیاه و برای دهند آب با دیان ساییده و چشم کشند
حب و دیگر زعفران سمرقند سفید و اچینی آشفته کافور و دار فلفل سافرج هندی نارمشک برابر گرفته باریک ساییده حب سازند و در آب سرد
ساییده و در چشم کشند اینها برای ضعف بصر و سبیل دمه سفید غنچه یا سبیل کهنه یا در مغز تخم نیم هر یک سه ماشه فلفل گرد و سبست و یک عدد در
آب لیمو و پاس کهرل کرده حب بسته دارند و صبح آب ساییده و در چشم کشند اینها برای ضعف بصر و سبیل دمه سفید غنچه یا سبیل کهنه یا در مغز تخم نیم هر یک سه ماشه فلفل گرد و سبست و یک عدد در
سنگ بصری اصل السوس و قشیر ساوی کوفته بخته حب ساخته بآب سرد و در چشم کشند و و انچه حکیم علی در رساله مجربات خود مینویسد که در جمیع
امراض چشم نافع است و مجرب الا در سبیل و نزول آب که تجربه نشده و در او اکل رند نیز جائز نیست پوست بلبله کف در یا چشمی که شیر مده شیر که
در بیابان خشک شده می یابند و زاج سفید و کات هندی هر یک چهار جز و تو تیا می هندی جز و بنایت نازک بسایند و آب شایات سازند و در
چشم کشند و در و ما میران بخت اختلاج دائم چشم و امراض بار و فرمونه و تقویت بصر بنایت مجرب است زنجبیل قرفل با میران فلفل
دار فلفل تو تیا می کرانی مفصول صغ عربی جمله را بر کوفته بخته استعمال نمایند و ششانی نافع ضعف بصر و سبیل و جرب و ظفر و بیض
فرمن شادینج مفصول مس سوخته اقلیمیای فقه نمک هندی پوره ارمنی هر یک چهار درم فلفل سیاه فلفل سفید کف در یا هر یک سه درم
دار فلفل صبر سنبلی الطیب قرفل هر یک چهار درم زنجبیل شجره نیل هر یک دو درم زعفران نوشادر هر یک یک درم مثل غبار صلیب نماید
و اکتال کنند سفوف کماله نافع ضعف بصر تقوی دماغ آمله در شیر بچو شانند که شیر جذب شود پس خشک نموده سفوف سازند و نبات
برابر آمیخته هر روز یک توله بخورند سفوف با دیان که ضعف بصر اسود منده است و هر که برین اوست نماید از ضعف بصر ایمن باشد
و هر که در علت کوری در پیری مبتلا نشود با دیان دو درم قند سفید برابر آن کوفته بخته هر شب وقت خواب بهین قدر خورده باشند شربت سبزی
مفید ضعف بصر نافع طبوت دماغ نافع انچه از دماغ گل مندی پا و انکار شکر سفید شده یا در یک نیم آثار آب تر نموده صلیب بچو شانند هرگاه
آب سوم حنه صاف و شکر سفید آمیخته قوام شربت نموده بکارند و در خوراک ناچار توله ششیا است یا سبیل نافع اکثر امراض چشم خواهد بود طبقات

وطلوبات خواهد در ماقین باشد خصوص وقتیکه احتباس مواد باشد و نافع ظفر و سیل و در معینه نوشته عین یا سیمین سر نه سنگ بصری توئیای مار و گز
زعفران شور و شکلی منفر تخم سر سبز همه مساوی کوفته از پارچه بافته گذرانیده در سنگ سماق یا شیر و لیمون تا یک هفته حتی کرده شیا و ساخته گاه از
و آب بنیم بر سنگی که سائیده نشود و سائیده با سیل چست و چشم کشند و اگر چشم کل یا پرده باشد یا سوزی شوره ریخته باشد آب وین سائیده صبح از خواب
برخاسته بکشند شیا و آب که چست نشاوه و ظفر و اکثر امراض چشم نافع فلفل و در فلفل قرنفل توئیای سبز هر یک نیم جز و امیران چینی مرکب شک
حضض هندی هر یک یک جز و سنگ بصری سر نه سفید سر نه سیاه هر یک پنج جز و کوفته چفته سه روز در آب لیمون سائیده شیا و سازند این شیا
چست تلمت و غیره امراض معمول است نیله و قهوه که شده باشد کف دریا و سیل السوس سر نه سفید آمله سفید مغز بلبله فلفل سفید امیران چینی توئیای مار و
پوست بلبله هر یک شش باشد یا کسود و عین سنگ بصری هر یک یک توله آب غوره یا آب باران شیا و سازند کل برای اکثر امراض چشم
چون ضعف البصر و سر نه و حرمت و بیاض و ظفر و سیل و جرب و عمل است پوست بلبله زرد پوست بلبله آمله هر واحد بقدر نیم رطل گرفته در دو
رطل آب شیرین یک شنبانه روز تر کنند و آب صاف گرفته چست بقدر نیم پا و یک صد و بیست بار گذارده در آب مذکور سرد نمایند که بقدر
دوام ماند از آن چست مساج سازند و در جوب نیل نصب نمایند و شوره قلی سفید گرفته از آن مساج بار یک بسایند که رنگ شوره سیاه گردد
و چشم کل نموده باشند کل قوی عین نافع امراض چشم و روشنی چشم افزاید معمول است فلفل شاز و ده عدد و در فلفل شصت عدد و غنچه یا سیمین پنج عدد
کل کوبیده شش عدد بار یک سائیده بکار بند کل که حکیم کل خان برای خواب مجاری و که بهادر تیار نموده بود و در جهت تقویت بصری چست
و بقایای رید و در معده را نیز نافع صدف سوخته چهار باشد توئیای کرمانی مغسول است باشد نبات سفید شش باشد و در گلاب یا عرق باویان کل کوب
سر نه سازند کل از تالیف حکیم شریعت خان چست تقویت بصری و جذب رطوبات و بقایای رید و سیل بسیار چست است سر نه اصفهانی دو توله
مروارید سائیده سنگ بصری هر یک شش باشد بسد که شقال شاد و پنج عین مغسول چهار باشد او ویرا علحده علحده بار یک نموده در گلاب خوب
حل ساخته بکار بند این شیا چست کشته که از جی نگر می آید یک توله سر نه دو توله مروارید نیم توله شیا و آب یا نیم توله او ویرا جدا جدا سائید
بعد مخلوط نموده در آب باران یا گلاب بسایند و بعد آرند برای تقویت و ترید بصری بقایای رید و سیل و معده نافع است کل معمول و مجرب حکیم
ممدوح چست روشنی چشم و رفع غبار یعنی دهند و بقایای رید و تقویت بصری و صلاح چست بالی شش دانه سر نه اصفهانی یک دانه امیران چینی
مرج سفید آمله موثقه سفید هر یک یک باشد سنگ بصری پنج باشد گلاب یا و آثار کلی خام چینی شش باشد اول چست را در کوزه آهنی که آخته از کل کوبیده
کشته از پارچه بافته گذرانند اگر چیزی با ناز باز آید بکشند تا بهمه شسته شود در نیم پا و گلاب تر نموده دور و زنگار دارند پس او ویرا شل غبار بسایند
و در چست آله آخته کل کنند وقت حاجت گلاب باقی مانده را نیز داخل نمایند و هر چند گلاب داخل خواهند کرد و کل خواهند ساخت خوب باشد
و بهانه که گلابی که از برای کشتن چست مذکور است هوای کلی چینی خام که آن را او ویرا داخل میشود می باید کل کشته و بجان باد شاه خود استعمال نمایند
کافور یک انگه زعفران مشک نالغ ساج هندی هر یک یک شقال مروارید نالغ سفید و و شقال اقلیمیای زهبی اقلیمیای فنی هر واحد شش شقال
مارقشیشای زهبی توئیای کرمانی هر یک شش شقال سر نه اصفهانی دوازده شقال با این طریق بسازند که سر نه و مروارید هر دو اوت و اوت
و مارقشیشا هر یک اعلحده علحده در سنگ سماق آب باران صلا یک است و دو دانه ای دیگر نیز بار یک مثل غبار کرده با هم آمیخته در ظرف آئینه
مگا دارند کل متفوی استعمال در ضعف بصری از حکیم علوی خان چشمام مدبر توئیای مدبر سر نه مدبر هر یک یک توله مروارید نالغ سفید اقلیمیای فنی
و بهی محرق مغسول هر یک هفت باشد ابر ششم محرق شاد و پنج مغسول هر یک شش باشد امیران چینی سسته باشد و رقی ملاد و باشد زهره آمله
زهره دترج هر یک یک باشد شش نیم باشد محرق بلبله نموده بکار بند قوی و دیگر که چست تقویت بصری و الا شست و اکثر امراض چشم را سود دارد

درین

سرمه سنگ بصری یک توله مروارید و توله مایه ان شش ماشه مرجان یک توله و شش ماشه ورق طلا چهار ماشه غیر از ورق طلا جسمه را
 باریک ساخته چهار روز بآب بلیله کهرل کشند و تاج بار روز دیگر بگل آب کهرل نمایند و روز نهم اوراق طلا نیز بآب بلیله و بگل آب بلیله و در ظرف
 آنگین یا چینی طلائی بدارند و بیل و چشم کشند و باید که کهرل سماق یا چمق باشد نوع دیگر یادگار محبتی قاری الدین خان سرهندهی سرمه سفید
 سرمه سیاه هر یک یک توله که فته در پیله کرده بپوشیده در انکشت پلاس بسوزند چون دو دو موقوف شود هر دو قطعه را در گلاب خالص سرو نمایند
 بعده مایه ان چینی زعفران هر یک دو ماشه مشک خالص و سرخ افروده بهر را در آب بادیان سبز حقی بدین نموده خشک کرده استعمال نمایند
 کل مبارک منسوب بحضرت علی کرم الله وجهه کل اصفهانی در دم توتیای کرمانی نهک اندرانی هر یک یک گرم مایه ان چینی ربع مثقال
 کافور یک جو طریق ساختن این است که پنج عدد بلبله زر در اخسته دور کرده بگویند و آب شیرین پاؤ آثار بچوشانند تا رایح بماند صاف کرده
 در همان آب او پیسبایند تا مثل غبار شود از بارچه دارانی گذرانید و بکار برند کل بابت واسع خان می گفت که در تمام عمرش با چشم کشیده
 تا حال که عمر به نود سال رسید و محتاج عینک نیستیم چیست قسم اول دو دایم ساگ چولائی دو دایم قنفذ دو دایم قنفذ گرد چهار دایم برگ نیب سبز
 پاؤ آثار سنگ بصری دو دایم برگ کیکو ار کلان ده عدد مایه ان نیم دایم اول قنفذ و قنفذ اعطیه طلحه در آب بسیار باریک سائیده در پیاله چینی جدا جدا بپاشند
 بعد از ان چیست را در کرچه آهنی بآتش تیز گذاشته در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند
 در آب کیکو بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند و بهین دستور در آب قنفذ بپاشند
 سائیده داخل نمایند اگر سرمه سیاه بسازند برگ نیب ساگ چولائی که مذکور شد با دو دایم قنفذ گرد و نیم چهار دایم در وقت گذاشتن چیست داخل نمایند
 و آن خاکستر را تا دور و زبر سنگ صلایه سازند که سرمه شود پس پاچر بیکر کرده صبح و شام و چشم کشند در بوی گرم سرمه سفید کشند و در بوی سرد
 سرمه سیاه بکشند کل بابت راجع به سنگ چیست تقویت بصرو سبل و نزول و دیگر امراض چشم سرمه سنگ بصری هر یک یک توله چیست کشند یک توله کفنی یا
 دار بلد مایه ان چینی هر یک شش ماشه سون لخی مروارید مرجان مشک کافور بهیم سینی نیله قنوقه توتیای مارونی ناف سنگ شنب میانی برشته مرچ سیاه هر یک
 سه ماشه چاکسو شیراده شیر بارچه غوری هر یک یک توله چاکسو را در سرگین گاو میش جوش دهند و یک نیم بچینه شود برآورد و خشک کنند و همه او و پاؤ آثار جدا
 کوفته بچینه در کهرل انداخته هشت روز در گلاب بسایند از صبح تا شام بعد از چهل پاس برآورد و چهل روز بنگار داشته استعمال نمایند کل برای روشنی چشم
 و رفع رطوبت نافخ از بیاض استاد مرحوم سرمه اصفهانی چهار توله مروارید ناسفته مایه ان چینی مارون توتیا کف دریا سنگ بصری بسید سوخته شادنج مغسول
 رتن جوت حفص هر یک شش ماشه بدستور مرتب سازند کل مازو تقویت بصرناید و همه را باز دارد و حله جفن را سود و شادنج عدسی سازج همنه
 هر یک دو دایم دار قنفذ و مالاخوین هر یک نیم دایم روی سوخته مازو هر یک یک گرم قنقه مشک هر یک دایم کافور یک طسوج کوفته بچینه بدان اکتفا نمایند
 کل که صحت چشم را نگه دارد و توتیا ده درم شیان مایه سه درم صبر سقوطی حفص هر یک یک گرم کافور دایم کوفته بچینه آب غوره یا آب سماق پرورده در
 سایه خشک کنند و سود صبح و شام و چشم کشند کل معروف بدوا ان کتابت جوت خط چشم و نشفت رطوبت و تقویت نظر سود دارد شیان مایه ان را لورد
 هر یک و رتی سرمه اصفهانی مربی آب باران دو دایم بلبله زر نیم درم آب غوره انگور یک گرم کافور دایم بیهود مرتب سازند کل الجواهر
 که جوت تقویت باصره و طبقات چشم و پلک و رفع غشاوه و دمه و جرب و سبل رقیق و انتشار نافخ و حافظه صحت عین از امراض است و صاحب نظران
 که حقیر و والد حقیر این نسخه را استعمال نموده و با اعتدال اقراب سرمه اصفهانی ده درم توتیای هندی که غیر قسم حاد است و ارقشیشای دیمی مرجان سبز
 و همنه فرنگ عقیق سرخ فیروزه ورق نقره مایه ان چینی قنفذ سفید سافج بندی اقلیمای نقره با طلا هر یک چهار درم سرطان خمری شش درم مروارید ناسفته
 یا قوت سرخ بسید لعل زمر زبرجد ورق طلا دار قنفذ هر یک دو درم زعفران سه درم لاجورد مغسول و فبال مس سوخته شادنج مغسول هر یک چهار درم

صلای کرده استعمال نمایند فحی و دیگر که همیشه در سر کار ذاب زینب النسا بیکم تیار میشد کافور نیم دانگ مشک یک دانگ نمک هندی قوت فل دو الیه هر یک یک درم
نمک اندرانی سافج سفیده از زینب فلفل سیاه سفید الطیب سرکه اصفهانی سرکه سرخ زعفران بسما هر یک دو درم مس سوخته امیران چینی مرصاف
نوشادر زرد چوب هر یک سه درم پوست بلبله زرد و مروارید ناسفته هر یک چهار درم صبر قوی طری صمداره ماینا یا قوت فیروزه هر یک پنج درم کف دریا اقلیمیا
اقلیمیا یا قوت هر یک ده درم گلاب و پیاله همه را در سنگ سماق کحل نمایند چون سرمد سازد و کحل آزند کحل الجواهر از خمرات متاخرین که در قوتیت نظر
و از الکالات بصیرت ندارد کافور زنجبیل هر یک انگلی شادنا قاتیاق حنظل شیان ماینا سلطان بخری اقلیمیا هر یک یک درم توتیا طباشیر پنج درم هر یک
یک مثقال لعل فیروزه مارقشیشا سفید اب نشاسته هر یک دو درم مروارید بسط پوست بلبله زرد هر یک سه درم انزروت چهار درم آب غوره پنج درم
سرکه مشیت درم فحی و دیگر بصیرا قوت دهر و تیر گردانده سرکه اصفهانی بیست درم مارقشیشا پنج درم اقلیمیا یا طلا دو از ده درم مروارید
سه درم سافج هندی دو درم زعفران نیم درم صلا یکرده و چشم کشند فحی و دیگر سرکه اصفهانی یا قوت رانی مارقشیشا شافج حدی مغسول فلفل
و از فلفل هر یک و مثقال لعل بخشی لاجور مغسول از هر یک یک مثقال مشک بتی خالص یک دانگ توتیا یا کرمانی مغسول چهار مثقال سبزه قرمز کحل سازند
کحل الجواهر که حکیم شریف خان از مجربات مرکبات شاهی نقل کرده اند مشک یک دانگ مارقشیشا هر دو اقلیمیا فیروزه زرد و پنج قرنگی لاجور و مغسول
مروارید ناسفته بسط سافج هندی دار فلفل هر یک دو درم امیران یا قوت لعل سلطان بخری هر یک سه درم توتیا یا کرمانی پنج درم کحل صغری درم نیم
علی الرسم مرتب سازند فحی و دیگر مروارید ناسفته مرجان قرمزی اقلیمیا یا ذهری اقلیمیا یا فحی پوست بلبله زرد و هندی قرنگی سرکه اصفهانی
حققی سوخته هر یک و مثقال مرجان سفید امیران چینی فیروزه نیشاپوری لعل بخشی دار فلفل صمغ عربی حنظل مکی زعفران شافج حد
هر یک یک مثقال سبزه قرمز مرتب سازند کحل الجواهر که حکیم علوی خان در وقت مراجعت از ایران و مکه معظمه بهند و ستان در مرشد آباد بر
نواب شهابت جنگ دیوان صوبه بنگاله ترتیب داده اند با صوره قوت دهر و حفظ صحت آن نماید و حار مزاج را بسیار نافع است مروارید ناسفته
یا قوت رانی یا قوت زرد توتیا یا کرمانی بدبر از هر یک نیم مثقال امیران چینی سافج هندی اقلیمیا یا فحی از هر یک یک نیم مثقال سرکه اصفهانی
ده مثقال سرکه را پارچه پارچه کرده مثل نخود و با قلا در دهنه میشناسد تازه ورق کرده با تش اخگر بسوزانند تا دهنه سوخته شود و سرکه بجا احتراق نر
پس در گلاب یا شیر خمر سوزانده کوفته بچینه تاده روز بگلاب صلا یه نمایند پس یک هفته در آب بخ پرورده نمایند و اگر زیاده نمایند بهتر است
پس از آب بخ پرورده خشک کرده با سائادویه ترکیب نمایند یعنی جواهرات را جدا جدا بر سنگ سماق صلا یه نموده باقی او و دیگر را کوفته بچینه
مجموع را یک جا بالای سنگ سماق صلا یه نموده تا نیکو منروج شود پس هر دو جزو ازین یک جزو کاجل داخل نموده بچشم کشند شش درم کاجل کوه
این است سوم سفید هفت و نیم مثقال بروغن کاه و تازه گداخته سی و هفت و نیم مثقال عطر صندل سبت و یک مثقال که چهار و نیم مثقال
در آن کند و گداخته باشند مجموع را در چراغ کرده فتنید از پارچه کتان در آن گذاشته بطریق معمول دوده بگیرند پس آن دوده را با گلابی که در آن
برگ مورد جو شانیده باشند در باون سنگی بمالت و قطر قطره داخل نمایند تا تمام جذب شده نیکو هموار گردد و پس با سرکه مسطور منروج نموده بکار
میجوان که با صوره را بغایت قوی و تیز گردانند و برای انتشار و طلت چشم و ابتدای نزول نیز نافع است زنجبیل و ج ترگی ایاریج فیهرا
هر کدام یک جزو خلطیت ربع جزو کوفته بچینه آب بادیان تازه یا عرق بادیان و شهد بقوام آورده بسوزند و هر روز بقد فتنه قوی بخورند

از قوا که طبعه را اقتضای او اکتال محففات مانند باسلیقون و روشنائی و شیان و حرارت و تناول و هضم و ج و اگر سده عصبه از ورم باشد یا از انطباق آن بسبب استرخای بیست یا ورم علاجهش در ضعف بصر گذشت و ابطالان بصر که از نشستن در جای تاریک بود و اگر بسبب غلظت و تکثر نور و مواد بیهیه باشد اکتال لطیف مثل باسلیقون و روشنائی و شیان و حرارت و چشم کشند و اغذیه صالحه و کیموس بد را چینی و صغیر بخورند و با یارچ فقیه تقیه کنند و در خوشی و سدا بویید و نظولات لطیفه بکار نهند و دیگرند بهر طایفه از اغذیه و معاجین غیره که در علاج قسم اول ضعف بصر گذشت و آنچه سوا ی قروح در نزول الحار مذکور شد حساس بکار نهند و اگر بیرون آمدن از تاریکی بر شوئی فتنه سبب باشد بر شوئی آفتاب بیند بلکه پارچه نیکون بر روی آویزند و در جای که بسیار تاریک است روشن تابش نهند و قطعه کلان از اسرب گرفته بسو مان برده نمایند و بر آن نظر کنند و چشم نزدیک از نور دور و چند بار این عمل کنند و دوا هم آیین گرم بر سر نهند و بویید تا نماند و طبعه شربک سازد و از صوم و جماع پرهیزند و هر چه در قسم ضعف بصر از دوا و نظرات و آنچه در قنور و دوا بکار نهند بهر جهت علاج اقسام این مرض شکل است و آنچه از سوا و بیهیه بود در علاج پذیرد و یک شیان و حرارت باسلیقون چشم کشند و معاجین از اغذیه لطیفه هندی و کیموس را می نویسد که یک از خدام من ضعف بصر اندک مذکور شد و در قنور و باطل کلان اکتال شیب علاج بر طبیب مزاج و دماغ از اغذیه لذیذ پرهیزد و غنای دوا هم ببرد و چکانیدن آن مذکور شد و در عین و استعمال آن کردیم و در چند روز صحت یافت و بصر او خود نمود

خفش و بغض عین از شعاع

خفش بعضی مراد است چه می دانند و بقول جزیری اهتمام اجتناب است نزد تخیل بسوی بصر و نزد بعضی مرضی است مولودی که بسبب قوت قنیه و غلبه یا قوت زکوة بیهیه در اصل خلقت بصارت و روشنی ضعیف شود و در سایه ابر و غده غروب قوی گردد و این را علاج مست لیکن برای تقویت چشم و دماغ و غنای چشمه چشم کشند و می تواند که قوت بیهیه و خلقت از اسباب یاد عارض شود و محدث خفش گردد و علاج قلت بیهیه در بحث ضعف بصر گذشت و با بویید تقیه بخواند و بیهیه غلبه یا قوت زکوة خوراند و اغذیه لطیفه مثل لوز حلاوت بجز مرغ فربه و هندوانچه مسکن جرت و قوی باشد مثل آب نارین با شکر و لعاب بز و قطونا با جلاب شیر و تخم خرفه نافع بود و گندک کشید و بر بصر منحل مبرد و بر طبیب عود طریق بقول سیرده چون کاه و گشنیز و خرفه مفید است و کافور درین باب شدید النفع است از اغذیه حریفه و مالحه شربک کند و دوا هم علی و حرکت و بوم و حران و تعجب جامع کثیر اجتناب نمایند و نزد اکثر طبایع خفش ضعف بصر است با تری پاک که آن دلیل غلبه طوبت است علاجش تقیه بدای دماغ است از طوبایع کیمی و حساب یارچ و استعمال اغذیه بیهیه و بعد تقیه به تقویت چشم و تخفیف طوبت و تویای هندی سر سده غنای و برگ کورد سوخته و گلنار سوخته و چشم کشند و اکتال اکتال مثل روشنائی و کل عزیزی و باسلیقون اگر بمانند آن بیهیه بود و سبب بغض عین از شعاع یعنی تفرخ چشم از روشنی و قوت روح و وقت است این که طبعی می باشد که سبب روح در اصل خلقت شدید الحرارة و الرقة و اقلیل المقدار باشد و این بجهت سبب مقدم دماغ شدید الحرارة باشد که شایع می باشد از مزاج حار عاضی که گرم گردد و روح را بقدم دماغ را بیهیه و باشد که بسبب این بخت حرارت حادث می نماید و ازین جهت بیشتر مندر بقرائط باشد و گاهی بسبب غلبه چشم مثل سبب جرب و خش و پس منقش که اگر طبعی بود از ابتدا خلقت و این را علاج است اگر مرضی چشم باشد سببش بهان مرضی و دالا از سختی روح باشد و علاج او در قسم اول آنچه در علاج امراض دماغی گذشت از تبرید و تطبیق عمل آن در استعمال اشهر مبرده و طریقه مثل شربت بنفشه و نیلوفر و صندل و قنور و سوط مبرده و طریقه اغذیه لطیفه چون آش جو بخورادام و کدو و غیره نافع و در قسم ثانی باز از امراض مذکور که شوند

قنور

و آن که در وقت بصر است که از ادمت نظر بسوی اشیای سخت روشن بسیار سفید چنانچه از دوا و نظرد برت عارض شود پس بسبب تفرق روح با صره بصر ملحق باطل گردد یا اشیای قریب دیده شود و چیزهای بعید بنظر نیاید و بر هر رنگی که نظر افتد بر آن سفیدی تخیل گردد و مانند این علت را بیاض نیز گویند علاج یارچ نیکون بر روی آویزند و جانه سیاه پوشند و در رنگهای سبز و آسمان جونی بدام بنگرند و شیر و ختران و چشمه و مشند و مغز بادام سائیده و وقت خواب بر چشم ضا کنند و کیمید آب گرم نمایند و دیگر طبایع بکار نهند و از اشیای تلخ و شیرین پرهیزند و جالینوس گوید که در قنور اول فصد از ذراع کشایند بعد از آن فصد عرق ماقین گیرند و اگر ناپسند عرق جبهه بکشایند و آنجا که یافت بیاض برف یافت برودت او جمع شود و کاه گندم را جوشانیده و بخار آن بگیرند و آبش نیم گرم در چشم چکانند و روی بشویند و در روز و شب چند بار بحسب آب ثوم اکتال نمایند و سنگ گرم کرده شراب بر آن ریخته و چشم بر بخار او بکشایند و کیمید شربک کنند و یاد او

محلل لطفه شکر و فوافه و شربت و اکلیل الملک با بونه و شلیم مع برگ و حاشا و شونیز و برگ غار و منزه خوش بادیان عود و بلسان مانند آن جو شاییده بر بخار او
 آنکباب نمایند و آب آن سفیج تر کرده تکیه کنند و پوست خربزه و یا تخم آن که با پر دای میان تخم آن خشک کرده باشند در آتش آزار آتش دود آن گرفتار بسیار
 نافع و مجرب است و آنحال میل در نوم فرو برده و خوردن نوم و ضا و پلک بگندم خوب بریان کرده بشربکه نه ریجانی سرشته و خوردن آن آرد گندم که در آن
 سوده آینه خمر سرشته بخت باشد با دانه نوم همه در قور بر فی از مجربات سیدی است و ضا و زنجیر ترابیه خوب بریان کرده سوده بشربکه ریجانی سرشته بملک
 و آنحال ببار عقیق نیز نافع و اگر حدوث آن از روشنی شدید باشد آنحال بسره اصفهانی و یا سره دوده و روغن بنفشه نمایند و یا این کل بکینند غنچه انا
 و بهار به وزر و دگل رینی از هر یک سه درم و اول توئی می دهند یک درم شنج و براده طلا نیم درم نرم سائیده در گلاب یک هفته بنفشه مانند و هر روز
 سه چهار مرتبه آنرا حرکت دهند پس با دویه اول مخلوط نموده در آب حاض از تجر و گلاب لعاب بهمان سه روز خیسایند و حق نموده در سایه خشک نمایند پس
 اضافه نمایند بر آن یک انگشت شکر نیم درم تخم بارتنگ نرم مثل غبار سوده استعمال نمایند و اگر از زرد و بشیر خربزه و یا میران جینی کل شلوفی مسادی کو فتنه بخت
 آب با دیان تازه و شراب گندم سوده خشک نموده و همچنین و سه بار بسایند و خشک نمایند پس شل غبار سوده در چشم کشند باعث تصفیه عود نور یا صبر میگردد و اگر
 از نظر بسوی برف رمد حادث شود درین صورت تدابیر محله بکار برند مثلاً شلیم قطع نموده یا کوفته و برگ سیر تراب پوست خشک آن زوفای خشک اکلیل و با بونه
 و شربت و بوس گندم و نمک در آب جو شاییده آنکباب نمایند و شراب بر قطعه مس گرم کرده انداخته بخار آن بچشم رسانند بنهایت سودمند و از مجربات آب و شربت
 و از ملاقات با دما فطنت کنند و عطسه آورند و اگر در آن سرخی بهر سرد و زانک نگرده و مهارت بقصد قیضال نمایند و بعد از آن صبح بخام برزند و بعد بر آمدن ارحام
 بخواب نیکم بخوراند و خواب نمایند و اگر ازین هم زایل نشود و عاودت قصه و اسهال تکیه بشربکه آنکباب بمیاه مذکوره پستور نمایند و بعضی گفته اند که علاج
 این قسم رمد خوردن شلیم مطبوخ بلغم حل است و اگر حرارت مزاج مانع نباشد نوم بسیار نیز در آن داخل کنند و گویند که نوم در شیشه انداخته آب بر آن بخته بخور شایند هر گاه
 بخت شود و بالای آن کف آید آن کف نوم را بمیل چشم کشند و حل طبیعت درین مرض بیاوراجات نمایند آن کشند و گاهی درین علت بغیر از محلول طوبیت و شربت
 امر میکنند و آنچه درین مذهب آن کمال کنند این است که در جینی یک انگشت قنطاری یک قیرط سافج هندی و دانه انگ اقلیمیا فی هبی ما قشیشانی هبی بکلس و واحد یک دانه گشتا
 ذر و نمایند و سزاوارست که علاج این مذهب در آن بمللات نمایند چه سبب قوی تر در آن قنطاری بخارات است بسبب و بی کثافت و هر گاه رمد گردد در هر روز
 عطسه آورند و غالیه بویانند و با محله علاج این مذهب را در ابتدا مخالفت علاج سایر اقسام رمد است زیرا که سبب انصباب ماده او بر دو احتمال بخارات است
 و گویند که غسل خام بمیل چشم کشند و فقیه لعسل و آب پیاز آلوده نمند و اخذ گیرم خورند و اندر حمام تاریک هر روز آب بسیار گرم که در آن با بونه و اکلیل
 و نخود کابی و بادیان بر یک سته نور جو شاییده باشند ریختن و پنبه را دود گرداده بسپتن نفع عظیم است و همچنین بطبخ کاه که شستنی و شایان حرام کشیدن

سلسله العین

یعنی لاغری چشم و ضعف بصر لازم این مرض است و گاهی بسبب غلبه عین زوال صفای رطوبات با صره با کل لطف شود و این مرض بسبب نقصان رطوبت است
 بمشایخ اکثر افتد و گاهی عند قرب موت واقع شود و این هر دو علاج است و گاهی بچوانان عارض گردد و این اکثر در یک چشم افتد و سبب ویوست زجه
 یا جلبدیه یا یضیه است و اسباب یوست کثرت استفراغ است یا نیافتن غذا تا زانی طویل یا وقوع سده در عروق مشیمه خواه شبکیه یا ضعف قوت غازی چشم
 باستحال محذرات بسبب بر مجرای آن و شیخ میفرماید که خود مدین صغیرا و در حیات و خصوصاً سهریه و عقب استفراغات و سهر و هم و غمی افتد و در سهر
 چشم خواب آلوده گران بادشواری حرکت در یک سوای حد تیره بود و در غم ساکن الحد قد باشد و بعضی مردم را اختلافت شقیق بدن در سردی شدید گریزند
 عارض شد پس چشم شق بار در اخور و صغیرا حق گردید و گیلانی گوید که سبب صغیرا و غور چشم نقصان رطوبات آن از حد اعتدال است و این نقصان گاهی بسبب
 استفراغ محسوس بود چنانچه بهنگام کثرت اسهال و جماع و عرق افتد و یا غیر محسوس چنانچه بعد تعب و سهر و غم و اطالت مقام در حمام و حیات حادث
 خاصه سهریه و مثل آنکه از تاخر التمام نقب عین در قنچ چشم افتد که اکثر از آن طوبات تروح تحلیل شود و گاهی از انقطاع ماده رطوبت عارض شود چنانچه

بنگام صیام و ترک لحوم و اقصدار بر اغذیه یا بسبب ضعف چشم افتد که بواسطه آن جذب غذا قلت پذیرد پس با وجود حضور چشم خشک باشد و یا تصرف آن در غذا ضعیف گردد و اگر چه غذا بسیار بود چنانچه در سبیل بود پس چشم کثیر الغضول باشد و همین سبب چشم در امراض بارده مثل فالج و مانند آن بواسطه ضعف حرارت غریزی که قلت تغذیه لازم است و کجک گردد و با وجود تشخیص حساب مذکوره چنان کند که اگر مریض شیخ باشد سببش نقصان طوبیت اصلی و اگر جوان باشد بهینکه تب او دانه اگر داشته باشد بهین همان باشد و الا پسند که در چشم المی هست بانه اگر باشد از سده شکیه بود و الا سوال کنند که پیش ازین کثرت اغفر غ یا قلت غذا یا عرض مهر یا غم یا هم یا رسیدن سردی باشد یا استعمال مخدرات اتفاق شده بود یا نه پس اقرار بهی ازین اسباب که نماید سبب مرض همان باشد علاج آنجا که سبب چیست سده شکیه باشد هر چه در فصل او باع عین تشخیص سده مذکور شد بعمل آرد و در باقی اقسام از آن سبب نمایند و تربط باین کوشند و بنا برین غرض که در اغذیه طوبیت و سده مثل لحوم حلال و پیراکیان اسفید اجابت بسکون و نفوذ آب بکرم بر روی و حوط بشیر زان و روغن بنفشه و سفیدی بنفشه میرسد و پیری است و استعمال آن که در علاج ضعف بهی و غیره گذشت و از استفراغات و جففات و تعب دکان و غبار احتراز کنند و انچه از استعمال مخدرات بود مرطبات مثل آب الجوز غیره استعمال کنند و صابون و طبری گوید که در شان بعد از فراغ بدن و تفحیح سده و تربط بدن اما له و بتدبیر طوبیت اقصدار بر اغذیه و ملوک و محمول و لحوم جدی حلال و جوز مرغ و زرده بنفشه نیم پخت و مانند آن نمایند و غنیمت در بعض اوقات کنند و از کثرت شراب منع نمایند و آب بکرم که در آن خشکاش و بنفشه و نیلوفر و جو شوشانیده باشند بر سر زرد و روغن نیلوفر و بنفشه سحر کنند و رعایت مزاج نمایند و هر قدر که از حالت طبعی زائل شده باشند بتدبیر طبیعت او رد کنند و از شرب اقصاب جز از زرد و از جمیع غذا که در استعمال آب شور و کوب بجز شمشیر و اشع نفاذ و کبریت مانند آن اجتناب نمایند و آرد با قلا یا سفران سمید و شیر و غر لک کرده وقت خواب بر چشم نهاد کنند و روغن طبعیه معتدل به سوس و سوسه و آب نظر دارند و اگر این مرض پیشانی افتد کمتر زائل شود لیکن علاج آنجا به پیر و قهصا بر اغذیه طبعیه محمود و منع از ریاضت و عین نمایند و اغذیه و فنی الیق مزاج آنها اختیار کنند و باشیای مرطوب و مسخن و مقوی کرده و بخور بخار محو و سوس را بر حننه نمایند مثلاً بهینین و قورنی تخم جیر و بابونه و اکلیل بچوشانند تا که جوشد و صاف نموده اندکی روغن بیدار و روغن خیر و روغن یاسین و روغن کافور و بوسبب واجب بر آن حننه خوب مخلوط سازند حتی که غلیظ شود و بکرم حننه کنند و اگر مزاج او احتمالی کند بر روغن محمود و بن برین نمایند و چشم را بشاید بکنند و شراب بطلع بانه ند و ریاضت طبعیه بنوشند و این همه طوبیات محمود و چشم و روح می افزایند و هر چه روح و طوبیت محمود و افزایند ایل العین ایل کند و گیلانی می نویسد که علاجش حیل کردن در جبهه و بوسوی چشم است این بر ریاضت و بجدال و بکثرت کلام و مالش سر و روغنهای مائل بجزارت مثل روغن بابونه و شستنی و آب بکرم و اغذیه مرطبه حاصل شود و هر چه طوبیات و حوضات و اشیاای حریفه مضرب و در هرگاه چشم بحالت خود و خود کند باین کل احتمال نمایند بکبریت صاف بر آن اندک روغن بنفشه انداخته بانه انگشت خوبانند از آن چراک بسیار آید بعد از آنکه پنج عددی محرق سوده بجز بخت و اندک سرکه صفهانی آویخته صبح و شب چشم کشند و از کمال حبه این است که از قوتی و نشاسته و اقلیمیای فصفه بکند یک دوم شیا و نشاسته یک دوم صبر یک انگه غفران یک انگه بگل ساید و استعمال نمایند از این با و با وجود بنفشه آنها بر آن اختیار کرده اند که در آن تقویت و تحفیف فصول

زرقه

یعنی که جودی چشم و آن تلون حدقه است برنگ آسمانی که اگر چشمی نیز گویند و آن نوع اصلی و عرضی اصلی علاج پذیر نیست و سبب عرضی و عظم طوبیت جلید است از کثرت زجاجیه خواه در طبقه صلبیه و شکیه و یا تغییر مزاج عنبیه است از طوبیت غلیظه چنانچه در اکثر صبیان سبب غلبه طوبیت و خامی آن قبل از نفوذ می باشد و این اسکندر برص العین نامیده و مثل برص مشکلی علاج پذیرد یا تغییر رنگ قرنی است از بیوست و یا قلت طوبیت بفضیه چنانچه در ششای و صاحبان مزاج یابس بواسطه تحلیل طوبیت اصلی می افتد و جالینوس گوید که زرقه عارض ششای از فرط بیس عین می باشد و این زرقه قسمی از آب متولد در چشم است و تشخیص اسباب آن را باید که چشم مریض را ملاحظه نمایند که بانه اگر است یا لاغر صغیر اگر بانه اگر باشد پیر سده که الم در چشم محسوس میشود یا نه اگر نتوانا الم باشد در صلبیه و شکیه بود و اگر بی الم باشد از کثرت زجاجیه بود و اگر چشم لاغر و صغیر ناید و دیگر آثار غلبه خشکی و سوس و خنثی و بطالان بصیر شاد و بود از بیوست قرنی یا نقصان بفضیه باشد و اگر علامات هر دو قسم یافته نشود و صرف آثار غلبه طوبیت دریافت گردید یا سببی باشد از طوبیت عنبیه بود و علاج آنچنانکه در عظم طوبیت جلید باشد

ماده آن نیک بران باشد و پارسه بر سر که تر کرده نهند و روز دوم اگر از درامن ماند و بودیه مرقه که در اجنه منشیان مایه و در عطران باشد و ساجه نماید و یا بعد کار می نماید و در قهوه بر بند و صبح باز نماید اگر در غم غموده باشد بران هم گذارند و بر جالی آن جنف و مایه طاک کنند و اگر در غم حار هم رسانند شیاف مایه و صندل و فوفلانی که بیشتر تازه طاک نمایند

برده

و آن از صلب است و بدست که اکثر در باطن جنین علی گاهی بر ظاهر آن حادث گردد و سبب آن بطوبت بلغمی غلیظه است که بجزارت تجرید و رنگ آن با لیسفید شیمی بران
نگار و شکل و صلابت باشد و ماده آن از کیفیت حریفه انداخته خالی نباشد و ازین جهت گاهی در دکنه گاهی خارش و خارش آن در بعضی احوال آید و بیشتر صاحبان فراج طب
و بران او در زستان بدان طبیم میرسد و از امراض سلیمه است علاج اول تنقیه بدن بقصده و سوسل و حبس یا ریح و حبس و قو قایا نماید اگر بدن مستلی باشد او و پیوسته
طینه که در آن تحلیل باشد مانند قطرات لعاب جله و تخم کتان و الا استعمال کنند بعد بروای قوی تر از آن پروازند و به نفع مانده و خمیر نان گرم که بر محل آن ندیس مملکت
که خالی از تولید اندکی نفع باشد مثل شق و قند و راتنج و صمغ بلم و انزروت و واحد در سرکه و در وی زیت حل کرده بر یکساده نماید و گاهی جاشیه و موم سفید و روغن گل
درین افزوده قیر و طی ساخته عمل آنند و یا چرک خاندن و صوف بر آن بطوح کنند و یا صمغ بلم و انزروت و روغن گل و سرکه در آن افزایند و یا موم زرد و روغن گل و کاکل بلم چرک
خانه بوی حل کرده با شق محلول در سرکه آمیخته ضا کنند و یا موم و اخیون گذارند و ضا و شق یا کینچ یا باز و یا حلیت بسره که و گلاب حل کرده و موم در روغن بنفشه که خفته
و طلای اریا سوسل یعنی کنند و موم واحد یک جز و لادن یک جز و موم ششانی بود و انی هر واحد نیم جز و در وی روغن سوسن یا زیت آمیخته طاک کنند و ایضا ضا و انجیر بسل و شراب
و صمغ پنجه تا حد اگر و قند افزوده سائیده که موم گرم و کذا آرد و جوشناب و عسل سرشته و کذا البصر صلب که صمغ عربی با بک حل کرده و کذا امیعه سائیده و کذا انجیران بسل سرشته
و کذا اقلیمیا و کذا امتل از رقیق با بک صمغ و کذا بوق سته جز و صمغ سائیده و کذا امیعه سائیده و کذا شق و کذا ضا و طاک بلم و در وی زیت و کذا لکثاد
با نجر پنجه یا خاریدن بر کینچ و بعد از آن اکتال بذر و ز صمغ و شیر و شیاف احمد لکین بعد و در صمغ کبر و شیاف احمد حاد نافع است و اگر بدو تحلیل نشود بعد فصد و تنقیه
در عرض یک الی یک کا فند و ماده آن چون آنند و کنگا فتن یک ساعت بگذارند تا خون از آن بر آید پس بهر اندمال فرو و صمغ بران باشند و اگر شیاف زیاد بود بسوزن دو
در و در کوبه یا شند تعلیم طریق دیگر علاج برده است که در موم برین و تعاد است و فراغ اگر قوت احتمال کند واجب شمارند و چیزی که اشک و رو یا رس کند چشم اکتال
نمایند بلکه آنچه نفع و مرقی ماده باشد عمل آنند مثل این قطره خمیر که قفته و دهانه و چشمه کوفته یک دوم بهر اندمال شیرین کوفته و دهانه از زیت سفید بهر شیخه خرد و دانک
جمعه را در شیشه کرده بران شیر را در سپر انداخته بر آتش غل برقی بپزند تا که بپخته گردد و در قوام حریره آید و بر دارند و نگاه دیگر مماند و یک و ز سر یا چهار بار در چشم بچکانند
کاین صلابت برده را تحلیل میکنند و اگر تحلیل آن شکل گردد بستاند قدری حلیه اندکی گندم که قفته خوب بپزند بعد طلی سفید کوفته قدری داخل کرده و روغن بنفشه
و روغن خیری اندکی بچکانند و قدری سفید بپزند و غ آینه با هم بپزند که مثل موم گردد و بعد بر یک با لاضا نماید و سست بر بندند که در موم این ضا و نفع برده
می نماید و اگر صلابت زیاد گردد برده را با بک بر دارند و قطع کنند و بودیه مجففه ساجه نماید و بهر گاه برده متفجر و متفجر شود علاج او الزام قطره و نفعی بر جنین و انیم بر قطره نای قوی
مفروب سفیدی بپزند که ماده برده را استصا کنند و بهر گاه برده باقی نماند و در موم حاصل شود و شیاف ابار و شیاف ایض و شیاف کندر اکتال نمایند و این شیاف نیز
در قروح و جراحات جنان چشم تاثیر نیک دارد و دیگر نیک در سرخ را تنج دم الاخوین انزروت سفید اپ نشاسته صمغ عربی سبایند و بدان هر یک جز و در عطران پنج
در روغن چینی شصت جز و اقا قیا کلنا بر واحد ثلث جز و یک سائیده آمیزند و بشیر خمر و سفیدی بپزند و رقیق سرشته شیاف که چک سازند و اگر از آن رو و رسا زنده جاگزست

شعیره

و آن بر می است صلب لولانی شکل داند و جو که بر کنار و یا در باطن آن حادث گردد و ماده او قریب به برده است لیکن طوبت آن کمتر و اقرب بدویت بود و ازین جهت
سیلان می یابد و هر گاه با آن حمرت و حرارت باشد استحاله بسودا و ایت می نماید و زو بعضی ماده آن اکثر موی بود و گاهی با لیسودا و ایت و بعضی ماده او فصد غلیظه
مختره و سوسل است و بیشتر از جاده یا بسره که اول او و در فصل خریف و بلا و یا بسره هم میرسد آن مرغی است سلیم قسمی از شعیره است که از عروس گویند و آن بشره
شبیخته خیری باشد لیکن سرخ رنگند و موم بود و بخلاف شعیره که صلب قند و رنگ آن بهرنگ پلک باشد این نوع بعد شب خوری طوام و افراط در اکل غایب میگردد

فانی

[illegible]

و آن شود صفای نفع است که در یک با ندرم حادث شود و در وقتیکه در پیش از انصباب خلط حاوی محرق صفای است بر خض و بعضی گویند که نکه تنه قسم است
ساعتیه جا و رسید و آنگاه سیدای در اول با و صفای نفعی است در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است
مانک بر روی و التها و نفعی است در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است و در دم صفای نفعی است

عرب البيضاء

و آن خشونت است که در باطن پلک بالا با خارش و بشور بهر سبب و رطوبت رویه مانده بوقیه است حاصل از خون حاد یا خلط حاد دیگر که اولاً با صدف خارش
انگیز است که پس خشونت مع و ج و نقل پلک بهر سبب و پلک سرخ گردد پس این اعراض را بادی پذیرند و متفرق شود و بعد از آن بشور صغار صلب پیدا شود
عند اشتداد شقاق و رگه و تورم و بعد تنقیه و کثرت امتداد و سور مزاج و ماغ از اسباب است اکثر در وقت آن بعد از قروح عین رید بود و آن چهار نوع است
اولی است به واسطه این خشونت خفیف با سرخی باطن پلک و مدعی باشد و از مداومت غبار و دخان خشونت بعد از مدتها میگذرد و از احوال مرخص
بر میزند و سوزند میری معالج به تنقیه خلط دیگر غیر از خلط و احباب است منقرض و دادن دای خلط مستوجب توئین مثلاً استعمال میرات کشیر که بدان سبب اکثر
از فضول غلیظه کشیده با کیفیت حریره لند از زیر غشای پلک عمتبس باقی ماند و در آن حرقت و لذت بهر سبب و باعث خارش اندک و بشور و مدعی گرد و این را
بیونانی اسطرطس نامند یعنی خشونت و دوم را حصنه گویند و این نوع اقوی از اول است گاه عقب رید پیدا شود و گاه بدون عاز تجارت حاده حادث
از خلط حریره غلیظه حاره که زیر غشای داخل جن مستکن گردد و حادث شود و صورت آن شبیه جحف ضغیرانده بود و گاه سران سفید باشد و از آن قشوه خفیف رقیق جدا شود
و چون در علاج آن احوال نمایند و یا حاکم کنند آنرا مدعه و سبل و بیاض عین بهر سبب و این با سبب یانی طراخ طس نامند یعنی حدت و سوسم را قینی خوانند و ایاقوی از درم
و گویند که شریترین انواع جرب است و بیش فساد خون و حدت احتراق انگشت بمجدیکه در گوشت پلک سرایت کند و آنرا فاسد سازد و صورت این نوع به شکل
و انهای انجیر است اسفل آن سترید و سر آن تنیز که یکی با دیگری ملتصق باشد و متفرق شود و باعث میجان در گرد و این ابیونانی سوتو قوسیس نامند یعنی تنینه
و سوتو بلغت ایشان بمعنی انجیر است و نزد این سرافیون آنرا قینی از این جهت نامند که در جن شقاقی پیدای شود و مانند شقاقی که در جوف انجیر بهم میرسد و بعضی
در وجه تنه آن گفته اند که در آن شقاق میباشند مانند شقاقیکه در پوست انجیر بهم میرسد و در نوع چهارم جرب اختلاف است بعضی گویند که چهارم را بزرگی

چشم گرم گردد و باد و پیوند کوره آنرا خشک نمایند و بعضی گویند که علاج آن احتیاج به پانچ و زعفران و در قشید شای مخلول بآب اندکی سرکه است و حکم نمایند
 باطن یکایک البشک طبرزد و یارک انجیر و یا سجده اگر احتیاج بدان شود و گویند که اگر حرب غلیظ بود و در آن رطوبت نمای باشد تناول این حبس از نافع است مبرده در آب پیچ
 پیچ درم مقل درم شربتی سمنیم درم و این کل نافع بود و روختن نو شاد در هر یک چهار جز و صمغ عربی دو جز و بهر را بسره که گفته سائیده خشک کرده و احتیاج نماید که
 نفع میکند آنرا شاد پیچ و مس سوخته هر یک پیچ درم دار فلفل نیم درم زعفران دو درم کوفته بحر برنجسته استعمال کنند و در عدسی تنقیه بسودا و حبس پیون کر نما
 و طبوخ افقیون تربیدی علوی خان و مارا الجند بر استامح جلا جود و سفوف آن بنهند و مسعود مذکور و غرغره بکار برند و لطیف تدبیر و حکم بزرگ انجیر یا شکر بزرگ
 و یا سجده با سقما کنند و گویند که این کتر باد و پیچ علاج پذیرد مگر آنکه پاک اگر روانند و حکم نمایند که آنرا آهنی که آنرا زوده نامند و پیچصال آن نمایند پس او باد و پیچ
 که بالاند کور شد و لطیف طبعیت نمایند و هر صبح استحام کنند و احتیاج تخم قطف باغی خیلی مفید و کذا خبث الحیدر که این دای تالیف حکیم کبیر علی خان مجرب است
 پوست لیلیه سوخته شیان مایه صبر خسته اینب سرکه یک شانه و گلاب صلا که دره میل برکشند و هر چه در علاج کلی حرب نوعی سوم مذکور شد بعمل آرند

سسلاق

که یونانی میگویند و آن غلط و سرخی و خارش کنارهای یکایک است که بر خنجران و تقریح اشعار مودی گردد و اکثر بعد از زردی باعث سودا تبیری در علاج
 و کثرت استعمال مبررات حادث شود و اطفال را بسبب حرارت و رطوبت مزاج و کثرت گرایی ایشان عارض گردد و صاحبان امر به یالبسه او در سرج جوانی تابستان با آن
 بهم رسد و تبشیرش داده غلیظ روی اکال بوقی است و آن بیشتر تبشیر بوقی باشد و گاه غوی که حرارت غریبه بعض اجزای لطیفه آن تشکیل برده و سودا ویت نرسد و تبشیرش
 هر دو سبب چنان کنند که اگر سرخی زیاده باشد و ثقل کم دمای بود و الا بلغمی باشد و سسلاق گاه تازه خفیف مبتدی بود و گاهی کهنه مزمن دمی در تازه آن خارش مایه
 و اجناس خفیف بود و سرخی اندک و در مزمن خارش سرخی بسیار با شفاخ و صلابت اجناس باشد و گاهی فساد چشم تا به آن گردد بجهت فطرت ماده و سران تا کل آن بقبله
 علاج در سسلاق تنقیه بدوای لطیف نمایند و اگر مزاج رطب باشد تفراغ بجزی نمایند که در آن قدری ایارج باشد و اگر مزاج گرم باشد برادویه لطیفه اقصا کنند
 و با القوا که تنقیه سازند بعد از آن گلاب که در آن سماق و پوست لیلیه زرد تر کرده باشند قطره زنایند و چشم را بدان بشویند که مجرب است و گویند که این در اسسلاق که حادث
 از بوسیدن بوی اغل و زایل و مستغقات بسبب حدت و وراثت آنها مثل بخارات داخلی باشند نیز نازل گرداند و در شب عدس طبوخ یا شحم ناز ترش بگلاب و یا
 برگ خرفه و یا کاسنی که کشیده بروغن گل و یا مغز بادام تلخ بشیر سوده خمد کنند و یا سفیده بقیه مرغ بروغن گل در پاره پنبه آلوده چشم نهند و یا عدس شش سسلاق
 شحم ناز گل سرخ کوفته پیچیده بقیه مرغ شسته صفا نمایند و صبح بجام رونده و یا اکسباب نمایند بر بخار آب گرم و مسعود بروغن بادام کنند و اومان حامل نفع علامت است
 و بقول طبای هند کل فتیله چراغ بر تهالی جستی نهند و اندکی روغن چراغ بر آن انداخته از سپیدی چها لیلیه بپایند و سائیده آنرا در چشم کشند و یا چرم زرد که
 بر آنکشت است بسوزند که زغال شود و سائیده در پیچیده فتیله ساخته در چراغ بروغن سرشفت روشن کنند و دوده آن بگیرند و چشم کشند و بر یکایک مالند و آب
 برگ هتوره آب برگ که گرفته پنبه در آن تر نموده در سایه خشک کرده فتیله آن در چراغ بروغن شیرین بسوزند و در آن آن در چشم کشند و اگر حبست بقدر دودام در
 ظرف آهنی بر آتش آنکشت که از نموده آب ساک آتخو اندک اندک بر آن چکانند تا خاک تیره شده برنگ زرد یا سفید گردد و بار یک سائیده در چشم کشند و سسلاق شش زرد
 و حکم و دود نافع بود و یا پیشک که بر پیش نصف سوخته و نصف آن غیر سوخته سائیده بوسل طلا کنند و یا پیچ بسکه سفید در سایه خشک کرده با سائیده در چشم کشند و یا
 پیکال که بر پیش نیمه بر یک بالند و یا از سر گبرن خربطریتی پیکال بر روغن بر آورده بر یک بالند و یا پاره پنبه که با یک یا پنبه سه بار در آب بلدی سه بار و شیره منقر بوله
 تر کرده خشک نموده فتیله آن ساخته بروغن سرشفت فروزند و کاهل آن گرفته در چشم کشند و اگر پیچ آگ سوخته خاکستر آن آب جمل کرده حوالی چشم طلا کرده باشند خارش و سس
 و غلظت اجناس دور سازد و احتیاج تنبیهای بر تاب غلبه نیز مفید است و یا صدف سوخته سائیده در چشم کشیده و یا چلی مار سوخته بار و روغن کنجد بر اثره بالند
 و یا گلس گرفته سر آن دور نموده خشک کنند و یا سائیده طلا نموده باشند و یا حسب سسلاق که در آن سپیدی چها لیلیه اخل است در چشم کشند و طلا نمایند و اگر خشک است
 بگیرند و بار یک سائیده در روغن زردت کرده در پارچه پوئی بپزند و در تهالی پوئی اگر داند و روغنی که در ظرف جمع شود گرفته بر یک چند روز بالند و مجرب است

در

یعنی سستی و اوختن جفن اعلی و از ان جهت دشواری برداشتن او بمالای این سبب است که سبب است که سستی بود و در او سبب یکسان یا کج یا قوی یا فانی
و در حال یک باشد و نیز بعضی استرخای جفن فی الحقیقت سستی است که عارض عضله می باشد که در وقت که میگوید سستی میگوید سستی میگوید سستی میگوید
آن طرف با توجه تشخیص اسباب کوره چنان کنند که اگر تقدم امراض کوره یا تفرق اتصال در کوره و سستی همان باشد و الا از غلبه سستی جفن بود و در وقت سستی اتصال در سستی
نیز بر کوبی برای به علاج بعد از تسهیل بنوعی و حسب این تنقیه نمایند و اطراف لعل یا با ریح خوانند و غار و غوطه سست منقیه می کنند و بعد از تنقیه سستی سستی سستی و سستی
انفع شناسند و صبر افاقا حیض هر یکی بخواند آب بود و بر یک و بیشانی بخواند و تنقیه دیگر قوا بصر و حفا است مثل مری و باز و سستی سستی سستی سستی سستی
کلی که از سبب یانی و مایشتا و باز و سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی سستی
نافع استرخای جفن سستی و از اشپای مرطوب نمایند و لطیفه تدبیر کنند و اگر سستی نافع برید امراض دیگر از امراض چشم باشد سستی سستی سستی سستی سستی سستی
بعد زوال امراض استرخای باقی ماند و نافی از فصد باشد باید که فصد برورگ خنجرین کنند و ضامه بگذارند و یاد از تنبیهی که در سستی سستی سستی سستی سستی سستی
نیمه شخم نارد و در وقت حینه را کاسیج درم آب بخوشاند تا که لخته گردد و صاف نموده ادویه مذکوره در آن حل نمایند و آنرا که از قبول برده و کمال در آن استخیمه برآید
مالیده بر سر و یک استرخای چند شب متواتر گذارند و آنچه اشک با عسل آل آورد احتمال نمایند و از اخذ پیچیده و مثل با قیاد و مانند آن و دیگر بخراست استرا کنند
و علاج استرخای تابع لقوه و فانی علاج آن هر دو مرض سستی و اوختن از قطع و تر حال پاک بود و علاج ننهد و اگر سستی خفای قوی باشد که منع از سستی نماید
و به علاج دیگر از آن نشود قدری پاک با لاطع نمایند و بعد از دو ختن بر آن موضع ضرر و صبر باید که پاک باشد و بر آن قیاد نماید تا سستی از آن سستی

[illegible]

تخرج موضع نماید و اگر این تدابیر در رویدن تاخیر نماید عین باغذیه مقویه مثل کباب یا اللحم تغذیه کند و جماع نماید و حرکت اندک یا ده از قدر عادت کند و آب گرم که در آن
 تخم بویون تخم پیاز جوانیده باشند مستحسن موضع لازم آید و اگر سبب بلغمی باشد بمسول و حب ایارج و حب الخقیون یا حب سلطه خود و سبب کندی و جگر لاجور و جگر استی
 کبریت سوخته سم بر سوخته سرکه صفراوی خنای سوخته مسامی نرم سوخته اکتال نمایند چون بر رویدن است یا نماید که آب و یاقوت برین کل افزوده بسوزند و خشک نموده و ده مال نمایند
 و اگر قدری برآمده توقف نماید و بجا بیفتد و اندک سرکه کا و بران بالند و در جمیع تدابیر مذکوره مریض از اغذیه کول خطا محذوران علت اجتناب نماید و هر قدر بی قراری و بیخود
 گفته علاج غایتی شفا که سبب انتشار است که میل را در آب پیاز فشرده فرو برند و موضع آن هر روز چند مرتبه بمالند و طلا نمایند باطلیه مخصوصه با اشکلب

علاج انتشار از باب سبب موضع

اچسب سبب کثرت و کثرت مرصیه و جبهه استماع مسام و منافذ اهاب باشد و علامات غلبه بلغم در گردن و سوراخ مسول بلغم و یا رجات و جبهه تدریجی در یافتن بافت و سبب
 و تقطیل افرا و اکتال با نوبه باعث ترس و استصا و سوراخ بلغم گردانند و شیان احمد حاد و خضر حاد نمایند و الاضار برای التماس تقطیل اهاب بلبله کابلی آملد و سوخته آس محرق و کوفته
 بحر پیخته اکتال نمودن مفید است و آنچه از جنس مسام جلد باشد که بکرم راز و روغن بنفشه و روغن بادام چشم گذارند و بطول سبب است و روغن بنفشه و روغن نیلوفر نیکم
 چشم نمایند و آنچه از جری یا جرات یا حرق نارفتند بسوی رخ اهاب نظر کنند اگر جلد محرق مسام منعدم شده باشد لا علاج بود و اگر مسام فاسد و جلد متحرک شده باشد پیاز
 بسوزند و خاکستر و خاکستر قیوم و کل بینی سوخته هر واحد یک درم فرغیون تازه و جبهه شاد و پیچ عدسی پنج درم بار یک سائید پیخته اکتال خفیف آن نمایند حتی که میل نمایند از آن
 متعلق گرد پس اگر از این کل متغیر گردد و سوراخ او ترک کنند و تبر و چشم و لشیاف ایض و بر روغن بنفشه نمایند و آنچه سبب تکان سلاق باشد تدریج مسطور شد و بعد سوراخ او را
 و شیان دیزج بخار از اکتال نمایند که بسیار نافع است انتشار و اذات از خطا حاد را و خطا متوقی عضو مست و شیخ میفرماید که اکتال اگر پیش محرق غیر محرق بسول خصوصاً
 برای انتشار سلاقی نافع است و محل خطاری جفن است آنکه برای پیچش هر که با سرخی و خارش شدید و اکتال انتشار باشد تجربه بسیده این است که انار را با جمیع اجزای دیگر که پخته
 تا حد شود و در موضع علت بچسپانند و بعضی گویند که این در و از سنگنات حدت صفر و اکتال اهاب است این کل تالیف حکیم کبیر علی خان از جرات است خسته خراخته بلبله
 هر دو سوخته سنبلی الطیب جگر لاجور و شسته هر یک یک ماشه خفیف حیا را شسته با کبشیر سبب صلا که برده بکار برند و اقلیمیا فلفله طرازاج مسامی سائید نیز معین و یکن
 انتشار است و تقوّل ایلائی بل الفار سرگین بزخاکستر قیوم و اکتال کردن نافع است اگر در اجهان غلظ باشد آنرا از اکتال کند و اگر اثر و صا محرق نکنیم دم تو بال نما
 زعفران گل سرخ مرکب سنبلی الطیب کند و در فلفل مکرر و دم خسته خراش سوخته سه چهل و دو سیائید بر روغن بلبلان آلوده و سوراخ اکتال کنند شعری و یاند و علاج چشم طفل و غیره کند
 علی بن برن گویند که چون انتشار از باب ام باید بودی بنا صحر و میگردد و بسیار است که در طبی سوراخ میگذرانان بر می آید و ایضا امین الد و گویند که در علاج آن تاخیر نمایند که چون
 فرم گرد و دوی بنا صحر و میگردد و در کتاب ارحمه مسطور است که اگر صا ابار و روغن نیون یا روغن کبیر بر سنگ سائید تا که روغن غلیظ گردد و طلا نمایند سوری یکا ابر و وغیر و یاند

شغل منقلب و شغل زانده

شغل منقلب آنست که سوری شغل بر موضع خود بر وید و سران اگر گوی سوری اخل چشم باشد و هنگام حرکت پلک چشم بخند و از آن اشک آید و بدان سبب چشم ضعیف شود
 قبول بود و از آن سبب و معده و حکم و حرکت و خشن و ضعف بصیرت شود و شغل زانده آنکه سوری زانده در باطن جفن اعلی بر غیر موضع شغل بر وید پس اگر مستقیم سوری چشم بود
 در چشم بخند و ضرر بصیرت زانده اگر منقلب بطرف بیرون باشد حضرت کشیر بصیرت زانده بلکه بر جده آویخته بود و هنگام رویت اشیا بر ظاهر آنها خط و سیاه دیده شود و سبب
 تولد شغل منقلب از اکثر رطوبت غرض غیر شدید از اذات بی حدت اندک است که در جرم پلک نزد اشفا جمع گردد و بعضی سبب کثرت انحراف رطوبت از رطوبات غلبه
 در جفن بعضی رطوبت فاسد غیر غرض نشسته اند و اکثر اصحابان از جگر طبعی برای در مستان بلبلان طبعی هم میرسد و عسل البر و موروثی بود و شیره جفن اعلی می افتد و بعضی
 سبب منقلب اکثر غلبه رطوبت است یا طوبت یا کجی تقطیل مسام سببی که نفوذ نماید در آن با مستقامت علاج بعد از تضعیف ماده تقطیل بدن و باغ بمسول و حب ایارج و حب
 یا بطیون و حب قایا و حب الخقیون یا حب سلطه خود و سبب کندی و جگر لاجور و جگر استی یا بطن و حب قایا و حب الخقیون یا حب سلطه خود و سبب کندی و جگر لاجور و جگر استی
 تقطیل کنند و باطلیه هم باید از زبانشک و سلطه خود و سبب کندی و جگر لاجور و جگر استی یا بطن و حب قایا و حب الخقیون یا حب سلطه خود و سبب کندی و جگر لاجور و جگر استی

تجرب

و بنفشه خشک و آب برگ خرفه و آب برگ بید و آب بازنگ می‌آید و اگر بیمار عظمی کوره
سفیدی بیضه مرغ و یا شیر و خزان و آب غلبه سفیدی سفید و روغن گل و آب کدو شیر و خرفه و روغن گل و آب گل سرخ شکو آمیخته بجا برند نافع تر باشد
و در صورت شدت التهاب قدری کافور نیز در قطرات مسطور داخل نمایند و اگر گوش بصل سفید و سرخ و کاهو و گلارک کشنیز سینه طلا کنند و اگر حرارت قوی باشد
کافور نیز افزایند و گاهی مایه بادریخ و اخل سیکنند و گاهی محض آن پوست خشک و گاهی رسوت میکنند و آب غلبه بجامی گلاب می‌نمایند و یا سفید اکاشتری
مردانست که صفی کوی سوده بر روغن گل آبیخته خاک و غلبه گل خنجر می‌کنند و گاهی گل بنفشه سرکه و گاهی پوست خشک و گاهی سفید و گاهی سفید و گاهی سفید و گاهی سفید
آن بگوشت ساند که در تشکین و در مجرب است و گاهی گل نیلوفر و برگ بید و جوت و تشکین و گاهی گل سرخ افزوده میشود و جهت تشکین و تبرید از تخم کاهو و کشنیز خشک اندک بزر بلخ
اضافه نمایند و اگر تخمیل از راه مطلوب باشد با بونه و اکلیل الملک یا مینر و اگر استسباب از آتی از برگ بنفشه برگ خرفه برگ کنار برگ خبازی برگ خشک برگ غلبه گل سرخ
برگ کدو برگ بادنگ برگ بستان افزوده برگ بازنگ برگ سیفول برگ کاسنی برگ بید برگ کشنیز برگ کاهو هر چه از این اوراق به هر سده و مناسب اند و جوش داده و به حال نمایند
نیز برای در گوش که از ریح حار یا درم حار باشد نافع است و اگر حرارت شدت نباشد و فرجوش پوست خشک گل بنفشه کشنیز خشک چوب جینی چوب سائید و بنجر نمایند
بده خسته شفتا لور بر شعله شمع مومی بریان نموده سائیده با پنجه خروج کرده در گوش که از ریح سرد و اگر در گوش نهایت سخت بود اندکی افیون در شیر و خزان روغن گل
حل کرده بگرم در گوش ساعت بساعت چکانند و گاهی کافور نیز اضافه کرده میشود و اگر افیون را بسوزند و خاکستر آن بقدر چهار پنج نخ می‌خورد در روغن گل حل کرده
نیام چکانند نیز در تشکین و در مجرب است و یا عصاره برگ قنب صاف کرده بگرم در گوش چکانند و یا بنک یک توله آب سائیده قرص بسته در چهار توله روغن نر و
بسوزند و بنک صاف کرده و دو سه قطره در گوش چکانند و اگر از این تدابیر هیچ سبکی نشود و شیرینان که در آن سبکی گاه و حل کرده باشند الکف نمایند و مکرر تظطیر آن کنند
و هر چه در علاج در گوش حار یا دمی نادر که در غیر از تشقیه در بنجر بجا برند و بدانند که هر گاه در وجع گوش حار سانج از او ویه بار و ده و خرفه و جع ساکن نشود در گوش
شده یا درم خواهد بود و آنجا که در گوش از ریح حار بخاری مرقی از سده باشد فصد با سلیق کنند و تبرید معده با شیر بهر و مثل شیر و کاهو و خشکاک و کشنیز خشک
و افندیه بهر که به بنجر نباشند مثل بومرغ مطبوخ آب غوره و کاهو سلق مطبوع و مغز خیار بهر که نمایند و اگر کفایت نکند تلکین طبیعت کنند طبعی
باید از در و قهر بندی و او کو بنجر را و کشوث و برگ غلبه و مانند آن بغیر آنکه در آن دوا می‌حار داخل باشد و اگر قاروره حار باشد و الشعیر و زو و القرم
بهر و دهند و در الشعیر قدری خشک و اخل کنند و اگر زمانه خشک و طبع باشد خوردن او النفع اشیا است برای این مرض و تشکین بخارات بعد از
روغن گل یک یک جزو سرکه را با ده جزو روغن گل بنیز تا سرکه بسوزد و روغن باقی ماند بر برف سرد کرده در گوش چکانند یا روغن بید و روغن کدو و یا شیر و خرفه و
سازند و بیرون گوش بگرم سیفول برگ بازنگ برگ غلبه و آرد جو در سرکه سرشته خاک کنند و اگر از این سبکی نشود یک حبه کافور و شیر و خرفه حل کرده چکانند بغیر
روغن اگر گوش ملوث بر روغن باشد صاف را بشویند و بگویند و در آن آب بگرم ریزند و حتی که بر شود پس کف دست بر فقه گوش بنماید و بیک پای ایستاده و دو بار بچسند
و صاف را بیل که بران بنیز پیچیده باشند صاف کنند و آنچه از قند و آفتاب باشد روغن گل بدر بر سرکه بدستور چکانند و آفتاب یا خرقه آب یا آفتاب بهر گوش نشاند و در
آب سرد آید و افندیه مطبوخ مسطور بنجر و زو و الشعیر مطبوخ با خشک و بنفشه و اگر در شدت کند قمر بنجر و روغن بنفشه و روغن گل نمایند و کافور و بنفشه و روغن
و نیلوفر و مانند آن بگویند و آب طبع استنشاق کنند و تعدیل سکین بر یاجین بارد و مثل سید آب سرد و قدری کافور و گلاب بر آن پاشید نافع و خواص آرام و تصفیه
گوش بهی الراسی و بوی نش سفید و ایضا برگ بید برگ سید برگ بوی برگ خرفه برگ غلبه گل کاهو برگ کدو برگ سرکه از سده تمام درم حساب
و زیاده حرارت آبیخته بر پس سرجهل جنب اعصاب نماید و هر گاه گرم شود تبدیل کنند و چون مرض با خطا آید اجزای بارده کم کنند و روغن با بونه و گل آن اندک
اندک بنیز آید برای در گوش که بسبب مشی در آفتاب یا بسبب ریح موم باشد نافع است و با جله تطیب تبرید و باطیه و نطولات و مروحات و غیره که
در صداع احتراقی مشی گذشت محل آید و آنچه از ریح حادث از بنجر آب گرم بهر سرکه سستن در آب چغهای گرم باشد اگر واجب بود فصد قیفال نمایند و شستن
بنند و قدیمین بالند و افندیه مطبوخ ندر کوره بهرند و در غنمای سر و مثل روغن کدو و بنفشه و روغن گل بگرم در گوش چکانند و سحوط نمایند و یا شیر و خزان و نافع ترین

در گوش

اشیا نوشیدن آب سرد و تشنگی و تشنه شدن و مالش کردن با دست و آنچه از ریح حار و عاده از گداز شدن و دوی گرم در گوش باشد فصد سرد و کند و دانی
 در گوش چکانند و اصد و بار و مضاد آن ادویه شیل برگ عنب الثعلب برگ خرفه و برگ کشنیز و پوست کدو و خیار و آرد و جو ضاد نمایند و آب گندم گوش را بشویند و چکانند
 شیان بعضی محلول در مار القرع یا شیر و خربزه یا قدری روغن بادام شیرین بود و وعده کمال شدت حرارت این ادویه و آبها بر پوست سر و کمر و کمر بزند و چکانند و با القرع
 تنها نیز عاقل النفع است و تلکین طبیعت بخار شعله و ترمزندی و آکو بخار او مانند آن کنند و اگر در مخرج حدت باشد ماء الشیخیر بنوشند و شیر بز که باب غره یا آب
 منجم کرده باشد بر سر نهند و هرگاه بگذارد و جدا کنند و واجب نیست که طبیب گمان این امر نماید که مرض در اول سعال باشد منتفع خواهد شد بمقابل مرض باشد و ادویه
 که همچنان او کرده اند زیرا که ادویه اولی اخلاط و عضور اگر گرم کرده اند و در آن عضو و اعضا می مجاوره آن حکایت پیدا کرده اند پس اولاً علاج استخراج آن اخلاط باشد
 و از آن جهت آنها را فصد نمایند بعد از آن ابتدا به تبرید عضو باشد و ادویه میوه مرض کند اقوال حکما سودی می نویسد که قطور روغن بزر بلنج و کذا آب گندم
 و آب غوب که آن جنس صاف است و کذا آب شیشه الزجاج بر روغن گل که آنسج عنب گوت در روغن گل چکانند و کذا آب ناز ترش شکر آن فشرده بسل آب شیره و کذا
 آرد با قلاب روغن گل آمیخته و کذا آب شیره البق در پوست آنار چکانند و هر واحد نافع در گوش حار است و کجول این برابری و رازی قطیر روغن گاوی سکن
 و جمع حار است میگوید که هرگاه در گوش از سوی مخرج حار باشد چکانند سفیدی بیضیه بیکر مینا و یا بشیان بیضی نفع کند و اگر در سخت باشد اندکی افیون
 بشیان بیضی در روغن گل اندک سرکه حل کنند و گاهی روغن خلاف و روغن نیلوفر و روغن بنفشه و عصاره بعضی بقره یا در مثل عنب الثعلب و عصی الراعی و کشنیز
 در گوش میچکانند شیخ سیف ریاض اگر سبب در گوش حرارت مفرط باشد لازم است که تبرید دماغ بمطبیات مذکوره در علاج امراض حار و داغی نمایند و در گوش
 روغن گل گرم و سفیده بیضه بچکانند و اگر در شدید باشد کافور بدان آمیزند و بسیار است که روغن بنفشه بکافور و جمع گوش از روغن گل یا در تشکین سبب
 ارضا نیک اندر آنست و اینها شایفات سکن اوجاع چشم سفیدی بیضه مانند آن در گوش چکانند و سفیده بیضه را تنها خاصیت عجیب است و یا شیر آب عنب الثعلب
 و آب کشنیز چکانند و بهتر شیره آنست که از پستان بدوشند که او بسیار نافع بود و یا خراطین ادر و روغن گل بنزد و در گوش چکانند و یا حلزون را در روغن گل حید
 آن که هرگز نمیرد چکانند تا آنکه سرکه برود و روغن بماند و بطریق قطور استعمال نمایند که برای ضربان خیلی مفید است و همچنین روغن تخم کدو و روغن نیلوفر و روغن بیدار
 آن که کدک عصارات که مشابه عصاره پوست کدو و جرم پوست و ایضا استعمال ضادات مبر و از خارج گوش بعضی ذکر کرده اند که آب لبلاب مثل این حالت
 بسیار نیکوست و عصاره شبنم رنج طبع اگر مخرج منع اشتداد نماید و از آن خوف تشنج باشد از استعمال مرغیات و حشرات چاره نباشد و طریق آنست
 در علاج کلی در گوش مسطور شد خضر و قرشی چینه بپسند که تبدیل مزاج نمایند و دمان بار و مثل روغن بنفشه بشیان یا بشیان بیضی یا کافور یا آب
 و خیار یا روغن بنفشه تنها یا روغن نیلوفر یا باندک کافور یا روغن گل یا شیر زان در گوش چکانند و گاهی درین اشیا قدری افیون داخل میکنند و ضادات بار و کشنیز
 و گاه هضم و کنند و گاهی احتیاج بعصاره رنج برای تخدیری افتد و گاهی آب گرم طول میکشد و گاهی بر بخار آن گوش می نهند و تشکین و جمع آن میکنند
 زیرا که آب گرم تشکین اوجاع آن می نماید و اگر چه مخرج گرم باشد و از استعمال ادویه شدید التبرید احتراز نمایند مگر عند خطر از هر آنکه شای بار و گوش را
 ضرر شدیدی نماید و تلکین طبیعت نمایند بهار الدین گوید که آنچه منفعت آن مجرب است روغن گل است تنها و آب عنب الثعلب آبیخته و جوشیده
 و گوش بر بخار طبع خار خشک و عنب الثعلب و بنفشه داشته و بر بخار آب گرم که میخ در زمین فرو برند و بر کشند و آب گرم در آن ریزند و اشتن بشیان
 بعضی بسفیده تخم مرغ سوده چکانند و همچنین سفیده و روغن گل با هم در روغن گل و آب کشنیز و سفیده با هم ضم کرده و در روغن گاوی میگریم

علاج در گوش حار و داغی

باید که در دوی فصد سرد نمایند و بعد از آن شیره کاهو نه داشته و خواه بلباب بعد اند و اسپغول هر یک چهار ماشه شربت نیلوفر و قویله اصل کرده و بنفشه
 نیلوفر و عنب الثعلب بپزایند و در آتش بپزند و اگر حاجت بود تلکین بمسمل صفر نمایند و در صفر ادوی ترمزندی و دو سه توکله بنفشه نیلوفر و خراطین
 چهار ماشه عرق کاهو زبان هر یک نیم پاؤ کلفند یا شربت بنفشه و شربت نیلوفر و شربت اسطوخودوس و دو توکله بپزند و عنب هفت عدد در شک پیاقوله

از کاهو

و اینها خردل کوفته بروغن گرم بسازند و فستق ساخته در گوش نهاده و بر طبع شلیم تنها یا با خردل یا طبع بر گیسب انکبار بنمایند و اگر فتن بخار گل با بونه تازه یا خشک
آب بخت در بار و ریجی را محرب است و انکباب طبع مزخوش تنها یا با جویس تر محرب و این ببطار در کتا مغنی ذکر کرده که اگر پیاز را بجاوند و آن بوجال بقر کرده
بر آتش گذاشته بچشانند و در گوش اندازند و در آن نعل کند و این محرب است و همچنین ترب اکا ویده در آن روغن گل بر کرده بچشانند و در گوش بچکانند و کذا
روغن سسته نهفتا لوجکانند و در آن روغن گل با روغن سسته که در آن قدری حل کرده قدری حل کرده و در آن سسته نیکم قطور کردن از آن دردی نماید و آن را در روغن
و غسل نمک بند می طلوی آینه نیکم در گوش بچکانند و این محرب است که اگر گدازد که تازه که مائل بزودی باشد بر آتش گرم کنند و اندک روغن گل و چرب کرده
بمانند و فستق در چند قطره در گوش بچکانند و اگر سیر سیر کوفته در برگ آگ چوبی پس گرم کرده اندوه بچکانند قوی تر باشد و تقطیر آب پودینه تازه مخلوط با ماء العسل همین عمل دارد
و تقطیر آب ترب شد و آب ترب بروغن گل بخت و یا آب پیاز مطبوخ به تنور نافع و موسیانی اصل یک سبه در روغن گل حل کرده بچکانند محرب است یا آب سیر سیر بخت
چوشانیده و یا صلیت بکار بند و کذا آب برگ سر و یا پس افکنده کس در قدری آب حل کرده و کذا آب برگ گیسو از نیکم قطور نمایند و یا گیسو محرب در روغن گل
سخته صاف کرده در گوش بچکانند و اینها برای در گوش که از برودت باشد که اندک یا بیشتر برگ پان در گوش انداختن منو شده و این پنج از آن برای حوالی گوش
طلا کردن محرب صاحب کماله پسندی است اگر بزیر البیخ حل هر یک دوام کوفته در نیم طل آب شب تر کرده صبح بچشانند تا نصف بماند مالیده صاف نموده ربع طل روغن
داخل کرده باز بچشانند تا روغن بماند و وقت شدت در و بچکانند و در سکن آن محرب است بعضی مال کنکنی نیز می افزایند و اگر فستق را با آب مزخوش تازه تر کرده و سخته
استه شفا و سوخته سائیده بر آن پاشیده در گوش گذارند محرب است و صبر شطوری در روغن گل و روغن گل که کهنه حل کرده در گوش نیکم چکانند و نیز مسکن در دو
نهایت مفید است و یا کچله قدری آب سائیده در گوش مخالفت نیکم چکانند که نافع در گوش بار و دست و پداخته که در در گوش بختی تکبیر پسندم
و جابوین ترک نافع و کذا انگید بیاره پنبه در زیت نیکم آلوده و سودمند و طول از بونه خطمی و فنعاع و کذا نافع است و همچنین تقطیر از آن بار و صبح چند سید
و یا ثوم مطبوخ در زیت مفید و گویند که قطور بوق در سرکه حل کرده و کذا شاخ گوزن بروغن خیری حل کرده و کذا روغن قشاد الحار و کذا روغن تخم ترپا که در روغن با دام
بکذا انطرون در روغن مذکور حل کرده و کذا روغن بلسان بر واحد محمل باح بار و گوش است و کذا از روغن خشک بستر بونه اکلیل الملک برگ غار اسطوخودوس
عاق قرصا پوست خشکاش تمام قیصوم برگ ترنج بودینه جله یا هر چه بهر سدر آب چوشانیده بر بخار آن انکباب بقتل آن جناد و آب آن بطول سازند که در
گوش ریجی و بار و نافع است و اگر گشتک زخاکی را گرفته دم او کنند و پیر یا سیکه حوالی مقعدش باشند و در کرده و بر آن او سوراخ گوش نهاده و از آن باج بچکانند
بعدیکه گشتک با ناسه باده آنرا در کرده کرار نمایند و اگر نوبت دوم نمی رسد و هر پنج از گوش برمی آید و در آن مال میشود و این علاج از سحر عات الظاکی است و ممکن نمی کند
و آنو منصوب گردید که در برای ریح غلیظ عجیب است بر خجاسف و هر مزخوش و روغن سوسن بچشانند و اندکی چند سید ستر در آن حل کرده بچکانند و یا آب سدا آب سیر
مخلوط با عسل نیکم چکانند و بتقلیل غذا امکنند و آنچه از ریح غلیظ با و در قی از معد و باشد اول تنقیه بدن بمسهل بلغم نمایند و اگر قوت اطاعت کند و فصل موافق باشد
با دویه منقعی مد و سر و سایر اعضا استفراغ فضول کنند و این و اسپین نفع دارد و بکیرند ایارج فیر او و ثلث درم فستقین و ثلث درم تخم کرفس با و یا آن بخت
بر و انجم درم زنجبیل فلفل سفید با سیران بر واحد و دوا انگ سقونیای مشوی مع زعفران یا مع قرفل یا مع سفیل در سفر حل یک انگ سبه را بوزن چهار درم بسیارند
و دوحه کرده با آب مطبوخ مزخوش سرشته جهای کوچک سازند و نصف آنرا بخورند و بخود آب که در آن اندک پودینه نهی بخته باشند غذا سازند و روزه صبر کرده
نصف باقی بخورند و در ابتدای این علت البته فصد نکنند و اگر خطا بقصد در اول این علت واقع شود و دوی مسرمام بار در دوا آنچه در گوش برای این مفعول نهاده و آن
بسیار نافع است و آزاد اسر عدت زائل کند این است که بکیرند روغن خیری و روغن یا سیران و آن غریب از معروف بلبلوس بر آن کرده و با بونه و برگ انجوان بر واحد نیم درم
و انقور دیون فلفل سفید تخم سداب بر واحد و دوا انگ قرفل یک انگ گل انجوان یک درم چوشانیده صاف کرده یک جزو از این روغن و یک جزو روغن نارون گرفته و فستق
آلوده در گوش نهاده و تمام روز بدارند و در شب بتجدید فستق و دیگر نموده در گوش آگ بچکانند اگر ممکن باشد و الا بپشت خواب نمایند که خیل مفید است و در یک روز
از آن می نماید و چکانند و بکار و انجوان صاف شل و روغن غار و سید انجیر و غیره بر آب پیاز و سداب در شراب کهنه فرفیون حل کرده نیز نافع است و شورابی که

بخت

که در دسافج یا از نواز است و در صورت نزل اول به تنقیه و باغ متوجه شوند بطریقیکه در علاج نزل مذکور شده بعد بخور بزر البیج کل با بونه بادیان کنیل المسک
عنب الثعلب هر یک نه ماشه برگ فنجانشست آقیون هندی سهوس گندم هر یک سه توله استعمال کنند و شیان ماینا و شیان ابیض برابر در روغن بابونه
و زنبق آمیخته در گوش چکانند و این بخور حکیم علوی خان برای درد گوش نرمی از جبریات مست که کمر سه توله در زنگوش چوب صنی عشبیه مغربی بیخ لاله صحرایی
بزر البیج عنب الثعلب هر یک یک توله بدستویه بخار بکیرند و باقی تدبیر از بحث نزل اخذ کنند اقوال حکما ابو سهل سینوسی که کرد گوش از استلا حادث شود
اسهال مخاط نماید بعد تنقیه خاص باغ بغیر غره سازند و اگر مرض آنک نشود و حاجت باستفراغ قوی افتد بعضی ایاریات کبار مثل ایاریج لونفا و یا بایلیک
و از بیانی استعمال نمایند بعد استعمال او و به معطر کنند و اگر وجع از نواز غلیظ یا بایج غلیظ باشد معالج با دوی قوی القلیح و جلا باید کرد مثلا زنگار سیل و
اندکی سرکه آمیخته در گوش چکانند و یا زهره گاو و بعضی او مان سخته مثل روغن بان و نار دین و بلسان آمیخته چکانند و یا آب برگ نخل تازه و یا روغن بان
یا روغن ترب یا آب برگ شمشاد چکانند اگر در دانه شده باشد و این دو اوج گوش را نافع است خلک یکا و قیو روغن خیری دو اوقیو روغن بادام
نیم اوقیو روغن نارنج شاند و خلک و در آن بکازند و چون مخلوط گردد در ظرفی بگینند بر دارند و هنگام حاجت سه قطره از آن نیگرم در گوش چکانند و این
وجع و طبعین را نافع میوه سانه چهارم روغن خیری یک و قیو آمیخته بر آنکشت بداند تا آنکه غلیظ گردد و در ظرف بگینند بداند و هر قدر که گندم شود قوت و زیاد
گردد و این دو اوقیو جمع گوش صعب است بکیرند زهره گاو و در آن روغن خیری بریزند و با آنش نرم بزنند تا آب بهره فانی شود و روغن باند و در شیش که در وقت حاجت
نیگرم استعمال نمایند شیخ میفرماید که اگر سبب درد گوش متلای بدن از سر باشد واجب است که تنقیه ناحیه سر از جنس آن امتلا کنند پس اگر خلط از لاج باشد
بجوب شملیا روغن غرقه تنقیه نمایند پس اگر لاج مستکن در ناحیه گوش بود باید که بعد استعمال بخورات ملین و قطرات ملین نیز استعمال نمایند بعد و بکار قصه
نقص خلط مستقرات عضو کنند صما حبس کامل گوید که درد گوش اگر از سوء مزاج بار باشد باید که نظر کنند اگر در بدن علامات غلبه بلغم و رطوبت ظاهر
مرض احب ایاریج و قوت یا بخوراند و غره یا یاریج فیکر اسع کنجبین فرمایند تا بدین باغ او پاک شود بعد از آن بعضی روغنهای گرم مثل روغن نار دین روغن
و روغن غار در گوش چکانند و یا روغن ترب که از اموافق نافع است و یا آب مزخوش افشرد و چکانند که مجرب است و یا بکیرند و یا یک سائیده در
انک شراب حل کرده روغن بادام تلخ یا روغن ترب آمیخته اندک اندک در گوش چکانند و یا بونه در آن تر کرده در گوش نهند و یا بکیرند اندکی مرکب در بول ماده گاو حل کرده
نیگرم چکانند و یا بکیرند اندک آب ترب و قدری آب مزخوش بر آن قلیلی زیت انفاق بریزند و چشانند تا آب فانی گردد و روغن باقی ماند بعد این روغن در گوش
چکانند که آن برودت و بریج عارض گوش نافع است و یا بکیرند برگ غرب تازه و یا یک سائیده در آنار کاواک کرده باندک آب بر نایند و گل بالای آن بامید
و جوش داده در گوش چکانند و اگر در دانه برودت با سیلان طوبت از گوش باشد قدری زهره خرس یا زهره کلنگ بر روغن بادام تلخ یا روغن بنق حل کرده چکانند و یا بکیرند
فرقیون بوزن یک چه با یک سائیده بر روغن گل حل کرده در گوش چکانند این چه با یک سائیده که در گوش بار دانه غلظت بدن از خلط بار و بجه قایا که چکانند و یا بکیرند
و غره بکنجبین و یاریج برای تنقیه سر کنند و بتعریق در حمام برانشتا امر نمایند و بر سر آب طبع مزخوش تمام و یا بونه بریزند و روغن بابونه در گوش چکانند و بکیرند و یا بونه
و غذا بنزیره زیر باج یا بخود آب سازند و به صلاح بقلا یا بطنجات کباب بپزند این الپاس گوید که در سوء مزاج بلغمی صریح جلاب بادیان و باد زنبویه و یا
و در دم با گل کنند و در بنوشند و غذا ضروره بخود آب بشیره حب القرم و گوشت ماکیان تیهو خورند و تنقیه و باغ بحب ایاریج و قوت یا سازند و غره یا یاریج
با لیسلی سنجبین عسل کنند بعد از آن روغنهای گرم مثل روغن بنق و غیره چکانند و یا روغن بادام تلخ آب ترب چکانند و اگر با سوء مزاج بارداده سوداوی
ترطیب با شیره اغذیه عار طیب نمایند و تنقیه و باغ بحب ایاریج و قوت یا سازند و غره یا یاریج و یا بکیرند و یا بونه در گوش چکانند و یا بکیرند و یا بونه
چکانند چندی گوید که در سوداوی نضج سودا بجلال اصل السوس و گاو زبانی باد زنبویه و گل کنند بعد تنقیه بحب ایاریج و قوت یا سازند و یا بکیرند و یا بونه
قول سابق گذشت انطاکی گوید که در باردین یعنی بلغمی و سوداوی گوش ابر بخار آب گرم بدارند و بطیخ صحت و یا بونه و اکلیل المسک سداب فلول سازند و بشویند
جاویر و سهوس هر یک مفرد که کرده بکیرند و روغن قسط و یا بونه و حب الغار در گوش چکانند و از جبریات با تحلیلی بلح و ماده و نضج سداب است که بکیرند سیرک است

ضربان تند بود و از نرم ثقیب خارج عصب باشد و اگر ضربان نرم نباشد و با ثقل و صج تند بود و از نرم بار باشد و اگر ثقل و صج فقط بود و با آن علامات غلبه صفرا سودا یا بلغم دریافت شود پیش از صفراوی یا سوداوی یا بلغمی باشد و ایضا زردی رنگ و تلخی زبان و حرقت التهاب حمرت و خنداشد و مرض وقت که سنگی در اکثر اوقات خالی نبودن آن بلغمی و عروق آن انتهایی امراض حاده و حمیات صفراوی بر مایه صفراوی لالت کند و اگرانی سر خصوصاً وقت سجود و کثرت خواب بلا دقت جواس تقدم تدبیر مبره و تخمه استلا دلیل مایه بلغمی است و اگر با ثقل صرف باشد با آن آثار و صفراوی غالب یافته نشود از سره خلطی باشد بعد وقت خفت مفرق وضع ثقل پس سنده گرفت چنگام خلط یا استلای حده ثقل اسفل گوش بیشتر گوید بر مایه متصاعدا ز سره دلا الهی نماید و اگر عکس این بیان کند و فساد در جواس معلوم شود بر مایه نازل از دماغ گویای او و اگر وقت خفت و موضع ثقل مخصوص نباشد دلیل مایه مستولد در گوش باشد و اگر بدین ثقل تند و احساس و صج در عروق گوش بیان کند از سره صفراوی سافج باشد پس حال اذیت و شدت مرض از سردی و یا گرمی پرسند اگر با شیبای باره متناهی گردد و در مرض هنگام سردی و صبح و شام زیاده شود و با شیبای گرمی انتفاع یا از سره صفراوی بارد باشد و اگر تضاد آن باشد و التهاب لثه در گوش و حوالی آن نیز بود و از سره صفراوی بارد باشد و اگر بدین ثقل دوی طنین بگوید پیش ریح باشد و اگر دوی طنین هم نبود حال انهمم بیداری و اگر سنگی و عصب دیگر اسباب مختلفه پرسند اگر اقرار آن کند و لا غری بهره و غرض چشم نیز بود و بجز برای رطب انتفاع یا در آب است باشد و اگر دوام و غده در گوش بیان کند و احیاناً گرم از گوش بر آید پیش گرم باشد و اگر از آثار مذکوره هیچ یک نباشد و بمشایخ افتد از غصه قوت سیاه شده

علاج طرش حار سافج و مادی

در حار ساده با شیره و اغذیه و قطرات و قطرات باره که در صج گوش حار سافج که شست تعدیل مزاج نمایند و ایضا در حرارت بی مایه مبروات مثل ماء القرع و ماء الخیار و آب تر بو یا شیره بنبر اینها با شربت نیلوفر یا شربت بنوری باره بیا شامند و روغن کاهو که دو گل و بادام و دیگر و غصه مبرور گوش چکانند و انار را با پوست کوفته بپاشند و اندکی سرکه و کندر و روغن گل داخل کرده جوش دهند تا بقوام آید قطره نمایند یا آب برگ کاهو یا آب برگ عناب یا شلب چکانند یا در دوی نمک داخل کرده در گوش چکانند و کذا آب باز تنگ یا آب کشیز تر و ماء القرع و روغن نیلوفر سفید و گاهی کافور در آن حل میکنند و اگر گل بنفشه گل نیلوفر برگ کلم مساوی در آب جوش داده شیره گاو و روغن بنفشه داخل کرده یک جوش دیگر دهند پس از آتش فرو آورده اندکی صبر کنند تا که حرارت او معتدل اند بر بخار آن گوش بدارند نافع بود و در حار مادی هر چه از تنقیه و تعدیل در علاج در گوش حار مادی فصل مسطور شد بعد از آن و هر چه که باشد مایه را با سفل فرو کنند و بعد تنقیه و او الکمان که در قول ابو سهل خواهد آمد بهر تریه و تقویت عضو در گوش چکانند و ایضا صفراوی آب ترب یک توله آب انار ترش چهار ماشه سرکه و روغن گل هر یک شش ماشه نیم گرم کرده در گوش چکانند و مفید بود و افستین غلبه شلب هر یک نیم توله شب در آب تر کرده صبح جوش داده صاف نموده و روغن گل و توله داخل کرده بنزد تار و روغن بام یک و قطره مایه در گوش اندازند و اگر بر مزاج گرمی معلوم شود دوی باره بنوشند و شربت آکو و بنفشه و اسفنج و دهند و ترک لحوم و اغذیه گرم بخورند صفرا کنند و گویند که اگر آب پیاز و زهره گاو در پوست انار گرم کرده چکانند یا حیصه فائده و در بزعم قوی کافور شدیدا الشفست در طرش و شنج می نویسد شاید که برای طرش صفراوی باشد و در دوی فصد بر همه تدابیر مقدم دارند اقوال حذاق ابو سهل گوید که طرش اگر مولودی یا فرس بود استرا علاجی نیست و اگر حادثه قریب العهد و غیر متکثر باشد و از صفراوی مرقی اسبوی راس بود علاجش تنقیه صفراست از سر سبب ایارج و حقیقه قایا و تدبیر مطب و استحام آب شیرین و از مولدات صفرا اجتناب نمایند پس اگر با وجود این تدبیر مرض باقی ماند اولاً تکبیه بجمار افستین مطبوخ و آفتاب بتوسط آفتاب نمایند و بهین آب مع سکجبین به فحات غرقه کنند بعد از آن بگزیند انار ترش و دانه و تخم او را آورده هر دو را افشوده آب در جهان پوست او اندازند و کندر و سرکه و روغن گل نیز داخل کنند و بنزد بقوام آید پس در گوش چکانند شیخ میفرماید اولاً گویم واجب است که هر آنچه در گوش چکانند نیم گرم بغیر باره و بغیر حار باشد و این قول کلی است بعد از تفصیل امر در آن میگویم که در طرش صفراوی باید که استغفار صفرا بمسمک کنند زیرا که بسیار باشد که اسهال صفراوی بالطبع واقع شود و بدان جهت زائل گردد و چنانکه اکثر اسهال صفراوی عارض شود و حبس کنند

تند و از آن

و سوراخ گوش بصورت بند سازند و اگر ازین سبب نشو و معلوم نمایند که درم در طریق نفع و هیچ مده است و چون یکم کند سعال به بادویه قرص گوش نمایند و در علاج او مسک تنقیه گوش بر فوس مسکو که کند زیر که اجتماع چکر گوش در مرض افزاید و این در اکثر النفع کند اگر در وقت او استعمال نمایند بکیر نشیاف ایضاً و با قطره حل کنند و اندکی بنوشند و صبح فارسی مخلوط کرده در گوش چکانند و هم گوید که از صمغ نوعی است که حادث شود و پیش از آن نبود و آن غسول را باشد و این چنان بود که درم در صبح پدید شود و حتی که نقیر را بند کنند و بعد از آن صلب گردد و باقی ماند و تحلیل نشود و یاد را نفع لولای لحم بر وید و صلب شده سوراخ گوش اسسد و دسازد و بسبب خفای او از نفع سوراخ گوش پس اولی آنست تعرض به علاج مثل این نفع نکنند مگر در ضرورت و ایضا او گوید که آنچه عجیب النفع است در از آن صمغ حادث و طرش و خصوصاً آنچه بعد از آن نفع آن باقی ماند این است که بکیر نشیاف خشک دانه او بر آورده از پوست او خوب پاک کنند بعد از آن روغن بادام تلخ بقدریکه آنرا بپوشد بر آن اندازند و بچکانند تا آنکه دانه های او سرخ شود بلکه مانع بسیار می گردد پس صاف ننوده این روغن هر روز و شب بچند مرتبه در گوش چکانند که این دوا درین معنی بالغ النفع بارها آزموده ایم و بسیار نافع یافته ایم و بعضی گویند که این دوا نفع بحد کمال می بخشد تا دو هفته هر روز و شب مکرر دو سه قطره از آن بچکانند

علاج باقی اقسام طرش

آنچه از رطوبت و پوست ساده حادث شود و بسبب تبدیل مزاج کنند با شربه و اغذیه و لطوالات و قطورات و سقوطات مناسبه که در علاج امراض طرب و یابس دماغ مفصل مطبوع شده و نادر باشد که رطوبت ساده سبب طرش گردد و اندک شایع رئیس و سمرقندی بنده که آن نیز داخه اند گویند که در آن مثل مشک و چند بیدستر و مور و گل سرخ و اقاقیا و دارچینی و قنفل و انشال آن نافع است و در پوست بی ماده بر ترطیب مزاج دماغ انکباب بر بخار آب شیرین و قطور شیر و خزان در گوش و ریختن روغن گل یا شیر تازه و یا لطوالات مرطبه بر و چکانیدن یا لیدن شیر با روغنهای مرطبه و جز آن که در علاج امراض یابس دماغ و صداع یابس و شنج عیسی بنده که گوش را بشوید بود و بقول شیخ و مسیح طرش عارض از پوست حمام رطبه غذای مرطبه شراب مرطبه خواب ریختن و عین معتدل و آب بکریم بر سر و تدهین سر و قطور بر روغن نیلوفر و بنفشه و سید و روغن که دو مانند اینها نافع و آنچه از بحران انتقالی چون تپهای صفراوی و یا بلغمی و سرسام و غیره باشد تنقیه صفرا و یا بلغم نمایند و لیکن بعد حصول قوت و عود مزاج بحال اصلی و رفع ضعف مرض اول بعد از تقویت دماغ نموده روغنهای نافع چکانند و در طرشی که عقب امراض حیات حار عارض شود و علامتش آنست که در طرش حار سافج و مادی مطبوع شد و خصوصاً در قول الطماکی و گویند که ضما با بونه کلید الکلی اگر در جو روغن کنج خسته کرد اگر گوش نافع صمغ حادثه بعد مرض حادث است و اگر شاخ شجره البق را از یک طرف آتش بدهند و رطوبتی که از آن چکید در ظرفی گرفته اند گوش چکانند همین عمل دارد و هر چه از خلط غلیظ بسبب بحران انتقالی باشد و آن با نقل و تمهید بود استفرغ یا یارح فیهرا کنند بعد روغن بادام تلخ و روغن ترب چندی بیدستر و رفیون چکانند و ایضا اگر بعد تب نشد عارض شود حبس قوای علوی خانی نه ماشه با طریقل اسطوخودوس ایشان و توله آبیخته شب بخورند و از مزخوش گل با بونه فسنقین اهل الکلیل الکلی کل بنفشه هر یک ماشه شسته هفت ماشه انگوشتی یک نیم توله شب آبت با و تر نموده صبح بخوشانند که چهارم باشد صاف نموده روغن گل و روغن با بونه برابر آن داخل کرده باز بخوشانند که آب بسوزد و روغن بماند پس آن چند بیدستر شده ماشه زعفران هفت ماشه سوده آبیخته بدارند و در گوش چکانند و گویند که طرش حادث عقب حیات مندر بنکست است زیرا که دلالت می نماید بر آنکه هنوز ماده باقی است بدن تقی نیست و بقول شیخ طرش حادث عقب صداع را چکانند آب ترب روغن گل و یا چند بیدستر سبب الغار و روغن گل نافع است حادث بعد از سرسام را واجب است که در آن ابتدا استفرغ از یارح فیهرا نمایند پس چند بیدستر با روغن گل و یا روغن قسط تنها و یا روغن بادام شیرین یا آب ترب غیره که در حادث عقب صداع گفته شد در گوش چکانند و آب و منصور گویند که آنچه عقب سرسام حادث شود علاجش همانست که بر پوست ساده گفته شد و آنچه بسبب یافعه یا گرم یا دخول هوام و غیر آن باشد علاج هر یک مطبوع است و خواهد شد بدان جوع نمایند و طرش که بعد از آنی بسبب عارضه اخلاط بسوی دماغ افتد علاجش تمکین اخلاط است و استفرغ آنها و این گاهی بی علاج جز ازل میگردد

دوی و طندین صغیر

آوا نیست که اکثر انسان گوش خود پیش خود بدو سببی از خارج و داخلی می بزرگد و نرم تر و نرین نیز تر و باریک میباشد و صغیر آنرا حادث از نفوذ ریح و بخره در آنست

مستطیل است و چون سبب از حرکت و توجی است که عارض شود و بواسطه سمع پس اجب است که سبب این عارض یعنی دوی طنین و صفر حرکت هوا باشد لیکن این توجی از خارج نیست بلکه از داخل است و هوای داخل بخارات مصبوب تجویف باغ و هوای را که اندر این است پس این توجی انحراف اگر ضعیف باشد حرکت دوی نماید اگر بجماع می خورد و طنین باشد اگر اندکی از آنها میل بخارج نماید و با آن حرارت ملطفه بود و مانند صغیر دراک نماید یا بجماع این حرکت و توجی هوا و بخار اندر دوی از داخل نسبت یکی آنکه ضعیف و آهسته باشد که هوا و بخار مصبوب از آن مقدار حرکت خالی نباشد و دراک این حرکت خفی یا بسبب کای حس باشد و یا بسبب ضعف قوت سامعه که زادی توجی که پس کانی که حس سمع ایشان قوی بود بسبب این حرکت آهسته که در هوای اندر دوی افتد و در گوش خویش آواز دوی طنین بشنوند و همچنین صاحبان ضعف قوت از حرکت آهسته که مذکور شد منفعل گردند و طنین دوی دریا بند و این توجی هم با قهین افتد و این هر دو نوع بیماری نیست و دوم آنکه حرکت مذکور قوی تر و فوق حرکت خفی باشد و سبب آن وجود محرک است که بخار از یاده از حرکت معتاد تحریک نماید و این محرک یا ریح مستول در ناحیه راس و متحرک در آن است که سخیل میگردد و از فضول موجوده در سر و یا از تصدیک که اکثر در گوش متولد میشود و یا جوش ریح در نواحی او و یا حرکت کرم متولد در مجاری آن یا اضطراب جوش تاجی اخلاط بدن بسبب مزاج گرم چنانچه بعضی مریضان ادحیات ابتدای انوبت حیات می افتد و یا استلای مفرط در بدن یا خاص در سر چنانچه عقب سکر کثیر و عقب خواب بعد از طعام پدید آید و یا اضطراب خاص باغ چنانچه عقب تی عقیف و بعد صدمه یا ضربه باغ و عقب فکر عظیم میشود و یا ماده غلیظه از رجه منصل بسوی گوش که اندک اندک تحلیل گردد و از حرکت تحلیل طنین دوی تولد نماید پس این ام کند و یا شدت خلا و گرسنگی و اضطراب در طبوبات بهشتی بدن ساکن در آن توجه طبیعت بتخلیل و تحریک آن بسبب نیاز فتن غذا و یا تناول ادویه محرک بخارات و بعد بسوی باغ مثل فلفل و مانند آن یا طعامهای سحر محرک هوای گوش و بخارات ساکن چون سیر و گندنا و امثال آن یا ادویه حالبس اخلاط و ریح در نواحی باغ مثل ادویه قابضه مستعمل از خارج سحر باجماع سبب این مرض گاو و در نفس و باغ و گوش میباشد و گاه بمشاکت معده و اعضای دیگر مثل ریح و انحراف بسوی آن طریق تشخیص اسباب مذکوره باید که اول از مریض سوال کنند که این حالت لازم دایمی است یا نه اگر اقرار آن کنند و آواز گوش همچون آواز درخت بود سبب آن مستحکم در نفس است گوش باشد و اگر گوید که گاه ساکن میشود و گاه میجانبند بحسب استلای مفرطی معده و بوقت حرکت و عند اشتداد گرمی یا سردی و آواز گوش همچون آواز جوشیدن دیگ باشد و پس آن بمشاکت اعضای دیگر مثل ریح یا طحال یا روده یا رحم یا معده باشد بعد از پدید آمدن تپش نیست یا نه اگر باشد پس سبب که در گوش نیز نیست یا نه اگر تپش در دهر و یا باشد بسبب جوش ریح باشد اگر صفت تپش بسبب اضطراب اخلاط باشد و اگر تپش وجع نبود پس پدید آمدن مریض ضعیف و نشیبه است یا نه اگر نشیبه است که ورت حواس ضعیف افعال انفسانی یافته شود و پیش از این امضا عارض شده باشد بسبب ضعف قوت سامعه و باغ باشد پس اگر آن سوء مزاج جاریا بار و بود در حار و وقوع این فتنه و مع التهاب باشد و تقدم استعمال ادویه حار و سرد شد نیز بر آن حالت کند و اگر بار و بود بخلاف این باشد و اگر مریض ضعیف نباشد وجود و دغدغه در گوش و تقدم عروض قرصه در گوش پرسند اگر باشد بسبب کرم متولد در گوش باشد و الا حال تقدم وقوع صدمه بر سر یا تی عقیف یا فکر عظیم یا انقطاع اسهال قبل از وقت و یا تناول سکرکات یا خواب بعد طعام یا خورد ادویه حاره و اغذیه بخره یا استعمال ادویه قابضه بر سر پرسند پس اقرار هر کدام از اینها که نماید بسبب همان باشد و الا سوال کنند که گرانی در سر و گوش و تمدد معلوم میشود یا نه اگر در سر و گوش هر دو گرانی و تمدد گوید و طنین لازم بود و از انصباف فضله باغ بسوی گوش باشد و اگر در سر گرانی در گوش تمدد بیان کند و طنین نزد حرکات بدنی یا نفسانی آشتند او نماید و احساس کند بحركات که گوید و باغ و در سیکند یا از جانبی بجانیه دیگر منتقل میشود و سبب ریح و انحراف خلل از فضول محققه در سر باشد و اگر گرانی و تمدد و غیره هیچ نباشد حال از دویا طنین در حالت گرسنگی و خفت او وقت شکم سیری پرسند پس اگر آثار یبوست و تقدم فاقما و یا فتن غذا و یا تقدم حیات و یا استفراغات دریافت شود بسبب شدت خلا و یبوست باشد و اگر بدن سبج و باغ سالم و دیگر حواس قوی کی باشد و از تناول غلظتات و سکرکات خفت یابد و در گرسنگی همچنان نماید بسبب کای حس سمع باشد علاج در جمیع انواع این مرض از گرمی آفتاب آتش حمام بسیار گرم و حرکت عقیف قوی و آواز بلند و کثرت کلام و جعل و استلای طعام و از تمامی بخارات همچون سیر و پیاز و گندنا و شراب گرسنگی بسیار خواب بر استلای و تا داخل و قبض شکم چنانچه لازم شمارند و تکلیف طبیعت در اکثر انواع و دلک شد و اطراف و نهادن او در آب گرم و منع انحراف بمثل کشنده خشک و خشکانش و هر چه درسد و دو

که دشت نافع شناسند و گویند که آنچه درین مرض بالخاصیت نفع دارد و نوشیدن بجان قفطیر عصاره نسرين و قطران مست و در امتلا فی اول نقیة بدن یا سر بعد از تطهیر تدبیر نمایند و شربت اسطوخودوس مع شربت لیون نافع است و در شش کی قصد تقویه عضوفاعل مرض و خصوصاً معده اگر تصادف بخار از آن باشد بحسب خلط فاعل آن از مطبوخات مناسبه و ایادیات واجب است اطریض صغیر فرارند و خصوص در معده و ایارج فیترا نیز آتیزند و تقویت طبع بخوردن اطریضات و مانند آن مالش مثل روغن آس و روغن گل و تقویت گوش بمانند روغن بادام و امثال آن کنند و درین رعایت مزاج اول و بسن مرعی دارند و هر یکی را تدبیر و علاج حسب مزاج و قصد تقویت او بقانون معلوم نمایند

علاج طنین بلغمی و ریگی

اول بهر انضاج و تقویه منصفج و سوسل بلغم و حب یا یاج دهند بعد غرغره منقحی و باغ بعل آرند و یا گل خطمی تخم مرو و عنب الثعلب کشتن خشک هر یک شش باشد اسطوخودوس چهار شنبه جوشانیده غرغره سازند و روغن قسط در گوش چکانند و اکلیل الملک بابونه و شبت و پیاز تر گس در آب جوشانیده بخار آن بگیرند صدف تر و روغن قسط بگیرند قسط ده درم و یکوفته شبت در سرکه بنجیساند و صبح و نیم آن را آب بچوشانند با نیمه آید صاف نموده نیم آن را روغن کنجد بر آن ریخته باز بچوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند و در اطریض اسطوخودوس میجویند و بیدالور و بخور رانند و یا چند بیدستر سه چهار صبه تا یک باشد و در اطریض نیکو ریخته آید بخت و بهند اگر حب بهم نرسد عوض آن را و در بطریک کنند و بالای طعام این سفوف دهند بادیان بته توله و بهندی زربانه قاقا که کبار هر یک یک قهقهه مصطکه و توله نبات سفید بر شربت و ششقال و کلاب قرفلی نوشیدن فائده عظیم دارد و با جارش مصطکی مرکب علوی خانی و بر بنیز انجیر و میوه و باغ و بنجارا انگیز از اخذید و توله تقویت و لبتیات واجب اند و بعد از حمام روغنهای حتمه چون روغن بوردادامی بر تارک سرالند و در گوش چکانند و ایضا تقویه بچوب سبک کرات و کرات بعد از آن استعمال مصطکی سه باشد و کلاب قرفلی سه توله تا دو هفته درین مرض که کند باشد مفید میشود و گرفتن بنجار و بنجوش و جاویش و بویخ در آب نیز مفید اگر مانند باین مطبوخ سرکه بکشد گوش نمایند اولی بود و یا گل بابونه فسنندین و مزخوش اسطوخودوس شش قطره امشبع صغیر حاشا جده خشک اهل فطره اسالیون تخم خنظل و زالسره که فیطوس انشیششان بود و نیمه حله یا هر چه ازین بهم سه جوشانیده بر بخار آن انگلیب کنند و روغن ترب یا روغن بادام تلخ بنجید ستر در گوش چکانند و کند زعفران چند بیدستر مساوی آن ساخته خشک نموده قدری از آن در شراب که اخته تقویه نمودن مجرب است اگر یکی را از روغنهای گرم باب یا ز گرم نموده سه قطره در گوش چکانند فائده آید و با روغن گل ازین قبیل است و قطره زیره گاو یا آب گند یا روغن گل نیز نافع و کند خنظل و زیت جوشانیده صاف نموده و یکاند زعفران فرغون چند بیدستر خنظل مرکب هر یک سه جزو و نظرون بوره ارمنی هر یک و جزو کوفته بخته در شراب حل کرده در گوش چکانند که طرش اینر سودمند است و قطره شیر برک پان یا برگ آگ یا درک یا آب پیاز نافع و ترب یا پیاز را کاهیده در بعضی روغنهای گرم بسیار و روغن قسط پر کرده بر آتش نهند پس صاف کرده سه قطره چکانند و آنچه خاص و روغن نافع مغز بادام در بول گو ساله سائیده یک گرم چکانند و چکانیدن آب برگ شفتالو و کند لک صبر در آب سائیده نافع است و یا فسنندین بابونه در سرکه جوشانیده گوش بر بخار آن دارند و بعد آب پره گاو یا یک توله روغن گل و روغن بنفشه شفتالو هر یک و توله با کتش ملائم بچوشانند تا آب برود و روغن بماند پس صاف نموده نیم درم افیون خالص در آن حل کرده چند قطره در گوش چکانند و آنچه در علاج وجع گوش بلغمی و ریگی طرش بار و ریگی مسطور شد درین جان نافع است اقوال خداق سویدی گوید که از انجیر و خردل در آب سوده فنیله ساخته در گوش نهادن درازا له دوی طنین مجرب است و مزخوش شراب و بخور و قطره نافع و کند انجیر گوش سبک یا زوفای خشک یا نسرين خشک یا شمع جلی که از قطره حب الفار و عسل بنخته و یا روغن غار بر روغن گل و شراب که کند یا بول بقر و یا آب پیاز و روغن گل و عسل بکشد یا سوده آینه و یا روغن نسرين یا سرکه و روغن گل یا روغن لبسته شمع غالی و یا سورچه بنزیت سداب جوشانیده و یا بقرق شراب که کند یا زیره جاموس یا روغن نارجیل یا زیره که میسر آید بشیر زن آینه و یا روغن نارین بشک بط و یا روغن قنب عسل و عصاره سداب آینه و یا روغن سوسن شش درم روغن سداب یک نیم درم سرکه تندی سه درم آینه و یا روغن سوسن و سرکه و یا زیره یا آب گند یا و یا کون سوده در پیه ماکیان آینه و یا واحد مفید است و بقول جالینوس تخم بنجار پودینه و شربت شربت پودینه و نهادن قدری پودینه در گوش نافع ترین اشیا درین مرض است میسجی گوید که اگر با گرافنی سر

و ضعف و سحر باشد و روغن ترب و روغن که در آن چند بیدستر خفته باشند در گوش چکانند و بر بخار نشینند و مرزخوش و شیخ و پودینه و صمغ اککباب نمایند
 و اسهال بحسب قوت با کنند و تلطیف غذا نمایند و اگر با برنج ناخته باشد اندکی فروزون بروغن حنا سوده نیکم در گوش چکانند و یا چند بیدستر بروغن اککباب
 و در گوش چکانند اگر از خلط غلیظ تشبث بعضی باشد باید که بوره از منی را بسک و عسل سائید و بچکانند و یا خربق سفید و چند بیدستر و زعفران سبوی سوده بسک و
 روغن جنابار و دیگر سائید و در گوش چکانند پس اگر باد در دیا شد بجا و پس نگیرد بسیار نمایند بعد از طبع پودینه و شیخ و مرزخوش اککباب کنند و چند بیدستر و فروزون روغن
 سائید و در گوش چکانند و و انافع ثقل سمع و دوی طنین بگیرند خربق سیاه یک مثقال چند بیدستر و مرزخوش و واحد نیم مثقال نظرون ربع مثقال در سر که سرشته نیکم است
 نمایند و و برای هوات حادث در گوش کنند زعفران چند بیدستر و واحد یک مثقال بوره از منی چهار مثقال کوفته قرص سازند و در شراب حل کرده استعمال نمایند
 و این روغن طنین را نافع است بگیرند قرفل نیم درم و مشک یک انگه و آب مرزخوش یا سداب سائید و در گوش چکانند و برای ریاخ غلیظ بر سر بخار
 و مرزخوش و روغن سوسن جوشانیده و در آن چند بیدستر حل کرده در گوش چکانند نافع است یا آب سداب عسل آمیخته در گوش چکانند شیخ می نویسد که انچه از
 خلط لزج بار باشد مخصوص برای او این قرص مجرب است بگیرند خربق سفید سه جزو و زعفران پنج جزو و نظرون نه جزو و از آن اقراص ساخته استعمال نمایند و از او پودینه
 جامه مجرب برای آنکه از ضعف یا از سده باز خلط باشد این است که بگیرند قرفل و تخم گندماهر و واحد نیم درم و مشک یک انگه آب مرزخوش و سداب یا بیدستر یا بچکانند
 و همچنین طبع بر کصنوبر و طبع بر کشمش و طبع بر گار باید که در جمیع آن از تناول طعام مشربا جتناب نمایند بعضی علمای متقدمین گفته اند که چیزی نافع تر برای صغیر از
 و و الفوتج موصوف برای حفظ نیست که آن نفع چیزی است که اندک برای این سید کرده و نفع میکند از اقطار ممول از زرد فادر و بر کصنوبر و حب الفادر انچه در آب
 طرش و در گوش از معالجات مشتمل که مخصوصا بار و گفته شد از ملاحظه نمایند این عباس گوید که هرگاه دوی طنین در گوش عارض شود باید که روغن سوسن یا
 روغن نار دین یا روغن قسط بانگ آب برگ غریب چکانند و یا گیکه خربق سیاه و چند بیدستر سبوی زعفران برابر و بسک کرده در گوش چکانند و یا بگیرند زرد فادر
 و غیره که در قول شیخ گذشت آب پخته در گوش چکانند و چون روغن ترب یا سداب بر هم زنند و در گوش چکانند از نفع کند صفت او ای نافع طنین ثقل سمع
 کنندش یک درم زعفران چهار انگه خربق سفید و بوزق هر واحد سه درم بار یک سائید و بیدستر قرص سازند و زرد فادر حاجت در سر که اخر حل کرده در گوش چکانند
 و بگیرند سنا که یک جزو و روغن خیری سه جزو و جوشانیده سر و کنند و در ظرف بگینند و داشته در گوش چکانند و اگر این دویه فائده نکند بانکه طنین از قبیل خلط غلیظ
 محقق در غشیه دماغ است پس میباید که در یض اخیری دهند که تنقیه دماغ او کنند مثل حب یارح و حب قایا و حب صبر و مانند آن ایضا این حب هفت صفت آن بگیرند
 ترید و درم شحم حنظل یک درم هلیله کابلی نیم درم از زردت ربع درم کثیر و دود انگه هم را با یک سائید و جهمه سازند شترتی یک درم و چون بدن پاک شود و سعط
 مسخن ملطف مثل سعط و کرب از چند بیدستر و جاش و شیر و شونیز و مانند آن انچه در آب با قوه مذکور شد استعمال نمایند و ایضا تعطیس بکنند و یارح کنند که اندک از آن در بینی دهند
 این سینه الصد گوید که علاج دوی طنین اککباب بر بخار است و شبث و بابونه و اکلیل الملک و برگ غار و پودینه و صمغ و مرزخوش است و روغن گل
 نیکم بانکه سرکه در گوش چکانند و اگر ریاخ شدید غلیظ باشد باید که روغن که در آن چند بیدستر یا زعفران یا نظرون حل کرده باشند در گوش چکانند و یا
 غذا و اجتناب از خمه نمایند این الیاس گوید که اگر سبب ریاخ غلیظ مثل از فضل غلیظ در سر باشد هر صبح جلاب از انیسون با دیان هر واحد سه درم
 اصل السوسن شکر کوفته چهار درم و گلکند عسلی ده درم بنوشانند و غذا فرو رده بخورد بانیسون و دارچینی و اندکی زعفران دهند بعد از تنقیه دماغ بحسب یارح
 و حب حقیقون کنند و غرغره با عسل و یارح فیهرا نمایند و در گوش روغن سوسن و قسط و آب ترب بانکه چند بیدستر یا جاش و شیر یا شونیز چکانند و اککباب بر
 او و یارح و جاشایش مثل بابونه و شبث اکلیل الملک و قیصوم و شیخ و سرخس و برگ غار و برگ ترب سازند و یا سینه سنا که یک درم و روغن خیری یا سوسن
 یا قسط هر یک یک درم که باشد سه درم گرفته میسر را در آن حل کرده بچکانند و در او است حمام از نافع است شیا ف برای ثقل سمع و دوی شحم حنظل یک درم
 بوره نان نیم درم چند بیدستر زرد فادر و جهمه هر واحد یک نیم درم عصاره انستین قسط تلخ و فروزون هر واحد ربع درم کوفته بیخته آب زهره گاو و سرشته شیا سازند
 و بشکام حاجت برابر عدس سائید و باروغن بادام تلخ و قطره در گوش چکانند چمن می گوید که برای نفخ جلاب مذکور و غذای حمید بلجوم فاضله دهند

و جالبینوس گفته که بول طفل نابالغ در پوست انار چیده در گوش چکانند نافع است این مرهم بمهری جلد و تنقیه قروح نماید و زخمها را کند و سرکه غسل مساوی
 چوشانیده مرهم سازند و گاهی سرکه و غسل و چندادویه میکنند و اگر در گوش خشک باشد و ریم بند گردد و دو مسببتان در دشت بدتر شود و رغن گل چکانند
 باقی قول شیخ گشت انطیاقی گوید که مرهم سفید آب یا انزروت بحسل یا برگ شند یا رنج معروف و بنشیند بخار بر بند و چون رغن گل با چکانند هر که بر بند
 تا آنکه رغن باند و در گوش چکانند بنایت نافع بود و باقی در سیلان طوبیت از گوش بسیار بکشد و گوید که در خروج ریم از گوش اولی است که مسببتان
 و عیس او کنند و خصوصاً چون مانده کشیر بر آن گذشته باشد زیرا که حبس او گاهی بودی انفسه عظیم مثل طرش و قمل و قمل و غیر آن میگردد و باید که غذا بخورد
 مزاج بدن و باغ و دهن و آبر مرهم سفید آب که آن مرهم ابریشم است دفع حرارت مغرط و احتراق شدیدی نافع قروح انضامی و عصا بنیت است اگر با حرارت باشد
 سفید آب از زیر پنجه درم مرد اسنگ پنجه درم سوم یک قیصر رغن گل شش استار بدستور مرهم سازند و غسل گوش از ریم بر رغن گل شیر و ختران کنند و یا
 با و غسل و سه مرتبه آنکه یک بار با دو پنجه معروفه درین باب غسل آلوده در گوش نشاند گوش از ریم پاک کند و شکم در نماید و آن دوی از روت و صبر و
 و کند و درم الاخوین است گاهی از هر دو ترکا و بانک غسل آمیخته یک قطره از آن در گوش چکانند می شود و درم رغن گل باب بسیار نافع است بهشتید و معتدل کنند
 که آن تنقیه ریم و الحام جرح است اگر حاجت تنقیه زیاد باشد اندکی مرهم زنگار آئینه زد و اگر حاجت الحام بیشتر بود و بار رغن گل و در غلوط سازند و مرهم کبیر
 درین باب عظیم النفع است میر بهار الدین و غیره می نویسند که اگر قرصه بعد از در بسیار و درم ظاهر شده باشد بحال باید که شست با آنچه بودنی است با آن
 و بدنی هیچ دوا نباید کرد تا آنکه خوب پاک شسته خود بخود بند گردد و بجز تنقیه بدن قلعین طبیعت و تقویت مزاج بمقتویات و ترک گوشت و چیزهای غلیظه و باد انگیز و
 سردیها و از هر دوی سردیها فطرت نمودن بدنه در سوراخ گوش نهاده استحام کردن هر روز نقطه و اگر هم بیشتر جگر در شفته بود و رغن بادام کوهی یا بادام تلخ
 گاهی بچکانند و اگر کند و در فقیه بحسل آلوده و در انزروت سوده گردانیده بنهند و شیاف مایه با سرکه و سفیدیه بنفشه مرغ سوده گاهی بچکانند و در آخر
 استعمال مرهم بنیت و مصلح چون مرهم شانی و با سلیقون اسفیداج سفید آید این مرهم سود نافع است بکیرند و رغن گل و زیت اناری مساوی هم
 بگازند تا بمخل و غلظت گردد و بعد برداشته استعمال نمایند و زباج و درم الاخوین کند مساوی مرکی نصف یک جزو بر رغن گل آمیخته نیم گرم قطره ساختن در گوش که با قرح
 و جگر باشد نافع است و انزروت است جزو و گنار کند هر یک که جزو زراوند و جزو بار یکسانند در ساختن برای تنقیه قروح و تخفیف طوبیت انبات نیم سود و مسببتان
 و مرهم ابریشم و مرهم با سلیقون بر رغن گل آمیخته در گوش نهادن سفید است و اگر تقصد و صلابت اندرون گوش افتد مرهم داخلیون بی بیله یا پیله ماکیان
 بعمل آرد و افیون پوست انار مرکی کند و سنبلیطی بهر واحد و شقال چند بهر ستر پنج شقال هر که و شند بقدر یکد و دوی سرشته شود استعمال کردن در آن
 و ریم و در و درمن گوش نافع و همچنین زعفران کند و افیون بهر واحد یک درم حفض تخم گل تخم فنجکشت پوست انار هر یک یک درم سرکه خمر بنهاده در پوست
 و تخم گل و فنجکشت در سرکه بنزد تا دما شود و دیگر ادویه سوده خشک بر آن باشند و در وقت ضرورت در شراب ریجانی حل کرد و قطره کردن او جاع گوش
 و ریم نافع است طبری گوید که قرصه گوش که بغیر تمام و مرهم ظاهر شود موضع او قریب باشد یا بعید و صدیدا و اندک بود علامتش تنقیه بدن از فضول انقبض
 و استقرافات دیگر اگر احتیاج آن باشد و بر میر است بعد شیان مایه با یک درم و شیان ابریشم که انزروت آن مرئی بشیر نر باشد یک درم و در صحت
 و دفاق کند هر یک یک نیم درم سائیده سرکه سرشته شیان سازند و بهنگام استعمال در سرکه حل کرده و در گوش چکانند و اگر ده بسیار باشد
 خبث الحیدر سرکه تر کرده در آفتاب گذارند تا قوت او بر آید ازین سرکه اندکی گرفته شیان مذکور در آن حل کرده بخار بر بند و گاهی بد ادای این قرصه صدید
 باین اشیا می نمایند که انزروت یک درم و مرکندر و نظرون و زعفران بهر واحد نیم درم افیون یک و لاک مغر بادام تلخ یک نیم درم هر اسائید شیان
 و بهنگام اراده استعمال بر رغن گل و بیله بطحل کرده پنبه بدان آلوده در گوش بدارند و نظر کنند بعد صیدی که سائل میشود و آنچه بر پنبه باشد پس اگر آن
 بدو باشد این دوا بدون پنبه در گوش اندازند و سوراخ گوش بند کنند بعد اگر مدتی از آن بشود و سیلان شئی مثل طوبیت نگاهداری باقی ماند حفض در
 شراب کند حل کرده گوش چکانند و هرگاه طوبیت زائل گردد و صلابت باقی ماند ادویه حمله بشیر بطحل کرده یا پنبه آلوده در گوش نهند و اگر صلابت و رشح

کافیه و کافیه

کافیه و کافیه

کافیه و کافیه

باقی بماند که در روغن سوسن که ریخته اند و بکشد و بپزد و بکشد که این را برای تحلیل سلاست تمام دفع است اگر در مزاج علیل حدت نباشد و اگر در
 این مرض ظاهر شود و اقیون سوخته یک جز و چند بید ستر ربع جز و سائیده و در هم شست و با آب پیخته آلوده در گوش نهند که فی الفور تشکین در کند ایضا او گوید که
 مرض معروف با کله گوش با وجع میباشد و از گوش قشور مانند قشور قرمز می آید و این از خلط لایع روی الکلیفیت حریف کال حادث میشود و علاج او فصد
 و اسهال بحسب اسکان است بعد از برای تنقیه قرحه و از آله قشور سر که غصه خلط مساوی گرفته قدری از ریخ سرخ و شنب یانی و صبر ستر طوری و بسیار اندک
 زنگار و تو بال مس آبیخته بالای آن شراب انداخته بپزند تا غلیظ گردد و با پیخته آلوده در گوش گذارند و گاهی مداوا با این طوری میکنند که موشب یانی و تو بال مس هر یک جزو
 و اندک چند بید ستر و فلفل قدری از پوست انار و قلعند در شراب عصاره حصم دو سه روز خیسانیده خوب بچوشانند و اندکی زعفران آبیخته فلفل بدان تر نموده در
 گوش نهند یکی بعد دیگری تا آنکه قرحه رافع بختد و قشور زائل گردد و این صعب تر از ارضی است که در گوش حادث شود مگر آنکه در اجزای الحمیه او حادث شود و در ابتدا
 که درین صورت بر او سهل باشد و اگر گندیده و داخل گردد و عضای عصبیه حکایت عظیم شود و بر دست زد و دمسیر هرگاه قرحه پاک گردد و بهر حال علاج کنند و چون وقت تمام آید
 بهر کسی که در آن اینچ و کند و کلند داخل و مداوا نمایند پس اگر صلاست باقی ماند بسم حضرت سنان تحلیل او با وویه محلل صلابات نمایند و مریخ و کلند در آن
 استعمال کنند و محال است مزاج علیل در جمیع اوقات علاج لازم شمارند بعضی گویند که آنچه ناصور گوش و آمدن ریم را نافع است این است که گهواره خرد
 جاندار با و آثار در کهرل با یک بسیارند و همچنین روغن سر شفتا آمیزند و چهار چند هر دو یعنی دو آنرا آب انداخته بپزند تا روغن بماند هر روز چند قطره
 در گوش بچکانند و اگر گهواره را در روغن نذکره بغیر آب بریان کنند و بکار بندند همین عمل کند و آنجا که روغن سر شفتا بهم نرسد روغن کچد عوض او نمایند و اگر روغن تلخ
 پا و آثار آنکه ساه و احیدیک تو که برگ سیب ده عدد کیدافلفل گرد و هر واحد سه ماشه نیله تھو تھیک باشد گرفته اول روغن اگر گرم نموده بزرگ نیله آید و خنایله تھو تھه
 انداخته بسوزانند بعد از فرو آورده بسیارند و کیداسا نیله غلیظ کنند و گوش تطهیر کرده باشند نیز برای ناصور گوش مفید است و بعضی ویه سفید آن قرحه نمر گوش کشت

داخل و خواص و تولد گرم و سرد

هرگاه حیوانی چون مورچه و قمل و غیره را با و مانند آن در گوش در آید شدت درد احیاناً او خارش و حرکت او دریافت نمایند و گرم از طوبست فاسد عفن یا از
 قرحه عفن فزونی بدیشوند و آن بخارش و خنده گوش و خروج گرم گاهی و تقدم قرحه شناسند علاج در جمیع تطهیر قطران تنها یا بسره مسکین حرکت حیوان قاتل
 آنست و قطور زیت در اخراج آن مجرب است و قطور آب پیاز و یا مریخ روغن بادام تلخ آبیخته و یا روغن شسته شفتا و نیز در اخراج حیوان داخل از آن نافع یا
 آب قشال و الحار تنها یا مع سقمونیای آب شمع و آب پودینه نهری و آب برگ شفتا و یا برکت تنبلی مع بوره ازنی یا بسره که بچکانند و یا آب هر که گاو مع سرکه یا آب سفینتین
 مطبوخ و یا آب برگ شفتا که مجرب است یا آب برگ که تنها یا بسره که یا آب پوست درخت نوت قطور نمایند و گوگرد و بوره ازنی و عصاره شمع مساوی و بوه
 در سرکه و آب برگ ترب حل کرده بگوش بچکانند مجرب است و یا صبر و بوره ازنی یا بسره که آبیخته و یا صبر در آب پیاز خواه در آب سداب
 حل کرده و یا آب پودینه و قدری سقمونیای در سرکه حل کرده قطور نمایند و قطور صبر و سقمونیای محلول یا بسره گرم حیوان داخل گوش آبکشد یا عروق سفید و سقمونیای سائیده
 در سرکه بچکانند و گوگرد و زرافه و قطور پس میسر نیز سفید و اول تطهیر آب سابلیم بقدر بریان بعد از آن او ویه مذکوره شود و سست و گاهی زیت یا روغن کچد
 نیم گرم بیکرم کرده بچکانند و عقب آن در آفتاب سستن نفع میکند و گویند که برگ مکره که سهند آتزابجای صندل میدانند آتش در گوش بچکانند و در قتل
 گس سگ که در گوش رو عجب است و علاج خاص برای قتل گرم متولد در گوش این است که عصاره آفستین بسره که در گوش بچکانند و یا خنخل تازه در
 آتش نیمه و افشورده بچکانند و صبر در روغن سر شفتا حل کرده بیکرم قطور کردن قاتل گرم همه اندام است و کند اچو بسیم با یک سائیده در گوش انداختن و گاه اگر
 نزد چوب نیم گرم شده و برگ نیب در روغن سر شفتا جوشانیده و دوشه قطره از آن بچکانند سفید و یا آب برگ نیب سبز و آب ترب آب پیاز یا بسره که نیست باشد تمویا
 تند باشد حل کرده بچکانند که مجرب است و قوی تر از این است که آب افیون بپزدی و آب برگ فخنکشت و آب برگ شریفه هر یک سه ماشه و روغن با وونه یک تو که صبر و زیت
 هر یک سه ماشه بچکانند که فی الفور گرم را میکشد پس آن کشته را با احتیاط بیرون آرند و آب سداب در پوست انار گرم کرده قاتل گرم و سگین در دوا نافع طنین است

تولد گرم

و چون معلوم شود که گوشه گشته شد در پس جهت اخراج آن آب برگ شفتالو و سنبهالو و شرفه و افیمون هندی هر یک چهار ماشه فستقین صبر قطران هر یک سه ماشه حل کرده فقیه کاغذ صری بدان کدوده در گوش گذارند و ساعتی بدان جانب بکین نمایند تا که رمای زنده و مرده بدان بچسبند پس بیرون آرند چنانکه اگر آب و یا شراب بکیند که توله غسل یک نیم توله آب برگ نیب و توله روغن گل یک نیم توله سفیدی و زردی بضمه سنگ لشت چهار عدد فستقین سه ماشه صبر چهار ماشه بکار برند و یا تخم بزره غسل کنند و روغن گل هر یک سه ماشه زردی سفیدی بضمه کشکسته عدد و یا سوط از برگ خرزهره که دو دو چوب گرداد و باشند و ترید سفید و کندش و خربق سیاه مساوی ساخته بگیرند که عطسه بزور آید و همه که به بیرون آیند و این قطره جهت اخراج کرهای زنده و مرده بسیار مفید است آب برگ شفتالو و کشمش و آبلیم ترنس و در منه هر یک سه ماشه و روغن در سنه و عرق هر یک چهار ماشه فستقین فقیهون لاتی هر یک یک نیم ماشه قتل از رقی سه ماشه بکار برند گیلانی گوید که بکیند به دست مختل و زرنج سرخ و بادام تلخ جلی و اندکی سقمونی و کوفته بسره و روغن گل بچشانند تا آنکه سرکه فانی شود و صاف نموده بداند بگذرد طم بقره آتش نمند تا آب ازان سائل شود پس این آب بگیرند و با روغن مذکور آمیخته در گوش بچکانند و هرگاه حرکت کرم ساکن شود بداند که هلاک شده و گاه روغن سوط و زیتا استعمال کرده پیش و دو گاهی این روغن این سرکه جوش کرده برای حیوانات که در گوش داخل شود می چکانند پس هرگاه حیوان هلاک شود با بیرون آرند و اگر بقای ازان باقی ماند روغن گل سفیدی بضمه با هم آمیخته دو سه روز در گوش اندازند بعد برفق صحت کنند تا حجاب شکاف و اگر با حیوان سمیت باشد پس اولی از ترایق فاروق سائر ترایقات چیزی نیست بعد روغن گل بکینم بدفعات در گوش بچکانند و اگر ازان وجع زائل شود بهتر و الا بکیند خاک تر افیون آید برهم شکاف آمیخته باغبه آلوده در گوش نمند که این درد را ساکن کند و اگر از زیاد شود بسبب خفت آن حیوان ورم ظاهر شود فصد مریض کنند و اگر از آنجا و از پستان آن در روزی بدفعات شیر بدوشند و در ترایق دانه گندم سازند پس اگر ورم صلب شود و در زانگ گرد و قوی بر و روغن خیری بسیار و بران خاکستر خرد و اندک و فامی طبخ مغز استخوان گوزن انداخته خوب مخلوط کنند و داخل خارج گوش طمانند و اصلاح غذای مریض کنند تا آن ورم زائل شود و مالک امر در برین جمله مراعات مزاج غلیل است تا مدت نپذیرد و هرگاه مدت پیدا اصلاح او کنند طبعی که دید و دی که در گوش پیدا میشود و نوع میباشد یکی اغبر میباشد پس سنگ و دم سفید سیاه مردانه لایط را پس اولاً بوزن در سرکه حل کرده صوفی که بزرین بچیده باشند در آن ترنوده گوش ابرق پاک کنند بعد ترنس و سقمونی و با هر دو یک انگ خربق یک نیم دانگ برگ آرد و درخت نیم درم سائیده در سرکه حل کرده بچکانند و یک در راحت دهند و در آن روز شش زمان بچکانند و عقب آن پاک کنند و باز روز دیگر دو بچکانند تا آنکه تمامی دیدان خارج شوند و بعد ازان اگر گوش خشک گردد بداند که به شده و اگر زرد آب ازان سیلان کند تو بال مس و دانگ کند اگر نارماز و سوخته شب یانی هر یک هر واحد نیم دانگ سائیده در سرکه و روغن گل حل کرده گوش بچکانند و بعد تقطیر این دو امر هم شکار استعمال نمایند و گاه برای قتل کرمی که در گوش افتد سقمونی یا تنه بسره که حل کرده و گاهی آب ترنس بزرگ آید این در سرکه آمیخته و گاهی آب دریای شور تنها استعمال کرده میشود

دخول آب سیاه گوش

گاه باشد که در استحماد و اغتسال صیانت گوش کنند و هنگام ریختن آب بر سر را بجانبی که نمایند و یا غوطه زدن در آب و بر آمدن ازان بر غیر استقامت باشد و بدان سبب آب در گوش در آید و ایداد و در ورم و ج گوش در و شدید پیدا کند و از وجود گرانی و وجع خفیف بعد غسل یا شناوری یا بخندن آب بر سر و شدت بعد یک روز و ازان توان شناخت و گاهی اتفاقاً سیاه گوش داخل شود و اکثر چون بریدان جانب نمون سازند فی الحال بیرون افتد و گاهی اقدری ازان در صلاح بسبب جگر مختل باشد و اعراض و پیش تشنج و قتل و عقل و عقل عظیم ماضی گردد و بواسطه که بصر و سکنه و در و شدید شودی شود علاج چاره دخول آب در گوش آنست که برای جانب آن گوش بسند و سر به آن طرف مائل کرده گوش را بر کف دست نهاده چند نوبت بر همان پای بچکانند تا آب بیرون آید و اگر بر نیاید سر را بجانب دیگر مائل نموده آب گرم در گوش بریزند تا بر شود پس کف دست بر آن نهاده و سر را بدین جانب مائل ساخته بچکانند و دفعه کف دست جدا نمایند تا هر دو آب بر آید و صاحب نوبت گوید که آب را آب دیگر خارج بکنند بگو که در گوش آب اندازند تا بر شود پس دفعه و از گون نمایند که آب اول و ثانیه هر دو بر آید و گذارند و روغن کجد بکینم و یا انبویه در گوش نهاده دم باشند و بکنند که دفعه جذب کنند بعد روغن بادام یا روغن سوسن بچکانند و بستانا

[illegible]

سببش در اطفال کثرت رطوبات لبنی و دماغی است و در بزرگان حواشی و کاسی بعد از بصریه و منقطع بسبب علاج رطوبات یا بعد قرحه عارض گردد و علاج
اول تمکین رطوبات بروغنها و ادویه جاذب طوبیت چون انزروت و زفت تازه بروغن گل مرکنند بعد از آن تخفیف او بصبر محلول در آب بازنگاشته
حفظش در مکی محب الاسب و شب بربنج سرخ و یا برگ قنب و عمل نمایند و اگر باز بار یک ساعده بصره که گفته جو شاییده قطعی را بخیر طوبیت صرف که از گوش ساکن
شود قطع کند و قطور روغن زیت که در آن جنافس و بنج غلبت و قطور یون جو شاییده صاف نموده باشند درین باب مجرب است و گشت ریاد یا شخار ریاد
و دوح سوخته بار یک ساعده یا شیدن نیز رطوبت گوش را باز دارد و یا سما که بر این ساعده در گوش اندازند و بالای آن قطره چند آب لیمو چکانند که
رطوبت باز آیند و در بوی دور شود و دیگر ادویه مخففه که در قرحه گوش مسطور شد نافع است و تقبول سودی قطور پوست انار باب جو شاییده و گنداق پوست
انار ترش رفته شسته و گنداق اگر مورد برگ رشتک قشع گل سرخ بر دانه بصبر که جو شاییده و گنداق بره بلخ و گنداق روغن بادیان گنداق غسل و نکات است

[illegible]

[illegible]

در آب باد مزج یا آب برص مع آب کرات مفید و کذا سوط اختای بقدر محرق بسره مخلوط و یا خون صاده و یا کافور و حبیب آب آس تازه و یا باد بسره
حل کرده و یا عصاره ما میران و یا آب گنداب بسره و کذا و یا اشمد لعصاره بلخ حل کرده و یا عصاره سداب بسره و یا عصاره برگ انجیر و یا قلع طار
بعصاره کرات و یا حبالبان و یا صندل مع کرم او کوفته در سرکه حل کرده و یا آب ثمر یا برگ خیلان و کذا و یا آب کافور و کذا و یا آب برنج و یا سفید بسره
کافور و یا آب ست تلخ و برغن گل و یا پوست بقیه سوخته آب کشنیر بسره و یا آب برگ طرخون و یا آب شجره ابی مالک و یا المزدون بری بسره و یا کذا و یا آب
مروار و یا قیون در احد قاطع رعان است و بکلیه گل معصفر را خام برابرسود و آب سوط کردن بقول زراعی و یا در موم است و موقوف گاهی برین
بعضی و بیه دیگر مثل گل رسی و صمغ عربی و کافور حل کرده و بجل آورده و سترخ الاثر یافته و یا کذا و یا فیون کافور یک یک حبیب ساخته و برین چکان
و یا کافور سوخته پوست تخم مرغ سوخته افاقیا مانده سوخته و سرکه سر کرده پوست انار ترش کند و در صندل سوخته شادنج مفصول یک یک کافور و کافور بلخ و
کوفته بخیه آب روج و برین چکانند و اگر کافور چهار انگشتیون کند و در صندل سوخته شادنج بر یک سیم و درم قرطاس خسته زاج سوخته شنبلیلی بران و در سرکه
سوخته عصاره لیمو و یا لاجون بر یک سیم و درم کافور و در صندل سوخته شادنج بر یک سیم و درم قرطاس خسته زاج سوخته شنبلیلی بران و در سرکه
قرصه ساخته نگا دارند و بوقت حاجت بخوری و یا سبب نمیده و برین چکانند و خون بدن از برین باز دارد و اگر قرطاس صبری سوخته پنج مثقال باز و سبب
سوخته و سرکه سر کرده و مثقال شنبلیلی افاقیا بر یک پنج مثقال عصاره لیمو و یا لاجون زاج سفید سوخته بر یک هفت مثقال زاج یک یک
و مثقال کافور و صوری پنج مثقال کشنیر سوخته هشت مثقال کوفته بخیه و آب با رنگ آمیخته سوط سازند رعان قوی را قطع کند و یا شادنج
پس شنبلیلی آب سر و مزج بسره کرات است و اگر در آب آله بسره و آب کشنیر بسره صمغ عربی و فیون قدری آمیخته است شاق نماید و عصاره
که از افتتاح دهن رگ بینی باشد مفید بود و کذا عصاره طرخون و کذا شادنج و کذا زاج و کذا عصاره الریح و کذا کافور و یا شادنج است
و اما قاتل کبیر و فیل و در سیاهی و اوات آلوده زاج سوده بران پاشیده و یا فیتله بسفیدی تخم مرغ آلوده قدری کافور سوده بران پاشیده و برین
و ایضا از عصاره برگ قرص و شمشیر و کوش و برین خر خشک یا تر و عصاره گندما و کذا فیتله سازند و یا برنج و یا برنج سوخته و یا آب شادنج
و ایضا فیتله از عصاره اسود قاق کند و در صندل بسره و یا سفیدی بقیه برنج شادنج و یا فیون قدری آمیخته است شاق نماید و عصاره
باز و صمغ و کذا یک فیتله بگل آب تر کرده و در قلع طار و یا آلوده و یا فیتله و آب گندما تر کرده و یا عصاره شادنج سوده پاشیده و یا فیتله و یا شادنج
در سرکه تر کرده و یا فیتله از نسج عکس و یا قلع طار و یا زنج و یا زنجی زنگار بکاریند و بدون زنگار مجرب است و بسفیدی است و بقول صاحب کل بسره
اول مساوی باریک کوفته و در سرکه برشته و فیتله آستان طار کرده و برین نهند و یا فیتله یا شمشیر خرگوش و کذا و یا بسفیدی بقیه شادنج باشد
آلوده و ایضا فیتله زاج سوخته و جزو فیون یک جزو در سرکه آمیخته و یا فیتله پوست بقیه سوخته و در سیاهی باز و فیتله نوره خصول
بسفیدی بقیه برنج است و یا بخیه کفک کافور و صمغ عربی فیون سوده و یا فیتله کافور یا سیاهی آلوده و یا بران پاشیده و برین کافور و یا فیتله از نسج عکس
و قلع طار محرق با سرکه برشته ساخته و برین کافور و یا بقول قرشی فیون راج و درم عصاره اسیا کافور و یا برنج و یا برنج سوخته و یا آب شادنج
آغشته و برین پاشند و کافور بریشیانی مطرح نمایند و یا افاقیا و یا تراب کندر و قلع طار و یا بل چهار تر یا خشک شمشیر خرگوش باریک کند یا آب با روج
یا آب برنج فیتله ساخته و برین نهند و یا فیتله از کافور و یا سیاه و درم لاجون و شنبلیلی آلوده و یا برنج و یا برنج سوخته و یا آب شادنج
شادنج کوزان سوخته افاقیا پوست انار ترش شنبلیلی یا سیاهی باریک سوده و آب برنج و یا فیتله خرگوش کتان بدان آلوده و برین نهند
که مجرب گمانی است و کذا و غری السمک خسته و مثل کافور سوده بسره آمیزند و فیتله همان آلوده و برین نهند کفی الفور قطع رعان کند و یا بقول سیح
فیتله خرگوش کتان در سیاهی آلوده باز و محرق بسره و شنبلیلی و کافور آغشته و برین نهند و اگر از شنبلیلی کافور و یا فیتله از نسج عکس
بفیتله کافور که جدا تر کرده باشند پاشیده و برین بدارنیز مجرب است و یا قلع طار افاقیا سوی خرگوش خاک کند و برین پاشند و یا فیتله

در بینی نهند و یا باز و سوخته در سر که سر کرده و یا شسته زاج سیاه چهار شسته شبکی شش شسته کافور یک انگشت نیمه فقیه کنان اجصاره گرین آلوده درین اگر نهد
در بینی نهند و یا فقیه بستر که آغشته و بر سر سوده آلوده و یا قلع طار آغشته در بینی نهند و کذا فقیه بر یک سنج سوده و کذا فقیه صدق مع لم و کوفته و کذا
الفوقه از آب کشیده و بر سر شسته فقیه آلوده و کذا فقیه از کلخ ساخته و کذا از فقه ساخته در بینی گذاختن نافع است و اما الفوقه حاجت مضاعف تنها شسته
یا در پارچه کنان بسته بسوزند و خاکستر او سوده در بینی دهند و یا صاعوک سوخته در بینی افشانند و همچنین غبار آسیا یا غبار کل خرف سفید یا نوره
و همچنین قشار کنند و کاذب سوخته و شاخ بر سوخته و زاج مسادی در بینی دهند و کذا یک است ثمر و یک مجفف مسوق مجرب بکینه تا رنگ در کوزه کرده تجدد
گل و نمایند و اگر آن گل کلال باشد جید تر بود و سر آن بپزند حتی که در سایه خشک کنند و وقت حاجت مثل غبار ساییده در بینی نفوخ نمایند
که فی الفور رعاف بند گردد و یا پوست بقیه سوخته بعمل آرند که مجرب است و بعضی گفته بقیه درست را بسوزند تا سفیدی آن سیاه گردد و باریک ساییده
بانوب در بینی دهند و یا فیه جراتیه و گل نسرين و تخم گل و قرفل مجروح در ممران و هر واحد نیم درم اندکی مشک و کافور در بینی امام متوالی بدست
و نفوخ قرن اول و قشر بقیه بسوزند و کاه سوخته مساوی نرم سوده و کاه سوخته و دوح محرق سوده نافع و نفوخ بر طلاس سوخته سوده عجیب است
در جیس عاف و یا دارال شرج را با خون عاف آغشته و سوخته خاکستر آن را در بینی دهند یا کاه سوده و یا بسوزند و یا بسایند نفوخ نمایند و کذا کاه سوده
یا سیرکین خرنشک سوده نفوخ کردن مجرب است و نفوخ شسته بانی و نشاسته مساوی مثل سر سوده نیز مفید و نفوخ اختامی و قرحون مسکن است
است و سر سوده را طبع رعافی است که از حجاب مانع عارض شود و اتوی ازین زبل حار محرق است و نفوخ قشار کنند و قسطاس مصری سوخته زاج شسته
دم الاخون غبار آسیا جمله مثل گل ساییده مجرب حکیم عاف است و کاه ادم الاخون گل ارمنی صمغ عربی کوفته نیمه در بینی و میدان مجرب است و نفوخ خاکستر انبوی
برطیو مشغول محبت بجای مجرب همچنین خون خروس خشک کرده در بینی و میدان مجرب و یا کاه سوخته پوست بقیه مرغ سوخته باز و سوخته
بسر که سر کرده پوست انار و لایته صدق سوخته شاد و جی خمدی مشغول خمره سوخته بر یک شسته کافور یک نیم شسته نفوخ کنند و یا دارال سیرکین شسته
صمغ تیر سوخته شاخ گوزن سوخته دم الاخون غبار آسیا بر یک شسته بکار برند و یا فیه نفوخ شسته بانی و سر سوده و کذا یک نفوخ شقایق و اگر گل مخوم
شعب عصاره لیمه آتش کافور در بینی و مندر عاف قطع کند و نفوخ قلع لیس مع کافور سوده و یا باز و سبز سوده همین اثر دارد و یا وفاق کنند دم الاخون
انزروت باریک سوده در بینی و مندر و یا کاه گل شرج کانا راز و براب نفوخ نمایند و کاه خاکستر قسطاس و غصص محرق مطفی بسر که دم الاخون و نوره
و زاج سوده قدری در بینی و مندر بعد فقیه سفیدی بقیه تر کرده در دوا می نهد و آلوده در بینی نهند و یا کاه سوخته و دوح سوخته یک یک جزو قلع طار نیم خور
باریک سوده در بینی و مندر و یا زاج مصری کنند و باز و سوخته در سر که سر کرده و قلع طار سوخته مساوی باریک سوده نفوخ کنند یا فقیه پارچه کنان که در دم
برده و سر که سر کرده باشند بدان آلوده در بینی نهند و اگر گلنار باز و افیون گرد آسیا کافور دم الاخون که با هم او و پیه مساوی نرم سوده اول بینی را بکباب
اشوند و قدری از آن بانوب در بینی و مندر جیس عاف از مجربات حکیم علوی خان است و یا فیه قشار کنند و نشاسته دم الاخون صمغ عربی و قسطاس
سوخته کل خمره گل شاموس کافور شاره آفوس حوض حوض شاخ زهر حرق ادم محرق گرد آسیا باریک ساییده بدستور استعمال نمودن از مجربات حکیم
محمد باوی والد حکیم مخرج است و غصص کل گل ارمنی که سوخته اربع سوخته کاه سوخته آله خشک فیون صمغ عربی کثیرا که باری سوخته طلا سیر
برای کوفته نیمه نفوخ کردن از مجربات فقیه است و یا قلع طار نیم جزو قسطاس سوخته صدق سوخته بر یک یک جزو بسیار باریک ساخته در بینی و مندر و اگر
شعب یا فی قلع طار سوخته قلع لیس زاج شاخ کاه کوبی سوخته و دوح سوخته مشغول باز و سبز سوخته مطفی در سر که کافور کاه سوخته باریک ساخته
در بینی و مندر عاف شدید را بنده و بالینوس کویده سر یک جزو شعب یا فی باز و گل ارمنی که نیم جزو که باریج جزو مثل غبار ساییده باریج
بلخ سبز و آب س که یک جزو آب کشیده نیم جزو چندا که مضاعف اویه باشد صلا یکنند تا غلیظ گردد و شایف ساخته خشک کنند و وقت حاجت
ساییده بطریق نفوخ استعمال نمایند و طلا می کل بدن گل در آب سرد و شسته خیل نافع است و گویند که نفوخ بر یک سداب یا لیس تا تخم آن سوده و کذا

برگ خشک بجزه سوده و کذا خون خشک که بر تو کذا برگ خشک که دو کذا گل آن کذا گل کذا رو کذا افوه الصنخ و کذا بر روی سوهخته و کذا از و شل غبار ساید
و کذا از و محرق و بلو و محرق مطبوخ لبیکه و کذا از پنج سوده و کذا از پنج محرق و کذا از پنج سوده و کذا از پنج خشک سیدان بار یک سوده و کذا از پنج سوهخته که با رو و مع
سوده و کذا از کبد ماغ سوهخته و کذا از زیره که با فی سوده و نیزه واحد قاطع رفاف است و نفوخ بجزه جرم روی سوده و بجزه بیدی است و این قرص نیزه سوهخته
قرطاس محرق باز قاقیاد هم الا خون زاج شب یانی مسادی بار یک ساید بآب آس سبز قرص سازند و خشک کرده بار یک سوده نفوخ نمایند
و بدانند که هرگاه نفوخ استعمال نمایند ساعتی بینی بگیرند و آنچه بسوی دهن نازل شود و از خون تنزق نمایند و باید که نفوخ با نیوبه نمایند و اما ضادات
و اطالیه بکیرند آب برگ بید و برگ انگور و برگ آس و گلاب همه را سر و سر کرده خرقه کتان تر نموده بر پیشانی گذارند و کذا کک جمیع او ویه بارد و قابض مغز و جگر
بگیرند و در عصا رات بارد و قابض مثل عصا رطوف بید و عوج و شخ انگور و برگ امرو و بوی و عسلی را عی حل کرده نهاد و طلا نمایند و ضاد و کذا
و کرم و کثیری و سفر حل و گل شرخ تازه بکیرند و اندک آرد جو سخته و کذا طلای راس جمیع گل ارمنی افاقیا و آرد عدس گل کذا و عدس کافور و قند
افیون مجرب حکیم عابد سهندی است و یا گل لسانی مغز که کذا خشک خشک بر پیشانی نهاد نمایند و اگر رفاف شدت نماید عصا رطوف بید و عوج و شخ
گل ارمنی آرد عدس گل شرخ آرد و عدس گل کذا رافا سی برگ که مرم برگ بید و برگ خشک شخ زاج سوری قلع طار محرق مسادی کوفته بخیته بار یک سوده
شرشته بر جبهه یا نفوخ ضاد نمایند و یا بقول مسیح و جوفانی آرد و خطمی گل ارمنی افاقیا عصا رطوف بید و عوج و شخ گل کذا و عدس کافور و افیون سحر که شرشته
بر پیشانی طلا نمایند و طلای بچشمین محرق سنج در سفیدی بخیته شرشته میسکه کندر بران پاشیده و یا جسیس و عدس گل ارمنی نافع است و اگر
بر افوه و آب شرشته بر منجرین گذارند و داخل آن لطوخ نمایند رفاف را قطع کند و یا بقول صاحب کمال دل آب شدید البرد بر منجرین گذارند
از روی منبر پوست انار گل سرخ مکدی یک جزه عدس شرشته و جزه خضض برابر همه ساید و در آب من گلاب شرشته بر جبهه یا نفوخ ضاد کنند و اگر خرقه کتان
که بر سر کرده باشند تر کرده بر آن نهاده و تر نماید بود و یا بویا ساید و بلو بخ بکیرند و سازه و گویند که گریز کبوتر یا خر سوهخته لبیکه بر جوفالی بکیرند
مکدی یک جزه کافور افیون مکدی یک جزه و بار یک ساید لبیکه شرشته ضاد سازند و گویند که گریز کبوتر یا خر سوهخته لبیکه بر جوفالی بکیرند و طلا کردن
بمیدل است نماید آرد عدس رطوبیا صندل خطمی یک کشته و قدری کافور در آب من و سر که شرشته بر طلا نمایند و اگر در جگر کذا لسانی الکبریک سده
نشا صندل شرخ و کک کشته کل اجاع هر یک نیم توله کافور افیون هر یک یکا ساید با سر که گلاب بکیرند یا کبوتر سبز بر پیشانی و تارک سوزان نمایند از مجربات
عجم حکیم شریف خان صاحب است که کذا نشا صندل شرخ کل لسانی لبیکه و گلاب ساید بر پیشانی طلا کردن و ایتنا عدس متشتر صندل سفید
خطمی یا شخ و اندک کافور آب مورد بر یا نفوخ و پیشانی طلا نمایند که خرب است و یا صندل شرخ تخم کاهو آب کشنر آب خیار آب خرفه کافور
شاهنیزه و مسادی گرفته طلا نمایند و آرد جو کذا رافا قیاد عصا رطوف بید و عوج و شخ افیون صندل سفید زهر یک سده در کافور انگلی بگلاب ساید و بکیرند
ضاد نمایند که برای رفاف قوی تر و مجرب است و یا افاقیا نشا صندل شرخ کل لسانی لبیکه و گلاب ساید بر پیشانی طلا کردن و ایتنا عدس متشتر صندل سفید
شرشته طلا نمایند و ایتنا ضاد برگ آس ساید کذا گل کذا رافا آب بارنگ کذا صدف مع لوم او کوفته و کذا اخبار آساید کذا استخوان سوهخته لبیکه بخیته
و کذا از بل حمار جشی نیزی بخیته کذا افیون بگلاب حل کرده بر واحد نافع است و کذا الکدر شیر بر سوده و قوی تر از این نیست که آله گل شود و دخانه
آمین گران آرد و خود بران هر یک بخت باشد و آب گل سدا گلاب ساید ضاد نمایند و اما ششویات سر کین خرازه شمیدان نافع است و کذا گلاب
کافور و سر که صندل بوسیدن و کذا ششم لایح منتر کذا ششم کافور تنها و کذا شجر جدی بخور نافع و اما حشا یا پس بر شینی و بر جارب و بید بر روی
و یا سار سفید که از نبات بر می آید بینی را بر نمایند تعلیم بقول شیخ در رفاف صوب کسن از فلان حرارت شدید یا انفجار شریکین لابد است از فصد سرد
باریک مقابل مغز سائل و از جاست مغز شریکین و بر پستان مقابل تعلیق با شمر و گاهی با خراج خون از فصد قیال یا از رگ کتفی چندان حاجت نمم
که غشی کند چون مود غشی کردنی الفوسا کن شود و این در رفاف شدید حاف بر کار بر بند بلکه واجب است که فی الفور مبادرت کنند چون بخت

رعاف و خنجر احساس نمایند پس از آنکه قوت ساقط شود و اگر خفشد یعنی بقوت دفع شدید نباشد و لیکن بقدرت و یا بنوعی باشد درین صورت
واجب است که اخراج خون از فصد اندک بمرات متوالی نمایند و هرگاه قصد مبلغ کفایت رسد لازم است که متعین خون متوجه شوند و یا بنوعی
و یا با بنوعی نخل او بود و اگر چه سرد نباشد مثل عذاب حجامت بر قاعده است و ممانعت ندارد بلکه واجب است که اول اخراج از فصد او را بجا بیاورند و این
چشمه احتمال نمایند و نهادن محال نیست که اگر عاف از طرف راست آید و بر طحال اگر از یسار باشد و بر سرد و اگر از باطنین بود و از اهل معالجات است
و اینها واجب است که اطراف پهنند حتی که خفشد یعنی قدیم از ساق لیستین سرد و گوش بغایت نافع و لازم است که زلول بسیار آب سرد کنند
و بسیار است که احتیاج نباشد نیدن انسان در آب بار و بر پوت افتد حتی که اعضای او بسوزی اگر اندک اگرانی مثل نخل و خنجر و فصد قوت
نباشد و اکثر بر او آب کشته حرف یا آب محلول بسوزی خلاف می نمایند و بر سرد و میوه بر پوت می ریزند حتی که خنجر و لیکن گاهی خنجر آب
شدید و خون را در اغشیه و باغ مجر و منعقد میگردد پس فرط او نشاید و بیشتر و در وقتا قوی تر نگاریه افتد و آب با دوج مع کاف و و بهیو میانی فاص
بوزن و هم جو و کنند و کمتر نیست که آب بر پوت سرد کرده و درین گیرند و بدانند که اکثر انسان در عاف زنده می ماند تا آنکه زیاده از است و طبل
و خنجر طبل خون از آن خارج میشود پس می میرد و بیشتر غشی که از آن واقع میشود و سبب قطع رعاف میگردد و اما اغذیه معروفه و بهیو بسیار یا
بسیار یا بجز و مانند است مثل رمانیه و قناریه و صحریه و سماق و بهیو که و غیره و در است با و یا طبع بر باطن بر پوت سرد کرده و بنوعی
از اغذیه سرفاقه مناسبه برای معده و این است و لیکن مجر و دست و کدک شیرازی جوشیده تا آنکه غلیظ گردد و پیچیده جوشانیده برای آنکه مستعد رعاف
بسیب معده و بیت خون باشد مفید و ترشها بیشتر بصاحبان عاف مفید میکند بسبب آنکه در آنها لطیف و لطیف است پس قبول و قناریه
و مجر و این احتمال نمایند و آنچه در آن قبض مع محض است باشد اختیار کنند و بر کرده و عمل رند و در ششها بر پوت و در ششها و در ششها
تبرید آنها نافع و رعاف که بر پوت بر آن باشد اگر افراط کند شورایی و چه مرغ و دهنند و در ابتدا اسواق شیرازی و غیره از آن خنجر و لیکن
کرده بدینند و او را گفته که رعاف و جمیع اقسام نرف الدم که باسهال باشد یا نفث یا غیر آن سرگاه افراط کند و در آن احتیاج نیست که محوم
می افتد تا آنچه مستغرق شده بدل او گردد و خوف سقوط قوت نماید و عادت خنجر و چنین صورت است که می کنند ترش آن را و عذاب منع نمایند
از آن و در ششها سنگائی که ضعف بسیار باشد در صباح و عشاء خصمت میدهند و خوردن جفرا و نان و لب نیز بر فیه گفته اند و گویند که از کشت
اکل کر سنه رعاف پیدا میشود و قبول صاحب کمال با وجود علل مذکوره و در بنوعی خون با غلیظ مثل اغذیه محموله و در ششها و در ششها
بشیر و پیچیده ششوی استعمال نمایند و بعضی کسان را از آنجا که رعاف بسیار عارض شود و پهل غلیظ و پیچیده و در ششها و در ششها و در ششها
بشیر غذا سازند و قبول شیخ جماعتی از بنوعی زخم کرده است که دماغ ماکیان از افضل غذائی ایشان است بلکه از افضل و است برای کسی که رعاف او از
ضربه و سقوطه باشد و لیکن واجب است که در آن افراط نمایند و عادت متوالیه استعمال کنند و شراب از جهت آنکه تقویت می نماید دفع میکند و از جهت آنکه بهیج
خون است مضرب و پس از آنکه تقویت باشد قدری مخروج استعمال نمایند و چون مضرب بسوی او نباشد و رعاف با سقوط قوت
نماند فوشیدن او نشاید و واجب است که حافظت نمایند و بر پشت خواب بکنند تا چیزی از خون بسوی شکم نازل نگردد و بخند نشود که دفع معده پیدا کند و
ضعیف گردد و بیجان غشی نماید و هرگاه چیزی نازل شود و او امیکه در معده باشد حتی نمایند و مبادیت این کنند هرگاه نزول و بسوی معده محسوس
و اگر از معده با معا تجاوز کرده باشد حقه نمایند که بسرعت خارج شود و در معده و امعاباتی نماید و نفهم خلاصه کلام طبری درین مقام آنست که
گاهی رعاف کثیر مع بواسیر الف حادث میشود حتی که ضعف و تغیر رنگ پیدا میکند و علا جتنی دلا آنکه ماه و چند سبب است بسوی خلاصه است
بفصد اگر قوت متعین باشد و حجامت سابقین وضع محام تحت ثدین بغیر شرط لیستین سابقین بالیدن قدیم بعد بقوت مرضی نظر کنند اگر حال
استفراغ نماید بطبع فتمون تقیه نمایند و از اغذیه غلیظ بر پوت کنند و بر چوبه مرغ و بهیو و در اگر مکن باشد و الا الح حلو ان پیچیده بیشتر افصار و رزند

در عاف و خنجر
بسیار یا بجز
و در ششها
و در ششها
و در ششها

و از البان سوسک و کرم و گوشت شکار جدر نمایند پس اگر دم عاف بواسیری ازین تدبیر منقطع نگردد و بکثیره قلقله پس قلطه و راج مساوی و دداد
چینی مثل نیم خروازان کافور مثل ربع خروازان آن جمله بسیارند و در سرکه که کشته حاکم ده و فقیله ساخته در بر و نوشند و اگر غول بپند نشود آب سرد
بر سر نهند تا آنکه مری در دماغ محسوس گردد و سفید آب یا آکات سرکه حل کرده بنیشانی ضا و سازند و حاجم زیر پستان بر نقره نهند و ساقین بپزند و در آب
گرم بپاشند و این سرد و علت چون قرار گیرد و مزاج بعضی احتمال نماید بر وضوح حسیقل یک نیم درم یا دو درم و تاسه درم بقدر قوت علیل قلقت
اعراض العف از ان بدینند و گاهی عاف غیر ازین سبب باعث گری مزاج و دماغ افروشی و آفتاب یا از مذهب ساهم یا از حدت خون و غلیان او و در
و عروق حادث میشود بواسطه انصداع عروق پس اگر عرق منصوص شعبه باشد قطع رعات سهل بود و بپزد مزاج و دماغ و شمع سرکه و کافور منقطع گردد
و اگر گریزگ باشد و قطع او عصبید بود و گوشت خون بحسب استلای بدن باشد و طریق معالجه این همه قطع سبب است و اگر سبب انحراف عروق و غلیان
بحران باشد عانت بحران نمایند و بعد تعیل مزاج علیل کنند اگر متغیر شده باشد در مداوات او طریق تفسیه بطور امراض حاده مسلوک نمایند و در تعیل
غذا اختصار کنند و باصلاح او پزد از دوا اگر در مزاج مریض حدت باشد بکسر کین تعیل و تبرید زیاد نمایند و فصد قنیا کنند و فقیله بکند و در مریض نهند
و سرد و باز و ساق بپزند و اگر فاکه نشود حاجم زیر پستان نهند و از اغذیه بر ساقیه و حصر مریض بکوبند و مفرور و اقله و روزند و بختیست مریض بکشد
و دیگر بازشنگ سرد و یک تبه در آب بپزند تا ممل شود و آب و یک لعل صغیر بکشد و بران و غن سرد و در غن گل قدری جوز المرچ شانیه باشند و قوی که
قوت او در روغن طلا بهر شود و از ده درم تا بست درم ریخته حقه بچکان رند و باقی و آب و بوج آمیخته بقدر سه درم از ان سحوط نمایند و سحوط قلقله پس غیره که
مذکور شد در مریض فوافع رعات جائز است این بسیار امسک و کرمی اسهال سوخته مثل آن کافور آمیخته بسره مخلوط کنند و فقیله بدان آلوده در مریض نهند
فی الحال رعات منقطع میشد و من دیدم که در زمان صیف از نشاندن در آب سرد این رعات بنده میگرد و بعضی داخل فر کرده اند که اگر قنیا و لعل
باز عفوان و کافور بسیارند و در سرکه سرشته تمام سازند و هر وقت بپزند و قطع رعات خوب است و گاهی رعات بسبب شکم خفتن که از شکر
سراشت میشود و این اگر از گزیدن نوعی از حیات افتد علاج آن نیست که خون را بکشد از دانه بسیاری خارج شود بعد از ان مریض را تریاق
کبر از یک مشتال تا یک مشتال رود و دفعه بپزند و مخون را بدان طلا نمایند و بنشیند او اگر کند و بعد ساحتی دفع ترش گاو بپاشند و در آب کین
بنشانند و اگر قوت مریض احتمال نماید بکین صدقین او قطع کرده دماغ دهند و ساعتی در آب سرد بنشانند و بعضی زبیر که کند مریض پس اگر عاف از سر
تریاق یا بتریاق منقطع گردد و خلاص و در مجرب بود و اگر عاف شیرانی در امراض باقی افتد علاج نه پذیرد بنا بر قضا و جمیع اغلاط و اگر خواست بطریق تبرید
تسکین مخون اصلاح او مسلوک نمایند و فصد و اسهال و شل نیال تعرض نکنند و رعات بحرانی که در امراض حده افتد چون بحران صبح باشد
بسیار محمود بود و کذاک اسهال مقدس پس بر چه ازینها افراط نماید بقطع آن پزد از دوا جالینو سرگی دیگر که رعات شیرانی را علاجی نیست الا اناله فصد
و متنب اطراف و وضع محاجم بر ارق و انطالی گوید که رعات بر چه که باشد اگر مخالف دم طبیعی بود و قوت ساقط نشود قطع او جائز نبود و الا واجب
باشد پس فصد قنیا از بر و دست بگیرد اگر عاف از بر و جانب باشد و الا از دست مخالف و منقشات و بنده و تبرید بر بطریق شل کشند و کدو
استنشاق شبکافور نمایند و میدان طلا کردن خاکستر حمله موها و سیرین یا کدو نپز یا یا کدو از بره بسره که آب کدو از بره قنیا طبع است که کین آب
ربع سنبه و آب سبزه و آب کشتیر نیم خرو و باهم آمیزند و اندک بخورد و شل و کل مریض بر یک نیم خرو و کدو بار ربع خرو سائیده با بهائی کوره که
این شد تسکین داده شیان سازند و در حاجت سوخته استنشاق یا نفوخ سازند که بهر و طریق مجرب است مخورن براده شاخ نرگاو و شمشیر استنشاق
قطع رعات بشکل شود محاجم بر طحال که در وفا گذارند و اطراف بنزند و از طین بر بدن طلا نمایند و اگر ازین منقطع نشود لا محاله بمر و کسی که بعد ازین
افعی عاف کند و طعنا لاک گردد و خصوصاً اگر غول و منجر نشود و از کلام حکیم علی منموم میشود که رعات اگر چه در بعضی حیوان بیشتر عافیت بحران بر
امراض شد لیکن کثرت در ان چندان افراط میگردد که بسیاری را لاک میگردد و علاجات معروفه در رعات صعب قلیا النفع بمشاهده سحیده و خالی از

علاج

مرطبات مشهور گشته چون رین تامل کردم طوبت را غیر شدید الکانات در اینجا نتم هر آنکه گاه حدت خون حرارت در نهایت آنرا داخل عظیم در افراط عا
یضا شد پس برای من جواز استعمال مرطبات در آن قرار یافت و در عاف نفوی صحت العلاج روغن بنفشه یا دام بانک مسکه فائق تازه منجوع کرد
باستشاق آن مکرر بلع و منجوع و در هتشتان اول خون کم شد و در مرتبه دوم رنگش ناکل سفیدی گشت و در کثرت سوم متبصر گردید بعد از آن
در اسعاج بر سر عاف سخت باین امر قرار یافت و بانی تقصیر کرد و فقط دو عدد حکیم علوی خان نسبت به حج عظیم بلاد هندوستان اولاد باو شاه
اوزگنی یب تیپ بانی عارض شد بچران بر عاف میگردید و عاف سرد و یا چهار تا هفت روز می اندوزد و هر روز خون سپا چهار بار جاری میشد و هر
که عاف او بتدبیر میگردید و در خون از خود متبصر میگردد و صحت می یافت و هر که جنس را بوی بتدبیر کرد و ندیا بچران او بر عاف نشد بملک شد و مقصود از بیان
خلاصه این و قول اخیر اطلاع متبصر بجواز استعمال مرطبات در عاف و منع جنس عاف بچانی است فندک

تدریس مرصحت

گاه ضرورت بر عاف آوردن می افتد و خصوصاً در امراض حار داعی و در هنگام کم کثرت خون منع مایع از قصد و عند نقل راس از جهت تسهالی عاف او
ساخته اند تا بدان بسیاری از امراض که در عافیت آن احتیاج بر عاف مسائل بود علاج نمایند و از تدبیر تعریف و تعدیه باطراف نباتات لیس خوشن مست
خصوصاً آنکه بر نباتات افزوده و یا نندزیده و در مهنه بقیله برگ درخت از آن اندرون بنی میخارند و شیان معمول از قفاح او خرد و پودینه و شتی و کد از
گل انجیر و کد از قنطاریه و ایضا از او و نه حاده مفتوحه شکل کنند و مویزج و فریون کوفته بزره گاو برشته فستله ساخته اند یعنی بر او زرد گوشت که شافیه
و یا سیمین بری و فرخه شکر شایانک بقوت ملام عاف آورد و کد نام نمنا و صوطا و صمغ صلب و آب مرزنجوش صوطا و اکل گشته و موله حاد

از کاه و نزل

و آن انصباب فضول داعی است این برود مرضی است که تدبیر آنکه مبدای علقه احد است یعنی در هر دو سیلان ماده از دماغ میشود و لیکن نزد بعضی
اطلبا آنچه بسوی خلق و سینه ریزد یا به نزل مخصوص است و آنچه از راه بینی نازل شش یا سم ز کام و بعضی این برود را نزل نامند و آنچه از راه بینی قریق و بسیار است
فرو آید و منع چشم نماید و بسوی چشم و جلد وجه و باجمه بسوی مقدم اعضائی که بر نزل اکثران کام خوانند و قیاس نزله بمانع مانند قیاس خلق رب است بجهت
و نزل کردی است سبب اکثر امراض میشود و چنانچه گاهی طرف خلق در هر یک یا نبض میجوید و جاری میگردد و اکثر فرجه در آنها پیدا میکند و بیشتر نزل که از
تولد نماید و گاهی بر عصبیه می اعضائی بعد تر جاری میشود و گاهی از آن متولد میگردد و خلق و ذات الریه و ذات الحجاب و سل خاصه و لایسما چون نزل جاری
لود و اوجاع معده و اسهال و سحج بگردد شور یا ترش باشد ایضا از آن قویجی حادث میشود خصوصاً از مخاطی حامل از آن کدک سبب گرم گوش و صدور وجه
و شکم حج و دماغ ریزد و شقیقه و صدر و قفص فایز و اوقیل و کویامرض میگردد و اکثر تالیع نزله نکرنگی آواز و حیمات صاحب صداع شدید و تشعیر بر می باشد
و سبب این مرض بقول شیخ یا حرارت مزاجی است فافه یا خارجی از آفتاب باو موم یا قوتش یا گرمی حمام یا بوییدن او دینه گرم مثل مشک
و جند و زعفران و پیاز یا بالش و غنمای گرم بر سر که چون بدایع عارض گردد و طوقی گردان بود بگدازد و مسائل سازد و بسبب نفوذ دماغ از جبین
نیز منجذب گردد و نازل شود و از خوردن اشیای حاره و حریفه مثل ثوم و بصل خوردن مانند آن نیز افتد و یا برودت مزاجی خاصه یا دار و خارجی از
غسل آب سرد و هوای بار و یا شمالی کد فظا هر که بر سر سرد و منع تحمل طوبت و داعی نماید و از طریق عصر بران کند و خصوصاً چون مردان بر سینه
کند و لایسما وقت تحمل مانع از حمام یا ریاضت یا غصب نمک یا مانند آن و گاهی از فصل خلل سام حادث میشود که بدن را برای قبول گرمی سنگ
مهیای سازد و نزل پیدا میکند خصوصاً بعد فصد بسیار و همچنین بر سر و مزاج حار که لایق بدن را از خلل مهیای حد و شانه نزل گردد و برودت مزاجی
هرگاه قوی شود و شش که از نفع نمی یابد و اگر در غایت صحت مزاج و حرارت او سبب است اگر چون بسوی مانع بار و در شش که نفع
و مانع غذا برسد و بسبب او آنچه بسوی او نازل شود و در آن تمامه نزل گردد و در فصل میباید نازل میگردد و ایضا نزل میگردد که نیکو است و شش که نفع

کرد چنانچه بخار متعده بسوی سفت حمام عارض شود و کنگ های این طبقات در واقع بسبب تراکم و تجمع و خواب بر طعم کثرت نماید و در اکثر متاع
داخلی خارجی بر وجه نشو و نزاره و زکام می پدید آید و زکامی که از اجتماع دو سبب شد قوی بود و سبب قدری و غیره اسباب چندین در بعضی وقتها
بیان نموده چهار نوع از سوز و مزاج و باغ و اوجان است که مسطور شد و چهار قسم دیگر از امتهای خلطی از خلط اریه در جمیع بدن ارتفاع بخار است آن خلط اریه
بسوی باغ پس اگر بخارات صفرغالی باشد زکام نزاره و صفراوی گویند و کنگ حسیب خلط و سوزی و بخی سوداوی نامند و از طایفی گویند که سبب
زکام باز داخل بود مثل ضیق و باغ که آنچه از فضول بسوی آن متصاعده شود بسبب کثرت آن دفع کند و غضب غم و آنچه نفیست رکت در باغ خارج
باشد مثل متعده حار با فضل از روغن حمام شمر و روغن حاد و متعده مثل سپهر و گل سرخ و جملی از این و بختی حرکت و تغییر دارد که بر سر باشد و بر رویه در بخار
از اسباب سابقه و خاصه هرگاه که خلط اریه را سبب کند و حرارت را جسد کند و بیشتر عرض نزلات امرجه را طبع مشایخ را و در خور این در صبح و بطن را
و بنویسیم میسر و از امراض مخوفه است اگر بسوی ریه فرد آید و ماده حار باشد و الباقی زکام امراض می نامند که بخت آنکه ماده باعث اکثر امراض
بالذات و یا بالعرض و ایضا شیخ میفرماید که زکام نزاره حادث از سردی بیشتر از آن افتد که از گرمی حادث شود و صاحبان مزاج گرم گشته اند و
برای قبول اسباب خارجی فاعل زکام از صاحبان مزاج سردتر باشد و اصحاب مزاج گرم اکثر این امراض عرض زکام و نزاره حادث از اسباب بدنی است
باصحاب مزاج سرد و متعده در روغن بار و آنچه از غذا باقی میسرند نفی نمی یابد و آنچه از اجزای بسوی او متصاعده میشود و تحلیل نمی پذیرد و بلکه غذا را فاضل
می ماند و بطریق شکم فضول غذا را دفع میکنند و بخارات متقلب بر طبوبات بوده نازل میشوند مثل قرع و انیسون و زیربش نوازل برایشان در آید
می نماید و نزاره گاه غلیظ و گاه رقیق مائی و گاه حاد تلخ و شور و گاه ترش یا بد طعم یا بی طعم و گاه حار و گاه بار و بخت تفاوت مواد و حال آنها و غیر
طبیعی و فساد از روی قوام و طبیعت و کیفیت و نحوه مختلف میباشد و بقول انطاکی خبیث ترین الوان و نزاره بار و سبب است پس این می در حرارت زکام
و زکام ان است از جذام افراط آن مفسد می کشد یا بنویسند بسبب جناف اعضا بخار و جاده و گاهی از امتهای سبب این باشد پس اگر درین هنگام
بیمچنین باشد علت عظیم بود و متعده و برای او واجب گردد و الا امر سهل باشد و علامت اول تساوی نفس و خلط در سوزی و بختی است و متعده در غیر
این سرد و خلاصه استانی که بختی است از غیر سبب نزاره بار و از تپ نفی می پذیرد و در از تپ نفی می پذیرد و نزاره امراض بی وقت و نزاره باو شماری
و خصوصاً بعد از چای جنوبی کثرت می پذیرد و ایضا و فصل مستان و خاوند چون بعد از تابستان شمالی باشد که در آن ابران کم آید و نزاره بخار
با کثرت باران باشد و نوازل در بلاد و هوای جنوبی بنا بر امتهای روس از نزاره کثرت میباشد و هرگاه تابستان گرم بسیار باشد و در آخر او باران بسیار آید
در زمستان آینه نزاره کثرت میسر و در زمستان زکام آرد و فو که رطب خف و متعده کثرت و تدریج زکام آید و نزاره کسی که مستحق آن
باشد زکام آرد و متعده بسیار و است آن در زمستان زکام پیدا کند و بقراط گوید هرگز نوازل بسیار عارض شود و طحال او را عارض نگردد و در
درین زمان بعضی صاحبان نوازل را مطلق یافته و هرگاه مدارج نزاره شریک گردد و بسبب سبب سبب مواد نزاره زیاد شود و زکام در امراض حاد و ضلع
مخوف است سیما مع عطاس و کما سدید گوید که هرگز نزاره حار نیست که ماده او حار باشد و نزاره که سبب گرمی و یا افتاد باشد فقط طریق تشخیص اقسام
این مرض را بدینکه اولاً دریافت نمایند که او حار است یا بار و پس اگر نزاره زکامی بود بسوی چهره و چشم و بینی اندک اندک سرخ نمایند و سوزش گرم و در بینی سوزش
و خارش و رطوبت سائل یعنی با حار است و در وقت بود حار باشد و اگر نزاره سرد و غده را از معلوم شود حال سردی رطوبت سائل و غده نیز میسرند
و این نشان بار و زکامی است اگر نزاره خلطی بود پسند که بسوی خلق فرد می دیا حار است و شدت ابراق و رقت او مع التهاب سر و چهره و چشم است و نزاره
اگر باشد طبع او بار باشد و در حال نزاره سردی و غلیظ نفث و سفیدی یا کبودی رنگ و تعد و پیشانی نیز سوال کنند و اشتغال از عروق و فیصه ریه را در تفسیر
از این در حد دلیل نام است ایضا عظم و سرعت توالت نیز می زردی قاروره دلیل حرارت مزاجی است بعد از آن معلومات مخدومه از خلط اریه نظر کنند
غلبه بر خلط که یافته شود و همان خلط غالب باشد و این چنان باشد که هرگاه آثار زکام حار مثل سرخی چشم و غیره با کورت و سوزش بینی شیرینی

در وقت

زود تراشیدن مرغاریدن نشانه کردن بخوبی نشانه بقدر موافق است سر سمد مسام را بکشد و ناله با دفع سازد و جمیع اطمینان مغریه بالغ نزله نافع است
انفل کی گوید که ملاک امور در علاج این مرض تحقیق و مانع است بهر آنکه اگر آنچه میسر دل است اگر حسن گردد و حواس فاسد و که منظم گردد و اندک از ان حفظ
اعضا از سائل اگر مضرت بدان یابند و این مانع بود مطلقا یا باز از آنچه حاصل شده بهر آنکه اگر در اعضا سی فاسد باقی ماند و در بینی و لوله متعفن شود و آنها
آرد بعد از این خراج فضول بنفش یا تحلیس از سینه و معده و قصبه ریه کنند و کذا از اعضا سی فاسد اگر موافق بدان برسد و موافق اگر قاروره تغییر گردد و
بعد از ان قسری آن اگر افرازد کند بعد تقویت و مانع پس این قوانین علاج در نوازل ملحق وانی است و از خواص است که هر کوم درون نوازل بهر چه بود
صرفه آن در پارچه بسته در راه اندازد در کام بسوی کسی که آنرا بکشد یا منتقل گردد و کذا لکب مسکین که هر کس بر آن عمل کند که آنرا اندازد و باید که در سینه
مرض بر پشت خواب کنند و در خواص آمده بهر که اومان تعلیق آهن نماید حدوث نزلات از ان دفع گردد و گویند که کل رخی شفا و شرب مانع حدوث
نزله است و کذا اضما و باقائنها و یا در سر که بکشد به روز تر که ده خشک نموده سائیده و کذا انصافه بخار سیاه و کذا عود الفرج و کذا آنکه رسوده و در سفینه بنفشه
سرخه بر خرقه گتان مالیده بر صغیرین چسبانیدن مانع حدوث نوازل است و همچنین فر و راز و سبز و یا تخم عود الفرج و یا سندر و من یا شکر که صریح و یا جوز السمر و یا
برگ شمدانج و یا که با بر و اد رسوده بر مقدم راس نفثه باشد نافع است و بخور شکر و شرب جاماب آن در نزلات معصب بحرب سیدی است و بداند
که از کلام شیخ و قرشی و غیره مستفاد میشود که علاج نزله در کام مخصوص است و شربش غرض یعنی تحلیس و است فراغ و تبیین مقابله سبب
فاعل یعنی تعدیل مزاج و قطع سیلان ماده و تعدیل قوا و در تحریک طرفه یعنی باله بهجت مخالف و تقدم نفع آنچه از ان متولد شود مثل خشم و قروح و نفث
یا مثل خشونت خلق و سرخه و قروح ریه و آنچه قریب بدان است و درم آنها اما تحلیس ماده با استعمال متقیه بدن است و در مار بقصد سر و مسهل خراج خلط
حاره و حقیقه جاذبه با سفوف در بار و بادویه مسهل بلغم راسل در شربتات و تحقیقات و قلت اکل و شرب آب یا تکرار و اسهال یا شیشه به روز و اما مقابله سبب
فاعل را حار جبهه کنند بهر بر راسل آنچه بر باله باشد مثل و قول حمام سر صبح بر نهار و رختن آب بر دست و پا و مسح اطراف و سر و متقی و کذا و آنچه متعل
آن باشد بر و عن بنفشه استعمال نطول از جو خشکاش بنفشه و با بونه و رختن مبررات بر سر و میث با غذیه خفیف مبر و مطب باله و متعل کذا و ملو خیا و
اسفناخ و در حال هر یک از اینها مبلوغ مبلوب بر و عن با دام برشته و اما در بارد و چند نمایند چنانکه در غده و عطاسل تهدا کنند بنفشه و سر و کذا که سر و قه گرم تا آنکه
گرمی او بماند محسوس گردد و حفظ سر برین سخونت اکثر احتیاج تبکی از نمک جا و رسل فتره گاه از آب بسیار گرم چند آنکه احتمال حرارت او نمایند و نطولات
منصفیه محله و آن استعمال کنند و اطراف و سر و متقد و کذا و اما در حاره چون بر و عن شربت و با بونه و مرزنجوش بمالند و قوی تر از ان و عن سداب و عن
و روغن غار و روغن سوسن است و بصا بون روی سر نشویند و لیکن باید که بر و عن نرسانند زیرا که عمده در علاج نزلات حاره و بار و تقطیع مسام حله
راست و تدبیر آن باعث سد مسام بالغ تحلیس بخارات و خروج آنهاست اگر تدبیر اس الیه بات برای اثبات تری یا تسخین بعد استخراغ استعمال او
جائز بود و چون در نزله بار و بر و پیشانی لطو خات خردل و قسط و مانند آن بمحل آرن باید که بعد از ان بمثل آب صابون و مانند آن بشویند و با غذیه
خفیف و لطیف و سخن مجنون لین صد میل نمایند و گاهی احتیاج با استعمال او و بهر چه باشد مانند آنکه در ان مکررین کبوتر و خردل و آنچه بود و بهر چه
افتد بکلی استعمال مانع حاجت آید جهت آنکه تسخین سر و تخفیف او نافع است برای آنکه عادت شده و مانع است از بهر آنکه عادت خواهد شد اگر مانع نباشد
و باید که درین نوع نزله اندر حاقم قبل از نفث دخل نشویند بلکه کسب است یا بس استعمال نمایند و بومیدن مشک غنبر و شومنی و داده و در سر و کتان ملکون نماید
صوف در روغن حار سخن تر کرده اندر گوش و رین نافع است و بقول بعضی متاخرین بهر تعدیل مزاج و در تری مزاج از خل خارج کنند شرب یابند از این سخن
سبز و کاهو مانند آن از داخل مانند خوراندن اغذیه بر و بهر چه در غده و یا سفا ناخیه که بر بهر بکوشند بر غاله و تدبیر هر عملی کردن پشت و خصه
عظمه النفع است از خارج و ایضا بستن حنا و یا برگ بید و یا ورد و یا حطب دن شربت نیلوفر چهار تولد و عرف نیلوفر نیل و اگر زیادتی تری حاجت آید
از این سخن و بهر چه و ان عرف بید مشک و هوافتره انسان سبب کرک و غده الفکه یا نیل و سرقی بکوشند حلوانج اما در بار و تخمین مانع کوشند از داخل

نوازل

و مثل نان خنجر و استعمال لوقات لیسه حاره و اشربه زرفایه حاره و ایضا زدن آنها مع صبر که شرب بگرم نوزل دفع است بجهت نفخ او و دفع غلظت او از
اعضا نفسیه و انقباض تلیمین بنیدلصاحبان نزله و افق نبود و گاهی را بعد از دفع دارد و بعد از دفع معقل از ان موافق بود و بر آن نزله حاره شرب مخفوج لازم است
و زبورات در قیق بزانه ابتدای نفخ میاید و گویند که بر حفظ تصبیر و پسته و حجاب که در گاه اوده نزل اندازان مانع و آفت غلظت سرد جز در بار و غراغریط و غلات
حالبه جوبات مثل حبثاب حافظه الصخره استعمال کنند و این غرغره نیز نافع علیه برکتان صمغ عربی مکوه کوکنار سرکین و توله کبک شکوفه پیچ تو له

علاج زکام و نزله حار

بهدانه غنابستان تخم خطمی در زبان در آب شل خفیف داده صاف نموده شربت بنفشه داخل کرده بنوشند و اگر نزله از نه ایستد صمغ عربی کثیر را
یک شانه و در نیمه خشک شربت آینه همراه چشاند و زیاده کند و افیون و عطران صمغ کثیر را بر یک یکماشته یا بکده در آب کوکنار یا سبزه تخم مرغ آینه کاغذ را شل
رویه تراشیده سوزن زده بران بالیده بر سرد و شقیقه بچسباند و نیز در آب مذکور ازین ادویه حسب بسته بقدر زده و موه و زبرند و از تخم ششاش کثیر صمغ
عربی نشاسته سیاه در دهن گیرند و غلبه کرباج کثیر خشک است خشک شربت را آب چشاند صاف نموده غرغره کنند یا عدس منقعه کوکنار
زرد و تخم کاه و عوض کرباج داخل کرده چشاند و رب جو آینه بجل آرند که در حین نزله زکام حار از بجزات والد علوی خان است و یا تخم خشک شربت
پوست خشک شربت عسل قندار فارسی غلبه باین خوردن کلان باز و برگ توت عنب کثیر چشاند و غرغره سازند که از بجزات استاد می مردم
و اگر غناب پنجه ایستان ده دانه خطمی جباری بر یک پنج ماشه کوکنار تخم ششاش بر یک چهار ماشه عدس کلم شش ماشه چشاند و غرغره نمایند بر صبر
نزله و غلظت آن نماید و کذا غرغره گل سرخ گلنا زرنو شامی عدس حبس است خشک شربت کثیر خشک سادی چشاند همان نموده نافع و مجرب است
تعلیق اوده قیق خشک شربت بر الیج با قلاب است خشک شربت بر کرم و تخم کاهو گل سرخ بر یک یک ماشه کوکنار تخم ششاش بر یک چهار ماشه عدس کلم شش ماشه چشاند و غرغره کنند و صمغ
نزله حار نوشیدن مطبوخ بنفشه و جو منقعه و ششاش مع شربت خشک شربت و صبر که از آب سبوس و آرد با قلاب و نشاسته و کثیر در دهن بادام شکوخته یا
نیز نافع و خوردن و یا قودا و ایضا در زکام حار قیق آتش جو بروغن آدام و یا غناب پیستان و بنفشه و تخم ششاش چشاند یا شربت خشک شربت
دیند و اگر سرفه باشد بران بهدانه اصل السوس و تخم جباری و گل نیلوفر اضافه نمایند و تا سه روز یا پنج روز بهدند و بجای طعام شربت شربت جو
تنها یا با شربت بنفشه و یا خشک شربت و یا نیلوفر و آستا و مرهمی در صورت تشنه زبان و کثرت ششاش ادویه چشاند اول را سوازی کا و زبان در
عرق غلبه عرق کا و زبان چشاند و شیر مرغ تخم کدو و خاشاک افزوده میدادند و گاهی هسته نخل حار و سرفه سوزش و توله چشاند و غرغره
نه ماشه شیر مرغ و دام پنجه ایستان تخم ششاش چهار ماشه نبات سفید یک توله داخل کرده صمغ عربی یک ماشه کثیر انیم ماشه سودا پاشیده میدادند و گاهی
در نزله زکام حار سرفه برای تسهیل خروج ماده خلط و قصبه بر شیر مرغ و دام چهار دانه شیر مرغ تخم کدو و شیرین شش ماشه نبات یک ماشه صمغ عربی
کثیر نشاسته بر واحد یک ماشه سودا میدادند و گاهی برای نزله و سعال اصل السوس و تخم ششاش کوفته و در دم بهدانه نیم درم صمغ عربی یک ماشه کثیر نیم درم
و یا شسته پیستان بنفشه دانه نبات مصری یک نیم توله در پا و آثار عرق کا و زبان جوش دیند و قلیله نصف بمالد بطور قهوه بنوشند و گاهی در ریزش نزله
و انسداد و غریز بهدانه سه ماشه کا و زبان خطمی بر یک یا و ششاش بر یک پنج ماشه در عرق غلبه عرق کا و زبان جوش داده بقدر قهوه میدادند و
کذا که تسهیل و ماشه بهدانه سه ماشه کوکنار و سرخ نبات یک توله چشاند و بطور مسطور و گاهی در ریزش نزله و بلغم سینه بر آن نفع خمر خشک شربت
خورانیده بهدانه غناب پیستان نه دانه اصل السوس سه ماشه تخم خطمی جباری بر یک یک ماشه شب در آب گرم تر کرده صمغ عربی جوش داده صاف نموده
شربت نیلوفر داخل کرده می نوشاند و نوشیدن آتش جو که دران غناب پیستان و خطمی خشک شربت پنجه باشد یا شربت بنفشه اخیر آن نفع و تعلیق
نزله گرم نماید و اگر تا سه روز عوض طعام شربت برین اقتصار در ریزش شربت و شربت خشک شربت همین عمل کند و بقول صاحب طبعی در زکام حار
تعلیق اوده و تبرید و دماغ و تقویت او و نوشیدن مطبوخ غناب ده دانه باشد که ده درم نافع و اگر ادوی سعال باشد پیستان و بهدانه افزایند و غذا

یا

شانه کچری و صبح تبرید لایب بیدانه و ریش خلی سیریک سه ماشه عرق کوه و نیلوفر سیریک هفت توله شربت نیلوفر چهار توله اسپول یا تخم ریحان نه ماشه پاشیده و بپزند
و همین نسخه چهار سطل داده جهت تعدیل مزاج و تقویت و باغ اطراف لک کشنیر یک توله وقت شب و صبح شربت خشاش سه توله و عرق کوه نه توله و اگر
ماده بسیار تیز بود و زکام با صدراع و شقیقه شد بدیندر بسیرام و با شپ باشد بعد فصد سر و و تبرید و صفا و وسع و طه و صلا حار و زشت برای لضعج ماده گل بنفشه
خطمی سیریک شش ماشه پستان یازده دانه بیدانه سه ماشه اصل السوس چهار ماشه خیسانیده شیر تخم کاهوشیره مغز تخم بز و زهر کیشش ماشه شربت بنفشه و توله خاشی
شش ماشه داخل کرده و بپزند و روز ششم عذاب پنج دانه کاوزبان خناری پرسیاوشان گل نیلوفر سیریک چهار ماشه تخم خیارین لفته شش ماشه موزین خقی و توله و خیسانیده
از دود شیر جات موقوف نمایند و چون لضعج ماده از قاروره ظاهر گردد و روز دوازدهم اسطوخودوس چهار ماشه سناسی کی یک توله گل سرخ چهار ماشه و ریح
و مغز فلوس شش توله ترنجبین چهار توله روغن بادام شش ماشه اصنافه نموده و بپزند و بجای آب عرق کوه و و پهن خود آب روز و و تبرید از لایب
بیدانه شیر عذاب شیر کاهوشیره شربت بنفشه اسپول پاشیده و بپزند باز سطل و تبرید و پهن خود و اگر باز نزله و زکام حار بود سیریک و قفس و تپ و در و سر و غلیان رطوبتا
بدنی باشد تبرید از شیر عذاب ده دانه شیر کاهوشیره مغز تخم کاهوشش ماشه عرقیات شربت بنفشه یا شربت نیلوفر خاشی و بپزند بعد لکین برای لضعج ماده
عذاب پنج دانه بیدانه سه ماشه بنفشه بناری اصل السوس هر یک چهار ماشه پستان یازده دانه خیسانیده شیر کاهوشیره مغز تخم کاهوشش ماشه شش ماشه
گاهی شیر خیارین شربت بنفشه و بپزند باز برای لضعج ماده و سوداوی خطمی شش ماشه کاوزبان چهار ماشه و زرقوع اضافه کرده شیر تخم کاهوشش و خیارین و تون
کنند و خاشی شش ماشه افزانید پس اگر آثار غلبه باغم دریافت شوند برای تطهیر آن موزین خقی ده دانه زوفا پرسیاوشان سیریک سه ماشه افزانید نکته
بلند که در نزله حار شیر جات مثل خیارین و غیره میسرند لکین چون مرض طول کشد و ایان سوده پاشیده می افزانید بر نایت موده تا از شیر جات موده و زرا
نگرد و بعضی گفته اند که شدت حرقت چشم و کثرت اشک را که در زکام عارض شود سه متشناسق آب بسیار گرم بیکارنی احوال دفع کند این همتبه الله گوید
که علاج زکام حار فصد قیصال و شرب مار الشیر یا شربت بنفشه و بعد اندک آب انار و تمهال آب آلو بجلاب و ترک غذای حار و شراب حار و تقویت
و باغ تخم ریحان بار و شل بنفشه و نیلوفر و لضعج ماده و دخول مرض در حمام و در صورت کثرت سیلان لکباب بر بخار شکر و صندل و کافور و باقلا و جود و بوی
در سر که تر کرده و دوز از خواب بر پشت و بعد ملاح تغذیه بزور آب انار و احتراز از امتلا و قرض هوای گرم است الیوهل گوید که در نزله و زکام کائن
انحرارت و دوی آنست که ازان رطوبت رفیق حاوسا مل شود آنچه ملاحظ و سبر و این ماده باشد تمهال کنند و شربت دیا قوا صبح و شام و تمام روز اندک اندک
بنوشند و بنگام خواب غرغره بدان نمایند و لعوق خشاش و تخم بلیند و خشاش سوده بجلاب آمیخته لیسیدن نیز نافع است و تخم خشاش در
حریره معمول از مشک و نشاسته و روغن بادام استعمال کنند و طبع بنفشه و خشاش مع پوست و باقلا مع پوست کوفته و جود و باقلا و برگ کاج و برگ
درخت گل سرخ استنشاق نمایند و بنگام شات امر گل منوم یا گل ارضی باب بازنگ یا آب عنب الثعلب یا آب خرفه شسته بر سر و پیشانی و چهره صفا و
سازند و یار و عن بید که در آن خشاش مع پوست کوفته و برگ مورد کوفته جوشانیده باشند بر سر بالند و از باقلا و سرکه تر کرده خشک نموده و بسندروس
وسک و صندل و کافور تخم کنند و بر بخار سرکه که اندران سنگ آسیا یا جود النار گرم کرده انداخته باشند لکباب نمایند و حتی الامکان خواب کم کنند و غذا
حریره معمول از نشاسته و آرد باقلا و جود قفسه و کاهوشیره و روغن بادام سازند پس اگر حرارت قوی نباشد در آن بچه یا کیان یا دراج یا ماهی صفا و
و حل کنند و بجلاب و شربت بنفشه و آب انار بنوشند و اگر شکم نرم باشد خروب شامی از دانه پاک کرده کوفته در آب جوشانند و صاف کرده تخم خشاش
سریان سوده و اندک صمغ عربی سوده و حل کرده بنوشند و غذا خشک جو بریان و بادام پریان نیمه در زوز خشک کرده و شسته و زردی بضمیه در سر که
جوشانیده که بران قدری طباشیر و کشنیر خشک سوده پاشیده باشند تناول نمایند و بخار سوس در سر که تر کرده باقلا و برگ کاج و برگ مورد و جود
و باقلا هر دو در سر که تر کرده تخم بنفشه و زکام دوی فصد سر و و تبیین طبیعت بنقوعات مذکوره و لزوم مار الشیر و شربت عذاب و خشاش نمایند
و اگر رسیده باشد و ماده خوب اخراج نیابد بل لیلیب و سدر و س و نبات سفید و کافور مصری و کشنیر خشک و عنبر شیب و عود و آتش گذاشته تخم نمایند که جهت

[illegible]

[illegible]

شش باشد کوفته نیمی بر وزن باد و هم چرب نموده باب کوکبا خمر کرده بر بخور و بهما سازند یک دو حب صبح و شام خورده باشد حب شکر و نزله باز و عمل است
 زعفران حاقه قودا و چینی و قند شکر و زعفران و زنجبیل و جوز بلوط و واحد و سرخ انیون چهارده حب بقدر بزرگ بند خوراک از یک حب تا دو حب بسنج حب مصطفی
 هست نزله و زکام و سرفه و سیلان نمی منقول از بیاض است و سرخ مصطفی زعفران هر یک یک ماشه انیون صری چهار ماشه بقدر فلفل حب سازند خوراک یک حب تا دو حب
 حب جد و از نافع زکام و سرفه و جهت زحیر و اسهال توکسین آلام شکو معمول است و فلفل سفید یک ماشه و چینی و فلفل هر یک یک ماشه و فلفل سه ماشه
 جد و از جوز بلوط زعفران کباب مصطفی شنبلیله هر یک پنج ماشه انیون اصل یک ماشه کوفته نیمی با صمغ عربی سرشته بهما بخور و سازند و در سایه خشک کنند و از یک
 حب تا چهار حب وقت خواب تناول نمایند حب جد و از همول خاندان حکیم غلام امام حافظ صحت نافع زکام و نزله قاطع اسهال تقوی احشاجه از درونج رسن انیسون
 فلفل ملیله زرد هر یک چهار مثقال بهمنین زبرالبنج کبابه حاقه قودا صمغ عربی میوه میانی قند فلفل کا و زبان سعد کوفتی تخم گز درمل لسان انصاف کشتنیه خشک با دیان هر چهار مثقال
 بنسل الطیب فافله فرغیون زر او نه حرج ریون چینی مغز بادام سمنل سفید زیره مدبرم و ارید یا سفته هر یک دو مثقال مرکب مزخوش هر یک یک مثقال شنبلیله صبر
 پنج مثقال سده شقال هر یک شش مثقال و از فلفل نه مثقال حب بدیهه سرخ شقال انیون سبب پنج مثقال حب بقدر بخور و بند خوراک کسباج نوع دیگر نافع
 از برای زکام و سرفه که حکیم علوی خان رحمت عبدالله خان وزیر اعظم هندوستان تالیف نموده و فرج مغزی الیه موافقت کرده و مجرب است جد و از خطای مجرب
 مصطفی کوی بیاسه صمغ عربی زبرالبنج سفید طباشیر پوست بخی فلاح هر یک یک نیم درم و چینی سه درم زعفران دو درم نبات سفید چهار درم انیون شش درم و
 چهار دانگ ورق طلا است پنج عدد و اگر بعضی ورق طلا نیم درم طلائی مکس کنند بهتر است بدو و مقر حب سازند هر حب بقدر بخور و خوراک یک حب نوع دیگر
 نافع زکام و سرفه و همول است جد و از انیون ریون خطای زعفران هر واحد سه ماشه کثیر او داشته نیم فلاح جوز بلوط برگ قنب هر واحد شش ماشه بقدر
 فلفل بهما سازند نوع دیگر حبست نزله که از آب سرد متاذی شود و جهت امساک مفید از بیاض است و درم انیون یک توله حب و از شش ماشه
 اجزای خراسانی تخم ده توره زعفران هر یک سه ماشه بقدر فلفل حب بند و دو سه حب هر روز بخور و نوع دیگر که زکام و سرفه و صداع را نافع است
 و از چینی کندر رب السوس صمغ عربی هر یک سه درم جد و از بنج زعفران انیون هر یک بیفت درم کوفته نیمی کباب سرشته بهما سازند بر بخور و نوع دیگر پنهان
 حکیم رشید برای شاداب خان جواد و عود بندی و از چینی زبرالبنج هر یک نیم توله مصطفی کند زبرالبنج و از همیل جوز بلوط بیاسه کباب چینی
 بنسل الطیب پوست پنج زعفران شش حبه شنبلیله با دیان انیسون ناخواه صمغ عربی ورق فقره هر یک سه ماشه انیون یک توله بدستور حب سازند
 نوع دیگر قلیل الاجز و کثیر النافع و جهت تقویت و مانع و دل و معده و باه و بعدیل جد و از بنج زعفران کشمیری حبه شنبلیله ابر کوفته نیمی در کهرل سخت
 بلخ نموده قدر فلفل بهما سازند و از دو حب تا پنج حب بخور و حب تا توره حبست کسی که از آنم ازله بوجلی بود و منبت تخم تا توره را سفت بار باب پوست
 شش شش تر کنند و خشک نمایند بعد در آب پوست شش شش بخور و سازند تا آب جذب شود و مغز پنبه و از زیره سفید کشتنیه مقشر نیمه ساوی گرفت
 کباب تر چایه منقوعه او و به در کهرل صلایه کرده حب بقدر بخور و بند و در سایه خشک نمایند و در وقت خواب یکی فرو برند چون مغز پنبه و از آنکه تریاق تا توره
 داخل است و نه آن کنند و معذوق بخوراک هم کم است و این حب سرعت انزال و در وزنی و سرفه را نافع است حب سیاب که در نزله که نه
 نفع بلخ می خشد حتی که تنه سال آن می کند سیاب کبریت هر یک چهار درم خوب حق کنند که کجی شود پس فلفل کلاه در چهار درم تخم نیمه جوز مائل یک درم
 نبات نه درم و اصل کرده چهار گطری دیگر صلایه کنند پس حب بقدر بخور و بسته یک صبح و یک شام بخور و حب کچله برای نزله بارد وائی و اختلاج

و دیگر امراض باره و مانع و عصب نافع بود از بیاض و الم و حریم و از چینی جو زلبا بسبب عود و صلیب قرقر یک هر یک یک توکله یک و توکله اول کچرا و شیر خدایت
 پوست آنرا و کرده بسویان ریزه نموده یا از کار و بار یک تراشیده خوب صلا کرده بعد از آن اوویه و دیگر کوفته بختیه در عرق ناخواه خیس کرده و مقدار خود
 حسب حاجت و شام بقدر مناسب و در حبس برق اجابین و عرق معتبر هر یک بقدر مناسب و توکله نوشند و چون درین حبس اوویه مقویه و مسکه اصفافه نموده شود
 و تقویت باه و امساک فائده عظیم دارد و اگر عقیقه بعد از طهر بخورد و بار گیر و حبس بلا در براسه نزل و جمیع امراض باره و مانعی و عصالی و رطوبه
 و تقویت حفظ و رفع ریح و سلس البول فائده عظیم دارد و تقویت باه و امساک و رفع عقم از مرد و زن نماید بلا در مغز و گان کبد و قشر مساوی همه را بکوبند
 و خوب با هم مخلوط نموده و بهما مقدار بخور و بندند و از یک حبس شروع نمایند و این حبس و حبس سابق را بعد از آنکه چیزی ضرر محسوس نشود آهسته آهسته بقدر برآورد
 طبیعت بنفیز آید و عورتی برای دروپا و توکله اول غم و شرم اعمال کرد و زائل شد و هرگاه بهین شقاق و ثقل غلبه غلبه است و دیگر نریات مثل فندق و مانند آن
 اصفافه نماید و تقویت باه و امساک و دیگر آنرا به عذیل گردد و چون این هر دو حبس است و امساک استعمال نمایند و آب کوکبا و حبس بندند و اگر از آب مغز
 بلا دریا اوویه مناسب ساخته استعمال نمایند نیز و تقویت باه و امساک فائده عظیم خواهد کرد و بی عالمه بود و جمیع خشکساش معمول نافع نزل و زکام مقوی مانع پوست
 خشکساش یک سیر و یک حصه آب باران و دو حصه گلاب بخسیناند و بعد چهارپاس بدست مالید و بجا نشاند تا بکشد آید صاف نموده و تخم خشکساش یک سیر را
 در آن شیر گرفته با نند سفید و سیر بقوام آرند و از آن کش فرود آورده و غیر شرب نیم توکله صندل سفید چهار شقال عود غرق مصطکی زعفران هر یک یک توکله و
 آمیزند و زعفران گلاب حل کرده مخلوط سازند و ورق نقره پنجاه عدد و ورق طلا صد عدد و نیز آمیزند و سهو ط که برای مال زله از خلق بسوی بینی و در انتها بجا آید برگ
 فعلی تر گرفته برجا بکشد و در با و چینیان سیاه و زرد که خشک شود پس از آن شش دم بگیرند و صفت فارسی را از او طولی زعفران هر یک نیم گرم کنش چهار دم عاقر قریض
 سه درم تخم بلخ نموده و حوط سازند و مخلوط نیای رومی نافع نزل و سه فرقه اوجاع کبد اختلاط و درد دندان و تا کل نماید و در قویم زعفران پنج درم فلفل سفید
 زبرالبنج هر یک یک است درم افیون ده درم فطر اسالیون چهار درم تخم کرفس نیم سطلی سه درم شنبلیلی طبیب چهار درم سانج هندی سلیمه عاقر قریض حبس بلسان و زنیون
 هر یک یک درم همه اوویه را کوفته بختیه یکجا جمع کنند و بروغن بلسان خوب لت کنند و بسیل کف گرفته سه چند اوویه بپزند و در ظرفی بردارند و وقت حاجت
 شش ماهه مثل خود استعمال کنند برای قویم و در درگاه باب کرفس مجده و بعضی اطباء تخم کرفس نیم سطلی و توکله حل میکنند و بهر قدر که آینه شود نافع تر باشد
 فلو نیامی فارسی نافع براسه نزل و سه فرقه و قویم و حیف و ریح و رحم و اسقاط و رحم و تقویت و درد و صلاح قی و تکلف و بطن و هلاکت و دماغ و بدن و کف و فلفل
 زبرالبنج هر یک یک است درم افیون ده درم و بعضی اطباء گل غنوم ده درم و حل کرده اند زعفران پنج درم شنبلیلی طبیب هر یک عاقر قریض افیون هر یک یک درم و درم جنبه
 یک درم زربا و درم پنج هر یک نیم درم و درم ششک هر یک نیم شقال کافور یک نیم دانگ به دو کوفته بختیه جمع نموده و بسیل کف گرفته سه چند اوویه مجون سازند
 و در ظرف برداشته بعد شش ماه وقت حاجت استعمال کنند شربت ازان یک درم آب سرد برای قی منفط و اسهال و نفث الم و زرق حیض آب سماق و
 بهر قدر که این دو آینه گردد و جد تر بود نزل و به از حکیم حافظ الملک وضع عربی کثیر و نقل بسبب ضعف کلی زبرالبنج جد و از خطای افیون زعفران مصطکی
 بنج افح در گلاب و سفیده تخم مرغ سوده بر کاغذ یک برابر و سپید باشد بسوزن سوراخ نموده اوویه طلا کرده و بر شقیقه بچسباند تا نزل از
 مجربات اکبری تنها کوسورتی یک درم زعفران یک ماشه و نقل سفید عدد و بار یک سائیده قدر سه ناس بگیرند ناس محسن خائنی برانجی
 از بیاض حضرت استادی غفر الله له دم الاخوین عاقر قریض و از او طولی صمغ برابر کنش برگ کینه خشک برابر به کوفته بختیه ناس گیرند و اینها مننه
 نوشاد و چون قدری با هم سوده بر کف مالیده بپزند و ماده جمعه نزل و بار و دفع شود ناس براسه نزل از خط عمو صمغ محرم منقول تخم سرس با چسب
 یک یک توکله کاچیل و دو ماشه زعفران یک ماشه بار یک سوده ناس بگیرند اینها براسه نزل از بیاض و الم مغز و بندر کچیل دوازده عدد و نقل

حب قوی یا دغاری قوی علی بنی و شربت مطبوخ و در سحر چای زول و ترید و در یونان خطای هر یک نداشته برگ سنا که نیم کوزه و طبعش مذکوره اضافی نموده و غرض از شربت
شش کوزه برنجین شربت هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و درین بادم مفتت باشد افزوده و بنوشند و بجای آب قی با و بنوشند و کوه و در وقت و در بنوشند و آب گشت و وقت تمام
نمان روده بشور با سنگ کوزه و یا کچر مرغ خوشه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
مطبوخ و در سحر کوزه و یا کچر مرغ خوشه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
سکه لیل الوقوع و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
کشفه و طبعی و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
کوه نوشیدن نیز در کاه سودا و کوفیه و از جو یا باغیج بر سحر سودا و شربت طبعی و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
سدر و سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
نبات و اصل کوه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
عرق عنب الثعلب شربت و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
اصل السون شربت و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
جفا و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
ساز و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
شربت و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
حاشا و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
و اگر مجرب بود به نمانده و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
بنفشه شربت و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
کوه کوه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
یک کوزه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
نصف و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
توله طعم و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
حکیم علوی خان و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
و تریاق اندر سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
از حبش الیه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
و پارچه و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
پیش و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت
یا فنج حبش و در سحر این تریبید و در سحر اصل السون شربت مفتت باشد و درین برگ گاو زبان هر یک چهار کوزه یا لیه صاف نموده و غرض از شربت

اورام و تورم

گاه درین موضع آماس گرم یا شعله از اکثریت دم و غلظت او حادث گردد و گاه در دم صلب پیدا شود و گاهی شعله از فضلته بنی یاسودا و اندرون بنی برآید و از اجزای باطن اجزای لطیف تحلیل شده باقی غلیظه و تخم گردد و حتی که صورت نماییل و زخمیت و صلابت شود و در دم جاسری موضع باشد و اینها از مرضین هستند که نقل و تدوین در این نیز هست یا نه اگر باشد در دم جاد بود و اما صلب و از هر دو حضرت در صورت افتد علاج در جاز قصد سردیابی کنی کشاید و تبریدی که در غنا گذشت بر بند و اگر حاجت بود از بوسپانند و نفعیه بهل صفر واجب نمایند و بعد قصد یا حجامت قفا آب ترسندی آب الوبار آب اندرین شربت بنفشه و زهل کرده نوشیدن و غذا و الیونگ و پاک و خرفه خوردن نیز مفید و سکره روغن که در روغن نیلوفر گلاب در بنی چکانند و شیان مایه صندلین جعفری یکی بگلاب و آب خرفه نهادن و گاهی بوش در بنی دهل کرده بر بنی و پشانی ضا و نمایند و فقیه لته در سکره کنه لوده اندر بنی گذارند و گاهی قدری نمک بر سکره می آمیزند چون خشک شود بر روغن که در چرب سازند و در دم جاد بعد قصد طلا بکشند و حی العالم و در بار و بصیرت بود و طلا می سکره انگوری در روغن گل که لوده است و تنه و یامروانگ رسوت جبر آب سوده اندرون بنی نیز مفید و تورم بنی است و قصد سردی و لیسرت و ضا و غیر تخم تر بود بگلاب سوده بر کاه اندرون بنی محمول است و صندل سرین آب سوده نیز نافع و بعد قصد یا حجامت استنشاق روغن گل مغرورج آب حی العالم یا روغن نیلوفر یا قدری گلاب و ضا و بنی بصندل و گلاب و آشامیدن آب الوبار شربت بنفشه یا شربت نیلوفر و آب انار و غذا و زهره بار و یاقوت شعیب و شکر یا آب انار یا آب سیب یا الوبار و ت و سائر ترند بر سکره و سلفی نیز بر کاه و در دم جاد و تورم بنی مناسب است و اینها برای تورم اندرون است و قصد یقوت اندام یا سردی و یا حجامت قفا کردن و غناب گل بنفشه جو شامیده شیر و جویان شربت نیلوفر دهل کرده نوشیدن و غیر تخم بند و نه رسوت بگلاب سائیده و گاهی جدر و عوض رسوت افزوده طلا نمودن محمول است و اگر تورم بنی مع صلابت و رعاف اندک اندک باشد قصد قفقال نمایند و شیر و تخم کاه و کشنیر خشک شربت بنفشه بنهند و آب کشنیر بنفشه غرغره کنند و در دوم شیر و غیر تخم بند و نه و شربت نیلوفر و تخم شیر و کشنیر و شربت بنفشه کنند و رسوت جدر و گل انسی بگلاب سوده بالا سکنی ضا و نمایند و غیر تخم تر بود بگلاب سوده اندرون بنی طلا کنند و بر اسه اورام و تورم جاد بنی مجربات و الی علونحان انیس که غیر تخم که در غیر تخم بند و نه دم الاغون سفید آب قلع مسلول گل انسی بر روغن گل سائیده طلا نمایند و اگر تخفیف شود منظور باشد غیر تخم را بر بیان سازند و کویاسی کرمانی اضافه کنند و برای دفع صلابت و خشکی اگر تخمین مطلوب باشد شیر ماوه کاه و عوض روغن گل و دهل کنند و اگر تورم بنی باور و پیدا شوند کاه و زعفران هر یک نیم درم گل مخموم یک درم گل انسی و در دم بگلاب و سکره انگوری طلا کنند و اگر سحر بنی و دم که اندرون بنی خارش نیز باشد شیر و غناب لعاب به لانه عرق شامه شربت نیلوفر بنوشند و جعفری مردانگ و گل انسی یک یک باشد و آب حل کرده ضا و نمایند و در شیر و سخت که از فضلته غلیظه باقی یاسوداوی بهم رسد بعد تنقیه و باغج سب ماده به بلین موم روغن بران اند و عقب او آب گرم استنشاق کنند و سکره و انداز جزا لیسر محمل و در دم صلب بنی است و اینها اول قصد سابق کنند بعد و حجت اسمان بود و باغج مصلوح و قیون و غلظت و سکره و یا مار لیسر بچسب الما و در غلظت آن نوشانند و اگر تحلیل نشود و مصلوح شربت بنفشه و یا بار و یا جویان اول بوسپانند و در تخم کاه و سکره و آتایه تمامه قانی شود و پس برای اندال از موم سفید آب گذارند و طبری گوید که در شربت صلب اگر برین مرضی ممسلی باشد تنقیه با این حب نمایند یا بر ج فقیه انیس درم غار لیسون تر به بر و احد یک درم بنشین یک نیم درم گل سحر صطک ناخواه تخم کفس هر یک و شمش و درم بنفشه و در دوم تخم نیای شوی یک درم و یک دانگ کوفته بنجیه آب برگ مرغ یا آب برگ باور بنجیو به سرشته جهاسازند و در شعال آب بکام نیم درم و در مدت ده روز و در بار استعمال نمایند و اگر مزاج غلیظ و طلب باشد بنفشه و مری و خردل و مانند آن غرغره کنند و در بنفشه و بنفشه و بنفشه و اگر قوت قوی باشد قصد قفقالین کشاید بعد از آن علاج مکرره به بلین و غیره بهل آرد و بعد اندک هر گاه اوده و درم یا شعله تحلیل شود و اوده بنفشه شل تخم و تخم سیمان و شیر و عمل تخم لمان و طایه بنفشه بنفشه ضا و نمایند یا بفتیله لوده در بنی نهند و بعد انضار موم سفید روغن بر در روغن گل که داخته مردانگ بگلاب و قدری سکره سوده دهل نموده و صلابت خوب حل کرده گذارند و اینها از موم و بنفشه سائیده طلا کردن بر کاهش بنی محمول است و با حجامت و با حجامت و در تورم و ج

۱۲

باید حسب حاجت بکار برند و در علاج این تساهل نکنند که در اکثر ناصح و مونی میگرد و اگر در دم سرطان گردد و تدبیرش در دوسه ساله الانصاف خواهد بود تعلیم در ملک بکماله و در پیشه می آید سوزش میکند و بسبب آن تب شدید عارض میگردد و اگر آنرا بوی می آید اگر نزد و علاج او نکنند میکشد و علامتش آنست که رخن زرد و ملک آینه در بر و بی اندام آله شکست شود و از احتیاج و سوزش و سوسن کنند و اگر آله شکسته شود و قتل میکند و کجایان تعلیم به هر یک و و آله شکست نیم داشته باریک ساینده و زنی تند اعطای آنرا نزد و از او دفع شود

قرع الف ونامو ران

بدانکه قرحه جرحه است که ریم کند و بعد از او رنج یا نفس مبی است چنانچه او را تفرق اتصال عارض شود پس ریم کند و یا و غیر او چنانچه از سبب رات حاد و یا در بدن
سوی مبی متعاضد شوند اول جلد او فاسد گردد و بعد لحم و و جرحت پیدا شود بعد از آن قرحه گردد و گاهی قرحه رطب از رطوبات فاسده اکاله که از دماغ لبوی مبی نازل شود
حادث گردد و گاهی قرحه یالس از اخلاط محترقه انداخته میسر نماید که گاهی از بخارات حاد و یا رویه و یا از نوزل حاد و تروح منته عفن و یا خشکشرشیه و یا قرحه شریره
و یا تروح سافه و مینی پیدا میشوند آن ظاهر بود و یا در باطن با کمال اقسام تروح مینی قرحه یالس و قرحه رطب سافه و قرحه رطب منتن و قرحه شریره که کوچک است و چون
قرحه منقش شود و ناصور گردد و ناصور باطنی مبی را خلوس نامند طریق تشخیص اقسام مذکوره باید که از مرض سوال نمایند که خشکشرشیه در مینی منجمد میشود و قشر شک جاسکد
یا ریم بر می آید اگر خشکشرشیه گوید قرحه یالس باشد و ماده آن اخلاط محترقه بود و اگر خروج ریم داشت گوید قشر شکشرشیه بر نیاید قرحه رطب باشد و ماده آن رطوبت فاسده
باشد که از دماغ لبوی مبی نازل شود پس اگر قرحه بسیار بدو باشد بر سنده که از چند مدت این قرحه پیدا شده اگر مدت اندک گوید بیش رطوبت حاده عفن بود و اگر از
عمره و از بسیار کنه بیش عفونت ماده بطول مدت بود و اگر قرحه کوچک بصورت شوز متفرقه بود و قرحه شریره باشد و الطالی گوید که اگر از قرحه مبی مواضع علامات نونا
بر آید رطب باشد و الا یالس و هر واحد اگر خشکی و مجاری قوی و مناسب باشد حار بود و الا بار و گاهی قروح از آثار شل حب انجمیاد و الزاع نار فاسی پیدا شود و هر قرحه
داخل عین بود و علاج شیع و سید جرجا و ایالاتی گویند که مینی عضو است رطب تر از گوش و خشک تر از چشم پس محبت که علاج قروح اوسیان علاج قروح اذن و عین مینی اودی
مخففه بر قروح مینی در خشکی کمتر از اودی و مخففه قروح گوش و زیاده تر از اودی و مخففه قروح چشم باشد پس قروح اذن محتاج باشد و غایت تخفیف است و قروح عین محتاج بدوا در
اول حد و تخفیف است بعد اگر سبب یان مواد و یا تصاعد سبب باشد بتفراغ و جذب و لبوی ناحیه دیگر علاج کنند و با کمال اول احتیاج بنقیه دماغ و تقویت او با بعد از آن تصدین
افضل متوجه سبب قبول نمایند پس ابتدا فیض قلیل نمایند و اگر یافته شود جمل الزاع یا کحل نسبد گر منخیز و اسال علق اگر قوت ساقه کند و در لاس موتیت موجود باشد بعد
باتعمال حبیب ایارجات و جمیع اودی و نافع در بوسیر الف و اربیان در قروح قویه الف نیز نافست هرگاه ملجأ با دانند آن نیز خوشی که رگم در جمیع قروح غنیه آن صلاحیت

علاج قرحہ یابس

که اکثر القوم مستقیم سوادی آخرانی نمایند بپتوریک در علاج امراض مغای و دواوی گذشت و گویند که آشناییدن شربت نبشته و ترنجبین هر یک
دو درم و غذا مزه داشته بخورند مفید و در پتوریک بنوعی نبشته و روغن که دو یا روغن نیلوف و پیه ماکیان و بطل بالند و مرهم اسبیض
نکار برند و بنی را آب گرم بشویند و میراث کثیر بدان آشناساق نمایند و بگیرند مرهم صغنی و روغن نبشته و روغن بادام و مغز ساق گاو و هر که رام یک جنز
موسم و تخم اردر و روغن بکدازند و اندک لعاب بدهند و قدری کثیر اسوده و در صلا یخوب یا مسیرند و در روز شب چند بار اندرون بنی طلا نمایند یا فقیله
بدان آلوده و در بنی نبشته لعاب اسجول و لعاب خطمی درین آشنایند و بعضی مخ ساق گاو طرح می نمایند و مرهم حب السفرجل درین باب همواره
معمول است و قیروطی از مغز ساق گاو و کیزور و روغن نبشته بادام و دوزخ و کثیر آلت خور و روغن یا حین اندکی بدو مرهم مرتب ساخته و گاسته گل خطمی برابر
کثیر داخل کرد و نیز معمول و قیروطی موسوم و روغن گل و تخم ماکیان و سیاه مخلوط با لعاب بدهند نیز مفید و اگر پس خشک نشیشت باشد کثیر ابار یک سوده بلغا
بر قطعه تا لعاب خطمی آسیرند و بگذارند تا نرم شود و بالند تا محل شود پس روغن نبشته آسیرند و با هم بزنند و هر روز دو بار طلا نمایند و ما سی پانی که
مشابه جفت یا مایا باشد در آب نخته روغن او گرفته استمال نمودن از اسرار است و صمدل سفید فخصص می شود و لعاب و آب خرفه و قدری روغن گل
صفا کردن جراحت بنی و خشک نشی را نافع و غسل لبر که آسینجه و فقیله آلوده نهادن خشک نشی را ساقط کند و نهادن مسکه هر روز سه مرتبه نیز نافع قرصه است

[illegible]

است و خصوصاً مخلوط با لعاب بهمانه و اگر اراده زیاد به تخفیف باشد خبث فصد در آن داخل کنند و گاهی خبث فصد نه بر روغن آس فاده میکند و هرگاه مرض اندک شدت کند این مرهم این احتمال نمایند سفید آب یک رطل مردان سنگ سه و قیضت الرصاص سه قیده رصاص محرق مغسول محرق زهراب چهار قیده از آن مرهم بر روغن بوم و و سرکه سوده یا پنجه و هرگاه علت غرض من گردد و بسیار شدت کند مرهم با این طور سازند مردان سنگ چهار درم سداب رطب چهار درم شنبلیله دو درم بروغن آس سرکه سوده هر هم سازند و در نسیج بوجرجانی و ایلانی شب بهوزن مردان سنگ ست و سداب دو درم و سرکه مطروح و قوتیر از آن نیست آنچه و فلفله و مرطراحت هفت جز و فلفله و نسیج شش جز و شنبلیله یانی زراوند و حرج باز و تو بال مس هر واحد چهار جز و کند یک نیم جز و کو فته پنجه و در سرکه یک رطل شنبلیله و ظروف مس نیز در خمی که بقوام غسل آید از آن لطوخ نمایند یا بنفشه آلوده و ریختنی نهند و مراد از جز و درین نسخه درم ست

علاج ترشش و کسن

که بپا دل مدت یا از رطوبت مستقیمه بقوت اسباب اگر زیادتی خون و غلط او معلوم شود و فصد و حجامت نمایند و بنده بر سر و پیر دارند و آشامیدن مطبوخ عسل و شکر و غذا و زرد که ناش مع مغز اوام و تنقیه بمطبوخ فواکه و حب بنفشه نیز مفید است بعد از ته نشین روغن گل مضروب آب حی العالم یا روغن نیلوفر و قندری گلاب و ترشش و بیضی و جبهه بضمه و صندلین شیان یا پیشا و حصفض و شوق گلاب آب فروغ یا آب حی العالم کنند و در پیش را شربت آلو یا شربت بنفشه یا شربت نیلوفر یا آب انار نیم شامانه و بسویق جو و شکر و یا سرکه زیت و زرد که آب انار یا آب سیب آلوده و لوت غذا سازند و بسویق میاه بارده مع روغن گل نمایند و روغن غنص یا سرکه آب بازنگ حل کرده و یا عصاره سوسن استعمال نمایند و اگر سودا و بار داشته باشد و آنرا خرازی لطیف ماده حاکمیل شود و کثیف باقی ماند برای تحلیل و تخفیف خریق سفید و حرف مساوی باریک سائیده و ریختنی و مندر و جده بکره انگوری قرصه را بشویند و مرکب باریک سائیده نفوخ نمایند تا آنگاه که چرب پاک شود پس بپا دل و جفنه استعمال کنند و بسویق عصاره ایرسا نمایند و یا آب لبلاب و عسل و یا آس سوده و مطبوخ بشرباب کنند و باز ترشش سرخ مع شحم و یا زنگار مع سرکه و عسل و ریختنی گذارند و گویند که در قرصه که در هم مضرب صافه عسل سرکه نافع است و اگر شب یانی سوخته ترشش مرکب هر یک تولد را و فدا اقلیم یا نفور هر یک شش باشد باز و سه شامانه روی سوخته چهار نیم باشد که نازج کلنا هر یک نه باشد بوره انری چهار نیم باشد زاج سیاه و فلفله و فلفله و نسیج شش باشد و سرکه بنفشه کند هر یک نه باشد و هر که در هم کوفته بکره بسایند بقوام شهد آید و فقیله آلوده و ریختنی گذارند و تنقیه قرصه و عسل خون بیتی نماید و چرایت و دماشته و فلفله و نسیج گل فلفله هر یک سه باشد و سرکه هر یک یک شش شک کافور هر یک دو و سرخ اقلیم یا ففنه چهار سرخ کوفته پنجه فقیله بدان آلوده و ریختنی گذارند شش انجر است حکیم علی شریف است یا سعد از و زعفران کوفته پنجه پیه باریک در روغن گل گرداخته بسایند و بعد از آنکه بی را آب جالون شسته باشند بکار بندند که موجب و لبتول مسیحی او و مسیح قروح رویه لطف محف و ففنی اندیشل بود و نه که عصاره او و ریختنی چکانند یا خشک کرده اند از آن بدیند و یا گنیز شنبلیله جز و ترشش چهار جز و یک جز و ریختنی یک جز و ریختنی و مندر بنفشه شستن و بشرباب یانی در نسیج بر و دیگر در و درم عوض ریختنی ست و قوتیر از آن نیست که فلفله و فلفله و شنبلیله و زنگار مساوی سائیده و فقیله و سرکه تر کرده و درین دو اگر و انیده و ریختنی نهند و یا ففله برای قروح منقنه زاج فلفله و شنبلیله یانی باز و تو بال مس از آن حرج و هر حدی که دکنار شش جمع آچرا پس سه و قیده از آن ریکه رطل آب نیز بقوام غسل آید و بطریق فقیله و ریختنی داخل کنند و چالوشن گوید که چون قادر بر قدری فلفله و آب فافص باریک بسایند و بمرات طلاء نمایند بعد پاس صحت بخشد و گویند که این بار با بنجر بر سیده و یا ففله و سوط زنگار بعد پر کردن دهن آب برای قروح بنفشه و نسیج الف مجرب اگر آب انار ترش شنبلیله یا جسل بچر شانند تا غلیظ شود و فقیله بدان آلوده و ریختنی نهند و در قرحه الف مجرب است و چون انار ترش کوفته آب جدا کرده فلفله را نیز تا غلیظ شود و ففله ساخته آب انار مستطور تر کرده و ریختنی دارند برای ناصو ریختنی نافع و سوط عصاره جز و سرکه و ناز و ناز فافص خونس است یا ففله مغز تخم تر و نسیج که در و هر واحد و جز و قوتیری که انی مغسول صبر زرد و هر یک یک جز و با یک سائیده که آمیخته استعمال کردن ناصو ریختنی را مجرب است شنبلیله میفراید و قرحی که بسوی او ماده حرقه یا ریخته بسایند سیلان کند علاج او صعب بود و از فصد و اسهال در آن لابد است و بباست که احتیاج اسهال با باریجات کبار افتد و واجب است که مدام او را بنظر و ن رصابون و خصوصاً صابون

ن باز

عسقلانیه شود و نیز بجهه او و بر شعله الجفت استعمال نمایند و ازین قبیل است که بگزشتور مس فلقد لیس در پنج شترخ و خرق و ساسیده و زهره زنگار کنند و چند روز در آن
خمیر کنند پس استعمال نمایند و گاهی و از آن حمام و رو و پودینه و فراسیون و زعفران و شب یامانی و از آن زیاد کرده میشود و دوا می روفس شرب است و آن است
که سه و شب یامانی و از آن و در مکی و زعفران و در پنج مساوی بگیرند و بطریق نفخ استعمال کنند و قروح شدید و قروح را علاج کنند یا سرب محرق مغسول استفاده
و در آن پنج و بر روغن گل و صوم از آن مرهم سازند و قروح بشیر را علاج بمرهم روغن گل و روغن مورد و در آن سنگ و گلاب و قدری سرکه کنند و علاج قروح هر
یابن مرهم کنند سفید اب یک و طبل و در آن سنگ سه و اوقیه خشت رصاص محرق سه و اوقیه بشیر اب و روغن مورد مخلوط سازند و از او ویه مشترکه نیست که بگیرند
آب انار ترش و در ظرف مسی بنیزه تا که نصف بماند فقیله بدان آلوده استعمال نمایند و از آن قراض اندر و خوردن نیز علاج او میکنند گاهی مخلوط بشیر اب و گاهی
بسرکه و گاهی بمرکه و آب بحسب مشاهده حال و از مرهم جیده مشترکه النفخ با آنرا قراض نیست که خشت اسرب و شرب کنند و روغن مورد و همه را با هم بپزند
و بر آتش بزرگ گذاشته بنیزند و حل کنند تا غلیظ گردد و در ظرف مس بپارند و اسرب سوخته در هر یک خشت اسرب است و عصا که چقدر تنها یا صبح او ویه و یک یا یا نافع
و از آن کالی گوید که علاج قروح الف بعد تنقیه مسا و لقصه در طبین و تنقیه باقی مطلقه بنور مثل رگبت و در پنج و در طبین و تخم روغن اندر بنی در اب سین
نیز بنیزد که چفت و دندان باشد مثل زنگار بر روغن بنفشه و صوم قروحی ساخته باید کرد و پاشند که قرصه الف را حکمای سهندین نامند و از اجود و با طریک شکر
نیز البخیر زعفران مساوی سر سه سانسوده ناس گرفته و با جلدی و اچینی جاد و تری لوگ ابوزن برابر ساسیده و در شعله و چندان آینه شده هر روز نه داشته خوردن
نوشته اند و ایضا بنفشه و از آن لایخی بنزد و واحد یک و صم قند سیاه کشته بست و چهار درم کوفته چها بپزند و بقدر ده داشته وقت شب می خوردند

پیر الٹ واریمان و سرجان

بواسیر الف کچم زائد است که در زمینی روید و آن سه قسم بود یکی گوشت نرم سفید و بی درد و بدون سیلان رطوبت و ماده این بیستی و علاج این سهل است
دوم گوشت سبز اندک صلب و جراتی و الم و ماده این دومی بود سوم تیره صلب و ماده این سوداوی است و گاهی بی ششیدار و سلامت باورند و بدو خود
اگر سوداوی مفرقه باشد و علاج این صعب است لایسما هرگاه زرد و آب به او از آن مسائل شود و نگاه باشد که در زمینی گوشت فزونی سرطانی پدید آید شکل بینی فاکند
و بسبب تندی شدیدی و جبه پدید آید و تیره رنگ سخت غائر باشد و گمان شود که بواسیر است و آن سرطان باشد و آریان ورم نرم و غلظت کچم ششیدار و سیاه
است که در مجرای بینی جادو شده و باشد که قرص گردد و زرد و آب طوبیت از وی مسائل شود و این ورم را کثیر الارسل و سفاح نیز نامند از جهت تشابه است با وی
رو بیان در زمینی ملایمت و بسیاری پایهای باریک گاه باشد که این ورم لبرطانیت گرداید و سخت شود و ورم گرد و در گاهی آن موضع همه پنهان شوند و کشیده
گردند و در باطن پیکان کشیدگی معلوم شود و فرق میان این بر سه علت چنان کنند که میل غرض نمایند گوشت زائد اگر نرم باشد و صلب کل ثللول بود و از پیل راض
و نازک پدید آید بواسیر باشد و اگر بزرگ و غلظت کچم بود و سوداوی سرخ و سبز متسلل باریک و در خارج و داخل بینی محسوس شوند آریان باشد و اگر ورم صلب و بزرگ
و نازک بینی بسیار شود و در اکثر سیلان طوبیت بود و فصل حدوث او در باغ اعراض سوداوی پدید آیند و از مقدار بخود یا سندق ابتداء کنند پس یادتی پذیرد و در
کام ملائمت پدید آید و خشک بود سرطان باشد و بواسیر گاه و گاه چندان طول پذیرد که از بینی یا کام بیرون آید و این هنگام آنرا خلق
نامند و گویند که بسبب بواسیر خفاس نخون سوداوی است و عرق داخل بینی و بسبب آریان ماده ردی تا کن ملانیت و بسبب سرطان سوداوی مفرقه است

علاج بواسير الفت

نصفه سر و کتف در او بچسباند و اگر قصد مکن نباشد حجامت نفع آید و تبریدی که در رعات گذشت بدین بعد از آن مسهل رود و حب بلبله تنقیه نمایند و گاهی بعد
نصفه عوض شیر بدین غناب شاهره گل سرخ بعرق شاهره و شانیده نبات داخل کرده میدهند بعد نفع مسهل اصل مسوس شاهره گل بخته گل سرخ گل نیلوفر و گاهی
سرخ کاسنی آلو بخارا و شانیده صاف نموده بکفند داخل کرده و بعد نفع مسهل حب ابرج استعمال می نمایند و بقول صاحب ترویج و عاوی بعد از نفع مسهل
قفا برای نفع جلاب از غناب بخته و شکریه و غذافوره باشن شیریه بادام شیرین بعد مسهل مطبوخ فواکه و یا مطبوخ بلبله و حب ابرج و گاهی در کپور

مرین مع درم و در گوش چشم و سیلان آب کثیر بینی بود فصد سر و بر شیره غلاب شیره کشمش خشک شیره کاه و عرق عنب الشلب عرق گاو زبان شربت بنفشه
 داده منقح و سهل حب ابرج نمیدهند و شیان ما پیش از رسو است منحل سرخ حقیق کبی باب کشمش بر نهضاد و بینا بیند با بجا بعد از تنقیه اگر مرض خفیف و در ابتدا
 او و خفیفه و در مرین او و یک حاده قوی است حال نمایند و از حمله او و یک خفیفه بقول سرخ فیتله معمول از پوست انار است که در آب بسایند تا مثل خمیر گردد و از آن فیتله
 و از سازند و در بعضی و از دوا این محرب است لیکن لغت او بدین ظاهر میشود و یافتله از ایشان سبز سازند و بعضی مرکب نیز داخل میکنند و فیتله بسبب که در دوا
 آلوده می نمایند و یافتله بشم خطل یا از جوار السرخ مع قدری انیخ چدر و از استعمال نمایند و یافتله در آب پودینه تر کرده و آنها و یا بعد تر کردن آن و آب مذکور
 یا در شراب یا در سرکه پودینه خشک سوده بران پاشیده و یا از عقید آب انارین مع پوست میوه او کوفته و یافتله بعسل و گل سرخ در روزی چند بار بمکرات
 بکار برند و یا نفخ زرنیج و فلفله در سرکه سائیده خشک کرده بعمل آرد و صاحب خلاصه گوید که اگر از ترش درست کوفته آب آنرا در ظرف مسی نهد که بخوشا سازد
 و در میان ظرف نگاهدارند و فلفل و در خشک نموده باریک بسایند و آب کور شسته فیتله ساخته و بینی گذارند و در مدت دراز بواسیر بینی را بی مشقت قطع کند و مثل
 او و یک حاده و یک از لذیع و وجع و درم خالیست و اگر اندک زنگار و نوشتاد و در آن اضافه کنند بغایت قوی الاثر گردد و محرب است و در جراحی و ایلمانی گویند که آب
 مع فلفل نیم بخت کنند و در طاس مسی یک در نمند و روز دیگر فلفل او جدا کنند و باریک بسایند و از آن شیاف سازند و آب کور تر کرده و بینی نمند و بعضی گویند
 که شیاف مذکور خشک ساخته در آب کور سوده و بینی چکانند و اگر وقت بلع قدری نوشتاد و از آن فو تر گردد و اگر انار ترش تازه بدست نیاید پوست انار ترش
 بگویند و در آب انار و انیخ پند و بقول مسی پوست انار ترش خشک کوفته بنحیه نوره در آب انار ترش اندکی شمرده سوده فیتله در راز ساخته و داخل بینی کنند و در اکثر
 اوقات شیب از دوا تو بال اس سائیده بشراب شسته و داخل بینی بطح سازند و اگر زنجار اخضر و سرکه سائیده و در بینی صبح و شام گذارند نیز بواسیر و در میگرد
 گویند که آب کوفت و دروغن گل و شوق ابر و یا آب گندم و قطره آب سرکه گزن خورند آب کشمش بر نافع بواسیر الف است و کذا فلفله بعسل یا قاتیله نوره در
 گذارند و شستن و بجا او و یک حاده قوی نیست که زنجار و درم زنگار نیم درم سائیده و فلفله غشته و بینی نمند و اگر قوی تر خواهند حبس طلاطین چهار جزو زنگار و نوشتاد
 بر دوا و یا سائیده بران موضع بچسباند و بالای آن مرهم زنگار نمند که همواره معمول است و اشخار و آبک در آب سائیده خماد کردن نیز بسیار فایده میکند
 اگر فصد فیخال و حجامت نفوذ و تنقیه محب ابرج زنگار و ایشان و مرکب بر سه مساوی کوفته بنحیه فیتله از فرقه کشان یا سرکه آلوده و در او و یک حاده و یک دیانند
 و بینی گذارند معمول صاحب خلاصه شفا و الاستقامت است و اگر زنگار نوشتاد و شمرده شمرده فیتله بدان آلوده در سوراخ بینی نمند و اگر گوشت و تنغری
 بر بینی نمایند نیز محرب بعضی احیاست یا بقول صاحب جامع و کامل تو بال نخاس فلفله پس و قلی پروا حدیک جزو زنجار سرخ زنگار بر واحد نیم جزو خرق سیاه
 سرخ جزو سائیده فیتله از فرقه کشان بشراب تر کرده باین دوا آلوده و بینی نمند و یا زنجار سه درم فلفله پس هر یک چهار درم فلفله رسیده و فلفله کبی از دوا
 تو بال مس راوند و جرج هر یک نیم درم کند چهار دانگ سرکه درم و در یک مسی بنزد مثل شهد آلود و فلفله استعمال نمایند و کپلمانی گویند که بگزیند و شورش
 یک قوی فلفله پس شست و درم زنجار سرخ نیم و قویه خرق سیاه سرخ او قوی کوفته بنحیه و بینی نمند که دوا ی جدید است منفعت او در روز ظاهر میشود و دوا فایده
 پوست انار خشک و درم فلفله پس و درم فلفله رسیده درم زنجار و حما و مرکب و پودینه و قرسیون هر یک چهار درم زعفران و درم خرق یک درم سائیده
 خشک استعمال نمایند و بعضی گویند که کند یک درم شنبه و قشور نخاس پروا حدیک چهار درم فلفله پس شش درم زنجار فلفله در واحد منفعت درم سرکه
 یک قسط بگزیند و هر یک مس بنزد تا بقوام عمل آید و فلفله بعسل آرد و فلفله پس مس سوخته فلفله فلفله رسیده مس سائیده زنجار سیاه و درم مس
 کوفته بنحیه صبح و شام و بینی و میدن یا آب انار ترش یا شراب انگوری و اشال آن سوراخ کردن بغایت محرب نوشته و اگر فیتله آب انار ترش یا سرکه انگور
 یا آب پودینه یا شراب انگوری تر کنند و این دوا و یا بران پاشیده و بینی نمند و یا نفخ کنند و بهتر آنست که بعد شرط یا خراشیدن موضع این دوا
 و اشخار و زنگار زنجار سیاه و شنبه یا فانی مساوی سوده بران پاشیده و بینی نمند و یا نفخ کنند و بهتر آنست که بعد شرط یا خراشیدن موضع این دوا
 استعمال نمایند و چون پوست انار ترش چهار درم فلفله پس سه درم زنجار و خرق سیاه فلفله هر یک و درم کوفته بنحیه بکار برند نیز گوشت فزونی

در آخر امراض دماغی غده فیج ماده لیل خیرست و اهل هند گفته اند که موافق ترین اوضاع صاحب عطسه نیست که سر خود با لک پیش دارد بر سر سینه و گردن چپیده و روی یکسو کرده نشاید تا عطسه راست خارج شود و ضرر لاحق نگردد و اگر با عطسه کشیده یا چپیده نشود علاج منع سبب نمایند و از آشیای مانع عطاس چنانکه در روغن گل خوشبو و روغن بید در زنی و گوش ست و نوشیدن مسوی گرم منع عطاس کند و گرم کردن سر بخون آب شیرین بیکرم بر سر و انداختن روغن بیکرم در هر دو گوش و نهادن تکیه گرم کرده زیر گردن و شمیدن سیب و سویق و اسفنج بحری و فرفر خشک و کدو خولجان سوده در خرقة بسته تیر عطسه باز دارد و فکر و اشتغال به مات اکثر قطع عطاس کند و گویند که بوییدن افیون پانچ و سوط آب با در روغن یا تخم او با تخم صندل مانع عطاس است و سوط آب گل خطمی با روغن گل آبنجه سفید و شدت صبر بر عطسه و شکفتن باز گردانیدن آن سود دارد و علاج کافی است برای عطاس ضعیف و چشم و گوش و اطراف و خشک مالدیدن و دهان فراخ کشادن و جثا آوردن و نظیر تسوی فوق و در چیرگی کردن و بر سر نهاده و عضلات را بر روغنهای مطبوعه مالدیدن خصوصاً عضل بحقیقین با گوش و استغراق در خواب و انقباض باعث جله مانع عطاس اند و غم نمولم باطن خنجر با بهام و سیاه و نر و لیسیمه و لک باطن خنجر و خنجر با بهام در منع عطاس مجرب است و گریختن بینی و در همین از دست بقوت تیرا فست و اختار از خنجر و دو خان و آفتاب و بوییدن چیزهای حاد و دافع و تنهام و در هوای ردی و غیر آن که باعث عطسه شود ضرر و است و حکیم عابد نوشته پیری از سادات که قبل از این مرض بود علاجش باین حسب نمود اصل السوس ریونند هر یک چهار درم باریک ساییده و در یک یک رطل پوست خشکاش چو شانه مالیده صاف نموده پس غلیظ کرده باشند بهما بقدر خود سازند و خشک کرده از یک حبس تا چهار حبس بخورند هر یک در یک روز اکل شد و در استعمال یک هفته عود نکند و استعمال خولجان با خاصیت او را نافع است و اگر از آن جهات آب مذکور سازند بهتر باشد و آنجا که کثرت عطسه اگر گرمی دماغ باشد تبرید دماغ و تسهیل بر روغنهای مبرقش روغن کرد و روغن بنفشه در روغن آس و ضمید سر و پیشانی با طلیه بارده و بوییدن کشنیر سبز و صندل و استقام آب شیرین بیکرم مناسب بود و اگر خون غالب باشد فصد و حجامت نفقه نمایند و آنچه از طوبیت دماغ باشد تقیه دماغ مسهل و حسب ایارج نمایند بعد اگر اندک باقی ماند شوقا و معطسات موافقه بکار برند و بعضی نوشته اند که اگر عطسه از قوت دماغ و ذکای حس آن باشد تیریک به جمداع از ذکای حس دماغی مسطور شد لعل آرند و اگر از رسیدن بخار گرم بمیدار عصب یا در لطن اول باشد خلطی از سر که در روغن گل و آب کشنیر سبز و آب پشم خفاوع و عرق بید هر یک یک توله ساخته بپویند و یا اسفنج بحری که گل سفید سوده بر آن انداخته آب پاشیده باشند بپویند و دست و پا محکم بزنند و اگر مقدمه زکام باشد تیریک زکام پر دارند و اما بوییدن شانه افیون عادی خان و گاه گل سرشو غلیظ لا شربت و همچنین سر بخورند و زعفران داشتن شتمه عطسه متواتر که با طفل عارض شود اگر سببش رسیدن سر که بر باشد باید که با در روغن کوفته بنجته و زنی و منند و جلاب گرم لطفیل و در ضعه دهند و گرده گویند یا زبر آتش بریان نمایند و آبی که از آن سائل شود بیکرم دینی چکانند و بپویند و زعفران و قد سفید کوفته بخور آن بدینند و از دانه ششمان و زعفران پارچه رنگین کرده بر سر گذارند و سر پوشیده دارند و بوییدن چوب سیخه تر کرده و مالدیدن سر طعل بخورقه خشن نیز بنفید و اگر ازین تدابیر اکل نگردد ایارج فیترا چند شب متواتر بر ضعه بخوراند و زعفران و تخم گل سرخ و اندکی صبر بر سرستان مرضه مالیده در دهن لطفیل گذارند که بکد و چون از آن باز آید سر طعل را لگون دارند تا آنکه لعاب بسیار از دهان او بر آید و گاهی زبان لطفیل بخورقه خشن بیکرم ندراند که کشیده نگاه میدارند تا آنکه آب و لعاب بسیار از دهان او بر آید عطسه او را اکل گردد و اگر جاریس المزاج و قوی البنیه باشد آب بیکرم که در آن سبوس و پوست حبس الحلب چو شانه مالیده باشند بر سر نزنند و اگر ضعیف القوة و البنیه باشد بر سر آب گرم نریزند که باعث ضعف قوت او میگردد بلکه هر وقت اندک اندک شربت خشنخاش یا دیاقوذا که با طلا ساخته باشند بخوراند و منقرض نمیشود و تخم خیار و تخم خرفه منقشر هر یک سه جز و مغز بادام چهار جز و نبات برابر همه ساییده به لعاب اسپغول جها بقدر عدس منطرح ساخته خشک نموده دانه زیر زبان او یک حبس نگاه دارند و این بسیار گفته جهت این مرض گیرند و دانه ربا السوس و دودانگ ماهی که آنرا سکل ازل نامند و در درم تخم سلحفاة و یا شیر و ضعه او بخورند تا غلیظ گردد و هر صبح و شام با آن لطفیل را لعل کنند که اثر نیکوی بخشد و معالجی که بار را در اطفال چندان تاثیر می نیست و مجوزنه و اگر سبب آن درم حار و دماغی دماغ باشد با تب و حرارت بود و علاجش لعل ج سرام کنند از تبرید و طلا و قریخ سر و سادات از غصا مثل آب کاسنی و کشنیر سبز و کدو تر و عنب الثعلب سبز و حی العالم و برگ کاه و از روغنهای مانند روغن گل و بنفشه و کدو بلکه واجب است که اول حجامت باین

نمانند و بر دماغ مقویات آن مثل آبهای مذکوره ننند و هرگاه شروع تبزید نماید بر دوا و معریات افزایند و جالینوس گوید که چاست برگردن طفل شع عطاس میکند
ضمیمه هر جا که عطسه آوردن حاجت باشد معطسات بکار برند و آن هر دای حادثه مثل کندی و خرقه سفید و چندید شرف و خفیل و خردل و عاقر قضا
و دار فلفل در جیبیل و اسطوخودوس و بنقد هندی و عود و سیب و کباب و یخنی و برگ خزه و برگ تبت و تباکو و شونیز و گل سوسن و گل سرخ و فریون و
سداب و ایرسا و گندم و شیر عسکر کرده خشک نموده و خاکستر لیمو و شتی منقوع و شیر مذکور و زنجبیل و دار شمعان و بندهال و مسند بخل و نوشادر و صمغ
و کچکند و مغز گاو و گوسفند و تخم سرس و قو قفل و قو لجنان و دار سیسی و قو قفل و یو و نطرون مغز و مرکب سوده و نفوخ از آن نمانند و یا بر مرغ دریایی مصوق نمائند
و یا بکیرند عاقر قضا و مشک و سداب بری و صبر و لعل و نمانند و بهتر آنست که محو درین ازین ادویه بپزند و در بینی نهند و گویند که بچ کرش خشک و شکم خشک
کرده و با دروج و حب الفار و قسط هر واحد سوده در خرقة که آن را بسته بپزند نیز محرک عطاس است و جمیع اینها که دماغ را دفعه گرم گردانند عطسه آورد و نظر در دوس
شش ازین قبیل است و معوط مصطکه و فلفل مثل غبار ساید و تیر معطاس و مخرج مواد لجنی است و از معطسات خفیفه شنبیدن انیون و شامخ با دروج و زراوند
و بوی گل سرخ معطس محو درین است و لطخ باطن الف با دای معطس بهتر از نفوخ و معوط است چه درین صورت از نفوذ و اولبوی نفس دماغ امان است

رض الف

یعنی کوفته شدن بینی در دوشه او از ضرب یا سقطه بود و اکثر در ابتدای جذام از حدت اخلاط و فساد آن واقع شود پس آنچه از ضرب و سقطه باشد یا مسترخی شود
و یا غصه و فساد الف باشد و جالینوس گوید که رض الف یا بر استخوان او واقع شود و یا بر غضروف او و یا بر هر دو و یا درت در علاج او واجب است و الا بعد از
علاج قبول نمیکند و مورت ششم و تجمیظ بطنس نیگیر و دو طبری گوید که چون غضروف نخل گردد و از استخوان اتصای بینی جدا شود و کمتر رجوع کند یا اتصال پذیرد
علاج اگر خفیف باشد در آن سیل سبطه داخل کنند و بر داشته بستوی نمایند و صبر و مغاث و قاقیا و مر سوده بلعاب تخم بارنگ حل کرده بر کاغذ مالیده بر
بینی بچسباند و اگر رض شدید باشد و غضروف که دماغ است بینی از آنست شکسته شود از شکستن او خوف ورم بود پس بزودی فصد سر و کند و تلین طبیعت
سازند و پیریز از غذای غلیظ نمانند و بهر خط فراج دماغ که گرم نشود و مودی بسرام نگر و داضحه بارد بر سر استعمال کنند و بعد از آنکه ماده آله که مسیمه بنشال
و منقاع الرحم است و آن شبیه بمقاش و درین او فراخ میباشد بهرست نصفه سازند و همچنان اندیشی در آنند پس بگذارند که منخرین منفتح شوند و انضمام نائل
کنند بعد بینی را بدان بلند سازند و دست بر آن بالند و بهر دست راست کنند حتی که بر حالت طبیعی عود نماید و ساعت زمانی اسماک او نمانند و بعد از آن
پارچه بر بنویسید و قاقیا و مغاث بر آن طلا کرده اندیشی نهند و ایضا اطلیه نافع درین آنچه بر گسترند و صبر را شمرز عفزان را یک سکه گل ارغنی گل
خطم لادن عدس است بآب ابل باطرا طلا نمایند و یا پارچه یا کاغذ بهیست بینی قطع کنند و او و یه طلای صبر و غیره که مسطور شد طلا نموده بر بینی بچسباند و روز
بگذارند بعد از آنکه جدا کرده عاده همین ضامن نمایند و اگر بینی قائم نشود در منخرین دو چوب مثل هر دو صفحه بینی ساخته و بر هر دو جانب آنها سریش الوده نهند
و بالای آن پارچه مذکور بچسباند و در هر سه روز بر آن عاده او نمایند تا آنکه علت زائل شود و آنچه بسبب جذام باشد علاجش ملاح جذام است

جفاف الف

سبب خشکی بینی یا حرارت مفرط است چنانچه در حیات محرقه و یا بپوست شدید در دماغ چنانچه در ایخو لیا میباشد و یا درجه بدن چنانچه در آخرتپ وق
عارض شود و یا خلط لزج که از حرارت اندک در خیشوم بچسب و خشک گردد و تشخیص هر سه نوع چنان نمایند که دریافت کنند اگر تب محرقه یا دق موجود بود پس
حرارت یا بپوست باشد و اگر اجتماع خلط در بینی معلوم شود سببش خلط لزج باشد علاج نافه در آن ادهان و عصارات بارد و طب مثل روغن بنفشه
و روغن کدو آب که و یا آب تر بو زیا آب نیلوفر و لعاب اسپنول و دهنانه و خطمی است و کذک که منخساق بقو دایل و غیره و استحام نیز مفید بود و یا روغن بنفشه
یا کدو و بینی چکانند و موم روغن بالند و اگر حرارت مفرط باشد قدری کافور در یکی از روغنهای مذکور حل کرده معوط نمایند و تبرید باشد بهر معوطات بالبه
والبان و ادیان و اضحه و تغذیه بارده که در علاج امراض دماغی حار و جران مسطور شد استعمال کنند و لزوم حمام نمایند و صندل و گلاب و کافور

بپونید و خیار و ترخیز و در پی ادیان مذکوره بدون کافور بکار برند و ایضا روغن بادام یا شیر و خمر یا شیر و عسل یا چکانیدن و شیر از پستان بر پیشانی
 و نشیندن و دیگر ادویه مطبوعه بکار بردن نافع بود و آنچه جالینوس گفته و حکیم عابد نیز در هر دو قسم تجربه نموده طلای پیشانی و مقدم سر بآب خرقه مضروب و عن ایام
 و روغن کدو و سحوط آنست و آنکه از خلط لزج بود بعد از این خلط بتقطیر روغنهای مرطبه مذکوره و البان و العبه و شرب مطببات تنقیه ماده از بدن و دماغ مسهل و
 حسب اهلیه و قرض بنفشه و فراغ و عطوسات و نشو و قات و طولیات نمایند و مداومت اطریفل کشیزی سفید بود و جالینوس گوید که جمله ادویه سده که در ریخت
 نشستم مذکور شد بنشیند این قسم است و حکیم علی بنیو میسده که درین نوع اول باب گرم استنشاق نمایند بعد بروغن بنفشه بادام نیلو و فرایه روغن گل بعد از آن طعام بخورند
 و اگر آن شور یا باشد اولی است

حکمة الف

سبب خارش بینی صعود بخارات حاده که از اعضاء حریفه مجتمع در بطون دماغ یا در محل دیگر است و احتباس آن در بینی و در زکام و دیدان بینی و شور و قشوع
 و در ابتدای رعاف و جدری نیز عارض شود پس تشخیص این اسباب چنین باید کرد که اگر از زکام یا دیابور یا جدری یافته شود سببش همان باشد و اگر سرخی چهره
 بود و در بینی را پیش چشم چون جبین برق محسوس گردد و مقدمه رعاف باشد و اگر دقت پیدا شود و سرعت زایل گردد و اکثر وقت نشیندن هوای سرد حادث
 شود و سبب صعود بخارات باشد علاج در اینجا بعد از تعدیل مزاج با کول و مشروب و تنقیه بدن و دماغ از ماده بخارات در این الف بروغنهای و سحوطات نمایند و بهر
 تقویت دماغ و صندل و گلاب و کافور و روغن گل بپونید و برای منع ایجه سفوف کشیزی و اطریفل کشیزی خورد و حسب الآس را خاصیت عجیب است در
 استیصال ایجه حار مطلقا و از آشیای بخره اجتناب نمایند و اگر ضعف قوت یا هر یکی دیگر مانع از تنقیه بالغ باشد نفوس شمش بنشیند که تنقیه بر فو و تبدیل
 مزاج اعضا نماید و بقول ابن جنین خولان لطو خا و قلیله نیز نافع حکمة الف است و گویند که اول رگ قیال زنده و با حمله سه چهار روز رگ ارنه کشا
 و بعد یک هفته تنقیه دماغ و بدن بجنب بنفشه و مطبوخ اهلیه زرد فواکی علوی بخان و یا آو یا شربت و در مکر اهللی نمایند و بعد جهت منع بخارات و تقویت معده
 و دماغ اطریفل کشیزی دهند و غذای کم بخار و سرد خوراند و روغن گل و بادام برابر جرب نمایند و در مقدمه رعاف قصد سر و کنند و آنچه در بحث رعاف از اغذیه
 و ادویه مسطور شد بکار برند و در زکام و در دیابور و جدری علاج آنها نمایند و گویند که در حکاک منخرین اطفال سرکه یکد و مرتبه بالند و اگر ازین زایل نگردد
 نوشادر در سرکه حل نموده بمالند و اگر ازین هم زوال نپذیرد و مستحکم باشد سر سوزن را اندک در آن فرو برند که در آن قدری بنشیند پس بر آن که بالند

حرقت الف

هرگاه مزاج منخرین از حالت طبیعی برگردد و دو سو مزاج حار و روی اثر کند سوزش عارض شود علاج پارچه گلاب و صندل آلوده بر بینی گذارند و روغن گل باب
 حی العالم یا روغن نیلو فربا گلاب استنشاق نمایند و روغن کدو و شیر و خمر و انشال آن سحوط فرمایند و صندل و گلاب و نیلو فرو کافور بپونید و گیلانی گوید
 که گاهی در منخرین نوعی از سوز مزاج حار در غایت حرارت حادث شود و علامت آن احساس گرمی و التهاب در آن است و علاج آن تعدیل مزاج بمبردات و
 تسکین حرارت با استنشاق روغن گل مضروب آب حی العالم یا روغن نیلو فرمایند که گلاب و نمادان پارچه بپول بصندل و گلاب است و اگر حرارت بسوز
 هر دو طرف و در بطون دماغ مودی گردد و روغن نیلو فرسول از منخرین کدو و روغن گل با گلاب سحوط کنند و صندل و گلاب و کافور و نیلو فرو بنفشه و گل کدو
 گل خشکاش و مانند آن بپونید و بطری گوید علتی است که در بینی ظاهر شود و از آن چشم اشک آید و انسان را از آن حالت صعب بهم رسد و آنست که می باید
 انسان در بینی خود عند استنشاق هوای بار و حرقت لذاع که تا دماغ او برسد و از آن چشمهای او اشک آورد و اکثر این حالت بدون استنشاق هوای
 سرد یا قته می شود و حدوث این علت دلالت میکند بر بخارات حاره که از اعضاء حریفه از دماغ در بطون دماغ منخل میگردد و چون
 این بخارات رد میشوند در بینی میگردند و احراق شدید پیدا میکنند و هر که از کلام افتد و خیشوم او سوزش کشد و از جریان فضول رقیق حادث که در ابتدای
 زکام جاری میشود بسوزند و سببش آنست که مثل این اخلاط در بطون دماغ مجتمع میباشد پس هرگاه مسام سر سردی و غیره منسد شوند و بخارات منعکس گردند

از خوردن چربی می شود و بآن چیزی از آن اخلاط حریفه حاده مخلط میگرد و سوزش بجاری پیدا می کند و شریک این برای آن که درم که این سبب در هر دو وضع یاد دارند و علاج این تبدیل مزاج بدن با کولی و مشروب است و قصد تنقیه این خلط اگر قوت احتمال استقرار و زمانه مساعدت نماید و اگر در بعضی ضعیف القوه یا زمانه مانع از تنقیه بالغ باشد نفوق شمش بیاشامند و در اجزای او آنچه ضد این اخلاط لذاعه حریفه باشد میفرمایند پس این نفوق استقرار او تبدیل می نماید و تبدیل مزاج اعظمی او میکند و اصحاب سوز مزاج حار و داغ و کبد استعمال آن نمایند و تغییر مزاج و م می کنند و در اراضی را این سطور شد

احتباس شمی و رالف

اینکه نه شمی چربی در مجرای بینی علاج اول برونها و قدری سوم بینی را از اندرون و بیرون چرب کنند و چند قطره از آن در بینی بچکانند پس او تنقیه می کند و از سختی اخلاط منسجم شود و بینی و مندر و هنگام عطسه آمدن و آن و منخرن صیقل پذیرد و عصبه که در اندام بینی بیرون افتد و یا اگر مناسب برآورد و یا نه که اگر نه تنگی در مجرای طعام سرفه یا عطسه یا حرکتی دیگر بطفل عارض شود و بدان سبب چیزی که در دهن باشد از طریق خشک و مجرای بینی برآید و نفس پذیرد و بر بخاند و خوش و بخواهی و منصفه اشتها و زردی رنگ و خفاقت بدن ظاهر شود و باشد که تنگی خفیف لازم گردد و نفس از جانب بینی بی اسباب نزل و زکام موقوف شود و هر راعی در دست خود و بدان جنبه بیرون و پاله و قدری شش همانست که مسطور شد و اگر از این تدبیر بر نیاید بطفل را بر پشت بخوابانند و دهن او را بدست گرفته دهن خود را بر تنه بینی مسدود و اگر آشته بقوت بدند و عقب آن بلا فاصله و منفذ مخالف آن که مفتوح است از آن قوت و منند تا برون نفس آن چیز خارج گردد و گاه سبب آن بیس نباشد طفل می باشد و علاجش چکاندن شیر مضعه و یا ادهان مناسبه است و در همین ترتیب یا فوخ او با دهن مطبوعه مناسبه پاک نمودن بینی او همیشه

سده چشم سوم

و آن چیزی مختص در داخل اوست حتی که شمی نافذ از حلق لبوی بینی یا از بینی لبوی حلق منع نماید و سبب این یا اخلاط است و یا کجی نابت و یا تشنگی و از نشان این سده است که غنه در آواز پیدا میکند شمی که منع می نماید فضله نفخ را از دخول چشم سوم پس طبعین کائنات از آن حادث میگردد علاج در غنچه بسیار تنگی بمنصع بلغم و تنقیه مبسمل و جوب و ایاریات از عدس متشکر که در چندین نیم دم افیون زعفران شک هر واحد یک قیراط نیم دم جها سازند و آب مرغ خوش رطب سوده معوط نمایند و هر چه برای ششم سدی مسطور شد بکار برند و اگر از کجی زانند باشد علاجش مذکور شد و بسیار باشد که لعل دشکاری و خرطوبی از نیل خاص بالف که بآن جرد ممکن باشد احتیاج می افتد پس مدام جرد نمایند تا آنکه پاک گردد و اگر کفایت نکند آنچه در بحث بواسیر گذشت لعل آرند و اگر از خشکی شیشه باشد علاج و تحریک یالس نمایند و گویا گوید که اگر سده از خلط غلیظ لزج باشد پس اگر ممکن بود و الا استقرار بدن بمطبوخ اقیتمون نمایند بعد هملت دهند و بقدری که میان دو مسهل واجب است پس تنقیه مرچوب توقایا یا حب ایای حب صبر نمایند و موافق ترین آنها حب صبر است بعد از آن غرغره بمویرج و عاقر قرقا و خردل کوفته نمایند و لزوم حمام و استنشاق آب گرم بسیار کنند پس اگر ماده مرتب باشد بر وز عفران عطسه آورند که این سده را بکشاید پس لزوم پرمیز و منع از افندنه مبنوه و غلیظه و لزج نمایند که باین طریق سده بکشاید و اگر چیزی لزج باقی ماند که از موضع سیلان کند امر نمایند با گلاب بر آب ققم بطریقیکه در باب زکام گذشت که این نشفت و تحلیل بطوبت نماید و اگر بعد از آن سرفه آید بدانند که ماده رفیق شده و لبوی سینه نازل گشته و درین هنگام بر شربت خشناس و شربت عنب لزوم نمایند تا آنکه سرفه نازل شود و امر بافتانیدن بینی دائم و عطسه آوردن نمایند و این بهر آنست که ماده بشربت خشناس غلیظ گردد و بافتانیدن بینی و عطسه بیرون آید و بدین طریق در نیوقت پاک گردد و این ترتیب علاج واجب است که طبیب درین محاله یاد دارد پس اگر تقدیم تدبیر موخر نمایند موثر رعا ف و صداع گردد زیرا که عطسه آوردن قبیل از رفیق ماده عروق را بشکافد و حرکت دهد و اگر سده از رویدان گوشت باشد باید که نظر کنند اگر سرطانی بود یا نه و عرض نمایند و لیکن اگر گوشت نابت باشد آنرا بخارند برشته گره دار از سوی بافته که یک سر آن لبوی دهن بیرون آورده باشند و سر دیگر بیرون بینی باشد و هر دو را بکشند تا آنکه گوشت زانند بخارند بعد از آن رشته بیرون آورده قیله بسره و نمک آوده بنهند تا آنکه خون منقطع گردد پس برهم معمول از سرکه و گلزار و کند و در دستک علاج کنند و از استنشاق آب سرد منع نمایند و از اغذیه غلیظه پرهیز کنند و تا بعد بقصد سر و نمایند تا وقتیکه گوشت زیاده شود و گاهی این گوشت را با آهن قطع

میکنند و سالم تر آنست که از خراشیدن رشته و علاج برهم مذکور شد و اما دوی حاده اکاله را بران گذارند زیرا که گاهی مزاج دماغ گرم میشود و حجب و مانع ورم میکند و گاهی سده از تنگی مجری در خلقت حادث میشود پس دانه بادی شنی نازل مسدود میگردد و گاهی شنی سائل بسیار رقیق باشد و علاج آن تنقیه دماغ و استعمال تخنک یا ایارج نماید اگر مزاج آن احتمال کند و از اغذیه غلیظه البته پرهیز کنند و از جماع بعد خوردن طعام حذر کنند و با استفراغ در اوقات مجامعت و طاهر نمایند و سده بینی که با طفل از رطوبت غلیظه متولد از شیر غلیظ عارض شود و علاجش اصلاح شیر مضغه و پرهیز از اغذیه غلیظه و ریختن آب گرم بر سر طفل و اکساب بخار آن و بالیدن سر و بخرقه خشن است و قبل ازین تنایر عطسه آوردن و بر سر او روغن بالیدن جائز است

خنثان

و آن مرضی است که بینی را عارض میشود و از آن در آواز انسان نغمه ظاهر میگردد و بسبب او کلام تبیین نمیشود و این غیر غنه معروفست گویند که سببش ورم لوزتین و یا امات است ولیکن بیشتر از آن و صفرا افتد و علامتش اینست که کلام مفهم نشود و چون آب بنوشد از راه بینی بیرون آید و خنایت بسیار بود و چشمها سرخ و پراز اشک برخاسته باشد و در سرشید و یا خفیف علاج اول در هر دو نوع رگ سر و کشانید و از آب کشنیز سبز و کاه و کاسنی و کاهوت بنویسد و با محض حل کرده غرغره نمایند و اگر این چیزها سببهم نرسد شیره آنها گرفته یا تقویع با مطبوخ ساخته بکار برند و پوست انار و لایتنی و ماز و فک اندرانی برابر سوده باشند شهادت آلوده بر ورم رسانند در روزی ده و دوازده بار و یا نوشاد و در چندای خشک و پوست انار و لایتنی هر یک سه ماشه بدستور بکار برند و ماز و آب خنایا انا نام جوش کرده غرغره نمایند که نفع عظیم دارد و اگر ازین تدبیر صحت نشود و سهل صفرا بعل آرند از آن علی یا اسفل و عطسه آوردن درین باب اثر عظیم دارد و تدبیر خفیف از بوسیر الف بکار برند و بقول جالینوس از معالجات او آنست که ماز و سحوق را در آب انار شیرین چندا که بپوشد بچو شاند تا آب جذب شود و بعد خشک کنند و نصف او کنند و از زردت آمیزند و مرتبه دیگر آب انار که در آن ماز و جوشانیده باشند بسببش و بطریق سحوق و غرغره چند روز استعمال نمایند و ایضا بکار بجوم روغن در بینی چکانند تا به شدن آن مدام استعمال کنند و اگر این مرض از بون سولخ در کام بسبب مرض آتشک یا زله حادث شود علاجش در امراض خنثان آید

دیدان الف

سببش رطوبت متعفن در مقدم دماغ است نشانش حکه در مقدم دماغ در بعض اوقات است و خروج او در مخاط علاج بعد نضج ماده متعنه بمسمل و حجب و ایارجات و مبطسات مثل کندش و شونیز کنند و تناول اشبای مطببه ترک نمایند و بادویه قاتل کرم مثل شیخ و قسطا و مر و قنبیل و آب برگ شفتالو و سحوق نمایند و برگ شفتالو ساییده در بینی ایام متوالی نفوخ کردن مجرب است و با بجمله هر چه در علاج صداع دودی و کرم گوش مسطور شد بعمل آرند

انتفاخ الف

گاه در بینی طفل انتفاخ جدی عارض میشود که غلیظه و سطر بگرد و موجب نماید و طفل بی آرام و سکون میباشد علاج ملاحظه نمایند اگر دران چیزی شبیه اجدد صلب باشد در علاج آن تساهل نمایند چه اکثر بوزم کثیر الارجل بنجوس میگردد پس باید که مضغه او را پرهیز و اصلاح غذا و شیر او نمایند و اگر حاجت استفراغ باشد تنقیه سازند و در تحریک طفل بقدر کینه خرد سوده و پنجه پیچیده بگذارند تا آنکه آزار بخاشد بعد علاج او برهم نمایند و اگر بسبب صلابت جنین خراش اجدد باشد یا همین بخراشند

انقباض الف

گاه انقباض و کشیدگی در تخمین طفل عارض گردد و چون نفس نمایند بهم آیند و اکثر این مرض از فساد مزاج دماغ ایشان بهم میرسد علاج شیر مضغه بر سر طفل بطور نمایند و شیر تازه دوشیده بنجد الفه بر سر او گذارند و برگ اسفول بالای آن بگذارند و در بینی او روغن بنفشه چکانند و سر او را با یک دران خنثان جوشانیده باشند بشویند و بر مضغه او مارا شیر دهند و پرهیز از اغذیه غیر حار و فلفله فرمایند

خاتمه الطبع شکر و گاه حکیم مطلق کنایند بنی متعین جلد اول اکسیر عظم از افادات زبده اطباء متقدمین حکیم محمد عظم خان الحافظ تاج الملوک جوان بلخ شنی و کلسور و امراض الف

غلات و حبوبات اکسیر اعظم حیدر اول

صفت	غلط	صفت	غلط	صفت	غلط	صفت	غلط
۲	۱۰۹	۲۰	۱۰۹	۲۰	۱۰۹	۲۰	۱۰۹
۵	۱۱۰	۲۱	۱۱۰	۲۱	۱۱۰	۲۱	۱۱۰
۱۰	۱۱۱	۲۲	۱۱۱	۲۲	۱۱۱	۲۲	۱۱۱
۱۵	۱۱۲	۲۳	۱۱۲	۲۳	۱۱۲	۲۳	۱۱۲
۲۰	۱۱۳	۲۴	۱۱۳	۲۴	۱۱۳	۲۴	۱۱۳
۲۵	۱۱۴	۲۵	۱۱۴	۲۵	۱۱۴	۲۵	۱۱۴
۳۰	۱۱۵	۲۶	۱۱۵	۲۶	۱۱۵	۲۶	۱۱۵
۳۵	۱۱۶	۲۷	۱۱۶	۲۷	۱۱۶	۲۷	۱۱۶
۴۰	۱۱۷	۲۸	۱۱۷	۲۸	۱۱۷	۲۸	۱۱۷
۴۵	۱۱۸	۲۹	۱۱۸	۲۹	۱۱۸	۲۹	۱۱۸
۵۰	۱۱۹	۳۰	۱۱۹	۳۰	۱۱۹	۳۰	۱۱۹
۵۵	۱۲۰	۳۱	۱۲۰	۳۱	۱۲۰	۳۱	۱۲۰
۶۰	۱۲۱	۳۲	۱۲۱	۳۲	۱۲۱	۳۲	۱۲۱
۶۵	۱۲۲	۳۳	۱۲۲	۳۳	۱۲۲	۳۳	۱۲۲
۷۰	۱۲۳	۳۴	۱۲۳	۳۴	۱۲۳	۳۴	۱۲۳
۷۵	۱۲۴	۳۵	۱۲۴	۳۵	۱۲۴	۳۵	۱۲۴
۸۰	۱۲۵	۳۶	۱۲۵	۳۶	۱۲۵	۳۶	۱۲۵
۸۵	۱۲۶	۳۷	۱۲۶	۳۷	۱۲۶	۳۷	۱۲۶
۹۰	۱۲۷	۳۸	۱۲۷	۳۸	۱۲۷	۳۸	۱۲۷
۹۵	۱۲۸	۳۹	۱۲۸	۳۹	۱۲۸	۳۹	۱۲۸
۱۰۰	۱۲۹	۴۰	۱۲۹	۴۰	۱۲۹	۴۰	۱۲۹
۱۰۵	۱۳۰	۴۱	۱۳۰	۴۱	۱۳۰	۴۱	۱۳۰
۱۱۰	۱۳۱	۴۲	۱۳۱	۴۲	۱۳۱	۴۲	۱۳۱
۱۱۵	۱۳۲	۴۳	۱۳۲	۴۳	۱۳۲	۴۳	۱۳۲
۱۲۰	۱۳۳	۴۴	۱۳۳	۴۴	۱۳۳	۴۴	۱۳۳
۱۲۵	۱۳۴	۴۵	۱۳۴	۴۵	۱۳۴	۴۵	۱۳۴
۱۳۰	۱۳۵	۴۶	۱۳۵	۴۶	۱۳۵	۴۶	۱۳۵
۱۳۵	۱۳۶	۴۷	۱۳۶	۴۷	۱۳۶	۴۷	۱۳۶
۱۴۰	۱۳۷	۴۸	۱۳۷	۴۸	۱۳۷	۴۸	۱۳۷
۱۴۵	۱۳۸	۴۹	۱۳۸	۴۹	۱۳۸	۴۹	۱۳۸
۱۵۰	۱۳۹	۵۰	۱۳۹	۵۰	۱۳۹	۵۰	۱۳۹
۱۵۵	۱۴۰	۵۱	۱۴۰	۵۱	۱۴۰	۵۱	۱۴۰
۱۶۰	۱۴۱	۵۲	۱۴۱	۵۲	۱۴۱	۵۲	۱۴۱
۱۶۵	۱۴۲	۵۳	۱۴۲	۵۳	۱۴۲	۵۳	۱۴۲
۱۷۰	۱۴۳	۵۴	۱۴۳	۵۴	۱۴۳	۵۴	۱۴۳
۱۷۵	۱۴۴	۵۵	۱۴۴	۵۵	۱۴۴	۵۵	۱۴۴
۱۸۰	۱۴۵	۵۶	۱۴۵	۵۶	۱۴۵	۵۶	۱۴۵
۱۸۵	۱۴۶	۵۷	۱۴۶	۵۷	۱۴۶	۵۷	۱۴۶
۱۹۰	۱۴۷	۵۸	۱۴۷	۵۸	۱۴۷	۵۸	۱۴۷
۱۹۵	۱۴۸	۵۹	۱۴۸	۵۹	۱۴۸	۵۹	۱۴۸
۲۰۰	۱۴۹	۶۰	۱۴۹	۶۰	۱۴۹	۶۰	۱۴۹
۲۰۵	۱۵۰	۶۱	۱۵۰	۶۱	۱۵۰	۶۱	۱۵۰
۲۱۰	۱۵۱	۶۲	۱۵۱	۶۲	۱۵۱	۶۲	۱۵۱
۲۱۵	۱۵۲	۶۳	۱۵۲	۶۳	۱۵۲	۶۳	۱۵۲
۲۲۰	۱۵۳	۶۴	۱۵۳	۶۴	۱۵۳	۶۴	۱۵۳
۲۲۵	۱۵۴	۶۵	۱۵۴	۶۵	۱۵۴	۶۵	۱۵۴
۲۳۰	۱۵۵	۶۶	۱۵۵	۶۶	۱۵۵	۶۶	۱۵۵
۲۳۵	۱۵۶	۶۷	۱۵۶	۶۷	۱۵۶	۶۷	۱۵۶
۲۴۰	۱۵۷	۶۸	۱۵۷	۶۸	۱۵۷	۶۸	۱۵۷
۲۴۵	۱۵۸	۶۹	۱۵۸	۶۹	۱۵۸	۶۹	۱۵۸
۲۵۰	۱۵۹	۷۰	۱۵۹	۷۰	۱۵۹	۷۰	۱۵۹
۲۵۵	۱۶۰	۷۱	۱۶۰	۷۱	۱۶۰	۷۱	۱۶۰
۲۶۰	۱۶۱	۷۲	۱۶۱	۷۲	۱۶۱	۷۲	۱۶۱
۲۶۵	۱۶۲	۷۳	۱۶۲	۷۳	۱۶۲	۷۳	۱۶۲
۲۷۰	۱۶۳	۷۴	۱۶۳	۷۴	۱۶۳	۷۴	۱۶۳
۲۷۵	۱۶۴	۷۵	۱۶۴	۷۵	۱۶۴	۷۵	۱۶۴
۲۸۰	۱۶۵	۷۶	۱۶۵	۷۶	۱۶۵	۷۶	۱۶۵
۲۸۵	۱۶۶	۷۷	۱۶۶	۷۷	۱۶۶	۷۷	۱۶۶
۲۹۰	۱۶۷	۷۸	۱۶۷	۷۸	۱۶۷	۷۸	۱۶۷
۲۹۵	۱۶۸	۷۹	۱۶۸	۷۹	۱۶۸	۷۹	۱۶۸
۳۰۰	۱۶۹	۸۰	۱۶۹	۸۰	۱۶۹	۸۰	۱۶۹
۳۰۵	۱۷۰	۸۱	۱۷۰	۸۱	۱۷۰	۸۱	۱۷۰
۳۱۰	۱۷۱	۸۲	۱۷۱	۸۲	۱۷۱	۸۲	۱۷۱
۳۱۵	۱۷۲	۸۳	۱۷۲	۸۳	۱۷۲	۸۳	۱۷۲
۳۲۰	۱۷۳	۸۴	۱۷۳	۸۴	۱۷۳	۸۴	۱۷۳
۳۲۵	۱۷۴	۸۵	۱۷۴	۸۵	۱۷۴	۸۵	۱۷۴
۳۳۰	۱۷۵	۸۶	۱۷۵	۸۶	۱۷۵	۸۶	۱۷۵
۳۳۵	۱۷۶	۸۷	۱۷۶	۸۷	۱۷۶	۸۷	۱۷۶
۳۴۰	۱۷۷	۸۸	۱۷۷	۸۸	۱۷۷	۸۸	۱۷۷
۳۴۵	۱۷۸	۸۹	۱۷۸	۸۹	۱۷۸	۸۹	۱۷۸
۳۵۰	۱۷۹	۹۰	۱۷۹	۹۰	۱۷۹	۹۰	۱۷۹
۳۵۵	۱۸۰	۹۱	۱۸۰	۹۱	۱۸۰	۹۱	۱۸۰
۳۶۰	۱۸۱	۹۲	۱۸۱	۹۲	۱۸۱	۹۲	۱۸۱
۳۶۵	۱۸۲	۹۳	۱۸۲	۹۳	۱۸۲	۹۳	۱۸۲
۳۷۰	۱۸۳	۹۴	۱۸۳	۹۴	۱۸۳	۹۴	۱۸۳
۳۷۵	۱۸۴	۹۵	۱۸۴	۹۵	۱۸۴	۹۵	۱۸۴
۳۸۰	۱۸۵	۹۶	۱۸۵	۹۶	۱۸۵	۹۶	۱۸۵
۳۸۵	۱۸۶	۹۷	۱۸۶	۹۷	۱۸۶	۹۷	۱۸۶
۳۹۰	۱۸۷	۹۸	۱۸۷	۹۸	۱۸۷	۹۸	۱۸۷
۳۹۵	۱۸۸	۹۹	۱۸۸	۹۹	۱۸۸	۹۹	۱۸۸
۴۰۰	۱۸۹	۱۰۰	۱۸۹	۱۰۰	۱۸۹	۱۰۰	۱۸۹

صفحه	سطر	فصل	صحیح	صفحه	سطر	فصل	صحیح	صفحه	سطر	فصل	صحیح
۳۳۳	۵	یاشبیه	یاشبیه	۳۹۶	۲۹	سودا	سودا	۵۰۰	۱۳	کردو	کردو
۳۳۴	۲۹	جسار	جسار	۲۰۰	۶	ثقیه	ثقیه	۱۴	۱۴	به خاک	به خاک
۳۳۵	۱۰	اکبر	اکبر	۲۲	۲۲	تربیب	تربیب	۲۸	۲۸	ازوم	ازوم
۳۳۶	۲۷	بشل	بشل	۲۰۵	۵	حب و حب	حب و حب	۵۰۳	۳۳	مشکله داغ	مشکله داغ
۳۳۷	۲	قوی انطیقه	قوی انطیقه	۲۵	۲۵	آبی سست	آبی سست	۱۱	۱۱	خالصه آید	خالصه آید
۳۳۸	۲۵	طریق	طریق	۲۰۸	۶	گنجی	گنجی	۱۲	۱۲	مبدل	مبدل
۳۳۹	۱	ثانک	ثانک	۱۸	۱۸	نرگاو	نرگاو	۱۳	۱۳	وگای	وگای
۳۴۰	۱۲	صفادی	صفادی	۳۱۱	۸	خاصه	خاصه	۱۴	۱۴	بخت انجبار	بخت انجبار
۳۴۱	۵	پرگشت	پرگشت	۳۱۸	۱۴	جیده	جیده	۵۰۵	۱۹	بخت انیش	بخت انیش
۳۴۲	۶	لوه	لوه	۳۲۱	۲۶	انزوت	انزوت	۵۱۱	۱۳	نام	نام
۳۴۳	۲۹	اگر بسبب	اگر بسبب بقیده	۳۱۹	۵	ومحافظت	ومحافظت	۱۹	۱۹	میشود	میشود
۳۴۴	۲۱	وورم	وورم	۳۲۲	۹	انزوت	انزوت	۲۲	۲۲	پاداموم	پاداموم
۳۴۵	۲۲	مانته	مانته	۳۲۳	۱۲	مکر	مکر	۲۴	۲۴	فصل تخیل	فصل تخیل
۳۴۶	۵	فهی	فهی	۳۲۶	۲۹	وکلانک	وکلانک	۲۸	۲۸	اوسند	اوسند
۳۴۷	۲۵	مخبره اند و مخ	مخبره اند و مخ	۳۲۷	۲۹	بول	بول	۵۱۲	۱	کردو	کردو
۳۴۸	۶	سخت عمل کنند	سخت عمل کنند	۳۲۸	۱۵	وباغیر	وباغیر	۲	۲	اگر بر بنای است	اگر بر بنای است
۳۴۹	۱	حبه	حبه	۳۲۹	۹	کرمانی	کرمانی	۵۱۳	۱۰	که تاماده	که تاماده
۳۵۰	۲۶	سحبیه	سحبیه	۳۳۰	۲۹	خفا	خفا	۱۵	۱۵	گوشه غلیظ	گوشه غلیظ
۳۵۱	۱۰	وایا مینا	وایا مینا	۳۳۱	۲۸	مراحم	مراحم	۵۲۵	۲۵	زراوند طویل	زراوند طویل
۳۵۲	۱۶	مرقیبای	مرقیبای	۳۳۲	۱۱	بج کبر	بج کبر	۵۲۳	۹	لواسر	لواسر
۳۵۳	۶	بزرگان	بزرگان	۳۳۳	۲۸	اند مال آن	اند مال آن	۱۲	۱۲	مرتب	مرتب
۳۵۴	۲۶	وخشیم	وخشیم	۳۳۴	۱۱	بیزند	بیزند	۲۳	۲۳	مستل	مستل
۳۵۵	۳	ماپتا	ماپتا	۳۳۵	۱۶	وردغن غار	وردغن غار	۲۷	۲۷	قفالین	قفالین
۳۵۶	۱۱	نقعه	نقعه	۳۳۶	۱	نفج	نفج	۵۳۱	۲۱	شده	شده
۳۵۷	۱۳	بروالیوم	بروالیوم	۳۳۷	۳	پیدا	پیدا	۵۳۴	۱	وبینی	وبینی
۳۵۸	۲۲	نهر لطیف	نهر لطیف	۳۳۸	۶	بر آورده	بر آورده	۵۳۵	۱	طریق	طریق
۳۵۹	۱۵	فائل	فائل	۳۳۹	۱۰	بدستوریک	بدستوریک	۲۲	۲۲	طریق	طریق
۳۶۰	۲۵	کچکینی	کچکینی	۳۴۰	۱	از گوش میکند	از گوش میکند	۲۶	۲۶	بشکافد	بشکافد
				۳۴۱	۲۲	وورم و وورم	وورم و وورم				

صحت نامه جلد اول اکبر اعظم

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲	۱۵	با	با	۲۸	۲۸	نیج	نیج	۵۲	۱۵	نیج	نیج	۹۱	۹۱	این در	این در
۵	۲۸	معالجات	معالجات	۵۵	۱۲	احتیاس	احتیاس	۵۵	۱۲	احتیاس	احتیاس	۹۲	۹۲	بار و حق نقد	بار و حق نقد
۷	۳۳	کرسی	کرسی	۵۶	۲۱	بر حال	بر حال	۵۶	۲۱	بر حال	بر حال	۹۳	۹۳	روغن نار	روغن نار
۸	۳۳	این ماسه	این ماسه	۵۹	۱۸	سودویت	سودویت	۵۹	۱۸	سودویت	سودویت	۹۴	۹۴	عصوات	عصوات
۱	۵	ماسه جریه	ماسه جریه	۶۱	۱۰	التهار	التهار	۶۱	۱۰	التهار	التهار	۹۵	۹۵	صلب	صلب
۲	۹	نوم الدلیل	نوم الدلیل	۶۲	۱۵	صفیق	صفیق	۶۲	۱۵	صفیق	صفیق	۹۶	۹۶	مایند	مایند
۳	۱۶	اعضای	اعضای	۶۲	۱۸	لطیفه	لطیفه	۶۲	۱۸	لطیفه	لطیفه	۹۷	۹۷	دو نیم درم	دو نیم درم
۴	۲۹	مخش	مخش	۶۶	۱۹	نطفه	نطفه	۶۶	۱۹	نطفه	نطفه	۱۰۱	۱۰۱	ملش	ملش
۵	۳۵	بارانگه	بارانگه	۶۹	۲۹	مقصود	مقصود	۶۹	۲۹	مقصود	مقصود	۱۰۲	۱۰۲	پاناده مالی	پاناده مالی
۶	۳۶	بسکات	بسکات	۶۹	۵	شغل	شغل	۶۹	۵	شغل	شغل	۱۰۳	۱۰۳	الریض ریانی	الریض ریانی
۷	۳۸	اشتهای	اشتهای	۷۰	۲۴	مقتضه	مقتضه	۷۰	۲۴	مقتضه	مقتضه	۱۰۴	۱۰۴	گلاده	گلاده
۸	۳۹	شیرین	شیرین	۷۱	۱۶	خوا	خوا	۷۱	۱۶	خوا	خوا	۱۰۵	۱۰۵	یابه	یابه
۹	۴۰	ضعف	ضعف	۷۱	۱۸	ووشته	ووشته	۷۱	۱۸	ووشته	ووشته	۱۰۶	۱۰۶	بترید	بترید
۱۰	۴۱	سبب	سبب	۷۱	۲۴	سبب	سبب	۷۱	۲۴	سبب	سبب	۱۰۷	۱۰۷	سبب	سبب
۱۱	۴۲	شانه	شانه	۷۱	۲۴	شانه	شانه	۷۱	۲۴	شانه	شانه	۱۰۸	۱۰۸	انواع	انواع
۱۲	۴۳	چار	چار	۷۱	۲۴	چار	چار	۷۱	۲۴	چار	چار	۱۰۹	۱۰۹	مریض	مریض
۱۳	۴۴	روغنهای گرم	روغنهای گرم	۷۱	۲۴	روغنهای گرم	روغنهای گرم	۷۱	۲۴	روغنهای گرم	روغنهای گرم	۱۱۰	۱۱۰	بازروت	بازروت
۱۴	۴۵	وفا	وفا	۷۱	۲۴	وفا	وفا	۷۱	۲۴	وفا	وفا	۱۱۱	۱۱۱	کافور	کافور
۱۵	۴۶	بدستور	بدستور	۷۱	۲۴	بدستور	بدستور	۷۱	۲۴	بدستور	بدستور	۱۱۲	۱۱۲	بلور	بلور
۱۶	۴۷	جند قوتی	جند قوتی	۷۱	۲۴	جند قوتی	جند قوتی	۷۱	۲۴	جند قوتی	جند قوتی	۱۱۳	۱۱۳	باریک	باریک
۱۷	۴۸	اضراق	اضراق	۷۱	۲۴	اضراق	اضراق	۷۱	۲۴	اضراق	اضراق	۱۱۴	۱۱۴	داغ و مطهر	داغ و مطهر
۱۸	۴۹	قند ول	قند ول	۷۱	۲۴	قند ول	قند ول	۷۱	۲۴	قند ول	قند ول	۱۱۵	۱۱۵	داغ و مطهر	داغ و مطهر
۱۹	۵۰	شدید الحاح	شدید الحاح	۷۱	۲۴	شدید الحاح	شدید الحاح	۷۱	۲۴	شدید الحاح	شدید الحاح	۱۱۶	۱۱۶	داغ و مطهر	داغ و مطهر
۲۰	۵۱	ثقل	ثقل	۷۱	۲۴	ثقل	ثقل	۷۱	۲۴	ثقل	ثقل	۱۱۷	۱۱۷	داغ و مطهر	داغ و مطهر
۲۱	۵۲	درشانی	درشانی	۷۱	۲۴	درشانی	درشانی	۷۱	۲۴	درشانی	درشانی	۱۱۸	۱۱۸	داغ و مطهر	داغ و مطهر
۲۲	۵۳	عادات	عادات	۷۱	۲۴	عادات	عادات	۷۱	۲۴	عادات	عادات	۱۱۹	۱۱۹	داغ و مطهر	داغ و مطهر

صفحه	سطر	عنا	صحیح	مفهم	سطر	عنا	صحیح	مفهم	سطر	عنا	صحیح	مفهم	سطر	عنا	صحیح
۱۱۶	۲۴	یار و فن بادام	یار و فن بادام	۱۵۹	۱۶	اعراض	اعراض	۱۹۸	۲۰	بخوراند	بخوراند	۲۵۴	۲۳	خنایس	خنایس
۱۲۳	۲۸	اندر میز یا	اندر میز یا	۱۱	۲۶	باگفتند	باگفتند	۱۹۹	۱۳	باشه	باشه	۲۴۵	۲۵	وبلا در مرغ	وبلا در مرغ
۱۲۹	۱۱	چند ستر	چند ستر	۱۱	۲۶	باگلاب	باگلاب	۲۰	۲۰	زرین	زرین	۲۴۹	۸	بنک	بنک
۱۳۰	۲۷	مشکن	مشکن	۱۹۰	۲۷	زردی بینه	زردی بینه	۲۰۰	۹	وبلیله	وبلیله	۱۱	۱۱	بنک	بنک
۱۳۱	۱۹	عماض	عماض	۱۹۲	۲۷	شخص	شخص	۲۰۱	۱۸	مقشر در شیر	مقشر در شیر	۱۱	۲۶	ترید	ترید
۱۳۲	۸	مار خشوق	مار خشوق	۱۹۳	۲۷	مصادقت	مصادقت	۲۰	۲۰	دروغ	دروغ	۲۵۰	۲۹	شریت	شریت
۱۳۳	۹	در غلیل	در غلیل	۱۹۴	۱۰	یا مرض	یا مرض	۲۱۰	۲۱	نفخ	نفخ	۲۵۲	۱۸	مهم	مهم
۱۳۴	۸	کشند	کشند	۱۹۶	۲۵	مطبخه	مطبخه	۲۱۰	۲۹	سنداد	سنداد	۲۵۳	۱۲	بابغم	بابغم
۱۳۵	۱۸	منهدم	منهدم	۱۹۸	۹	ملبوع	ملبوع	۲۱۶	۱۶	و کندر	و کندر	۲۵۵	۵	سباق	سباق
۱۳۵	۲۷	صعاب	صعاب	۱۹۹	۱۸	شرو و لیلوس	شرو و لیلوس	۲۱۸	۲۱	شیر بر از ازند	شیر بر از ازند	۱۱	۵	تبقیرج	تبقیرج
۱۳۶	۱۲	خار	خار	۲۰۰	۲۷	احلام و فزع	احلام و فزع	۲۲۰	۱۰	یاغیر کاذبان	یاغیر کاذبان	۲۵۸	۱۸	ترع	ترع
۱۳۷	۳	برسام	برسام	۲۰۱	۲۳	برنجار	برنجار	۲۲۱	۲۳	اسار	اسار	۲۵۹	۱۸	هنگام	هنگام
۱۳۸	۲۹	یا ویر	یا ویر	۲۰۲	۲۵	بنج	بنج	۲۲۵	۱۶	ضغف مرض	ضغف مرض	۲۶۰	۱۸	مناقصت	مناقصت
۱۳۹	۱	یا ترنج	یا ترنج	۲۰۳	۲۹	نیفت	نیفت	۲۲۸	۱۲	سبائین	سبائین	۲۶۲	۱۲	آلات	آلات
۱۴۰	۱۳	پزدیه	پزدیه	۲۰۴	۵	خریف	خریف	۲۳۰	۱۹	باشک	باشک	۲۶۳	۲۱	کره	کره
۱۴۱	۵	تخفیف	تخفیف	۲۰۵	۱۰	زیر	زیر	۲۳۲	۲۶	خرف	خرف	۲۶۴	۲	اسطان	اسطان
۱۴۲	۲۰	بهر تریه	بهر تریه	۲۰۶	۲۸	صدر	صدر	۲۳۳	۲۹	رب	رب	۲۶۵	۱	قرنفل	قرنفل
۱۴۳	۱	بر نسف	بر نسف	۲۰۷	۹	گردد و آثار	گردد و آثار	۲۳۴	۲۳	طبیعت	طبیعت	۲۶۶	۸	خند لیون	خند لیون
۱۴۴	۹	جفت دم	جفت دم	۲۰۸	۲۹	بر تبدیل	بر تبدیل	۲۳۵	۳	باشد	باشد	۲۶۷	۱۵	منویه	منویه
۱۴۵	۱۱	قطع آید	قطع آید	۲۰۹	۲۵	و تکلیفی	و تکلیفی	۲۳۶	۱۶	روح	روح	۲۶۸	۵	عصص	عصص
۱۴۶	۱۶	و شسته باشد	و شسته باشد	۲۱۰	۲۶	شرو و لیلوس	شرو و لیلوس	۲۳۷	۲۱	تاز و دتر	تاز و دتر	۲۶۹	۸	بازیت	بازیت
۱۴۷	۲۹	با کبر ترچ	با کبر ترچ	۲۱۱	۵	ایضا و مینویه	ایضا و مینویه	۲۳۸	۱	صره کرده	صره کرده	۲۷۰	۲۵	فصه	فصه
۱۴۸	۳	و کذا فی	و کذا فی	۲۱۲	۲۶	دیو قلنس	دیو قلنس	۲۳۹	۲	خواری	خواری	۲۷۱	۲۹	قوی	قوی
۱۴۹	۱۲	منخط	منخط	۲۱۳	۵	مراد او	مراد او	۲۴۰	۵	نکور باشد	نکور باشد	۲۷۲	۱	امراض	امراض
۱۵۰	۲۶	داخل	داخل	۲۱۴	۱۳	فزع	فزع	۲۴۱	۱۲	مرض	مرض	۲۷۳	۵	استرخار	استرخار
۱۵۱	۲۸	نفع بخش	نفع بخش	۲۱۵	۲۵	سکجین بارد	سکجین بارد	۲۴۲	۱۵	از بلدی	از بلدی	۲۷۴	۲	در نعل	در نعل
۱۵۲	۱۱	شفتین	شفتین	۲۱۶	۳	یا خاشکی	یا خاشکی	۲۴۳	۲۱	نیوس و حرن	نیوس و حرن	۲۷۵	۹	بکسب	بکسب

صفت	سطر	غلط	صفت	سطر	غلط	صفت	سطر	غلط	صفت	سطر	غلط	صفت	سطر	غلط	صفت	سطر	غلط
تا چهار درم	۱۲	۲۸۹	تا چهار درم	۱۲	۲۸۹	مسح کنند	۲۵	۳۳۰	مسح کنند	۲۵	۳۳۰	تا چهار درم	۱۲	۲۸۹	تا چهار درم	۱۲	۲۸۹
ایام ربیع	۸	۲۸۶	ایام ربیع	۸	۲۸۶	غیب درد	۲۰	۳۰۶	غیب درد	۲۰	۳۰۶	ایام ربیع	۸	۲۸۶	ایام ربیع	۸	۲۸۶
دیوار	۶	۲۸۹	دیوار	۶	۲۸۹	کنجد گرم کرده	۲۳	۳۰۶	کنجد گرم کرده	۲۳	۳۰۶	دیوار	۶	۲۸۹	دیوار	۶	۲۸۹
عذر	۸	۲۸۹	عذر	۸	۲۸۹	گرم حریر	۱۸	۳۳۳	گرم حریر	۱۸	۳۳۳	عذر	۸	۲۸۹	عذر	۸	۲۸۹
واجب	۶	۲۸۹	واجب	۶	۲۸۹	پنبه بند	۱۸	۳۳۳	پنبه بند	۱۸	۳۳۳	واجب	۶	۲۸۹	واجب	۶	۲۸۹
تمر	۱۸	۲۸۹	تمر	۱۸	۲۸۹	حال رست	۱۲	۳۰۹	حال رست	۱۲	۳۰۹	تمر	۱۸	۲۸۹	تمر	۱۸	۲۸۹
در ملج	۱۵	۲۸۹	در ملج	۱۵	۲۸۹	عود الفرج	۱۹	۳۱۰	عود الفرج	۱۹	۳۱۰	در ملج	۱۵	۲۸۹	در ملج	۱۵	۲۸۹
نقار	۸	۲۸۶	نقار	۸	۲۸۶	برلقو	۲۰	۳۰۶	برلقو	۲۰	۳۰۶	نقار	۸	۲۸۶	نقار	۸	۲۸۶
غصبا شکر	۲۲	۲۸۹	غصبا شکر	۲۲	۲۸۹	یا فربون	۲۳	۳۰۶	یا فربون	۲۳	۳۰۶	غصبا شکر	۲۲	۲۸۹	غصبا شکر	۲۲	۲۸۹
تدیر	۲۳	۲۸۹	تدیر	۲۳	۲۸۹	دیاقم نیم درم	۲۳	۳۰۶	دیاقم نیم درم	۲۳	۳۰۶	تدیر	۲۳	۲۸۹	تدیر	۲۳	۲۸۹
ماده رست	۱۱	۲۸۹	ماده رست	۱۱	۲۸۹	محرق	۲۳	۳۰۶	محرق	۲۳	۳۰۶	ماده رست	۱۱	۲۸۹	ماده رست	۱۱	۲۸۹
مارستانی	۲۷	۲۸۹	مارستانی	۲۷	۲۸۹	هفت بار	۱۲	۳۱۱	هفت بار	۱۲	۳۱۱	مارستانی	۲۷	۲۸۹	مارستانی	۲۷	۲۸۹
آفتاب‌نات	۲	۲۸۹	آفتاب‌نات	۲	۲۸۹	لقوه تشنج	۸	۳۱۲	لقوه تشنج	۸	۳۱۲	آفتاب‌نات	۲	۲۸۹	آفتاب‌نات	۲	۲۸۹
بلیقی	۸	۲۹۱	بلیقی	۸	۲۹۱	درمیدار	۱۳	۳۱۳	درمیدار	۱۳	۳۱۳	بلیقی	۸	۲۹۱	بلیقی	۸	۲۹۱
منزله دانه	۱۵	۲۹۲	منزله دانه	۱۵	۲۹۲	بتحلیل	۱۵	۳۱۴	بتحلیل	۱۵	۳۱۴	منزله دانه	۱۵	۲۹۲	منزله دانه	۱۵	۲۹۲
دو منج	۱۴	۲۹۳	دو منج	۱۴	۲۹۳	لطیفه	۱۵	۳۱۵	لطیفه	۱۵	۳۱۵	دو منج	۱۴	۲۹۳	دو منج	۱۴	۲۹۳
صورت	۱۹	۲۹۴	صورت	۱۹	۲۹۴	چون	۲۸	۳۱۶	چون	۲۸	۳۱۶	صورت	۱۹	۲۹۴	صورت	۱۹	۲۹۴
درم مقام	۴	۲۹۵	درم مقام	۴	۲۹۵	بدن اور	۱۸	۳۱۷	بدن اور	۱۸	۳۱۷	درم مقام	۴	۲۹۵	درم مقام	۴	۲۹۵
جوز روی	۱۲	۲۹۶	جوز روی	۱۲	۲۹۶	عصیب	۱۹	۳۱۸	عصیب	۱۹	۳۱۸	جوز روی	۱۲	۲۹۶	جوز روی	۱۲	۲۹۶
مغوات	۱۲	۲۹۷	مغوات	۱۲	۲۹۷	یک جب	۳	۳۱۹	یک جب	۳	۳۱۹	مغوات	۱۲	۲۹۷	مغوات	۱۲	۲۹۷
خفات	۲۳	۲۹۸	خفات	۲۳	۲۹۸	شیر بسیار	۲۵	۳۲۰	شیر بسیار	۲۵	۳۲۰	خفات	۲۳	۲۹۸	خفات	۲۳	۲۹۸
بخار روی	۲	۲۹۹	بخار روی	۲	۲۹۹	عود صلیب	۸	۳۲۱	عود صلیب	۸	۳۲۱	بخار روی	۲	۲۹۹	بخار روی	۲	۲۹۹
گریدین	۲۰	۳۰۰	گریدین	۲۰	۳۰۰	یاسده	۲۹	۳۲۲	یاسده	۲۹	۳۲۲	گریدین	۲۰	۳۰۰	گریدین	۲۰	۳۰۰
در دور	۱۶	۳۰۱	در دور	۱۶	۳۰۱	عصیب شکر	۵	۳۲۳	عصیب شکر	۵	۳۲۳	در دور	۱۶	۳۰۱	در دور	۱۶	۳۰۱
مبوق	۲	۳۰۲	مبوق	۲	۳۰۲	تبرید	۱	۳۲۴	تبرید	۱	۳۲۴	مبوق	۲	۳۰۲	مبوق	۲	۳۰۲
روغن نیم گرم	۲۴	۳۰۳	روغن نیم گرم	۲۴	۳۰۳	بلسان	۲	۳۲۵	بلسان	۲	۳۲۵	روغن نیم گرم	۲۴	۳۰۳	روغن نیم گرم	۲۴	۳۰۳
باورم	۱۶	۳۰۴	باورم	۱۶	۳۰۴	جبار	۲۹	۳۲۶	جبار	۲۹	۳۲۶	باورم	۱۶	۳۰۴	باورم	۱۶	۳۰۴

صحنه	سطر	غلط	صحیح	صحنه	سطر	غلط	صحیح	صحنه	سطر	غلط	صحیح	صحنه	سطر	غلط	صحیح
۳۱۲	۲۶	باقی	یائنی	۳۵۵	۲۹	برور	برور	۳۵۲	۱۲	مزاج	مزاج بود	۵۱۷	۲۸	حلب	حلب
۳۱۳	۲۷	غلبه مزاج	غلبه سوز مزاج	۳۵۶	۱۱	گرمی	گرمی	۳۵۵	۲۳	مزیم	مزیم	۵۱۵	۶	بلع نمایند	بلع نمایند
۳۱۴	۱۸	مطبوع	مطبوع	۳۶۱	۲	کوه	کوه	۳۶۰	۲۵	باسلیق نمایند	باسلیق نمایند	۵۱۴	۱۹	کانه سوزی ده	کانه سوزی ده
۳۱۵	۱۹	تدریش	تدریش	۳۶۲	۳	نیباشده	نیباشده	۳۶۱	۲۲	طبری	طبری گوید	۵۱۳	۱۳	افرنجیه	افرنجیه
۳۱۶	۳۱	دو جزایات	دو جزایات	۳۶۳	۱۵	دورم	دورم	۳۶۲	۲۴	معدود دماغ	معدود دماغ	۵۱۲	۲۰	تنقیه سودا	تنقیه سودا
۳۱۷	۵	محاذات	محاذات	۳۶۴	۲۴	یا آرد با قلا	یا آرد با قلا	۳۶۳	۲۸	ازوم	ازوم	۵۱۱	۹	گفته اند	گفته اند
۳۱۸	۲۲	ده پی	دو پی	۳۶۵	۶	گیلان	گیلان	۳۶۴	۳۰	مشبکه	مشبکه	۵۱۰	۱۵	بیمونج	بیمونج
۳۱۹	۲۱	مانع	مانع	۳۶۶	۱۰	چیزی	چیزی	۳۶۵	۱۰	رغشه	رغشه	۵۰۹	۲	مرهم استحال	مرهم استحال
۳۲۰	۹	تدریش	تدریش	۳۶۷	۲۲	باشده	باشده	۳۶۶	۱۸	خرقه	خرقه	۵۰۸	۱۰	مدل	مدل
۳۲۱	۳	بعد قیست	بعد قیست	۳۶۸	۴	بجوب	بجوب	۳۶۷	۱۱	رساوت	رساوت	۵۰۷	۲۱	شده	شده
۳۲۲	۱۰	فصول	فصول	۳۶۹	۱	نکودر شده	نکودر شده	۳۶۸	۲۵	سبوی	سبوی	۵۰۶	۲۱	جسادت	جسادت
۳۲۳	۱۹	ازیننی	ازیننی	۳۷۰	۱۱	بیزند	بیزند	۳۶۹	۲۷	تخلخل	تخلخل	۵۰۵	۱۴	بدن	بدن
۳۲۴	۲۹	اگر غلط	اگر آن غلط	۳۷۱	۱۴	نقض	نقض	۳۷۰	۲۸	فصل تخلخل	فصل تخلخل	۵۰۴	۹	غبار	غبار
۳۲۵	۲۵	مستقره	مستقره	۳۷۲	۱۱	بیالاید	بیالاید	۳۷۱	۲۵	سند	سند	۵۰۳	۲۴	ویا شیر	ویا شیر
۳۲۶	۱۴	آنرا	آنرا نیز	۳۷۳	۱۵	مرهم شانی	مرهم شانی	۳۷۲	۱۳	وگاه باز	وگاه باز	۵۰۲	۲	دیننی	دیننی
۳۲۷	۲۸	در ربیع	در ربیع	۳۷۴	۱۸	مرامور	مرامور	۳۷۳	۱۲	قوام	قوام	۵۰۱	۱۲	قوام	قوام
۳۲۸	۲۱	یازهره	یازهره	۳۷۵	۲۹	یا حیوان	یا حیوان	۳۷۴	۲۴	مثل	مثل	۵۰۰	۲۴	مثل	مثل

علاج الامراض - مولفہ حکیم محمد حسین خان صاحب
سائل ستہ ضروریہ وغیرہ -
رسالہ ارادۃ سواد الطریق الطالب الحاج تحقیق
تقیقات طب کی بطور بابتہ واکثر سی و یونانی
سی -
رسالہ دافع المنیہ و نافع البیہ فی احکام التفریح
نحوہ الباطنیۃ والبیضۃ تحقیقات شخمہ برہمنی بیضیکا
ان کی اور اسکا علاج ہے -
کتاب طب اردو
مریج الاسباب - معوتہ بظہر العلوم
تشنہ برنج فاکلی مصنفہ حکیم قاضی اتوی بخش -
نالہ ربدہ المفروات - و نظم باریق مولفہ حکیم
علی حسین تخلص بہ بلخ -
بیان الحکمت - فصول اربعین روزہ حیوان
تعمال کی بیان ہے مولفہ سیدہ عتیقہ علی بیگم متضار -
شفیہ الاجسام - مع قواعد عجیبہ پر مرامرض کے
نئے مولفہ سید فضل علی بیگ ڈاکٹر -
علاج الغریبا - اسکی کوڑیوں کی و واقفیتی کام
ہو ترجمہ حکیم غلام امام -
انوں عت - نمونہ ہر قسم کی علاج خفہ
پوق و تب مرض کا مصنفہ حکیم عتہ حسین
نخفۃ الاطباء - اسمہ بستی ہو مولفہ حکیم سید
شرف حسین خیر آبادی -
مرادین شفقانی - اردو مترجمہ حکیم
مدادی حسین خان مراد آبادی -
راہ دین و کمالی - فارسی مصنفہ حکیم کمال الدین
دو مترجمہ حکیم محمد بادی حسین خان مراد آبادی -

انہیں اس لایا - تالیفہ حکیم محمد حسین خان صاحب
محررات اکرمی - اردو مرض کے نسخے از مودہ
ترجمہ حکیم واحد علی مولانی -
طبہ نبوی - جسکا ہر نمونہ لغیرین کے لیے ایک غیر
انتخاب احادیث نبوی سے مولفہ حافظہ اکرام الدین
رموز الحکمت - ان علامتوں کی بیان جس سے
ابتداء مرض سے مال نیک یا رومی معلوم ہوتا ہے
اور اسکے دفع کی تدبیر مولفہ حکیم حبیب علی -
معالجات احسانی - دلائل تشخیر امراض اور
اسکا علاج مولفہ حکیم احسان علی -
علاج الامراض - اردو طب کی مستند کتاب
ترجمہ حکیم محمد بادی حسین خان -
رسالہ قارورہ - شناخت رنگ و قوام و راجحہ
بول سین عمدہ رسالہ مولفہ حکیم غلام بیگم -
محررات احسانی - بطور قرابادین ہر مرض کی
تشخیص بہ ترتیب حروف تہجی از حکیم احسان علی
اکسیر القلوب - ترجمہ اردو منہج القلوب جو تصنیف
حکیم محمد اکبر ہو ترجمہ حکیم محمد نور کریم -
علاج الکیمی - معالجات امراض باطنی و سوریہ مولفہ
حکیم سید محمد ولی -
کیمیای عناصری - ترجمہ قرابادین قادری
ترجمہ حکیم محمد نور کریم -
تشریح الاجسام - علاج اقسام پھوڑا پھسی
مولفہ میر افضل علی ڈاکٹر -
مجمع البحرین - یہ کتاب طب یونانی اور ڈاکٹری
میں ہر قلب ہے اس عنوان کی کتاب ایک تالیف
نہیں ہوئی جو جامع کالات حکیم محمد حیدر خان

رئیس جانفہ ضروریہ مراد بادی حسین خان صاحب
ترجمہ ذخیرہ خوازم شاہی - کلیات سالی طبع
اعلیٰ ورجہ کی کتاب ہے جو زبان فارسی میں تصنیف
حکیم اسماعیل بن الحسن جو احمد المینی جو بانی نیکو کا
ترجمہ اردو میں بنجامین مطبع حکیم محمد بادی حسین خان
مراد آبادی نے بہت مایس اردو عام فہم فرما تیر طبع
۱ - جلد اول و دوم و سوم و چارم کیجائی -
۲ - جلد پنجم و ششم کیجائی -
۳ - جلد ہفتم و ہشتم و نہم و دہم کیجائی -
ضروری المطب - اردو اسمین تاثیر خواص
ادویہ مفردہ جدول میں لکھے ہیں مولفہ حکیم
ممتاز رائے رئیس شکر -
ترجمہ اردو قانون شیح رئیس - ابو علی سینا کا
جلد اول کلیات فن طب میں ترجمہ مولوی غلام شہزاد
زینت الخلیل - فن مسالک کھڑوں میں
مع تصاویر -
الطبا - مع رنگ -
فرشامہ رنگین - گھوڑوں کے مسلح میں
سہت نایاب کتاب ہے مولفہ سعادت یار خان رنگین بادی
مجموعہ میران الطب - اردو رسالہ بحران
وغیرہ مفصلہ ذیل -
۱ - میران الطب اردو - ۲ - رسالہ بحران اردو
۳ - طب غریزی - ۴ - رسالہ دلائل البیض
۵ - رسالہ دلائل البول - ترجمہ حکیم مولوی
صادق علی
تذریق مسموم - یہ بیانہ و سخن رسالہ ہر شناخت
اقسام سانپوں میں اور انکی شکلوں کی تصویرات

فہرست کتب

اوپس جس سرسبز پہاڑ پر پہنچے وہاں آگ لپک رہی تھی۔
 نشان اور جس میں نچلے آگ لپک رہی تھی۔
 از روئے دریا مشرق اور افسون کے جیسا جیسا
 چاہیے لکھا ہے یہ رسالہ کمال خوبی کے ہے۔
 عام پسند و اور مفید غلامی۔

امرت سالگرہ و ترجمہ۔ یہ کتاب علم بیک میں
 جامع کلیات و جزئیات فن ہے اور معالجات
 عادی نسخہات از مودہ و مستحق ہر مریض پران
 اس میں اور اور کتب بیک مستند سے مثل
 پشتک بیکری۔ بہترین۔ لکھنؤ۔ وغیرہ
 بیک کی کتابوں سے ترجمہ ہو کر اپنے اپنے
 محل و موقع پر پڑھا کر ایک ذخیرہ علم بیک کا
 کیا فی الحال عموم انتفاع کے لیے منجانب مطبع
 زبان بھاکا سے عبارت آرد و مایس عام فہم
 حرفت و کمال خوبی اور قریب و بیدار و غیری سے
 ترجمہ ہوا کہ کوئی مطلب بیک کا اور کوئی توفیقہ
 فراموش نہ ہو اور جس جگہ توافق مضمون
 بیک اور طب یونانی کا یا اسکا ترجمہ اسی
 موافق کیا اول یہ پشتک زبان فارسی و عربی
 چھپی تھی پھر بھاکا لدی میں عبارت درست
 ہو کر پورے بکرات و مرآت ہزار ہا جلدیں
 چھپ کر دست بردست شائقین اور تاجروں نے
 خریدیں ہر کہ علم طب و بیک مفید عام اور اشیاء
 علم مفید عام کی ہر زبان میں النسب ہو و اسے
 فائدہ عام کے خاص یونانی طبیبوں کو مشورہ طلبی
 میں ایک قسم کی علامت بھی ممکن ہے یہ بحفاظتی
 تالیف مطبع ہذا ہے۔

مختصر یونانی۔ ترجمہ ایک جو فن طب میں
 کتاب اکیر ایک اعلیٰ درجہ کی کتاب ہے
 جسکا آج فلپینین جو عربی زبان میں اسی کا
 ترجمہ اردو زبان میں کمال خوبی و حسن سے
 ہوا ہے اس میں تمام امراض اور ان کے معالجات
 بہت شرح و بسط سے لکھے گئے ہیں کہ جسکے کتبے
 ماہیت اور حقیقتات تحقیق امراض اور ان کے
 معالجات کی کما حقہ تحقیق ہوتی ہے یہ کتاب
 قابل ملاحظہ و افتخار فن طب ہے۔

شفاء الامراض۔ اردو زبان کی عجیب
 شان کی کتاب ہے کہ اسکو مترجم طبیب حاذق
 حکیم محمد نور کریم نے بطور سوال و جواب کے
 مسائل طبیہ کو لکھا ہے اور اس میں چند باب ہیں
 پہلے باب میں تعریف اور اقسام علم طب اور
 امور طبیہ نو فہم مین مرقوم ہے اور دوسرا
 باب احوال بدن انسان میں اور تیسرا باب
 بیان اسباب شہ ضروریہ میں چوتھا باب بیان
 علامت و شناخت بعض وقار و درہ و ہر زمین
 پانچواں باب فصدین اور شناخت رگون کی
 چھٹا باب بیان غذا و دوا میں ساتواں
 باب امراض خاص مختص اعضا از ستر پا اور
 آٹھواں علاج اسٹخوان باب بیان تپ اور اس کے
 اقسام اور معالجات مین نواں باب بیان
 اور ام اور ثبور مین اور انکا علاج دسواں باب
 بیان امراض جلد مین اور انکا علاج کیا دوا
 باب بیان امراض بالون مین اور انکا علاج
 بارہواں باب امراض ناخن مین اور انکا علاج

اور دوا ہے پھر ہواں باب بیان مین آگ یا پانی
 گرم سے یا باروت سے جلانے کا علاج ہو دوا
 باب علاج زہر اور شناخت زہر خوردہ کی اور
 اقسام زہر کی تفصیل از روسہ معہ دریافت
 نباتات یا حیوانات کے اور جانورون زہر و
 مثل سانپ اور بچھو کے یہ کتاب غرائب کتب
 طبیہ ہے۔

الکتاب لغات مفردات طب

مختصر الاودید۔ مع مختصر المعجمین کتب
 کی ماہیت طبیبہ حضرات معالجات بدل قدر
 افعال و خواص مشرح لکھے ہیں اور اس کے سا
 مختصر المعجمین حاشیہ پر بالاستیاب تمام کمال
 پسندیدہ چھپی ہوئی تفصیف حکیم سید محمد حسین علی
 ناصر المعجمین۔ یہ مختصر مختصر الاودید کا
 مین نام دوا کا عربی فارسی اردو شرح باہر
 و افعال و خواص ایسے ایسا اور اختصار کے سا
 لکھے ہیں کہ طبیب کو ایسی کتاب سفر و حضر میں
 رکھنے کے لیے لائق ہو مولفہ حکیم علی غیاث
 مفردات ناہری بصفہ بالا اور مزید علی
 یہ ہر کہ اسمین ایک تکلمہ شہ بھاکا لدی صنفہ۔
 معین الشفاء۔ سبکی رشیدی ہفتا لب طب
 یونانی و بیک ہر اور جن دواؤں کا نام عربی فارسی
 مین نہ تھا وہ خاص ہندی زبان مین لکھا ہے یہ
 حکیم سکندر شاہ حکیم بہوہ خان نے تالیف کی۔

۶ ۱ ۵

CALL No. { ۱۳۳۱ } ACC. NO. ۳۴۶۴

AUTHOR _____

TITLE _____

انظم خان کچھو

اکسپرینس

--	--	--	--

ONE HUNDRED TO ONE HUNDRED AND FIFTY

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES :-

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Rs. 1-00** per volume per day shall be charged for text-book and **10 Paise** per volume per day for general books kept over-due.